COLEGIUL TEHNIC «MEDIENSIS» DIN MEDIAŞ
CATEDRA DE ISTORIE ŞI ŞTIINȚE SOCIO-UMANE

BIBLIOTHECA HISTORICA, PHILOSOPHICA ET GEOGRAPHICA
XVIII

COLLEGIUM MEDIENSE
IX
COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE
XVIII

MEDIAŞ
2019

Consiliul ştiinţific
Dr. Andreea Atanasiu-Croitoru – Muzeul Național al Marinei Române, Constanţa
Dr. Gherghina Boda – Muzeul Civilizaţiei Dacice şi Romane, Deva
Dr. Constantin Ittu – Muzeul Brukenthal, Sibiu
Dr. Cătălina Mărculeţ – Institutul de Geografie al Academiei Române, Bucureşti
Dr. Vasile Mărculeţ – Colegiul Tehnic „Mediensis", Mediaş
Dr. Sime Pirotici – Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliţie „Alexandru Ioan Cuza", Bucureşti
Dr. Nicolae Rusan – Institutul Meteorologic, Sibiu
Dr. Dumitru-Cătălin Rogojanu – Muzeul Civilizaţiei Dacice şi Romane, Deva
Dr. Mihail Zahariade – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti

Comitetul de redacţie
Corina Tănase – director – Colegiul Tehnic „Mediensis",Mediaş
Dr. Vasile Mărculeţ – redactor şef – Colegiul Tehnic „Mediensis", Mediaş
Dr. Ioan Mărculeţ – redactor şef adjunct – Colegiul Naţional „I.L. Caragiale", Bucureşti
Delia Crişan – secretar de redacţie – Colegiul Tehnic „Mediensis", Mediaş
Ana Bocioancă – membru – Colegiul Tehnic „Mediensis", Mediaş
Dr. Alexandru Bucur – membru – Sibiu
Dr. Dragoș-Lucian Țigău – membru – Școala Superioară Comercială „Nicolae Kretzulescu", București

Traducerea rezumatelor
Limba engleză: Theodora Mărculeţ; Anca Vulcănescu
Limba franceză: Elena Jampa

Corespondenţa, schimburile de carte şi comenzile se vor trimite la:
La correspondance, les échanges et toutes commandes seront envoyés au:
The correspondence, the book exchange and the orders could be sent to:

COLEGIUL TEHNIC „MEDIENSIS"
Str. Sticlei, nr. 9
551130, Mediaş
jud. Sibiu, România
colegiultehnicmediensis@gmail.com; ctmediensis@gmail.com

Prezentul număr al anuarului a fost publicat cu sprijinul financiar al Asociaţiei „Promediensis" din Mediaş.

Responsabilitatea pentru ideile exprimate, conţinut şi acurateţea corecturii materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Editura Sfântul Ierarh Nicolae
Brăila, str. Hipodrom, nr. 9
www.bibliotecadigitala.ro; bdigitala@yahoo.com
CF 20285379; tel. 0745955210

ISSN 2247 – 7772
ISSN-L = 2247 – 7772

NOTA REDACŢIEI

Anuarul *Collegium Mediense*, IX reunește lucrările prezentate de autori în cadrul Sesiunii naționale de comunicări științifice organizată în mai 2019, de Colegiul Tehnic „Mediensis", prin Catedra de Istorie și Științe Socio-Umane, în parteneriat cu Primăria Municipiului Mediaș, prin Direcția Municipală pentru Cultură, Sport, Turism și Tineret.

Ediția din mai 2019 a Sesiunii naționale de comunicări științifice s-a desfășurat în cadrul Programului de activități culturale, artistice și științifice, stabilit de Primăria Municipiului Mediaș, care a inclus totalitatea acțiunilor din aceste domenii.

Manifesatare științifică de amploare și ținută națională, sesiunea a reunit specialiști din importante institute de cercetare și muzee din țară (București, Constanța, Cluj-Napoca, Deva, Sibiu, Sighișoara), cadre didactice din învățământul superior și preuniversitar. O parte însemnată a comunicărilor prezentate în cadrul sesiunii, pe care autorii lor le-au pus la dispoziția redacției, au fost cuprinse în prezentul număr al anuarului.

Structura actualului număr al anuarului *Collegium Mediense* urmează, pe cât posibil, pe cea a sesiunii de comunicări științifice. În consecință, în prezentul număr au fost incluse 27 de studii, cu o tematică, a subiectelor abordate, extrem de variată, grupate în cadrul a trei secțiuni: „Istorie și Arheologie" – 15 lucrări, „Cultură și Civilizație" – 6 lucrări și „Geografie și Științele Mediului" – 6 lucrări.

În procesul de realizare a anuarului, redacția s-a limitat doar la a asigura forma materialelor publicate și respectarea de către autorii lor a normelor de redactare. În consecință, unele dintre acesta au suferit o serie de modificări față de forma transmisă de autori, fără a se face nicio intervenție în conținutul lor. În redarea aparatului critic, autorii studiilor de geografie au avut libertatea urilizării sisatemului folosit în cadrul acestei științe. În încheiere, precizăm faptul că întreaga responsabilitate pentru conținutul materialelor, a ideilor și opiniilor exprimate revine în exclusivitate autorilor.

Redacţia
Mediaș, iulie 2019

ISTORIE
ȘI
ARHEOLOGIE

PERSONALUL ADMINISTRATIV ȘI CONVENȚIILE SALARIALE EXISTENTE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ÎN CETATEA FĂGĂRAȘ

Claudia Elena Sima

Abstract. ***Administrative staff of Fagaras Fortress.*** *In the sixteenth and seventeenth centuries the fortress had only a housing role, thein habitants being the owner (who was usually the prince and princess) and a part of the administrative staff. For the good functioning of the fortress it was necessary to have a large administrative staff, which was led by the captain. Besides the captain of the fortress the rewere other dignitaries: the secretary, the administrator. However the staff was muchbigger, the rewere people for every sector: the girls in the house of the princess, the seamstress, th emusician, the gardener, the taxcollector, the chef, the carpenter, the locksmith, the blacksmith, the bricklayer, the potter, the weaver. The church was represented by the priest, preacher. The school had a master (teacher) of the Hungarian school. All staff made commitments to the master whent hey came to serve the master. Commitments could beshort or long-term. Each employeehad to make an oath of faith, and for those with great functions and a written covenant, bywhich he secured his master of his devotionand faith. The remuneration was made in cash and in kind (clothing, supplies) through prebend (daily or weekly rations, meat, wine, beer, cheese and otherf oods). Some were temporarily employed, being paid weekly, other sonly had a prebend while they were working.*

Cuvinte cheie: *personal, administrație, Cetatea Făgăraș, salarii, căpitan*.
Keywords: *staff, administration, Fagaras Fortress, wages, captain*.

Cetatea Făgărașului se află pe teritoriul Țării Făgărașului. Aceasta este o cetate medievală care a fost zidită cu rol de apărare. Pe parcurs a fost dezvoltată și ridicată de către principii Transilvaniei la rang de curte princiară.

Construcția cetății începe în secolul al XIV-lea pe un teren mlăștinos. Îmbunătățirea sistemului defensiv începe în timpul lui Ștefan Mailat, care separă planul de castel (locuință nobiliară) de planul de cetate (construcția militară propriu-zisă) prin ridicarea unui nou zid; care respecta planimetria aproximativ trapezoidală a celei dintâi.

Pe parcursul anilor au fost făcute ample lucrări de dezvoltare a cetății: a fost realizat șanțul de apărare din jurul ei, a fost construit cel de al doilea nivel și primul bastion.

Gabriel Bethlen a fost cel mai important constructor care pe lângă extinderea construcției cetății, modernizează și incintele exterioare conform cerințelor de fortificare ale epocii, stabilind și arhitectura ei. Tot el este cel care construiește celelalte trei bastioane ale cetății din curtea exterioară. Dezvoltarea cetății este continuată și după Gabriel Bethlen, când sunt podite cele patru bastioane, este construit corpul de gardă și pietruit fundul lacului.

Planimetria cetății este patrulateră, având cele patru bastioane în colțuri, iar în interior se află castelul. Astfel una dintre cele mai potrivite catalogări ale Făgărașului este aceea de *„castel-întărit”*.

În secolele XVI-XVII cetatea a avut doar rol locativ, locuitorii fiind proprietarul (care de regulă erau principele și principesa), și o parte a personalului administrativ. Mai târziu a devenit locul în care veneau delegații din Europa și astfel era nevoie de un număr mare de personal care să le asigure securitatea, cele mai rafinate meniuri, cât și diferite activități sau de a umple timpul (vânătoarea, teatrul).

Pentru buna funcționare a cetății era nevoie de un personal administrativ numeros, care avea în fruntea lui căpitanul sau vice-căpitanul, *„care de obicei era un magnat”*[1].

Pe lângă căpitanul cetății mai existau și alți demnitari. Prefectul era în fruntea economiei domeniale peste cele trei curți economice componente ale domeniului (Făgăraș, Porumbacu și Comăna). Provizorul, care conducea personalul economic-administrativ și care era ajutat de exactor, sameș, chelar, frumentar (îngrijitorul grânelor), maier[2], secretar, administrator. Pârcălabul era responsabil de problemele militare ale cetății și avea în subordine tunari, tobosari, darabanți, pisători de pulbere, oaste de pază ungurească și nemțească, oastea de gardă, trâmbițași, fluierași.

Însă personalul era mult mai mare, existând oameni pentru fiecare sector. Pentru casă exista personalul casnic: majordom, ușieri, îngrijitor de ceas, croitoreasa, fetele din casa principesei. Pentru curte exista personalul de curte: muzicanți, crâșmar, sacagiu (care cară apă pentru cetate), grădinar, vameș, îngrijitor de vinuri, temnicer. Biserica era reprezentată de preot, predicator, capelan, episcop calvin. Școala avea un magistru (învățător) al școlii ungurești. Personalul de la bucătărie era reprezentat de brutar, bucătar, berar, feliator, paharnic, purtător de tăvi, oțetar. Personalul care se ocupa de îngrijirea animalelor era format din găinar (îngrijitor de găini), porcar, văcar, păcurar, viețelar, argați, păstori (de vaci, oi, boi, porci, bivoli), baci, îngrijitori de cai, vizitii, îngrijitori de șură, surugii, îngrijitori de fiare sălbatice, argați pentru vite de jug. Când desfășurau activități de vânătoare erau însoțiți de maestrul de vânat, purtători de ogari,

[1] Băjenaru 2017, p. 32.
[2] Fermier.

îngrijitori de câini, maeștri de vânătoare. Pentru întreținerea si înfrumusețarea cetății erau și meșteri în diferite domenii: căldărar, dulgher, sticlar, tâmplar, lăcătușer, fierar, olar, maestru rotar, zidar, maestru sas de făcut trăsuri, cărămidar, cojocar, țesător, curelari.

Tot personalul făcea angajamente față de stăpân, când intra în slujba acestuia.Angajamentele puteau fi de scurtă sau de lungă durată. Pe timpul *„convenției"*, slujbașul era angajatul stăpânului, pe care nu putea să-l părăsească. Dacă dorea totuși săplece, trebuia să anunțe cu câteva luni înainte. Fiecare angajat trebuia să facă un jurământ de credință, iar pentru cei cu funcții mari și un legământ scris, prin care își asigurau stăpânul de devotamentul și credința lor.

Un exemplu bun ar fi pârcălabul Sigismund Boer, care a făcut un jurământ la primirea acestei funcții, în 29 martie 1673. El se lega să fie credincios principelui și principesei, dar și urmașilor lor, și că nu va face nimic spre paguba sau împotriva demnității persoanelor lor*: „Eu, (...) locuitor din Făgăraș Sigismund Boer din Făgăraș, (...) am acceptat toate obligațiile și onorurile funcției de pârcălab din cetatea Făgărașului. Fac jurământ pe Dumnezeu care trăiește, care este Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Sfânta Treime în totalitate, un Dumnezeu sigur veșnic în credința mea sincerăși în toate acțiunile mele lumești ce le voi face așa să mă ajute și așa să-mi dea nemurirea sufletului meu, ca eu așa cum am scris pentru Domnul Meu Grațios, Demnului Apafi Mihaly Principele Ardealului și Demnei Anna Bornemissza Doamnei Principese, chiar și pentru urmașii lor care vor fi din grația lui Dumnezeu în ce privește funcția mea actuală sau viitoare, care îmi vor fi alocate de Domniile lor, o să fiu slujitorul supus al Măriilor Voastre, slujitorul adevărat perfect, prietenul prietenilor Măriilor Voastre, dușmanul dușmanilor și binevoitorul binevoitorului Vostru*"[3].

Un alt exemplu este legământul scribului Ștefan Strâmbul de Șinca din 11 aprilie 1669. El promitea să fie credincios principelui și principeseiși să cerceteze registrul: *„după puterile lui îl va cerceta, îl va citi, îl va corecta sârguincios (...) și dacă va observa vreo neregulă pe care el nu o va putea îndrepta, va raporta-o domnului prefect*".

Dezvoltarea domeniilor princiare duce la apariția instrucțiunilor economice. Primele instrucțiuni au apărut în 15 ianuarie 1623 la Odorhei și se adresau direct provizorului Făgărașului. Acestea cuprindeau 36 de puncteși au fost date de către Gabriel Bethlen.Dacăprovizorul nu se descurcă să-și îndeplinească sarcinile să își ia un viceprovizor bun,„*deștept, învățat, să-l instruiască, să-l învețe cu economia, cu legile cu obiceiurile pământului*"[4]. Tot acesta trebuie săîi împartă pe supuși în trei părți, astfel încât fiecare să lucreze, tot a treia săptămână, 6 zile la munca câmpului, iar pentru clădit să se înțeleagă cu căpitanul și castelanii. Pe săptămână trebuiau să lucreze 500 de supuși, care erau organizați de șpani. Când era timpul seceratului, aratului, cositului aceștia trebuiau să vină cum le era poruncit. Pe timp de iarnă se lucra la realizarea cărămizilor, 6 oameni trebuind să realizeze 3.000 de cărămizi pe zi. Pentru supravegherea acestora trebuiau supraveghetori buni, „*sârguitori, care să nu-i bată, schinjuiască, ci cu strigăte, cu îndemnuri amenințătoare să-i țină la lucru*"[5].

În 26 ianuarie 1634 apar instrucțiunile lui Gheorghe Rakoczi I, care cuprind 52 de puncte. Provizorul trebuia să conscrie pe toți iobagii cu numele, cu copiii, pentru a putea fi urmăriți dacă pleacă de pe moșie. El mai trebuie să dea socoteală trimestrială, printr-un „*summarius extractus*", dat la mâna prefectului, ca să-l poată informa pe stăpân când dorește. Socoteala trebuia să o dea pe fiecare an,în parte pentru a le fi mai ușor fiecăruia. Tot acesta nu trebuie „*să-și facă câștig nici din ale stăpânului nici din ale iobagilor săi pe nici o cale*"[6].

Primele instrucțiuni care apar în Urbariile Țării Făgărașului sunt cele ale principesei Zsuzsanna Lorántffy, din 2 aprilie 1654. Ele prezintă modul de recrutare, îndatoririle dregătorilor domeniali, plăieșilor, dar și funcționarea scaunelor de judecată. Acestea se adresează căpitanului și provizorului.

Căpitanul cetății trebuia să rânduiascăspanii buni, care să circule să identifice și să pedepsească pe răufăcătorii, fie străini, fie din Țara Făgărașului. Darabanții puși de acesta trebuia să fie aleși cu grijă. Ei nu trebuiau să fie nici din rândul celor cu multe vite, dar nici din rândul celor foarte săraci.

Provizorii să administreze cu sârguință, să rânduiască palerii (supraveghetori, vătășei) potriviți și să le dea cinstea cuvenită. Chiar dacă deciziile sunt luate de către ei, totuși aceștia trebuie să informeze căpitanul despre ele. Judecățile trebuiau să se facă de către scaunul superior în fața căpitanului și a judecătorilor care sunt acolo.

Principesa Anna Bornemisza, stăpână a cetății, dă și ea în 8 noiembrie 1675 instrucțiuni castelanului,în care specifică obligațiile curente ale acestuia față de principe și principesă și *„să le rămână, cât îi va sta capul sus, credincios principelui, ei și fiului său*". Sau dacă„*în capul vreunor oameni de minte schimbătoare s-ar naște gândul căîn numele principelui sau al ei, ori al țării, să dea cărți mincinoase spre paguba, primejdia evidentă a lor și a țării, să-și facă pe deplin datoria și să nu dea crezare*"[7].

---

[3] Prodan 1970, p. 546.
[4] Prodan 1970, p. 2.
[5] Prodan 1970, p. 3.
[6] Prodan 1970, p.12.
[7] Prodan 1976, p.12.

Despre provizor principesa spunea că acesta trebuie *„să-și cunoască a sa datorie, (...) să se poarte cinstit, (...) să-și poarte slujba cu sârguință și cu bună rânduială”*[8].

În 18 noiembrie 1675 dă instrucțiuni căpitanului prin care îi cere o organizare militară cât mai riguroasă. Instrucțiunile respective ne introduc și în mecanismul economiei feudale.

În 13 mai 1678 a fost dată rezoluția privind numirea și tratarea vameșului, țiganilor, preoților, darabanților bastieri, boierilor și plăieșilor. Astfel, vameșul din Făgăraș trebuia pus în așa fel încât veniturile să nu se micșoreze, *„să se pună cineva care să nu fie păgubos, să asculte cuvântul Judecătorului de curte și să depindă de el”*.

Preoții din Făgăraș să dea ascultare domnului Szilvasi*: „(...) I-am dispus pe domnul Szilvasi pentru învățături, cei care sunt neștiutori să pună pentru ei zi de învățat; dacăînvață să fie păstrați cu bună speranță”*[9]. Cei care nu doreau săînvețe erau alungați din funcții și trebuiau să se întoarcă la starea lor de dinainte.

Darabanții bastieri erau aleși din rândul iobagilor, dar nu dintre cei bogați, deoarece aceștia ar dori să lenevească, pe când cei săraci trag la jug.

Boierii de la palat erau aleși de către principe, iar cei 10, care îl ajutau pe prefect, erau aleși din rândul boierilor mai săraci.

Plăieșii erau aleși din rândul iobagilor: pe cel principal îl alegea judecătorul de la Curte, iar pe restul domnul.

Angajarea personalului administrativ se făcea pe baza convenției anuale, unde se menționa pe lângă suma fixă primită în bani și prebenda pentru fiecare funcție în parte.

Cetatea avea mulți meseriași salarizați, din oraș sau de pe domeniu, dintre supușii proprii, plătiți și hrăniți de cetate pe timpul cât lucrează. Dacă comparăm listele de plată observăm că pe an ce trece numărul salariaților crește. Astfel întâlnim un aparat numeros, salarizat, *„consumator de provizii cu salariu și prebendă”*[10].

Personalul curții princiare era mare deoarece principele petrecea cu intermitențe la Făgăraș și aducea cu sine mult din personalul curții. Curtea princiară, cu sediul la Alba Iulia, se muta de pe un domeniu pe altul. Ea era plină de curteni, de salarizați, de prebendari cu rații de hrană, vin.

La curte erau diverse funcții de curte sau personale ale principelui, principesei: fete de casă, majordom, prefect, secretari, ușieri, brutari, personal de bucătărie, personal casnic, vizitii, surugii, îngrijitori de cai, de ogari, muzicanți, feluriți meseriași.

Ca să ne dăm seama cam câți salariați aveau aceleași atribuții la curtea princiarăputem da exemplu o listă de plată din 7 iunie 1669,în care avem menționați o parte dintre ei: 21 vizitii, șase îngrijitori de cai, un fierar, șase trâmbițași,doi fluieraș și un maistru de vânat.

Salarizarea se făcea în bani și în natură (îmbrăcăminte, provizii), prin prebendă (rații zilnice sau săptămânale de pâinișoare, carne, vin, bere, brânzăși alte alimente). Unii erau angajați temporar, fiind plătiți săptămânal, alții aveau numai prebenda pe cât timp lucrau.

Condițiile de plată sunt diferite. Erau angajați care erau plătiți cu salariu anual, care erau plătiți trimestrial, și cei plătiți cu salariu lunar, care primeau banii în 10 rânduri în cursul anului. Practic după listele de plată salariile erau plătite neregulat cu întârzieri și de câte două sau trei trimestre deodată. Același lucru se întâmpla și cu plata în natură, ea realizându-se neregulat.

Salariile aveau o anumită ierarhie, fiind diferențiate în funcție de calitatea angajatului. Angajamentele *„se mișcă în domeniul dreptului privat, contractual între stăpân și angajat”*[11]. Dregătorii cu salarii mari erau căpitanul, vicecăpitanul, pârcălabul, provizorul și exactorul fiscal[12].

Pentru a stabili valoarea pe care o pot reprezenta salariile, voi da câteva prețuri curente, câteva cifre în jurul cărora se mișcă prețurile, variabile firește: ogăleată de grâu 1-1,50 florini,o găleată de ovăz 25 dinari, o găleată de mei 40 dinari, ogăleată de cașe de mei 80 dinari, o găleată de mazăre 60 dinari, o găleată de linte 60 dinari, o găleată de sămânță de in un florin, o găleată de sămânță de cânepă 1,30 florini, o vadră de vin 50 dinari-un florin, un font ulei de in șase dinari, o căciulă 80 dinari-1,50 florini, un bou 8-10 florini, o vită de tăiat șase florini, o piele de vacă 75 dinari-1,50 florini,un porc de tăiat 1-2 florini, un porc gras patru florini, un font de carne de vită 1-2 dinari, un font de carne obișnuită 1-1/2 dinari, un font carne de porc trei dinari, un berbec 50-90 dinari, un miel 15-30 dinari, o piele de miel 10-18 dinari, un purcel de tăiat 8-10 dinari, o lână 20 dinari, o găină4-6 dinari, un caș 18-25 dinari, o cupă de unt 16-20 dinari, un font slănină 5-6 dinari, o pereche cizme cordovan 1,60 florini, un cot postav granat 4-6 florini, un cot postav de Brașov 60 și 70 dinari[13]. Prețurile la vite, grâne și alimente au o mare variabilitate, după sezon, belșug sau foamete, firește și după calitatea lor.

---

[8] Prodan 1976, p. 14.
[9] Prodan 1976, p. 878.
[10] Prodan 1976, p. 45.
[11] Prodan 1976, p. 46.
[12] Perceptor fiscal.
[13] Prodan 1976, p. 46.

În perioada medievală o găleată era o unitate de măsură pentru cereale egală cu 80 de litri sau 64 cofe; pentru brânză egală cu 5 ocale, pentru lapte cu 12 ocale. Vadra era folosită pentru lichide, iar mărimea ei a variat între 10 și 12 ocale. Mierța era folosită pentru a măsura uiumul la moară și care reprezenta în secolul al XVII-lea 16 ocale. Ocaua este egală cu 1,272 kg sau 1,291 kg și se diviza în 4 litre. Iar fontul reprezenta 495 g, 0,5 kg sau 0,25 kg.

Cel mai mare salariu îl avea căpitanul cetății, exemplul cel mai elocvent fiind angajamentul din 11 aprilie 1678 al căpitanului Grigore Bethlen, încheiat cu principesa Anna Bornemissza. Acesta primea 400 de florini în bani, 300 vedre de vin, 100 gălete grâu, 200 gălete ovăz, opt vite de tăiat, opt porci grași, 25 berbeci, 40 miei, 200 găini, 24 gâște,10 vedre de oțet, șase gălete mazăre, cinci gălete cașe de mei, 10 gălete prune uscate, patru vedre unt, trei vedre miere, 1.500 căpățâni de varză, o găleată sămânță de in, două gălete sămânță de cânepă, 20 stânjeni de lemne pe an. Pe lângă acestea el mai beneficia și de alte venituri: jumătate din gloabele scaunului superior, din onorariile boierilor asesori, plăieșilor, protopopilor și preoților români, vameșului și poate și din altele. Personalul propriu era plătit din salariul său.

În 1672 vicecăpitanul Ioan Cserei primea 100 de florini bani, 60 de florini bani pentru bucătăria sa, iar partea în natură se ridica la 200 de florini pe an.

Salariul pârcălabului cetății era de 75 de florini în bani, 20 gălete de grâu, două gălete mei pentru terci, două gălete de mazăre, opt bucăți de unt, 20 gălete ovăz, o bucată cașcaval, 16 bucăți piatră de sare, 19 miei, trei porci de tăiat, 60 vedre de vin, un butoi de varză sărată, iar pentru iarnă lemne (două căruțe / săptămână iarna și una / săptămână vara). Cei care se aflau sub conducerea sa aveau următoarele salarii: cei opt tunari primeau în funcție de convenția lor 60,50 de florini pe an, plus cantități variabile de produse, iar ajutoarele lor 40 de florini.

Darabanții[14] primeau lunar astfel: decurionul patru florini, soldații de rând câte trei florini. Oastea de pază nemțească: stegarul cu 12 florini, decurionul cu patru florini, soldații de rând cu trei florini. Darabantul care supraveghea prizonierii primea, în urma convenției din 27 iunie 1672, o pâine, o bere, o jumătate brânză pentru două zile.

În 1678 cei doi toboșari primeau: Doboș Andras trei gălete de grâu pe an, un pantalon din postav gros, două perechi de opinci, o căciulă dublă neagră, trei pâinișoare pe zi, o haină pe an, iar celălalt toboșar primea pentru fiecare lună 10 florini, pentru carne de vacă sau șase florini pe an, patru pâinișoare pe zi, 20 gălete pe an, patru gălete de oțet pe an, 100 de găini pe an și un porc pe an.

Pentru funcția de prefect cel mai bun exemplu este al prefectului domeniului princiar, Petru Alvinczi, care după convenția sa de la 10 martie 1673 era plătit, atât anual, săptămânal, cât și pe zi. Salariul său anual cuprindea în afară de suma de bani de 200 de florini și următoarele: opt coți postav granat, o căptușeală de blană de vulpe sau în loc 15 florini, 50 gălete grâu, 50 gălete ovăz, 120 vedre de vin, șase porci de tăiat, 20 miei, 200 pietre de sare de la Ocna Sibiului, șase stânjeni de fân, 200 de căpățâni de varză, două gălete mazăre, 10 gălete grâu anual pentru pâinișoare albe. Pe zi acesta primea: 16 pâinișoare de masă, 26 pâinișoare de rând, o cupă de oțet, șase lumânări, două găini, o gâscă, 20 fonți de carne de vacă, o jumătate de berbec, un font de slănină, o cupă cașe de mei. Pe săptămână primea o cupă unt, o jumătate cupă de miere, iar fân să își aducă după cum crede.

Convenția exactorului fiscal Nicolae Uzani, de la 1 februarie 1671, prevedea ca acesta să primească: 150 de florini bani în mână, 10 coți postav granat, 10 florini pentru condimente, 25 gălete grâu, 15 gălete ovăz, 100 vedre de vin, 15 miei, trei porci, o găleată de linte, o găleată de mazăre, o găleată de cașe de mei, patru cași, o vadră de unt, o vadră de miere, o vadră de oțet. Pe zi acesta primea 12 pâinișoare, două cupe de vin, șase fonți de carne[15].

În registrul de convenție al angajaților domeniului cetății Făgăraș, din 30 iulie 1678, întâlnim salariul exactorului Miklos Uzoni, care este același cu cel al lui Nicolae Uzani, din 1671. Astfel, observăm că salariul unui exactor rămâne același și după șapte ani.

Procurorul fiscal primea 48 de florini bani pe an, opt gălete de grâu, un porc de tăiat, o bucată cașcaval.

Cel mai mare salariu al provizorului, care răspundea de administrația bunurilor și de economia domeniului, este cel din anul 1666, care avea atunci: 100 de florini bani, 60 de florini pentru masă, 10 coți postav granat sau 40 de florini, 132 vedre de vin, 40 gălete de grâu, 40 gălete de ovăz, cinci porci de tăiat, trei vedre de oțet, 25 de miei, două mierțe smântână de in, două mierțe mazăre, patru gălete cașe de mei, cinci cași, un burduf de brânză, 200 căpățâni de varză, 32 pietre de sare, 40 fonți de seu, cinci stânjeni de fân.

Atât în anul 1672, cât și în anul 1678, salariul unui provizor era de 50 de florini bani, 20 de florini pentru masă, șapte coți de postav, 20 gălete de grâu, 20 gălete de ovăz, doi porci de tăiat, două vedre de oțet, 40 de vedre de vin, 12 miei, două mierțe de mazăre, trei cași, 100 căpățâni de varză, 16 pietre de sare, 20 fonți de seu, doi stânjeni de fân.

Se poate observa că salariul unui provizor din 1666 este de două ori mai mare fața de salariile provizorilor din 1672 și 1678.

[14]Soldați de infanterie.
[15] Prodan 1976, p. 885.

În ajutorul său, provizorul îl avea pe viceprovizor, care beneficia de un salariu de 25 florini și o jumătate val de postav de Brașov sau în loc lui primea 12 florini, plus 12 gălete de grâu.

Samașul era dregătorul cu socotelile, era scribul care îl ajuta pe provizor, ținându-i socotelile. În anul 1678 salariul său era: 30 de florini bani, 10 florini pentru îmbrăcăminte, 10 gălete de grâu, opt gălete de ovăz, 30 vedre de vin, patru cupe de unt, o vadră de oțet, trei cași, o găleată de mazăre, doi miei, un porc de tăiat, 10 găini, opt gălete cașe de mei, 10 pietre de sare și patru pâinișoare pe zi.

Paharnicul primea bani în mână, dar și pentru haine,în valoare de 24,50 de florini, opt florini pentru prebendă, 10 gălete de grâu, două perechi de cizme, două bucăți cașcaval, patru gălete de mazăre, două gălete de mei pentru teci, un porc de tăiat, șase bucăți piele de miel, șase vedre de vin, tre pâinișoare pe zi. Ucenicul său primea trei pâinișoare pe zi, doi fonți de brânză pe săptămână, un dolman cu nădragi de piele pe an, o căciulă neagră, trei perechi de cizme de saftian pe an, manta din postav de Brașov cu căptușeală de miel la doi ani.

Din personalul economic subaltern, la 1678 un salariu mai remarcabil îl avea grădinarul (poate grădinarul neamț): bani în mână, dar și pentru haine,în valoare de 30 florini, 1,50 florini pentru căptușeală, 20 fonți de caș, două mierțe cașe de mei, două perechi de cizme, un porc de tăiat, trei pietre de sare, 30 vedre de vin pe an, 25 vedre de bere pe an, 10 care de lemne, șase pâinișoare de rând pe zi. Ucenicii grădinarului primeau fiecare: patru pâinișoare de rând și câte o jumătate de bere pe zi, un dolman și nădragi de piele pe an, câte un pieptar la doi ani.

Salariul unui vizitiu, de pildă Ioan din Beșimbac (azi Olteț, jud. Brașov), era în 1663 de 10 florini, mai primea10 coți postav de Brașov, patru gălete de grâu, un porc, o căptușeală de miel, trei perechi de încălțări pe an, patru pâinișoare și două jumătăți de vin pe zi.

Cei doi argați (biriși, simbriași) în 1678 erau plătiți în natură, fiecare primind câte patru pâinișoare de rând pe zi, trei gălete de grâu, opt lâni și 12 perechi de opinci (din piele crudă de vită).

Păstorii de vite erau plătiți cu câte patru gălete de grâu, patru gălete de mei, șase lâni și 12 de opinci pe an. Cei patru păcurari aveau împreună 12 gălete de grâu, 12 gălete de mei și fiecare câte 12 perechi de opinci. Păstorul de bivoli primea două gălete de mei, opt lâni și șase perechi de opinci pe an. Baciul primea, în 1678, două gălete de grâu, două gălete de mei și șase perechi de opinci pentru o jumătate de an.

Crâșmarul din Făgăraș primea pentru trei trimestre opt gălete de grâu, iar pentru fiecare vadră de vin vândută, pentru picurare și lumânare câte un ban.

Cetatea avea meseriași în diferite domenii. Cel mai bine plătit dintre ei a fost Gheorghe Lakatos, din Brașov, care era lăcătuș. Acesta primea 45 de florini bani, 10 florini pentru postav, șase florini pentru carne, o căptușeală de miel, 10 gălete de grâu, 100 fonți de brânză, un porc de tăiat, o găleată cașe de mei, două mierțe de mazăre, două cupe de unt, 40 vedre de bere, 10 care de lemne și patru pâinișoare de masă pe zi. Lăcătușul cetății, Francisc, nu era la fel de bine plătit, iar acesta a primit 30 de florini bani, 40 vedre de vin, un porc de tăiat, 40 fonți de caș pe an, iar pe zi opt pâinișoare de rând.

Kovacs Gyorgy era fierarul cetății și lucra împreună cu fiul său. Aceștia primeau împreună 16 florini bani, patru gălete de grâu, patru gălete de mei, 40 fonți caș, un porc de tăiat pe an, două jumătăți de bere și opt pâinișoare pe zi.

Cel mai bine plătit țesător era Gheorghe Takacs din Brașov, care primea 30 de florini bani, opt gălete de grâu, opt colți postav de Brașov, 80 fonți de brânză, o găleată cașe de mei, o găleată de mazăre, două perechi de cizme, iar când lucra primea două pâinișoare de masă, patru pâinișoare de rând și un car de lemne pe săptămână.

Croitoreasa primea în schimbul muncii sale 35 vedre de vinși trei perechi de cordovan pe an, șase pâinișoare de masă și o cupă de bere pe zi.

Meșterul dulgher Gibede primea șase florini bani în mână, plus trei florini în locul unui val de pânză, șase gălete de grâu, 80 fonți de brânză și două perechi de opinci pe an.

Maestrul rotar Bîrs avea trei florini bani în mână, plus trei florini pentru un cot de postav gros, cinci gălete de grâu, două opinci pe an și o bere pe zi.

Tâmplarul primea pe an opt florini pentru îmbrăcăminte și șase florini pentru carne, 25 vedre de vin, 20 vedre de bere, trei perechi de cizme, un porc de tăiat. Când lucrează, pe săptămână primea 1 florin, iar pe zi patru pâinișoare și o jumătate font de brânză.

La cetate lucrau și doi olari, care primeau fiecare câte patru pâinișoare și împreună primeau 12 gălete de grâu și un font de brânză.

Pentru dezvoltarea cetății erau și angajați cu ziua, cum ar fi cărămidarii și zidarii. Fiecare cărămidar primea patru pâinișoare de rând pe zi și o mierță de grâu pentru fiecare cărămidă făcută. Zidarii primeau la zi câte 15 pâinișoare de masă, o jumătate font de brânză, două jumătăți de bere, iar pe săptămână câte 80 de dinari.

Fiecare principesă avea 10-12 fete care o ajutau, iar fiecare dintre acestea era plătită anual, săptămânal și pe zi. Individual, primeau câte patru perechi de cizme de saftian pe an, iar pe zi câte 30 fonți de carne, două pâinișoare de masă și o jumătate de bere. Tot pe săptămână mai primea două cupe de mazăre, două cupe de arpacaș, cinci cupe de

cașe de mei, 10 bucăți de o jumătate fonți slănină, un font de ulei de in, un font săpun, o jumătate de miel pe săptămână de la Paște până la Rusalii, 20 de ouă vara și din când în când pește și raci.

Îngrijitorul de fiare avea câte trei pâinișoare de rând pe zi, iar pe an câte trei lâni și patru perechi de opinci.

Temnicerii primeau pentru munca lor șase gălete de grâu pe an și câte trei florini lunar. Robii care lucrau pentru stăpân primeau fiecare patru pâinișoare de rând pe zi și câte două pâinișoare în zilele de sărbătoare. Pedeștrii care îi supravegheau primeau trei pâinișoare și câte o jumătate de bere pe zi, iar la două zile câte o jumătate de font de brânză.

Din rândul slujitorilor Bisericii, cel mai bine plătit era predicatorul principal, care primea de la curte, pe an, 50 de florini bani, 160 vedre de vin, doi porci de tăiat, 25 de miei, 12 coți de postav granat sau 72 florini[16]. Al doilea predicator primea anual 35 de florini bani, 22 gălete de grâu, 40 vedre de vin și un porc de tăiat.

În anul 1662 magistrul (învățătorul) școlii ungurești primea pe an 25 vedre de vin, opt gălete de grâu și un porc de tăiat. Ajutoarele sale, învățăceii unguri, primeau câte doi florini bani, o găleată de grâu și un caș pe an.

În anul 1657 principesa ZsuzsannaLoránttffy a întocmit regulamentul școlii, stabilind ca magistrul celei românești să primească din partea curții drept salariu anual 40 de florini bani, 16 gălete de grâu, 25 vedre de vin, 80 vedere de bere, doi porci de tăiat sau în locul lor patru florini, doi cași, 25 care de lemne. La care se mai adăugau 50 de florini și câte o găină pe an din partea boierilor.

În anul 1663, majordomul Ștefan Nalaczi primea pe an 300 de florini bani, 10 coți de postav scarlat, 32 de florini pentru căptușeală, 200 vedre de vin, 50 gălete de grâu, 25 gălete de ovăz, patru stânjeni de fân, iar peste 11 ani, în 1674, era înscris cu 40 pâinișoare de masă, 60 pâinișoare de rând, două vedre de vin pe zi, incluzând și personalul său.

La curte erau mai mulți angajați la bucătărie, printre care bucătari și plăcintari. Salariul cel mai mare îl avea plăcintarul, care primea pe an 40 de florini bani, șase florini pentru giulgiu, opt gălete de grâu, un porc de tăiat, o pereche pantaloni de postav de Brașov, patru perechi de cizme, trei cași, o căptușeală de miel, iar pe zi patru pâinișoare de masă, două jumătăți de vin și nutreț pentru cai.

Așadar, salariile au fost, fie în bani, fie în natură, fără să existe o proporție prestabilită, iar un calcul aproximativ al salariilor înscrise în convenții pe anul 1678 (inclusiv ale demnitarilor cetății), că ele s-au ridicat la o valoare de circa 7.000 de florini, din care 3.700 de florini în bani. Din respectiva sumă, 1.500 de florini reprezentau solda oastei de pază a cetății. Acest fapt înseamnă că prevala plata în natură.

Acest întins aparat domenial salariat este dublat de aparatul nesalariat: șpani, juzi, paznici de păduri, scutari, drabanți, băștieri etc. În sumarul urbariului Făgărașului din 1652 apar în 45 de sate cu nu mai puțin de 369 locuitori cu slujbă la cetate și 29 *„drabanți la cetate”*, la care se adaugă și șapte șpani. În total 405 slujbași la 2.166 supuși, deci aproape 20%. Iar aici lipsesc cei din târgul Făgăraș.

Economia domenială, economia proprie cu deosebire, cerea un masiv aparat salariat sau nesalariat, retribuit numai prin scutiri sau alte beneficii, consumând, și într-un fel și în altul, părți considerabile din venituri și din producția domenială. Aparatul era cel care asigura, fructifica economia domenială, îi da o greutate, ridicând bogăția și prestigiul stăpânului, dar și cel care prin ponderea lui, prin consumația, prin incorectitudinile sale o făcea, relativ, puțin rentabilă.

Bibliografie

Băjenaru 2017 – Elena Băjenaru, *Fragmente de istorie. Cetatea Făgăraș*, Făgăraș, 2017.
Prodan 1970 – D. Prodan, *Urbariile Țării Făgărașului,* vol. I *(1601-1650)*, București, 1970.
Prodan 1976 – D. Prodan, *Urbariile Țării Făgărașului,* vol. II *(1651-1680)*, București, 1976.

[16] Acest postav poate nu anual, ci odată.

ANEXA

Principele Gabriel Bethlen (1613-1629)

Principele Gheorghe Rakoczi I (1630-1648)

Principesa Zsuzsanna Lorántffy

Principesa Anna Bornemisza

Vadră (sec. XVII-XVIII)

Ocaua (sec. XVII-XVIII)

Învățător (sec. XVII)

ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE SOCIALE DIN SATELE IALOMIȚENE, ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA, ÎN LUMINA DOCUMENTELOR DE CANCELARIE

Mihai Iorga

Résumé. Les relation sociales dans les viilages sur Ialomița pendant le XVII-éme siécle, commme en temoignent les sources documentaires.*Lanalyse des documents émis par la chancellerie princier de la Valachie pendant le XVIII-éme siécle en lien avec les villages sur Ialomița, souligne les aspects suivants: la tendance des propriétaires des terres, laïques ou ecclésiastes, d'obtenir le plus de revenues en augmentant les jours de corvée mais également les autres obligations des villageois; parallélement, la politique par les voïvodes dans le domaine des relations agraires, les obligations des paysans comme la rente travail, la rente en produits et la rente en argent, ainsi que les moyens des villageois pour diminuer les prétentions toujour plus grandissantes de la part des boyards et des ecclésiastes. Le contenu des documents étudiés réleve que le raport entre les trois formes d'obligations féodales se modifie au XVII-éme siécle: la rente travail prépondera en rapport avec les deux formes – la rente en produits et la rente en argent. Ce fait déterminera des changements dans les relations entre les proprieteres des terres et les villageois, le pouvoir centrale intervenant dans le raport entre deux parties par des règlementations des obligations des paysans, notamment pour la rente trvail. En conséquance les refus des paysans de réaliser leur obligations n'est plus seulement une revolte par rapport aux boyards ou aux ecclésiastes, mais également une infraction aux loi en vigueur.*

Cuvinte cheie*: mănăstiri, egumeni, boieri, clăcași, clacă, dijmă, rezistența țăranilor.*

Mots clés*: monastères, higoumènes, boyards, paysans corvéables, corvée(rente travail),dâme, résistance des paysans.*

Luarea în discuție a problemei relațiilor sociale în județul Ialomița, și analiza ei numai pe baza documentelor de cancelarie din Țara Românească, în secolul al XVIII-lea, pote stabili următoarele aspecte: modul cum stăpânii de moșii, laici și ecleziești, urmăreau să-și sporească veniturile, concomitent cu politica domnilor în relațiile agrare din această perioadă, obligațiile sătenilor față de stăpânii moșiilor, mijloacele prin care țăranii au acționat în scopul diminuării pretențiilor tot mai crescânde ale egumenilor și boierilor.

Relațiile sociale. Pentru a-și spori veniturile moșiilor, mănăstirile și boierii urmăreau, pe de o parte, o mai bună valorificare a pământului, cea mai sigură cale fiind sporirea zilelor de clacă, pe de altă parte, se vede tendința lor de a crește și celelalte obligații ale sătenilor, îndeosebi dijma. În aceste acțiuni stăpânii de pământuri vor avea sprijinul domnilor care vor elabora, începând din deceniul patru al secolului al XVIII-lea, o serie de măsuri care reflectă evoluția raporturilor dintre clasa stăpânilor de moșii și cea a sătenilor.

La începutul secolului, din documente aflăm că relațiile dintre stăpânii moșiilor și locuitorii satelor ialomițene se stabileau pe baza înțelegerilor dintre cei doi, așa cum fuseseră fixate și în secolele anterioare, domnul intervenind în raporturile dintre proprietari ca mediator, elaborând porunci către săteni să respecte înțelegerile încheiate cu stăpânii „*după vechiul obicei*". Începând din deceniul al patrulea al secolului al XVIII-lea, puterea centrală va interveni în relațiile dintre cei doi prin reglamentări generale ale obligațiilor sătenilor, îndeosebi a obligațiilor de clacă. Ca urmare, de acum încolo, domnul va interveni în raporturile dintre proprietari și țărani ca autoritate centrală, refuzul țăranilor de a-și îndeplini obligațiile față de stăpâni nu este numai o vină față de stăpânul său, ci și o infracțiune față de legea țării; *„Țăranul trebuie să facă claca și să dea dijmă, pentru că așa scrie în legea țării"*[1].

Succesiunea măsurilor luate de puterea centrală este surprinsă și în actele de cancelarie, din această perioadă, care fac referiri la relațiile dintre stăpânii laici și ecleziești și țăranii din satele ialomițene, scoțând în evidență evoluția raporturilor dintre clasa stăpânilor și cea a clăcașilor, tendința celor dintâi de a obține cât mai multe venituri. Sunt aspecte ale acestor relații cu trăsături specifice zonei determinate de modul cum căutau, în special egumenii mănăstirilor, să impună sătenilor de pe moșiile lor îndeosebi claca, știut fiind faptul că județul dispunea de suprafețe mari de pământ și erau necesare multe brațe de muncă pentru valorificarea sa.

Potrivit documentelor studiate, între anii 1700-1736 obligația de muncă era reglementată prin înțelegere între țărani și stăpânii de moșii. Din cele câteva cazuri cunoscute constatăm că, în general, învoielile prevedeau 4 zile de clacă așa cum se obligau, prin zapisul din 26 mai 1702 locuitorii satului Făcăeni egumenului mănăstirii Cotroceni, *„să clăcuim cu toți 4 zile pe an, 2 zile cu plugu și alte două zile la ce ne-ar pune. Și când ar hi vremea la arat și ar zice omul părintelui ca să facem claca, în orice zi, să fim bucuroși să ieșim într-acea zi cu toți câți să vor afla în sat, nu unul azi, altul mâine, ci cu toți într-o zi câți suntem însurați în casă"*[2]. În schimb rumânii satului Dichiseni efectuau 3 zile de clacă, după cum reiese dintr-o poruncă a domnului Grigore Ghica, din 7 iulie 1735, prin care încuviința pe egumenul mănăstirii

[1] Constantiniu 1972, p. 163.
[2] DRA 1961, I, doc. 15.

Radu Vodă să oblige pe fiecare oameni ce sunt șezători pe moșia mănăstirii *„să aibă a clăcui tot omul într-un an de zile trei”*[3].

Prevederea din unele acte, *„să clăcuiți după obicei ... după cum clăcuiescu și alți oameni ce sunt șezători pe alte moșii boierești sau călugărești*”, demonstrează faptul că obiceiul înțelegerii țăranilor cu ispravnicul moșiei era o situație generalizată, numărul zilelor de clacă fiind de 4 zile, așa cum constatăm și din documentul din 12 martie 1734, când sătenii din Stelnica făceau cu plugurile lor claca mănăstirii, de două ori pe an *„acum de primăvară de mălaiu cum și de toamnă de grîu”*[4].

În această perioadă se constată și încercări ale egumenilor de a crește numărul zilelor de clacă. Este cazul egumenului mănăstirii Slobozia lui Ianache care voia să impună rumânilor de pe moșia sa 5 zile de lucru, cu toate că sătenii aveau obligația de a presta mănăstirii 3 zile de clacă, în baza unei hotărâri a domnului Matei Basarab[5].

Începând din anul 1740 domnii intervin în relațiile dintre stăpâni și țărani, fixând prin așezăminte obligația de muncă la 6 zile, apoi 9 zile, culminând cu reforma domnului Constantin Mavrocordat la 12 zile, obligație ce se va menține cu mici modificări până la sfârșitul secolului, după cum vom vedea din documentele studiate. Cunoaștem și câteva documente din această perioadă care reflectă și dualitatea regimului de obligații, atunci când actele fac referiri și la posibilitatea înțelegerii dintre cei doi.

Poruncile domnești, începând cu vara anului 1740 și din anii următori, fixează obligația de clacă a țăranilor de pe moșiile mănăstirești la 6 zile pe an, fără a mai da posibilitatea înțelegerilor între cei doi. Astfel, domnul Grigore Ghica satabilea la 6 zile claca, efectuată în trei anotimpuri: primăvara, vara și toamna, răspunzând, astfel, cerințelor stăpânilor de moșii interesați ca zilele de muncă să fie grupate în perioadele de activitate agricolă intensă. Așezământul domnului Grigore Ghica a suferit intervenția domnului Constantin Mavrocordat prin hrisovul din februarie 1740 în sensul că *„oricine pe a cui moșie va șădea aceluia să-i clăcuiască și să-i dea dijma după obicei*”, cu alte cuvinte, zilele de clacă erau stabilite în urma unei înțelegeri între săteni și stăpâni. La 1 iulie 1740, domnul revenea la prevederile așezământului lui Grigore Ghica, încuviințând pe egumenul mănăstirii Sf. Ioan din București să oblige pe toți oamenii de pe moșia Vlădeni să facă 6 zile pe an[6]. În schimb, la 18 iulie 1740 dădea poruncă țăranilor de pe moșiile Lichirești și Stelnica ale mănăstirii Colțea *„să facă claca după obicei*”[7], ceea ce pare că domnul a revenit la regimul anterior al *„obiceiurilor*” încheiate între stăpânii de moșii și țărani. Domnul Mihail Racoviță va reveni la obligația de muncă de 6 zile. Pentru următorii ani, până la 5 august 1746, când domnul a dat actul de desființare a rumâniei, fixând și numărul zilelor de clacă la 12 zile, nu dispunem de documente care să ne facă cunoscut regimul obligațiilor de clacă în satele din județul Ialomița și care ar ilustra eventualele modificări al regimului de clacă. Actul de desființare a rumâniei fiind un act cu caracter general impunea și țăranilor clăcași din satele ialomițene să presteze 12 zile de muncă conform reglementărilor anterioare.

În timpul celei de-a doua domnii, Grigore Ghica (1748-1752), printr-un act cunoscut sub numele de *„testament”,* revenea la oblgația de muncă de 6 zile pe an. Într-adevăr, toate poruncile din intervalul 1750-1756, cu mici excepții, impun țăranilor de pe moșiile mănăstirești să presteze 6 zile de clacă. Astfel, domnul poruncea la 17 martie 1752 locuitorilor din satele Brânceni, Jegălia și Beilic *„să clăcuiască după cum iaste hotărât prin testamentul domniei mele”*[8]*,* adică 6 zile; reducând numărul zilelor de muncă de la 12 zile la 6 zile, atât pentru mănăstiri cât și pentru boieri. La 13 martie 1753, domnul Matei Ghica dădea carte de încuviințare egumenului de la mănăstirea Dealul să oblige pe locuitorii de pe moșiile mănăstirii *„să aibă a clăcui fieștecare om pe an șase zile pe an”*[9]*.*

Scăderea numărului zilelor de clacă de la 12 la 6, trebuie explicată prin interesul domniei de a stabili un regim unitar de obligații prin egalarea îndatoririlor localnicilor cu cel al înstrăinaților reîntorși[10], așa cum a fost și cazul sătenilor din Vlădeni fugiți peste Dunăre, în Dobrogea, care printre înlesnirile primite aveau și obligația de a presta claca în 6 zile pe an. La cele 6 zile de clacă erau obligați și clăcașii de pe moșiile boierilor, așa cum constatăm din porunca domnului Constantin Racoviță care, la 3 august 1755, dă carte de încuviințare paharnicului Chiriță Doicescu să oblige pe toți oamenii de pe moșia sa Ciulnița *„a clăcui fieștecare om pe an 6 zile”*[11]*.*

Începând cu 12 decembrie 1756, deci la câteva luni după reocuparea scaunului muntean, Constantin Mavrocordat reconfirmă printr-un nou act măsurile luate anterior prin reforma socială, dublând obligația de muncă a clăcașilor. Într-adevăr, la 6 aprilie 1757, Anaforaua marelui logofăt, aprobată de domn, enumera printre îndatoririle clăcașilor de pe moșiile Flămânzești, Mostiște, Domnești, Corbu și Fetești, ale mănăstirii Argeș, și obligația de a presta

---

[3] DRA 1961, I, doc. 173.
[4] DRA 1961, I, doc. 159.
[5] Iorga 1903, V, p. 363-364.
[6] DRA 1961, I, doc. 202.
[7] DRA 1961, I, doc. 204.
[8] DRA 1961, I, doc. 349.
[9] DRA 1961, I, doc. 361.
[10] Constantiniu 1972, p. 138
[11] DRA 1961, I, doc. 376.

12 zile de clacă, arătând că prevederile sunt după *„așezământul ce s-a făcut în anii trecuțiprin hrisov, care s-a întărit, acum, și de către măria ta”*[12]. Așezământul la care face referire documentul, nu este altul decât actul din 5 august 1746.

Din cuprinsul poruncilor domnești studiate constatăm că obligația de clacă a sătenilor față de mănăstiri și boieri, până la sfârșitul secolului al XVIIII-lea, se menține la 12 zile, cu excepția câtorva situații când în urma unor înțelegeri asistăm la schimbări în modalitatea de a presta cele 12 zile de clacă. Câteva acte sunt edificatoare în acest sens. Ca urmare a unei jalbe a egumenului Damaschin de la mănăstirea Argeș, la 11 iunie 1775 domnul Al. Ipsilanti poruncea clăcașilor din Fetești ca *„toți ce sunt șezători și se hrănesc pe această moșie să clăcuiască 12 zile pe an, însă numai cei ce vor fi casnici și vrednici de muncă”*[13]. O poruncă identică va emite același domn și pentru clăcașii de pe moșia Stelnica a mănăstirii Colțea, precum și celor de pe moșia Apostolache a mănăstirii Slobozia lui Enache, la 22 mai 1775[14]; prin cartea domnească, din 28 februarie 1780, domnul Alexandru Ipsilanti încuviința pe Stoica logofăt să oblige pe locuitorii de pe moșiile sale din Ialomița: Hărborul de Baltă, Ciulnița și Cioara, să presteze câte 12 zile de clacă[15]. Porunca pe care o dă domnul ispravnicilor ca pe aceea care *„vor sta cu vreo împotrivire ... să-i faceți și fără devoia lor să se supună*”, arată că sătenii nu aveau altă ieșire.

Referitor la obligația celor 12 zile de clacă, o situație specială o întâlnim în înțelegerea clăcașilor din satele Urziceni de Jos, Urziceni de Sus și Dudești cu egumenul mănăstirii Cotroceni. Potrivit zapisului din 23 aprilie 1795, locuitorii din aceste sate având nevoie de pășunea de pe moșia mănăstirii Bărbulești, consimt ca din cele 12 zile ce aveau de clăcuit boierilor Fălcoeni, ai cărui clăcași erau, *„de acum înainte, adică de la sfeti Gheorghe, leat 1795, să avem a clăcui numai nooă zile dumnealor și trei zile mănăstirii pentru pășunea vitelor noastre*”. În locul celor trei zile de clacă, sătenii se obligau, prin zapis, să dea mănăstirii câte un zlot de fiecare familie[16]. O lună mai târziu, la 26 mai 1798, Anaforaua divanului către domnul Țării Românești Constantin Hangherli, hotăra ca în locul zlotului de casă să clăcuiască câte 8 zile[17], ceea ce printr-un calcul simplu, obligația de clacă a locuitorilor din cele trei sate se ridica la 17 zile pe an, desigur, un abuz al egumenului cu sprijinul Divanului domnesc.

În evoluția obligațiilor de clacă un aspect important, surprins și în actele care fac referiri la satele ialomițene, îl constituie înțelegerea dintre săteni și stăpâni privitoare la posibilitatea convertirii clăcii în bani. Această facilitate ar fi contribuit, într-o oarecare măsură, la atenuarea dependenței țăranului față de stăpân prin achitarea unei sume în locul efectuării zilelor de clacă. Din acte aflăm că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea se menținea posibilitatea ca rumânii, în înlelegere cu proprietarii de pământ, să plătească o sumă de bani în schimbul obligației de muncă. Astfel, din cartea emisă de domnul Grigore Ghica, la 14 iulie 1749 constatăm că egumenul de la mănăstirea Cotroceni avea împuternicire să ia de la sătenii din Făcăeni numai dijma în produse, deoarece claca și cârciumăritul au fost vândute sătenilor *„de la sfeti Dimitrie ce au trecut până la sfeti viitor”*[18]. Această înlesnire este recunoscută, un an mai târziu, printr-un zapis potrivit căruia *„noi satul Făcăeni, precum să se știe că ne-am așezat cu sfinția sa să dăm de numele oamenilor însurați câte taler poe, însă la Sf. Gheorghe câte bani 30 și la Sf. Dumitru câte bani 30, pentru claca cea obicinuită”*[19]. Ulterior, probabil, la intervenția stăpânilor de moșii, egumeni și boieri, domnul Grigore Ghica interzice cu desăvârșire posibilitatea răscumpărării în bani a zilelor de clacă, deoarece documentele de după anul 1752 fac referiri stricte la acest lucru. Este ceea ce aflăm din actul domnesc din 17 martie 1752, prin care poruncește biv-vel șătrarului Giorgian, ispravnic de Ialomița, să oblige pe locuitorii din satele Brânceni, Jegălia și Beilic, să facă mănăstirii Dealul obișnuita clacă *„după cum iaste hotărât prin testamentul domniei mele, însă clacă să facă, iar nu bani”*[20].

Repetatele nemulțumiri iscate printre săteni, determinate printre altele și de interzicerea convertirii clăcii în bani, l-au silit pe domnul Constantin Mavrocordat să reintroducă posibilitatea răscumpărării clăcii, numai cu asentimentul stăpânului moșiei, printr-un adaos la testamentul lui Grigore Ghica. Acest lucru reiese și din Anaforaua marelui logofăt, din 6 aprilie 1757, în privința obligațiilor sătenilor din Fetești, Flămânzești, Domnești și Corbi, aprobată de Constantin Mavrocordat, prin care stabilea că atunci *„când mai sus numita mănăstire* (Argeș n.n.) *nu va avea de lucru ca să pue să lucreze, ci va cere să ia bani de la dânșii, atunci după adaosul ce s-a făcut acum la acest așezământ, să aibă a da fieștecarele casnicu pentru acele zile un zlot pe an, iar numai mult”*[21]. Același lucru îl surprindem și în poruncile domnului Alexandru Ipsilanti, din anul 1775, către egumenii mănăstirilor: Argeș, Colțea și Slobozia lui Enache, prin care preciza că

---

[12] DRA 1961, I, doc. 382.
[13] DRA 1961, I, doc. 382.
[14] Vezi Academia României.,*CCCLX VII, doc.192* și ANIC., *Mănăstirea Slobozia lui Enache*, XI/ 36.
[15] DRA 1961, I, doc.517.
[16] DRA 1962, I, doc.679.
[17] Vezi DRA 1961, I, doc. 695 și 697.
[18]DRA 1961, I, doc. 326
[19] DRA 1961, I, doc. 331.
[20] DRA 1961, I, doc.349.
[21] DRA 1961,I, doc. 382.

în eventualitatea *„când nu va avea stăpânul trebuință de lucru va cere bani, să aibă a lua de la casnic câte un zlot pe an, iar nu mai mult"*[22]. Și clăcașii de pe moșiile satelor Hărborul de Baltă, Ciulnița și Cioara, cu încuviințarea stăpânului, logofătul Stoica, aveau posibilitatea să dea în loc de lucru câte un zlot de casă[23].

În documentele emise de cancelaria domnească, în dese rânduri, după ce se indică numărul zilelor de clacă, domnii fac precizari și asupra modului de efectuare a clăcii. Poruncile domnești cuprind, fie formulări simple de felul:*„și claca să o facă după hotărârea ce am făcut domnia mea"* sau: *„claca să o facă după cum se arată în testamentul domniei mele"*[24]. În alte documente, domnul poruncește ca zilele de clacă să fie grupate în două sau trei anotimpuri. Din hrisovul domnului Grigore Ghica din 12 martie 1734, aflăm că rumânii din satul Stelnica erau obligați să presteze claca în două anotimpuri *„dă primăvară de mălaiu cum și dă toamnă de grâu"*[25]. Locuitorii din satul Făcăeni clăcuiau cele 4 zile, prin poruncă domnească, astfel: *„2 zile la plugu și alte două zile le ce ne-ar pune omul părintelui, în orice zi, să fim bucuroși să ieșim într-acea zi cu toții câți se vor afla în sat, nu unul azi, altul mâine, ci cu toți într-o* zi"[26]. Cunoaștem o poruncă domnească, din 6 aprilue 1757, prin a cărei formulare domnul stablea că cele douăsprezece zile de clacă, țăranii din Fetești urmau să le presteze în 9 luni de zille *„de la începutul primăverii la sfârșitul toamnei, iar nu tot deodată"*[27]. În anul 1775, domnul Alexandru Ipsilanti poruncește clăcașilor din satele: Fetești, Apostolache și Stelnica, ai mănăstirilor Argeș, Slobozia lui Enache și Colțea, să facă claca *„rânduri, rânduri, adică 3 zile primăvara, 3 zile vara, 3 zile toamna și 3 iarna, iar nu tot odată"*[28]. Mai cuprinzătoare este porunca domnului Grigore Ghica adresată clăcașilor din satele Lichirești și Stelnica ai mănăstirii Colțea. Potrivit actului din 17 septembrie1750 clăcașii erau obligați să facă arătura la vreme, adică: *„șezători de pe moșiile sfintei mănăstiri Colțea ... de la Lichirești să are mănăstirii toamna câte 100 pași de arătură și primăvara iar câte 100 de pași, așișderea și saragelele de la Stelnica să are toamna câte 70 de pași și primăvara iar căte 70 de pași, adică arătura de toamnă să înceapă a o face de la zi întâi a lui septembrie și până la sfârșitul lunii să ia sfârșit, și arătura de primăvară să o înceapă de la zi întâi a lui aprilie și până la sfârșitul lunii să ia sfârșit"*[29]. Probabil, locuitorii celor două sate încheiaseră o înțelegere cu mănăstirea, dar nu făcuseră arătura la vreme *„încât nunumai că n-ar fi avut mănăstirea niciun folos de a lor clacă, ci încă ar fi pierzând și sămânța*", fapt ce îl determină pe domn să intervină în urma plângerii epitropului mănăstirii Colțea, chir Trandafir.

O altă obligație, în afară de prestația în muncă, pe care o aveau sătenii față de stăpâni, era dijma în produse. Până în secolul al XVIII-lea, dijma era principala obligație a rumânului, stăpânii de pământ percepând a zecea parte din produsele cultivate pe moșiile lor. În perioada de care ne ocupăm, de data aceasta, claca va precumpăni în raport cu dijma. Pe de altă parte, din cuprinsul actelor emanate de cancelaria domnească în veacul al XVIII-lea, pe care le-am avut la îndemână, care fac referiri la obligațiile țăranilor ialomițeni, constatăm că spre deosebire de clacă, care a cunoscut fluctuații de la 3 la 12 zile, dijma nu va fi supusă acelorași schimbări. Obligațiile, însă, erau multiple, lucru pe care îl constatăm și dintr-un hrisov al domnului Nicolae Mavrocordat, din 1721, prin care se enumera scutirea rumânilor din satul Vlădeni de 16 dări și anume: *„haraciu, lipsa haraciului, plocoanele bairamului, de vel seamă, de seamă a doao și a treia cheltuială a visteriei, i a jicniți, i a slugeri, de salahori, de cară de oaste, de saratalile ce es pre siliști și de alte dajdi și orânduieli ce ar mai ieși de la visteria domniei mele"*[30]. Aceste scutiri care privesc obligațiile față de domn nu includ dijma în produse și în bani și alte obligații speciale față de stăpâni, ce vor rămâne pe seama sătenilor, la care fac referiri actele vremii, după cum vom vedea.

Dijma este amintită de foarte multe ori împreună cu prestația în muncă; întâlnim și documente care fac referiri numai la perceperea dijmei. Indiferent de formulările cuprinse, actele de cancelarie, în general, vizau toate produsele pământului, erau scutite de dijmă doar legumele *„ce vor avea puse din grădinile după lângă casă pentru treaba caselor lor"*, după cum glăsuiește hrisovul din 13 martie 1753, prin care domnul Matei Ghica obliga pe clăcașii de pe moșiile mănăstirii Dealul.

Deseori, obligațiile în natură sunt redate prin formulări stereotipe, precum: *„să dea dijma din câmpu"*[31], *„dijma din semănături"*[32], sau *„dijma bucatelor"*[33]. Există, însă, și alte documente prin care formula generală este precedată sau urmată de enumerarea amănunțită a acestor obligații în natură, cum ar fi: *„să dea dijma din toate bucatele după obicei,*

---

[22] DRA 1961, I, doc. 487; ANIC, *Mănăstirea Slobozia lui Enache*, XI/36; Academia României., *CCCLVII/ 192.*
[23] DRA 1961, I, doc. 517.
[24] Vezi doc din 17 martie 1752 în DRA 1961, I, doc.349.
[25] DRA 1961, I, doc.159
[26] DRA 1961, I, doc. 15.
[27] DRA 1961, I, doc. 382.
[28] Vezi 22 supra.
[29] DRA 1961, I, doc. 339.
[30] DRA 1961, I, doc.106.
[31] DRA 1961, I, doc. 331
[32] DRA 1961, I, doc. 335 și 376.
[33] DRA 1961, I, doc. 326

din grâu, din orz, din mei, din toate semănăturile ce să vor afla pe moșie"[34], sau *„mănăstirea era slobodă a lua dijmă, din grâu, orz, mălai, din cânepă, din fâneaț și din alte legume de pen grădini, din zece una după obicei"*[35], aici fiind vorba de legumele destinate comerțului. Altfel de formulare întâlnim în cartea domnului Constantin Mavrocordat prin care volnicea mănăstirea Colțea *„să strângă dijma de pe moșiile Stelnica și Lichirești veri din ce bucate s-ar afla pe acele moșii, din grâu, orz, mălai, au din ovăzu, din porumb i din alte semănături din toate și din fânețe"*[36].

În documente, dijma din miere nu mai este menționată ca produs în natură, ci este convertită în bani, adică: 3 bani de fiecare stup, așa cum percepea mănăstirea Radu Vodă de la locuitorii din satul Dichiseni, sau cum erau obligați să dea sătenii din Hărborul de Baltă, Ciulnița și Cioara logofătului Stoica[37].

Pe lângă adetul pământului, documentele mai amintesc că stăpânii percepeau și *„suhatul după obicei*, *de la ceice vor ține vite pe moșiile proprietarilor"*[38]. Astfel, egumenul de la Radu Vodă primea încuviințare de la domnul Grigore Ghica să ia de la locuitorii din satul Dichiseni *„suhatul de vacă, de ban de cal, po ban 3, i de oaie, de stup, de râmători*, *po ban 3*". Sătenii de pe moșiile mănăstirii Dealul, printre care și cei din satele Brânceni, Jegălia și Beilic, aveau obligația *„care din săteni vor avea capre pe moșiile mănăstirii de să pascu cu iarbă și cu crângurile, să dea pe an de vită po bani doi, căci fac multă stricăciune și pagubă venitului moșiilor"*[39]. Doi bani de capră aveau obligația și clăcașii de pe moșiile logofătului Stoica: Hărbărul și Cioara, la fel și sătenii de pe moșia Ciulnița a paharnicului Chiriță[40].

Dijma din peștele vânat, îndeosebi în bălțile Dunării, constituia o altă sursă de venit pentru stăpânii de moșii, cu deosebire de mănăstiri. Amintim în acest sens zapisul din 26 mai 1702 prin care locuitorii din satul Făcăeni se învoiesc cu egumenul mănăstririi Cotroceni să dea *„zeciuiala peștelui din baltă ce ar prinde pre cum este obiceiul* țării"[41]. Obligația de a da *„din pește din zece unu de la cei ce vor vâna peștile după obicei"* o aveau și locuitorii de pe moșiile mănăstirii Dealul[42]. În schimb, egumenul mănăstirii Căldărușani primea încuviințare de la domnul Al. Ipsilanti să ia din balta de pe moșia Ciorani *„vama peștelui...adică întreiala după obiceiu*" adică din trei unul[43].

Până în secolul al XVIII-lea, printre obligațiile rumânilor din satele ialomițene era deseori invocat *„vinăriciul",* adică dijma din vin, fără a menționa dreptul exclusiv al stăpânului de a vinde vin și rachiu în cârciuma din sat. În actele de cancelarie din secolul al XVIII-lea nu mai întâlnim menționat vinăriciul ca obligație a țăranilor față de stăpânii laici și eclesiești. În schimb, în repetate rânduri, în poruncile domnești este amintit monopolul vânzării vinului și rachiului ca drept exclusiv al stăpânilor, venitul mănăstirilor din vânzarea vinului și rachiului fiind constant urmărit de călugări. De fapt, monopolul vănzării vinului și rachiului este, alături de clacă, motivul cel mai adesea al nemulțumirii țăranilor și al conflictului dintre cei doi.

Chiar de la începutul secolului al XVIII-lea poruncile domnești fac referiri tot mai dese la dreptul absolut al stăpânilor de moșii de a-și vinde vinul și rachiul în cârciumile din sate, acest drept constituind tot mai mult un monopol al acestora. Astfel, la 25 aprilie 1742, domnul Mihail Racoviță poruncea ispravnicului de Ialomița să cerceteze la moșia Brânceni, a mănăstirii Dealul *„ca vin și rachiu nicidecum să nu îngăduiești ca să vânză, nici chehaiaoa, nici numeni din săteni, fără numai egumenul mănăstirii*"[44]. O poruncă asemănătoare va emite și Matei Ghica la 13 martie 1753, *„nimeni din săteni sau altcineva să nu fie volnic a vinde vin și rachiu pe moșiile mănăstirii (*Dealul, n.n.*), nicăieri numai vinurile și rachiul mănăstirii să se vânză*"[45]. Nu numai mănăstirile se bucurau de monopolul vânzării vinului și rachiului, acest drept exclusiv îl vor primi și boierii, așa cum aflăm din porunca domnului Constantin Racoviță prin care paharnicul Chiriță Doicescul primea încuviințare să oblige pe toți oamenii de pe moșia Ciulnița să respecte monopolul băuturilor și *„nimeni din săteni să n-aibă voe a vinde vin și raciu pe moșia lui, fără de numai vinul și rachiul paharnicului"*[46].

Dincolo de poruncile categorice ale domnilor, prin care se atrăgea atenția asupra respectării stricte a monopolului băuturilor, întâlnim documente potrivit cărora sătenii aveau posibilitatea să vândă vin și rachiu în cârciumile din sat în condiții precizate de domn și în urma unei înțelegeri cu stăpânii. Din cartea domnului Matei Ghica, 13 martie 1753, aflăm că locuitorii de pe moșiile mănăstirii Dealul, Brânceni, Jegălia și Beilic, *„când nu va avea mănăstirea vin, atunci care din săteni vor ave să vânză vin să rachiu, întâi să meargă să-și ia voe de la igumen și așa să vânză și să dea*

[34] DRA 1961, I, doc. 141
[35] DRA 1961, I, doc. 173
[36] DRA 1961, I, doc. 204
[37] DRA 1961, I, doc. 173 și 517.
[38] DRA 1961, I, doc. 173.
[39] DRA 1961, I, doc. 361
[40] DRA 1961, I, doc. 51 și 376.
[41] DRA 1961, I, doc. 15.
[42] DRA 1961, I, doc. 361 și 517.
[43] DRA 1961, I, doc. 102
[44] DRA 1961, I, doc. 237
[45] DRA 1961, I, doc. 361
[46] DRA 1961, I, doc. 376.

de bute câte taleri, iar nu mai mult"[47]. O astfel de posibilitate vor primi și locuitorii din Fetești prin Anaforaua marelui logofăt, din 6 aprilie 1757, aprobată de Constantin Mavrocordat, care preciza că *„atunci care din săteni va vrea să vânză, acela întâi să meargă să se așeze cu ispravnicul ce va fi orânduit acolo la acea moșie și luându-și voea așa să vânză, căci că aceasta la voia stăpânului moșii stă"*[48].Și sătenii de pe moșia Ciulnița a paharnicului Chiriță Doicescul cad la înțelegere cu *stăpânul „când nu va avea el vin, atunci care din săteni va vrea să vânză vin sau rachiu, întâi să meargă să-și ia voe de la dânsul și așa să vânză vin sau rachiu și să dea de bute câte taleri unul, iar nu mai mult"*[49].

Rezistența țăranilor. Materialul documentar analizat ne permite să distingem mai multe forme ale rezistenței țăranilor împotriva tendințelor stăpânilor de moșii de a-și mări veniturile prin sporirea obligațiilor pe care le aveau sătenii. Aceste forme sunt: încercarea de rezistență în cadrul legilor statului, (jalbele, judecățile și răscumpărarea libertății pe bani), refuzul de a presta obligația în muncă, de a da dijma în produse, fuga de pe moșie, de multe ori din țară.

Majoritatea documentelor referitoare la obligațiile țăranilor sunt porunci ale domnilor prin care împuternicesc pe stăpâni să obligepe locuitorii de pe moșiile lor să presteze claca, să dea dijma și să respecte monopolul băuturilor sau să nu vândă vin fără voia stăpânilor. Actele arată ce s-ar întâmpla cu țăranii care refuză să clăcuiască și să dea dijma, stăpânul având voie să-l certe și să-l pedepsească după faptele sale. Toate aceste acte fiind o mărturie a opoziției țăranilor față de abuzurile stăpânilor. Mai evidente sunt, însă, actele de cancelarie care relatează diferitele forme de rezistență ale țăranilor față de abuzurile stăpânilor. Pentru început, sătenii își vor căuta dreptatea în cadrul legilor statului, prin jalbe adresate domniei. Astfel, la 20 februarie1795, clăcașii din satul Stelnica se plâng domnuluiîmpotriva căpitanului Constantin Porumbaru, nemulțumiți de *„mâncăturile și nedreptățile ce ni se fac de către numitul"*[50]. Se pare că, abuzurile demnitarului au devenit de nesuportat, din moment ce locuitorii satului au intervenit la sprijinul domnului.

Sătenii intervin cu jalbe pe lângă domn și împotriva încercărilor de ai aduce cu forța la starea de rumâni. Este cazul unor locuitori din Tâmburești, Stanislav cu frații și fii lor, fii lui Brătian, care se judecaseră în mai multe rânduri cu Rada, soția lui Constantin căpitan Filipescu, care voia să-i rumânească. Brătiana fost rumânul mănăstirii Plumbuita și în timpul domnului Antonie din Popești și-a răscumpărat libertatea cu 130 taleri, având și sprijinul patriarhului Dositei al Ierusalimului, care era venit în țară, acesta dându-i și carte de răscumpărare. Ulterior, în urma unui schimb cu mănăstirea Plumbuita, parte din moșia Tâmburești, cu rumâni, va ajunge în stăpânirea boierului Radu comis, care o dă drept zestre ficei sale Rada, căsătorită cu Constantin Căpitan Filipescu. După moartea soțului său, Rada și fiul său Șerban spătar nu vor recunoaște actul de răscumpărare a lui Brătian, considerâdu-i rumâni de drept, pe fii săi: Stanislav, Stănicel și Iancul, cu fii lor, drept pentru care aceștia se vor judeca cu Rada de trei ori. Findcă, prin judecată Stanislav cu frații săi nu au câștig de cauză, vor interveni cu jalbă la domnul Constantin Brâncoveanu, dar și la părintele patriarh, sosit din nou în țară, de la care primesc pentru a doua oară carte de slobozie. Șerban spătar nu renunță nici de data aceasta, încălcând porunca domnului „*să fie în pace de rumânie*". Pentru a-și păstra libertatea, Stanislav cu frații și fii lor merg cu jalbă la domnul Constantin Brâncoveanu, care se afla la Odriu, de față fiind și părintele patriarh. Revenit în țară, domnul Constantin Brâncoveanu a judecat încă o dată pricina dintre cei doi, dând hrisov *„ca Stanislav și frații săi să fie lăsați în pace"*[51]. Suntem în fața unui caz fericit, când țăranii au câștigat în instanță dreptul lor de a fi liberi.

Alta este situația în cazul procesului dintre egumenul mănăstirii Slobozia și țăranii de pe moșia mănăstirii. La 28 noiembrie 1791 egumenul reclama domnului Mihai Șuțu că țăranii de pe moșia mănăstirii, în zilele lui Mavrogheni au fost făcuți „*privilegiați împotriva obiceiului pământului*" și că a fost silit să le dea și 120 taleri. Prin acest „*privilegium*" țăranii primeau mai multe facilități: să nu plătească dijmă pentru fânul cel fac de pe moșia mănăstirii, să nu dea dare pentru lemnele luate din pădurea mănăstirii, să nu plătească taxă de trecere pe podul de peste apa Ialomiței, la moară în afară de uium să nu plătească câte trei parale de sac, în schimb trebuiau să repare zăgazul morii, și ce era mai important, claca să facă numai trei zile, în loc de 12, sau să plătească un leu de fiecare familie. În urma judecății, Anaforaua veliților boieri și hotărârea domnului Mihail Șuțu stabileau ca sătenii să dea înapoi cei 120 de taleri *„și să se supună să-și facă claca și a-și da dijma din toate după obiceiu, căci nu arată supunere a oda"*[52].

Când prin jalbe nu reușeau să-și câștige dreptatea au recurs la falsificarea actelor. În acest sens, menționăm cazul unor săteni din Cărăreni, rumâni ai mănăstirii Cozia, care se judecau cu egumenul mănăstirii. Aceștia au scos carte de la Matei Basarab, scriind „*că nu au fost rumânii mănăstirii, ci au fost venetici, lăturoi, veniți din alte părți".* Citind

[47] DRA 1961, I, doc. 361.
[48] DRA 1961, I, doc. 382.
[49] DRA 1961, I, doc. 37.
[50] Apud Samarian 1931, p. 42.
[51] DRA 1961, I, doc. 22.
[52] DRA 1961, I, doc. 623 și 624.

cartea în divanul domnesc, egumenul Coziei demonstrează că *„ar fi numele rase din carte și schimbate pre numelelor”*[53]. Frauda fiind descoperită, sătenii rămân rumâni ai mănăstirii.

Cea mai întâlnită formă de opoziție a țăranilor față de abuzurile stăpânilor a fost refuzul categoric al clăcașilor de a efectua claca stabilită de domni prin regulamentele date, de a da dijma, precum și nesocotirea monopolului stăpânului asupra vânzării vinului și rachiului, la care, uneori, se adaugă încălcarea de către săteni și a altor drepturi senioriale. Astfel din porunca domnului Grigore Ghica, din data de 17 martie 1752 aflăm că locuitorii din satele Brânceni, Jegălia și Beilic *„nu vor să-și facă obișnuita clacă, nici nu ar fi îngăduind pe egumen să-și vândă vinul și rachiul mănăstirii ci-și pun ei vinul lor de vând și cum că alți oameni du pintr-alt sat, își pascu vitele pe moșia mănăstirii și sohatul moșiei nu vor să plătească*”. Domnul poruncește ispravnicului județului Ialomița *ca „pe unii ca aceia să-i facă fără de voia lor să clăcuiască și să plătească fieștecare sohatul pentru pășunea vitelor lor”*[54]. Oricare vor fi fost măsurile luate de ispravnic nu au impus ascultare sătenilor, deoarece, patru ani mai târziu, domnul Matei Ghica intervine cu o nouă poruncă prin care cere ispravnicului de județ ca pe *„unii ca aceia să trimiți să-i aducă și făr de voia lor să se supuie și să urmeze la toate”*[55].

O situație asemănătoare o întâlnim și în satele Ciulnița, Cioarași Hărborul de Baltă, ale logofătului Stoica, unde săteni *„nu se supun a-și face claca și a-și da dijma după obiceiu cum și vin și rachiu pun de vând fără de voia omului ce-l are orânduitu*”[56]. În decurs de 15 ani, de trei ori, locuitorii din satul Stelnica vor intra în conflict cu epitropul mănăstirii Colțea, deoarece aceștia refuzau să dea dijma determinând intervenția domnului Grigore Ghicala 12 martie 1734 și 4 august 1750, prin care poruncea căpitanului de la Stelnica să-i oblige pe săteni să-și respecte obligațiile față de mănăstire. Cum trebuiau să-i oblige ne-o spune cartea lui Constantin Mavrocordat din 18 iulie 1740, prin care îi avertiza pe sătenii din Stelnica, *„ce-i ce ar sta împotrivă a nu-și da dijma, unul ca acela să știe că-și va da toată dijma fără voia lui și va petrece și cercetare”.* Din alte documente aflăm că această cercetare se sfârșa, printre altele, prin a fi bătuți.

La mijlocul secolului al XVIII-lea, refuzul clăcașilor de pe moșiile mănăstirii Argeș, printre care și Fetești, de a presta claca, a da dijma dupăobicei și a respecta monopolul băuturilor, este un fenomen generalizat. Astfel, la 6 aprilie 1757, Nichifor, egumenul mănăstirii Argeș se plânge domnului Constantin Mavrocordat că, *„oamenii ce șăd pe moșiile mănăstirii: Flămânzeștii, Mostiște – sud Argeș, Domnești i Corbi – sud Muscel și Futești – sud Ialomița, nu vor să clăcuiască zilele cele orânduite de măria ta după așezământul ce au fost făcut în anii trecuți prin hrisov”*[57]. Domnul dă poruncă *„dumnealor ispravnicii pă unul ca acela fără voia lui să-l facă să se supue*”. O jalbă a egumenului Onufrie al mănăstirii Argeș din anul 1775, arată categoricul refuz al locuitorilor din satul Fetești *„de a face claca și să dea dijma după obicei, cum și vin i rachiu pun pă moșie și vând fără voia egumenului, producând multă pagubă mănăstirii*”[58]. Informația de la sfârșitul documentului: *„Iar pentru rămășița din vremea trecută a răzmeriții supărare să nu se facă*” ne determină să credem că împotrivirea lor, din anii trecuți, a luat forma unei răzmerițe.

Spiritul de împotrivire se menține neînfrânat cu toate măsurile luate de domn și ispravnici. O nouă jalbă a egumenului Pandele, din 2 septembrie 1781, arată refuzul categoric al locuitorilor din Fetești, aflați pe moșia mănăstirii Argeș de a da adetul moșiei, adică *„un zlot de vatră și dijma din semănături, cum și zeciuiala din peștele ce-l vânează după baltă, cum și pentru rachiul ce-l aduc alții de vânzare ei îl țin în sat cât două săptămâni de stau cârciumile mănăstirii închise. Cât și rachiul ce-l vându ei nu vor să dea adet și păgubesc mănăstirea*”. Alexandru Ipsilanti poruncește ispravnicilor județului să urmărească Pravilniceasca Condică și să supună pe locuitori la *„cele orânduite mai vârtos la vânzarea vinului și rachiului care acest alișveriș este al stăpânului”.*

Repetate acte de împotrivire se manifestă de-a lungul secolului al XVIII-lea și pe moșiile mănăstirilor: Sf. Troiță și Dealul, unde locuitorii satelor: Dichiseni, Brânceni, Jegălia și Beilic nu vor respecta îndatoririle stabilite prin poruncile domnești. Astfel, locuitorii din satele amintite refuzau să dea câte 9 bani pentru carele cu grâu duse la șăicile de pe vadurile moșiei, să dea dijma din semănături și se opuneau prestării clăcii. Nu sunt fenomene întâmplătoare, deoarece în cursul secolului, egumenii mănăstirilor se vor plânge de împotrivirea locuitorilor din aceste sate. Ca urmare, domnii vor emite cărți prin care împuterniceau pe egumeni să oblige pe săteni. Așa vor proceda domnii: Mihail Racoviță la 25 aprilie 1731, Grigore Ghica, în anii1735 și 1752, Scarlat Ghica, în anul 1759 și Al. Ipsilanti în anii 1776 și 1779[59].

Poruncă aspră trimite domnul Mihail Racoviță, la 25 aprilie 1731, locuitorilor din satul Dichiseni, vinovați de neexecutarea clăcii față de Episcopia Buzăului. Sătenii sunt certați*„ că nu ascultă de isparavnicul sființei sale ca să meargă la clacă și să clăcuiți dupăobicei, ci vă purtați împotrivă”*[60].

---

[53] DRA 1961, I, p. 191-192.
[54] DRA 1961, I, doc. 349.
[55] DRA 1961, I, doc. 361
[56] DRA 1961, I, doc. 517.
[57] DRA 1961, I, doc. 382
[58] DRA 1961, I, doc. 487.
[59] Vezi DRA 1961, I, doc. 173, și ANIC, *Mănăstirea Dealul, XXII* 62, 76, 81.
[60] DRA 1961, I, doc. 144

Când țăranii nu mai puteau suporta greutatea obligațiilor impuse de proprietari, dar și al fiscului domnesc, părăseau satele, în grupuri mici, sau în masă, trecând peste Dunăre, cele mai frecvente, amintite de documentele de cancelarie, fiind ale locuitorilor din satele de pe brațul Borcea. Dintr-un act de la Constantin Brâncoveanu, din martie 1704, aflăm că mulți săteni din Tâmburești *„erau adesea fugiți în Țara Turcească".* O situație asemănătoare o întâlnim și în satul Vlădeni, despre care actele ne relatează că *„sunt fugiți de multă vreme în Țara Turcească"*[61]. Pentru început, ei se împotrivesc efecturării clăcii, nu vor achita dările tot mai mari și nu vor să dea ascultare pârcălabilor puși de egumen. Și cum aceste acțiuni nu au sorți de izbândă au părăsit satul, trecând în număr mare în Dobrogea, ceea ce va duce la golirea satului, lăsând mănăstirea fără forță de muncă. Pentru a-i determina să revină, domnul le acordă scutiri fiscale, prin porunca din 19 iulie 1721. Cu timpul, abuzurile egumenului mănăstirii Sf. Ioan, la care s-au adăugat și consecințele conflictelor militare, care au afectat și pe locuitorii satului Vlădeni, au dus la părăsirea localității. Fenomenul este recunoscut și de Divanul Țării Românești care dă carte de încuviințare egumenului mănăstiri Sf. Ioan să adune pe toți fugarii din Vlădeni, *„care din împerecherea vremilor cu râzmeriți, spârgându-să numita silișe, au fugit oamenii râsipindu-se, împrăștiindu-să care încotră au vrut"*[62].

Documentele de cancelarie, din acest secol, înregistrează și nesupunerea locuitorilor din satele ialomițene vizavi de darea peștelui, care pentru mănăstiri constituia un venit de mare importanță. La 12 martie 1776, domnul Alexandru Ipsilanti scria ispravnicului din Ialmița să cerceteze *„pe acei oameni care se împotrivesc de a da venitul din pește de la balta Coada Jegăliei*". Actul menționeză pe unul dintre acești săteni, pe nume Franga, care se opunea oamenilor mănăstirii. Domnul poruncea *„să faceți pe acei împotrivitori să se supună și a da venitul"*[63]. Această poruncă, dar și măsurile luate de ispravnic nu au oprit pescuitul clandestin, locuitorii încălcând hotarele bălții. Ca urmare, mitropolitul Grigore emite o carte de blestem pentru locuitorii din satele mănăstirii care nu respectau hotarele acestei bălți. Toate aceste nemulțumiri vor degenera până la conflicte violente. Atunci, când nuciuna din aceste forme de rezistență nu dădea rezultate, sătenii au recurs la molestarea dregătorilor. Potrivit unui act din 15 decembrie 1778, locuitorii din satul Tâmburești *„nu numai că au stat cu împotrivire a-și da obiceiul pământului ci au sărit dă au bătut pe orânduitul isprăvnicel* (ispravnicul lui Manolache Brâncoveanu, n.n.) *în mai multe rânduri. Ci acum trimițându-și omul lui acolo de au pus vinuri pe la cârciumi, iar pârcălabul și cu sătenii din Tâmburești, aflându-se acolo la cârciumi, au năvălit pe dânsul și l-au luat de păr și cu ciomege l-au bătut".* Domnul Alexandru Ipsilanti poruncește căpitanului de la Stelnica să-i prindă pe făptași *„și să le facă cercetare cu bătaia după vina lor"*[64].

Exploatarea fără măsură și abuzurile săvârșite de stăpâni, în special egumenii mănăstirilor, au continuat și în secolul al XIX-lea. Starea de spirit din județul Ialomița este prezentată astfel în actele vremii*; „satele mărginimii acestui județ și acum și în alte vremi s-au arătat cu idos (căldură) de anarhie"*[65].

Concluzii. Materialul documentar prezentat, deși neîndestulător pentru cunoașterea amănunțită a relațiilor sociale în județul Ialomița, îngăduie, totuși, reconstituirea principalelor aspecte ale evoluției obligațiilor țăranlor clăcași în perioada abordată. Din cuprinsul actelor studiate rezultă că raportul dintre cele trei forme ale obligațiilor feudale se modifică în secolul al XVIII-lea, claca precumpănind în raport cu celelalte două forme ale obligațiilor: dijma în produse și dijma în bani. Tendința stăpânilor de moșii de a obține cât mai multe venituri prin sporirea zilelor de clacă va determina și schimbări în raporturile dintre stăpâni și stăpâniți, puterea centrală intervenind în relațiile dintre cei doi, prin reglementări generale ale obligațiilor sătenilor, îndeosebi a obligațiilor de clacă. Pe de altă parte abuzurile săvârșite de stăpâni, îndeosebi din partea egumenilor, vor determina acțiuni de rezistență ale țăranilor concretizate prin diferite forme: încercarea de rezistență în cadrul legilor statului, răscumpărarea libertății pe bani, refuzul de a presta obligația în muncă, de a da dijma în produse, fuga de pe moșie, de multe ori din țară.

Bibliografie

Biblioteca Academiei Române*, Pachet CCCLXVII, 192.*
ANIC, Fond *Mănăstirea Slobozia lui Enache*, XI, 36.
ANIC, Fond *Mănăstirea Dealul,* XXII/62,72,76,81.
DRA 1961, I - *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1961.
Constantiniu 1972 – Fl. Constantiniu, *Relațiile agrare din Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, București, 1972.
Iorga 1903 – N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor,* vol. V. *Cărți domnești, zapise și răvașe*, București, 1903.
Samarian 1931 – P. Gh. Samarian, *Istoria orașului Călărași (Ialomița). De la origini până la anul 1852*, București, 1931.

[61] DRA 1961, I, doc.106
[62] DRA 1961, I, doc. 434
[63] ANIC*, Mănăstirea Dealul, XXII/72*..
[64] DRA, 1961, I, doc. 496.
[65] Vezi Corfus 1969, p. 79, nota 7.

UN MISCELANEU TEOLOGIC ROMÂNESC INEDIT

Dr. Ginel Lazăr

Abstract. ***A Yet Unpublished Romanian Theological Miscellany.*** *Noul Săsesc, also known as Noul (Nova Villa, in Latin), Sächsisch-Neudorf, in German, or Szászújfalu, in Hungarian, is a small village in the south of Târnavelor Plateau, in the locality of Laslea, Sibiu County, Transylvania, Romania, about 70 km away from the Făgăraș Mountains. It is relatively close to Sighișoara, between the town where Vlad Dracul was born and Mediaș. The village is surrounded by steep hills of 600-650 meters, naturally protected by the geographical configuration of the area. In the collection of old books of the National History Museum of Romania, a manuscript copied by Deacon Teodor Ursu from Noul Săsesc is exemplarily preserved. The book is a Theological Miscellany, made up of two main parts: the former contains Hagiographical Histories and Patristic Literature, whereas the latter includes The Holy Confession of the Eastern Church, with Questions and Answers. The orthography is Romanian, with Chirillic alphabet. This kind of book had an impressive circulation all over the Romanian space, aiming both at reinforcing all the Romanians' Orthodox belief and at unifying the religious language. Furthermore, the manuscript is a monument of the Romanian literary language, copied by a cultivated deacon, hardly known among the Romanian theologians in Transylvania during the second half of the 18th century. The presence of the religious manuscript in the collection of NMRH is a reason for joy, because thus we can better know the literary activity of Deacon Teodor Ursu, who later became a parish priest in his native village, where he was leading the Romanian Orthodox minority in Noul Săsesc. He managed to reinforce the belief of the Romanians living among the Transylvanian Saxons, although they were permanently subjected to political, ethnical and religious persecutions in Transylvania. The scholar priest's effort was made in a special historical context, when the intellectuals from the Romanian communities in Transylvania, namely the priests, were serving the common interest of the Romanians living in the intra- and extra-Carpathian space*.

Cuvinte cheie: *Noul Săsesc, Nova Villa, Sächsisch-Neudorf, Sighișoara, Mediaș, Muzeul Național de Istorie a României, Diaconul Teidor Ursu, miscelaneu teologic, alfabet cyrilic, minoritatea ortodoxă română, Transilvania*.

Keywords: *Noul Săsesc, Nova Villa, Sächsisch-Neudorf, Sighișoara, Mediaș, National History Museum of Romania, Deacon Teodor Ursu, Theological Miscellany, Chirillic alphabet, the Romanian Orthodox minority, Transylvania*.

Noul Săsesc (Neudorf). Noul Săsesc, cunoscut și sub numele de Noul (Nova Villa, în latină), Sächsisch-Neudorf, în germană, sau Szászújfalu, în maghiară, este o mică localitate așezată în sudul Podișului Târnavelor, în comuna Laslea, județul Sibiu, Transilvania, România, la circa 70 de km de Munții Făgărașului. Se află situat relativ aproape de Sighișoara, între orașul unde s-ar fi născut Vlad Țepeș, și Mediaș. Satul este înconjurat de dealuri abrupte cu altitudinea de 600-650 de metri, fiind protejat în mod natural de configurația geografică a zonei. Urmele arheologice dovedesc o locuire a băștinașilor încă din antichitate. Istoria actuală a satului datează din secolul al XIII-lea, când în zonă au apărut primii coloniști sași, rezultați în urma unui amplu proces de colonizare desfășurat pe parcursul a două secole (XII-XIII). Regii unguri au inițiat negocieri cu locuitorii din Saxonia, zona Rinului, Flandra, Luxemburg sau Turingia, din dorința de a-i recruta pe cei ce voiau să emigreze. Conform documentelor emise de regii maghiari, coloniștii occidentali, în special germani, beneficiau de dreptul de a întemeia așezări, de a lucra pământul dăruit, solul și subsolul, în favoarea lor și a regalității, precum și dreptul de organizare administrativă și confesională[1]. Conducătorul comunității germane era numit comite, care în graiul săsesc însemna „*Grev*", termenul pătrunzând și în limba română sub denumirea de „*Greav*"[2]. Sașii, așa cum îi vom denumi în continuare, deoarece cei mai mulți își au obârșia în Saxonia, erau apreciați de regalitatea maghiară pentru calitățile de buni militari, oameni muncitori și bine organizați[3]. În interiorul arcului carpatic s-au statornicit grupuri de populații care stăpâneau avansate tehnici agrare, meșteșugărești sau miniere, ori chiar cavaleri, însoțiți de scutieri. Toată această populație eterogenă, preponderent germană, va căpăta o identitate specifică, cunoscută ulterior drept saxonă[4]. Cea mai importantă regiune de colonizare săsească a fost cea a Sibiului[5]. Regele Andrei al II-lea (1205-1235), le acordă sașilor un important privilegiu regal, în anul 1224, cunoscut mai târziu sub

---

[1] „*Adevărul se prezintă mult mai prozaic: coloniştii nu au venit în calitate de cuceritori, ci au fost chemaţi de suveran, regele Ungariei, el repartizându-le şi zonele de colonizare. Ei au venit „ad retinendam coronam – întru apărarea coroanei", adică a ţării – regele aşteptând de la ei impozite consistente, metode agricole avansate, pricepere în practicarea diverselor meşteşuguri şi stimularea comerţului*". Vezi, Wagner 2000, p. 16.

[2] „*Greavii au fost înlăturaţi de-abia la 300 de ani de la colonizare, când au încercat să domnească asupra ţăranilor liberi precum nobilimea maghiară asupra iobagilor săi. Au trebuit să aleagă între a renunţa la privilegiile feudale ori a părăsi pământul regesc. Chiar şi după aceasta, a persistat o ierarhie socială evidentă, în cadrul căreia orice locuitor liber putea avansa însă prin merite proprii*". Vezi, Wagner 2000, p. 17.

[3] *Istoria Transilvaniei*,I. Vezi, în special, capitolul VI, autor Thomas Nägler: *Transilvaniaîntre 900 și 1300*.

[4] Prima menționare a termenului „*Saxones*" este întâlnită într-un document regal din 1206. Vezi, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, doc. 16 și 17; DIR, XI-XIII, C, I, doc. 53, p. 31-32.

[5] Wagner 2000, p. 17.

numele de „*Bula de Aur a saşilor*“[6]. Conform hrisovului, comunitatea locală sibiană beneficia de o largă libertate juridică, confesională și comercială, dar cu obligații față de coroana maghiară. Sibiul, principalul scaun al celor „*șapte cetăți*“, printre care se afla și Sighișoara, a jucat un rolul important[7]. Astfel, în anul 1366 poartă numele de *civitas*[8], iar un deceniu mai târziu este atestată o complexă organizare a breslelor, fapt ce denotă o înfloritoare activitate comercială[9].

Prima atestare documentară a saşilor din Noul Săsesc datează din anul 1305, conform unui document păstrat în arhiva Bisericii Evanghelice din localitate[10]. Prima menționare a Noului Săsesc în colecțiile de documente medievale românești face referire la anul 1322 (document latin emis la Turda în 18 aprilie)[11]. Deși majoritari, saşii i-au avut dintotdeauna lângă ei pe români, aceștia locuind în partea de sud a satului, unde formau o minoritate conlocuitoare puternică, atașată valorilor creștin ortodoxe, care, în mod miraculos, le-au asigurat supraviețuirea, în ciuda vicisitudinilor vremurilor. Se pare că atât saşii, cât și românii, erau iobagi, adică aserviți nobilului din Mălâncrav. Saşii au fost colonizați în Noul Săsesc deoarece românii constituiau o mică comunitate aservită și nu acoperau îndatoririle în muncă necesare domeniului nobiliar. Astfel au devenit și saşi șerbi, aserviți grofului din Mălâncrav. Așadar, Noul Săsesc făcea parte din domeniul feudal al lui Gegus de Mălâncrav, din familia nobiliară Apafi[12].

Se apreciează că relațiile dintre saşi și români au fost în genere pașnice, dar „*destul de reci*“, generând uneori colaborări, alteori momente de încordare. Cert este că saşii, favorizați de privilegiile conferite de regalitatea maghiară, formau o comunitate închisă, urmărind doar propriile interese și conservând cu sfințenie tradițiile strămoșești[13].

În Noul Săsesc populația a aparținut celor trei rituri creștine consacrate, respectiv ritul catolic, de unde derivă, sub impulsul Reformei, cel lutheran-evanghelic[14], cel ortodox, iar ulterior se formează și ritul greco-catolic, pe fondul atragerii românilor ortodocși sub orbita Austriei. În pofida dependenței feudale, saşii și românii erau considerați oameni liberi sub aspect juridic, fapt confirmat de neobligația de a cere aprobarea nobilului în vederea căsătoriei[15]. Numeroase sate sunt menționate în documentele vremii nu doar ca „*sate libere*“, ci și ca „*sate noi*“ (magh. *Újfalu* sau germ. *Neudorf*), care, în legătură cu satele numite *Ohaba*, sugerau un anume statut juridic al obștei[16].

În perioada interbelică au fost descoperite în zonă imense zăcăminte de gaze naturale, ceea ce a condus la exploatarea gazului metan, cu unele beneficii pentru localitate, dar nu îndeajuns de profitabile pentru locuitori.

Mulțumirile noastre se îndreaptă spre cei care ne-au sprijinit în activitatea de documentare, evocându-ne, pe cale orală, întâmplări și istorii locale. Amintim în special familia Ioan și Maria Munteanu, profesoara de matematică Elena Țerbea, născută Munteanu, botezată în rit catolic în biserica veche din deal. Totodată, îi suntem recunoscători preotului paroh ortodox Ioan Șincu, dar mai ales profesorului de istorie Horia N. Ursu, originar din Noul Săsesc, autorul singurei monografii românești despre locurile natale. Domnul Horia Ursu, actualmente stabilit la Cluj-Napoca, ne-a acordat mai multe zeci de minute prin telefon, vorbind cu o pasiune uriașă despre istoricul locului și al comunității, ce poate fi deslușit din cartea sa, intitulată *Acolo, printre dealuri*. De asemenea, profesorul Horia Ursu, în prezent pensionar, a primit cu bucurie invitația Muzeului Național de Istorie a României, de a participa la vernisajul expoziției dedicate exponatului lunii mai 2017, din postura de urmaș al diacului și preotului paroh ortodox, Teodor Ursu, care, în anul 1780, a copiat *Miscelaneul teologic din Noul Săsesc (Neudorf).* Exponatul lunii mai 2017 a fost chiar manuscrisul copiat de diacul Teodor Ursu[17].

Cartea de cult a fost fotoscanată profesional prin proiectul *„Manuscriptum“* în anul 2015, investigată fizico-chimic[18] și restaurată[19], în cadrul laboratoarelor de specialitate ale MNIR, în perioada iunie 2016 - aprilie 2017. După finalizarea cercetării istorice, *Miscelaneul teologic* a fost valorificat expozițional, iar vernisajul din data de 4 mai 2017 a fost un real succes, atât prin prezența profesorului de istorie Horia Ursu, strănepot al diacului din secolul al XVIII-lea, care a evocat momente inedite din viața comunității românești minoritare din Noul Săsesc, apreciate de public și de

---

[6] *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, doc. 43; DIR, XI-XIII, C, I, doc. 53, p. 208-210.

[7] Wagner 2000, p. 19-22.

[8] *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, nr. 870.

[9] *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, doc. nr. 1057, semnalează 19 bresle, cele mai multe activând în Cibinum, respectiv 13, cu 25 de meserii; Wagner 2000, p. 18-19 (cu referire la activitatea minieră).

[10] Ursu 2012, p. 23.La pagina menționată, autorul citează un manuscris al lui R. Wagner, *Despre originea satului nostru istoric, amintiri personale, evenimente petrecute, obiceiuri...*, Nürnberg, 2011 (mss.), unde se specifică că satul a fost colonizat între 1305 și 1322. Din păcate manuscrisul nu ne-a fost accesibil, astfel că ne mulțumim cu această sumară precizare.

[11] DIR, XIV, C, II, doc. 88, p. 37.

[12] „*Concomitent, au atras colonişti germani şi nobilii maghiari, ca, de exemplu, familia Apafi, care a populat astfel satele din împrejurimile Mălâncravului*“. Vezi, Wagner 2000, p. 29; Ursu 2012, p. 26-27.

[13] Ursu 2012, p. 28.

[14] Wagner 2000, p. 17.

[15] Ursu 2012, p. 48-53.

[16] *Istoria Românilor*, III, p. 487-488.

[17] Lazăr 2017, p. 52-55, p. 59-61.

[18] Carșote, Georgescu, Petroviciu 2017, p. 56-57, p. 62-63.

[19] Petcu2017, p. 58, p. 61.

reporterii prezenți, cât și prin importanța istorică a cărții expuse, un monument de literatură teologică cultă, o explozie a românismului în vatra sa strămoșească.

Lăcașul de cult ortodox. Românii din Noul Săsesc, organizați tradițional în ritul ortodox, sunt amintiți de Conscripția efectuată în 1733[20], sub autoritatea lui Inochentie Micu-Klein, ca mărturisitori ai Sfintei Uniri. Cele 60 de suflete pomenite în sursa citată, confirmată de *Şematismul* din 1900, erau toate greco-catolice, demonstrând eficiența misionarismului austriac pentru unirea cu Biserica Romei[21]. Românii uniți sperau că vor beneficia de mai multe drepturi. Mulți dintre aceștia au revenit însă la credința tradițională după acțiunea împotriva Unirii condusă de preotul ortodox Visarion Sarai, din anul 1744[22]. Biserica unde se efectua slujba pentru cele 60 de suflete de români uniți exista încă din 1733, dar era categoric mult mai veche, fiind cunoscută ca biserica veche din deal, a românilor ortodocși[23].

Tradiția menționează ridicarea primei biserici ortodoxe de către greci, cu multe secole în urmă. Biserica veche din deal, azi conservată ca monument istoric, în așteptarea unor timpuri propice restaurării, are pe frontispiciu anul 1806, al târnosirii acesteia, fiind ridicată pe locul celei vechi, distrusă de vicisitudinile istoriei. Se știe că în biserica veche din deal au oficiat slujbe atât preoții ortodocși, cât și cei uniți, iar cimitirul din fața bisericii a fost folosit în comun de ambele confesiuni. Situația se schimbă la începutul secolului al XX-lea. *„Au rămas în deal greco-catolicii, după ce ortodocșii majoritari au construit biserica din centrul satului. Nici n-ar fi putut uniții să-și construiască biserică datorită numărului mai redus de credincioși"*[24]. Biserica ortodoxă din central satului a fost construită pe la 1905, conform inscripției de pe fațada lateral stânga, în stilul eclectic, având un turn înalt în stil neobaroc[25].

Şcoală sătească nu este menţionată în *Şematismul* din 1900, însă, cel mai probabil, alfabetizarea şi educaţia copiilor români se efectuau, de-a lungul timpului, prin intermediul preoţilor ortodocşi sau greco-catolici, în biserică. Era o metodă generală pentru acele vremuri: copiii învăţau carte la biserică.

Însemnările diacului Teodor Ursu, din cuprinsul *Miscelaneului teologic*, manuscris original, care face obiectul studiului nostru, consemnează că acesta era preot paroh greco-ortodox în Noul Săsesc pe la 1784, în contextul revenirii la ortodoxie a celor mai mulți dintre românii din localitate.

Miscelaneul teologic copia de Teodor Ursu din Noul Săsesc (Neudorf) în anul 1780. În colecția de carte veche a Muzeului Național de Istorie a României se conservă, în mod exemplar, un manuscris copiat de diacul Teodor Ursu din Noul Săsesc[26].Cartea este un *Miscelaneu teologic*, compus din două părți principale, conținând, în prima parte,*Istorii hagiografice și literatură patristică*, iar în cea de-a doua parte, *Pravoslavnica mărturisire a bisericii Răsăritului, cu întrebări și răspunsuri*. Ortografia este română, cu alfabet chirilic. Acest gen de carte a avut o circulație însemnată în întreg spațiul românesc, fiind destinată întăririi în credința ortodoxă a tuturor românilor, cât și pentru unificarea limbajului bisericesc. De asemenea, manuscrisul este un monument al limbii literare române, copiat de un diac cultivat, puțin cunoscut în rândul cărturarilor teologi români transilvăneni din a doua parte a secolului al XVIII-lea.

Diacul Teodor Ursu este originar din Noul Săsesc, așa cum specifică mai multe însemnări marginale din cuprinsul unor manuscrise copiate de acesta. În *Miscelaneul teologic* al MNIR, se consemnează, pe forzațul posterior fix,

---

[20] Conscripția din 1733 a românilor din Transilvania, solicitată de autoritățile austriece, s-a desfășurat sub îndrumarea episcopului Inochentie Micu-Klein.

[21] *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane*, p. 356. Nu se menționează și existența unei case parohiale în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

[22] Bunea 2012, p. 29-30, p. 129-130, p. 133, p. 163-185, p. 189-198. Vezi şi *Călugărul Visarion Sarai (1744)...*

[23] Lazăr 2017, p. 54.

[24] Ursu 2012, p. 40.

[25] Ursu 2012, p. 49.

[26] *MANUSCRISUL TEOLOGIC AL DIACULUI TEODOR URSU*
Nr. inv: 86329
Material: Scoarțe din lemn, piele, hârtie cu filigran, cerneluri de culoare neagră și roșie (cinabru).
Tehnică: Tipărire, legare, presare, caligrafiere, miniere.
Paginație: 94 de file.
Dimensiuni: L= 22,2cm; La= 19 cm.
Datare: 1780.
Locul realizării: Localitatea Noul Săsesc (Neudorf), jud. Sibiu.
Copist: Diacul Teodor Ursu.
Beneficiar: Comunitatea creștin ortodoxă din localitatea Noul Săsesc.
Cercetare: Dr. Ginel LAZĂR.
Corectură: Dr. Ginel LAZĂR, Monica LAZĂR.
Investigații nedistructive ale materialelor: Dr. Cristina CARȘOTE, Dr. Migdonia GEORGESCU, Dr. Irina PETROVICU.
Restaurare: Expert restaurator Cristina PETCU.
Foto: George NICA, Dr. Ginel LAZĂR.

finalizarea manuscrisului în anului 1780, acesta fiind dat la legat în Sighișoara, contra trei taleri de argint, într-un atelier săsesc, la 16 octombrie 1780[27]. O altă însemnare de la f. 75 v., dispusă în subsolul paginii, precizează că manuscrisul a fost scris la data de „*16 martie 1781*“ (corect 1780). În consemnările sale, autorul folosește varianta Toader (Teodor). Academicianul Gabriel Ștrempel, în vol. I din *Copiști de manuscrise românești până la 1800,* București, 1959, îl surprinde pe copistul transilvănean cu mai multe însemnări importante, consemnate tot într-o colecție de tip Miscelaneu teologic, finalizat între 1782 și 1784[28]. Astfel, la f. 127 v. și 199 v., se intitulează „*Toader Ursu Noianul sau Toader Noianul*“[29] (prof. Horia Ursu, autorul monografiei despre Noul Săsesc, strănepot al cărturarului din sec. XVIII, ne informează că și bunicul său era cunoscut drept Noianul de loc „*din Noul*“, nume folosit de autor în cartea sa, când vine vorba de familia Ursu, din care se trage). La f. 177 v., din Miscelaneul studiat de G. Ștrempel, Toader Ursu scrie că s-a însurat cu Măriuța, fata părintelui Theodor din Daneș, la 30 ianuarie 1784[30]. La f. 9 v.-10 r. (manuscrisul MNIR-ului), autorul specifică faptul că era preot greco-ortodox în anul 1784. Așadar, diacul Teodor Ursu se căsătorește la finele lunii ianuarie 1784, devenind, după hirotonie, preot paroh de mir în Noul Săsesc.

Miscelaneul teologic din patrimoniu MNIR a fost necunoscut, până acum, mediilor de specialitate din România, nu este consemnat în volumul amintit al lui Gabriel Ștrempel, fiind pentru prima oară expus publicului iubitor de carte bibliofilă românească în luna mai 2017[31]. Semnalarea manuscrisului de cult în patrimoniul MNIR nu poate decât să ne bucure, deoarece, astfel, putem să cunoaștem mai bine activitatea literară a diacului Teodor Ursu, devenit ulterior preot paroh în satul său natal, unde păstorea comunitatea românească ortodoxă minoritară din Noul Săsesc, întărind în credință pe românii aflați în mijlocul sașilor, supuși continuu persecuțiilor politice, etnice și confesionale din spațiul transilvănean. Efortul preotului cărturar se înscrie într-un context istoric special, când intelectualii comunităților românești din Ardeal, adică preoții, serveau interesele conjugate ale românilor din arcul intra și extra carpatic.

Explicațiile ilustrațiilor

1. Biserica veche din deal. Pe frontispiciu se poate vedea anul târnosirii (1806). Foto: dr. Ginel Lazăr.
2. Noul Săsesc (Neudorf) în harta iosefină din a doua parte a secolului al XVIII-lea. Foto: MNIR, prin proiectul „Manuscriptum“.
3. Biserica nouă ortodoxă cu hramul „Sf. Nicolae“ din Noul Săsesc, construită în centrul localității în anul 1905. Foto: dr. Ginel Lazăr.
4. Coperta anterioară a monografiei dedicată Noului Săsesc, autor Horia N. Ursu. Foto: dr. Ginel Lazăr.
5. Manuscrisul teologic restaurat al diacului Teodor Ursu, copiat în 1780. Foto: George Nica, MNIR.
6. Pagina de titlu a *Istoriei pentru lavra cea mare de la Muntele Athos* din manuscrisul diacului Teodor Ursu. Foto: George Nica, MNIR.
7. Sfârșitul primei părți, cu însemnarea autorului și începutul celei de-a doua părți (*Pravoslavnica mărturisire...*). Foto: George Nica, MNIR.
8. Însemnările marginale ale diacului Teodor Ursu de pe forzațul posterior fix. Se menționează numele copistului și dreptul la proprietate asupra cărții, anul finalizării și legării manuscrisului, precum și atelierul de legătorie. Foto: George Nica, MNIR.

Bibliografie

Bunea 2012 – A. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728-1751)*, ediţia a II-a, realizată prin confruntarea cu manuscrisul original de Ioan Ghindriş şi Niculina Iacob, Cluj-Napoca, 2012.

Carșote, Georgescu, Petroviciu 2017 – Cristina Carșote, Migdonia Georgescu, Irina Petroviciu, *Investigarea materialelor din Miscelaneul teologic copiat de diacul Teodor Ursu, datat 1780*, în „Capodopere din Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României“, București, 2017, p. 56-57, p. 62-63.

Călugărul Visarion Sarai (1744) – Călugărul Visarion Sarai (1744), studio istoric din istoria Transilvaniei, de George-Bogdan Duică, Caransebeş, 1896.

DIR, XI-XIII, C, I – *Documente privind istoria României, veacul XI, XII și XIII, C. Transilvania, vol. I (1075-1250)*, București. 1951.

DIR, XIV, C, II – *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol. II (1321-1330)*, București. 1953.

Istoria Românilor, III – *Istoria Românilor*, vol. III. *Genezele Românești*, coord. acad. Ștefan Pascu, acad. Răzvan Theodorescu, București, 2001.

---

[27] „*Această carte s-au scris prin mine diac Toader din Noul Săsesc, 1780, și <<oau>> dat de <<oau>> legat un sas legător din Sighișoara în preț [de] trei taleri, octombrie în 16, 1780. Iara cine << oar>>înstreina din ogrăzile meale cu chip de furtișag acela să fie afursit de sfinții părinți <<del>> săborul Nicheii 318 și la înfricoșată judecată să îl părască sfintele scripturi ce să află întraceastă carte și că îl osândească la un loc cu Iuda. Aceasta <<oam>> scris diac Toader Ursul*“.

[28] Teodor Ursu, *Miscelaneu teologic: Minunile Maicii Domnului, Varlaam și Ioasaf, fragment de Pateric, Rugăciuni...*, Noul Săsesc, 1782-1784. Conform însemnării de la f. 177 v., cartea de cult a fost terminată la data de 28 martie 1784 (vezi, Ștrempel 1959, p. 261).

[29] Ștrempel 1959, p. 260-261.

[30] Ștrempel 1959, p. 261.

[31] Vezi, *supra*, n. 17.

Istoria Transilvaniei, I – *Istoria Transilvaniei,* vol I *(până la 1541)*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, ediția a III-a, București, 2016.

Lazăr 2017 – G. Lazăr, *Miscelaneul teologic copiat de diacul Teodor Ursu din Noul Săsesc (Neudorf) în anul 1780*,în „Capodopere din Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României“, București, 2017, p. 52-55, p. 59-61.

Petcu 2017 – Cristina Petcu, *Restaurarea Miscelaneului teologic copiat de Teodor Ursu din Noul Săsesc (Neudorf) în 1780*,în „Capodopere din Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României“, București, 2017, p. 58, p. 61.

Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane – Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș, pre anul Domnului 1900, de la sfânta Unire 200, Blaj, 1900.

Ștrempel 1959 – G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800,* vol. I, București, 1959.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, I – *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I, Sibiu, 1892.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, II – *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II,Sibiu, 1897.

Ursu 2012 – H. Ursu, *Acolo, printre dealuri*, Cluj-Napoca, 2012.

Wagner 2000 – E. Wagner, *Istoria sașilor ardeleni*, traducere de Maria Ianus, cuvânt înainte de Thomas Nägler, București, 2000.

Fig. 1. Biserica veche din deal. Pe frontispiciu se poate vedea anul târnosirii (1806).
Foto: dr. Ginel Lazăr

Fig. 2. Noul Săsesc (Neudorf) în harta iosefină din a doua parte a secolului al XVIII-lea.
Foto: MNIR, prin proiectul „Manuscriptum“

Fig. 3. **Biserica nouă ortodoxă cu hramul „Sf. Nicolae" din Noul Săsesc, construită în centrul localității în anul 1905.**
Foto: dr. Ginel Lazăr

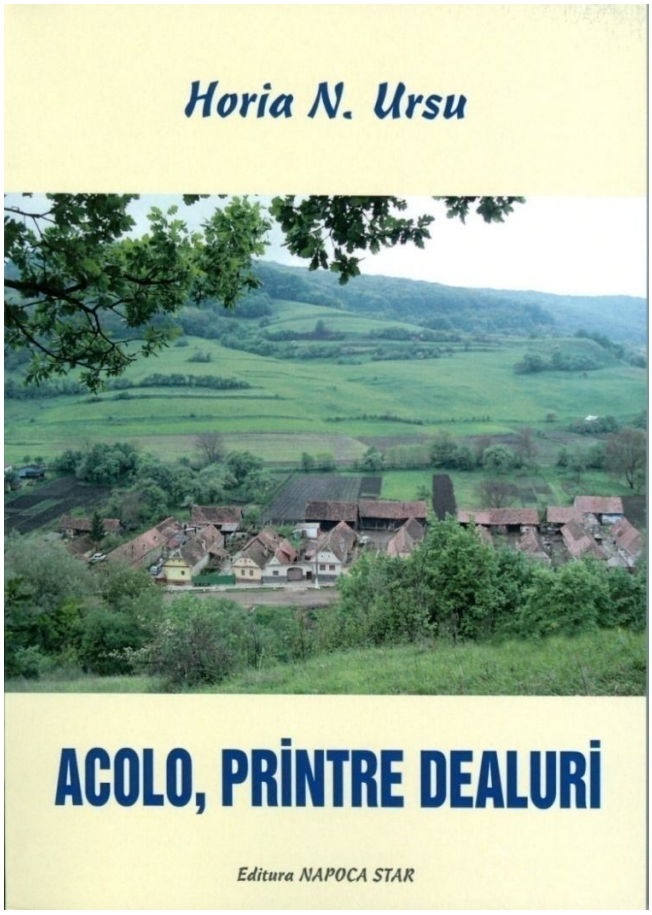

Fig. 4. **Coperta anterioară a monografiei dedicată Noului Săsesc, autor Horia N. Ursu.**
Foto: dr. Ginel Lazăr

Fig. 5. Manuscrisul teologic restaurat al diacului Teodor Ursu, copiat în 1780. Foto: George Nica, MNIR

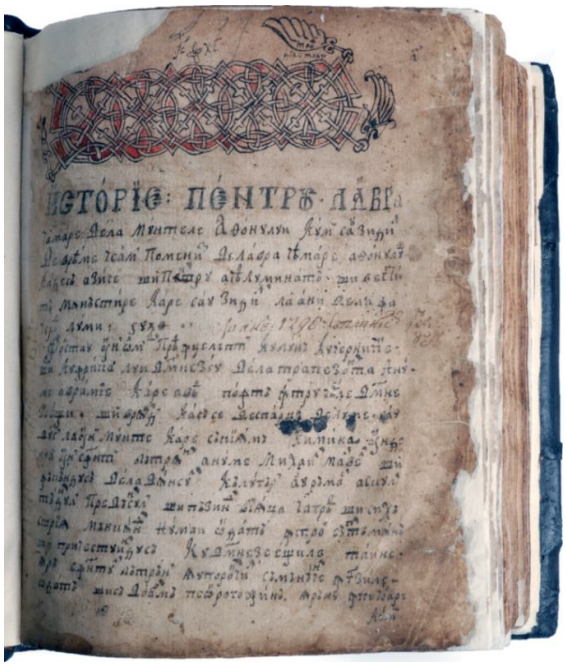

Fig. 6. Pagina de titlu a *Istoriei pentru lavra cea mare de la Muntele Athos* din manuscrisul diacului Teodor Ursu. Foto: George Nica, MNIR

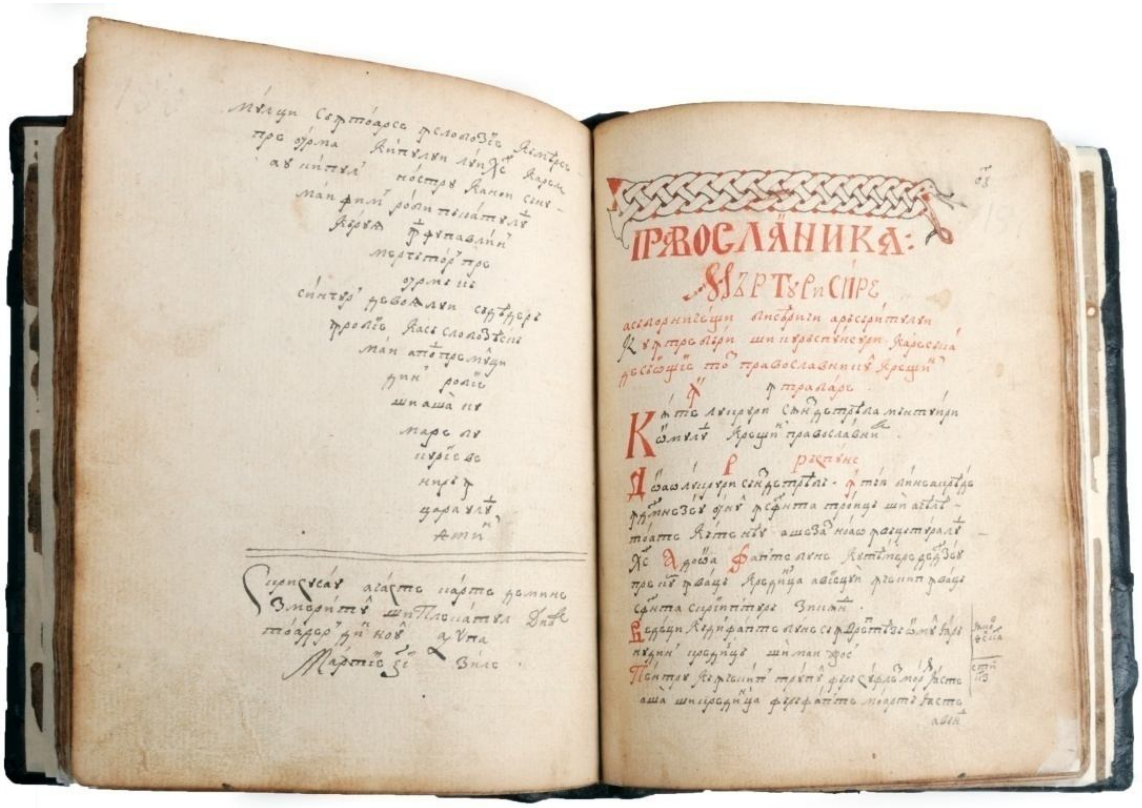

Fig. 7. Sfârșitul primei părți, cu însemnarea autorului și începutul celei de-a doua părți (*Pravoslavnica mărturisire...*). Foto: George Nica, MNIR

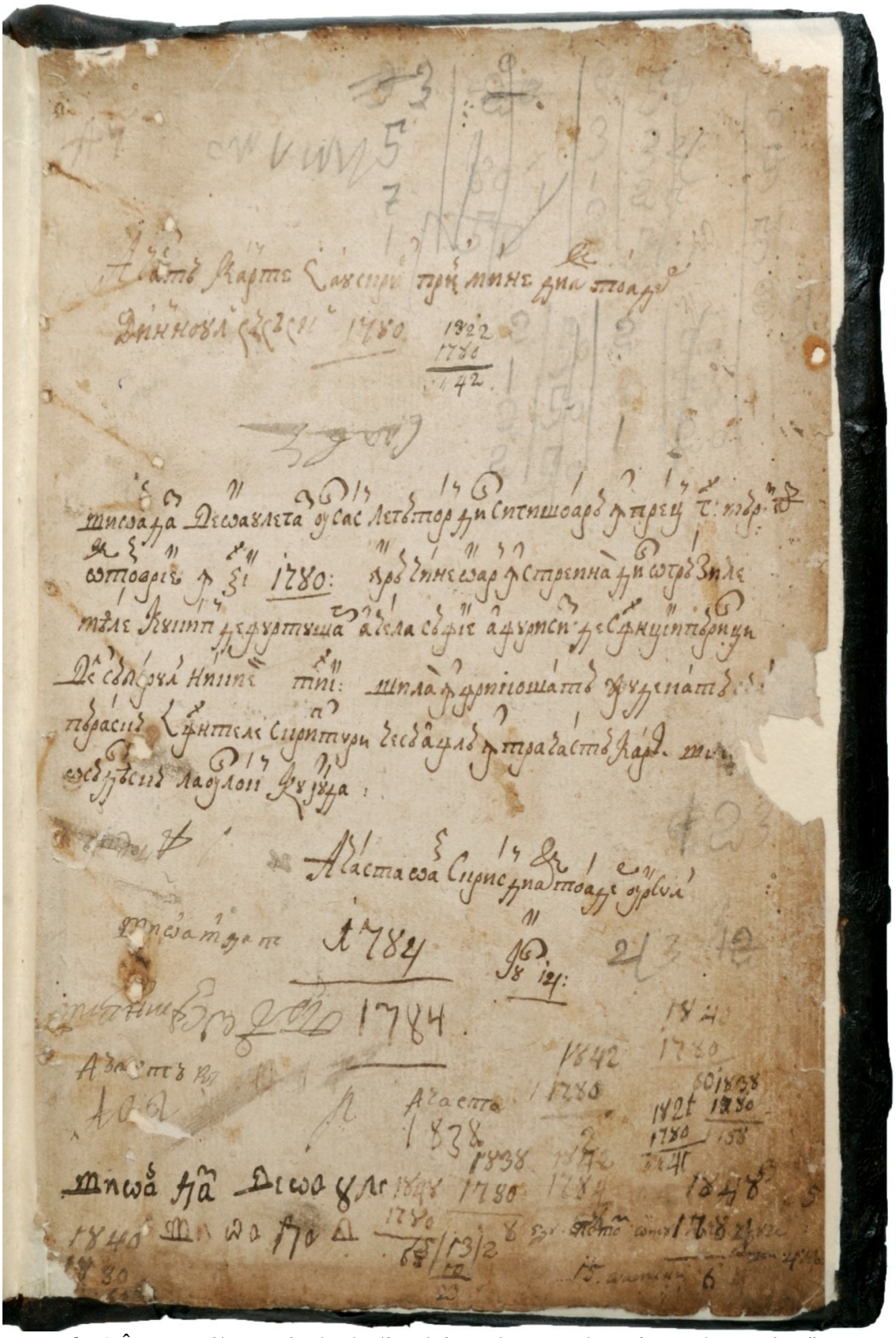

Fig. 8. Însemnările marginale ale diacului Teodor Ursu de pe forzațul posterior fix. Se menționează numele copistului și dreptul la proprietate asupra cărții, anul finalizării și legării manuscrisului, precum și atelierul de legătorie. Foto: George Nica, MNIR

DIMENSIUNEA ISTORICĂ
A LUCRĂRILOR CORIFEILOR ŞCOLII ARDELENE

Dr. Marius Câmpeanu

Abstract. ***The historical dimension of the writings of personalities of the Transylvanian school.*** *The Transylvanian School was an ideological, national and cultural movement of an enlightenment character, encompassing the Romanian intellectual elite in Transylvania. It manifested itself in the last two decades of the eighteenth century and in the first three decades of the nineteenth century. The Transylvanian School is closely linked to the activity of four leading representatives: Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior and Ioan Budai-Deleanu. In this study, we analyze the writings of the central personalities of the Transylvanian School only from a historical perspective, emphasizing their contribution both in the presentation of the continuity of the Romanian element in Dacia and in the argumentation of the Latin origin of the Romanian people and of the Romanian language.*

Cuvinte cheie: *Şcoala Ardeleană, mişcare naţională, latinitate, poporul român, limba română.*
Keywords: *Transylvanian School, national movement, latiny, romanian people, romanian language.*

Introducere. Şcoala Ardeleană a fost o mişcare ideologică, naţională şi culturală, cu caracter iluminist, care a cuprins elita intelectuală românească din Transilvania. Ea s-a manifestat în ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea şi în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

Din punct de vedere ideologic, iluminismul s-a cristalizat în Franţa, la jumătatea secolului al XVIII-lea, având reprezentanţi de marcă filosofi şi literaţi străluciţi, cum ar fi: Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot etc. Potrivit afirmaţiei lui Vasile Nuţiu, iluminismul a fost: *„fenomenul intelectual, generator al unui sistem de gândire, care a stat la baza revoluţiilor filosofice, politice şi artistice menite a pune temeliile lumii moderne, bazate pe încredere, pe virtuţile şi puterea raţiunii, prin înlocuirea rânduielilor de sorginte feudală printr-o societate raţională, a culturii general împărtăşite, a luminilor difuzate în popor"*[1].

Cu toate că a luat naştere în *„epoca luminilor"*, încercând să aflăm motivaţiile principale care au determinat apariţia Şcolii Ardelene, opinăm faptul că această mişcare ideologică a luat naştere, în primul rând, datorită realităţii istorice din Transilvania în care românii, majoritari pe teritoriul locuit cele mai vechi timpuri, au fost privaţi de demnitate, de drepturi civile, de dreptul la educaţie şi la cultură. Nemulţumirile profunde, acumulate în decursul a mai multor veacuri, au generat, inclusiv pe plan livresc, acţiuni revendicative de recunoaştere a drepturilor şi libertăţilor sociale, politice şi naţionale. O altă motivaţie, legată cu precădere de scrierile reprezentanţilor Şcolii Ardelene, constă în apariţia teoriilor denigratoare la adresa poporului român din Transilvania (formulate de istoricii Joseph Karl Eder, Franz Joseph Sulzer, Johann Christian Engel şi Laurentius Toppeltinus), care negau latinitatea şi continuitatea românilor pe teritoriul fostei Dacii, încercând, astfel, să justifice menţinerea sistemului feudal de *„naţiuni politice"* şi *„confesiuni recepte"* din Transilvania, în virtutea căruia românii, populaţia cea mai veche şi majoritară a principatului, erau trataţi ca venetici şi toleraţi.

„Unirea religioasă" cu Biserica Romei a făcut posibil contactul românilor transilvăneni cu cultura Occidentului, ducând la naşterea unei elitei intelectuale. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, românii din Transilvania erau consideraţi de legislaţia vremii doar toleraţi (ca *„naţiune"* şi *„confesiune"*), fiind privaţi de drepturile politice şi confesionale, de care se bucurau cele trei naţiuni (maghiari, secui şi saşi) şi aşa-numitele religii recepte. Prin intermediul *„unirii religioase"* se preconiza modificarea vechiului statut politico-confesional al românilor din Transilvania. Deşi s-a solicitat, în repetate rânduri, recunoaşterea drepturilor civile ale românilor în calitate de *„fii ai patriei"*, atât la nivel de principat, cât şi în cadrul imperiului, dar şi dreptul de a avea acces la educaţie în şcolile catolice existente în perioada respectivă, aceste deziderate n-au putut fi atinse datorită presiunilor exercitate de naţiunile politice asupra Curţii imperiale de la Viena şi a faptului că românii nu deţineau o elită intelectuală şi socială consistentă.

Singurele efecte ale *„unirii religioase"*, simţite în secolul al XVIII-lea, au fost cele pe plan cultural, rezumându-se prin accesul românilor la şcolile catolice din Transilvania şi la gimnaziile şi instituţiile de învăţământ superior (din Roma[2] şi Viena[3]) prin intermediul burselor bisericeşti şi de stat.

---

[1] Nuţiu 2010, p. 325.

[2] Episcopul Inochentie Micu-Klein a pus în practică o prevedere importantă a diplomei împăratului Carol al VI-lea (din 21 august 1738), aceea de a trimite trei tineri români la Roma, pentru a studia la Colegiul Urban de Propaganda Fide. Primul ardelean, student la Roma, a fost Petru Pavel Aron, viitor episcop al Blajului, între anii 1751 şi 1764. Ulterior, la vestitul colegiu destinat tinerilor care urmau să fie trimişi ca misionari catolici în toată lumea au mai studiat Silvestru Caliani şi Grigore Maior (în anul 1747). Până la cucerirea Italiei de către Napoleon, care a desfiinţat colegiul, 15 tineri din dieceza Făgăraşului, cu reşedinţa la Blaj, şi-au făcut studiile la Propaganda Fide.

[3] Cel mai important institut austriac frecventat de românii uniţi din Transilvania a fost Pazmaneumul (denumirea provine de la întemeietorul acestuia, Petrus Pázmány), coordonat de către ordinul iezuit din capitala Imperiului habsburgic. Primul român care a frecventat cursurile institutului

Precursorii Şcolii Ardelene. Episcopul greco-catolic Inochentie Micu-Klein (1692-1768) este considerat precursorul Şcolii Ardelene[4], având meritul de a pregăti apariţia acestui fenomen cultural şi ideologic, îndeosebi prin punerea şi argumentarea unor probleme ale emancipării politice naţionale. Printr-o serie de memorii adresate Curţii imperiale de la Viena, Dietei şi Guvernului Transilvaniei, între anii 1728 şi 1744, a adus argumente istorice şi juridice pentru recunoaşterea drepturilor politice ale românilor, indiferent de confesiunea lor (catolică sau ortodoxă). A fost primul care a introdus în terminologia românească expresia de *„naţiune română"* şi care, în iulie 1744, a convocat *Adunarea Generală Naţională a Românilor*. În argumentaţia istorică, episcopul foloseşte întâia oară, semnificaţia politică a originii romane, a vechimii şi continuităţii românilor în Transilvania, realităţi istorice ce confereau primatul asupra comunităţilor alogene stabilite aici în decursul vremii. *„Pe nimeni* – a precizat istoricul Ion Lungu – *nu l-a obsedat cu mai mare putere problema originii nobile şi demne a întregului popor român ca pe Inocenţiu Micu* (Inochentie Micu-Klein n.n.), *care a şi făcut, primul, din această origine, argument pentru revendicarea de drepturi şi libertăţi social-politice naţionale"*[5]. Programul episcopului transilvănean, decedat la Roma, în exil, a întâmpinat opoziţia *„stărilor"* privilegiate din Transilvania, dar ideile şi revendicările justificate vor fi reluate cu forţe noi în fazele ulterioare ale luptei românilor transilvăneni pentru emancipare naţională, culturală şi socială (cum ar fi: Răscoala de la 1784, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, şi memoriul *Supplex Libellus Valachorum*, formulat de Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Ioan Molnar Piuariu, Ioan Budai-Deleanu, şi redactat în formă finală de Iosif Meheşi, înaintat Curţii de la Viena în 1791).

Multe din particularităţile acţiunilor revendicative ale episcopului Inochentie Micu-Klein se regăsesc în ideile exprimate de episcopii Petru Pavel Aron şi Grigore Maior, de dascălii Gherontie Cotore şi Silvestru Caliani, şi aceştia precursori ai mişcării de emancipare naţională şi culturală, continuată şi maturizată, ulterior, de către reprezentanţii Şcolii Ardelene. Ideea romanităţii a fost exprimată într-o scrisoare adresată suveranului pontif, în anul 1756, de Petru Pavel Aron, care vorbind în numele românilor din Transilvania, a arătat că aceştia sunt: *„Popor nenumărat, rămăşiţă a lui Traian şi Adrian, de unde se numesc şi acum în limba lor Romini sau Romani"*[6]. De asemenea, episcopul Grigore Maior a fost marcat profund de romanitatea poporului român, fapt pentru care foloseşte expresia *„Romano-Valachus"*[7].

Dascălul şcolilor blăjene, Gherontie Cotore, în prefaţa lucrării *Despre articuluşurile ceale de price*, a menţionat contrastul existent între strămoşii romani, glorioşi şi liberi, şi urmaşii lor, românii, robi şi ignoranţi. Noutatea poziţiei sale constă în aspra dojană adresată propriului popor, pentru *„neştiinţă şi laşitate"*, pentru că se complace într-o situaţie jalnică, deşi strămoşul său a fost un popor *„liber"* şi *„temut"*, vrednic şi respectat, stăpânitor al lumii. În concepţia acestuia, există un ideal măreţ al epocii romane, caracterizat prin vitejie, cultură, forţă şi libertate. Roma şi Imperiul roman reprezintă, în mintea sa, un moment de apogeu al culturii şi civilizaţiei romane, pe care l-ar dori reeditat[8].

Opera istorică a corifeilor Şcolii Ardelene. Şcoala Ardeleană este strâns legată de activitatea a patru reprezentanţi de marcă (cunoscuţi în istoriografia românească cu denumirea de corifei): Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior şi Ioan Budai-Deleanu. Alături de aceştia, se cuvine să amintim câteva nume mai puţin sonore, dar importante pentru istoria culturii şi filologiei româneşti, cum ar fi: Paul Iorgovici, Radu Tempea, Ioan Molnar-Piuariu, Vasile Coloşi, Ioan Teodorovici şi Ioan Corneli. Scrierile celor patru corifei pot fi analizate din perspectivă istorică, lingvistică, filologică şi teologică. În studiul de faţă, ne-am propus să analizăm scrierile personalităţilor centrale ale Şcolii Ardelene, numai din perspectivă istorică, reliefând contribuţia acestora, atât în prezentarea continuităţii elementului român în Dacia, cât şi în argumentarea originii latine a poporului român şi a limbii române.

Istoria şi limba au fost principalele arme cu care reprezentanţii Şcolii Ardelene au argumentat dreptul poporului român la o viaţă mai bună, egală cu celelalte naţionalităţi ale Transilvaniei. În virtutea principiului juridic *„ius primi ocupantis"* s-a arătat faptul că dreptatea revine românilor, deoarece ei sunt descendenţii romanilor care au cucerit şi au colonizat spaţiul transilvănean cu 17 secole în urmă. Originea romană (latină) a poporului român, dar şi continuitatea neîntreruptă în Dacia au fost temele fundamentale dezvoltate de Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior şi Ioan Budai-Deleanu, în majoritatea lucrărilor istorice şi lingvistice. În ceea ce priveşte paternitatea ideilor exprimate în scrierile

---

menţionat a fost Ioan Giurgiu Patachi (înaintea anului 1710). Au urmat: Atanasie Rednic (viitor episcop de Blaj), Samuil Micu, Ştefan Pop, Alexandru Fiscuti şi Ştefan Salciai. O altă instituţie vieneză, legată strâns de românii ardeleni, a fost Colegiul Sfânta Barbara, importantă şi pentru evoluţia Şcolii Ardelene. Pentru mai multe informaţii pe această tematică, a se vedea Ioan Chindriş, *Crâmpeie din Şcoala Ardeleană*, Cluj-Napoca, 2010, p. 245-259.

[4] Academicianul clujean David Prodan îl vede drept *„cel care deschide lupta politică a românilor din Transilvania, îi pune temelii solide programatice şi-i trasează clar drumul pentru viitor"*. Prodan 1998, p. 180.

[5] Lungu 1995, p. 68.

[6] Prodan 1998, p. 262.

[7] Prodan 1998, p. 262.

[8] Lungu 1995, p. 128.

istorice ale lui Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, Nicolae Iorga a semnalat o puternică influenţă a *Hronicului româno-moldo-vlahilor*, a lui Dimitrie Cantemir[9].

Samuil Micu[10] a fost una dintre marile personalităţi ale culturii româneşti din secolul al XVIII-lea. Istoric, filolog, teolog, traducător, Samuil Micu a deschis seria personalităţilor de mare anvergură a Şcolii Ardelene şi a iluminismului românesc. Marele istoric Nicolae Iorga l-a denumit: *„începător al erudiţiei în Transilvania", arătând faptul că a fost: „cel dintâi care a simţit în el nevoia de a exprima idei proprii, născute din cunoaşterea ideilor străine. Un harnic om şi un om de bine, care se arată într-o lumină deosebit de blândă, între tovarăşii săi de credinţă şi de acţiune; cel mai umil în sufletul său dintre evangheliştii religiei nouă"*[11].

În numeroase lucrări şi studii din bibliografia istorică românească, Samuil Micu este considerat primul istoric român din Transilvania. Prin intermediul unei cărţi scrise în limba latină, cu titlul *Brevis historica notitia originis et progressu nationis Daco-Romanae seu ut quidem barbara vocabulo appellant valachorum, ab initio usque ad saeculum XVIII*, apărută în 1778, a dorit să informeze întreaga opinie ştiinţifică europeană despre ideologia naţională şi socială care milita pentru emanciparea poporului român, oprimat din Transilvania. O mare parte din lucrările sale sunt adresate poporului român, cu intenţia de a-l lumina şi a-i cultiva sentimentul naţional, cum ar fi: *Istoria românilor cu întrebări şi răspunsuri,* scrisă în anul 1791, în timpul Supplex-ului. Materialul din *Brevis historica notitia...* va fi prezentat într-o formă sintetică, în limba română, în anul 1796, în *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor.* Ultima contribuţie istorică a lui Samuil Micu, *Istoria, lucrurile şi întâmplările românilor* (în 4 tomuri) este o încercare de-a autorului – asemănătoare *Hronicului româno-moldo-vlahilor*, a lui Dimitrie Cantemir – de a prezenta istoria tuturor românilor. După cum s-a amintit, Samuil Micu a avut un rol semnificativ la elaborarea, dar mai ales la argumentarea memoriului întocmit în anul 1791 şi înaintat împăratului Leopold al II-lea, cunoscut în istoriografie cu denumirea latinească de *Supplex Libellus Valachorum*.

În opera sa istorică, Samuil Micu s-a inspirat din *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir, din cronica lui Nicolae Costin şi din *Istoria Ţării Rumâneşti dintru început*, scrisă în 1716, de stolnicul Constantin Cantacuzino, după modelul căruia a încercat să prezinte istoria tuturor românilor din fosta Dacie traiană, dar şi a celor din aşa-zisa Dacie aureliană. În antiteză cu cărturarul muntean, care s-a oprit cu expunerea evenimentelor înainte de întemeierea principatelor, învăţatul transilvănean le-a redat până în contemporaneitatea sa[12]. Analizând conţinutul scrierilor lui Micu, Ion Lungu a menţionat faptul că acesta nu a realizat *„o imagine organică şi unitară a istoriei românilor, ci doar o expunere paralelă a faptelor istorice din teritoriile locuite de români, precedate bineînţeles de istoria imperiului roman, de la întemeierea Romei şi până la cucerirea Daciei de către Traian"*[13]. În acest context, Samuil Micu nu a preluat concepţia realistă a stolnicului Cantacuzino, potrivit căreia poporul român a rezultat prin contopirea coloniştilor romani cu autohtonii daco-geţi, ci pe cea puristă a lui Dimitrie Cantemir.

Lucrarea istorică reprezentativă a lui ***Gheorghe Şincai***[14] este *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*[15]. Aceasta conţine numeroase argumente fundamentate pe izvoare consultate şi aprecieri critice asupra evenimentelor

---

[9] Ipoteza a fost enunţată şi de alţi istorici, cum ar fi: P.P. Panaitescu, D. Prodan, ultimul mergând mai departe, afirmând faptul că şi principalul predecesor al Şcolii Ardelene, episcopul Inochentie Micu-Klein a fost puternic influenţat de lectura *Hronicului* lui Dimitrie Cantemir.

[10] S-a născut în 1745, la Sadu, lângă Sibiu, în familia protopopului Stoia Micu (protopop de Sadu), fratele mai mare al episcopului Inochentie Micu-Klein. La botez a primit numele de Maniu, după bunicul dinspre mamă, Maniu Neagoe, protopop şi el, la fel ca tatăl său. În toamna anului 1759, Samuil Micu s-a aflat printre cei 300 de elevi ai şcolilor din Blaj, unde a avut parte de dascăli renumiţi, cum ar fi: Grigore Maior, Atanasie Rednic, Gherontie Cotore. În acea perioadă, episcop al Blajului era Petru Pavel Aron, care încă de la sosirea tânărului seminarist a arătat bunăvoinţă, primindu-l în seminar pe cheltuiala sa. În 1762, la sugestia episcopului, s-a călugărit, luând numele de Samuil. Ucenicia monahală a realizat-o la Mănăstirea Buna Vestire. Atanasie Rednic, succesorul episcopului Petru Pavel Aron (decedat la 9 martie 1764), în anul 1764, l-a numit prefect al mănăstirii şi al Seminarului Teologic de la Blaj. În toamna anului 1766, episcopul l-a trimis la studii la Viena, la Colegiul Pazmanian. În anul 1772, Samuil Micu s-a întors la Blaj, cu strălucite aprecieri oficiale pentru studiile filosofice şi teologice. Noul episcop, Grigore Maior (Atanasie Rednic a murit în anul 1772), îl va lua cu el în vizitele canonice din Transilvania. În primăvara anului 1773, Samuil Micu a participat la sinodul Bisericilor Greco-Catolice din Imperiu (desfăşurat la Viena), însoţindu-l pe episcopul Grigore Maior, care luase cu el trei dascăli ai Blajului, dintre cei mai buni cunoscători în disciplinele teologice (alături de Samuil Micu, prelatul catolic a mai fost însoţit de Ignatie Darabant şi Silvestru Caliani). A trecut la veşnicie la 13 mai 1806, la Buda. Din lucrările publicate în timpul vieţii, amintim: *Elementa linquae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780, în colaborare cu Gheorghe Şincai), *Propovedanie sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi* (Blaj, 1784), *Theologhia moralicească sau bogoslaviia* (Blaj, 1796). De asemenea, a tradus Biblia (finalizată în 1785, publicată de episcopul Ioan Bob în 1795), lucrări de filosofie şi scrieri din Sfinţii Părinţi (o mare parte dintre acestea se păstrează în manuscris). Din bogata istoriografie dedicată ilustrului cărturar român, recomandăm următoarele lucrări: Pompiliu Teodor, *Sub semnul luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, 2000; Serafim Duicu, *Pe urmele lui Samuil Micu-Clain*, Bucureşti, 1990.

[11] Iorga 1901, p. 161-162.

[12] Lungu 1995, p. 128-129.

[13] Lungu, p. 129.

[14] S-a născut la 25 februarie 1754, la Râciu (jud. Mureş), într-o familie românească originară din Şinca Veche din Ţara Făgăraşului. A învăţat la Colegiul Reformat din Târgu Mureş, apoi la Cluj, Bistriţa şi Blaj. A urmat studiile superioare la Roma şi la Colegiul Pazmanian din Viena, unde l-a avut coleg pe Samuil Micu. Din 1781, a deţinut un rol important în reorganizarea învăţământului românesc, elaborând manuale şcolare pentru principalele discipline şcolare predate în şcolile *„poporale"*. În toamna anului 1782, a fost numit director al şcolilor româneşti greco-catolice din Transilvania, calitate pe care a îndeplinită timp de 12 ani. În acest interval de timp, a înfiinţat peste 300 de şcoli (între acestea aflându-se şi şcoala

contemporane autorului, constituind o puternică armă de luptă pentru drepturile poporului român. *Hronica* expune evenimente desfăşurate între anii 86 şi 1739, în Transilvania, Muntenia, Moldova şi la sudul Dunării, scopul ei principal fiind acela de a susţine cu argumente ştiinţifice originea romană (latină) a poporului român şi continuitatea neîntreruptă în Dacia, pentru a-i justifica îndreptăţirea la egalitate cu celelalte naţionalităţi din Transilvania. În comparaţie cu primul corifeu al Şcolii Ardelene amintit, Şincai a dispus de o informaţie istorică mult mai bogată şi variată[16], ceea ce i-a permis să insereze şi anumite observaţii personale. În acest sens, relevantă este redarea scenei în care solii daci, după războiul daco-roman, desfăşurat între anii 101-102, au fost primiţi în senatul Romei. Potrivit învăţatului transivănean, imediat după înfăţişarea dacilor, senatorii au poruncit cioplirea chipurilor acestora, întocmai *„cum erau făcuţi la statură, la fisognomie şi la haine, adecă: obrazul, grumazii, peptul şi picioarele cu cioarecii, din marmure albă; iară cugima, părul şi ţundra (sugmanul) din marmure neagră; gluga, iarăşi din marmure albă, tocmai cum iaste portul românilor celor ce lăcuiesc pre lângă Sibiu"*[17].

Asemănarea portului dacilor cu cel al românilor din părţile Sibiului, în concepţia autorului, este o recunoaştere implicită a continuităţii daco-geţilor în Dacia, după cucerirea şi colonizarea romană. Pentru a susţine concepţia referitoare la colonizarea Daciei de către romani, dar şi aducerea din Italia a unor familii aristocratice, Şincai aminteşte de inscripţiile păstrate în Transilvania, o parte dintre acestea fiind publicate de Fridvalski (în *Inscriptiones Dacicae*), fostul său profesor de la Colegiul iezuit din Cluj, dar şi de monumentele din Cetatea eternă (între care un loc de seamă îl deţine Columna lui Traian), legate de luptele pentru transformarea Daciei în provincie romană.

În anul 1901, referindu-se la valoarea ştiinţifică a *Hronicii* lui Şincai, marele istoric Nicolae Iorga a scris următoarele cuvinte: *„Această operă e din cele mai bogate, din cele mai muncite, din cele mai cinstite ce se pot închipui. E un admirabil repertoriu, o culegere de izvoare din cele mai îmbelşugate, la care se recurge încă astăzi şi se va recurge încă multă vreme. E rodul îndelungatelor osteneli ale zelosului adunător de materiale istorice pretutindeni unde l-a dus setea de informaţie, iubirea de adevăr, dar nu mai puţin iubirea de neam: în Roma, în Beci* (Viena n.n.)*, în Pesta şi în Buda"*[18].

Un alt reprezentant de marcă al Şcolii Ardelene este ***Petru Maior***[19]. În comparaţie cu primii doi învăţaţi ardeleni prezentaţi, majoritatea lucrărilor lingvistice şi istorice ale lui Petru Maior au fost tipărite în timpul vieţii sale. Simţind crezul istoric exprimat în scrierile lui Petru Maior, Nicolae Iorga, în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, a aşezat o întreagă epocă sub numele învăţatului iluminist din Transilvania.

În vâltoarea acţiunilor desfăşurate între anii 1790-1791, pentru recunoaşterea drepturilor şi libertăţilor naţionale ale românilor din Transilvania, Petru Maior s-a aflat în prim-plan. Alături de Ioan Para, a redactat o petiţie pentru asigurarea drepturilor naţionale. În această perioadă, la fel ca Micu şi Şincai, Maior a luptat pentru unitatea mişcării politice a românilor, indiferent de confesiune (greco-catolică şi ortodoxă), arătându-şi simpatia pentru unificarea celor două biserici româneşti. În acest context, în 1789, la Sibiu, a participat la instalarea episcopului ortodox Gherasim Adamovici[20].

---

confesională greco-catolică din Şomcuta Mare), a redactat şi tipărit (îndeosebi la Blaj) numeroase manuale şcolare. Dintre cărţile publicate de Gheorghe Şincai amintim: *Elementa linquae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780, în colaborare cu Samuil Micu; reeditarea din anul 1805 poartă doar semnătura lui Şincai), *Catehismul cel Mare cu întrebări şi răspunsuri* (Blaj, 1783), *ABC sau Bucoavnă pentru folosul şcoalelor neamului românesc* (Sibiu, 1783), *Povăţuire către economia de câmp* (Buda, 1806).

[15] În timpul vieţii, Gheorghe Şincai a reuşit să publice doar câteva fragmente (în *Calendarele* de la Buda, pe anii 1808 şi 1809) din *Hronica românilor şi a mai multor neamuri.* Adunarea informaţiilor pentru această lucrare a început încă din perioada în care se afla la studii, la Roma, şi frecventa toate bibliotecile, inclusiv fondurile secrete din Cetatea Eternă. Finalizată în anul 1811, *Hronica* a fost înaintată cenzurii din Oradea (la vremea respectivă, autorul locuia la Samuil Vulcan, episcopul Oradiei Mari). În anul următor, a obţinut aprobarea tipăririi ei pentru Ungaria, în limba latină. A apelat la tipograful sibian Hochmeister, care a expediat-o spre cenzură la Cluj, lui Iosif Mártonfi. Acesta după lecturarea câtorva framente latine o respinge, murmurând următoarele cuvinte, rămase celebre: *„Opus igne, author patibulo dignus"* (Opera este vrednică de foc, autorul de spânzurătoare). Până la tipărirea ei postumă a trebuit să treacă circa o jumătate de secol. O primă parte a fost editată de Gherman Vida, la Iaşi, în 1843. Ediţia completă a *Hronicii*, în trei volume, sub îngrijirea lui August Treboniu Laurian a apărut, tot la Iaşi, între anii 1853-1854.

[16] În ceea ce priveşte transformarea Daciei în provincie romană şi părăsirea acesteia de către împăratul Aurelian (în anul 271), atât corifeii Şcolii Ardelene, cât şi adversarii lor pornesc de la aceeaşi autori: Dio Cassius, Eutropius, Sextus, Rufus, Vopiscus, Lactantius, Procopius sau Zosimus. Acest fapt, totuşi, nu-i împiedică să aibă păreri contradictorii.

[17] Şincai 1967, p. 11.

[18] Iorga 1901, p. 224.

[19] Originar din Diciosânmartin (azi Târnăveni), Petru Maior s-a născut în anul 1756, în familia protopopului român unit Gheorghe Maior. Şi-a efectuat studiile primare la Căpuşu de Câmpie, iar cele gimnaziale la Colegiul Reformat din Târgu Mureş şi la Blaj. A studiat filosofia şi teologia la Colegiul De Propaganda Fide din Roma (între anii 1774-1779) şi, ulterior, dreptul, la Universitatea din Viena (între anii 1779-1780). De-a lungul vieţii a ocupat mai multe posturi: profesor de logică şi metafizică la Blaj (între 1780-1785), preot în Reghin-sat şi protopop al Gurghiului (între 1785-1809), *„revizor crăiesc"* şi corector al cărţilor româneşti care se tipăreau la Buda (între anii 1809-1821). A publicat o serie de cărţi teologice, istorice, filologice şi culegeri de predici. Dintre scrierile publicate de Petru Maior amintim: *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi* (Buda, 1809), *Prediche sau învăţături la toate duminecile şi sărbătorile anului* (Buda, 1810 – partea I, Buda, 1811 – părţile II-III), *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (Buda, 1812), *Istoria bisericei românilor atât a cestor din coace, precum şi a celor din colo de Dunăre* (Buda, 1813).

[20] Lungu 1995, p. 119.

La puţin timp după ocuparea postului de *„revizor crăiesc”* al cărţilor româneşti, la tipografia Universităţii din Buda[21], Petru Maior a început munca la *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, o expunere critică şi polemică a problemelor esenţiale ale istoriei poporului român, îndreptată împotriva denigratorilor originii latine a românilor (Eder, Sulzer, Engel), prin care a argumentat latinitatea gintei române şi continuitatea daco-romanilor în Dacia.

Istoria pentru începutul românilor în Dachia a văzut lumina tiparului, la Buda, în anul 1812. Cartea prezintă două anexe preţioase referitoare la latinitatea limbii române şi specificul ei romanic: *Dissertaţie pentru începutul limbii româneşti* şi *Dissertaţie pentru literatura cea veche a românilor*. Petru Maior a reuşit ceea ce n-au reuşit mai vârstinicii săi colegi, Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, mai exact, să aducă ideile Şcolii Ardelene la îndemâna publicului larg, încă din timpul vieţii sale, contribuind pe această cale la formarea şi maturizarea conştiinţei naţionale[22]. Pentru o bună perioadă de timp, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a fost singura lucrare tipărită integral dintre toate scrierile corifeilor Şcolii Ardelene, constituind principala sursă de cunoaştere a ideilor acestora, într-o perioadă de reacţiune la adresa românilor din Transilvania. În prezentarea originii latine a poporului român, Petru Maior a împărtăşit teoria puristă, exprimată şi de Samuil Micu, respingând categoric orice formă de amestec al romanilor cu dacii. A arătat că printre coloniştii aduşi de la Roma erau şi familii aristocratice, acest aspect constituind garanţia purităţii latine a poporului român şi a *„nobleţei”* sale, atât de solicitată în Transilvania *„naţiunilor politice”*[23].

Autorul *Ţiganiadei*, ***Ioan Budai-Deleanu***[24], este cel mai puţin cunoscut dintre toţi corifeii Şcolii Ardelene, din perspectiva scrierilor sale istorice. Cărturarul ardelean s-a autoexilat din Blajul autocratului episcop Bob, la Liov, unde a scris în limbile latină şi germană. O parte din scrieri au văzut lumina tiparului doar în prima jumătate a secolului al XIX-lea[25], iar altele aşteaptă încă să fie tipărite. Opera istorică a lui Ioan Budai-Deleanu este formată din câteva fragmente de studii, unele dintre acestea fiind proiectate să devină adevărate tratate istorice: *Dissertatio historica de origine slavorum. Unio trium nationum* şi *De originibus populorum Transsylvaniae commentatio cum notis et observationibus historico-criticis*. Nepublicarea şi necercetarea lucrărilor cărturarului transilvănean i-a făcut pe majoritatea celor preocupaţi de această etapă a istoriei neamului românesc să nu-l treacă printre reprezentanţii Şcolii Ardelene, deşi în privinţa studierii şi expunerii latinităţii limbii române este cel mai avansat dintre toţi[26]. Lui Ioan Budai-Deleanu îi este atribuit un *„Supplex”*, în care autorul, anonim, recomandă (textul este redactat ca din partea unui informator personal al Curţii vieneze) o serie de îmbunătăţiri în viaţa românilor din Transilvania, punând accent, în special, pe condiţia ţăranului român de pe *„pământ regesc”*. Chiar dacă ezită să-i atribuie scrierea, cu certitudine, lui Budai-Deleanu, academicianul David Prodan nu exclude această posibilitate, considerând că informaţiile *„Supplex-ului”* ar fi putut proveni din partea fratelui său, Aron Budai, vicar la vremea respectivă la Episcopia ortodoxă din Sibiu. Există şi ipoteza ca memoriul să aparţină mai degrabă fratelui său (David Prodan o consideră mai plauzibilă), dar oricum memoriul este extrem de important, prezentând caracterul larg al revendicărilor româneşti din perioada respectivă.

O altă scriere *„anonimă”*, o ripostă dată detractorului Eder, al celebrului *Supplex Libellus Valachorum*, publicată în original şi traducere de către Iosif Pervain, în *Scrisori inedite*, este atribuită lui Ioan Budai-Deleanu (anterior a fost atribuită altora, inclusiv lui Samuil Micu). Lucrarea a fost scrisă în limba germană, în anul 1791. Traducerea în română a titlului, făcută de editorul Pervain este următoarea: *Combaterea notelor publicate la Cluj, în 1791, cu privire la petiţia naţiunii noastre*. După cum a observat I. Pervain, aducând o replică zdrobitoare defăimătorului Eder: *„autorul consemnează, ca într-un rechizitoriu fulminant, principalele scăderi ale istoricului sas: criterii teoretice <nesănătoase>,*

---

[21] Postul fusese ocupat provizoriu de Gheorghe Şincai, cu sprijinul episcopului Samuil Vulcan. Maior a devenit titular al postului în 1808 şi l-a luat în primire efectiv la data de 8 martie 1809.

[22] Lungu 1995, p. 119-120.

[23] Lungu 1995, p. 130.

[24] S-a născut în 1760 (sau 1763, după alte surse), la Cigmău (judeţul Hunedoara), fiind primul dintre cei zece copii ai preotului greco-catolic Solomon Budai. După anii de studiu primari şi gimnaziali desfăşuraţi la şcoala confesională din satul natal, a urmat Seminarul Teologic de la Blaj (din 1772) şi Facultatea de Filosofie de la Viena (între anii 1777-1779; ulterior a obţinut titlul de doctor în filosofie). Între anii 1780-1783, ca bursier, a studiat teologia la Colegiul Sfânta Barbara. În intervalul de timp petrecut în capitala austriacă i-a cunoscut pe Samuil Micu, Petru Maior şi Gheorghe Şincai, de la care s-a familiarizat cu principalele idei şi direcţii ale luptei de emancipare şi de recunoaştere a drepturilor şi libertăţilor poporului român din Transilvania. Tot în acestă perioadă, a acumulat o vastă cultură umanistă, devenind un fin cunoscător al limbii latine, dar şi a limbilor germană, franceză şi italiană. Revenit în Transilvania, pentru scurt timp a fost numit profesor şi prefect de studii la Seminarul de la Blaj (în 1787). După conflictul cu episcopul Ioan Bob, s-a stabilit la Liov, unde, prin concurs, a obţinut funcţia de secretar al tribunalului provincial. După anul 1796, a fost promovat judecător la Curtea de Apel, funcţie pe care o va deţine până la sfârşitul vieţii, întrerupte brusc, la Liov, la 24 august 1820. În istoria literaturii române a rămas viu prin poemul eroi-comic *Ţiganiada* sau *Tabăra ţiganilor* şi prin poemul satiric *Trei viteji*, inspirat din Don Quijote a lui Cervantes, rămas neterminat. De asemenea, a scris lucrări cu conţinut lingvistic, istoric, juridic şi pedagogic (acestea, în mare parte, fiind necunoscute publicului larg).

[25] Prima lucrare ştiinţifică a lui Ioan Budai-Deleanu se intitulează *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina*. Textul original a fost publicat de I. Nistor ca anexă la lucrarea „Românii şi rutenii” (tipărită la Bucureşti, în anul 1915). Traducerea în limba română a fost publicată în *Gazeta Bucovinei* (anul IV, 1894, nr. 8-9, 13-14 şi 17-23). Cf. Lungu 1995, p. 166-167.

[26] Lungu 1995, p. 167.

informaţie superficială în probleme de istorie bisericească şi de drept public maghiar, debitarea de adevăruri sfruntate, răstălmăciri, lipsă de logică, contradicţii flagrante, vorbe injurioase..."[27].

Concepţia referitoare la latinitatea poporului român şi a limbii române a fost prezentată în *Introducerea istoricească* la *Lexiconul românesc-nemţesc*, document care a văzut lumina tiparului foarte târziu, în anul 1970[28]. Cele trei părţi ale *Introducerii istoriceşti*, denumite *„curmişuri"*, redau conţinutul general al lucrării: *Pentru purcederea şi numirea românilor*; *Românii purced de la coloniile romanilor care au descălecat Traian în Dacia; Limba românească purcede din limba poporului romanilor cel vechi*. După cum se poate observa, în primele două capitole au fost abordate latinitatea şi persistenţa românilor în Dacia, iar ultimul a fost consacrat latinităţii limbii române.

Ioan Budai-Deleanu şi-a nuanţat poziţia sa naţionalistă ulterior publicării, înaintării şi eşecului *Supplex-ului...*, când majoritatea ideologilor *„stărilor privilegiate"* au pornit o ofensivă furibundă, bazată pe falsuri şi calomnii, împotriva dreptului la existenţă liberă a poporului român din Transilvania. *Introducerea istoricească* a fost scrisă în anul 1818, cu doi ani înainte de moarte, într-o perioadă de plină erudiţie şi maturitate. Respectând normele argumentării ştiinţifice, autorul demontează succint, fără a intra în dispute polemice de anvergură, falsele teorii aduse de Sulzer, Eder şi Thunmann. Dacă în lucrările istorice anterioare, scrise în limbile latină şi germană, a susţinut puritatea romană a poporului român, de data aceasta a afirmat faptul că procesul de romanizare s-a încheiat treptat, ulterior cuceririi şi colonizării Daciei cu *„nenumărată mulţime de romani"*[29]. Într-un mod critic şi ştiinţific, remarcabil pentru perioada respectivă, a explicat, atât problema retragerii aureliane, cât şi continuitatea daco-romană în Dacia, pe baza informaţiilor preluate din scrierile lui Eutropius, Vopiscus, Laonic Chalcocondil, Leunclavius, Miron Costin şi alţii. Pentru Ioan Budai-Deleanu n-a mai contat puritatea latină a românilor, ci faptul că din coloniştii romani rămaşi în Dacia – majoritatea oameni aleşi şi cu stare materială – în amestec cu populaţia autohtonă, a luat naştere, de-a lungul timpului, neamul românesc.

Perspectiva lui Ioan Budai-Deleanu privind procesul de etnogeneză a poporului român este diferită şi modernă, în comparaţie cu ceea ce s-a exprimat şi scris de ceilalţi reprezentanţi ai Şcolii Ardelene. A afirmat cu tărie că cel mai important aspect constă în faptul că românii reprezintă populaţia majoritară din Transilvania, formau o naţiune puternică, cu mai multe milioane de suflete, având dreptul firesc la viaţă liberă şi independentă[30].

Concluzii. Într-un fel sau altul, ideile elaborate de corifeii Şcolii Ardelene au fost preluate şi dezvoltate de generaţiile următoare de istorici români transilvăneni, din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, printre care se numără: Timotei Cipariu, Simion Bărnuţiu, George Bariţiu şi August Treboniu Laurian. În linii generale, în argumentarea latinităţii poporului român, toţi au o singură perspectivă, exprimând latinitatea pură a românilor pentru revendicarea egalităţii lor în drepturi cu stările politice privilegiate. De altfel, în numeroase lucrări şi studii din specialitate s-a menţionat că teoria exterminării daco-geţilor şi descendenţa românilor exclusiv din coloniştii romani, la vremea respectivă, erau absolut necesare pentru obţinerea dezideratului propus. Singurul care a avut o poziţie diferită, modernă, logică şi raţională, a fost Ioan Budai-Deleanu care a renunţat la *„latinitatea pură"*, accentuând forţa naţiunii române din Transilvania, care număra câteva milioane de suflete. De asemenea, stadiul istoriografiei româneşti şi străine din perioada respectivă, nu le-a permis corifeilor elaborarea unei concepţii corecte şi unitare asupra procesului de etnogeneză a poporului şi a limbii române. Remarcăm, totuşi, discursul coerent şi atitudinea lor critică faţă de tezele false elaborate de istoricii F. J. Sulzer, J. C. Engel, J. K. Eder şi L. Toppeltinus, defăimătoare la adresa românilor, pe care se baza politica oficialităţilor statului, de nerecunoaştere a drepturilor sociale, politice şi culturale ale românilor din Transilvania.

Cu toate aceste erori şi confuzii, nu putem exclude rolul considerabil pe care reprezentanţii de marcă ai Şcolii Ardelene l-au avut în aducerea în prim-plan a unor idei referitoare la latinitatea gintei noastre, dar mai ales la trezirea şi dezvoltarea conştiinţei naţionale a poporului român, pentru trecerea de la conştiinţa de neam la cea de naţiune. De aceeea, cuvintele poetului şi filosofului Lucian Blaga referitoare la misiunea asumată a celor patru învăţaţi ardeleni sunt extrem de grăitoare: *„chemaţi să împlinească năvalnic ceea ce istoria neglijase vreme de o mie de ani. Ei aveau conştiinţa că pun pârghia ca să înalţe la nivelul de lumină al secolului un masiv de munţi cufundat în tenebre. O lume întreagă a spiritului trebuia clădită la repezeală, ca să răscumpere istoria pierdută"*[31].

Bibliografie

---

[27] Lungu 1995, p. 171.

[28] În *Scrieri lingvistice*, text şi glosar de Mirela Teodorescu, *Introducere* şi note de Ion Gheţie (Bucureşti, 1970). Din *Lexiconul românesc-nemţesc* s-a publicat *Prefaţa* şi *Introducerea istoricească*.

[29] Lungu 1995, p. 173.

[30] Lungu 1995, p. 174.

[31] Blaga 1966, p. 129.

Blaga 1966 – L. Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1966.
Iorga 1901 – N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, Bucureşti, 1901.
Lungu 1995 – I. Lungu, *Şcoala Ardeleană*, Bucureşti, 1995.
Nuţiu 2010 – V. Nuţiu, *Istoria românilor şi cultura civică: Dicţionar explicativ*, Târgu-Mureş, 2010.
Prodan 1998 – D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării naţiunii române*, Bucureşti, 1998.
Şincai 1967 – Gh. Şincai, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, vol. I, Bucureşti, 1967.

TRANSILVĂNENI ŞI SUDIŢI CHEZARO-CRĂIEŞTI ÎN TEMNIŢELE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Dr. Gabriel-Felician Croitoru

Abstract: ***Transilvanian people and southerners austrian subjects in the jails of Walachia during the first half of the XIXth century****. Among the historical studies regarding the connections between Transilvania and Walachia we find that of the transilvanians and the „southerners" who committed fellonies in Walachia during the fist half of the XIXth Century and were jailed in the mines south of the Carpathian Mountains. There were also some other connections between Transilvania and Wallachia which we found in the period of the first half of the XIXth Century, a time of great change for both countries*.

Cuvinte cheie: *Transilvania, Ţara Românească, sudiţi, temniţă, ocnă, închisoare, sistem penitenciar, chezaro-crăiesc*.
Key words: *Transilvania, Walachia, southerners, jail, mine, jail system, austrian subjects.*

Despre sistemul penitenciar din România au fost scrise o serie întreagă de materiale, majoritatea având ca punct central fie activitatea anumitor închisori, fie încadrarea acestora în istoria locală sau regională. Nu la fel stă situaţia în cazul analizei unor infracţiuni sau categorii de infractori, prezentarea acestora fiind, cu puţine excepţii, destul de limitată în istoriografia românească[1].

Pe de altă parte, despre multiplele legături dintre Transilvania, pe de o parte, şi Ţara Românească şi Moldova, pe de altă parte, există o cantitate enormă de repere bibliografice, neexistând – cel mai probabil – domeniu care să nu fi fost abordat.

Încercăm prin prezentul studiu să adăugăm un alt domeniu, spunem noi inedit: cel al transilvănenilor sau sudiţilor[2] chezaro-crăieşti care au săvârşit infracţiuni de drept comun în Ţara Românească şi şi-au ispăşit pedepsele privative de libertate în ocnele şi temniţele de la sud de Carpaţi. Scopul propus al prezentării este acela de a demonstra, şi din această perspectivă, punctele comune dintre Transilvania şi Ţara Românească, identificate cu precădere în prima jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă de intense transformări ale celor două ţări.

Se cuvine a menţiona câteva cuvinte despre ceea ce astăzi numim „sistemul penitenciar" din Ţara Românească şi ispăşirea pedepselor celor găsiţi vinovaţi pentru săvârşirea fărădelegilor.

Încă din perioada Evului Mediu, pentru Ţara Românească se cunosc o serie de locuri de încarcerare a condamnaţilor, precum temniţa, grosul, ocna, catarga şi mănăstirile; în realitate, spaţiile închise destinate pedepsirii erau mai numeroase, unele dintre ele diversificându-se sau dispărând în timp[3].

Printre cele mai cunoscute sunt temniţele, ocnele şi mănăstirile, diferenţele fiind date de tipul de infracţiuni, pedepsele aplicate şi, nu în ultimul rând, de originea socială a celor încarceraţi. Temniţelor, ocnelor şi mănăstirilor li se adăugau aşa-numitele „gropniţe", forme incipiente de închisori, utilizate îndeosebi pentru pedepsele uşoare, care se regăseau în mediul rural sau conacele boiereşti.

De menţionat că la rândul său, Biserica a avut propria reţea penitenciară, destinată, fireşte, clericilor, protopopii şi episcopii având propriile închisori. La rândul lor, unele mănăstiri aveau încăperi de detenţie, existând concepţia că recluziunea într-un lăcaş de rugăciune are şi o funcţie de corijare[4]. După adoptarea Regulamentelor Organice, mănăstirile au rămas ca loc de detenţie doar pentru deţinuţii politici[5].

Odată cu sfârşitul secolului al XVIII-lea, au început în ţările Europei Apusene reforme incipiente ale sistemului penitenciar, plecându-se de la filosofia ispăşirii pedepselor, trecând prin condiţiile de detenţie şi ajungând la beneficiul maxim pe care statul încerca să îl obţină prin încarcerarea condamnaţilor. Astfel, treptat, au fost introduse mai multe măsuri considerate progresiste în epocă, precum separarea deţinuţilor după natura pedepselor, reeducarea prin muncă, măsuri morale de îndreptare prin deţinere în comun pe timpul zilei şi parţial de izolare în timpul nopţii, regim celular

---

[1] Croitoru 2019, apud.
[2] Sudiţii (*străini*, din it. „suditto") au reprezentat o categorie socială foarte puternică, apărută în Ţara Românească şi Moldova după Tratatul de la Kuciuk Kainargi, din 1774. Sudiţii erau locuitori ai celor două ţări româneşti, dar care se aflau sub protecţia unor state străine, ca răsplată pentru serviciile prestate acestora. În Ţara Românească şi Moldova, majoritatea covârşitoare a sudiţilor erau comercianţi sau mici producători şi se aflau sub protecţia Rusiei, Imperiul Habsburgic şi Franţei. Sudiţii au dispărut după 1878, odată cu obţinerea independenţei României (Djuvara 1995, p. 186-187).
[3] Mazilu 2006, p. 492.
[4] Mazilu 2006, p. 496.
[5] Iordache 1996, p. 241.

permanent etc[6].

Sub influenţa acestor măsuri, odată cu sfârşitul secolului al XVIII-lea apar şi în Ţările Române primele semne de reformă ale sistemului penitenciar. Astfel, domnitorul Nicolae Mavrogheni (1786-1790) a stabilit ca femeile să nu mai fie închise în comun cu bărbaţii, specificând că atunci când din cauza localului de detenţie, nu se poate aplica această măsură, femeile să fie închise „la un om de ispravă", care trebuia să fie în mod obligatoriu căsătorit[7]. Odată cu începerea secolului al XIX-lea, se constată o creştere a interesului acordat problemei închisorilor şi deţinuţilor. Spre exemplu, domnitorul Mihail Şuţu (1801-1802) cerea să i se raporteze săptămânal situaţia celor închişi, cu arătarea cauzelor pentru care au fost condamnaţi, tot el insistând pentru folosirea condamnaţilor la lucrările publice. În timpul domniei lui Constantin Ipsilanti (1802-1806) se construiesc clădiri noi şi se amenajează, pe lângă fiecare ocnă sau temniţă, câte o infirmerie.

În secolul al XVIII-lea şi în prima parte a secolului al XIX-lea, continuând tradiţia anterioară, în Ţara Românească şi Moldova executarea pedepselor privative de libertate se făcea în *ocnele de sare* – pentru oamenii de rând condamnaţi la muncă silnică, în *închisori* şi *temniţe* – pentru cei cu pedepse mai uşoare, sau la *mănăstiri* – când era vorba de boieri sau femei. Din punct de vedere al condiţiilor, exceptând mănăstirile, condiţiile erau foarte precare, acestea putând duce la o rapidă decădere fizică şi psihică a celor închişi. Cei osândiţi la „groapa ocnii" nu mai vedeau lumina naturală până la ispăşirea pedepsei, dar în realitate, nimeni nu putea rezista, în medie, mai mult de cinci ani. Nici închisorile sau temniţele nu aveau condiţii mai bune, putând exista şi posibilitatea îngreunării condiţiilor de ispăşire a pedepselor prin aplicarea unor metode sau instrumente de tortură, cele mai cunoscute fiind obezile[8].

Din punct de vedere administrativ, toate locaţiile ce formau sistemul penitenciar din Ţara Românească erau subordonate marelui armaş, paza fiind asigurată de arnăuţi[9].

Sub influenţa valorilor civilizaţiei apusene, la începutul secolului al XIX-lea au apărut şi în Ţările Române primele semne de reformă, impunându-se, treptat, ideea că scopul pedepsei privative de libertate este aceea de îndreptare a vinovatului, despăgubirea păgubaşilor şi oferirea unei pilde pentru ceilalţi. În paralel, tot pe fondul ideilor progresiste ce veneau din Apusul Europei, transpare din ce în ce mai puternic şi starea jalnică în care se aflau temniţele şi mai ales ocnele din Ţările Române, considerate înapoiate din punct al condiţiilor oferite deţinuţilor.

Adoptarea Regulamentelor Organice au adus cu sine şi schimbări în sistemul penitenciar din Moldova şi Ţara Românească, în aceasta din urmă reforma în domeniu fiind mult mai repede implementată.

Stabilindu-se necesitatea întocmirii unui „Regulament al temniţelor pentru Ţara Românească", acesta a fost redactat şi pus în aplicare în 1831, completat în 1832 prin „Proectul pentru pedepsele arestaţilor gâlcevitori", şi definitivat în 1833 prin „Orânduieli îndeplinitoare ale Regulamentului temniţilor". Toate aceste documentele l-au avut ca iniţiator pe Constantin (Costache) Moroiu (1800-1847), autor al unor studii de specialitate, publicate încă din 1827, la Bucureşti[10].

A fost creată Vornicia Temniţelor, care îşi desfăşura activitatea în cadrul Ministerul Treburilor din Lăuntru, devenită din 1856 Administraţia Temniţelor şi transformată, din anul 1862, în Direcţia Generală a Închisorilor, odată cu noile legi promovate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

În cadrul „Orânduielilor îndeplinitoare ale Regulamentului temniţilor" existau menţiuni despre personalul administrativ şi atribuţiile sale. Astfel, în locul marelui armaş, administrarea ocnelor şi temniţelor era trecută în sarcina unui vornic, ajutat de un inspector, la Bucureşti, pentru temniţele din Muntenia, şi de un alt inspector, la Craiova, pentru temniţele din Oltenia. Administraţia fiecărei temniţe era atribuită unui îngrijitor, iar a fiecărei ocne, unui inspector, paza celor închişi fiind asigurată de dorobanţi.

În conformitate cu prevederile Regulamentului Organic, întregul sistem penitenciar din Ţara Românească era format din ocna de la Telega pentru Muntenia şi de la Ocnele Mari pentru Oltenia (ambele pentru cei care aveau de ispăşit închisoare pe viaţă sau pe perioade foarte mari de timp), temniţe mari la Bucureşti, Craiova (amândouă fiind „temniţe de corecţie"), Giurgiu şi Brăila (sau „temniţe de recluziune") şi închisori judeţene, în număr de 14, cărora li se adaugău încă două, organizate pe lângă cele două ocne[11].

În temniţele de la Giurgiu şi Brăila era internaţi cei osândiţi la pedepse relativ uşoare, dar care erau folosiţi la muncile în folosul comunităţii, precum construirea de drumuri sau diguri, în epocă existând şi expresii precum „munca Giurgiului" sau „munca Brăilei"[12].

Pentru menţinerea ordinii în cadrul ocnelor şi temniţelor, se prevedea programul zilnic şi activităţile ce trebuiau

---

[6] Ceterchi 1984, p. 354.
[7] Gorescu 1930, p. 7.
[8] Instrumente de tortură, alcătuite din două bucăţi de lemn, având fiecare câte o scobitură în formă de semicerc şi care, închizându-se, imobilizau picioarele sau mâinile osândiţilor sau ale robilor (Mazilu 2006, p. 494).
[9] Ceterchi 1984, p. 354-355.
[10] Ceterchi 1984, p. 355.
[11] Gorescu 1930, p. 11.
[12] Croitoru 2019, p. 4.

desfăşurate de deţinuţi, dar şi pedepsele fizice ce se puteau aplica condamnaţilor „gâlcevitori" – precum bătaia, prelungirea pedepselor hotărâte, izolarea în „închisoare singuratecă", micşorarea tainului zilnic de mâncare, etc. Regulamentul prevedea şi norme referitoare la îmbrăcămintea, hrana, întreţinerea şi starea sanitară a localului temniţelor. De asemenea, sănătatea fizică şi morală a condamnaţilor din fiecare închisoare, temniţă sau ocnă, era în grija câte unui preot şi medic[13].

Faţă de perioadele anterioare, de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi mai ales de la începutul celui următor, se poate constata o mult mai mare libertate de mişcare a populaţiei, a negustorilor, în special, mare parte din aceasta datorându-se dezvoltării relaţiilor politico-economice, a pieţelor de desfacere şi deschiderii zonelor de materii prime, această stare fiind vizibilă inclusiv în spaţiul locuit de români.

Prin urmare, relaţiile dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania s-au dezvoltat din toate punctele de vedere, la acestea adăugându-se conştientizarea, la un nivel superior, a apartenenţei la un trunchi etnic comun. Unul din efectele acestor schimbări a fost acela al prezenţei mult mai dese şi accentuate a transilvănenilor pe teritoriul Ţării Româneşti, majoritatea cazurilor fiind determinate de activităţi economice.

Prezenţa transilvănenilor în Ţara Românească a adus cu sine o serie întreagă de beneficii, dar, în mod natural, a însemnat şi implicarea lor într-o panoplie largă de infracţiuni, în cadrul cărora au fost fie victime, fie făptuitori. Transilvănenilor li se adăugau şi sudiţii austrieci sau chezaro-crăieşti, categorie socială aparte din Ţara Românească (şi Moldova), rezultată a contextului politic de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Iar onest privind, chiar în perioada celebrării Centenarului Marii Uniri, imaginea de unitate a românilor din cele trei provincii nu ar fi completă dacă nu am adăuga un aspect cotidian şi aproape banal, pe cât de important, pe atât de pitoresc, dar prea puţin abordat în scrierile istorice: infracţionalitatea, ca parte a societăţii.

Într-un climat social şi politic foarte puţin diferit de cel actual, printre cele mai dese infracţiuni amintite în perioada analizată erau *furturile*, începând de la bani şi animale, până la diferite lucruri, arme, băuturi, unelte, etc. Ca infracţiune des întâlnită, în secolul al XVIII-lea, furtul era pedepsit sever şi discriminator: săracii cu bătaia, cu ocna dacă recidiva sau, a treia oară, cu tăierea mâinilor. Odată cu adoptarea noilor pravile, la începutul secolului al XIX-lea, pedepsele pentru furt au devenit mai blânde, cuprinzând însă ani de închisoare[14].

Cele mai des întâlnite, dar şi cele mai grave, erau cazurile de furturi de animale, în această categorie înscriindu-se şi transilvănenii sau supuşii chezaro-crăieşti. Întâlnim, astfel, în 1831, un Ion sin David din Sâmbăta, supus chezaro-crăiesc, condamnat pentru furtul a doi cai[15], la fel ca şi Ion Nanu Ungureanu, arestat, judecat şi condamnat pentru furtul unui cal[16] sau Savul sin Sava din Transilvania şi Tudor, fiul lui Mitu din Piteşti, judeţul Argeş, condamnaţi pentru furtul a doi cai şi pentru incendierea unor claie de fân în ţinutul Sibiului[17]. În 1834, avem cazul lui Ion sin Neculae Popescu, „cioban din satul Făgăraş, ţinutul Transilvaniei", care era condamnat pentru „furtul a 28 de oi de la stăpânul său, Constantin Nica din Galaţi[18], iar un an mai târziu este pomenit Ion Dobriş, valah din Ţara Românească, dar sudit chezaro-crăiesc, condamnat pentru furt de cai din satul Negoieşti[19]. În 1837, Ion Sintea Ungureanul din satul Bleja de Jos, ţinutul Bălgradului (Alba Iulia) din Transilvania era condamnat la temniţă pentru „furt de lucruri, o iapă de la moş Ion de la cocină şi nişte boarfe de la Constadin"[20].

Furtul de bani era, ca şi astăzi, foarte des întâlnit. Întâlnim, în 1831, pe Uţa, soţia lui Gheorghe Căruţaşul, supus chezaro-crăiesc, care era condamnată cu şederea la mănăstire, pentru furtul unor bani ai lui Nicolae fiul lui Tudor[21], pe Vasile Şindrilaru, supus chezaro-crăiesc, condamnat pentru furt de bani de la Nicolae sin Ion[22], şi pe Constantin Holteiu sin Vasile Boeşan Singureanul din satul Voila, ţinutul Făgăraş, care a fost condamnat la închisoare pe o perioadă de un an, pentru furtul a 445 de lei de la Anastasia văduva din Câmpina, judeţul Prahova[23].

În 1834, David Mişcovici, evreu supus chezaro-crăiesc, era condamnat pentru furtul de bani de la preotul popa Pahomie[24], Gheorghe Picul Ungureanu din satul Cepoia, ţinutul Transilvaniei, era şi el condamnat pentru furtul unor lucruri sfinte, bani şi alte obiecte de la popa Chiriac din satul Ciorătul[25], iar „Dumitru Jugănarul, fiul lui Giurgiu şi Simeon ciobanul din satul Valea, ţinutul Austriei", erau condamnaţi pentru „furtul unui conci cu bani de la nevasta lui Voicu din

[13] Iordache 1996, p. 241.
[14] Ceterchi 1984, p. 322.
[15] Inventar, f. 35.
[16] Inventar, f. 52.
[17] Inventar, f. 122.
[18] Inventar, f. 146.
[19] Inventar, f. 273.
[20] Inventar, f. 474.
[21] Inventar, f. 86
[22] Inventar, f. 118.
[23] Inventar, f. 120
[24] Inventar, f. 182
[25] Inventar, f. 199

satul Lisa, judeţul Teleorman”[26].

De menţionat că printre multiplele lucruri care se regăseau în atenţia hoţilor, se detaşează, ca obiecte de mare preţ, ceasurile, acestea generând o mare fascinaţie în rândul populaţiei Ţării Româneşti. Astfel, în 1831, Haim Herşcovici, supus chezaro-crăiesc, era arestat pentru furtul ceasornicului lui Gheorghe Botezatul[27], iar Mendel Nisibon, supus chezaro-crăiesc, era arestat şi el „pentru pâra de furtişag al unui ceasornic ce au adus asupra lui Haim Leibu”[28].

Marea majoritate a cazurilor de furturi de ceasornice vizau însă locuitorii din Ţara Românească, pentru care ceasornicele erau la mare căutare, mulţi dintre cei păgubiţi fiind transilvăneni, mai ales evrei din Transilvania. Au existat şi cazuri speciale, cu posibile consecinţe imprevizibile, precum cel din anul 1837, când Ioniţă, fiul lui Iordache vizitiul, a fost arestat pentru furtul unui ceasornic de la vizitiul Agenţiei chezaro-crăieşti de la Bucureşti[29].

Printre alte cazuri de condamnări pentru furt mai menţionăm, în 1834, pe Ion Ungureanu din Silişte şi Vasile sin Ion din Boiţa, supuşi chezaro-crăieşti, pentru furt de cafea de la Hagi Iosif tălmaciul[30], sau, în 1835, pe „Pătru Ungureanul, sudit chezaro-crăiesc din oraşul Deva, din ţinutul Transilvaniei, pentru furt de boarfe din prăvălia lui Păun Boiangiu, negustoraş din târgul Baia de Aramă din judeţul Mehedinţi”[31].

O altă categorie de infracţiuni care erau drastic pedepsite cu condamnări grele, la ocnă, erau *jafurile şi tâlhăriile*. De altfel, tâlhăriile erau pedespite în vechile pravile cu moartea, chiar dacă tâlharii nu săvârşiseră omor. Din 1783, printr-un hrisov emis de Alexandru Mavrocordat, s-a decis ca doar tâlharii ucigaşi să fie spânzuraţi, la prima faptă, iar tâlharii de vite la a treia faptă[32].

Spre exemplu, în 1831, Vasile, fiul lui Stan, Bâra Ungureanul şi Neculae Onea Ungureanu erau trimişi de Spătărie la temniţa Telega pentru a-şi ispăşi condamnarea pentru tâlhărie[33], iar în anul 1835, Nicolae, fiul lui Matei Onea, David fiul lui Matei Ţigănoiu şi Cârstea, fiul lui Gheorghe Epure, toţi din Transilvania, erau condamnaţi la temniţă „pentru jefuirea mocanilor ce umblă cu oile pe munţi”[34].

Foarte dese erau şi *bătăile* sau *lovirile*, cu menţiunea că în societatea secolului al XIX-lea, în special în rândul anumitor categorii sociale, lovirea şi bătaia erau privite ca moduri naturale de corijare a unor derapaje sau de rezolvare a unor diferende, inclusiv a celor casnice. Astfel, în 1834, Bucur Luca Ungureanu, supus chezaro-crăiesc, era condamnat pentru bătaie ce a săvârşit asupra dascălului Ioan Gheorghiu şi asupra soţiei sale din oraşul Râmnic, judeţul Vâlcea[35], iar în acelaşi an, Naftanail Fuguraşul, supus chezaro-crăiesc, din satul Drăguşi din Transilvania, era condamnat pe de o parte ca „spărgător al capului şi ruperea mâinilor a doi ţigani ai stolnicului Răducanu Florescu”, dar şi pentru „stricăciunea livezilor cu fân după moşia stolnicului”[36].

Trecerea ilegală a graniţei era şi ea pedepsită de autorităţile din Ţara Românească. Astfel, în anul 1834, Ion Itu şi Avram Dragoş, mocani şi sudiţi chezaro-crăieşti, au fost condamnaţi pentru „că ar fi umblat într-ascuns să treacă din Turcia dincoace, fără să facă legiuitul termen, adică încălcând pravila carantinii”[37]. De asemenea, Ion, fiul lui Lepădatu Băloiu din satul Vălarii judeţul Dolj, a fost condamnat pentru că a încercat să treacă ilegal în Transilvania un sălaş de ţigani, acţiunea sa fiind sortită eşecului, actul de acuzare reţinând şi că „sătenii, luându-se după el ca să îl prindă, a rănit cu un briceag pe unul din juraţii satului”[38].

Datoriile financiare sunt şi ele prezente. Spre exemplu, în 1831, Ion Ungureanu, mocan supus chezaro-crăiesc era condamnat la închisoare pentru o datorie de 800 de lei ce o avea la Dragomir vătaful din Ţara Românească[39]. În acelaşi an, întâlnim şi o corespondenţă despre sechestrul pus pe leafa agăi Manolache Florescu, vornicul temniţelor, pentru o datorie ce o are la Mihai Zisul, supus chezaro-crăiesc[40]. În 1835 întâlnim un caz special, în care se cere magistratului oraşului Braşov să îl pună pe arestatul Constantin Arghidan, închis la ocna Telega, în posesia moştenirii rămase de la mama sa[41].

Printre cazurile izolate şi inedite, întâlnim şi o acuzaţie de *desfrânare (curvie)*, lansată la adresa lui Carol

---

[26] Inventar, f. 303
[27] Inventar, f. 77.
[28] Inventar, f. 95.
[29] Inventar, f. 427.
[30] Inventar, f. 135.
[31] Inventar, f. 276.
[32] Ceterchi 1984, p. 322.
[33] Inventar, f. 6.
[34] Inventar, f. 298.
[35] Inventar, f. 141.
[36] Inventar, f. 175.
[37] Inventar, f. 291
[38] Inventar, f. 344.
[39] Inventar, f. 37.
[40] Inventar, f. 121.
[41] Inventar, f. 239

armeanul ceasornicarul, sudit chezaro-crăiesc, pârât de Alecu Leonidas „că ar fi curvit cu soţia sa”[42]. Cu toate acestea, trebuie menţionat că infracţiunile contra bunelor moravuri au fost suprimate din dreptul penal din Ţara Românească, începând cu secolul al XIX-lea, singurele, instanţele bisericeşti continuând să judece astfel de situaţii, şi asta doar în situaţiile în care erau implicaţi membrii cinului preoţesc sau monahal[43].

Ca şi astăzi, printre cele mai grave infracţiuni erau cele de *omor*, pravilele pedepsind însă cu moartea numai omorul cu intenţie. Pentru omorul „necugetat” sau „omorul la beţie” se prevedea bătaia şi surghiunul pentru trei ani, iar pentru omorul din imprudenţă se cerea răscumpărarea vinei de la rudele victimei. Loviturile cauzatoare de moarte erau pedepsite cu ocna pe trei ani, dacă vinovatul se înţelegea cu rudele victimei, iar dacă vinovatul era de neam boieresc, cu închisoare pe cinci ani într-o mănăstire[44].

Au existat şi astfel de cazuri, de omor, în care au fost implicaţi transilvăneni sau supuşi chezaro-crăieşti. Astfel, în 1834, Dumitru sin Ion Cârnu din satul Porcăreni, judeţul Brăila, supus chezaro-crăiesc, era condamnat pentru omorârea lui Niţă sin Drăgan[45], iar Dinu, fiul lui Niţu, Chiru şi Anton fiul lui Dobrin şi Ion Călin, toţi transilvăneni, erau condamnaţi la ocnă pentru omorul lui Oprea Coţa, cioban din Ţara Românească şi sudit chezaro-crăiesc[46].

Un an mai târziu, în 1835, Ion, fiul lui Petcu, Matei Petcu, Ştefan Haştu şi Ion Tragor, sudiţi chezaro-crăieşti, erau condamnaţi pentru uciderea, în Ţara Românească, a „tovarăşului lor, Ianuş Haştu”[47], iar în 1837, Ion, fiul lui Vasile Ştirbul şi Vasile, fiul lui Vasile, erau la rândul lor condamnaţi la ocnă pentru uciderea mocanilor Radu Tancu şi Nicolae Borhină, supuşi chezaro-crăieşti[48].

Existau şi cazuri de acuzaţii de omor nefondate, precum cea din 1835, când supuşii austrieci Iosif Sculteţ, Pavel Tomovici şi Iosif Măcescu, slovaci din oraşul Znovaroni din ţinutul Ungariei, „bănuiţi de omorâtori prin slobozire de puşcă asupra lui Amza de la satul Ulmu din judeţul Vâlcea”, au fost eliberaţi din lipsa probelor[49].

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, situaţiile în care transilvăneni sunt condamnaţi în noul stat român au scăzut simţitor. De altfel, în noul Cod Penal românesc, adoptat în 1865 şi folosit în a doua parte a secolului al XIX-lea, infracţiunile au fost mult diversificate, funcţie de gravitatea faptelor: contravenţii, delicte şi crime, despăgubirea în bani şi înţelegerea între părţi fiind mult încurajate şi răspândite. Prin urmare, cu toate că infracţiunile cunoscute în întreaga perioadă anterioară au continuat să existe aproape neschimbate, au început să se facă simţite schimbări în ceea ce priveşte pedepsele.

Se poate desprinde concluzia, fără pretenţia de exhaustivitate însă, că majoritatea covârşitoare a transilvănenilor condamnaţi în Ţara Românească erau de origine română, lucru de altfel normal, în condiţiile în care aceştia aveau deja legături cu românii de la sud de Carpaţi. Mulţi dintre aceştia erau locuitori din zonele Făgăraş, Sibiu, Braşov sau Alba, iar unii dintre ei ciobani, făcând legătura permanentă între cele două ţări.

De asemenea, se mai poate constata că cele mai dese infracţiuni erau cele de furt, acestea fiind urmate de cele de jafuri şi tâlhării, lucru oarecum natural în contextul general al epocii şi al pericolelor pe care le aduceau cu sine călătoriile la distanţe mari sau foarte mari.

Bibliografie

Ceterchi 1984 – I. Ceterchi (coordonator), *Istoria dreptului românesc, II, partea întâi*, Bucureşti, 1984.

Croitoru 2019 – G.-F. Croitoru, *„...să fie adus la cabinetul nostru de îndată, spre a i se lua interogatoriu asupra inculpărilor ce i se aduc...” sau despre infracţionalitatea din Giurgiu acum 140 de ani*, în „Clubul artelor Giurgiu XXI”, nr. 3, ianuarie 2019.

Djuvara 1995 – N. Djuvara, *Între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, Bucureşti, 1995.

Gorescu 1930 – O. Gorescu, *„Văcăreştii” mănăstire – „Văcăreştii” penitenciar*, Bucureşti, 1930.

Inventar – *Inventar Vornicia Temniţelor (1831-1945)*, Direcţia Arhivelor Centrale, Bucureşti, f.a.

Iordache 1996 – A. Iordache, *Principatele Române în Epoca Modernă.* I *Domniile pământene şi ocupaţia rusească (1821-1831)*, Bucureşti, 1996;

Mazilu 2006 – D.H. Mazilu, *Lege şi fărădelege în lumea românească veche*, Iaşi, 2006.

[42] Inventar, f. 323.
[43] Ceterchi 1984, p. 323.
[44] Ceterchi 1984, p. 321.
[45] Inventar, f. 138.
[46] Inventar, f. 436.
[47] Inventar, f. 383.
[48] Inventar, f. 458.
[49] Inventar, f. 498.

STUDENȚI FARMACIȘTI DIN MEDIAȘ (1849–1919)

Dr. Dragoș Lucian Țigău

Zusammenfassung. ***Pharmaziestudierende aus Mediasch (1849–1919).*** *Für den Zeitraum 1849–1919 sind 58 Studierende der Pharmazie bekannt. Der Universitätsausbildung war ein Praktikum in den Apotheken und der Abschluss der Tirocinal-Prüfung notwendigerweise vorausgegangen. Die meisten sind an die Universitäten aus Wien, Graz und Budapest gegangen. Die Ausbildung dauerte zwei Jahre und den Absolventen wurde der Titel Magister der Pharmazie verliehen, der ihnen gestattete, Besitzer von Apotheken zu werden. Alle Absolventen arbeiteten in diesem Bereich und einige wurden Doktoren der Chemie/ der Pharmazie, Kurärzte und Forscher.*

Cuvinte cheie: *farmacie, doctorat, universitate, peregrinare academică, Transilvania.*
Schlagwörter: *Pharmazie, Doktorat, Universität, Akademische Wanderungen, Siebenbürgen.*

În numărul anterior al anuarului am prezentat situația medicinăștilor medieșeni din cele șapte decenii cuprinse între finalul Revoluției pașoptiste și sfârșitul Primului Război Mondial. Cercetarea merită extinsă și asupra studenților farmaciști, în primul rând datorită legăturii indisolubile dintre medicină și farmacie. Al doilea imbold îl dă evoluția notabilă înregistrată de știința și practica preparării și distribuirii medicamentelor. Progresul s-a datorat, în principal: a) avansului propriu-zis al științei pe plan european; b) politicii autorităților care au adus ordinea, stabilitatea și uniformitatea în activitatea farmaceutică și c) implicării personalului local în ridicarea calității farmaciei ardelene la nivelul statelor dezvoltate. Farmacologia s-a dezvoltat odată cu progresele farmacodinamiei, fiziologiei, microbiologiei, biochimiei, toxicologiei, fizicii, matematicii, dar mai ales a chimiei. Este perioada în care chimia promite să devină calea cea mai folosită pentru a obține medicamentele. Prin faptul că sănătatea fizică și cea psihică sunt legate de terapia cu medicamente, chimia farmaceutică s-a impus ca un sector de cercetare avansată, dar și delicată, deoarece se adresează celulei vii. Descoperirile fundamentale din domeniile enumerate mai sus, noile imperative legate de igiena publică, eradicarea diverselor maladii infecţioase, ridicarea standardului de viaţă, ocrotirea sănătăţii ca politică de stat etc., au sporit importanța socială a farmaceuticii. Din 1876, prin lege, farmacia a devenit o instituție sanitară publică, pusă sub controlul statului[1]. Farmacistului modern i se cere să dețină cunoștințe din toate domeniile menționate mai sus, să se adapteze la rigorile terapeutice în plină evoluție, să stăpânească și să exploateze eficient acumulările științifice ale profesiei sale. El trebuie să se dovedească și un bun practician, fiind, alături de medic, specialistul care intră în contact cu subiectul bolnav. De aceea, după revoluția pașoptistă, studiile de farmacie au înregistrat o dezvoltare amplă, fiind o ipostază a modernizării învățământului superior european. Progresul se întrevede în modalitățile de recrutare a studenților, în ameliorarea programelor de învățământ, în promovarea caracterului aplicativ al pregătirii, în durata anilor de studiu și în exigențele examenelor de absolvire. Al treilea motiv determinant al anchetei îl reprezintă intenția de a continua și de a completa investigarea pregătirii universitare a tinerilor medieșeni din epoca modernă. Interesul pentru studiile de farmacie este atestat din anul 1783, când Martinus Kessler a urmat această specializare la Universitatea din Pesta[2]. Până la revoluția pașoptistă, sunt înregistrați în matricolele universitare alți 25 de medieșeni (18 la Pesta și 7 la Viena) care au aprofundat farmacologia, unii având și studii de medicină sau chirurgie. Nu în ultimul rând, cercetarea destinului studioșilor farmaciști se raportează la realitatea că în orașul Mediaș au existat de timpuriu câteva oficine care au devenit durabile și renumite. Primele atestări efemere ale unor farmaciști în oraș datează de la mijlocul secolului al XVII-lea[3]. Serviciile farmaceutice s-au permanentizat din anul 1734, fiind asigurate de oficinele *„Wolfling”* (1734-1791)[4], *„Vulturul negru”* (1760-1949)[5], *„Ochiul lui Dumnezeu”* (1784-1949)[6] și „Coroana” (1808–1949)[7], conduse de farmaciști competenți. În aceste stabilimente și-au început ucenicia mulți dintre tinerii medieșeni înainte de plecarea lor la studiile înalte și tot aici ei au fost angajați după obținerea diplomei. Soliditatea acestor oficine se întrevede și din existența lor îndelungată. Dacă nu ar fi fost naționalizate de regimul comunist în 1949, cu siguranță ele ar fi funcționat și în prezent.

Specializarea tinerilor în farmacie era un proces îndelungat și complex, care impunea nu doar o temeinică pregătire teoretică, ci și acumularea de experiență prin stagii de practică. Înainte de a deveni studenți, ei lucrau ca

---

[1] Maior 2014, p. 96.
[2] Szabó 2005, nr. 313, 903. Kessler a devenit și cel dintâi medieşan absolvent al universităţii din Pesta (18 iunie 1788).
[3] Maior 2014, p. 246-247.
[4] Péter 2013, vol. 1, p. 54 (mențiune fără arătarea numelui); Maior 2014, p. 248-249 (prezentare succintă).
[5] Péter 2013, vol. 1, p. 54 (mențiune); Maior 2014, p. 269-296 (prezentare amănunțită a existenței și a personalului); Avram 2006, p. 65 (descrierea imobilului din Piața Regele Ferdinand, nr. 26).
[6] Péter 2013, vol. 1, p. 55 (anul fondării: 1783); Maior 2014, p. 315-322 (prezentare amănunțită a existenței și a personalului); Avram 2006, p. 54-55 (descrierea imobilului din Piața Regele Ferdinand, nr. 14).
[7] Péter 2013, vol. 1, p. 55 (anul fondării: 1807); Maior 2014, p. 351-361 (prezentare amănunțită a existenței și a personalului).

practicanți (ucenici) într-o farmacie, fiind instruiți de farmacistul proprietar, de asistenți sau laboranți. În a doua jumătate a secolului XIX, stagiul de practică (numit și elevat) era de trei ani[8], însă exigențele de pregătire au sporit progresiv, astfel că admiterea la ucenicie era condiționată de absolvirea unui număr de clase de liceu (patru, din 1857; șase, din 1888), apoi chiar de promovarea bacalaureatului (1912)[9]. Stagiul de practică (elevatul) se finaliza printr-un examen tirocinal (*Tirocinal-Examen*, *Tirocinal-Prüfung*)[10], susținut inițial (1857) în fața unei comisii formate din medicul oficial al orașului și din doi membri ai Gremiului (asociației) farmaciștilor. Din 1912, examenul tirocinal/ de practicant s-a organizat numai la Budapesta sau Cluj[11]. Practicanții admiși la examen deveneau calfe (asistenți) și puteau să se înscrie la o facultate de farmacie. Exigențele admiterii au variat de la o universitate la alta, însă tendința a fost de creștere a pretențiilor. În centrele austriece cerințele erau mai relaxate față de cele din facultățile ungurești. Până în 1888, toți studenții farmaciști erau instruiți conform legislației austriece, însă din acel moment obligațiile au sporit în partea maghiară a Imperiului. După trei ani (1891), exigențele s-au aplicat și în Austria pentru a se lichida discriminarea dintre studenții vienezi și cei de la Cluj sau Budapesta[12]. Din anul 1892, calfele/ asistenții aveau de îndeplinit un stagiu obligatoriu de doi ani, înainte sau după facultate. Stagiul preuniversitar servea ca atestat profesional (certificat de calfă), iar dacă era făcut după facultate permitea absolvenților să fie proprietari sau administratori de farmacii. Mai mult, efectuarea stagiului condiționa valabilitatea diplomei universitare[13]. După 1912, obligația de a lucra într-o farmacie s-a extins la trei ani, din care doi înaintea facultății și un an după absolvirea ei. Doar după efectuarea celor trei ani de practică se putea obține, prin examen, diploma de farmacist magistru[14]. De menționat este acceptarea femeilor la deslușirea tainelor farmaciei. Din 1895, doamnele au posibilitatea de a deveni practicante în oficine și de a urma cursuri universitare[15]. Din Mediaș, prima care a profitat de această facilitate este Anna Weinrich care obține chiar și doctoratul în farmacie (1912).

Din cele prezentate mai sus, se poate admite că, teoretic, toți studenții medieșeni au beneficiat de o instruire preuniversitară în tainele farmaciei. Detaliile acestei pregătiri sunt accesibile însă pentru puțini dintre titrați. Astfel, Michael Salzer a lucrat ca practicant la Făgăraș (1875-1878), apoi ca asistent fără diplomă (1878-1880) și doar după acest stagiu însemnat a devenit student (1880-1883) și farmacist magistru (1883) la Viena[16]. Peste ani, Friedrich Lukas își începe cariera ca practicant la *„Vulturul negru”* din Mediaș (1900-1903), promovează examenul tirocinal la Cluj (1903) și devine calfă/ asistent fără diplomă (1903-1905). Studiile universitare de la Viena (1905-1907) îi permit să obțină titlul de magistru farmacist (1907)[17]. În paralel, concitadinul Friedrich Zobel face șase clase la Mediaș, apoi trece practicant la farmacia *„Leul”* din Brașov (1901-1904) și susține examenul tirocinal în 1904. Lucrează ca asistent fără diplomă la Cisnădie (1904) și la *„Vulturul negru”* din Sibiu (1904–1906), iar după acest stagiu pleacă student la Graz (1906-1908) unde obține meritata diplomă de magistru, pe 19 septembrie 1908[18].

Din consultarea repertoriilor universitare s-au putut depista 58 de medieșeni (din care o femeie) care au studiat farmacia în perioada analizată aici[19]. Acest număr se va mări prin cercetările viitoare, deocamdată lipsind datele complete referitoare la frecventarea centrelor academice din Ungaria și a facultății clujene. Un repertoriu recent arată totuși că puțini medieșeni au ales să studieze la Budapesta (3 persoane) sau Cluj (un student)[20]. Ei s-au orientat cu precădere spre facultățile din partea austriacă a Imperiului habsburgic/ austro-ungar: Viena – 37, Graz – 16 și Innsbruck – 2. Preferința pentru aceste centre se explică, mai întâi, prin faptul că utilizarea limbii germane la cursuri și în viața cotidiană a ușurat enorm viața studioșilor medieșeni. Apoi, a contat prestigiul universităților și faptul că permiteau mai ușor peregrinarea academică. Cvasi-totalitatea tinerilor (52 din 58) au urmat studiile într-un singur oraș: Viena – 33, Graz – 14, Budapesta – 3, Cluj – 1, Innsbruck – 1. Un grup restrâns (6) îl formează studioșii care au trecut prin două centre academice: Viena/ Graz – 2, Viena/ Berlin, Viena/ Giessen, Graz/ Innsbruck și Graz/ Iași – câte unul. Așadar, universitățile din Graz și Viena au avut o mare putere de atracție pentru medieșeni, ele aflându-se și în centrul peregrinărilor. Capitala Imperiului a fost frecventată cu precădere în primele patru decenii și în ultima decadă a perioadei

[8] Maior 2014, p. 91.
[9] Maior 2014, p. 92, 105, 108-109.
[10] Derivat din termenii latini *tiro* = novice, ucenic; *tirocinium* = ucenicie. Atestatul se numea *Testimonium tironum pharmaciae*.
[11] Maior 2014, p. 92, 108-109.
[12] Maior 2014, p. 105.
[13] Maior 2014, p. 106-107.
[14] Maior 2014, p. 108-110.
[15] Maior 2014, p. 111.
[16] Maior 2014, p. 497.
[17] Maior 2014, p. 290, 295.
[18] Maior 2014, p. 264.
[19] Cu totul neașteptat, repertoriul alcătuit de Szabó-Simon-Szögi 2014 ignoră un număr important de studenți farmaciști medieșeni (August Binder, Friedrich Binder, Friedrich Morscher, Andreas Scheint, Samuel Wagner, Joseph Widmann, Anton Zibrzid) sau omite, pentru alții, menționarea studiilor de farmacie (aspect semnalat în notele următoare), deși datele referitoare la ei sunt postate pe pagina electronică a arhivei universității din Budapesta (https://konyvtar.elte.hu/leveltar/databases.php) încă din anii 2011–2012!
[20] Péter 2013, vol. 2, p. 424-457.

analizate aici, cu o întrerupere vizibilă în intervalul 1887–1906. La Graz prezența studioșilor se concentrează în intervalul 1875–1895. Despre celelalte se poate afirma că au reprezentat doar o etapă a peregrinării academice. În legătură cu frecvența, se remarcă faptul că deși, strict matematic, a fost slabă (abia 0,83 studenți/ an), totuși, prin raportare la specificul domeniului studiat și la numărul populației urbane, aceasta a corespuns nevoilor sociale ale epocii.

Datele personale ale cursanților se pot reconstitui într-un mod acceptabil din cuprinsul registrelor universitare. În primul rând, studioșii proveneau din medii sociale diferite, fapt confirmat prin paleta variată a ocupațiilor părinților. Mai întâi, se remarcă faptul că doar în puține situații practicarea farmaciei era o tradiție de familie[21], majoritatea ocupațiilor părinților fiind străine de acest domeniu. Pe de altă parte, se constată ambiția de promovare pe calea studiilor, mai vizibilă la tinerii orfani și la cei proveniți din familii de meșteșugari[22]. De asemenea, matricolele destăinuie amănunte despre etnia și confesiunea studenților. Pentru toate cele 30 de cazuri cunoscute, naționalitatea declarată a fost cea germană[23]. În mod explicabil, majoritatea cursanților au fost luterani (48 de situații confirmate), dar se cunosc și cazuri în care studioșii au aparținut cultului catolic[24] sau evanghelic[25].

Din registrele facultăților se poate afla atât vârsta celor înmatriculați, cât și durata studiilor. Tinerii au devenit studenți la vârste cuprinse între 18 și 25 de ani, dispunerea lor fiind următoarea: 18 ani – 1, 19 ani – 8, 20 de ani – 14, 21 de ani – 13, 22 de ani – 12, 23 de ani – 5, 24 și 25 de ani – câte unul[26]. Această repartizare apare ca firească, deoarece vârsta mai mare față de cea a tinerilor de la alte specializări a fost determinată de durata amintitului stagiu obligatoriu. În privința intervalului de studii, situația se prezintă astfel: un an universitar – 17 studenți; doi ani – 35; trei ani – 3[27]. Și această dispunere este pe deplin explicabilă, dacă se are în vedere că studiile superioare de farmacie aveau o durată de doi ani[28]. Fiecare parcurs universitar trebuie atent urmărit, pentru că stagiul de un an nu presupune abandonarea studiilor, după cum parcurgerea celor doi ani nu garantează și finalizarea facultății. Un exemplu concludent îl oferă Joseph Widmann care deși învață doi ani (din toamna anului 1868 până în vara lui 1870), pleacă din Viena fără diploma de farmacist, el lucrând doar ca asistent (calfă) în oficina *„La Coroana"* din Sibiu (atestat în 1872-1877 și 1889-1894)[29]. De asemenea, sunt dovedite șase întreruperi de studii[30] – cinci în timpul școlarității (Heinrich Scharp și Andreas Schuster nu figurează un semestru, Michael Kraeger absentează un an, Michael Bybulz revine în amfiteatre după o pauză de patru ani, iar Edmund Mantsch după cinci ani), iar alta după parcurgerea celor patru semestre academice, urmată de o completare (Julius Bell). Întreruperile s-au datorat greutăților financiare, problemelor familiale și conflictelor militare. De exemplu, Hermann Folberth obține titlul de magistru în farmacie (1887), dar nu își poate lua și doctoratul în chimie la Berlin, datorită situației din familie care îl constrânge să revină acasă[31]. Peste ani, Edmund Mantsch abandonează studiul datorită izbucnirii războiului mondial, dar are ambiția de a reveni la Innsbruck după încheierea conflagrației, obținând mult dorita diplomă de magistru în farmacie (iulie 1919).

Facultățile frecventate se diferențiau între ele sub multe aspecte: vechime, curriculum, examene, disciplină, echivalarea studiilor, cercetare. De la început trebuie precizat că elementele de farmacologie erau predate în cadrul facultăților de medicină și abia foarte târziu în facultăți de sine stătătoare. Disciplinele conexe (fizică, chimie, botanică,

---

[21] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2297, 3922 (în plus: Scheint și Schuster).

[22] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1207, 5984, 7686, 7811 (comercianți), 1662 (chirurg), 2097, 5185 (consilieri urbani), 2012 (încasator de taxe), 8686 (profesor), 7810 (preot), 9085 (ceasornicar), 735 (măcelar), 9179 (blănar), 521, 5061, 6914, 9248 (cizmar/ pantofar), 1842 (tăbăcar), 5979 (strungar), 7598 (jocuri de noroc), 9543 (mențiune neinteligibilă), 3252, 3607, 4513, 4592, 7231, 7599 (decedați, fără arătarea profesiei avute în timpul vieții), 4034 (căpitan decedat), 8596 (cizmar răposat); necuprinse în repertoriu sunt următoarele funcții/ ocupații: afacerist (Zibrzid), judecător (Fr. Graeser), preot (Auner, Brandsch, Fabini), cizmar/ pantofar (Scharp, Widmann), tăbăcar (Morscher, Schmidt), tâmplar (A. Binder), particular (Fr. Binder).

[23] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 521, 1207, 1662, 1842, 2747, 3252, 4034, 4513, 4592, 5984, 7599, 7811, 8686, 9248, 9543. În afara repertoriului: Auner, A. Binder, Fr. Binder, Brandsch, Fabini, Fr. Graeser, Morscher, Salzer, Scharp, A. Scheint, Schmidt, G. Schuster, Wagner, Widmann, Zibrzid.

[24] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2097; în plus: Schuster și Zibrzid.

[25] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7937.

[26] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7810 (18 ani), 521, 5185, 7599 (19 ani), 1207, 1662, 3607, 5979, 5984, 7231, 7598, 7811, 8596, 8686 (20 ani), 1842, 2012, 2097, 4592, 6914, 7937, 9248 (21 ani), 735, 1993, 2297, 2745, 2747, 3252, 3922, 4513, 8612, 9179, 9543 (22 ani), 615, 5061, 7686, 9085 (23 ani), 4034 (24 ani). În afara repertoriului: Brandsch, Fabini, Fr. Graeser, Scharp, Schmidt (19 ani), Auner, A. Binder, Scheint, Schuster (20 ani), Salzer, Wagner, Zibrzid (21 ani), Morscher (22 ani), Fr. Binder (23 ani), Widmann (25 ani). Péter 2013, vol. 1, p. 174 și 178 (Lang, Weisz și Weinrich – toți de 21 ani).

[27] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 615, 735, 1993, 2012, 2745, 3252, 3922, 5061, 5984, 7686, 7937, 8596, 8612, 8686, 9085 (1 an), 1207, 1662, 1842, 2097, 2297, 2747, 4034, 4513, 4592, 5185, 5979, 6914, 7231, 7598, 7599, 7811, 9179, 9248, 9543 (2 ani), 521, 3607, 7810 (3 ani). În afara repertoriului: Fr. Binder, Schuster (1 an), Auner, A. Binder, Brandsch, Fabini, Fr. Graeser, Morscher, Salzer, Scharp, Scheint, Schmidt, Wagner, Widmann, Zibrzid (2 ani). Péter 2013, vol. 1, p. 174, 178 (Lang, Weisz și Weinrich - 2 ani).

[28] Maior 2014, p. 107, 110.

[29] Maior 2014, p. 257, 268.

[30] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 521, 1207, 4592, 5185, 7598; în plus: Scharp.

[31] Maior 2014, p. 283.

mineralogie) se studiau la facultățile de filosofie[32]. Învățământul medical vienez se remarcă prin vechime (înființat în 1399), dar mai ales prin anvergura și calitatea studiilor. Planul de învățământ din 1810 a prevăzut studiul chimiei și farmaciei în anul II. Separarea studiilor s-a realizat după revoluția pașoptistă, prin crearea unui Institut de farmacologie și farmacie. O reglementare avansată a studiilor și examenelor de farmacie datează din mai 1859. În primul an de facultate se studiau: fizica și mineralogia (semestrul de iarnă), botanica și zoologia (semestrul de vară), chimia organică și anorganică (ambele semestre), toate câte cinci ore pe săptămână. Anul al doilea era rezervat pentru chimia farmaceutică, farmacognozie (cinci, respectiv trei ore săptămânale în semestrul de iarnă) și aplicații de chimie în laborator (zece ore pe săptămână în ambele semestre). Examenele teoretice și practice erau foarte exigente (*strenge Prüfungen*). Primul examen de teorie viza cunoștințele de fizică, mineralogie, botanică și zoologie. Evaluarea practică avea două probe: pregătirea a două preparate farmaceutice și realizarea unei analize chimice. Prin al treilea examen, teoretic, se verifica gradul de însușire a noțiunilor de chimie (organică, anorganică și farmaceutică), de farmacognozie și a regulamentelor medical-farmaceutice. Cel dintâi examen se desfășura în facultatea de filosofie, la sfârșitul primului an de studiu, iar celelalte în cadrul facultății de medicină, în ultimele luni ale anului II. Promovarea celor trei examene permitea acordarea gradului de magistru în farmacie (*magister pharmaciae*). Prin același regulament s-a instituit și titlul de doctor în farmacie[33], care era o recunoaștere a importanței domeniului farmaceutic. Până atunci, valoarea farmaciștilor era confirmată doar prin doctoratul în chimie (acordat în Imperiu din anul 1812). Revizuirea planurilor de studiu s-a petrecut în decembrie 1889. Astfel, semestrul de iarnă al primului an era rezervat studiului botanicii speciale și fizicii (câte cinci ore săptămânale), iar semestrul de vară era dedicat botanicii generale (trei ore), lucrului în seră (două ore) și analizei chimice (15 ore săptămânale). În ambele semestre se făceau cinci ore săptămânale de chimie organică și anorganică. Studenții anului doi aprofundau farmacognozia (cinci ore săptămânale în semestrul de iarnă și zece ore în semestrul estival), chimia farmaceutică (patru, respectiv cinci ore), analiza chimică (câte 15 ore în fiecare semestru). Evaluarea celor învățate se realiza prin trei examene preliminarii, susținute la facultatea de filosofie. Examenele se dădeau din botanică, fizică și întreaga chimie, la finalul semestrelor în care acestea fuseseră predate. Ele erau urmate de o examinare severă (*Rigorosum*) în cadrul facultății de medicină. *Rigorosum* avea două probe practice din: a) chimia analitică și farmaceutică și b) farmacognozia cu aplicații microscopice, susținute în laboratorul de chimie al Institutului de farmacologie. Examenul teoretic verifica pregătirea la chimia generală (organică și anorganică) și farmacognozie[34]. Universitatea vieneză dispunea de o bază materială bine înzestrată (laboratoare, instrumentar, colecții, fond de carte etc.). Colecția farmacognostică a fost creeată în 1849 și s-a îmbogățit continuu: doar în 1854 au fost achiziționate 2812 substanțe![35]

Cursuri și lucrări de laborator moderne se făceau și în celelalte orașe mari austriece: la Graz (un colegiu medico-chirurgical creat în 1782 și transformat în facultate abia la 1863)[36] și la Innsbruck (cu facultate medicală din 1674, redusă la nivel de colegiu în 1782 și reînființată la 1869)[37]. Învățământul farmaceutic se extinde spre Est, fiind atestat chiar din momentul înființării facultăților medicale din Trnava / Buda / Pest (1769 / 1777 / 1784) și Cluj (1872)[38]. La Pesta, învățământul farmaceutic a urmat modelul vienez. Astfel, din anul academic 1851-1852, în facultatea maghiară s-au aplicat regulamentele de studiu austriece. Amintita reglementare din 1889 a fost urmată de una similară pentru Ungaria (mai 1890)[39]. O facultate distinctă de farmacie s-a fondat la Budapesta abia în anul 1907[40]. La Cluj, pregătirea universitară de farmacie s-a realizat în diverse facultăți. Astfel, în anul I se studia botanica, zoologia, mineralogia, fizica și chimia la facultatea de matematici și științe naturale, iar activitățile din anul al doilea se desfășurau în facultatea de medicină. Din anul 1904 predatea cunoștințelor de practică farmaceutică s-a realizat într-un laborator de receptură[41]. Pregătirea polivalentă a farmaciștilor reiese și din obligația de a stăpâni limba latină - indispensabilă în studiul botanicii[42].

Registrele universitare confirmă prezența câtorva studenți medieșeni (Auner, Brandsch, Fabini, Fr. Graeser, Salzer, Scharp, Schmidt, Schuster și Fr. Theil) la facultățile de filosofie în timpul celor doi ani universitari, firește în contextul frecventării cursurilor de botanică, fizică și chimie. Mai ambițios, Friedrich Folberth obține atât titlul de *magister*

---

[32] Facultatea de filosofie se afla printre cele patru facultăți de bază ale oricărei universități (alături de teologie, drept și medicină). Aceasta era continuatoarea facultății medievale de Arte liberale și, în virtutea tradiției, cuprindea toate științele exacte și naturale.
[33] VPH, 16, 1859, 4. Band, p. 7-12. AWMZ, 4, nr. 27, 5 iulie 1859, p. 206.
[34] PP, 23, nr. 1, 5 ianuarie 1890, p. 8-14.
[35] Jurenitsch și colab. 1998, p. 11-45.
[36] Krones 1886, p. 550-551.
[37] Huber-Plankl 2010, p. 244-248 (institutul de farmacologie fondat în 1886).
[38] Zalai 1971, p. 188; Maior 2014, p. 110.
[39] PP, 23, nr. 21, 25 mai 1890, p. 420.
[40] Zelkó-Vincze 2007, p. 7-24.
[41] Budaházy 2012, p. 10, 14, 16.
[42] Maior 2014, p. 105.

pharmaciae la Viena, cât și doctoratul în filosofie (de fapt, în chimie) la Giessen (1856)[43]. Fiul său, Hermann Folberth, vrea să-i urmeze exemplul și merge la facultatea de filosofie din Berlin (5 mai - 10 august 1887) pentru a-și susține tot un doctorat în chimie, însă problemele familiale îl determină să abandoneze[44].

Dorința de perfecționare și de promovare socială prin studii se întrevede și din alte exemple. Eduard Fabini a studiat farmacia la Graz în anii 1875–1876[45], apoi se mută la Iași, unde obține doctoratul în medicină și chirurgie cu o teză despre miocarditele cronice (1897). Hans Ipsen a urmat cu succes farmacia la Innsbruck între 1895 și 1898, iar la deplina maturitate, pe când avea 35 de ani, s-a înscris ca auditor al cursurilor de medicină de la Graz (1910-1911)[46]. Un parcurs academic notabil are și Anna Erzsébet Weinrich care după absolvirea studiilor de farmacie la Budapesta (24 iunie 1911), își susține doctoratul (15 iunie 1912)[47].

Cercetarea întreprinsă evidențiază și câteva aspecte de ordin pecuniar. Amintitele regulamente de studii, din 1859 și 1889, precizează în mod expres cuantumul taxelor percepute studenților. Astfel, la 1859, pentru susținerea examenului final și eliberarea diplomei se plăteau 84 florini și 30 creițari. După trei decenii, fiecare din examenele generale din timpul facultății era taxat cu 30 de florini, iar *Rigorosum* cu 70 de florini[48]. Studioșii merituoși erau sprijiniți prin acordarea de burse și stipendii. La 18 februarie 1875, Societatea studenților farmaciști din Viena (*Wiener Pharmaceuten - Verein*) a hotărât să ofere pentru semestrul de vară cinci stipendii de câte 25 florini fiecare cursanților din anul I și alte cinci stipendii de 45 florini celor din anul II. Totodată s-a prevăzut și o bursă suplimentară de 30 florini, accesibilă oricărui tânăr, indiferent de anul de studiu. Solicitanții urmau să-și depună cererile la secretarul societății (funcție îndeplinită de medieșanul Anton Zibrzid) și să fie selectați printr-o testare[49].

Experiența acumulată în anii de ucenicie și studenție, precum și promovarea examenului de absolvire erau confirmate prin acordarea titlului de magistru în farmacie. Reușita absolvenților își găsește ecou inclusiv în presă. Pe 25 septembrie 1908 se anunța că *„la 19 luna curentă, d. candidat farmacist Friedrich Zobel din Graz* (membru) *al Corporației academice «Franconia», a fost promovat magistru farmacist"*[50]. Informația este prețioasă și prin faptul că atestă integrarea tinerilor medieșeni în diverse asociații studențești. Pentru a depăși cu bine greutățile traiului departe de casă, ei s-au întrajutorat și au colaborat cu alți conaționali. Edificatoare rămâne și alegerea lui Hans Ipsen la conducerea Societății sașilor ardeleni din Graz (*Verein der Siebenbürger Sachsen in Graz*) pentru anii 1909 și 1910[51].

Obținerea diplomei de magistru deschidea perspective profesionale mai largi. Conform legii din 1876, doar posesorii titlurilor de doctor sau de magistru puteau să practice farmacia și să devină proprietari/ administratori de oficine. Titrații în farmacie aveau și o mare răspundere, garantând personal pentru activitatea personalului fără studii înalte (practicanți, laboranți) din subordine. Începând cu anul 1886, diplomele emise de universitățile austriece au fost echivalate cu cele emise în centrele academice maghiare[52]. Din anexa prezentului studiu reiese că aproape toți absolvenții au lucrat în domeniul pentru care s-au pregătit un număr apreciabil de ani. Familia Folberth oferă un exemplu unic, prin faptul că trei generații au condus cu pricepere farmacia „Vulturul negru" din Mediaș, timp de aproape un secol: Friedrich Joseph (între 1858 și 1895), Hermann sr. (1895-1934) și Hermann jr. (1934-1949). Remarcabile apar inițiativa concitadinilor Friedrich Folberth, Heinrich Siegmund și Friedrich Scheindt de a fonda o asociație a farmaciștilor ardeleni (1869)[53] și contribuția altor medieșeni (Fabini, Oberth, Wagner, Weinholdt) la extinderea rețelei de farmacii din vechea Românie. Toate acestea demonstrează că ei au fost farmaciști cu vocație, care au lucrat cu moralitate și profesionalism pentru binele semenilor lor.

---

[43] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2295; Kössler, 1970, p. 27.
[44] Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 2297; Maior 2014, p. 283.
[45] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2012; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 847.
[46] Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1961, 2962.
[47] Péter 2013, 2, p. 455, nr. 1017.
[48] VPH, 16, 1859, 4. Band, p. 11; PP, 23, nr. 1, 5 ianuarie 1890, p. 14.
[49] PP, 8, nr. 5, 1 martie 1875, p. 84.
[50] PP, 41, nr. 77, 25 septembrie 1908, p. 789.
[51] GT (Morgen-Ausgabe), 18, nr. 329, 28 noiembrie 1908, p. 14; 19, nr. 343, 12 decembrie 1909, p. 5.
[52] Maior 2014, p. 97, 110.
[53] PP, 2, nr. 17, 1 septembrie 1869, p. 328-329.

Anexa

Lista studenților farmaciști (1849-1919)

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada studiilor	Universitatea	Cariera
1.	Friedrich Joseph Folberth (1833-1895)	1852-1854 1856	Viena Giessen	Magistru în farmacie (Viena) și doctor în filosofie/ chimie (Giessen)[54]. Proprietarul farmaciei *„Vulturul negru”* din Mediaș (1858-1895) și autorul unor studii despre apele minerale transilvane[55]. A fost medicul băilor de la Bazna, pe care le amenajează și le promovează eficient[56].
2.	Andreas Schuster	1855-1857	Viena	Ucenic (1841-1846) și farmacist (1857-1858) la *„Vulturul negru”* din Mediaș[57].
3.	Adolf Oberth	1857-1859	Viena	Cumpără farmacia *„Coroana de aur”* din Mizil (jud. Prahova) în 1871. Proprietarul farmaciei bucureștene *„Hygeia”* (1892-1895). Farmacist în Mediaș (1908)[58].
4.	Julius Fehdenfeld	1858-1860	Viena	la în arendă farmacia *„Coroana”* din Mediaș (1860-1862). Farmacist la Sf. Gheorghe, jud. Covasna (1874-1883), Abrud, jud. Alba (1885) și Mediaș (1887)[59].
5.	Friedrich Schein(d)t	1859-1861	Viena	Înființează prima farmacie din Lechința (jud. Bistrița-Năsăud) în 1866; figurează într-un grup de inițiativă pentru fondarea Societății farmaciștilor din Transilvania (1869)[60].
6.	Heinrich Friedrich Siegmund (1845-1872)	1863-1866	Viena	Doctorat în chimie, proprietarul farmaciei *„Coroana”* din Mediaș (1866-1869) și membru al Societății transilvane de Științe Naturale din Sibiu (1869)[61].
7.	Wilhelm Friedrich Weinholdt	1864-1866	Viena	Are o farmacie la Pitești (jud. Argeș) (1881-1892). În 1893 luase în arendă farmacia *„Salvator”* din Ploiești, iar în 1896 avea farmacie la București. Figurează și la Galați (1902)[62]. Decorat cu ordinul *Coroana României* în grad de cavaler (1890)[63].
8.	Samuel Wagner	1867-1869	Viena	Primește cetățenia română (1884) și lucrează la Alexandria (jud. Teleorman) între 1884 și 1913[64].
9.	Friedrich Binder	1868	Viena	Farmacist în Cincu Mare (1879)[65].
10.	Joseph Widmann	1868-1870	Viena	Nu își încheie studiile; lucrează ca asistent fără diplomă (calfă) în farmacia *„La Coroana”* din Sibiu (1872-1877 și 1889-1894)[66].
11.	August Binder	1870-1872	Viena	Debutează ca practicant la spitalul militar din

[54] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2295; Péter 2013, vol. 2, p. 432, nr. 256.
[55] VM, 6, 1855, nr. 11, p. 170; 11, 1860, nr. 5, p. 71; 31, 1881, p. 149; Schuller 1902, p. 114-115; Maior 2014, p. 281-283, 294.
[56] KZ, nr. 67, 30 aprilie 1857, p. 300 (evidențierea eforturilor lui Folberth de a promova calitățile apelor minerale de la Bazna); E, 2, nr. 450, 29 mai/ 10 iunie 1887, p. 4 (anunțul-reclamă făcut băilor de Dr. Folberth).
[57] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr.7598; Maior 2014, p. 277, 294.
[58] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 5979; Göbl 1892, p. 137; Göbl 1895, p. 278; Angelescu 1904, p. 13; EKZÖ, 26, nr. 3, 1 februarie 1909, p. 44. *Raportul parlamentar pentru obținerea cetățeniei române arată și alte date biografice* (DAD, nr. 47, 20 februarie 1886, p. 714).
[59] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2097; Maior 2014, p. 352, 360; NWT, 8, nr. 23, 23 ianuarie 1874, p. 9; NFP (Morgenblatt), nr. 4745, 10 noiembrie 1877, p. 12; nr. 6622, 3 februarie 1883, p. 6; KM, 20, 1885, nr. 6, p. 394; *Czégek* 1887, p. 338.
[60] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7231; Buta 1993, p. 146; PP, 2, nr. 17, 1 septembrie 1869, p. 328.
[61] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7810; Maior 2014, p. 352, 360; VM, 20, 1869, p. 84; SDW, 5, nr. 39, 25 septembrie 1872, p. 621 (dispariția sa).
[62] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 9179; RL, 5, nr. 1295, 8 octombrie 1881, p. 4; L, 9, nr. 1795, 29 august 1892, p. 3; 10, nr. 1955, 14 martie 1893, p. 3; VN, 13, nr. 3418, 4/ 16 mai 1896, p. 3; MO, nr. 209, 20 decembrie 1901/ 2 ianuarie 1902, p. 7966. Raportul parlamentar pentru obținerea cetățeniei române arată și alte date biografice (DAD, nr. 64, 16 martie 1886, p. 1020).
[63] MO, nr. 201, 8/ 20 decembrie 1890, p. 4714.
[64] RL, 8, nr. 1988, 19 februarie 1884, p. 2; VN, 14, nr. 3879, 9/ 21 decembrie 1897, p. 3; MO, nr. 231, 17/ 30 ianuarie 1913, p. 10732.
[65] NWB, nr. 122, 124, 28 și 30 mai 1879, p. 8, 8.
[66] Maior 2014, p. 257, 268.

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada studiilor	Universitatea	Cariera
	(1851-1906)			Bratislava (1873), fiind trecut la garnizoanele din Budapesta (1878-1879) și Viena (1880); proprietarul farmaciei *„Vulturul negru”* din Nocrich (jud. Sibiu) (1889-1906)[67].
12.	Friedrich Morschuh / Morscher (1849-1896)	1870-1872	Viena	Magistru în farmacie (1872), lucrează la *„Coroana”* din Mediaș (1872), apoi la *„Vulturul negru”* din Sibiu (1873) aici înființând farmacia *„La Crucea din Geneva”* (1879)[68].
13.	Andreas Scheint	1872-1874	Viena	
14.	Anton Zibrzid	1873-1875	Viena	Membru/ secretar al *Wiener Pharmaceuten-Verein*, pe timpul studiilor (1874-1875)[69].
15.	Eduard Fabini (1856-1901)	1875-1876	Graz	Stabilit la Iași, unde își susține doctoratul în medicină și chirurgie cu o teză despre miocarditele cronice (1897). A fost prim-farmacist și chimist al Casei Spiridon din Iași, membru al societăților farmaciștilor din România și din Graz (1891), membru ordinar al Societății de Științe fizice din București și al Societății medicilor și naturaliștilor din Iași (1894)[70].
16.	Johann Fabini	1876-1878	Viena	Magistru în farmacie, își începe lucrul la spitalul garnizoanei nr. 1 din Viena, fiind mutat la spitalul garnizoanei nr. 22 din Sibiu (1878) de unde își dă demisia (1886)[71].
17.	Julius Dengel (1859-1936)	1877-1879	Graz	Magistru în farmacie (1879), lucrează la spitalul garnizoanei nr. 22 din Sibiu (1880), la Ilia (jud. Hunedoara), apoi la farmaciile sibiene *„Vulturul negru”* și *„Vulturul imperial”* (1897-1923). Primește drept de liberă practică în țară (1923)[72].
18.	Heinrich Scharp/ Scharsz	1877-1879	Viena	Magistru în farmacie, lucrează la spitalul garnizoanei nr. 2 din Viena, apoi la Liesing (1880) și Steinbruch (1896) ambele în Austria[73].
19.	Friedrich Theil	1879-1880	Viena	[74]
20.	Michael Graeser	1879-1881	Graz	[75]
21.	Heinrich Binder	1880-1881	Graz	Magistru în farmacie și farmacist la Cluj (1893)[76].
22.	Gustav Schuster (1859-1919)	1880-1881	Viena	Proprietarul farmaciei *„Ochiul lui Dumnezeu”* din Mediaș (1883-1911) și consilier orășenesc până la capătul vieții[77].
23.	Friedrich Brandsch	1881-1882	Viena	[78]
24.	Michael Salzer (1859-1929)	1881-1882	Viena	Inițial practicant la Făgăraș (1875-1878) și asistent fără diplomă (1878-1880); magistru în farmacie (1883).

[67] *Schematismus*, 1873, p. 638; 1878, p. 734; 1880, p. 785. Maior 2014, p. 431, 437.
[68] Maior 2014, p. 205, 214, 354, 360, 439, 449; *Magyarország* 1892, p. 2360; GH, 35, nr. 12, 15 martie 1896, p. 178 (ca *Morscher Frigyes*).
[69] PP, 7, nr. 18, 16 septembrie 1874, p. 300; 8, nr. 5, 1 martie 1875, p. 84; nr. 10, 16 mai 1875, p. 163.
[70] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2012; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 847. Lista lucrărilor în BRM 1986, II (*D–K*), p. 279, nr. 20816-20820.
[71] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2020 (fără precizarea studiilor de farmacie); *Schematismus*, 1879, p. 756; 1886, p. 942; MZ, 31, nr. 68, 24 august 1878, p. 545; V, 10, nr. 94, 24 noiembrie 1878, p. 777; WAZ (Abendblatt), nr. 2428, 1 decembrie 1886, p. 3.
[72] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1662; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 899; Péter 2013, vol. 2, p. 429, nr. 190; Maior 2014, p. 206-207, 214, 348; *Schematismus*, 1881, p. 800; 1888, p. 952; MZ, 33, nr. 9, 30 ianuarie 1880, p. 68; MO, nr. 126, 7 septembrie 1923, p. 6248.
[73] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7218 (fără arătarea studiilor de farmacie); *Schematismus*, 1881, p. 801; 1888, p. 953; MZ, 33, nr. 71, 7 septembrie 1880, p. 581; nr. 96, 3 decembrie 1880, p. 788; PL, 43, nr. 91, 15 aprilie 1896, p. 5.
[74] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 8596.
[75] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2747; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 945.
[76] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 735; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 954; VM, 43, 1894, p. II.
[77] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7620; Maior 2014, p. 318-321.
[78] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1007 (fără arătarea studiilor de farmacie).

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada studiilor	Universitatea	Cariera
				Administrator (1896-1899), apoi proprietarul (1904-1908) farmaciei *„Providența divină”* din Biertan (jud. Sibiu). Fondator și proprietar al farmaciei *„Elisabeta”* din Dumbrăveni (1908-1929). Primește drept de liberă practică în țară (1923)[79].
25.	Paul Wagner	1882	Viena	[80]
26.	Friedrich Auner	1882-1883	Viena	Magistru în farmacie (1884); lucrează la farmacia *„Vulturul imperial”* din Sibiu (1895–1899), apoi la *„Ochiul lui Dumnezeu”* din Mediaș (înainte de 1918), timp în care primește dreptul de a deschide o drogherie în oraș (1917); a fost și dirigintele farmaciei *„Vulturul negru”* din Mediaș (1924-1927)[81].
27.	Josef Oberth (1862-1911)	1882-1883	Graz	Lucrează ca practicant (1879-1881), apoi ca proprietar (1898-1911) al farmaciei *„Coroana”* din Mediaș; în 1911 cumpără și farmacia *„Ochiul lui Dumnezeu”*[82].
28.	Johann Rosenauer	1882-1884	Viena	Farmacist la spitalul garnizoanei Klagenfurt (1886-1891), trecut în rezervă (1892-1897)[83].
29.	Fritz Kenst	1883-1885	Graz	Farmacist cu diplomă, lucrează la *„Coroana”* din Mediaș (1895); conduce farmacia moștenită *„Providența divină”* din Biertan (1896-1904), apoi se mută la Brașov[84].
30.	Karl Schmidt (1864-1925)	1883-1885	Viena	Practicant în Muntenia, apoi la farmacia sibiană *„Crucea din Geneva”* (1881-1882); devine magistru (1885) și lucrează *„La Coroana”* din Sibiu ca farmacist (1903-1908) și co-proprietar (cu Carl Pissel) în 1908-1909[85].
31.	Hermann Folberth (1862-1940)	1884-1886 1887	Viena Berlin	Magistru (1887); studii de filosofie/ chimie la Berlin (1887). Proprietarul farmaciei *„Vulturul Negru”* din Mediaș (1895-1934)[86].
32.	Karl Schuster	1884-1885 1885-1889	Viena Graz	Doctorat în medicină (1890)[87]; s-a specializat și în farmacie pe care o practică la Viena timp îndelungat (1907-1932)[88]. În 1926, figurează alături de frații săi co-proprietar al farmaciei bucureștene *„La ochiul lui Dumnezeu”*[89].
33.	Friedrich Graeser (1866-1934)	1885-1887	Viena	Magistru în farmacie (1888). Farmacist la spitalele garnizoanelor nr. 22 din Sibiu (1889-1890) și Cluj (1891), ținut în rezervă (1892-1897). Proprietarul farmaciei *„Ochiul lui Dumnezeu”* din Mediaș (1911-

[79] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7133 (se indică studii de filosofie/ chimie); Maior 2014, p. 367, 370, 497, 503; MO, nr. 126, 7 septembrie 1923, p. 6248.
[80] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 9085.
[81] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 216 (fără arătarea studiilor de farmacie); Maior 2014, p. 206, 284, 321, 348; DZ, 32, nr. 40-41, 1 octombrie 1917, p. 338.
[82] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 5984; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1006; Maior 2014, p. 321, 354, 360.
[83] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 6914. *Schematismus*, 1887, p. 950; 1891, p. 1014; 1892, p. 1055; 1897, p. 1088.
[84] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 4034; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1040; Maior 2014, p. 354, 360, 367, 370.
[85] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7372 (fără indicarea studiilor de farmacie); Maior 2014, p. 261-262, 267, 442, 449.
[86] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2297; Maior 2014, p. 283-284, 294. Nu trebuie confundat cu fiul său, H. F. jr., licențiat tot în farmacie, la Graz în 1922 (MO, nr. 266, 28 noiembrie 1928, p. 13522 (cu anul *1927*) și nr. 207/II, 8 septembrie 1939, p. 8061 - rectificarea anului în *1922*), apoi doctor în farmacie (1938) care a preluat proprietatea oficinei (1934–1949).
[87] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7603; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1177; SP, 10, nr. 92, 15 noiembrie 1890, p. 5.
[88] WZ, nr. 103, 4 mai 1907, p. 7; nr. 186, 17 august 1922, p. 1; AWZ, nr. 113, 15 mai 1932, p. 342.
[89] MO, nr. 23, 1 februarie 1927, p. 1190.

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada studiilor	Universitatea	Cariera
				1934), primește drept de liberă practică în țară (1923)[90].
34.	Josef Drodtloff	1887-1889	Graz	Farmacist de regiment (1889-1891), ulterior civil la Cernatu – Săcele (jud. Brașov) în 1911-1934[91].
35.	August Schuster	1887-1889	Graz	Farmacist practicant la spitalul garnizoanei nr. 22 din Sibiu (1891), apoi ținut în rezervă (1892-1899), timp în care a fost angajat la *„Coroana"* din Mediaș (1895)[92].
36.	Karl Wellmann	1887-1889	Graz	Magistru în farmacie (1889), lucrează la Linz (1894). Primește drept de liberă practică în România (1925)[93].
37.	Julius Bell	1887-1890	Graz	Farmacist la spitalul garnizoanei din Graz (1890-1891), apoi ținut în rezerva armatei. În 1901-1902 a luat în arendă farmacia *„Binder"* din Cisnădie[94].
38.	Michael Kraeger	1889-1890, 1891-1892	Graz	Lucrează la spitalul garnizoanei nr. 7 din Graz (1892) și rămâne în rezerva armatei (1894-1901); magistru în farmacie (1907) este prezent în Stiria până în 1915[95].
39.	Otto Siegmund	1889-1891	Graz	Magistru în farmacie; practicant la spitalul garnizoanei nr. 22 din Sibiu (1893), apoi ținut în rezerva armatei (1894-1901). Activează la Poysdorf (Austria) între 1911 și 1914[96].
40.	Ludwig Mederus (1871-1936)	1893	Cluj	Practicant la farmacia garnizoanei din Cluj (1895-1896), apoi auxiliar în rezervă (1896-1902). Arendaș (1897-1898) și proprietar (1898-1902) al farmaciei *„Salvator"* din Rășinari (jud. Sibiu). Cumpără *„Coroana"* din Rupea (jud. Brașov) unde lucrează între 1902 și 1936. Primește drept de liberă practică în țară (1923)[97].
41.	Josef Kraeger	1893-1895	Graz	Magistru în farmacie (1902), lucrează la Plsen (Polonia) în domeniul berii, fiind și director al *Deutsche Handelsakademie* de acolo (1905-1918)[98].
42.	Michael Bybulz	1893-1894, 1898	Graz	[99]
43.	Hans / Johann Ipsen	1895-1898	Innsbruck	Magistru în farmacie (1898). Farmacist asistent, ținut în rezerva armatei (1901-1906). Ales la conducerea Societății sașilor ardeleni din Graz (1909-1910)[100].
		1908-1910	Graz	
44.	Wilhelm Paul	1906	Viena	[101]

[90] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2736 (fără arătarea studiilor de farmacie); *Schematismus* 1890, p. 986; 1891, p. 1018; 1892, p.1053; 1897, p. 1083, MZ, 42, nr. 70, 24 septembrie 1889, p. 566; Maior 2014, p. 318; MO, nr. 126, 7 septembrie 1923, p. 6248.

[91] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1842; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1247; HCN, 1890, p. 237; 1891, p. 246; GV (Morgen-Ausgabe), 44, nr. 422, 16 septembrie 1911, p. 8; *Almanah* 1934, p. 146.

[92] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7599; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1288. *Schematismus*, 1891, p. 1011; 1892, p. 1053; 1899, p. 1103; Maior 2014, p. 354, 360.

[93] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 9248; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1299; LV, 26, nr. 146, 28 iunie 1894, p. 4; MO, nr. 148, 9 iulie 1925, p. 8169.

[94] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 521; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1243; P, 43, nr. 267, 28 septembrie 1890, p. 4; GT (Abend-Ausgabe), 1, nr. 73, 12 noiembrie 1891, p. 3; Schematismus, 1891, p. 1010; 1892, p. 1053; 1899, p. 1103; Maior 2014, p. 406.

[95] Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1370; *Schematismus*, 1893, p. 1067; 1894, p. 1121; 1901, p. 1159; GT (Abend-Ausgabe), 2, nr. 269, 28 septembrie 1892, p. 3; EKZO, 24, nr. 5, 1 martie 1907, p. 73; GV (Mittag-Ausgabe), 48, nr. 812, 23 noiembrie 1915, p. 4.

[96] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7811; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1391; *Schematismus*, 1893, p. 1068; 1894, p. 1121; 1902, p. 1174; Amtsblatt zur WZ, nr. 171, 28 iulie 1911, p. 107; GT (Morgen-Ausgabe), 24, nr. 206, 14 august 1914, p. 8.

[97] *Schematismus*, 1895, p. 1056; 1897, p. 1087; 1902, p. 1176; Péter 2013, vol. 1, p. 180; vol. 2, p. 443, nr. 614; Maior 2014, p. 464-465, 468; MO, nr. 126, 7 septembrie 1923, p. 6248; *Almanah* 1934, p. 158.

[98] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 4513; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1534; PT, 3, nr. 308, 16 noiembrie 1902, p. 5; 9, nr. 269, 30 septembrie 1908, p. 4; MT, 40, nr. 82, 10 aprilie 1918, p. 5.

[99] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1207; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1518;

[100] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 3605, 3607 (identici); Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1961, 2962; *Schematismus*, 1902, p. 1174; 1906, p. 1206; GT (Morgen-Ausgabe), 18, nr. 329, 28 noiembrie 1908, p. 14; 19, nr. 126, 7 mai 1909, p. 6; nr. 343, 12 decembrie 1909, p. 5.

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada studiilor	Universitatea	Cariera
	Berreck			
45.	Fritz Lukas (1883-1944)	1906-1907	Viena	Practicant (1900–1903) și calfă (1903–1905) la „Vulturul negru” din Mediaș; obține titlul de magistru (1907) și devine proprietarul farmaciei brașovene „Crucea de aur”[102].
46.	Fritz Zobel (1884-1968)	1906-1908	Graz	Practicant la farmacia brașoveană „Leul” (1901–1904), calfă la Cisnădie (1904) și la „Vulturul negru” din Sibiu (1904–1906), magistru în farmacie (1908). Lucrează la amintita farmacie sibiană (1908–1909), apoi la „Salvator” din Caransebeș (jud. Caraș-Severin) între 1910 și 1917. Revine la Sibiu și devine proprietarul farmaciei „La Coroana” (1933–1949)[103].
47.	Rudolf Theil	1907	Viena	Farmacist militar în rezervă și decorat cu *Goldene Verdienstkreuz am Bande der Tapferkeitsmedaille* (1916)[104].
48.	Béla Weisz	1907	Budapesta	Activează la Csongrád (1918)[105].
49.	Joseph Lang	1910	Budapesta	Avea un laborator farmaceutic în Budapesta (1922)[106]
50.	Eduard Schwarz (1887-1947)	1910-1911	Viena	Magistru în farmacie (1913). Lucrează la farmacia „Vulturul negru” din Mediaș (1919); este fondatorul și proprietarul (1921–1947) farmaciei „Crucea de aur” din Agnita (jud. Sibiu)[107].
51.	Heinrich Kasemiresch	1910–1911	Viena	Magistru în farmacie (1914) și farmacist locotenent în armata austro-ungară (1917), admis rezervist în armata română - Direcția VI sanitară (1929). Primește (1923) și i se retrage (1925) concesiunea de a deschide o farmacie la Hendorf/ Brădeni (jud. Târnava-Mare)[108].
52.	Anna Erzsébet Weinrich	1911	Budapesta	După absolvirea studiilor de farmacie (1911), obține și doctoratul (1912)[109].
53.	Alfred August Erwerth	1911-1912	Viena	Primește drept de liberă practică în țară (1923)[110].
54.	Karl Albert Soos	1911-1912	Viena	Practicant „La Ursul negru” din Sibiu (1907–1910), devine magistru (1912). Farmacist locotenent în armata imperială (1917), primit în armata română Direcția VI sanitară (1919). I se acordă drept de liberă practică în țară (1923). Activitate la „Coroana” din Mediaș (1923–1926) și, ca proprietar, la „Leul” din Reghin - jud. Mureș (1926–1944); diriginte la farmaciile „Crucea de aur” din Agnita (1947–1948) și „Providența divină” din Biertan (1948)[111].

[101] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 615.
[102] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 5061; Maior 2014, p. 290, 295; GTr, 87, nr. 77, 24 iulie 1924, p. 3; *Almanah* 1930, p. 129.
[103] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 9543; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 1888; Péter 2013, vol. 1, p. 165 (decalat un rând!); Maior 2014, p. 207-208, 214, 264-265, 267.
[104] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 8612; PL (Morgenblatt), 63, nr. 294, 22 octombrie 1916, p. 10; *Ranglisten*, 1918, p. 1851.
[105] Péter 2013, vol. 1, p. 178; vol. 2, p. 456, nr. 1026.
[106] Péter 2013, vol. 1, p. 174; BCLJ, 28, 1922-1923, partea I, p. 617, 654.
[107] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7686; Maior 2014, p. 290, 294, 530, 532.
[108] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 3922; BK, 48, nr. 3, 4 ianuarie 1914; MO, nr. 192, 27 noiembrie 1923, p. 9800; nr. 14, 19 ianuarie 1926, p. 612; nr. 146/I, 6 iulie 1929, p. 5040.
[109] Péter 2013, vol. 1, p. 178; vol. 2, p. 455, nr. 1017.
[110] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1993; MO, nr. 126, 7 septembrie 1923, p. 6248.
[111] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7937; Péter 2013, vol. 2, p. 450, nr. 836-837; Maior 2014, p. 242, 356, 360, 370, 531, 532; MO, nr. 126, 7 septembrie 1923, p. 6248; nr. 85, 17 aprilie 1924, p. 4342; nr. 151/II, 5 iulie 1933, p. 5318; *Almanah* 1934, p. 158.

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada studiilor	Universitatea	Cariera
55.	Josef Andreas Graeser	1912-1913	Viena	Profesează în Mediaș (1916)[112].
56.	Karl Titus	1913-1914	Viena	Magistru în farmacie, se angajează temporar la „Vulturul negru" din Mediaș (1915), apoi revine la Viena; Farmacist locotenent la Direcția VI sanitară (1928)[113].
57.	Edmund Mantsch	1913-1914, 1919	Innsbruck	Magistru în farmacie (1919)[114].
58.	Fritz Carl Hermann	1914	Viena	Primește drept de liberă practică în țară (1931)[115].
		1916-1917	Graz	

Bibliografie

Lucrări

Angelescu 1904 – Nicolae Angelescu, *Date asupra înființării farmaciilor în România*, București, 1904.

Avram 2006 – Alexandru Avram, *Topografia monumentelor din Transilvania. Municipiul Mediaș*, Sibiu, 2006.

BRM – *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*, 4 volume, București, 1984-1996.

Budaházy 2012 – Budaházy István, *Documenta historiae pharmaciae de Universitate Claudiopolitana de Francisco Josepho nominata annorum 1872–1919/ Documente ale pregătirii farmaciștilor la universitatea de științe Frantz Joseph din Cluj 1872–1919/ Gyógyszerészképzési dokumentumok a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemről 1872-1919*, Oradea-Nagyvárad, 2012.

Buta 1993 – Mircea Gelu Buta, *Practica farmaceutică în ținutul Bistriței și Năsăudului până în secolul al XIX-lea*, în „Revista Bistriței", Bistrița, 7, 1993, p. 143-147.

Czégek 1887 – *Czégek kézikönyve*, red. Battonyai Ödön, Budapest, 1887.

Geschichte 1898 – *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898*, Wien, 1898.

Huber-Plankl 2010 – Heinz Huber, Verena Plankl, *Geschichte der Medizinischen Fakultät Innsbruck und der medizinisch-chirurgischen Studienanstalt (1673–1938)*, Köln-Wien, 2010.

Jurenitsch și colab. 1998 – Johann Jurenitsch, Claudia Müller, Kurt Schneider, Wolfgang Kubelka, *200 Jahre Pharmakognosie in Wien*, Wien, 1998.

Kössler 1970 – Franz Kössler, *Verzeichnis der Doktorpromotionen an der Universität Giessen von 1801-1884*, Giessen, 1970.

Krones 1886 – Franz Krones, *Geschichte der Karl-Franzens-Universität in Graz*, Graz, 1886.

Magyarország 1892 – *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke*, red. Jekelfalussy József, Budapest, 1892.

Maior 2014 – Ovidiu N. Maior, *Contribuții la farmaco-istoria Transilvaniei. Oficinele județului Sibiu*, Cluj-Napoca, 2014.

Mészáros-Szögi-Varga 2014 – Mészáros Andor, Szögi László, Varga Júlia, *Magyarországi diákok a habsburg birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1789–1919*, Budapest, 2014.

Péter 2013 – Péter H. Mária, *Az Erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*, 2 volume, Kolozsvár/ Cluj Napoca, 2013.

Schuller 1902 – Friedrich Schuller, *Schriftsteller-Lexikon*, vol. 4, Hermannstadt/ Sibiu, 1902.

Szabó 2005 – Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 elött*, Marosvásárhely/ Tg. Mureş, 2005.

Szabó-Simon-Szögi 2014 – Szabó Miklós, Simon Zsolt, Szögi László, *Erdélyiek külföldi egyetemjárása 1849-1919 között*, I-II, Marosvásárhely/ Tg. Mureş, 2014.

Zalai 1971 – Zalai Károly, *Die Entwicklung der Ausbildung von Doktoren der Pharmazie auf der Universität zu Budapest*, în „Orvostörténeti Közlemények. Communicationes de historia artis medicinae", Budapest, 1971, nr. 57-59), p. 187-204.

Zelkó-Vincze 2007, *Emlékkönyv a Semmelweis Egyetem egyetemi gyógyszertár gyógyszerügyi szervezési intézet története (1907–2007)*, coord. Zelkó Romána, Vincze Zoltán, Budapest, 2007.

Periodice

Almanah 1930/ 34 – *Almanahul farmaceutic*, Cluj, 1930, 1934.

AWMZ – *Allgemeine Wiener medizinische Zeitung*, Wien, 1856-1915.

AWZ – *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, Wien, 1812 – .

BCLJ – *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék*, Budapest, 1880-1928.

BK – *Budapesti Közlöny*, Pest, Budapest, 1867-1944.

DAD – *Desbaterile Adunării Deputaților*, București, 1885 – .

[112] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2745; PL (Morgenblatt), 63, nr. 251, 9 septembrie 1916, p. 7.

[113] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 8686; Maior 2014, p. 290, 294; MO, nr. 218/I, 2 octombrie 1928, p. 8126.

[114] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 5185; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 3212.

[115] Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 3252; Mészáros-Szögi-Varga 2014, nr. 2112; MO, nr. 259/II, 5 noiembrie 1931, p. 13201.

DZ – *Drogisten-Zeitung*, Wien, 1886-1943.
E – *Epoca*, București, seria I, 1884-1889.
EKZO – *Evangelische Kirchen-Zeitung für Österreich*, Bilitz, 1884-1919.
GH – *Gyógyszerészi Hetilap*, Budapest, 1861-1940.
Göbl 1892, 1895 – Carol Göbl, *Anuarul Bucurescilor/ Annuaire de Bucarest*, București, 1892, 1895, edițiile X și XII.
GT – *Grazer Tagblatt*, Graz, 1891-1919.
GTr – *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1838-1946.
GV – *Grazer Volksblatt*, Graz, 1868-1939.
HCN – *A Honvédség és Csendőrség Névkönyve*, Budapest, 1870-1944.
KM – *Keresztény Magvető*, Kolozsvár/ Cluj, 1861 – .
KZ – *Kronstädter Zeitung*, Kronstadt/ Brașov, 1848-1944.
L – *Lupta*, București, 1884-1895.
LV – *Linzer Volksblatt*, Linz, 1869-1974.
MO - *Monitorul Oficial*, București, 1831-1949.
MT – *Mährisches Tagblatt*, Olomouc, 1880-1918.
NWB – *Neuigkeits-Welt-Blat*, Wien, 1874-1943.
P – *Die Presse*, Wien, 1848-1896.
PL – *Pester Lloyd*, Budapest, 1854-1945.
PP – *Pharmaceutische Post*, Wien, 1868-1938.
PT – *Pilsner Tagblatt*, Pilsen/ Plzen, 1900-1937.
Ranglisten – Ranglisten des Kaiserlichen und Königlichen Heeres, Wien, 1914-1918.
RL – *România Liberă*, București, 1877-1889.
Schematismus – Kais. Königl. Militär-Schematismus/ Schematismus für das k. u. k. Heer und für die k. u. k. Kriegs-Marine, Wien, 1870-1914.
SDW – *Siebenbürgisch-Deutsches Wochenblatt*, Hermannstadt, 1868-1873.
SP – *Südsteirische Post*, Marburg/ Maribor, 1881-1900.
V – *Die Vedette. Oesterreichisch-ungarische Militär-Zeitung*, Wien, 1869-1919.
VM – *Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften in Hermannstadt*, Hermannstadt/ Sibiu, 1849-1928.
VN – *Voința Națională*, București, 1884-1914.
VPH – *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, Praga, 1844-1879.
WAZ – *Wiener Allgemeine Zeitung*, Wien, 1880-1934.
WZ – *Wiener Zeitung*, Wien, 1780 – .

PATRIMONIU INDUSTRIAL DISPĂRUT: VECHEA MOARĂ DIN GUȘTERIȚA (JUD. SIBIU)

Dr. Adrian Stoia

Abstract. ***Lost industrial heritage. The old mill from Gusterita (Sibiu County).*** *This article set out by the discovery of a pictures which an old mill from Gusterita. Following the research we have succeeded in establishing its position as well as the channel through wich there*.

Cuvinte cheie: *moara de apă, Grigoriberg, Dealul Guşteriţei, Sibiu, Transilvania*.
Keywords: *water mill, Grigoriberg, Guşteriţa Hill, Sibiu, Transilvania*.

Localitatea Guștericța (Villa Huberthi, Villa Umberti/Humberti[1], Hammersdorf, Szenterzsébet), astăzi cartier al Sibiului, este situată în sudul Transilvaniei și se învecinează la est cu localitățile Daia și Nou, la nord cu Hamba, la sud cu localitatea Bungard, iar la vest cu orașul Sibiu, în cadrul căruia administrativ a fost inclusă începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Primul document care atestă existența localității înființată de coloniștii germani, sosiți în Transilvania la inițiativa regalității maghiare, este datat în anul 1309, atunci când este menționat numele parohului *Johannes plebanus de villa Vmberti,*[2] acesta fiind citat într-un proces între Capitlul de Alba Iulia și decanatele săsești. Bazilica romanică, ridicată pe o mică înălțime din centrul așezării, este databilă la începutul secolului al XIII-lea[3].

Pornind cercetarea de la o fotografie a vechii mori din Guștericța, am încercat să aflăm informații suplimentare despre această instalație. Am putut constata faptul că despre morile (la fel și joagărele hidraulice) construite pe cursul râului Cibin, s-a scris puțin, marea majoritatea a acestora fiind căzute astăzi în ruină sau dipărute. Fenomenul este firesc. Industrializarea, mecanizarea și automatizarea, au demarat un proces care a dus la dispariția acestora. Puține exemplare au fost salvate, restaurate și conservate în muzeele de specialitate[4].

Informații sumare despre instalațiile de morărit se găsesc în monografiile localităților riverane râului Cibin (izvorât de pe versantul nordic al munților Cindrel), cele mai multe dintre acestea fiind menționate doar cu numele.

O statistică și o anchetă a instalațiilor tehnice populare realizată în anul 1957, a adus în atenția specialiștilor și morile hidraulice. În anii imediat următori o importantă parte dintre acestea își încetau activitatea[5].

Câteva date referitoare la vechile mori ale orașului Sibiu, în funcțiune între anii 1528-1549, au fost aduse în discuție de către cercetătorul Toma-Cosmin Roman[6]. Informațiile păstrate la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sibiu se găsesc în registrele și consemnările villicului (administratorului) orașului. Sunt menționate instalații folosite la măcinarea cerealelor, în producerea uleiului, a prafului de pușcă, a hârtiei, în tăbăcirea pielii sau ca joagăr etc. Marea majoritate a acestora erau amplasate la malul râului Cibin sau pe canalele care traversau părți din orașul Sibiu (așa cum era de exemplu canalul Morilor, cel care alimenta heleșteul lui Glachie, sau cele care duceau în Piața Mare sau la strada Postăvarilor[7]), pe Trinkbach („Pârâul cu apă de băut"), alimentat de râul Șteaza, care și astăzi parcurge Sibiul și se varsă în Cibin, sau pe canalul Seviș Superior care era alimentat de lacul din Dumbrava. Toate aceste canale înainte de a se scurge în Cibin, alimentau șanțurile, lacurile și bălțile care făceau parte din sistremul defensiv al Sibiului, necesitând bineînțeles întreținere anuală și reparații. În registrele orașului sunt menționate sumele de bani alocate bunei funcționări a acestora. Referitor la morile orașului sunt consemnate cantitățile de cereale măcinate și evoluția prețurilor cu care se comercializau acestea în fiecare an[8].

Dacă am amintit (chiar și sumar) despre aceste amenajări și instalații, deși nu are legătură cu morăritul, trebuie menționat cel mai lung canal (13-14 km), realizat între Gura Râului (1 km amonte de localitate) și Sibiu[9], cu albie lată de cca. 6 m și stăvilare pentru reglarea nivelului apei, cu 37 locuri de trecere și port (stația finală), pe el putând

---

[1] Siebenburgens Geographisch, topographisch, statistisch, gydrographysch und orthographisches Lexikon, Wien, 1839, p. 158.
[2] Luca, Pinter, Georgescu 2003, p. 108; Fabini 1999, p. 170.
[3] Fabini 2009. p. 123.
[4] Muzeul Civilizației Populare Tradiționale ASTRA posedă cea mai variată colecție de mori din Europa, 22 de instalații fiind amplasate tematic și tipologic, în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului.
[5] Informație primită de la dl. Valerie Deleanu, căruia îi mulțumim pe această cale.
[6] Roman 2007, p. 50-78.
[7] Roman 2007, p. 51.
[8] Roman 2007, 52-69.
[9] Canalul navigabil a a fost realizat în scopul transportului materialelor de construcție (piatră, nisip) necesare construirii Citadelei, în fostul cartier Iosefin, idee abandonată în anul 1703.

circula 30 de bărci[10]. Canalul a fost construit cu o destinație specială: edificarea Citadelei proiectată de Morando Visconti (lucrare abandonată în anul 1703).

Informații suplimentare despre morile Sibiului aflăm din cronica orașului[11]: în data de 15 august 1689, moara de praf de pușcă de pe Soldish, sare în aer[12]; în 16 octombrie 1706 curuții incendiază morile din Dumbrava Sibiului[13]; în 12 august 1720 breslei olarilor i se permite construirea unei mori pentru măcinatul smalțului[14]; 10 ani mai târziu, în 5.06.1730, moara de lângă atelierul de prelucrat cupru din Dumbrava Sibiului este vândută breslei brutarilor etc[15].

Volker Wollmann în vasta lucrare destinată patrimoniului preindustrial și industrial din România, repertoriază și descrie instalațiile de morărit funcționale încă, dar amintește și pe cele care au căzut în ruină, sau au dispărut în decursul timpului[16]. Sunt enumerate de asemenea instalațiile mutate spre restaurare și conservare, în cadrul organizat al muzeelor, dar și cele a căror existență este certificată de imagini document.

O reprezentare a vechii mori hidraulice din Hammersdorf (Guștița), funcțională în perioada medievală, nu s-a păstrat. Litografia realizată de Liborius Grintzbach ilustrează așezarea în centrul căreia a fost zidită biserica, în imagine fiind vizibil cursul râului Cibin, podul de acces spre localitate, construit din lemn, iar în plan secund este redată veduta orașului Sibiu. Desigur fosta instalație a fost afectată de numeroasele pagube produse de incendii, inundații, agresiunile militare la care a fost supus Sibiul învecinat și de care în mod sigur nu a scăpat nici satul Hammersdorf.

Imaginea unei asemenea instalații folosite pentru măcinarea cerealelor, funcțională desigur și pe cursurile de apă din Transilvania, este cunoscută din iconografia polipticului bisericii evanghelice din Târnava (jud. Sibiu). Panoul ilustrat cu tema *Isus pe cruce între cei zece mi de martirii,* pictură având ca sursă de inspirație gravura lui Martin Schongauer[17], redă imaginea unei mori hidraulice, construită din scânduri de lemn, cu acoperiș din șindrilă și cu roata de transmisie verticală (planșa 1, foto 1). Cercetătorul Hermann Fabini a identificat imaginea orașului, la modul ipotetic desigur, cu reprezentarea Mediașului medieval, construit în apropierea Târnavei[18]. Sfarșitul acestor mori a fost accelerat de apariția morilor mecanice, cu un randament superior.

Informațiile sumare despre moara din Guștița au apărut în ultimul volum dedicat localității[19]. Se amintește faptul că în anul 1388 în cronica localității este menționat un morar, existența instalației contemporane fiind certificată în prima jumătate a secolului al XX-lea. Clădirea amplasată în capătul sud-estic al părții mai vechi a străzii Morii, era realizată din lemn și includea încăperi pentru cazarea morarului. Din anul 1959, moara a fost alimentată cu energie electrică, aproximativ un deceniu mai târziu fiind închisă din motive necunoscute, iar clădirea abandonată a început să se degradeze. Din acel moment, pentru necesitățile locuitorilor, cerealele au fost măcinate la Turnișor și la Șura Mare, iar pentru hrana animalelor, la mora de mână (râșnițe acționate cu brațele).

În cartarea Josefină a Sibiului (planșa 1, foto 2), este marcată vechea moară, poziționată pe un canal secundar al Cibinului, realizat între podul de acces spre satul Guștița (Hammersdorf) și aproximativ locația actualei străzi Văii. Pe lângă acest canal, realizat aproape în linie dreaptă, pe hartă sunt reprezentate încă două brațe ale râului. După clădirea morii, la aproximativ 100-200 m, canalul se vărsa în unul din cele două brațe, astăzi existând doar un curs principal al râului. De menționat faptul că pe cartarea iozefină sunt poziționate și celelalte instalații hidraulice ale orașului, funcționale în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pe o altă ridicare topografică de la mijlocul secolului al XIX-lea sunt reprezentate doar două brațe ale Cibinului, cel nordic, alimentând în continuare moara localității Guștița (planșa 2, foto 1). O a treia hartă (1869-1887) poziționează moara în aceeași locație, în apropierea instalației hidraulice fiind marcat un pod de trecere peste canalulul de alimentare (planșa 2, foto 2).

Din spusele localnicilor[20] aici exista şi un stăvilar acţionat manual, instalaţie care regla debitul apei la moară. Informaţii interesante legate de viaţa economică a localităţii am primit de la câţiva dintre ultimii etnici germani de aici. Canalul era cimentat câţiva zeci de metri înainte şi după instalaţia de măcinat, în apropierea morii fiind construite coteţe de porci, unde se creşteau aproximativ 100 de capete, desigur hrăniţi cu uruiala rezultată din măcinare. În apropierea locaţiei fostei mori, pe actuala stradă a Podului, la nr. 84, într-un cazan de mari dimensiuni, se fierbea lătura necesară animalelor, seara, cei din vecinătate veneau aici şi luau hrana gata fiartă. Vis-a-vis în pivniţa din cărămidă a casei cu nr.

---

[10] Czekelius 1976.
[11] Sigerus 1997.
[12] Sigerus 1997, p. 32.
[13] Sigerus 1997, p. 35.
[14] Sigerus 1997, p. 39.
[15] Sigerus 1997, p. 40.
[16] Wollmann 2011, 2012, 2014 (următoarele volume cuprind o continuare a repertorierii).
[17] Firea 2010, p. 380
[18] Fabini 1982a, p. 30-31.
[19] Köber, Köber 2009, p. 61.
[20] Mulţumim pe această cale dl. Gross, localnic din apropierea fostei mori. Fratele acestuia (Fleischer G.) a lucrat doi ani la moară.

61 era păstrată slănina vecinilor, pe bârna din stejar (astăzi doar un fragment lung de câţiva metri din ea a fost păstrat de proprietar) fiind trecute numele localnicilor.

În apropierea morii, aşa cum ne arată fotografiile (planşa 2, foto 3 și planşa 3, foto 1), exista un iaz, dincolo de acesta canalul se lăţea, loc în care erau spălaţi caii localnicilor. Numele ultimului morar a fost Johan Miss. Cele două fotografii-document cu imaginea fostei mori din Guşteriţa (ambele realizate dinspre aceeași latură a construcției), ilustrează clădirea construită din cărămidă, posibil de plan rectangular, cu acoperiș cu panta frântă, realizat din material ceramic, cu luminatoare în forma cunoscută a „ochilor de acoperiș ai Sibiului", și două hornuri pe laturile de sud și de nord. Pe latura de sud se pare că a fost realizată o extindere a clădirii, fapt sugerat şi de secţionarea luminatorului de pe acoperiş, obţinându-se o încăpere anexă, luminată de cel puțin o fereastră (o parte din anexă este obturată de vegetație, nefiind vizibilă). După arhitectură clădirea pare a fi construită la începutul secolului al XX-lea, înlocuind desigur vechea moară existentă în acest loc. Pe latura de est a construcției era amenajat iazul, admisia apei la roată fiind realizată printr-un jgheab.

Înainte de trimiterea materialului spre tipar, am aflat de existenţa unui document fotografic care atestă clădirea unei mori, anterioare celei de cărămidă[21]. În fondul de fotografii[22] cu imagini de epocă al Sibiului, găsim un document foto sub care este înscris textul: Mühle in Hammersdorf (planşa 3, foto 2). Clădirea redată parţial ilustrează o construcţie din lemn, cu galerie exterioară deschisă (pridvor), cu acoperişul într-o apă, sprijinit pe trei stâlpi la partea frontală. Clădirea propriu-zisă este confecţionată din lemn, dotată cu o uşă de acces laterală. Acoperişul pare a fi din material ceramic, în două ape, la partea superioară, în pod, fiind vizibile două geamuri de mici dimensiuni. În momentul de faţă nu avem date suplimentare (în afara înscrisului de sub poză) care să certifice faptul că această clădire a fost vechea moară localizată în Guşteriţa.

În urma cercetării pe teren am reușit să identificăm urmele canalului care alimenta cu apă instalația hidraulică (planşa 3, foto 3, 4). Porţiuni din el sunt vizibile încă pe *Google Maps,* marcate de linia de vegetaţie care delimita canalul. Aproximativ 70% din fostul canal este acoperit astăzi cu pământ sau resturi de materiale de construcţie. Acesta se învecinează cu gardurile parcelelor care au ieşire înspre strada Podului.

Concluzii. În urma cercetărilor de până acum, nu avem informaţii despre clădirea morii care a funcţionat pentru necesarul localităţii Hammersdorf în perioada medievală. Clădirea fostei mori ridicate probabil între sfârşitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, este astăzi demolată, posibil ca materialele de construcție să fi fost reutilizate de actualii proprietari ai parcelelor. Imaginea morii funcţionale în prima jumătate a secolului al XX-lea s-a păstrat doar în imaginile tipărite pe două cărţi poştale. O fotografie de epocă redă posibila imagine a morii anterioare celei din cărămid, construită din lemnă.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea chiar și în mediul rural instalaţiile se dotează cu motoare cu ardere internă, iar în secolul al XX-lea cu motoare electrice, întreținerea canalelor și a iazurilor nemaifiind necesară industriei morăritului. Albia râului Cibin a suferit modificări importante în decursul ultimelor două secole, astfel că astăzi canalele secundare ale râului au dispărut. Urmele canalului de alimentare a instalaţiei hidraulice se mai păstrează doar pe anumite porţiuni, localnicii încercând nivelarea acestuia pentru a mai câştiga din suprafaţa agricolă.

Bibliografie

Czekelius 1976 – O. Czekelius, *Rund um den Grossen Ring (XVII), Der Schiffahrtskanal. Billiger Transport aus den Steinbrüchen Hafen auf der Fleischhauerwiese*, în „Neuer Weg", 1976 (Jg. 28 – 8467 vom 4. August 1976, S. 6ff. bis einschl. Jg. 28 – 4898 vom 10. September 1976).

Fabini 1982a – H. Fabini *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Hermannstadt-Heidelberg, vol. I, 1998, vol. II, 1999.

Fabini 1982b – H. Fabini, *Sibiul gotic*, Bucureşti, 1982.

Fabini 1998-1999 – H. Fabini, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Hermannstadt-Heidelberg, vol. I, 1998, vol. II, 1999.

Fabini 2009 – H. Fabini, *Universul cetăţilor bisericeşti din Transilvania*. Sibiu, 2009.

Firea 2010 – C. Firea, *Arta polipticelor medievale din Transilvania (1450-1550),* teză de doctorat (mss.), Universitatea„ Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 2010.

Köber 2009 – Johanna Köber, Erwin Köber, *Hammersdorf in Siebenbürgen. Erinnerugen*, Sibiu, 2009.

Luca, Pinter, Georgescu 2003 – Zimmermann și colab. U.B., I, P. 240 apud Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu Adrian, *Repertoriul arheologic al judeţului Sibiu (Situri, monumente arheologice şi istorice)*, Sibiu, 200.

Roman 2007 – T.-C. Roman, *Sibiul între siguranță și incertitudine, în zorii epocii moderne (1528-1549),* Alba-Iulia, 2007.

[21] Mulțumesc și pe această cale cercetătorului Răzvan Pop pentru informațiile și fotografia puse la dispoziție.

[22] Fondul de fotografii digitalizate al Bibliotecii ASTRA din Sibiu.

Sigerus 1997 – E. Sigerus, *Cronica orașului Sibiu 1100-1929*, Sibiu, 1997.
Wollmann 2011, 2012, 2014 – V. Wollmann, *Patrimoniul preindustrial și industrial în Romania*, Sibiu, vol. II (2011), III (2012), IV (2014).
*** *Siebenburgens Geographisch, topographisch, statistisch, gydrographysch und orthographisches Lexikon*, Wien, 1839, p. 158
Fondul de imagini digitalizate al Bibliotecii ASTRA din Sibiu.

1

Panou pictat, polipticul din Târnava (jud. Sibiu), *Iisus pe cruce între cei 10 000 de martiri.*
Sursa: Muzeul Național Brukenthal, Sibiu

2

Planșa 1

1

2

3

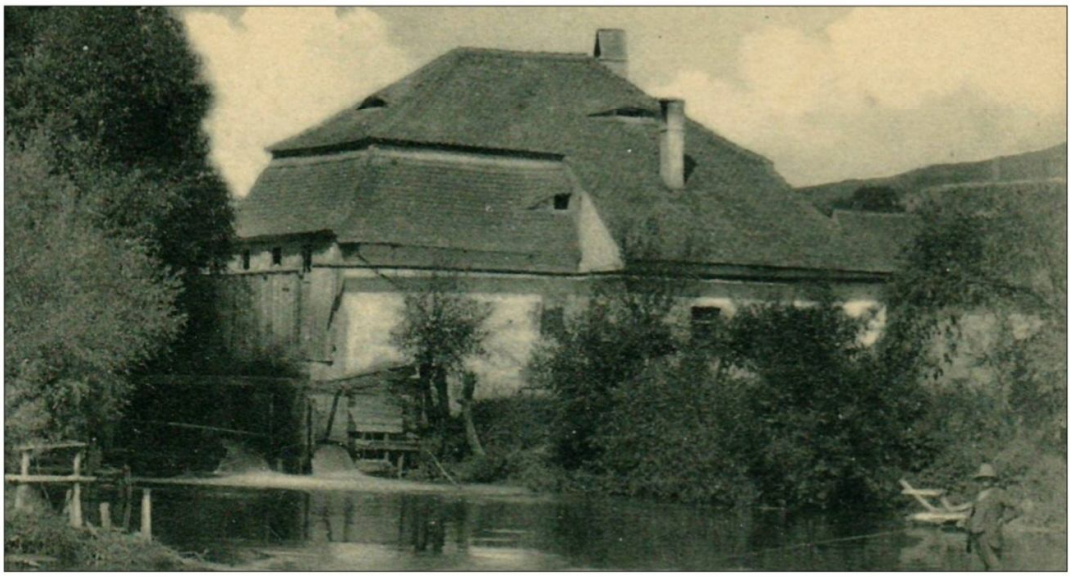

Planșa 2

1

2

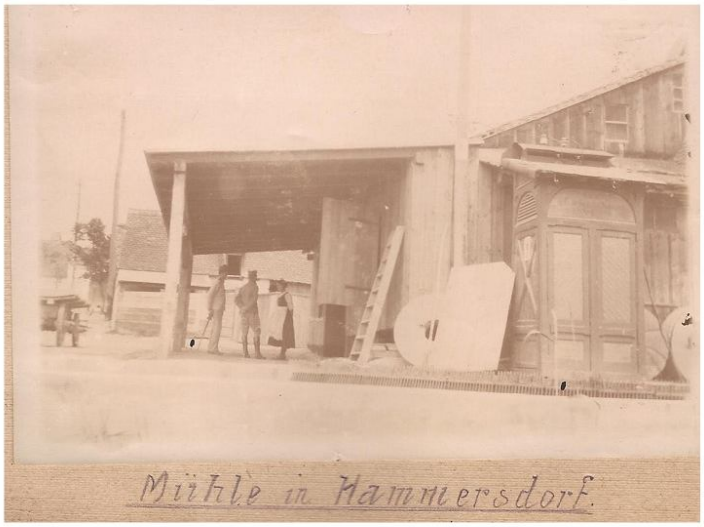

3

4

Planșa 3

PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN FOSTUL JUDEȚ TURDA-ARIEŞ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

Dr. Alexandru Bucur
Dr. Vasile Mărculeț

Abstract. ***Romanians from the former county of Turda-Arieş that participated in the First World War (1914-1918).*** *The First World War also marked the lives of the Romanian inhabitants and the communities in which they lived that were part of the former-county Turda-Arieş. In the actions imposed by the war were involved 20,800 persons from the 139 localities reviewed. Between 1914 and 1918 from the localities of the county were concentrated 20,778 Romanian inhabitants. Among those called to arms, 19,439 were employed in the active part, as soldiers on the frontline, and 1,339 in the sedentary part for auxiliary activities or mobilized on the spot. 11 other Romanian inhabitants were detained to be incarcerated or imprisoned in camp most likely because of their involvement in the national fight and 11 of them chose the path of refuge. During the war, among the Romanians mobilized, 1,990 died on the front, 413 died in detention, in exile, due to the diseases they caught or from the injuries and 1,306 went missing. At the end of the war the number of survivors was 17,091. 14,494 of them returned home fully healthy, 1,592 ill or injured which afterwards would make a full recovery and 1,005 of them disabled. 1,768 medals were received. Those that were dead or had disappeared left behind 1,635 widows and 3,954 orphans. The communities of the county had their own contribution in sustaining the war. The donation and voluntary contributions made by the inhabitants of those communities reached a total value of 372,770 lei during the entire war. At the same time, they suffered damages that reached a total value of 122,500 lei.*

Cuvinte cheie: *Turda-Arieş, români, ofiţeri, soldaţi, subofițeri, agricultori, funcționari, meșteșugari, intelectuali.*

Keywords: *Turda-Arieş, Romanians, officers, soldiers, NCOs (noncommissioned officers), farmers, officials, craftsmen, intellectuals.*

Izbucnirea Primului Război Mondial, în anul 1914, a implicat participarea unui mare număr de locuitori români din Transilvania, în cadrul armatei austro-ungare. Până în 1918, la sfârşitul conflagraţiei mondiale, un număr mare de români transilvăneni au luptat pe diferitele fronturi în cadrul armatei austro-ungare, plătind un însemnat tribut de sânge. Alături de aceștia, la efortul de război al dublei monarhii au contribuit masiv și celelalte comunități locale.

Românii transilvăneni în Primul Război Mondial. Numărul românilor transilvăneni participanți la prima conflagrație mondială, în cadrul armatei austro-ungare, rămâne necunoscut cu exactitate. Diferitele cercetări, mai vechi sau mai recente, au condus la rezultate diferite.

Conform statisticii realizate de Teodor V. Păcățian, numărul acestora ar fi fost de 489.544 de persoane[1]. Dintre aceștia, 41.739 au căzut pe câmpul de luptă, 11.275 au murit în detenție, în pribegie, în spital sau acasă din cauza rănilor sau a bolilor contactate în timpul războiului, 29.839 au fost dați dispăruți, 343.387 s-au întors din război complet sănătoși, 25.406 au revenit acasă invalizi, iar 37.898 s-au întors răniți și bolnavi, dar ulterior s-au însănătoșit. Populaţia a dat contribuţii benevole pentru armată, cifrate la suma aproximativă de 11.884.169 lei. Pagubele înregistrate în urma acţiunilor militare au fost mult mai mari şi s-au ridicat la suma aproximativă de 285.598.471 lei[2].

Într-un studiu realizat cu peste trei decenii în urmă, Liviu Maior susținea că au fost mobilizaţi 483.373 de români din Transilvania, cifră care reprezenta 52% din totalul soldaților transilvăneni și 5,3% din totalul soldaților austro-ungari[3]. Potrivit aceluiași autor, dintre românii mobilizați, 449.796 soldați și ofițeri, adică 92,4% au fost trimiși la partea activă, fiind repartizați unităților din prima linie, și doar 34.578, respectiv 7,6% au fost distribuiți la partea sedentară pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc[4]. Dintre militarii români repartizați la partea activă 52.954 au căzut pe diferitele câmpuri de luptă, iar alți 25.402 au rămas invalizi[5].

Potrivit calculelor de dată mai recentă, realizate de Ioan I. Șerban, care valorifică informațiile transmise de Octavian C. Tăslăuanu, numărul românilor transilvăneni şi bucovineni încorporați în armata austro-ungară s-ar fi ridicat la peste 651.000 soldaţi, subofiţeri şi ofiţeri[6]. În rândul acestora s-au înregistrat, în cei patru ani de război, 82.588 de morţi şi dispăruţi şi 63.304 de răniţi, invalizi şi bolnavi[7].

---

[1] Păcăţian 1923a, p. 50; Păcăţian 1923b, p. 21.
[2] Păcăţian 1923a, p. 49; Păcăţian 1923b, p. 20.
[3] Maior 1985, p. 357.
[4] Maior 1985, p. 357-358.
[5] Maior 1985, p. 358.
[6] Şerban 1998-1999, p. 207.
[7] Şerban 1998-1999, p. 208.

Identificarea românilor transilvăneni participanţi la Primul Război Mondial, din toate localitățile provinciei, a fost realizată în urma solicitărilor adresate de ASTRA autorităților locale. Iniţiativa a aparţinut ziaristului Teodor V. Păcăţian, care a conceput modelul tabelului și a făcut demersuri repetate și insistente pentru completarea lui[8]. În pofida acestor eforturi, ca urmare a dezinteresului manifestat de unii reprezentanți ai autorităților locale față de această inițiativă, rezultatele au rămas incomplete[9].

Prezentarea documentelor. Studiul nostru îşi propune să prezinte aportul locuitorilor de naționalitate română din fostul județ Turda-Arieş. Demersul inițiat de noi se bazează pe un set de documente inedite, care apare cu titlul *XXIV. Județul Turda-Arieş*, care este în realitate un centralizator al localităţilor rurale ale fostului judeţ Turda-Arieş (tabel nominal al localităților rurale) şi un *Tablou* (tabel) *nominal* cu participanţii din fosta comună urbană Turda. Acestea sunt incluse în pachetul intitulat *Listele participanților la Primul Război Mondial,* aflat la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, în Fondul *Astra*, pachet nr. 15, act nr. 15b[10]. Într-un alt set de documente, intitulat *Adrese de înaintare, corespondenţă privind listele cu participanţii români la războiul din 1914-1918*, am descoperit şi adresa de înaintare a *Tablourilor nominale* cu participanţii din fostul judeţ Turda-Arieş[11].

Documentele studiate de noi, pe care le reproducem în facsimil (primul, în totalitate, al doilea parţial), conţin: primul, 3 file, numerotate de la 433 la 435; al doilea, 10 file, numerotate de la 437 la 446. La primul document, fila 433r cuprinde doar denumirea actului, iar fila 435v conţine 14 localităţi şi un centralizator („*Total*"), al celor 5 pagini[12]. Celelalte file, de la 433v la 435r, cuprind alte 124 de localități recenzate. Cel de-al doilea document conţine date despre participanţii din oraşul Turda[13]. Setul a fost realizat în urma demersurilor ASTREI, pe lângă autoritățile locale. Inițiativa, în acest sens, a aparținut istoricului și ziaristului Teodor V. Păcățian, care a realizat calculele centralizatoare şi a publicat rezultatele demersului său[14].

Documentul centralizator, un tabel nominal al localităților rurale, cuprinde 10 rubrici principale. Patru dintre acestea sunt împărțite în alte 11 rubrici secundare. Dintre rubricile secundare, două sunt compuse din câte alte trei subrubrici. În total, *actul* cuprinde 21 de rubrici (principale, secundare și subrubrici)[15].

1. Prima rubrică principală, *Numărul curent*, înregistrează în ordine crescătoare un număr de 138 de poziții. Acestea corespund celor 138 de localități recenzate.

2. A doua rubrică principală este intitulată *Comunele din județ*. Ea cuprinde cele 138 de localități înregistrate, în ordine alfabetică.

3. Cea de-a treia rubrică principală, *Poporațiunea română a comunei*, înregistrează numărul total de locuitori români ai fiecărei localități. Precizăm faptul că cifra reprezintă numărul locuitorilor români domiciliați în localitate la momentul completării tabelului de către autoritățile locale, nu la izbucnirea războiului.

4. Rubrica a patra principală, intitulată *Numărul celor decorați în cursul războiului*, înregistrează numărul decoraților din fiecare localitate. Nu sunt precizate nici numele celor decorați, nici numele sau clasele decorațiilor primite, nici numărul decorațiilor primite de fiecare.

5. A cincea rubrică principală, *S-au făcut contribuiri benevole pentru armată*, precizează doar valoarea totală, aproximativă, în lei, a contribuțiilor și donațiilor locuitorilor, pentru susținerea efortului de război. Actul nu precizează însă în ce au constat aceste contribuții benevole.

6. Cea de-a șasea rubrică principală, *Pagubele de război ale comunei în total*, înregistrează valoarea totală, aproximativă, în lei, a pagubelor produse de război fiecărei localități recenzate. În cadrul documentului nu sunt precizate nici contextul concret în care s-au produs aceste pagube, nici în ce au constat ele.

7. A șaptea rubrică principală, intitulată *Au luat parte la mișcările impuse de război*, precizează pentru fiecare localitate numărul locuitorilor români concentrați în timpul războiului. Rubrica cuprinde alte două rubrici secundare, anume *Chemați fiind*, în care sunt înregistrați numeric toți cei concentrați în perioada conflagraţiei, în funcție de statutul avut în timpul războiului, și *Au fost refugiați*, care cuprinde numărul persoanelor care, în timpul războiului, din motive legate de acesta, și-au părăsit locuințele plecând în refugiu. Prima rubrică secundară cuprinde trei subrubrici, anume: *La partea activă, ca soldați pe front*, care îi include numeric pe toți cei care au participat la război în calitate de combatanți; *La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc*, înregistrează numărul celor mobilizați ca

[8] Păcăţian 1923a, p. 32-50; Păcăţian 1923b, p. 3-21.
[9] Păcăţian 1923a, p. 49; Păcăţian 1923b, p. 20.
[10] SJANSB, 15b, 453 file.
[11] SJANSB, 1a, f. 13 (conţine 16 file).
[12] SJANSB, 15b, f. 433r-435v.
[13] SJANSB, 15b, f. 437r-446v.
[14] Păcăţian 1923a, pass.; Păcăţian 1923b, pass.
[15] SJANSB, 15b, f. 433v-435v.

necombatanți; *Pentru a fi arestați sau internați*, cuprinde numărul persoanelor indezirabile regimului dualist, care în timpul războiului au fost încarcerate sau deportate.

8. Cea de-a opta rubrică principală, intitulată *Soarta îndurată în timpul războiului*, precizează numeric situația celor mobilizați, la sfârșitul conflagrației. Rubrica cuprinde alte patru rubrici secundare. Prima rubrică secundară, *Morți pe câmpul de luptă*, înregistrează numărul celor căzuți pe front din fiecare localitate. A doua rubrică secundară *Morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor*, precizează numărul concentraților, care și-au pierdut viața în timpul războiului, în afara luptelor, dar din motive determinate de acesta. A treia rubrică secundară, *S-au reîntors acasă*, cuprinde numărul celor concentrați, care au supraviețuit războiului. A patra rubrică secundară, intitulată *Sunt dispăruți*, înregistrează numărul celor care au dispărut pe front. Cea de-a treia rubrică secundară cuprinde alte trei subrubrici: *Ca invalizi*, în care sunt înregistrați numeric toți cei care au suferit în urma războiului, dar au rămas cu grade diferite de invaliditate; *Răniți, bolnavi, însă în prezent sănătoși*, îi cuprinde, de asemenea numeric pe cei care au revenit din război cu diferite traume, precum răni sau boli, dar care până la data recenzării se însănătoșiseră complet.

9. A noua rubrică principală, intitulată *În urma decedaților și dispăruților au rămas*, înregistrează statutul social al urmașilor celor morți sau dispăruți în timpul războiului. Rubrica cuprinde două rubrici secundare, anume *Văduve* și *Orfani*, în care este înregistrat numărul văduvelor și orfanilor rămași în urma celor morți sau dispăruți pe câmpul de luptă sau din cauze legate de război.

10. Cea de-a zecea rubrică principală, *După clasele sociale au luat parte la mișcările impuse de război*, cuprinde alte trei rubrici secundare, *Intelectuali, Comercianți și meseriași* și *Plugari*. În cadrul celor trei rubrici secundare este înregistrat numărul celor concentrați din fiecare categorie socială[16].

*

Documentul referitor la orașul Turda, studiat de noi, conţine 10 file, numerotate de la 437 la 446[17]. *Tabloul nominal* (Tabelul nominal) cuprinde 10 rubrici principale. Trei dintre acestea sunt împărțite în alte opt rubrici secundare. Două dintre rubricile secundare sunt compuse din câte alte trei subrubrici. În total, *Tabloul nominal* cuprinde un total de 19 rubrici principale, rubrici secundare și subrubrici.

1. Prima rubrică principală, *Numărul curent*, înregistrează în ordine crescătoare, 545 de poziții.

2. A doua rubrică principală, *Numele și Pronumele*, îi cuprinde pe toți cei recrutați, fără respectarea ordinii alfabetice.

3. Cea de-a treia rubrică principală, *Născut în comuna*, înregistrează locul de naștere al celor recenzați, care locuiau în momentul respectivului demers la Mediaş şi Sighişoara.

4. Rubrica a patra principală, intitulată *Ocupațiune civilă*, nominalizează profesiile și ocupațiile practicate de cei concentrați, în viața civilă.

5. A cincea rubrică principală, *Gradul avut în miliție*, precizează gradele militare deținute de cei mobilizați în timpul războiului.

6. Cea de-a șasea rubrică principală, *A fost decorat cu medalia*, înregistrează denumirea ordinelor și decorațiilor primite de cei decorați în urma participării la război, gradul decorațiilor și numărul acestora.

7. A șaptea rubrică principală, intitulată *A luat parte la mișcările impuse de război*, precizează pentru fiecare dintre cei concentrați statutul avut în timpul războiului. Rubrica conține alte două rubrici secundare, anume *Chemat fiind*, în care sunt înregistrați toți cei concentrați în timpul războiului, în funcție de statutul avut în timpul conflagraţiei, și *A fost refugiat*, care cuprinde persoanele care, în timpul războiului, din motive legate de acesta și-au părăsit locuințele plecând în refugiu. Prima rubrică secundară cuprinde trei subrubrici, anume: *La partea activă ca soldat pe front*, care îi include pe toți cei care au participat la război în calitate de combatanți; *La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc*, care îi include pe toți cei mobilizați ca necombatanți; *Pentru a fi arestat sau internat*, înregistrează persoanele indezirabile regimului dualist, care în timpul războiului au fost încarcerate sau deportate.

8. Cea de-a opta rubrică principală, intitulată *Soarta îndurată în timpul războiului*, precizează situația fiecărei persoane concentrate, la sfârșitul conflagrației. Rubrica cuprinde alte patru rubrici secundare. Prima rubrică secundară, *Mort pe câmpul de luptă*, îi înregistrează pe cei căzuți pe front. A doua rubrică secundară, *Mort în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor*, include toate persoanele concentrate, care și-au pierdut viața în timpul războiului, în afara luptelor, dar din motive determinate de acesta. A treia rubrică secundară, *S-a reîntors acasă*, îi cuprinde pe toți concentrații, care au supraviețuit războiului. A patra rubrică secundară, intitulată *Dispărut*, îi înregistrează pe toți cei care au dispărut pe front. Cea de-a treia rubrică secundară conține alte trei subrubrici: *Ca invalid*, în care sunt înregistrați toți cei care au supraviețuit războiului, dar au rămas cu grade diferite de invaliditate; *Rănit, bolnav, însă în prezent sănătos*, îi cuprinde pe cei care au revenit din război cu diverse traume, precum răni sau boli, dar care până la data recenzării se însănătoșiseră.

[16] SJANSB, 15b, f. 433v-435v.
[17] SJANSB, 15b, f. 437r-446v.

9. A noua rubrică principală, intitulată *În urma decedatului sau dispărutului a rămas*, înregistrează statutul social al urmașilor celor morți sau dispăruți în timpul războiului. Rubrica conține două rubrici secundare, anume *Văduvă* și *Numărul orfanilor*, în care este înregistrat numărul văduvelor și orfanilor rămași în urma celor morți pe câmpul de luptă, dispăruţi sau din cauze legate de război.

10. Cea de-a zecea rubrică principală, *Observare*, cuprinde diferite observații, precizări și adnotări referitoare la unele aspecte, care nu au fost incluse în celelalte rubrici sau cărora nu li s-a consacrat o rubrică proprie.

Conținutul documentelor. *Tabloul nominal* cu localitățile rurale recenzează 138 de așezări cu acest statut, din cele 139 existente în judeţ la data respectivă[18]. Menţionăm că le vom reproduce aşa cum au fost nominalizate în centralizatoare, trecând – în paranteză, acolo unde este necesar – denumirea actuală. Specificăm faptul că, la acest moment, majoritatea se află în cadrul actualului judeţ Cluj, iar o parte în actualele judeţe Alba și Mureș. La ultimele vom marca, în paranteză, apartenenţa actuală. Localitățile sunt înregistrate în ordine aproximativ alfabetică, împreună cu numărul de locuitori români pe care îl aveau, astfel: [433r] XXIV. Judeţul Turda-Arieş [433v] 1. Agârbiciu (azi Viişoara), 1.327; 2. Agriş, 802; 3. Albac (jud. Alba), 3.003; 4. Bagiu (azi Bădeni), 280; 5. Băişoara, 786; 6. Banabic (azi Vâlcele), 1.293; 7. Bedeleu (azi Izvoarele, jud. Alba), 821; 8. Beiu (azi Boian), 667; 9. Berchiş (azi Borzeşti), 740; 10. Bicălat (azi Făgetu Ierii), 589; 11. Bistra (jud. Alba), 4.216; 12. Bogata de Murăş (azi Bogata, jud. Mureş), 494; 13. Brăzeşti (jud. Alba), 469; 14. Budiul de Câmpie (azi Papiu Ilarian, jud. Mureş), 602; 15. Buru, 297; 16. Cacova Ierii, 1.046; 17. Câmpeni (jud. Alba, oraş), 2.777; 18. Căpuşul de Câmpie (azi Căpuşu de Câmpie, jud. Mureş), 958; 19. Cârcedea (azi Stejeriş), 158; 20. Ceagz (azi Pietroasa), 306; 21. Ceanul deşert (azi Ceanu Mic), 961; 22. Ceanul mare (azi Ceanu Mare), 2.571; 23. Certege (jud. Alba), 1.138; 24. Cheţa (azi Cheţani, jud. Mureş), 1.012; 25. Chiend (azi Plăieşti, jud. Mureş), 46; 26. Chimintelnic de Câmpie (azi Cipăieni, jud. Mureş), 1.402; 27. Cicău (jud. Alba), 664; 28. Cioara de sus (azi Cioara de Sus, jud. Alba), 346; 29. Ciugudul de jos (azi Ciugudu de Jos, jud. Alba), 559; 30. Ciugudul de sus (azi Ciugudu de Sus, jud. Alba), 566; 31. Ciurila, 619; [434r] 32. Coc (azi Pădurenii), 970; 33. Comiţig (azi Comşeşti), 315; 34. Copand (azi Copăceni), 621; 35. Corneşti, 214; 36. Cristiş (azi Oprişani, cartier al municipiului Turda), 363; 37. Cucerdea (jud. Mureş), 490; 38. Dateş (azi Dătăşeni, jud. Mureş), 560; 39. Decea (jud. Alba), 402; 40. Dileul roman (azi Dileu Vechi, jud. Mureş), 389; 41. Dileul ung. (azi Dileu Nou, jud. Mureş), 6; 42. Dumbrău (azi Dumbrava, jud. Alba), 795; 43. Feldioara Răsboeni (azi Războieni-Cetate, jud. Alba), 883; 44. Feneşel (azi Finişel), 1.006; 45. Filea de jos (azi Filea de Jos), 653; 46. Filea de sus (azi Filea de Sus), 375; 47. Ghiriş (azi Ghirişu Român), 821; 48. Ghiriş Sâncraiu (azi Câmpia Turzii, municipiu), 422; 49. Grebenişul de Câmpie (azi Grebenişu de Câmpie, jud. Mureş), 1.141; 50. Grind (azi Luncani), 599; 51. Grind Cristur (azi Grindeni, jud. Mureş), 778; 52. Hădărău (azi Hădăreni, jud. Mureş), 661; 53. Hărăstaş (azi Călăraşi), 533; 54. Hăşdate, 1.152; 55. Hăşmaş (azi Plaiuri), 511; 56. Hidiş (azi Podeni), 1.534; 57. Horea (jud. Alba), 3.517; 58. Iara de jos (azi Iara), 888; 59. Iclandul mare (azi Iclandu Mare, jud. Mureş), 1.109; 60. Iclănzel (jud. Mureş), 772; 61. Indol (azi Deleni), 736; 62. Inoc (jud. Alba), 345; [434v] 63. Lechinţa de Murăş (azi Lechinţa, jud. Mureş), 915; 64. Lita română (azi Lita), 675; 65. Ludoşul de Murăş (azi Luduş, jud. Mureş, oraş), 1.451; 66. Luna de Arieş (azi Luna), 1.517; 67. Lunca (jud. Alba), 371; 68. Lupşa (jud. Alba), 2.887; 69. Măgura (azi Măgura Ierii), 286; 70. Măhaciu (azi Măhăceni, jud. Alba), 932; 71. Micuş (azi Miceşti), 1.257; 72. Miheşul de Câmpie (azi Miheşu de Câmpie, jud. Mureş), 784; 73. Mischiu (azi Cheia), 502; 74. Moldoveneşti, 195; 75. Muerău (azi Pădureni), 409; 76. Muncel, 472; 77. Muntele Băişoarei (azi Muntele Băişorii), 1.081; 78. Neagra (jud. Mureş), 3.355; 79. Oarba (azi Oarba de Mureş, jud. Mureş), 565; 80. Ocolişul mare (azi Ocoliş, jud. Alba), 782; 81. Ocolişul mic (azi Ocolişel), 379; 82. Ofenbaia (azi Baia de Arieş, oraş în jud. Alba), 782; 83. Ormeniş (jud. Alba), 377; 84. Oroiul de Câmpie (înglobat la Oroiu, jud. Mureş), 289; 85. Petea de Câmpie (azi Petea), 466; 86. Petridul de jos (azi Petreştii de Jos), 808; 87. Petridul de mijloc (azi Petreştii de Mijloc), 422; 88. Petridul de sus (azi Petreştii de Sus), 516; 89. Poiana de Arieş (azi Poiana, cartier al municipiului Turda), 385; 90. Ponorel (jud. Alba), 1.851; 91. Poşaga de jos (azi Poşaga de Jos, jud. Alba), 694; 92. Poşaga de sus (azi Poşaga de Sus, jud. Alba), 1.328; 93. Răchiş (înglobat la Moldoveneşti), 82; [435r] 94. Răchişul român (azi Rachiş, jud. Alba), 383; 95. Runc (jud. Alba), 582; 96. Săcalul de Câmpie (azi Bărboşi, jud. Mureş), 1.074; 97. Săcătura (azi Vadu Moţilor, jud. Alba), 1.889; 98. Săcel, 725; 99. Sălciuia de jos (jud. Alba), 1.162; 100. Sălciuia de sus (jud. Alba), 1.177; 101. Sălicea, 647; 102. Sălişte, 377; 103. Sâncraiu deşert (azi Crăeşti), 312; 104. Sângeorgiul Trăscău (azi Colţeşti, jud. Alba), 7 (0); 105. Sânger de Câmpie (azi Sânger, jud. Mureş), 1.170; 106. Sâniacob (jud. Mureş), 800; 107. Sânmărghita, 257; 108. Sânmărtinul deşert (azi Mărtineşti), 273; 109. Sânmărtinul sărat (azi Gligoreşti), 542; 110. Sânmihaiul de jos (înglobat la Mihai Viteazu), 476; 111. Sânmihaiul de sus (înglobat la Mihai Viteazu), 208; 112. Sartăş (jud. Alba), 482; 113. Sasavinţa (azi Geamăna, jud. Alba), 1.305; 114. Scărişoara (jud. Alba), 3.517; 115. Schiopi (azi Livada), 713; 116. Silvaşul unguresc (azi Pruniş), 328; 117. Sind (azi Sănduleşti), 517; 118. Surduc, 496; 119. Şăulia (jud. Mureş), 1.726; 120. Şăuşa de câmpie (azi Şăuşa, jud. Mureş), 389; 121. Şutu, 455; 122. Tăureni (jud. Mureş), 887; 123. Trăscău (azi Rimetea, jud. Alba), 97; 124. Tritul de jos (azi Tritenii de Jos), 1.339; [435v] 125. Tritul de sus (azi

[18] Martinovici, Istrati 1921, p. 50-52; *Anuar Statistic 1923*, p. 12; *Împărţirea României 1926*, p. 300-301.

Tritenii de Sus), 750; 126. Tur (azi Tureni), 661; 127. Ţicud (azi Valea Largă, jud. Mureş), 2.561; 128. Urca, 864; 129. Vaidasig (azi Gura Arieşului, jud. Alba), 525; 130. Vaidei (azi Vaideiu, jud. Mureş), 392; 131. Vale, 565; 132. Velcherul de Câmpie (azi Răzoare, jud. Mureş), 1.365; 133. Vereşmort (azi Unirea, jud. Alba), 750; 134. Vidolm (jud. Alba), 294; 135. Vidra de jos (azi Vidra, jud. Alba), 2.570; 136. Vidra de sus (azi Avram Iancu, jud. Alba), 271; 137. Vinţul de sus (înglobat la Unirea, jud. Alba), 271; 138. Zău (azi Zau, jud. Mureş), 819[19].

Potrivit conținutului documentelor analizate, la momentul redactării acestora, în fostul județ Turda-Arieş trăiau 126.709 (122.234[20]+4.475)[21] locuitori de naționalitate română[22], reprezentând aproximativ 72,15% din totalul locuitorilor din fostul judeţ Turda-Arieş (175.612) şi 4,25% din cel al românilor transilvăneni şi bănăţeni[23].

Între 1914 și 1918 din rândul locuitorilor români au fost concentrați, sub diferite forme, pentru a lua parte la prima mare conflagrație mondială, un număr de 20.778 (20.255+545) locuitori de naționalitate română[24]. Aceştia au reprezentat 4,29% din totalul românilor transilvăneni mobilizaţi, conform datelor oferite de Teodor V. Păcăţian, 4,30% conform calculelor furnizate de Liviu Maior sau 3,19%, conform datelor lui Ioan I. Şerban. Dintre aceștia, un număr de 19.439 (18.898+541) au fost încadrați la partea activă, ca soldați pe front, reprezentând: 93,56% din totalul mobilizaţilor turdeni; 4,32% din totalul românilor transilvăneni mobilizaţi la partea activă, conform datelor oferite de Teodor V. Păcăţian şi Liviu Maior. La partea sedentară, pentru activități auxiliare sau mobilizați pe loc, au participat 1.339 (1.337+2) persoane, reprezentând: 6,44% dintre concentraţii români turdeni; 3,87%, dintre românii transilvăneni mobilizaţi pe loc, conform calculelor furnizate de Teodor V. Păcăţian şi Liviu Maior[25]. Se remarcă, prin numărul mare de participanţi, localităţile: Bistra, cu 665 activi şi 36 la partea sedentară[26]; Vidra de Sus, cu 589 activi şi 3 la partea sedentară[27]; Lupşa, cu 485 activi şi 27 la partea sedentară[28]; Horea, cu 471 activi şi 3 la partea sedentară[29].

Autoritățile austro-ungare nu i-au scăpat din vedere nici pe cei ostili dublei monarhii. Ca urmare, între 1914 și 1918, un număr de 11 (10+1) locuitori români au fost reținuți pentru a fi întemnițați sau internați în lagăre, cel mai probabil datorită implicării lor în lupta națională (0,63% din totalul românilor transilvăneni omonimi), iar alţi 11 (10+1) au ales calea refugiului (0,32% din totalul românilor transilvăneni refugiaţi)[30]. Dintre localităţile care au avut astfel de cazuri, nominalizăm următoarele: Lupşa, cu 5 reţinuţi[31]; Cicău, 5 refugiaţi[32]; Vidra de Jos, 2 arestaţi[33].

Totalul celor care au fost implicați în acțiunile impuse de război s-a ridicat, conform documentului, la un număr de 20.800 (20.255+545) persoane (4,25% din totalul românilor transilvăneni implicaţi). Dintre aceștia, pe categorii sociale, situaţia a fost următoarea: 195 (179+16) au fost intelectuali, reprezentând 0,94% din participanţii turdeni şi 2,98% din totalul intelectualilor ardeleni implicaţi; 360 (326+34) comercianți și meseriași, reprezentând 1,73% din participanţii turdeni şi 2,45% din totalul comercianţilor şi meseriaşilor ardeleni implicaţi iar 20.245 (19.750+495) agricultori (plugari), reprezentând 97,33% din participanţii turdeni şi 4,32% din totalul agricultorilor ardeleni implicaţi[34]. Cei mai mulţi intelectuali au provenit din localităţile rurale: Câmpeni, 18[35]; Iara de Jos, 12[36]; Scărişoara, 11[37]; Luna de Jos, 9[38]. Numărul cel mai important de comercianţi şi meseriaşi a provenit din următoarele localităţi: Câmpeni, 51[39]; Sânmihaiu de Jos, 14[40]; Băişoara, 13[41]; Mischiu, 12[42]. Agricultorii cei mai numeroşi au fost mobilizaţi din localităţile: Bistra, 686[43]; Vidra de Sus, 590[44]; Lupşa, 512[45]; Scărişoara, 493[46].

---

[19] SJANSB, 15b, f. 433v-435v; Pentru denumirile actuale a se vedea: Martinovici, Istrati 1921, p. 50-52; *Împărţirea României* 1926, p. 300, 301, 329, 330, 326; Suciu 1967-1968, pass.; Iordan, Gâștescu, Oancea 1974, pass.; Ghinea, Ghinea 2000, pass.; *Codul poştal* I/2003, pass; *Listă localităţi*: *Alba, Cluj, Mureş*; *Listă localităţi nume schimbate: Alba, Cluj, Mureş* (accesate în 11, 12, 14 şi 15.01.2019).
[20] La: Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A, eronat tipărit, 122.243.
[21] În paranteză vom trece numărul total al locuitorilor români din localităţile rurale+ numărul total al locuitorilor români din oraşul Turda.
[22] SJANSB, 15b, f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[23] *Anuar Statistic* 1923, p. 23, 27.
[24] SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[25] SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[26] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 11.
[27] SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 136.
[28] SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 68.
[29] SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 57.
[30] SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[31] SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 68.
[32] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 27.
[33] SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 135.
[34] SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[35] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 17.
[36] SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 58.
[37] SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 114.
[38] SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 66.
[39] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 17.
[40] SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 110.
[41] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 5.

Pierderile suferite au fost, de asemenea, însemnate. Din rândul celor mobilizați, 1.990 (1.951+39) participanţi au căzut pe front, reprezentând 9,57% din participanţii turdeni şi 4,77% din totalul omonimilor ardeleni, alți 413 (409+4) au murit în detenție, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, reprezentând 1,99% din participanţii turdeni şi 3,66% din totalul omonimilor ardeleni iar 1.306 (1.283+23) au fost dați dispăruți, reprezentând 6,28%[47] din participanţii turdeni şi 4,38% din totalul ardelenilor dispăruţi. Localităţile care au avut cel mai mult de suferit, prin decesul participanţilor pe câmpul de luptă, au fost: Bistra, 90[48]; Lupşa, 77[49]; Ţicud, 71[50]; Vidra de Sus, 65[51]. Cei mai numeroşi participanţi la conflagraţie, care au decedat în detenție, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, au provenit din următoarele localităţi: Certeje şi Sălciuia de Jos, câte 15[52]; Ponorel, 14[53]; Grebenişu de Câmpie, 13[54]; Hidiş, 12[55]. Numărul cel mai mare de dispăruţi a fost din localităţile: Hidiş, 56[56]; Scărişoara, 51[57]; Horea, 47[58]; Cacova Ierii, 32[59].

La sfârșitul războiului au revenit acasă un număr de 17.091 (16.612+479) persoane (82,17% dintre participanţii turdeni şi 4,20% din totalul ardeleni reveniţi), dintre care, 14.494 (14.120+374) deplin sănătoase (69,68% din participanţii turdeni şi 4,22% din totalul omonimilor ardeleni), 1.592 (1.502+90) rănite sau bolnave (7,65% din participanţii turdeni şi 4,20% din totalul omonimilor ardeleni), care până la data realizării recenzării s-au însănătoșit complet și 1.005 (990+15) invalide (4,83% din participanţii turdeni şi 3,96% din totalul invalizilor ardeleni)[60]. Localităţile rurale care au avut cel mai mare număr de răniţi sau bolnavi au fost: Bistra, 144[61]; Scărişoara, 136[62]; Ceanu Mare, 81[63]; Neagra, 59[64]. Cei mai mulţi participanţi la război, care s-au întors cu diverse invalidităţi, au fost mobilizaţi din următoarele localităţi rurale: Scărişoara, 51[65]; Ţicud, 37[66]; Ciurila, 34[67]; Bistra, 29[68].

Actele de curaj și vitejie au fost recompensate prin acordarea de decorații ale statului austro-ungar. Din totalul celor participanți la război, un număr de 1.768 au fost decorați, reprezentând 8,50% din participanţii turdeni şi 4% din totalul românilor ardeleni decoraţi[69]. Dintre aceștia 1.599 au provenit din localitățile rurale (90,44%), iar 169 din orașul Turda (9,56%)[70]. Cei care s-au remarcat prin cele mai multe fapte de vitejie şi au fost decorați au provenit din următoarele localităţi: Horea, 155[71]; Scărişoara, 88[72]; Bistra, 76[73]; Feldioara, Răsboeni, 58[74].

Grav afectate au fost familiile celor morți sau dispăruți. În urma acestora au rămas 1.635 (1.592+43) de văduve, reprezentând 4,23% din totalul văduvelor transilvănene și 3.954 (3.852+102) de orfani, reprezentând 4,99% din totalul general al orfanilor transilvăneni[75]. Localităţile rurale care au înregistrat cel mai mare număr de văduve şi orfani au fost

---

42 SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 73.
43 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 11.
44 SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 135.
45 SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 68.
46 SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 114.
47 SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
48 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 11.
49 SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 68.
50 SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 127.
51 SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 136.
52 SJANSB, 15b, f.: 433v, nr. crt. 23; 435r, nr. crt. 99.
53 SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 90.
54 SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 49.
55 SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 56
56 SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 56.
57 SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 114.
58 SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 57.
59 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 16.
60 SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
61 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 11.
62 SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 114.
63 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 22.
64 SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 78.
65 SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 114.
66 SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 127.
67 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 31.
68 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 11.
69 SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
70 SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v.
71 SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 57.
72 SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 114.
73 SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 11.
74 SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 43.
75 SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.

următoarele: Vidra de Sus, cu 56 văduve şi 125 orfani[76]; Horea, cu 47 văduve şi 87 orfani[77]; Bistra şi Ţicud, cu câte 39 văduve şi 119, respectiv 89 orfani[78]; Lupşa, cu 38 văduve şi 91 orfani[79]; Grebenişu de Câmpie, cu 37 văduve şi 102 orfani[80].

Informațiile cuprinse în document evidențiază, de asemenea, efortul de război al comunităților rurale. Potrivit actului analizat, donațiile și contribuțiile benevole ale locuitorilor din respectivele localități s-au ridicat, pe parcursul războiului, la valoarea de 372.770 (342.770+30.000) lei, reprezentând 3,14% din contribuţia Transilvaniei[81]. Pagubele suferite au fost mai mici. Acestea s-au ridicat la valoare totală de 122.500 (doar cele ale comunelor) lei[82], reprezentând 0,04% din valoarea pagubelor înregistrate în Transilvania. Cele mai importante contribuţii benevole au provenit din localităţile: Ceanul deşert, 300.000 lei[83]; Măhaciu, 80.000 lei[84]; Horea, 30.000 lei[85]; Ocolişu Mare, 26.500 lei[86]. Au suferit cele mai mari pagube, următoarele localităţi: Albac, câte 100.000 lei[87]; Horea, 70.000 lei[88]; Grebenişu de Câmpie şi Ludoşu de Mureş, câte 10.000 lei[89]; Sălicea, 8.500 lei[90].

Consideraţii finale. Desfășurarea Primului Război Mondial și-a pus amprenta și asupra locuitorilor români și a comunităţilor rurale locuite de aceștia, din fostul judeţ Turda-Arieș. În acţiunile impuse de război a fost implicat un număr de 20.800 de persoane, din cele 139 localităţi recenzate. Dintre aceștia, 195 au fost intelectuali, 360 comercianţi și meseriași, iar 20.245 agricultori.

Între 1914 și 1918 din rândul locuitorilor români ai respectivelor localităţi au fost concentraţi sub diferite forme, pentru a lua parte la prima mare conflagraţie mondială, un număr de 20.778 de persoane. Din rândul celor chemaţi sub arme, un număr de 19.439 au fost încadraţi la partea activă, ca soldaţi pe front, iar 1.339 la partea sedentară, pentru activităţi auxiliare sau mobilizaţi pe loc. Alţi 11 locuitori români au fost reţinuţi pentru a fi întemniţaţi sau internaţi în lagăre, cel mai probabil datorită implicării lor în lupta naţională, iar 11 au ales calea refugiului.

În timpul războiului, din rândul celor mobilizaţi, 1.990 locuitori au căzut pe front, alţi 413 au murit în detenţie, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, iar 1.306 au fost daţi dispăruţi. La sfârșitul războiului, numărul supravieţuitorilor a fost de 17.091 persoane. Dintre acestea, 14.494 s-au întors acasă deplin sănătoase, 1.592 rănite sau bolnave, care ulterior aveau să se însănătoșească complet, și 1.005 invalide.

Actele de curaj și vitejie au fost recompensate cu un număr de 1.768 de decoraţii. În urma morţilor și dispăruţilor au rămas 1.635 văduve și 3.954 orfani.

Comunităţile judeţului și-au adus propria contribuţie la susţinerea efortului de război. Donaţiile și contribuţiile benevole ale locuitorilor din respectivele localităţi s-au ridicat pe parcursul confl agraţiei la valoarea de 372.770 de lei. Totodată, acestea au suferit pagube care s-au ridicat la valoarea totală de 122.500 de lei.

Bibliografie

Anuar Statistic 1923 – *Anuarul Statistic al României 1922 / Annuaire Statistique de la Roumanie*, București, 1923.

Cod poştal 2003/I - *Codul poştal al localităţilor din România*, vol. I, Bucureşti, 2003.

Ghinea, Ghinea 2000 – Eliza Ghinea, D. Ghinea, *Localităţile din România. Dicţionar*, Bucureşti, 2000.

Iordan, Gâştescu, Oancea 1974 – I. Iordan, P. Gâștescu, I.D. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974.

Împărţirea României 1926 – *Împărţirea administrativă a României însoţită de Legea pentru unificarea administrativă şi de Legea pentru organizarea administraţiunii comunale a oraşului Bucureşti*, Bucureşti, 1926.

Listă localități: Alba – Listă de localități din județul Alba, pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_de_localităţi_din_judeţul_Alba (accesat: 14.01.2019); *Cluj – Listă de localități din județul Cluj*, pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_de_localatati_din_judeţul_Cluj (accesat: 12.01.2019); *Mureş – Listă de localități din județul Mureş, pe* https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_de_localităţi_din_judeţul_Mureş (accesat: 11.01.2019).

[76] SJANSB, 15b, f. 435v, nr. crt. 136.
[77] SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 57.
[78] SJANSB, 15b, f.: 433v, nr. crt. 11; 435v, nr. crt. 127.
[79] SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 68.
[80] SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 49.
[81] SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[82] SJANSB, 15b, f. f. 433v-435v, 437r-446v; Păcăţian, 1923a, p. 54; Păcăţian, 1923b, Anexa A.
[83] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 21.
[84] SJANSB, 15b, f. 434v, nr. crt. 70.
[85] SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 57.
[86] SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 101.
[87] SJANSB, 15b, f. 433v, nr. crt. 3.
[88] SJANSB, 15b, f. 434r, nr. crt. 57.
[89] SJANSB, 15b, f.: 434r, nr. crt. 49; 434v, nr. crt. 65.
[90] SJANSB, 15b, f. 435r, nr. crt. 101.

Listă localități nume schimbate – Listă de localități cu nume schimbate: judeţul Alba, pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Localităţi_din_România_cu_nume_schimbate#Judeţul_Alba; *judeţul Cluj, pe* https://ro.wikipedia.org/wiki/Localităţi_din_România_cu_nume_schimbate#Judeţul_Cluj; *judeţul Mureş, pe* https://ro.wikipedia.org/wiki/Localităţi_din_România_cu_nume_schimbate#Judeţul_Mureş (accesate: 15.01.2019)

Maior 1985 – L. Maior, *Soldați români din armata austro-ungară*, vol. *Civilizație medievală și modernă românească*, îngrijite de N. Edroiu, A. Răduțiu, P. Teodor, Cluj-Napoca, 1985, p. 354-367.

Martinovici, Istrati 1921 – C. Martinovici, N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj, 1921.

Păcățian 1923 a – T.V. Păcăţian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramurăş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, în „Transilvania", LIV, 1923, 1-2, p. 32-54.

Păcățian 1923b – T.V. Păcăţian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramurăş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, Sibiiu, 1923.

SJANSB: 1b; 15b – Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fondul *Astra*, Pachet nr.: 1, act nr. 1b: *Adrese de înaintare, corespondenţă privind listele cu participanţii români la războiul din 1914-1918*; 15, act nr. 15b: *XXIV. Județul Turda-Arieş*.

Suciu 1967-1968 - C. Suciu, *Dicţionarul localităţilor din Transilvania*, vol. I-II, Bucureşti, 1967-1968.

Șerban 1998-1999 – I.I. Şerban, *Românii în armata austro-ungară în anii Primului Război Mondial*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Historica", 2-3, 1998-1999, p. 201-215.

FACSIMILE

1. Centralizator al localităților rurale, f. 433r-436r (integral)

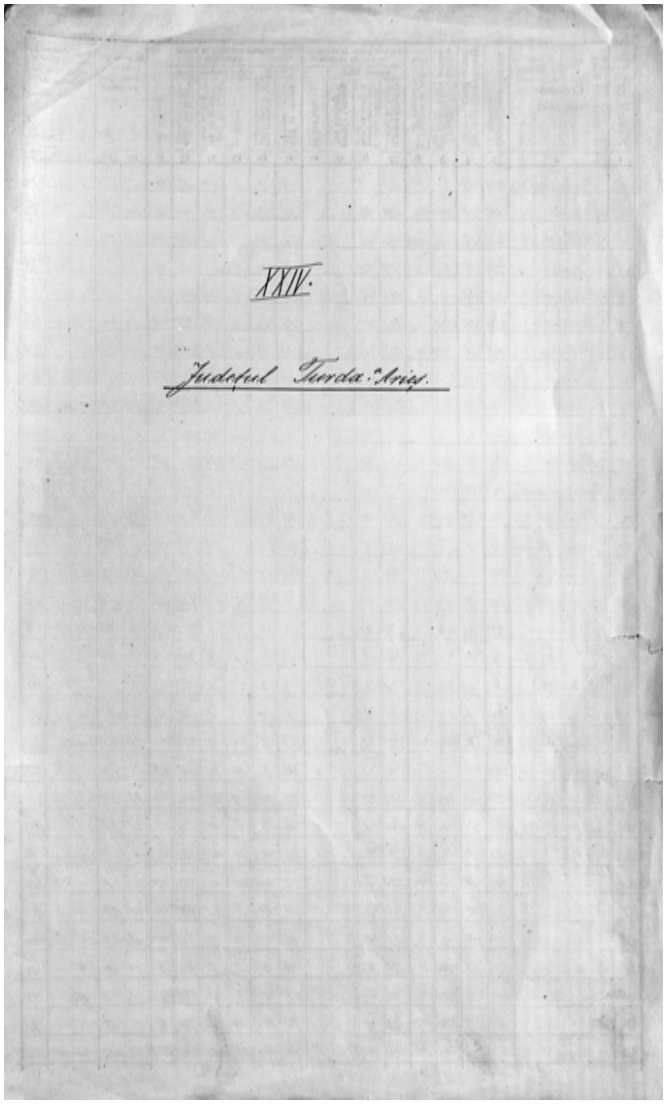
XXIV.

Judeţul Turda-Arieş.

f. 433r

Numărul curent	Comunele din județ	Populația totală a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au luat contribuții benevole pentru armată (în Lei)	Pagubele de război, ale comunei în total (în Lei)	Au luat parte la mișcările impuse de război: chemați fiind la partea activă, cu salarii pe timp	la partea rezervei, fără, sau cu salarii pe loc	pentru a fi servind ca ostași	au fost refugiați	Soarta îndurată în timpul războiului: morți pe câmpul de luptă	morți în urma rănilor, la spital, la casele lor, sau în alte locuri	s'au reținut ostași: cu brevete	fără brevete, la spital, la casele lor, sau în alte locuri	dupăce ostași	ostași dispăruți	În urma decimărilor și dispariților au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de război: intelectuali	comercianți și meseriași	țărani
1	Agârbiciu	1327	27	-	-	124	5	.	.	9	3	9	19	72	17	38	44	2	3	124
2	Agriș	102	7	2000	-	174	13	.	-	21	3	15	2	140	11	21	36	4	2	116
3	Albac	1003	32	1000	10000	445	-	-	-	17	3	31	.	303	28	31	70	3	5	374
4	Bagiu	210	15	-	-	29	-	-	-	2	.	1	11	12	3	.	.	.	.	29
5	Băișoara	716	27	-	-	146	12	-	-	13	7	4	20	105	9	11	10	.	13	145
6	Banatic	693	31	1000	-	243	38	-	-	34	3	15	53	153	11	24	46	2	1	278
7	Bedelac	191	3	200	-	157	-	-	-	15	5	3	8	118	8	13	37	.	.	157
8	Beiu	667	5	-	-	93	16	-	-	14	.	3	24	52	16	14	29	.	.	109
9	Berchiș	740	3	-	-	130	21	-	-	11	2	5	6	137	.	10	8	-	3	143
10	Bicălat	389	-	-	-	143	.	.	.	23	1	2	.	117	.	17	20	.	.	143
11	Bistra	4216	76	1000	-	625	26	.	.	90	6	29	144	395	27	39	119	4	1	636
12	Bogata de Mureș	494	4	-	-	133	3	.	.	9	.	6	6	112	13	7	24	1	1	134
13	Brădești	469	10	-	-	88	7	.	.	17	.	.	14	59	5	12	24	.	.	95
14	Brazii de câmpie	602	8	-	-	82	7	.	.	17	.	3	14	43	12	3	39	1	1	87
15	Bucea	297	-	200	-	47	.	.	.	4	2	2	.	35	4	6	12	.	.	47
16	Căcova Jercă	1046	-	-	-	170	40	.	.	5	2	3	13	158	32	16	46	1	3	206
17	Câmpeni	2777	53	2000	-	336	67	.	.	21	11	19	3	318	23	16	43	18	51	301
18	Câmpul de câmpie	318	-	.	-	145	.	.	.	13	.	8	.	111	13	7	18	2	1	142
19	Cărcădea	128	4	2000	-	20	3	.	.	.	.	.	.	23	.	.	.	.	2	21
20	Ceaga	306	3	300	-	61	2	.	.	7	.	.	1	50	5	2	3	.	2	61
21	Ceanul de sus	341	8	10000	-	175	18	.	.	23	7	14	11	124	12	26	46	1	.	192
22	Ceanul mare	2571	11	-	-	260	27	.	1	12	2	11	81	147	15	30	79	.	3	215
23	Certege	1138	4	1000	-	208	13	.	.	32	15	18	11	132	13	18	50	3	2	216
24	Chefa	1112	2	-	-	160	1	.	1	12	4	6	.	125	12	15	31	.	.	142
25	Chiștoș	46	1	-	-	5	.	.	.	.	.	1	2	2	.	.	.	.	1	4
26	Chiștodolnic de câmpie	1402	9	-	-	237	.	.	.	31	10	16	12	158	13	.	45	.	1	236
27	Cicău	667	12	1000	-	139	1	.	5	4	10	3	40	69	19	16	41	1	5	139
28	Cioara de sus	346	4	-	-	59	1	.	.	14	.	1	9	32	4	7	19	.	.	60
29	Cingătul de jos	554	2	1000	-	121	7	.	.	9	4	2	1	104	8	10	18	4	.	124
30	Cingătul de sus	566	2	2000	-	118	.	.	.	5	1	6	.	97	12	7	18	1	.	117
31	Ciuvilca	639	.	3500	1000	126	3	.	.	15	2	34	5	71	4	9	17	.	.	131
	Pagina I	1003	30	37000	10000	4444	340	.	7	501	103	259	515	3404	356	421	1092	48	101	3449

f. 433v

Numărul curent	Comunele din județ	Populațiunea totală a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au făcut contribuțiuni de avere pentru armată (In Lei)	Pagubele de război din comună în total (In Lei)	Au luat parte la mișcările impuse de război: chemați fiind: la pentru apărat, ca soldați pe front	la pentru ordinarul, fiind, ca soldați pe loc	pentru a fi arestați sau internați	au fost refugiați	Soarta îndurată în timpul războiului: morți pe câmpul de luptă	morți la spitale, la grele răniți sau bolnavi	S'au reîntors acasă: cu invalidă	răniți, bolnavi, dar nu în pensiuni sunt rămași	deplin sănătoși	sunt dispăruți	În urma decedaților și dispăruților au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de război: intelectuali	comercianți și meseriași	plugari
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
32	Coc	970	12	-	-	147	.	.	1	1	.	9	3	120	15	9	23	.	.	141
33	Comiș	315	5	200	-	56	.	.	.	11	.	5	.	40	.	8	14	.	2	54
34	Copand	631	-	-	.	93	.	.	.	27	.	.	.	66	.	9	24	.	1	92
35	Cornești	244	5	-	-	29	.	.	.	1	.	1	2	21	4	.	.	1	2	26
36	Cristiș	363	-	-	-	71	.	.	.	6	.	3	.	61	1	7	.	2	5	64
37	Curcudea	490	20	5000	-	87	11	.	.	8	6	2	12	65	2	7	17	3	3	92
38	Dătăș	560	-	-	-	100	1	.	.	6	.	10	1	65	16	6	5	.	.	101
39	Decea	402	14	300	-	75	.	.	.	7	2	7	.	51	8	6	14	2	8	65
40	Dibosul românesc	319	3	-	-	68	3	.	.	7	5	7	1	51	.	5	14	3	1	67
41	Dibosul ung.	6	-	-	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1
42	Dumbrăvița	725	33	600	-	125	24	.	.	25	.	8	38	75	3	19	46	.	2	147
43	Feldioara Târgului	813	58	2000	-	138	.	.	.	9	.	3	37	101	8	9	21	7	5	146
44	Fenegel	1006	17	400	-	134	1	.	.	18	.	9	14	79	15	18	63	.	.	135
45	Filea de jos	653	5	1500	-	133	6	.	.	26	6	9	1	93	4	20	47	.	.	139
46	Filea de sus	375	6	500	-	73	10	.	.	8	3	4	.	60	8	11	24	.	.	83
47	Ghiriș	801	11	.	.	70	17	.	.	6	.	3	4	63	5	5	11	1	4	82
48	Ghiriș Sărăcenia	423	31	-	-	91	5	.	.	4	.	4	.	83	5	3	7	.	3	93
49	Grebenișul de Câmpie	1141	31	500	1000	197	16	.	.	33	13	15	39	106	11	37	102	.	4	203
50	Grind	599	3	-	-	62	.	.	.	2	2	1	.	53	4	5	9	.	3	58
51	Grind Cricăr	778	17	-	-	115	.	.	.	17	.	14	.	83	1	7	14	.	.	115
52	Hădărăș	641	-	-	-	105	.	.	.	7	3	10	.	77	8	12	29	3	5	97
53	Hărăștia	503	1	-	-	135	4	.	.	22	1	2	1	104	9	15	39	.	2	137
54	Hăgdate	1152	19	1000	-	174	20	.	.	9	.	19	3	158	5	9	20	.	2	192
55	Hămeșar	511	13	100	-	72	30	.	.	7	3	6	11	70	5	9	15	1	.	101
56	Hidișu	1034	22	1500	-	244	69	.	.	31	12	1	1	225	40	29	56	4	2	307
57	Horea	1397	155	2000	7000	471	3	.	.	36	.	18	23	350	47	47	87	2	.	472
58	Țara de jos	811	6	-	-	157	11	.	.	13	5	9	1	140	.	7	9	12	9	147
59	Țălmanul mare	1107	9	-	-	141	11	.	.	18	1	7	11	100	1	17	43	1	2	149
60	Țălmanul	773	5	-	.	133	13	.	.	12	4	9	15	91	15	19	42	1	3	142
61	Șindol	796	13	400	-	115	15	.	.	17	9	7	21	63	6	8	30	.	2	123
62	Șnoc	345	10	2000	-	74	7	.	.	2	2	1	14	56	6	.	.	.	1	80
	Cagina II.	23160	524	41000	11000	3700	277	.	1	396	77	203	267	2703	259	363	825	43	71	3470

Numărul curent	Comunele din județ	Populațiunea totală a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au luat contribuțiuni la cerile pentru armată	Pagubele de războiu ale comunei la total	Au luat parte la mișcările impuse de războiu: chemați fiind: la pentru-arțiri, ca luptători pe front	la pentru mobilizați, pentru serviciul auxiliar, fără a fi luptători	pentru a fi luptători sau mobilizați	au fost răniți	Soarta îndurată în timpul războiului: morți pe câmpul de luptă	morți la spitale, la prefecturi, la spitale, la bănci, sau răniți	S'au reîntors acasă: cu bravilii	răniți, bolnavi, la ei la spitale, sau răniți	dupăce s'au vindecat	nici dupăce	În urma decedaților și dispăruților au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de războiu: intelectuali	comercianți și meseriași	plugari
						în Lei															
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
63	Trebinița de Mercuș	945	3	-	-	124	30	.	.	18	.	9	13	110	4	13	25	2	1	151
64	Lita romînă	671	13	-	-	133	4	.	.	12	.	8	21	83	13	11	24	.	.	137
65	Ludușul de Mercuș	1434	4	1500	10000	118	.	.	.	18	2	6	5	79	8	15	30	.	5	113
66	Luna de Arieș	1377	36	-	-	280	35	.	.	34	5	6	20	225	28	21	38	9	10	296
67	Luncca	371	4	11000	-	80	16	.	.	7	3	3	20	58	4	4	5	.	.	96
68	Luțița	1387	4	-	-	485	27	5	.	77	11	14	16	319	10	38	91	4	1	572
69	Măgyera	286	1	-	-	47	12	.	.	3	2	1	6	46	1	3	3	.	.	53
70	Măhăceica	932	33	10000	-	138	.	.	.	13	.	8	8	109	.	.	18	5	4	129
71	Mizeș	1257	33	1000	-	315	9	.	.	12	1	27	.	172	12	15	35	1	.	223
72	Mihăeșul de Câmpie	784	22	-	-	161	.	.	.	11	4	7	4	130	5	14	34	5	4	152
73	Misohaie	902	-	7000	-	111	12	.	.	7	6	3	9	86	12	14	29	7	12	110
74	Moldovenești	195	-	1100	-	20	2	.	.	3	2	1	.	15	4	3	7	.	3	19
75	Mucerău	409	1	1400	-	61	10	.	.	6	1	1	1	61	1	5	11	2	.	69
76	Mănăștur	472	8	-	-	91	.	.	.	13	.	5	10	53	10	10	14	.	.	91
77	Munțele Bărgăului	1011	8	-	-	214	.	.	.	6	.	12	.	174	22	11	15	.	.	214
78	Neagra	1335	22	-	-	133	1	.	.	1	1	6	59	67	.	1	3	1	.	133
79	Oarba	565	-	-	-	116	.	.	.	5	1	5	1	91	13	5	11	.	1	115
80	Ocolișul mare	712	-	2600	-	104	49	.	.	9	5	7	.	113	19	18	27	.	2	131
81	Ocolișul mic	371	2	-	-	94	.	.	.	7	10	.	8	62	7	8	15	.	.	94
82	Oprișania	732	25	300	-	146	1	.	.	13	.	.	6	121	7	8	14	2	8	137
83	Ormenișul	377	1	750	-	71	12	.	.	3	1	4	.	60	8	7	16	.	.	83
84	Orșul de Câmpie	217	-	-	-	31	.	.	.	3	.	1	.	26	1	.	.	.	.	31
85	Petea de Câmpie	466	6	-	-	71	.	.	.	1	1	3	.	58	8	5	10	.	.	71
86	Petrișul de jos	108	6	-	-	202	3	.	.	28	2	8	.	153	9	22	57	.	.	205
87	Petrișul de mijloc	422	3	-	-	91	1	.	.	13	.	2	.	73	4	10	23	.	.	92
88	Petrișul de sus	516	7	-	-	107	2	.	.	12	1	3	1	87	5	5	8	.	.	109
89	Poiana de Arieș	385	-	-	-	67	.	.	.	1	.	.	.	66	.	.	.	3	6	58
90	Poienel	1251	4	-	-	147	9	.	.	.	14	9	13	113	7	6	23	7	1	154
91	Poșaga de jos	694	-	4000	-	107	6	.	.	5	9	1	10	76	12	13	38	.	1	112
92	Poșaga de sus	1023	7	4400	-	243	15	.	.	33	6	11	6	181	21	23	30	1	.	257
93	Răchie	82	1	200	-	7	.	.	.	2	1	.	.	4	.	1	4	.	2	5
	Pagina III	7405	159	27150	10000	4015	256	5	.	376	96	171	237	3149	252	314	641	37	67	4171

f. 434v

Numărul curent	Comunele din județ	Populația totală a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au făcut contribuții benevole pentru armată (în Lei)	Pagubele de război din comune în total (în Lei)	Au luat parte la mișcările impuse de război: chemați fiind: la pușca activă, cu soldați pe front	la pușca rezervei, cu soldați pe front	la pușca rezervei, fără, nu soldați pe front	pentru f. c. asemenea mișcări militarizați	au fost refugiați	Soarta îndurată în timpul războiului: morți pe câmpul de luptă	morți la internați, în prizoane sau deportați	S'au reîntors acasă: cu invalizi	răniți, bolnavi, la sosirea în prezent acasă	deplin sănătoși	sunt dispăruți	În urma decedaților și dispăruților au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de război: intelectuali	comercianți și industriași	plugari
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
94	Răchiștul românesc	311	6	4200	–	61	1	.	.	1	.	3	9	44	5	7	15	.	1	61
95	Rieni	512	.	1100	–	124	.	.	.	7	2	2	3	93	17	14	17	.	.	124
96	Sălcăuțul de câmpie	1174	15	–	–	160	1	.	.	16	5	6	.	111	23	19	41	3	.	159
97	Sălcuța mare	1319	28	–	–	239	31	.	.	33	.	16	10	200	11	12	25	1	9	260
98	Săcel	725	11	–	–	134	7	.	.	1	2	5	3	110	20	13	17	.	4	127
99	Sălcioara de jos	1162	11	500	–	201	15	.	.	16	15	14	15	193	20	27	56	3	2	211
100	Sălcioara de sus	1177	6	4500	–	114	23	.	.	31	1	4	16	195	10	17	31	1	3	203
101	Sălicea	697	3	500	100	112	4	.	.	12	.	10	21	10	13	7	18	.	.	136
102	Săliște	377	–	200	400	69	4	.	.	1	1	11	14	41	5	2	3	.	.	73
103	Sărcenii de sus	310	3	200	–	63	.	.	.	7	.	2	.	46	8	7	13	.	.	63
104	Sărgeșul Văcău	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
105	Sărgeș de câmpie	1170	26	–	–	115	29	.	.	34	11	12	42	114	4	30	65	1	2	214
106	Săniacob	100	18	–	–	160	7	.	.	11	.	2	1	140	13	5	13	1	3	163
107	Sămărghita	257	4	–	–	29	5	.	.	5	.	4	4	19	2	3	7	1	.	33
108	Sămărtinul de sus	273	–	1100	–	54	1	.	.	8	1	7	1	37	1	3	7	.	.	53
109	Sămărtinul de jos	542	5	–	–	93	1	.	.	13	5	6	1	67	2	14	31	.	5	89
110	Sămihaiul de jos	476	21	–	–	64	8	.	.	7	.	2	3	53	5	5	17	2	14	56
111	Sămihaiul de sus	201	18	–	–	25	3	.	.	2	.	3	5	16	2	2	6	.	5	23
112	Sartăș	442	21	–	–	102	11	.	1	12	2	.	18	75	7	9	17	1	.	113
113	Satavinița	1100	–	–	–	204	2	.	.	23	9	3	4	130	15	13	61	1	.	205
114	Scărișoara	2117	88	–	–	427	34	1	.	24	.	31	136	223	31	.	107	11	8	493
115	Schiopi	713	–	–	–	136	16	.	.	6	2	10	5	137	2	2	4	.	.	152
116	Șiragul unguresc	321	–	200	400	73	.	.	.	1	3	6	14	42	7	5	10	.	.	73
117	Sind	317	7	–	–	104	16	.	.	13	.	5	5	95	2	4	14	.	2	113
118	Surduc	496	–	–	–	73	6	.	.	.	.	4	1	74	.	.	.	.	.	79
119	Șaulia	1726	9	700	900	225	40	1	.	15	9	17	57	153	20	13	37	1	3	272
120	Șeușa de câmpie	319	5	–	–	51	.	.	.	.	.	1	.	49	1	1	1	2	.	49
121	Șutac	405	–	500	–	69	19	.	.	8	10	4	6	55	5	10	23	.	1	87
122	Șăureni	817	–	–	–	144	3	.	.	12	7	3	.	109	16	.	.	4	1	142
123	Șrăcăș	97	–	300	–	7	.	.	.	.	.	1	.	6	.	.	.	.	1	6
124	Șrițel de jos	1237	9	–	–	130	8	.	1	23	3	.	12	14	17	20	42	1	.	138
	Pagina IV.	29310	314	21500	21500	3717	345	2	2	348	88	214	406	2718	304	270	716	34	64	4004

f. 435r

Numărul curent	Comunele din județ	Populațiunea română a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au făcut contribuțiri de cereale pentru armată	Pagubele de războiu de comună în total	Au luat parte la mișcările impuse de războiu: chemați fiind: la pedeapsă pe fiecare	la pedeapsă colectivă, fiecare din ei cu câte [illegible] pe lei	pentru a fi arestați ca ostatici	au fost refugiați	Soarta îndurată în timpul războiului: omorâți pe câmpul de luptă	morți în spitale, la prăpăstii, la [illegible]	S'au reîntors acasă: cu brațele	rămași, bolnavi, la sfârșit	deplin sănătoși	sunt dispăruți	În urma decedaților și dispăruților au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de războiu: intelectuali	comercianți și industriași	țărani
				In Lei																
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
125	Tritul de sus	730	4	-	-	13	1	.	.	10	1	2	.	66	5	10	31	.	.	84
126	Tur	641	2	1000	-	104	8	.	.	7	4	4	8	81	5	8	23	2	9	91
127	Turcul	2561	4	-	-	359	41	.	.	71	7	37	43	266	7	39	89	4	3	415
128	Urca	864	11	-	-	100	5	.	.	13	2	4	.	83	3	12	41	1	.	104
129	Vaidacrig	525	1	400	-	39	15	.	.	10	7	6	2	70	9	9	25	3	2	39
130	Vaidei	392	-	-	-	82	1	.	.	10	1	8	.	58	6	8	24	2	.	81
131	Valo	565	1	400	-	92	.	.	.	5	6	3	.	67	11	8	13	.	.	92
132	Vălădeni de câmpie	965	28	-	-	270	12	1	.	38	5	23	3	194	20	24	38	.	6	277
133	Vărșmort	750	41	-	-	140	.	.	.	15	.	6	11	100	8	8	18	2	8	130
134	Vidolm	394	12	600	-	76	7	.	.	8	2	2	9	51	11	8	17	1	1	51
135	Vidra de jos	1370	2	-	-	279	25	2	.	60	7	13	1	214	11	24	43	.	.	306
136	Vidra de sus	1645	2	-	-	339	3	.	.	65	.	28	.	415	14	56	125	2	.	370
137	Vișcatul de sus	271	6	-	-	13	.	.	.	.	.	1	.	12	.	.	.	.	.	13
138	Zăce	819	28	-	-	129	1	.	.	18	3	6	.	111	2	10	24	.	.	140
	Pagina V	16032	142	16000	-	2437	119	3	-	330	45	143	77	1852	112	224	511	17	23	2513
	Pagina IV	29310	314	6400	24000	1744	345	2	2	348	88	214	446	3728	304	370	716	34	64	4000
	Pagina III	3609	254	9400	10000	905	256	5	.	376	96	171	237	3149	232	314	678	37	61	4171
	Pagina II	2350	374	10700	8000	3716	277	.	1	396	77	203	247	2712	259	363	815	43	71	3170
	Pagina I	3025	365	17800	8000	4994	340	.	7	501	103	259	375	3604	356	921	1095	41	101	4185
	Total	82200	1377	74177	62200	18097	1237	10	10	1954	409	990	1502	14123	1083	1572	3413	179	326	19120

f. 435v

2. Adresa de înaintare a *Tablourilor nominale*, f. 13r

13

Subprefectura judetului Turda Aries.

No. 5738/1922.

.....

Replica la Nr. 661/922.

Obiect: Culegerea datelor statistice despre jertfele poporului Roman in rasboiul Mondial.

Catre

Asociatiunea pentru literatura romana si cultura poporului roman.

S i b i u.

.....

Avem onoare a Va trimite tablourile din partea judetului Turda-Aries.

T u r d a, la 17 August 1922.

Acl: pachet.

Subprefect.

3. *Tablou nominal* al oraşului Turda, fila 437r, 446v (extras)

Judeţul: Turda Arieş

Plasa: Oraş

Comuna: Turda

Populaţiunea română 4975 suflete.

Nº 12168/1921

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la răsboiul din anii 1914—1918

Numărul curent	Numele şi pronumele	Născut în comuna	Ocupaţiunea civilă	Gradul avut la milizie	A fost decorat cu medalia	A luat parte la mişcările impuse de răsboiu: Chemat fiind: la partea activă, ca soldat pe front	la partea pasivă, pentru ocupaţiunea sa civilă	pentru a fi servit ca interned	a fost refugiat	Soarta îndurată în timpul răsboiului: mort pe câmpul de luptă	mort la transport, în prizoniat, în spital, în urma bolilor sau rănilor	S'a reintors acasă: ca invalid: rănit, bolnav, fără în prezent e sănătos	deplin sănătos	dispărut	în urma decedaţiei sau dispariţiei numărul e rămas: văduvă	numărul orfanilor	Observare
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Ilie Alexandru	Bucium mare	prăsnar	soldat	† Carol	/								/				
2	German Manail	Turda	cojocar	—"—		/								/				
3	Rafu Iosif	—"—	plugar	—"—	† Carol	/								/				
4	Marion Teodor	—"—	—"—	—"—		/								/				
5	Todorean Ioan	—"—	—"—	caporal	Argint I. cl. † Carol	/								/				
6	Rafu Ioan	—"—	—"—	soldat		/								/				
7	Felezeu Petre	—"—	—"—	frunteş		/								/				
8	Pălăcean Mihail	—"—	—"—	—"—	Argint II. bronz	/								/				
9	Grindean Vasile	—"—	—"—	soldat		/								/				
10	Bandea Mihail	—"—	—"—	frunteş		/								/				
1	Cosma Ioan	Chiriş	ziler	soldat	bronz † Carol	/						/						
2	Todorean Mihail	Turda	plugar	frunteş		/								/				
3	Székely Ioan	—"—	hăzăr de care	soldat	† Carol	/								/				
4	Pălăcean Mihail	—"—	plugar	caporal		/								/				
5	Focaciu Joacim	—"—	—"—	frunteş	Argint II bronz † Carol	/								/				
6	Crişan Vasile	—"—	—"—	soldat	† Carol	/								/				
7	Niculiciu Ştefan	—"—	—"—	—"—		/						/						
8	Chiorean Georghe	—"—	—"—	—"—		/								/				
9	Crişan Mihail	—"—	—"—	—"—		/								/				
20	Crişan Mihail	—"—	—"—	—"—		/								/				
1	Şuhan Simion	—"—	—"—	—"—		/								/				
2	Deac Mihail	—"—	ziler	—"—		/								/				
3	Bichiş Ilie	—"—	plugar	sergent	bronz † Carol	/								/				
4	Niculiţ Tanasie	Poşăuţul de jos	—"—	caporal	Argint II bronz	/								/				
25	Felezeu Simion	Turda	—"—	plutonier		/				/						1	2	
						15				1		2		11		1	2	

f. 437r

Numărul curent	Numele și pronumele	Născut în comuna	Ocupațiunea civilă	Gradul avut la miliție	A fost decorat cu medalia	A luat parte la mișcările impuse de războiu: Chiemat fiind: la partea activă, ca soldat pe front	la partea sedentară, pentru servicii auxiliare, sau mobilizat pe loc	pentru a fi arestat sau internat	a fost refugiat	Soartea indurată în timpul războiului: mort pe câmpul de luptă	mort în temniță, în pitiegie, în spital, în urma bolelor sau rănilor	S'a reintors acasă: ca invalid	rănit bolnav, însă fin present e sănătos	deplin sănătos	dispărut	în urma decedatului sau dispărutului a rămas: văduvă	numărul orfanilor	Observare
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
						536	2	1	1	39	4	15	90	374	23	45	102	
541	Călugăr Melinton	Mituș	plugar	soldat		1								1				
542	Dejan Jacob	Turda	zilor	"		1							1					
543	Miron Ioan	"	plugar	sergent	bronz	1								1				
544	Vulka Petre	Hășmaș	semitor	plutoner		1							1					
545	Căpușiu Laurențiu	Fiu bărbat mare	funcționar	Locotenent	2 Ligurian Landu [illegible]	1							1					
				Total		541	2	1	1	39	4	15	90	374	23	45	102	

Turda, la 27 Februarie 1922.

Primar:

ROMÂNIA JUDEȚUL TURDA PRIMĂRIA ORAȘULUI

Decorați 169
30 000
Fost 16
Mort 34
Plug. 495
545

Tip. „Ardealul", Cluj 9-11-21

f. 446v

OCTAVIAN TĂSLĂUANU ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. SENSIBILITĂȚI ȘI ATITUDINI PREMERGĂTOARE OPERAȚIUNILOR MILITARE

Dr. Petre Din

Abstract. ***Octavian Taslauanu and the World War I. Sensitivities and preliminary attitudes to military missions.*** *An outstanding personality of the Romanian culture, literature, sciences and arts, Octavian Taslaianu, was mobilized in the Austro-Hungarian army and assigned in the Galitia battlefield. Three months in the battlefield volume. The newspaper of a Romanian, officer in the Austro-Hungarian army, who took part with the Romanian glatosi from Ardeal , in the battles from Galitia, represents a mural of the Transylvanian realities after the Austro-Hungarian entrance in the war, but also of the Romanian mood that faced with the war difficulties. The competences that empowered the Transylvanian Romanians to accept the mobilization was the duty to the emperor Franz Joseph. With the honesty that characterizes the great spirits. Octavian Taslauanu pointed out the fact that, whether Romania had entered in 1914 in Transylvania, the Romanians from Austro-Hungary would have eased its success through riots. Thus, the sanction of the neutrality disoriented the Transylvanian ones, who accepted with resignation the military involvement in favor of the Austro-Hungarian monarchy*.

Cuvinte cheie: *Octavian Tăslăuanu, Transilvania, Franz Joseph, Austro-Ungaria, România*.
Keywords: *Octavian Taslauanu, Transylvania, Franz Joseph, Austro-Hungary, Romania***.**

Primul Război Mondial a impus românilor transilvăneni opţiunea psihologică între a-şi respecta jurământul de fidelitate faţă de împăratul Franz Joseph (1848-1916) şi a milita pentru unirea teritoriilor locuite de români din cuprinsul monarhiei austro-ungare cu România. Printre cei care s-au implicat în prima conflagraţie mondială şi a reliefat această dureroasă opţiune a fost Octavian Tăslăuanu.

Pentru o percepţie cât mai coerentă asupra acestui studiu, am considerat că se impune prezentarea sumară a biografiei cunoscutului intelectual transilvănean. Octavian Tăslăuanu (1876-1942) a fost un scriitor şi om politic român, născut în Bilbor, Harghita. Originea socială i-a influenţat benefic cariera de intelectual şi de militant în favoarea realizării României Mari. Tatăl său, Ioan Tăsluanu, a fost preot român greco-catolic, iar mama sa, Anisia, provenea dintr-o familie de ţărani originari din Bilbor[1]. Dintre funcţiile publice ocupate se remarcă cea de secretar al Consulatului general al României la Budapesta[2], şi de colaborator al publicaţiei Luceafărul[3], unde se împrieteneşte cu Octavian Goga. În anul 1894 s-a implicat în manifestaţiile de susţinere a memorandiştilor, care erau judecaţi de oficialităţile ungare[4]. Aceste activităţi îl situează pe Octavian Tăsluanu în ipostaza militantismului ardent, febril, de împlinire a idealului naţional.

În calitate de cetăţean austro-ungar este mobilizat în armata imperială şi trimis pe frontul din Galiţia. Datorită implicării sale în mişcarea naţională a fost ales membru al Marelui Sfat Naţional din Transilvania la 1 Decembrie 1918. În 1920 este ministru al Comerţului şi Industriei şi ministru al Lucrărilor Publice în guvernul condus de generalul Alexandru Averescu[5].

Asasinarea la 28 iunie 1914 a prinţului moştenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand a avut un puternic impact la nivelul sensibilităţii colective a popoarelor din imperiul dualist. În percepţia lui Octavian Tăsluanu, prinţul moştenitor semnifică unica speranţă într-un viitor mai bun al popoarelor din imperiu, iar asasinarea sa a generat imense regrete la nivelul orizontului de aşteptare al supuşilor dinastiei de Habsburg. Dispariţia lui Franz Ferdinand a fost percepută ca debutul unor catastrofe care în mod fatal urmărea să demoleze monarhia şi coroana habsburgică, deţinută de împăratul Franz Josepf. Regretul popoarelor era sincer, deoarece asasinarea prinţului moştenitor simboliza prăbuşirea unei iluzii care promitea supuşilor din imperiu un viitor mai bun în cadrul unei monarhii reorganizate pe principii federaliste[6].

Asasinatul de la Sarajevo a determinat reacţia Monarhiei şi însuşi împăratul Franz Joseph se pronunţa în favoarea războiului, deşi era îngrijorat de consecinţele lui. Ultimatumul adresat Serbiei de diplomaţia austriacă era destinat să facă războiul inevitabil[7]. În viziunea lui Octavian Tăslăuanu, acest fapt simboliza pedepsirea unei ţări pentru gestul unui tânăr fanatic, Gavrilo Princip. Oficialităţile austriece îşi propuneau prin declanşarea războiului să asigure securitatea în zona graniţei de Sud, consolidarea dominaţiei în provinciile recent anexate şi desfiinţarea Serbiei ca stat independent. Pe fundalul insecurităţii generate de crima de la Sarajevo, figura lui Franz Ferdinand primea dimensiuni

[1] Tăslăuanu 1976, p. 39-52.
[2] Tăslăuanu 1976, p. 107.
[3] Tăslăuanu 1976, p. 113-114.
[4] Tăslăuanu 1976, p. 81-82.
[5] Netea 1976, p. XXVI-XXVII.
[6] Tăslăuanu 1916, p. 9-10.
[7] Taylor 2000, p. 197.

hiperbolizante, fiind perceput ca o personalitate care asigurase cu viaţa sa pacea şi care diminuase rivalităţile dintre popoarele supuse Monarhiei austro-ungare. Prin asasinarea acestuia s-au dezlănţuit energiile distructive ale războiului, prinţul moştenitor devenind figură legendară în sensibilitatea colectivă a popoarelor dublei monarhii. *„În lumina flăcărilor ce ameninţau să învăluie pământul, figura Principelui Moştenitor Francisc Ferdinand creştea. Lua proporţiile unui erou ce apărase cu viaţa lui pacea, părea un Atlas pe umerii căruia se odihniseră duşmăniile între popoare. A căzut, şi în urma lui s-au descătuşat furiile războiului în toate părţile. A devenit un adevărat om mare! Mai mare de cum ar fi putut ajunge cu coroana habsburgică pe cap*!"[8].

Textul uzitat de intelectualul transilvănean valorifică elemente ale imaginarului social şi politic cu intenţia bine definită de a consolida trăiri afective intense şi loialitatea românească în jurul monarhiei austro-ungare. Limbajul şi atitudinile ce derivă din text reprezintă veritabile instrumente de a sugera mitul *„bunului împărat"*[9] şi de a determina solidaritatea colectivă faţă de ipostaza justiţiară şi de promotoare a păcii, reliefate de prinţul moştenitor Franz Ferdinand. La nivelul mentalităţii colective prinţul moştenitor a fost investit cu statutul de salvator şi mântuitor al românilor din situaţia ingrată în care se aflau.

Răspunsul Serbiei a nemulţumit autorităţile imperiale care au decis mobilizarea parţială şi apoi totală a armatei austro-ungare. Împăratul Franz Joseph se adresa popoarelor din întinsul imperiu în limbile lor naţionale, solicitându-le să apere Austro-Ungaria de pericolul slav. Liviu Maior sublinia că ordinul de mobilizare, apelurile şi decretele guvernamentale au fost publicate în limba română pentru prima dată de la 1867, fapt care va avea un impact favorabil la nivelul sensibilităţii intelectualilor români, care solicitaseră prin diverse acţiuni acordarea de drepturi naţionale românilor transilvăneni[10]. Această strategie imperială s-a materializat şi prin utilizarea de cocarde şi steaguri tricolore de către românii mobilizaţi, iar liderii politici şi confesionali i-au îndemnat pe români la fidelitate faţă de monarhia austro-ungară.

Contemporan al acestor evenimente, Octavian Tăslăuanu menţionează că încrederea oficialităţilor austro-ungare în români era extrem de redusă. Cabinetul de stat major din Viena acredita ideea că românii vor refuza mobilizarea, iar autorităţile de la Budapesta erau dominate de spectrul unei revoluţii în Transilvania. Prim-ministrul maghiar, contele Istvan Tisza adresa ameninţări liderilor politici români; refuzul de a se mobiliza sub steagul împăratului ar fi avut represiuni sângeroase. Prin Sibiu şi zonele învecinate circulau detectivi trimişi de Budapesta pentru a identifica conspiraţii şi agitaţii împotriva autorităţilor maghiare[11].

În pofida brutalităţilor şi a ameninţărilor guvernului maghiar, românii s-au înrolat în armata imperială depăşind toate predicţiile anterioare. Românii şi-au păstrat credinţa în Casa de Habsburg şi în perioada persecuţiilor oficialităţilor maghiare, care au desfiinţat 400 de şcoli poporale, au interzis accesul deputaţilor români în Parlamentul de la Budapesta, au ucis alegători români şi au înfiinţat episcopia de la Hajdudorogh. Chiar şi în asemenea situaţii, românii au rămas loiali împăratului, fapt remarcat şi de însuşi contele István Tisza care sublinia că românii şi-au demonstrat patriotismul dinastic. Cu francheţe, Tăslăuanu mărturisește că mobilizarea românilor s-a datorat doar poruncii imperiale şi groazei faţă de abuzurile maghiare[12]. *„Nenorocitul de el n-a simţit ce clocotea în sufletele celor ce se duceau să îmbrace hainele împărăteşti, n-a priceput că numai porunca împărătească şi sila i-au îndreptat pe toţi spre cazărmi*"[13].

Semnificative pentru atmosfera premergătoare a războiului sunt intonarea de cântece patriotice prin cafenelele Sibiului, chiotele stradale şi zvonurile care circulau în oraş. Corespondenţa cu Bucureştiul a fost întreruptă, iar intelectualului transilvănean îi era imposibil să traverseze frontiera peste Carpaţi în România, fiind supravegheat de detectivi. După multe ezitări, însoţit de un detectiv până la gară, Octavian Tăslăuanu decide să se prezinte la Făgăraş, conform ordinului de mobilizare. Dilema sa privind refugiul în România sau prezentarea la oastea împăratului s-a finalizat prin acceptarea ordinului de mobilizare.

Aşa cum preciza Ioan Bolovan, războiul a afectat viaţa economică-socială, dar şi viaţa privată a oamenilor de acasă, cât şi a celor de pe front. Publicarea ordinului de mobilizare şi plecarea soldaţilor pe front a fost însoţită de lacrimile mamelor şi a soţiilor, anticipând tragediile care le vor afecta familiile în timpul războiului[14]. Relevant în acest sens este relatarea lui Octavian Tăslăuanu, privind deplasarea din Sibiu spre Făgăraş, unde fusese chemat pentru mobilizare din data de 7 august 1914. *„La gară lume multă, răcnete, suspinuri şi plânsete. E de necrezut ce greu se despart doi oameni care se iubesc, mai ales când presimt că despărţirea poate e pentru vecie. Ţăranca tânără plângea de i se rupea pieptul plin, ce-i sălta ca nişte valuri biciuite de furtună. Bărbatul voinic se uita la ea, şi cu o furie sălbatică se scobora mereu din tren, o luă pe după cap şi plângeau amândoi ca doi copii. La plecare l-au ţinut cu putere în tren*

---

[8] Tăslăuanu 1916, p. 11.
[9] Nicoară 1997, p. 339-396; Nicoară 1999, p. 209-221; Din 2003, p. 7-21; Andrei 2001, p. 221.
[10] Maior 2006, p. 129.
[11] Tăslăuanu 1916, p. 12..
[12] Tăslăuanu 1916, p. 12-13.
[13] Tăslăuanu 1916, p. 13.
[14] Bolovan 2015, p. 75.

tovarăşii de suferinţă. Voia să se dea jos la nevastă, care acum se bocea îngenunchiată, cu faţa în pământ ca după un mort.

Trenul porni greu, oftând şi el. Chiote, răcnete, cântece de frunză, din fluier, din clarinet şi din gară, umpleau văzduhul, iar din gară se auzea un cor de suspine, care slăbea, pierea din ce ne depărtam. Un ultim şuierat al sirenei de la locomotiva ce ne ducea.

Sub steagul împăratului
În pierzarea capului

– cum cânta unul dintr-un vagon vecin – şi toţi se liniştiră ca la poruncă. Fiecare se scoborâse în sufletul lui şi se lăsa sfâşiat de durerea plecării"[15].

Conţinutul citatului este un excelent argument care exprimă starea de spirit a românilor mobilizaţi la Făgăraş. Plecarea soldaţilor pe front nu a determinat sentimente de entuziasm, de optimism, iar în gările străbătute de trenul mobilizării dominante erau plânsul mamelor şi al soţiilor. Textul are şi o altă semnificaţie simbolizând relaţia dintre supuşii monarhiei şi împăratul de la Viena. Conform acesteia, invocând pericolul adversarului identificat în cel slav, imperiul face apel la ataşamentul faţă de împărat şi dinastie. Finalitatea acestui demers constă, evident, în implicarea românilor în favoarea cauzei militare habsburgice. Sorin Mitu afirmă că desprinderea ardelencelor din orizontul fascinaţiei imperiale se realizează în contextul Primului Război Mondial, când suferinţele induc regresul sentimentelor faţă de imperiu şi reliefează o apetenţă faţă de ideea naţională. Paradigma femeilor transilvănene odinioară fascinate de efigia strălucitoare a dinastiei de Habsburg, sugerează faptul că atracţia personalităţii, atunci când rezidă în coerciţie nu are durată temporală vastă, cu atât mai mult într-o sensibilitate de tip feminină, predispusă la îngăduinţă[16].

Ajuns la Făgăraş, Octavian Tăslăuanu prezintă în detalii organizarea batalionului. Echipat cu uniforma de sublocotenent îşi începe serviciul militar în slujba împăratului. Inedită şi pentru el această nouă ipostază, intelectualul transilvănean exprimă dezamăgirea celor mobilizaţi. Sperând că sunt chemaţi numai pentru un control de rutină, ţăranii glotaşi au fost surprinşi în mod dureros să constate că primesc echipament militar. În acel moment, singura lor atitudine constă în detectarea unor subterfugii pentru a eluda privaţiunile serviciului militar[17].

Organizarea militară nu a decurs fără incidente. Preluând clişeele şi stereotipurile ancestrale de denigrare a românilor transilvăneni, ofiţerii unguri trasmiteau ordine în limba maghiară, care nu erau percepute ca atare de români. Nervozitatea ofiţerilor unguri s-a manifestat prin proliferarea de înjurături la adresa românilor, cele mai frecvente fiind *„porc de valah"* şi *„valah puturos"*[18]. Intervenţia sa a detensionat situaţia, ofiţerii unguri renunţând la invective, iar organizarea batalionului în companii a decurs normal.

Pe fundalul tensiunii inerente a acestei acţuni, intelectualul transilvănean a surprins discuţia a doi soldaţi nemulţumiţi de comportamentul ofiţerilor unguri, care s-au întors cu faţa spre Munţii Carpaţi şi şi-au făcut semnul crucii[19]. Cum am putea decodifica gestul acestor români? În mod simbolic, considerăm noi, Munţii Carpaţi semnifică în mentalul românilor transilvăneni speranţa şi mântuirea de realizare a idealului naţional prin intrarea armatei române în Transilvania şi unirea cu Vechiul Regat.

În ciuda sentimentelor sale filoromâneşti, Octavian Tăslăuanu este impresionat de funcţionarea precisă a administraţiei militare austriece. Soldaţii au fost dotaţi cu tot echipamentul militar, de la mantale până la obiele. Nici un detaliu nu a fost neglijat şi în a patra zi de la mobilizare, trupa a fost dotată cu bucătării noi, trăsuri de muniţii şi cu câte un car de bagaje şi de aprovizionare. Doar caii încă lipseau din tot echipamentul militar. Acest fapt l-a determinat pe Tăslăuanu să admire spiritul meticulos de organizare austriac şi să considere administraţia militară austriacă pregătită şi adaptată acestui conflict[20].

Interesante consideraţii realizează intelectualul transilvănean atunci când se referă la originea socială a soldaţilor, la nivelul lor de instruire şi modul în care se raportau la idealul naţional şi la îndeplinirea obligaţiilor militare. Ţăranii transilvăneni erau tăcuţi şi acceptau privaţiunile mobilizării ca nişte martiri. Cei originari din Bran şi din Ţara Oltului aveau sentimentul conştiinţei naţionale. Cei mai mulţi dintre ei aveau instrucţia primară, citeau gazete şi erau persoane care călătoreau prin România şi America şi aveau conştiinţa identităţii naţionale. Mulţi erau gospodari harnici, exercitau dreptul de alegător şi aveau experienţele luptelor politice din cercurile electorale ale Făgăraşului şi Arpaşului. Prin urmare, credeau în idealul naţional promovat de liderii politici şi de presa transilvăneană. Aşteptau numai intrarea armatei române în Transilvania, alăturarea elitei politice transilvănene acesteia şi conflictul cu opresorii maghiari.

În viziunea lui Octavian Tăslăuanu, ţăranii români aveau conştiinţa apartenenţei naţionale la Vechiul Regat şi încercau diverse subterfugii pentru a evada din situaţia ingrată în care se aflau. Trebuiau să lupte pentru o cauză străină

[15] Tăslăuanu 1916, p. 15-16.
[16] Mitu 2013, p. 304-305.
[17] Tăslăuanu 1916, p. 19.
[18] Tăslăuanu 1916, p. 20.
[19] Tăslăuanu 1916, p. 21.
[20] Tăslăuanu 1916, p. 22-23.

aspiraţiilor naţionale. În acest context se erijau în ipostaza de bolnavi, alteori nebuni pentru a fi exoneraţi de obligaţiile militare. În schimb, ungurii, saşii şi evreii erau privilegiaţii, fiind repartizaţi la servicii auxiliare şi la serviciul medical. *„Românii nu puteau scăpa decât cei într-adevăr bolnavi şi de aceea cei mai mulţi s-au resignat şi şi-au pus nădejdea în Dumnezeu*"[21].

Conform instrucţiunilor Ministerului de Război, Octavian Tăslăuanu era desemnat comandantul plutonului al patrulea din compania a doua. Din perspectiva originii etnice, nici un comandant de companie nu era român, toţii fiind străini. Erau evrei din Budapesta şi un proprietar din comitatul Hunedoara, şvab de origine. Cei mai mulţi dintre ofiţeri nu vorbeau limba română, iar soldaţii făgărăşeni nu înţelegeau limba maghiară. În aceste condiţii, neînţelegerile dintre ofiţeri şi soldaţi erau frecvente şi determinau, uneori, un umor involuntar. *„Un ofiţer ungur a voit să însufleţească pe soldaţi. Le-a ţinut un discurs care se sfârşea cu următoarea frază: „Hazánk egere sotét vész felhök tornyosultek". (Cerul patriei noastre e acoperit de nori negri ai primejdiei). După discurs a întrebat: „Priceput ?" Soldaţii au clătinat din cap : nu. „Priceput ?" a întrebat din nou ofiţerul. A ieşit un căprar sfătos: „eu". „No, a zis, să-şi iee fieştecare om chepeniagu (mantaua), că va fi ploaie". Ne-am tăvălit de râs*"[22].

Spiritul de solidaritate dintre ofiţeri se reducea la forme convenţionale şi nu a diminuat barierele naţionale. Intelectualul transilvănean menţiona că atât românii cât şi ungurii şi austriecii îşi îndeplineau obligaţiile militare mai mult izolat decât în comuniune. Între soldaţi şi ofiţeri domina o imensă falie comunicaţională şi doar teama de sancţiuni menţinea ordinea şi disciplina în armată. Octavian Tăslăuanu sublinia cu francheţe că soldatul nu era ataşat cauzei militare pentru care fusese mobilizat[23]. Relevantă în acest sens este discuţia cu doi soldaţi care l-au întrebat care este poziţia României în acest conflict, şi care este explicaţia pentru atitudinea de expectativă a acesteia. *„Toate bune, domnule, dar dacă e vorba să ne batem, să ne vărsăm sângele, cel puţin să ştim pentru ce*?"[24].

Textul exprimă propensiunea românilor transilvăneni faţă de ideea naţională reprezentată de România. Simona Nicoară menţionează că entuziasmul resimţit în momentele de efervescenţă colectivă este tendinţa de unitate, de contopire în forţa cea mare a naţiunii. Crearea de sentimente puternice determină constituirea comunităţii de sentimente, de idei şi interese. Reprezentarea naţiunii într-o valoare supremă devine obiect al sentimentului, al iubirii sacre[25]. În acest context spiritul de sacrificiu reliefat de citat este un elogiu adus naţiunii române în curs de constituire.

Ordinul de mobilizare, privaţiunile vieţii militare, dificultăţile familiei rămase fără susţinerea soţului au determinat nemulţumiri crescânde la nivelul sensibilităţii celor rămaşi în spatele frontului. Decretarea mobilizării, susţine Tăslăuanu, a fost acceptată cu resemnare, cu fatalitate de românii transilvăneni care l-au perceput pe împărat ca fiind cea mai înaltă instanţă după Dumnezeu. În concepţia acestora autoritatea absolută a împăratului decurge din voinţa lui Dumnezeu[26]. Din această pespectivă reacţia românilor la mobilizare nu este deloc surprinzătoarea. *„Pe drum, o femeie frumoasă, care ne primise pe doi ofiţeri în căruţă, se tânguia şi-mi spunea: „De s-ar aduna toate lacrimile câte s-au vărsat cu mobilizarea asta s-ar face un râu cât Oltul, Domnule. D-voastră nu ştiţi câtă jale e pe la vetrele oamenilor.*

- Lasă, nevastă, că ne-o feri Dumnezeu pe toţi de primejdie, şi ţi se va întoarce şi-al dumitale".

Bătrânul ce mână caii, îşi scoase pipa din gură,scuipă una şi întorcând o faţă posomorâtă către noi şi zise cu un glas răguşit: „Am trimis trei feciori împăratului şi a-şi fi bun bucuros de mi s-ar întoarce măcar unul acasă"[27].

Un element care alimentează loialitatea faţă de monarhia austro-ungară este jurământul de credinţă faţă de împăratul de la Viena. Aşa cum vor demonstra evenimentele ulterioare, acest simbol al onoarei militare va avea un rol esenţial în comportamentul soldatului român. Conţinutul jurământului este o invitaţie lansată românilor de a confirma fidelitatea faţă de împăratul Franz Joseph prin participarea acestora la operaţiunile militare sub flamură habsburgică[28]. *„Înaintea Atotputernicului Dumnezeu jurăm sărbătoreşte, că ne vom purta cu credinţă şi cu ascultare faţă de Majestatea Sa, Domnul şi Stăpânul nostru, Francisc Iosif I, din mila lui Dumnezeu, Împăratul Austriei, Craiul Bohemiei ş.a.m.d. şi Regele apostolic al Ungariei, - şi faţă de legile întărite ale patriei. Jurăm că vom asculta de Majestatea Sa, de generalii Majestăţii Sale, de conducătorii şi mai marii noştri, că îi vom cinsti şi-i vom apăra, că le vom împlini ordinele şi poruncile. În orice slujbă, împotriva oricărui duşman, oricine va fi el, pe apă şi pe uscat, ziua şi noaptea, în bătălii, în atacuri, în ciocniri şi în orice alte împrejurări, - cu un cuvânt pretutindeni, în orice vreme şi cu orice prilej vom lupta viteşeşte şi bărbăteşte; la nici o întâmplare nu vom intra în nici un fel de înţelegere cu duşmanul nostru, - ne vom purta întotdeauna*

[21] Tăslăuanu 1916, p. 27.
[22] Tăslăuanu 1916, p. 28.
[23] Tăslăuanu 1916, p. 30-31.
[24] Tăslăuanu 1916, p. 25.
[25] Nicoară 2002, p. 158-159.
[26] Nicoară 1997, p. 354.
[27] Tăslăuanu 1916, p. 31-32.
[28] Mitu 2013, p. 211.

măsurat legilor de războiu şi în chip vrednic de luptători bravi. Vom trăi şi vom muri cu cinste. Aşa să ne ajute Dumnezeu!. Amin"[29].

Documentul reiterează instrumentalizarea ideologică indusă românilor transilvăneni de autorităţile habsburgice şi testează fidelitatea faţă de împărat prin îndeplinirea obligaţiilor militare faţă de monarhia austro-ungară. Relevantă în acest jurământ este loialitatea faţă de împărat, fapt care legitimează indirect recunoaşterea de necontestat a autorităţii sale şi implicarea militară în susţinerea cauzei imperiale pe câmpul de luptă.

Referitor la resorturile care i-au determinat pe români să accepte mobilizarea, intelectualul transilvănean preciza faptul că datoria faţă de suveranul Franz Joseph a fost decisivă. Octavian Tăslăuanu afirma că, dacă armata românăar fi intrat în 1914 în Transilvania românii din armata austro-ungară ar fi favorizat succesul acesteia prin revolte. În schimb, declararea neutralităţii României prin decizia Consiliului de Coroană, din 3 august 1914, i-a dezorientat pe românii transilvăneni care au trebuit să accepte cu resemnare încorporarea în armata imperială şi participarea la efortul de război al monarhiei. „*În vremea asta atenţiunea noastră era îndreptată spre România. Aşteptam un semn de nădejde, cum aşteaptă orbul o rază de lumină. A sosit vestea despre hotărârea Consiliului de Coroană, prin care s-a decretat neutralitatea României. Vestea ne-a izbit ca un trăznet din senin. Ne simţeam ca o turmă fără păstor, care în fiecare zi poate fi pornită pe câmpul de măcel. Toate planurile noastre revoluţionare s-au prăbuşit ca cetăţile clădite de copii, ni s-a întunecat sufletul şi ne-a sângerat inima*"[30] .

Semnificativă pentru starea de spirit a românilor transilvăneni mobilizaţi după colportarea informaţiei despre neutralitatea României sunt însemnările lui Octavian Tăslăuanu. Trecerea frontierei în România era o alternativă în mentalul elitei românilor, dar ideea nu a fost împărtăşită şi de ţărani, majoritatea celor mobilizaţi. Preluând informaţii referitoare la neutralitatea României, aceştia au decis să nu-şi părăsească gospodăriile, nevestele şi copiii, pentru a nu fi victime sigure ale represiunii autorităţilor austro-ungare. Dacă românii transilvăneni ar fi avut certitudinea intrării armatei române în Transilvania, ostaşii ţărani ar fi fost adepţii revoluţiei şi ar fi răzbunat astfel suferinţele seculare[31]. În atare condiţii, românii transilvăneni au rămas loiali cauzei împăratului şi au participat la campaniile militare ale Austro-Ungariei. „*Am rămas părăsiţi şi în voia sorţii. Nu învinuiesc pe nimeni pentru acest moment pierdut. Suntem toţi de vină şi noi Ardelenii şi cei din România. Sforţările şi hotărârile unei clipe nu atârnă numai de la prezent, ci sunt rezultatul trecutului, a muncii sistematice şi a pregătirii conştiente. Totuşi cred că e o datorie a noastră a fixa greşelile, spre a sluj de învăţătură oamenilor*"[32].

La finalul acestui studiu se impune formularea următoarelor concluzii:

Personalitate remarcabilă a culturii române, a literaturii, a ştiinţelor şi artelor, Octavian Tăslăuanu a fost mobilizat în armata austro-ungară şi repartizat pe frontul din Galiţia. Volumul *Trei luni pe câmpul de război . Ziarul unui român, ofiţer în armata austro-ungară, care a luat parte, cu glotaşii români din Ardeal, la luptele din Galiţia* reprezintă o frescă a realităţilor transilvănene după intrarea Austro-Ungariei în război, dar şi a stărilor de spirit a românilor confruntaţi cu dificultăţile războiului.

Resorturile care i-au capacitat pe românii transilvăneni să accepte mobilizarea a fost datoria faţă de împăratul Franz Joseph. Cu francheţea caracteristică marilor spirite, Octavian Tăslăuanu sublinia faptul că, dacă România ar fi intrat în anul 1914 în Transilvania și românii din Austro-Ungaria ar fi facilitat succesul acesteia prin revolte. Prin urmare, decretarea neutralităţii i-a dezorientat pe transilvăneni, care au acceptat cu resemnare implicarea militară în favoarea monarhiei austro-ungare.

Bibliografie

Andrei 2001 – M. Andrei, *Românii ardeleni şi împăratul austriac. Avatarurile mitului „bunului împărat" de la sfârşitul secolului al XVIII-lea la perioada paşoptistă*, în „Revista Bistriţei", XV, 2001.

Bolovan 2015 – I. Bolovan, *Primul Război Mondial şi realităţile demografice din Transilvania. Familie, moralitate şi raporturi de gen,* Cluj-Napoca, 2015.

Din 2003 – P. Din, *Mitul bunului împărat în sensibilitatea colectivă a românilor transilvăneni în secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2003.

Maior 2006 – L. Maior, *Habsburgi şi români De la loialitatea dinastică la identitatea naţională*, Bucureşti, 2006.

Mitu 2013 – S. Mitu, *Transilvania mea. Istorii, mentalităţi, identităţi*, Iaşi, 2013.

Netea 1976 – V. Netea , Prefaţă în O. Tăslăuanu, *Spovedanii*, Bucureşti, 1976, p. XXVI-XXVII.

Nicoară 2002 – S. Nicoară, *Naţiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, 2002.

[29] Tăslăuanu 1916, p. 33-34.
[30] Tăslăuanu 1916, p. 34.
[31] Tăslăuanu 1916, p. 35.
[32] Tăslăuanu 1916, p. 35.

Nicoară 1997 – T. Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală şi mentalităţi colective,* Cluj-Napoca, 1997.
Nicoară 1999 – S. Nicoară*, Mitologiile revoluţiei paşoptiste. Istorie şi imaginar*, Cluj-Napoca, 1999.
Taylor 2000 – A.J.P. Taylor, *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului Austriac şi a Austro-Ungariei*, Bucureşti, 2000.
Tăslăuanu 1976 – O. Tăslăuanu, *Spovedanii*, Bucureşti, 1976.
Tăslăuanu 1916 – O. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război . Ziarul unui român, ofiţer în armata austro-ungară, care a luat parte, cu glotaşii români din Ardeal, la luptele din Galiţia*, Bucureşti, 1916.

STATUTUL ȘI CARACTERUL PREZENȚEI ARMATEI ROMÂNE ÎN BASARABIA: IANUARIE – MARTIE 1918

Anatolie Povestca

Abstract. ***Status and character of the presence of the Romanian Army in Bessarabia: January-March 1918.*** *The Romanian troops entered the area between the Prut and the Dniester at the request of some leaders of the Moldavian Democratic Republic in order to restore order and peace broken by the Bolshevik insurgents, to take under the protection the main communications arteries, roads, railways, ammunition depots and food depots subordinate to the Allies. Against the backdrop of the events of World War I, the Bolshevik Revolution / coup d'état in Russia, the uncertainty that existed at that time in society, the use of force by the Romanian army in achieving the above mentioned goal caused various reactions from both the local population and the Bessarabian authorities, thus opening a Pandora's box in the interpretation of the actions undertaken by the command of the Romanian army as characterized by generalized violence and abuse against the civilian population. The urgent need to restore public order in Bessarabia, the moral wear and tear of the war were the factors that determined the radicalism of actions with the element of violating civil law in resolving conflicts between the parties. The violence used by the Romanian army can be conditionally qualified as violence against armed persons and violence against civilians (unarmed) in Bessarabia. Violence on the part of Romanian troops was in the form of arrests, beatings, requisitions, less often extrajudicial executions, which were used in response to aggression from the peasants, expressed in beatings, attacks with axes and pitchforks. Thus, two dimensions of reality were imaginatively created: negative and positive. The political actors of the time (Bolshevik revolutionary forces, socialists, national minorities, Moldavian peasants and soldiers, intellectuals, politicians, and the Romanian army) can be included in the framework of these two dimensions. The political actors of these two dimensions can easily get into the positive or the negative dimension; it depends on which camp the one who interprets belongs to and to what extent the assessment of the event is subjective or objective. Between these two extremes, modern historiography is today maneuvering in describing the period of the stay of the Romanian army in Bessarabia*.

Cuvinte cheie: *armată, proprietate, țărani, violență*.
Key-words: *army, property, peasantry, violence*.

Reconstituirea și interpretarea unui subiect istoric depinde în mare parte de fapte și de valorile asumate conștient de către cercetători. Importanța proceselor derulate, ca urmare a acțiunilor militare din imediata apropiere a războiului, spre sfârșitul anului 1917 continuate pe durata anului 1918, justifică cercetarea problemei legate de prezența Armatei Române pe teritoriul Basarabiei. În pofida faptului că timp de un secol a fost obiectul preocupărilor mai multor istorici, adevărul legat de prezența Armatei Române în Basarabia, rămâne puțin studiat. La distanță de 100 ani mai există suspiciuni și acuze în adresa statului român invocate de faptul: că operațiile exercitate pe teritoriul Basarabiei, au fost înfăptuite cu abuzuri, încălcări și execuții din partea armatei; că intrarea armatei n-a fost dorită de populația locală și puterea de la Chișinău; că trupele moldovenești au primit ordin de a lupta contra ei. Sigur, au existat abuzuri, să nu uităm faptul că era război. Nimeni nu a negat și nici neglijat acest aspect, recunoscut și confirmat la nivel oficial de comandamentul Armatei Române și de misiunile diplomatice externe. Era o necesitate ce reieșea din condițiile și rigoriile războiului. Rapiditatea cu care urma să se facă restabilirea ordinii publice în Basarabia, uzura morală a războiului au fost factorii care au determinat radicalismul acțiunilor cu elementele excluderii dreptului civil în soluționarea conflictelor iscate dintre părți. Pe fundalul evenimentelor Primului Război Mondial, al loviturii de stat bolșevice din Rusia, al incertitudinii existente în societate, prezența armatei și utilizarea forței de către comandamentul Armatei Române, caracterizat uneori prin violențe și abuzuri generalizate față de populația civilă, a cauzat un șir de reacții, manifestate și interpretate diferit, atât din partea populației civile cât și a autorităților guvernamentale[1].

Explicația acestei situații este simplă prin prisma celui care expune și complicată prin vizorul celui care recepționează informația transmisă. Sursele existente sunt contradictorii, iar faptele sunt acoperite de o variată interpretare care nu au scăpat polemicilor purtate de istorici. Sarcina istoricului este să înțeleagă și să comunice pe înțeles cititorului, ceea ce s-a întâmplat în acel trecut. S-au creat astfel două modalități, dimensiuni de interpretare a realității: una pozitivă real existentă (cei care au susținut și acceptat prezența Armatei Române), cealaltă negativă (cei care s-au opus și au criticat această prezență). Între aceste două extreme, manevrează istoriografia contemporană, când urmează să descrie perioada aflării Armatei Române în Basarabia. În limitele acestor două dimensiuni pot fi încadrați actorii politici de atunci (forțele revoluționare bolșevice, socialiștii și minoritățile naționale, țăranii și ostașii moldoveni, clasa intelectuală, politicienii). Actorii politici pot nimeri atât în dimensiunea pozitivă cât și în cea negativă, depinde în ce tabără se află cel ce interpretează și cum se face aprecierea evenimentului. Examinarea și cercetarea

[1] Informații mai detaliate le puteți afla din Blogul centenarului 1918-2018. *De la Autonomie la Independență (VI): Percepții locale față de intrarea armatelor române*, expuse de dr.în istorie Octavian Țîcu, la Radio Europa Liberă Moldova, 07 ianuarie 2018.

atentă a materialelor din arhive, a documentelor Sfatului Țării, ziarelor, revistelor și a altor publicații din presa vremii, vor permite să stabilim cu certitudine ideile dominante din societatea și în mentalitatea liderilor politici basarabeni, de la sfârșitul anului 1917 începutul anului 1918. Majoritatea liderilor își însușiseră ideile socialiste și revoluționare nu pur și simplu că ar fi fost contaminați de valul revoluției ruse din februarie 1917, ci din convingeri profunde că realizându-le în condițiile concrete ale Basarabiei, vor putea schimba ordinea socială și modul de viață al populației[2].

Intrarea Armatei Române în Basarabia s-a făcut ***direct*** și la cererea repetată a unor lideri politici ai Republicii Democratice Moldovenești. O primă tentativă a fost cea a Directorului de Externe și cel a Directorului de Interne Ion Pelivan și Vladimir Cristi, în perioada 8-17 decembrie 1917, când se aflau la Iași pentru a informa guvernul român și pe reprezentanții Puterilor Aliate despre situația din Basarabia și solicitarea ajutorului militar în scopul stopării procesului de anarhizare politică și degradare economică. Rezultatul a dezvăluit neputința și nedorința Aliaților de a ajuta cu forțe armate din cauza problemelor cu care se confruntau aceștia pe front, dar a deschis calea dialogului spre guvernul și Armata Română. A doua încercare a constituit-o telegrama expediată la Iași către Ministerul de Război al României, sub semnătura lui Pantelimon Erhan, Ion Pelivan și Vladimir Cristi din 22 decembrie 1917, prin care oficialii moldoveni rugau pe generalul Constantin Iancovescu să dispună trimiterea spre Chișinău a unui regiment ardelenesc aflat la Kiev, care să fie pus la dispoziția executivului de la Chișinău. După întrunirea Statului Major din 24 decembrie 1917, această cerere a fost aprobată[3] (fig.1). A treia adresare s-a produs pe fundalul dezordinilor existente, după arestarea militarilor ardeleni în Gara de la Chișinău din 6 ianuarie 1918, sosiți cu trenul de la Kiev. În aceste condiții au avut loc două ședințe conspirative ale membrilor Sfatului Țării și Consiliului Directorilor Generali, la care s-a luat decizia de a trimite la Iași, o a doua delegație compusă din Ion Pelivan, Vasile Țanțu, Gheorghe Buruiană, Mihai Minciună, care urmau să ajungă la Iași, separat, pe căi diferite, pentru a cere guvernului român concursul militar[4]. ***Indirect*** din partea generalului Dmitri Șcerbaciov, care în contextul dezagregării Imperiului Rus, a anarhiei locale și a necesității aliaților de a menține frontul româno-rus, având menirea sub aspect social, de a restabili ordinea și liniștea în regiune iar sub aspect militar, luarea sub pază și ocrotire a principalelor artere de comunicații, drumuri, căi ferate, depozite de muniții și alimente aflate în subordinea aliaților sub totala garanție a puterilor Antantei, a acceptat intrarea Armatei Române în Basarabia[5]. Din lipsă de trupe ruse fidele, care ar fi putut ele îndeplini aceste sarcini, și sunt convins, că în ipoteza existării acestor trupe, generalul Dmitri Șcerbaciov, niciodată nu ar fi cerut și nici acceptat acordarea încrederii și mandatul românilor în Basarabia. Atunci când conjunctura evenimentelor externe, de regulă, nu ținea cont de voința politică sau aspirația populației, corelată cu existența pericolului fracturării teritoriale din cauza pretențiilor Ucrainei asupra sudului Basarabiei, dar și a Austro-Ungariei asupra nordului ei, acceptarea prezenței Armatei Române a semnificat pentru populație cât și pentru o parte din elita politică, un sprijin, o încredere, o speranță, o garanție într-un viitor[6].

Violența Armatei Române în Basarabia convențional o putem califica: violența contra persoanelor înarmate și violența contra persoanelor neînarmate (civile)[7]. Violența din partea trupelor române lua forma mai des a arestărilor, bătăilor, încarcerărilor, rechizițiilor, mai rar a execuțiilor extrajudiciare, care erau de cele mai dese ori drept răspuns la agresiunile cu bâte, topoare, furci venite din partea țăranilor[8]. Violența contra persoanelor înarmate reprezintă de fapt lupta directă dintre Armata Română și elementele bolșevizate din cadrul Armatei Ruse staționate pe teritoriul istoric al Moldovei. Ea a început odată cu hotărârea de Guvern din 22 decembrie 1917, când Armata Română lichidează cuibul bolșevic din cartierul Socola (Iași), care aveau menirea să lichideze Statul Major al generalului Dmitri Șcerbaciov, comandantului Armatelor Ruse de pe frontul ruso-român și al statului român în persoana regelui Ferdinand I. Procesul a continuat până la eliminarea definitivă a bolșevicilor din aceste locuri, soldate prin ciocniri violente armate, înregistrate la Tighina, Galați și Vâlcov[9]. Intervenția Armatei Române a fost o acțiune excepțională, care a contribuit la instaurarea ordinii și liniștii în teritoriu, dar a lăsat suficient spațiu și pentru interpretări ajungându-se, de la îndreptățirea misiunii armatei, până la condamnarea ei.

Pierzând lupta pe teritoriul Regatului, forțele ruse bolșevizate s-au retras peste Prut instalându-se samovolnic la Chișinău, devenind o sursă periculoasă, tensionând la maxim situația social-politică și militară din oraș. Au încercat să-și consolideze lupta contra statului român prin tentativa de preluare a controlului și de lichidare a Sfatului Țării, instituind la Chișinău un Tribunal Militar de condamnare la moarte a principalilor lideri, activiști și membri ai Sfatului Țării.

---

[2] Boldur 1992, p. 114; Țurcanu 2018, p. 44.
[3] Colesnic 2004, p. 49.
[4] Constantin, Negrei, Negru 2011, p. 110-112; Colesnic 2004, p. 23; Povestca 2018, p. 167-177.
[5] Hitchins 1994, p. 295; Cazacu 1992, p. 358-365.
[6] Cojocaru 1997, p. 30.
[7] Informație mai amplă la acest subiect o găsiți la istoricul Vlad Pașca sursa http://vladpasca.com/istorie-pe-sleau/violenta-armatei-romane-in-campania-din-basarabia-ianuarie-martie-1918/.
[8] Bruhis 1992, p. 195.
[9] Despre ciocnirile violente și pierderile militare suferite de armata română în Basarabia, informații utile se găsesc în câteva sinteze și tratări monografice. Kirițescu, 1989; Stănescu, 1999; Seserman, 2004. Agrigoroaei, 2007.

Au fost condamnați la moarte de către acest Tribunal Anton Crihan, Ioan Pelivan, arestați Gherman Pântea, Ștefan Ciobanu[10]. Executarea lor nu a avut loc, grație intervenției și al curajului locotenent-colonelului Andronache Gheorghe, Comandant al Detașamentului de Gardă și Cavalerie pentru menținerea ordinii publice din Chișinău, care asigura paza obiectivelor importante și pe cea a membrilor Sfatului Țării. În acele condiții când situația era incertă iar viețile umane nu reprezentau nimic, probabil că sub presiune și amenințare Ion Inculeț și Pantelimon Erhan, reținuți și ei de Tribunalul Militar, au fost impuși să expedieze o telegramă guvernului român și ambasadei franceze din Iași prin care cereau revocarea ordinului de trimitere a trupelor române în Basarabia[11]. În aceleași condiții similare Gherman Pântea, ar fi semnat un ordin de trimitere a trupelor moldovenești contra celor românești. Ordinul fiind folosit drept justificare în fața liderilor bolșevici. Probabil a fost vorba despre un echilibru tactic adoptat de cei doi lideri basarabeni[12]. Din aceste considerente, câteva zile mai târziu, au apărut dispute în interiorul Consiliului Directoriului General între Vladimir Cristi și Pantelimon Erhan care a fost învinuit, că împreună cu Gherman Pântea, au colaborat cu liderii bolșevici, nu au negociat cu guvernul român condițiile prezenței Armatei Române pe teritoriul Republicii Democratice Moldovenești, anticipând astfel demisia lui Gherman Pântea, în data de 15 ianuarie 1918 din funcția de Director pentru Război și Marină și a întregului Cabinet de miniștri la 16 ianuarie 1918. Pantelimon Erhan fiind înlocuit cu Daniel Ciugureanu[13].

Odată cu intrarea Armatei Române pe teritoriul Basarabiei, cele patru divizii: două de infanterie (divizia 11 cu comandamentul la Chișinău, comandant generalul Ernest Broșteanu și divizia 13 cu comandamentul la Bolgrad, comandant generalul Ioan I. Popescu-Sanitarul) și două de cavalerie (divizia 1 cu comandamentul la Bălți, comandant generalul Mihail C. Schina și divizia 2 cu comandamentul la Cimișlia, comandant generalul Petre Greceanu), la care s-au adăugat divizia 1 vânători, regimentul 5 călărași, flotila și trupele din Delta Dunării, două escadrile de aviație și un detașament de jandarmi rurali, au fost reunite ulterior în Corpul VI Armată condus de generalul Ion Istrati[14]. Misiunea Corpului VI Armată consta în: monitorizarea Armatelor Ruse care urmau pașnic să se retragă peste râul Nistru; respingerea oricărei tentative de intrare pe teritoriul Basarabiei a acestor armate, fără ordinul Comandamentului Rus și al Frontului; paza depozitelor Armatei Române aflate în Basarabia; asigurarea ordinii și a liniștii locuitorilor acestui teritoriu; neintervenirea în viața internă a Basarabiei, stipulate în ordinile și proclamațiile emise de generalii Constantin Prezan, Ernest Broșteanu și al reprezentantului Puterilor Aliate, generalul Henri Mathias Berthelot[15]. Către luna februarie a anului 1918, autoritățile române au reușit să elimine de pe teritoriul Basarabiei pericolul bolșevismului insurgent, cel cu arma în mână.

O cu totul altă atitudine față de caracterul violent al Armatei Române, trebuie de luat atunci când urmează să vorbim despre aplicarea forței contra persoanelor civile, sau neînarmate. Armata Română era în stare de război cu trupele ruse bolșevizate, urmând aplicarea față de persoanele implicate contra României, a legilor militare valabile pe timp de război, inclusiv pedeapsa cu moartea. Acțiuni lipsite de indulgență au fost și contra propriilor dezertori. Pentru complicitate la organizarea rezistenței bolșevice și atitudinii lor ostile, antiromânești, autoritățile militare române, arestează și aplică pedeapsa capitală unor deputați din Sfatul Țării.[16] Toate acestea reprezentau o încălcare a declarațiilor din 12 și 15 ianuarie 1918, pe care autoritățile militare române prin generalii Constantin Prezan și Ernest Broșteanu le făcuseră la intrarea propriilor trupe în Basarabia[17]. Circumstanțele timpului, marcate de violența războiului, au fost raționamentele justificabile din partea comandamentului militar român de pacificare a acestui ținut - altfel nu se putea restabili ordinea. Banalitatea violenței armate în rezolvarea diferitelor probleme, pe timp de război, în diferite state, nu numai în România, constituie o constantă de care trebuie să ținem cont. Arestarea și împușcarea deputaților, indiferent care erau opțiunile lor politice, sugerează indirect asupra faptului că în cercurile diriguitoare și bogate din România, exista o atitudine de rezervă față de unii membrii ai Sfatului Țării și față de Sfatul Țării ca organ legislativ, pe care-l considerau inutil și periculos[18]. În mediul marilor proprietari de pământ din Basarabia, erau persoane care aveau trecere la autoritățile române și care contestau legitimitatea Sfatului Țării. Teza lui Pantelimon Sinadino, conform căreia membrii Sfatului Țării erau o adunătură de aventurieri cu tendințe bolșevice conduse de agenți ai guvernului bolșevic, probabil ar fi prins rădăcini în multe cercuri conservatoare din România, speriați de avântul problemei agrare din Basarabia. Astfel s-a putut observa solidarizarea unor moșieri de pe ambele maluri ale Prutului[19]. Constantin Argetoianu, ministrul justiției în Guvernul generalului Alexandru Averescu, nu s-a sfiit să-i numească pe Ion Inculeț și pe Daniel

[10] Constantin, Negrei, Negru 2012, p. 114; Bruhis 1992, p. 189.
[11] Adauge, Danu, Popovschi 1998, p. 76-77.
[12] Țurcanu 2016, p. 54.
[13] Colesnic 2004. p. 53.
[14] Kirițescu 1989, p. 244-247; Stănescu 2016, p.18.
[15] Țurcanu 2016, p. 57-60.
[16] Cojocaru 1998, p. 73.
[17] Agrigoroaei 2007, p. 71.
[18] Țurcanu 2016, p. 63.
[19] Informații mai detaliate despre nemulțumirile marilor proprietari de pământuri le puteți afla de la dr. în istorie Octavian Țîcu sursa www.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-octavian-ticu/29079135.

Ciugureanu, drept bandiți care tripotau la Chișinău, iar recunoașterea legitimității Sfatului Țării de către România, drept cea mai mare eroare în contextul Unirii Basarabiei cu România[20].

În mediul rural, în contextul conflictului apărut între moșieri și țărani, primii și-au pus speranțe mari în Armata Română, gândind la o posibilă restituire a averilor lor, luată cu forța de țărani sub influența valului revoluției ruse și al Decretelor despre Pământ și Pace. Cu venirea Armatei Române, mai mulți proprietari, care fuseseră deposedați ilegal de averile lor pe parcursul anului 1917, s-au pomenit cu restituiri benevole din partea țăranilor, temându-se de chemarea lor la răspundere. Foștii proprietari au declarat că vor susține Unirea tocmai în speranța de a-și recupera terenurile pierdute, trimițând chiar și un Memoriu regelui Ferdinand I în frunte cu Pantelimon Sinadino[21]. Trupele române nu s-au implicat în rezolvarea problemelor conflictuale dintre moșieri și țărani, lăsând rezolvarea acestei probleme în seama autorităților locale. Pe acest fundal motivul nemulțumirii lua și alt aspect. Mare parte dintre proprietari erau străini, în sufletul lor predomina spiritul grandomaniei rusești. Unii văzând că nu li se satisfac cerințele de restabilire a averilor, au trimis petiții și delegații la Kiev, cerând ajutor Ucrainei contra României. În spatele acestora s-au aflat Aleksandr Krupenski, mareșal al nobilimii basarabene și Alexander Schmidt, fostul primar al Chișinăului, persoane filo-ruse, care au dus o intensă campanie împotriva armatei române și împotriva Unirii Basarabiei cu România.

Apariția zvonurilor emise de agitatorii bolșevici, precum că Armata Română va anula împroprietărirea țăranilor făcută de ei, spontan, pe fundalul revoluției ruse, fără a mai aștepta reformă agrară, au tensionat și mai mult relația dintre moșieri, țărani și soldați. Masa țărănească din Basarabia, cu profunde sentimente de proprietate individuală, invadată de numeroși dezertori și anarhiști, care după ce prădaseră și jefuiseră pe marii proprietari s-au apucat să atace și gospodăriile țărănești, nu aveau motive ostile față de Armata Română, din contra, erau bucuroși de venirea ei, deoarece se puneau capăt unei frici și terori nemaiîntâlnite până atunci. În lipsa unei jandarmerii rurale, armata a exercitat și rolul polițienesc, de menținere a ordinii publice. În unele localități o parte din soldați, folosindu-se de aceste prerogative, fiind influențați de unii moșieri locali, au abuzat în defavoarea țăranilor. Abuzuri au existat, însă au fost exagerate de propaganda bolșevică, inclusiv de foștii moșieri deposedați de o parte a moșiilor în timpul împroprietăririi țăranilor[22]. Alta era situația când veni vorba despre nemulțumirea țăranilor legată de rechizițiile militare pe care trebuiau să le suporte. Rechiziții s-au făcut și mai înainte de intrarea trupelor române în Basarabia pentru îndestularea armatelor și întreținerea frontului. Se făceau organizat de organele administrative locale în mare parte ruși sau rusificați și de către reprezentanții armatelor ruse. Contextul în care urma să se facă rechizițiile, după intrarea Armatei Române, era tot același. Însă influențați de propaganda bolșevică, țăranii nu doreau și refuzau să facă acest lucru. Acest aspect se datora, în parte, din cauza neînțelegerilor dintre funcționarii locali, nevorbitori de limba română, cu administrația militară românească. Problema exista la nivel de comunicare, nu că ar fi fost contra românilor. O bună parte dintre aceștia au fost nevoiți să învețe limba română, o altă parte nedorind să facă acest lucru, s-au refugiat peste Nistru. "*Armată există ca să facă război, dar nu să facă administrație*", sunt cuvintele lui Ion Inculeț expuse de la tribuna Parlamentului României din vara anului 1918, referitor la situația din Basarabia cu privire la viziunile diferite asupra organizării și administrării provinciei. Aceste viziuni vor duce, mai târziu, la iscarea unui conflict la nivelul elitelor politice din Vechiul Regat și a celor din Basarabia asupra organizării provinciei în cadrul României Mari[23].

Însă de cele mai dese ori pentru diferite lucruri obștești, gospodărești, din dotarea Armatei Române, li se puneau la dispoziția țăranilor cai și alt fel de utilaj mobil, static necesar. Deseori erau ajutați de soldații români în executarea unor sau altor lucrări agricole. Soldații români participau la nunțile și cumetriile organizate în satele și orașele basarabene, înregistrându-se și căsătorii între soldații români și domnițele basarabene, astfel generând schimbări profunde în provincie. Contactul a avut un impact asupra contextului lingvistic și de comunicare, introducând în dicționarul lexiconului basarabean un număr de cuvinte, cântece, proverbe, zicători noi, aduse de către soldații români. Așa cum impactul soldaților basarabeni din armata rusă pe Frontul Român, a schimbat profund cultura lor istorică și politică, la fel și venirea ostașilor români din diferite zone ale României în Basarabia, a determinat o mai bună cunoaștere a românilor de pe ambele maluri ale Prutului, scoțând în evidență aspectul de neam redat prin limbă, obicei, datine comune.

[20] Argetoianu 1995, p. 28-29.
[21] Ciobanu 2001, p.185-187; 220-222.
[22] Torrey 2014, p. 298.
[23] Boboc 2007, p. 203-206.

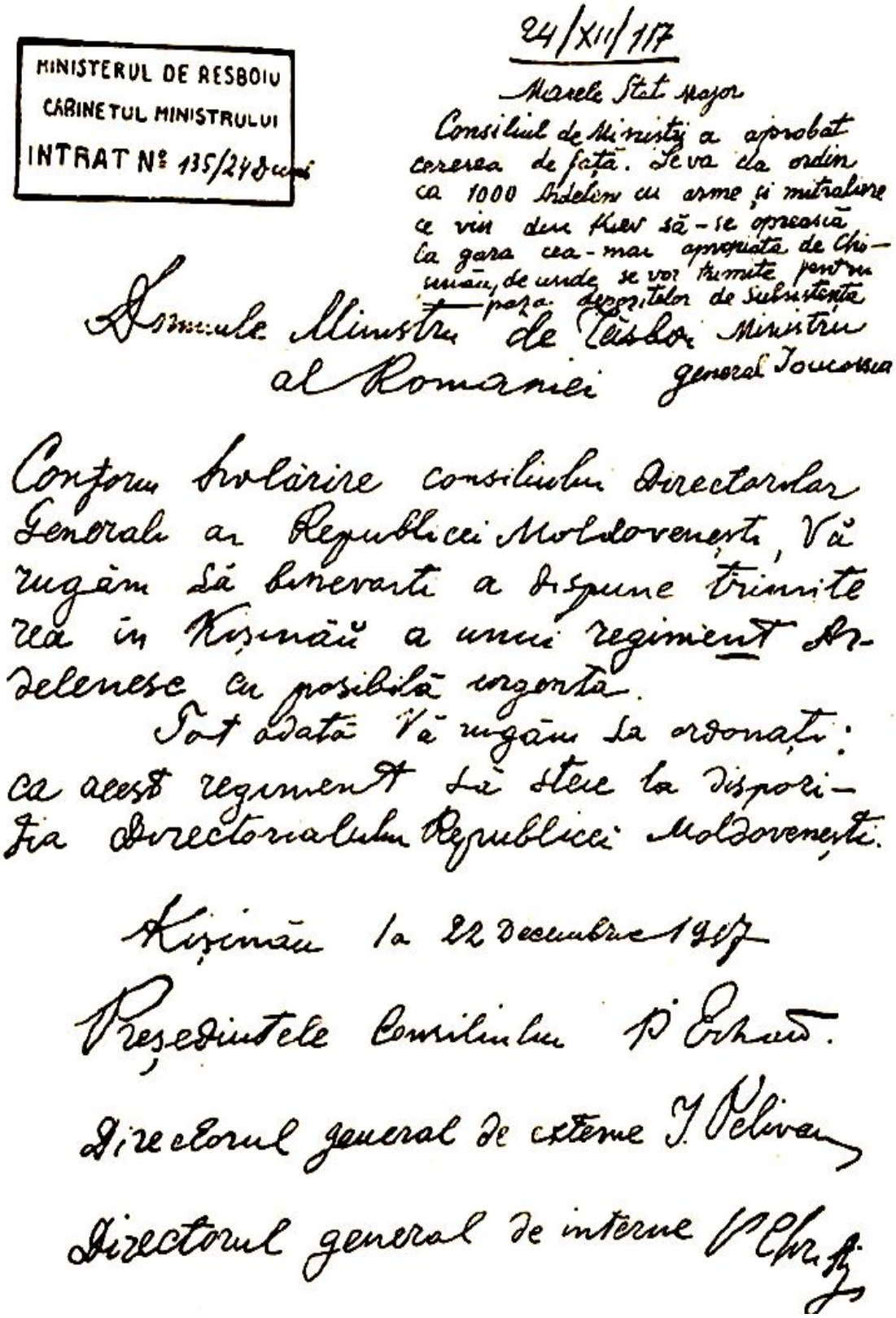

MINISTERUL DE RESBOIU
CABINETUL MINISTRULUI
INTRAT Nº 135/24 Decemb

24/XII/117

Marele Stat Major

Consiliul de Miniștri a aprobat cererea de față. Se va da ordin ca 1000 Ardeleni cu arme și mitraliere ce vin din Kiev să-se oprească la gara cea-mai apropiată de Chișinău, de unde se vor trimite pentru paza depozitelor de subsistență

Domnule Ministru de Răsboi al Romaniei

Ministru general Iancovescu

Conform hotărire consiliului Directorilor Generali ai Republicei Moldovenești, Vă rugăm să binevoiți a dispune trimiterea în Kișinău a unui regiment Ardelenesc cu posibilă urgență.

Tot odată Vă rugăm să ordonați: ca acest regiment să stea la dispoziția Directorialului Republicei Moldovenești.

Kișinău la 22 Decembrie 1917

Președintele Consiliului P. Erhan.

Directorul general de externe I. Pelivan

Directorul general de interne P. Chr...

Fig.1. Telegrama către Ministerul de Război al României, generalului Constantin Iancovescu
(după: Centru de Istorie și Cultură Militară, Chișinău)

Bibliografie

Lucrări

Agrigoroaei 2007 – I. Agrigoroaei, *Basarabia de la Unire la Integrare*, Chișinău,2007.

Argetoianu 1995 – C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, partea a V-a: 1918. *Anexe documentare: (1916-1918)*, vol.V, București, 1995.

Adauge, Danu, Popovschi 1998 – M. Adauge, Eugenia Danu, V. Popovschi, *Mișcarea Națională din Basarabia. Cronica evenimentelor din anii 1917-1918*, Editura Civitas, Chișinău, 1998.

Boboc 2007 – D.-V. Boboc, *Integrarea Basarabiei în România Mare-pentru un nou demers istoriografic*, în „Pro Basarabia – repere istorice și naționale", Iași, 2007.

Boldur 1992 – Al. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992.

Bruhis 1992 – M. Bruhis, *Rusia, România și Basarabia.1812.1918.1924.1940*, Chișinău, 1992.

Cazacu 1992 – P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Chișinău, 1992.

Cimpoeșu 2010 – D. Cimpoeșu, *Republica Moldova între România și Rusia 1989-2009*, Chișinău, 2010, - 428 p.

Ciobanu 2001 – Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Iași, 2001.

Cojocaru 1997 – Gh. E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României 1918-1923*, București, 1997.

Cojocaru 1998 – Gh. E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Chișinău, 1998.

Colesnic 2004 – I. Colesnic, *Generația Unirii,* Chișinău, 2004.

Constantin, Negrei, Negru 2011 – I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *Ioan Pelivan: părinte al mișcării naționale din Basarabia*, București, 2011.

Constantin, Negrei, Negru 2012 – I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *Ioan Pelivan: părinte al mișcării naționale din Basarabia*, ediția a II-a, Chișinău, 2012.

Hitchins 1994 – K. Hitchins, *România 1866 -1947*, București, 1994.

Kirițescu 1989 – C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru reântregirea României.1916-1919*, vol.II, București, 1989.

Povestca 2018 – A. Povestca, *Legitimitatea prezenței trupelor române în Basarabia*, în „Tyragetia", XII [XXVII], 2018, 2.

Seserman 2004 – D. Seserman, *Acțiunile armatei române în spațiul dintre Carpații Orientali și Nistru (1917-1920)*, București, 2004.

Stănecu 1999 – M.C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România. 1917-1918*, Constanța, 1999.

Stănescu 2016 – M. Stănescu, *Unirea Basarabiei- prima treaptă spre idealul României Mari*, în „Historia", XVI, 2016, 170.

Torrey 2014 – G.E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, București, 2014.

Țurcanu 2016 – I. Țurcanu, *Sfatul Țării. Documente. Procesele-verbale ale ședințelor în plen*, Chișinău, 2016.

Țurcanu 2018 – I. Țurcanu, *Sfatul Țării: istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1917-1918*, Chișinău, 2018.

Surse web

www.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-octavian-ticu/29079135

http://vladpasca.com/istorie-pe-sleau/violenta-armatei-romane-in-campania-din-basarabia-ianuarie-martie-1918/

DEPUTAȚII SFATULUI ȚĂRII CARE AU AVUT DE SUFERIT DE PE URMA REGIMULUI TOTALIATAR COMUNIST

Anatolie Povestca

Abstract. ***Deputies of the Councils of the Country who suffered from the totalitarian communist regime.*** *The article addresses the fate of the deputies of the first Bassarabian legislative body – Sfatul Țării (the Council of Country) and of the members of the Government of the Moldavian Democratic Republic, who contributed to the creation of the unified Romanian State by voting on the Declaration of Unification of Bessarabia with Romania on 27 March 1918. Bessarabia and Bessarabians were among the first to declare their desire and will to reunite the territory of the Romanian nation. They were also among the first to suffer from the political changes and the territorial seizures in the late 1940s. Some of them had to leave forever their native land in order to ensure the safety of their families, and those, who for various reasons have remained, were accused by the organs of the communist totalitarian regime and condemned to various humiliating punishments, imprisoned in the worst jails, communist camps. The duty of the modern generation is to honor and commemorate the actions of our ancestors.*

Cuvinte cheie: *memorie, deputat, cultură, totalitar, represați.*
Key-words: *memory, deputy, culture, totalitarian, repressed.*

„*Venerația față de victimele comunismului nu trebuie să ia doar forma lacrimii, a florilor depuse și a liniștii necesare reculegerii, ci a unei cercetări active, din care să reiasă caracteristicile istorice ale fenomenului totalitar. Suferința noastră trebuie studiată și cunoscută de noi înșine, dar și de alții, pentru că lacrimile se zvântă, florile se ofilesc, dar documentele rămân și ele se transformă în istorie*"[1].

Evenimentele produse de Primul Război Mondial, catalizate de revoluția rusă din februarie și lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917 din Rusia, au provocat schimbări de natură să genereze metamorfoze, care în alte condiții, nu ar fi fost posibile și care au lăsat un impact profund asupra tuturor domeniilor și sferelor de activitate, asupra viitorului și destinului statelor europene inclusiv asupra guberniei Basarabia, aflată în componența Imperiului Rus, încununată cu votarea de către membrii Sfatul Țării a Declarației de Unire a Basarabiei cu România de la 27 martie 1918. Un aspect pe care ar trebui de explicat referitor la membrii Sfatului Țării. Deși au fost editate lucrări care tratează modul de constituire și componența forului legislativ basarabean, puțin s-a vorbit despre conceptele politice a celor care îl alcătuiau și drumul parcurs de aceștia înainte de a fi deputat în Sfatul Țării[2].

Basarabia a avut parte de oameni hotărâți, care și-au asumat rolul istoric și au înțeles însemnătatea momentului. Elita politică basarabeană își are rădăcinile în clerul ortodox, în țărănime, boierimea națională, în tânăra intelectualitate care s-a format la începutul secolului al XX-lea. Mulți dintre tinerii politicieni erau absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău, Universitatea din Dorpad (Estonia), Kiev (Ukraina), Moscova și Sanct Petersburg (Rusia)[3]. La nivelul elitelor politice de la Chișinău la începutul anului 1918, au existat opinii diferite și dispute acute în privința statutului politic al regiunii. Pentru o parte din liderii de atunci, Ion Inculeț și Pantelimon Erhan, socialiști-revoluționari cu experiență, eseri, trimiși în iunie 1917 de Aleksandr Kerenski, președintele Guvernului Provizoriu rus din Petrograd, pentru a monitoriza evoluția evenimentelor din Basarabia și a aprofunda ideile revoluției ruse. Grație implicării active, Ion Inculeț ajunge Președinte al Sfatului Țării iar Pantelimon Erhan Director General al Republicii Democratice Moldovenești. În concepția lor, Republica Democratică Moldovenească urma să facă parte din Republica Federativă Rusă[4]. Activând într-un context politic intern și extern foarte complicat, marcați de lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917, de anarhia și debandada provocată de soldații ruși bolșevizați, de schimbarea dramatică a situației de pe frontul româno-rus, de pretențiile teritoriale ale statelor vecine în adresa Basarabiei. Toți acești factori interni și externi, au contribuit la schimbarea concepțiilor și viziunilor lor politice în privința statutului politic al Basarabiei. Adoptarea Declarației de Independență a Republicii Democratice Moldovenești din 24 ianuarie 1918, însemna un pas hotărâtor întreprins de ei spre Unirea cu România. O altă parte este cea a liderilor din Fracțiunea Țărănească și a celor din minoritățile naționale, ghidate de Vladimir Țiganco, care se pronunțau pentru menținerea unei legături cu Republica Federativă Rusă, având statut autonom, din care Republica Democratică Moldovenească la 2 decembrie 1917, declarase că face parte. A treia categorie sunt cei din Blocul Moldovenesc, în frunte cu Pantelimon Halippa, Ioan Pelivan

[1] Romulus Rusan (1935-2016) - scriitor român, fondator al organizației neguvernamentale "*Alianța Civică*", director în cadrul, Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței", conducătorul „*Centrului Internațional Pentru Studiul Comunismului*".
[2] Boboc 2007, p. 204-205.
[3] Diaconescu 2016, p. 19-23.
[4] Cimpoeșu 2010, p. 18.

și Daniel Ciugureanu, care reprezentau majoritatea românească din Sfatul Țării, care optau pentru Unirea Basarabiei cu România.[5]

Sfatul Țării (organ legislativ creat la 21 noiembrie 1917), s-a întrunit în 82 de ședințe plenare și două ședințe particulare. A fost condus de trei președinți Ion Inculeț (21 noiembrie 1917 - 2 aprilie 1918), Constantin Stere (2 aprilie 1918 - 25 noiembrie 1918), Pantelimon Halippa (25-27 noiembrie 1918) și a constituit trei guverne/directorate conduse de Pantelimon Erhan (7 decembrie 1917 - 16 ianuarie 1918), Daniel Ciugureanu (16 ianuarie 1918 - 9 aprilie 1918), Petre Cazacu (9 aprilie 1918 - 12 decembrie 1918). Sfatul Țării proclamă la 2 decembrie 1917, crearea Republicii Democratice Moldovenești și Independența acesteia la 24 ianuarie 1918, ceea ce a însemnat ruperea din cadrul Imperiului Rus. La 27 martie 1918, adoptă Declarația despre Unirea condiționată a Basarabiei cu România. Sfatul Țării la 27 noiembrie 1918, votează Reforma Agrară și renunța la doleanțele formulate în Declarația de Unire din 27 martie 1918, autodizolvându-se.

Despre câți dintre ei ne mai amintim noi, românii, atât cei din dreapta, cât și cei din stânga Prutului? O parte dintre ei au activat și au trăit bucurându-se liniștit de viață, fiind înmormântați creștinește, alții au avut de suferit ororile și chinurile provocate de sistemul de represiune instaurat de regimul totalitar comunist. Locul de odihnă și soarta unora nefiind până astăzi cunoscută. Generației de istorici le revine sarcina primordială de a reaminti cititorilor și a scoate în evidență momente mai puțin cunoscute despre faptele, acțiunile și destinele acelor înaintași[6].

Mormintele celor aproximativ 260 de deputați care au activat în Sfatul Țării, se regăsesc actualmente în mai multe state ale lumii, Republica Moldova, România, Polonia, Rusia, Canada.

Pe teritoriul Republicii Moldova, în satul Dondușeni se găsește mormântul lui Simion Galețchi (n.1887-d.1943). În satul Chițcanii Vechi, raionul Telenești odihnește pe veci deputatul Andrei Găină (n.1885-d.1940). În Cimitirul Central Ortodox din Chișinău, se găsesc mormintele cunoscute a 10 deputați (Nicolae N. Alexandri (n.1859-d.1931), Vasile Cijevschi (n.1880-d.1931), Ion Costin (n.1887-d.1940), Anton Crihan (n.1893-d.1993), Serghei Donico-Iordăchescu (n.1889-d.1932), Boris Epure (n.1882-d.1938), Vasile Lașcu (n.1862-d.1932), Nicolae Moghileanschi (n.1877-d.1966), Iacob Sucevan (n.1869-d.1929), Vasile Țanțu (n.1885-d.1937)). Locul unde sunt înmormântați cei doi deputați Teodor Uncu și Teodosie Cojocaru, arestați de organele de represiune sovietice și decedați în penitenciarul nr. 1 din Chișinău, nu este cunoscut. Deputatul Nicolae Mămăligă (n.1880-d.1929), a fost înmormântat în cimitirul Bisericii "*Sfântul Dumitru*" din cartierul Botanica. Cu renovarea orașului după cel de-al Doilea Război Mondial, cimitirul bisericii și mormântul deputatului au fost demolate. Rudele apropiate deputatului Constantin Bivol, supus represiunilor politice și decedat în R.A.S.S.Tătară, i-au ridicat un cenotaf în cimitirul central ortodox din Chișinău[7].

Pe teritoriul României, la Mănăstirea Cernica din București se află mormintele lui Pantelimon Halippa, Ioan Pelivan, Vlad Bogos (n.1893-d.1950), Anatolie Moraru (n.1895-d.1969), Elefterie Sinicliu (n.1895-1979/1980), Nicolae Suruceanu (n.1891-d.1969) și cenotaful lui Daniel Ciugureanu. În Cimitirul Bellu, se găsesc mormintele Elenei Alistar (n.1873-d.1955), (reînhumată în cavoul familiei Isanos), ale lui Vasile Bârcă (n.1884-d.1949), Ion Buzdugan (n.1887-d.1967), Gherman Pântea (n.1894-d.1967), Pantelimon Erhan (n.1884-d.1971) și Dumitru Topciu (n.1887-d.1958). În Cimitirul Ortodox din Făgăraș, odihnește Chiril Sberea. În Cimitirul din Iași sunt înmormântați Vasile Harea (n.1885-d.1987), Afanasie Chiriac (n.1891-d.), Gheorghe Năstase (n.1896-d.1985) și Teofil Ioncu (n.1885-d.1954). În incinta Bisericii din comuna Bârnova județul Iași, se găsește mormântul lui Ion Inculeț (n.1884-d.1940), iar în Cimitirul din Timișoara găsim mormântul lui Dumitru Cărăuș (n.1892-d.1955). În cimitirul din Botoșani, dat fiind faptul că locația mormântului nu este cunoscută, familia deputatului Ștefan Holban (n.1886-d.1961), i-a construit un cenotaf. În incinta conacului Bucov, județul Prahova, este înmormântat Constantin Stere (n.1865-d.1936). Pe îndepărtatul teritoriu al Canadei, găsim mormântul lui Ion Păscăluță (n.1890-d.1988). În orașul Varșovia, se găsește mormântul polonezului Felix Dudkiewicz (n.1872-d.1932), rămas celebru prin cuvântarea sa din 27 martie 1918, la ședința solemnă a Sfatului Țării: *„Regret mult că în această zi solemnă pentru Republica Moldovenească eu trebuie să vorbesc în limba rusă, care a fost simbolul împilării atât a națiunii moldovenesti cât și a celei poloneze. Limba moldovenească n-o cunosc eu, iar pe cea poloneză nu o vor înțelege moldovenii. În această zi măreață, eu salut călduros nefericitul și în același timp fericitul popor moldovenesc înfrățit, care în sfârșit poate să se unească cu poporu românesc legat prin sânge. În numele poporului polonez susțin, în întregime, unirea Basarabiei cu România, cum aceasta o doresc și moldovenii, locuitorii băștinași ai acestei țări."*[8]

---

[5] Informații mai detaliate despre mentalitatea liderilor politici basarabeni o puteți afla din *Drumul către Unire (IV): Compromisul de la Iași,* expusă de dr. în istorie Octavian Țîcu, la Radio Europa Liberă Moldova, 12 martie 2018.

[6] Editura "*Știința*" publică între 1999-2005, la Chișinău, 4 volume. *Carțea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, elaborat în cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei de dr. Elena Postică, Maria Praporșcic, Vera Belous și Vera Stăvilă care au demarat o muncă asiduă de documentare asupra victimelor represiunilor comuniste, identificarea, sistematizarea și valorificarea acestor colecții, desiminarea rezultatelor cercetării în spațiul public. Toată această muncă constitue o enormă contribuție la recuperarea istoriei noastre colective.

[7] Tașcă 2010.

[8] Țurcanu 2016, p. 559; Chiriac 2001, p. 27, 92.

Dicționarul lui Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Țării (1917-1918)*, conține informații despre membrii Sfatului Țării, prezintă date istorice semnificative despre cei 138 de deputați care aveau mandat valid la 27 martie 1918, despre felul în care s-au constituit organele reprezentative și natura dezbaterilor din interiorul lor, despre confruntările de idei și discuțiile ce au condus la o serie de decizii importante. Istoricul Gheorghe Cojocaru în lucrarea *Sfatul Țării. Itinerar*, include informații despre traseul istoric parcurs de primul legislativ basarabean de la constituire și până la dizolvare. Iurie Colesnic în *Generația Unirii*, prezintă informații succinte despre membrii Sfatului Țării, politicieni români și basarabeni care și-au adus prinosul la Marea Unire. Autorul vorbește despre „*Miracolul Unirii*", încercând să ne explice de ce Chișinăul și de ce Basarabia a dat tonul neprețuitului Act de Unire, invocând ideia precum că „victoria obținută la 1918, nu poate fi pusă ca o coroană de lauri doar pe umerii oamenilor politici. Este victoria unei Generații care va rămâne în analele istoriei sec.al XX-lea, drept Generația Unirii"[9]. Alberto Basciani în lucrarea *Dificila Unire. Basarabia şi România Mare (1918-1940),* ne prezintă istoria derulată în aceste teritorii, tratată din punct de vedere al unui istoric din afara spațiului respectiv argumentând aspirațiile, doleanțele celor care au înfăptuit Unirea și deziluziile la care au ajuns să vadă această regiune după Unire. Descrie politica promovată de statul român în regiune și birocratismul existent în luarea unor hotărâri, al mecanismului anevoios de executare și implimentare a reformelor. Istoricul Ion Țurcanu printr-un șir de lucrări și monografii axate pe documentarea proceselor ședințelor Sfatului Țării, cu o analiză impărtinitoare, vine să ne scoată în evidență atmosferă ce exista în rândurile deputaților și-n societatea basarabeană în perioada de înaintea Unirii și după. Ștefan Ciobanu, Petre Cazacu, au fost martori oculari și participanți nemijlociți la procesul de făurire a României Mari. În perioada interbelică, de sub condeiul lor vor apărea lucrări referitoare la evenimente, acțiuni, personalități implicate direct sau indirect în procesul de unificare a statului român. Istoricii români și basarabeni Gheorghe Baciu, Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, Mihai Tașcă, Elena Postică au făcut publice un șir de documente din arhivele de stat și cele ale serviciilor secrete, au editat articole și publicat monografii legate de numele unor deputați din Sfatul Țării persecutați de către autoritățile regimului totalitar comunist.

Documentele arhivelor secrete valorificate astăzi de cercetători, conturează tabloul îngrozitor al deznaţionalizării şi al genocidului la care a fost supusă populaţia băştinaşă, nimicirea intelectualităţii basarabene, a celor care nu reuşiseră sau refuzaseră să se refugieze peste Prut, a constituit una dintre sarcinile fundamentale ale ocupaţiei sovietice. Ei au fost învinuiţi că au votat Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 şi au luptat împotriva Puterii Sovietice, desfăşurând activităţi antirevoluționare. În baza dosarelor penale nr. 424, 824, 18338, 27920, 016739 din Arhiva Ministerului Securității Naționale a Republicii Moldova și-n baza unor documente provenite din arhivele personale ale familiilor celor decedați, muzeograful dr. în istorie Elena Postică, a reconstituit asasinatele programate ale personalităților vieții politice și culturale din Basarabia, imediat după ocuparea acesteia de către Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.) din vara anului 1940, facând public numele a 13 deputați membri ai Sfatului Țării și a unui fost ministru al Republicii Democratice Moldovenești, care au votat Unirea din 27 martie 1918, parte din Dosarul de anchetă nr. 824, constituit din 3 volume. Anchetarea acuzaților nominalizați mai jos, a luat sfârșit în mai 1941. Dosarul penal a fost transmis procurorului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (R.S.S.M.) care a aprobat actul de învinuire, transmis apoi Colegiului judiciar al Judecătoriei Supreme a R.S.S.M., însă din cauza începutului războiului, procesul judiciar nu avuse loc iar acuzații au fost evacuați în renumitele închisorile din Penza, Kazan, Cistopol din R.A.S.S. Tătară unde și-au găsit tragicul sfârșit. Dintre cei 14 arestați de organele N.K.V.D. în vara anului 1940, Teodor Uncu și Teodosie Cojocaru, vor deceda în penitenciarul nr.1 din Chișinău. Alexandru Baltaga și Vladimir Bodescu, vor pieri în spitalul din Kazani. Ștefan Botnariuc, Teodor Neaga, Nicolae Secară și Grigore Turcuman, vor sfârși în lagărul din Penza. Luca Știrbeț, Constantin Bivol și Ion Ignatiuc, își vor găsi tragicul deznodământ în penitenciarul din orașul Cistopol. Emanuil Catelly moare în spitalul nr.5 din Sverdlovsk. Pantelimon Sinadino nu va ajunge în Gulag, va deceda pe drum în timpul evacuării. Doar unul singur din cei 14 va rămâne în viață, menționăm pe Ion Codreanu, datorită acordului dintre guvernul sovietic și cel român privitor la schimbul de prizonieri, deținuți politici, va fi înlocuit cu Ana Pauker[10].

Interesant este faptul că pentru autoritățile regimului sovietic, nu a contat dacă fostul deputat al Sfatului Țării a votat, s-a apținut sau nu a votat pentru Unire, a fost membru activ sau s-a aflat în opoziție. Deputatul Gavril Buciușcanu la 27 martie 1918, s-a abținut de la vot, a fugit peste Nistru. S-a implicat activ în formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. A deținut funcții importante în conducerea R.A.S.S.M.. Odată cu represiile începute în 1937, este arestat și executat la Tiraspol la 23 octombrie 1937. Deputatul Ivan Krivorukov s-a abținut de la vot în ziua de 27 martie 1918. Deși a deținut funcții importante de Comisar al Poporului și membru al Comitetului Revoluționar al R.A.S.S.M., a fost executat în 1937. Aceeași soartă a avut-o și Vladimir Țiganco, fost lider al Fracțiunii Țărănești din Sfatul Țării, remarcat prin activitatea sa contra intrării armatei române în Basarabia și contra Unirii Basarabiei cu România. Abținându-se la votul din 27 martie 1918, se refugiază la Odessa unde reînființează Fracțiunea Țărănească

[9] Colesnic 2004, p. 18.
[10] Postică 1998; Postică, Praporșcic, Stăvilă 1999, p. XII.

din exil alături de alți deputați din Sfatul Țării. Împreună cu fostul Primar al Chișinăului Alexandru Schmidt și cu Alexandr Krupenski, mareșalul nobilimii basarabene, persoane filo-ruse, participă la Conferința de Pace de la Paris, unde au încercat, fără succes, să acrediteze ideea anexării Basarabiei de către România, pronunțându-se contra recunoașterii Unirii Basarabiei cu România. Se stabilește cu traiul la Leningrad, lăsând la o parte politica și ocupându-se de specialitatea sa arhitectura. În timpul Marii Terori staliniste, este declarat suspect politic, arestat la 29 noiembrie 1937, judecat la 2 decembrie 1937 și executat în una din zilele lunii ianuarie 1938.

Nu au fost scutiți de închisori, lagăre nici acele persoane care au reușit să se refugieze peste Prut, după cunoscutele evenimentele tragice din 1940 și 1944. Autoritățile regimului totalitar comunist, după 32 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, căuta să pedepsească pe foștii deputați ai Sfatului Țării. Aceștia erau căutați deja pe teritoriul României. Printr-o singură operațiune de amploare, pregătită și desfășurată minuțios, cu concursul direct al Partidului Comunist din România, aflat la putere, dirijați din umbră de consilierii sovietici, au fost arestati în „Noaptea Demnitarilor" între 5 și 6 mai 1950, de către securitatea română comunistă circa 90 de persoane calificate, în limbajul oficial (politic) de moment ca „*foști miniștri și înalți funcționari de stat în guvernele burgheze ale României, activiști importanți ai partidelor reacționare*"[11]. Printre cei arestați au fost și politicieni din Basarabia, care au participat nemijlocit la Actul Unirii de la 1918, deținând funcții importante de conducere în Guvernul și Legislativul statului român din perioada interbelică, precum Pantelimon Halippa, Daniel Ciugureanu, Ioan Pelivan, Constantin Tomescu, generalul Ioan Râșcanu[12].

Mă voi referi în continuare asupra destinului celora, care au fost membri al Sfatului Țării și al Guvernului Republicii Democratice Moldovenești.

Teodor Uncu (n. 1881 - d. 22 noiembrie 1940). Născut în satul Isacovo, județul Orhei. Funcționar la serviciul poștei și telegrafului. În Sfatul Țării a fost ales din partea funcționarilor de poștă și telegraf din orașul Chișinău (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 209, la p. 811)[13], membru al Partidului Național Moldovenesc, aderă la fracțiunea Blocului Moldovenesc. A fost membru al Comisiei Constituțională și Financiară a Sfatului Țării, a votat Unirea la 27 martie 1918, rămânând însă un adept fidel al Autonomiei Basarabiei. Mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918. Arestat de organele N.K.V.D. în data de 17 iulie 1940, fiind acuzat de activitate contrarevoluționară și participare la ruperea Basarabiei de la Rusia Sovietică prin votarea Unirii Basarabiei cu România. A decedat în penitenciarul nr.1, Chișinău[14].

Teodosie Cojocaru (n. 3 mai 1879 - d. 23 ianuarie 1941). Născut în orașul Chișinău, absolvent al Liceului Militar din Odessa, fost ofițer în armata țaristă, participant în războiul ruso-japonez și la Primul Război Mondial. În Sfatul Țării a fost ales din partea Comitetului Executiv al Consiliului Deputaților Țărani (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 54, la p. 801). Membru al Comisiei de Declarații și Statute, unul din liderii militari ai Sfatului Țării. A deținut funcția de Director General al Războiului în guvernul Republicii Democratice Moldovenești. Mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 26 ianuarie 1918, deputat în primul Parlament al României, primar al orașului Chișinău între anii 1919-1920. Arestat de organele N.K.V.D. în data de 13 august 1940, fiind acuzat de săvârșirea unor crime prevăzute de unele articole din Codul Penal al R.S.S. Ucrainene, decedat în penitenciarul nr.1, Chișinău[15].

Teodor Neaga (n. 8 martie 1880 - d. după unele surse 6 decembrie 1941. În certificatul eleiberat de N.K.V.D. scrie: "A decedat la 20 mai 1943 în penitenciarul din Penza"). Născut în satul Dănceni, județul Chișinău. Absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău și al Academiei Teologice din Kiev. Timp de patru ani activează ca Secretar al Direcției Eparhiale din Chișinău, profesor în diferite școli și licee unde preda limba rusă și istoria, membru al Uniunii Pedagogilor din Basarabia. În Sfatul Țării a fost ales din partea Uniunii Pedagogilor Moldoveni din Basarabia, aderând la Fracțiunea Blocul Moldovenesc (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 147, la p. 807). Ca reprezentant al Pedagogilor în Sfatul Țării votează Unirea Basarabiei cu România. Mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918. Membru al Partidului Poporului

---

[11] Negrei 2007, p. 34-35.

[12] Anton Crihan (1893-1993), a făcut și el parte din acea listă întocmită din timp, de către organele de anchetă comuniste, însă prudent din fire și intuind soarta ce-l așteaptă, reușește să scape de acele orori la care au fost supuși foștii săi colegi și prieteni. După război, în 1946, intră în ilegalitate, se refugiază în Iugoslavia, trecând clandestin frontiera, ulterior ajunge în Franța (Paris), mai apoi se stabilește definitiv în S.U.A., căsătorindu-se cu Olivia Lula, nepoata lui Petru Groza. Se stinge din viață la vârsta de 99 de ani (9 ianuarie 1993), în localitatea Saint Louis. Conform doleanțelor din Testamentul său, va fi înmormântat la Cimitirul Central din Chișinău, organizându-i-se funeralii naționale.

[13] Țurcanu 2016, p. 811.

[14] Colesnic 2004, p. 315; Postică, Belous, Stăvilă 2003, p. 136.

[15] Colesnic 2004, p. 169-170; Postică, Praporșcic, Stăvilă 1999, p. 1.

condus de mareșalul A. Averescu, pe listele cărora între 1926-1927, este ales deputat în Legislativul de la București. Arestat de organele de represii sovietice, se stinge din viață într-un spital al închisorii din orașul Penza[16].

Vladimir Bodescu (n. 4 martie 1868 - d. 28 noiembrie 1941). Născut în satul Durlești, județul Chișinău, absolvent al Facultății de Drept a Universității din Kiev, jurist de meserie, activează ca Magistrat în orașul Taganrog, Berdeansk. Ales deputat în Sfatul Țării din partea Asociației Juriștilor din Basarabia, aderă la Partidul Muncii al Agricultorilor Moldoveni ca fracțiune în Blocul Moldovenesc (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.15, la p.799). Mandat de deputat valid din 21 februarie 1918 până la 27 noiembrie 1918. După Unire a fost Director general al Justiției din Basarabia și membru al Partidului Poporului condus de mareșalul A. Averescu. În momentul arestării la 10 august 1940, afirma organelor N.K.V.D., că Unirea Basarabiei cu România a fost un act firesc. Se stinge din viață într-un spital al închisorii din orașul Kazan[17].

Ion Ignatiuc (n. 15 februarie 1893 - d. 26 ianuarie 1943). Născut în satul Prepelița, județul Bălți. Participant la Primul Război Mondial, marinar al Flotei Marine din Marea Neagră. Congresul Militarilor Moldoveni în octombrie 1917, îl alege deputat în viitorul Sfat al Țării ca reprezentant al marinarilor Flotei Mării Negre, unde la 27 martie 1918 avea să voteze Unirea Basarabiei cu România. Membru al Comisiei pentru Interpelări și candidat pentru Comisia Agrară (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.101, la p.805). După Unire a fost primar al satului Pepeni. Arestat de organele N.K.V.D. din Bălți în data de 23 iulie 1940. Se stinge din viață într-un lagăr din R.A.S.S. Tătară. În prezent gimnaziului din satul natal - Prepelița, i s-a conferit numele "*Ion Ignatiuc*", în memoria înaintașului neamului și al deputatului Sfatului Țării care a votat Unirea[18].

Pantelimon Sinadino (n. 17 iulie 1875 - după 1940). Născut la Chișinău dintr-o familie de negustori greci, a studiat la Liceul nr.1 din Chișinău, la Universitatea "*Taras Șevcenko*" din Kiev specializându-se în economie, finanțe și medicină. A fost medic, scriitor și om politic. Primar al Chișinăului între 1903-1904, 1905-1907 și 1909-1910. În 1917 devine membru în Sfatul Țării din partea minorității grecești. A participat la unele ședințe ale Comisiei Agrare a Sfatului Țării, s-a expus împotriva exproprierii pământului moșieresc în vederea împroprietăririi țăranilor fără pământ. Din motive de sănătate, activează puțin în cadrul acestui for legislativ. Mandat de deputat valid din 3 decembrie 1917 până la 9 martie 1918, atunci când Comisia de validare i-a retras mandatul de deputat, ca urmare a acțiunilor sale dăunătoare Sfatului Țării. Membru al Comisiei de Mandate, Comisiei de Declarații și Comisiei de Statute (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.184, la p.809). În fruntea unei delegații de proprietari basarabeni aflate în Iași, în luna martie 1918, înmânează un Memoriu regelui Ferdinand I al României, unde roagă să asigure securitatea vieții și a averii și să instaureze ordinea bazată pe respectarea legii, drepturilor și a securității fiecărui cetățean, declarându-se susținători ai Unirii Basarabiei cu România. Între anii 1924-1940, ocupă funcții de răspundere la Banca Populară din Basarabia. La propunerea lui I.G. Duca, liderul Partidului Național-Liberal, devine membru al acestui partid, fiind ales deputat în Parlamentul României. A fost arestat de organele de represii sovietice la 9 iulie 1940, ținut în închisoarea din Tiraspol, apoi transferat în închisoarea din orașul Penza, soarta ulterioară a lui nefiind cunoscută[19].

Constantin Bivol (n. 10 martie 1885 - d. 12 martie 1942). Născut în satul Costești, județul Chișinău, într-o familie de agricultori. În anii tinereţei s-a dovedit a fi nu numai un harnic agricultor, dar şi un bun militar. Până în anul 1918 își îndeplinește serviciul militar în armata ţaristă. A fost ales deputat din partea Comitetului Executiv Central Moldovenesc. Mandat valid de deputat din 23 decembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918. În calitate de deputat al Sfatului Ţării la 27 martie 1918, votează Actul Unirii Basarabiei cu România. În anul 1919 devine deputat în Parlamentul României. Membru al Partidului Naţional Ţărănesc între 1925-1927, primar al satului Costești în 1925-1926. Arestat la 25 august 1940 de către autorităţile sovietice. Decedat în spitalul închisorii nr.4 din orașul Cistolpol.

Emanoil Catelly (n. 25 ianuarie 1883 - d. 18 februarie 1943). Născut în satul Zgârdești, județul Bălți, a învățat la școala primară din sat, apoi este admis la Școala Agricolă inferioară din Cucuruzeni, absolvent al Școlii Militare din Odessa. Devine președintele Comitetului Național Moldovenesc din Odessa. Participant activ la formarea Sfatului Țării, fiind printre cei mai de vază militanți pentru Unirea Basarabiei cu România. A participat activ la organizarea

[16] Colesnic 2004, p. 265.
[17] Colesnic 2004, p. 120-121; Postică, Praporșcic, Stăvilă 1999, p. 1.
[18] Colesnic 2004, p. 232-233;
[19] Colesnic 2004, p. 294-295; Țurcanu, 2018, p. 323-324; Povestca 2018a, p. 168-169.

și crearea cohortelor moldovenești, nu a votat unirea de la 27 martie 1918, circumstanțele au fost de așa natură, că în acea zi abia a reușit să ajungă de la Odessa la Bălți, cu toate că ar fi făcut-o[20]. A fost Senator în Parlamentul României între 1927-1928, prefect al județului Bălți între anii 1923-1924, 1933-1937. În acest interval de timp în județul Bălți s-au construit 49 de școli (față de 44 din 1918 până în 1933), a fost renovat localul Școlii Normale, s-a construit noua clădire a Liceul de fete „*Domnița Ileana*". Arestat de organele N.K.V.D. din Bălți în data de 5 iulie 1940 și întemnițat în penitenciarul din Chișinău, apoi evacuat împreună cu alți deținuți în închisoarea din orașul Cistopol. Se stinge din viață într-un lagăr din orașul Sverdlovsk.

Luca Ştirbeţ (n. 7 februarie 1889 - d. 15 martie 1942). Născut în satul Cărpineni, județul Chișinău. A terminat Școala de Ofițeri Activi din Pskov, Școala Superioară de Documentare și Științe Administrative din București. Ofițer în armata țaristă, membru al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa, condus de Emanoil Catelly, trimis pe frontul român pentru a face propagandă printre soldații moldoveni în sprijinul autonomiei Basarabiei, secretar al primei organizații a învățătorilor din Chișinău, director de tipografie și administrator al ziarului și revistei *Viața Basarabiei*. Își face serviciul militar în Regimentul I Moldovenesc dislocat la Chișinău. Volumul *Figuri contemporane din Basarabia*[21], ne oferă informația că a făcut parte din Blocul Moldovenesc pentru crearea Republicii Democratice Moldovenești, că a fost decorat cu medalia Ferdinand I pe care a primit-o de rând cu alți deputați din Sfatul Țării. Aceasta ne sugerează ideea că ar fi fost deputat în Sfatul Țării și că ar fi votat Unirea Basarabiei cu România din 27 martie 1918. Pe listele de bază ale membrilor Sfatului Țării, numele lui Luca Știrbeț, nu este înregistrat. Același lucru este confirmat și de procesul-verbal ca parte componentă a dosarului nr.824, unde în urma interogatoriului, afirma:„la votarea din 27 martie 1918 nu a participat, deoarece nu a fost ales din partea regimentului moldovenesc", deși susținea plenar ideia Sfatului Țării despre despărțirea de Rusia și Unirea cu România. Este printre primii deportați din Cărpineni, arestat la 20 iulie 1940, se stinge în spitalul închisorii nr.4 din orașul Cistopol.

Alexandru Baltaga (n. 14 aprilie 1861 - d. 7 august 1941). Născut în satul Lozova, absolvent al Școlii Parohiale din localitatea natală, își continuă studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, pe care-l termină la 1883, fiind coleg de promoţie cu Alexandru Ciugureanu, tatăl lui Daniel Ciugureanu, viitorul prim-ministru al Republicii Democratice Moldovenești, unul din făuritorii Unirii Basarabiei cu România. Activitatea de păstorie a sufletelor şi slujitor al lui Dumnezeu o începe la 3 decembrie 1883, fiind numit paroh la Biserica cu hramul „*Aleksandr Nevski*" din Călăraşi, hirotonit diacon la 26 ianuarie 1886, iar la 2 februarie 1896 preot la aceeaşi biserică la care, cu permisiune prin derogare de la reglementările vremii, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îi permite activitatea până la sfârşitul vieţii. Preşedinte al Congresului Eparhial (1903-1925). Din 1908 colaborează la revista „*Luminătorul*". În perioada 1899-1918, învăţător la şcoala primară din Călăraşi. În toamna anului 1917 la organizarea Sfatului Ţării, preoţimea basarabeană l-a delegat deputat în forul legislativ al Basarabiei. Mandatul validat la prima şedinţă a Sfatului Ţării - 21 noiembrie 1917, îl deţine până la ultima şedinţă - 27 noiembrie 1918 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.10, la p.798). Votează Unirea Basarabiei cu România. Membru al Comitetului de unificare a bisericilor din România Mare continuându-şi activitatea ecleziastică şi cea obştească. Vsevolod şi Margareta sunt copiii adoptivi. Năpasta se abate peste el odată cu anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică la 28 iunie 1940. În acele zile, Alexandru Baltaga rămâne la Călăraşi, alături de enoriaşii săi. Soţia şi copii se refugiază peste Prut. Arestul a fost sancţionat de Iosif Mordoveţ, locţiitorul şefului N.K.V.D., în primele zile de după ocupaţie. Ancheta preliminară este terminată la 13 mai 1941, iar a doua zi procurorul R.S.S.M., Bondarciuc, aprobă rechizitoriul şi trimite dosarul Judecătoriei Supreme. În legătură cu începerea operaţiunilor militare de la 22 iunie 1941, Alexandru Baltaga nu mai apucă condamnarea în Moldova. Alături de ceilalţi deputaţi-confraţi de dosar, a fost evacuat în renumita închisoare din Kazan. Ajuns la destinaţie, mai avea de trăit până la 7 august 1941 când a decedat la spitalul închisorii. În certificatul de moarte a fost trecută următoarea informaţie: inflamaţie intestinală. Avea 80 de ani împliniţi şi era decanul de vârstă al tuturor deputaţilor Sfatului Ţării la acea vreme. La 29 septembrie 1942, anchetatorul semnează decizia privind clasarea dosarului în legătură cu decesul „inculpatului" Baltaga. Reabilitat post-mortem la 10 iulie 1991[22].

Nicolae Secară (n. 9 mai 1894 - d. 24 februarie 1942). Născut în satul Rudi, își face studiile la Școala Agricolă din Chișinău, Academia Agricolă din Moscova și licențiat al Facultății de Aronomie a Universității din Iași. Profesor în domeniul viei și vinificării. În toamna anului 1916 este mobilizat în armată și trimis la Școala Militară din Odessa. Este ales deputat în Sfatul Țării din partea Comitetului executiv moldovenesc al Sovietului de deputați ai soldaților, ofițerilor și marinarilor din garnizoana Odessa. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 27

[20] Colesnic 2004, p.141-147; Postică, Praporșcic, Stăvilă 1999, p. 77.
[21] Colesnic 2004, p. 305-306; Țurcanu *2016*, p. 798-811.
[22] Colesnic 2004, p. 116-117; Țurcanu *2016*, p. 798; Postică, Belous, Stăvilă 2005, p. 22.

noiembrie 1918 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.182, la p. 809). Adjunct al directorului general pentru treburile militare, s-a implicat activ în evenimentele politice de la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918. În legătură cu invitarea trupelor române de a face ordine în Basarabia, este suspectat de unitățile militare din cadrul "front-otdel", supuse bolșevicilor. Împreună cu Vladimir Cristi, ministru de interne, au fost nominalizați de către Guvernul Republicii Democratice Moldovenești, să se deplaseze la Kiev și să aplaneze litigiul cu Rada ucraineană în privința pretențiilor teritoriale ale acesteia asupra Basarabiei. Votează Unirea cu România, a fost membru al comisiei privind reforma agrară din Basarabia. Din 1933 și până în momentul arestării sale, 20 iulie 1940, activează ca profesor la Facultatea de Agronomie din Chișinău. În iunie 1941, împreună cu alți arestați este transferat la închisoarea nr.1 din Penza[23].

Grigore Turcuman (n. 20 octombrie 1890 - d. 28 mai 1942). Născut în satul Tătărăuca-Noua, județul Soroca. Din 1912 până în 1917 și-a satisfăcut serviciul militar în armata țaristă, în Flota Mării Negre din orașul Sevastopol, avansat în grad de căpitan de marină în rezervă. În timpul Primului Război Mondial a fost sublocotenent în Marina Militară Rusă. Membru al Partidului Național Moldovenesc din Sevastopol. Participant la Congresul Militarilor Moldoveni din octombrie 1917, unde a fost ales în comitetul de organizare a Sfatului Țării. Deputat în acest for legislativ din partea soldaților basarabeni din Sevastopol, membru al primei Comisii Agrare, la 27 martie 1918, votează Unirea Basarabiei cu România. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.204, la p. 810). După Unire, a fost implicat în viața politică a țării. Din 1919 și până-n 1928, este membru activ al Partidului Național-Țărănesc. În intervalul dintre 1928-1937, îl vedem în rândurile Partidului Național Liberal, fiind membru al primăriei Soroca și subprefect al Județului Soroca. Este arestat printre primii la doar câteva zile de ocupație, de organele N.K.V.D. la 2 iulie 1940, fiind învinuit că a înăbușit revolta marinarilor de pe vasul militar "*Pamiati Mercuria*", pe care își satisfăcea serviciul militar, mai apoi s-a aflat ca agent al Siguranței române în teritoriu, primind din partea guvernului Românie, ca dovadă a votării Unirii Basarabiei, un lot de 50ha de pământ. Se stinge din viață în spitalul închisorii din Penza[24].

Ștefan Botnariuc (n. 26 octombrie 1875 - d. 22 august 1941). Născut în satul Bălan, județul Bălți. Membru al Comitetului Gubernial al Partidului Eserilor și al Comitetului Funciar Gubernial. A fost delegat în Sfatul Țării din partea Congresului III al țăranilor reprezentând minoritățile ucrainene. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.19, la p. 799). A activat în cadrul Comisiei de Mandate, Comisiei Declarații și Statute, Comisiei Arbitraj și Agrară. A votat actul Unirii Basarabiei cu România. Între anii 1922-1926, Senator de Bălți în Parlamentul României. Arestat de N.K.V.D. la 22 iulie 1940, se stinge în spitalul închisorii nr.1 din Penza[25].

Ion Codreanu (n. 14 aprilie 1879 - d. 15 februarie 1949). Născut în satul Ștefănești, județul Soroca. Ofițer în armata țaristă, membru al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa. A fost ales deputat în Sfatul Țării din partea militarilor moldoveni, membru al celei de-a II-a Comisii Agrare a Sfatului Țării. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.53, la p. 801). Votează Unirea Basarabiei cu România. Membru al delegației basarabene la Conferința de Pace de la Paris 1919. Deputat, între anii 1920, 1922, 1927, 1928-1938, în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc și vice-președinte a Camerei Deputaților. Alături de Constantin Stere, întemeiază Partidul Radical Țărănesc (1931). Arestat la 25 iulie 1940 de către organele N.K.V.D. din Bălți și urmare a acordului dintre guvernul sovietic și cel român privitor la schimbul de deținuți politici este schimbat în mai 1941 cu Ana Pauker, corect ar fi spus Ana Robinson, agentă a Komintern-ului și unul dintre liderii Partidului Comunist Român. Este unul din puținii deputați ai Sfatului Țării, care a supraveț uit terorii regimului totalitar comunist. Înmormântat în Cimitirul "*Sf. Vineri*" din București[26].

Cei trei deputați membri al Sfatului Țării, care au votat împotriva Unirii din 27 martie 1918, au avut o soartă la fel de crudă și nemiloasă ca și cea a deputaților Sfatului Țării care au votat ori s-au abținut de la Unirii Basarabiei cu România. Regimul comunist nu i-au cruțat nici pe ei.

Arcadie Osmolovski (n. 1877- d. 16 iunie 1931). A studiat la Universitatea din Petersburg, facultatea de Fizică și Matematică, Științele Naturii și Pedagogie. Profesor la gimnaziul lui M. Karcevski și la Gimnaziu de fete din

[23] Colesnic 2004, p. 291.
[24] Colesnic 2004, p. 310-311; Postică 1995.
[25] Colesnic 2004, p. 128-129.
[26] Colesnic 2004, p. 168-169.

Chișinău. Om politic, deputat în Sfatul Țării din partea organizațiilor naționale ale ucrainenilor din Basarabia. Făcând parte din Sfatul Țării, activează în Comisiile Constituțională și Școlară (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.152, la p. 808). La 27 martie 1918, votează împotriva Unirii Basarabiei cu România. Pentru activitatea lui antiromânească, autoritățile române la 10 noiembrie 1918, l-au declarat persona non-grata și prin mijlocirea Consulului francez, l-au expulzat peste Nistru. Inițial se stabilește la Celbase, județul Dnestrovsc. Din 1919 se stabilește pentru un timp la Odessa, unde i se propune să fie profesor la Gimnaziul ucrainean Ivan Franko, apoi a predat la Universitate cursul de geologie și mineralogie aplicată. În urma unui denunț venit de la un student restanțier în anul 1931, este arestat (dosarul cu nr. 13919-P de la GPU Odessa, din 7 martie 1931). La 21 aprilie (după alte surse 27 aprilie) 1931 are loc decesul. Actul medical atestă un atac de cord. La 3 mai 1931, anchetatorul Talantov, emite o decizie prin care dosarul lui Arcadie Osmolovski, a fost clasat, pe motiv că anchetatul a decedat, iar la 16 iunie 1931, dosarul este trimis în Arhiva orășenească și dat dispărut pentru totdeauna[27].

Mihai Starenki (n. 8 noiembrie 1879/1880 - ?). Membru al întovărășiei ucrainene din Chișinău "Prosvita", al Partidului Socialist-Revoluționar Ucrainean, al Radei Ținutale Ucrainene din Chișinău (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.192, la p. 809). Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 27 octombrie 1918. Membru al următoarelor Comisii: Constituțională, de Declarații și Statute, de Arbitraj, Administrativă și Agrară. La 27 martie 1918, votează împotriva Unirii Basarabiei cu România. Există o versiune, neconfirmată documentar, referitoare la destinul lui Mihail Starenki. După Unire și-a făcut studii de medicină Universitare în România, stabilit cu traiul la Chișinău, iar odată cu vizita regelui Carol II-lea la Chișinău, în 6 ianuarie 1940, la recepția oferită cu această ocazie, ține un discurs unde mulțumește Statului român, deși a votat contra Unirii, n-a fost împedicat să obțină studii superioare și să practice medicina. Coloana a cincea a furnizat aceste date organelor de reprimare sovietice. A sfârșit în lagărele de muncă sovietice (Gulag), dovadă că regimul criminal instaurat după 28 iunie 1940, nu a ținut cont de votul lui împotriva Unirii Basarabiei cu România. Nu cunoaștem soarta lui ulterioară[28].

Ştefan Balamez (n. 1884 - ?). Născut la Chișinău într-o familie de bulgari. Avea studii superioare (în unele surse se vorbeşte de studii medii). Energic în acţiuni, este ales la 4 februarie 1918 deputat în Sfatul Ţării de către Comitetul Central al Uniunii Funcţionarilor din Basarabia şi în acceaşi zi este prezent la şedinţa legislativului basarabean (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.9, la p.799). S-a remarcat în Sfatul Ţării atât prin activitatea gălăgioasă (îndeosebi prin replicile date), cât şi prin tentativa de a convoca o şedinţă specială a Sfatului Ţării în luna iulie 1918. Şedinţă care nu putea avea loc, întrucât, încheindu-şi sesiunea de toamnă-primăvară la 31 mai, Sfatul Ţării putea fi convocat doar prin Înalt Decret Regal. În Sfatul Ţării a fost membru al Comisiilor de Control, Financiare, Bugetare, vice-preşedinte al Comisiei Constituţionale. După 1918 Ştefan Balamez începe activitatea de comerciant, la Primăria municipiului Chișinău. La 13 iunie 1941, cu puţin timp înainte de retragerea trupelor sovietice din Basarabia, Ştefan Balamez este arestat de N.K.V.D. Este evacuat în grabă, aşa încât ancheta este efectuată deja la Ivdel. La 17 noiembrie 1941 lui Balamez i se aduce la cunoştinţă că ancheta a luat sfârşit. Având la bază o singură mărturie (donos), anchetatorul propune examinarea cazului la Consfătuirea Specială din cadrul N.K.V.D. al U.R.S.S., iar în calitate de pedeapsă propune împuşcarea. La 24 iunie 1942, dosarul lui Ştefan Balamez a fost examinat la Consfătuirea Specială, care s-a dovedit mai înţelegătoare, condamnându-l, la zece ani de lagăr de corecţie prin muncă. Nu ştim dacă a supraveţuit[29].

Nu au fost scutiți de lagăre nici acele persoane care au reușit să se refugieze peste Prut, după cunoscutele evenimentele din 1940 și 1944 (Pantelimon Halippa, Daniel Ciugureanu, Ioan Pelivan, Constantin Tomescu, generalul Ioan Râșcanu).

Pantelimon Halippa (n. 1 august 1883 - d. 30 aprilie 1979). Născut în satul Cubolta, județul Soroca. A urmat școala primară din localitatea natală, apoi cursurile Școlii Spirituale din Edineț și ale Seminarului Teologic din Chișinău. După absolvirea acestuia 1904, se înscrie la Facultatea de Științe Naturale a Universității din Dorpad, pe care din cauza revoluției de la (1905-1907), nu a finisat-o. La sugestia prietenilor se înscrie la Universitatea din Iași, urmând cursurile Facultății de Litere, secția Istorie (1908-1912). Revenind la Chișinău împreună cu boierul Vasile Stroescu un mare mecenat și cu Nicolae Alexandri, scot împreună inițial revista 1913, iar mai apoi din 1914 și ziarul „Cuvânt Moldovenesc". În aprilie 1917 împreună cu Vasile Stroescu, Paul Gore, Vladimir Herța și Onisifor Ghibu a înființat Partidul Național Moldovenesc. A făcut parte din Societatea Cultural Moldovenească, a participat activ la congresele preoților (13-19 aprilie 1917), studenților (20 mai 1917), învățătorilor (20-25 mai 1917), țăranilor (21-24 mai

[27] Colesnic 2004, p. 270; Chiriac 1991, p. 81.
[28] Colesnic 2004, p. 298; Chiriac, 1991, p. 81.
[29] Chiriac 1991, p. 78; Colesnic 2004, p. 114-115; Postică, Praporșcic, Stăvilă 1999, p. 1.

1917), la Congresul Ostașilor Moldoveni (20-28 octombrie 1917). Ales deputat în Sfatul Țării din partea Comitetului Gubernial Țărănesc (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 96, la p. 804), votează la 27 martie 1918 Unirea Basarabiei cu România. A fost vice-președinte și apoi Președinte al Sfatului Țării. Împreună cu Daniel Ciugureanu, Ștefan Ciobanu și Ion Pelivan a făcut parte din delegația care a dus la Iași, Actul Unirii Basarabiei cu România. Împreună cu alți fruntași basarabeni a luat parte la adunările de la Cernăuți 28 noiembrie 1918 și Alba Iulia 1 decembrie 1918, care au proclamat Unirea Bucovinei și respectiv Unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu România. În perioada interbelică a deținut mai multe funcții în Parlamentul și Guvernul României. Arestat în 1950 și condamnat la doi ani închisoare (Sighet), apoi predat Uniunii Sovietice, care l-a condamnat la 25 ani de muncă silnică în Siberia. Amnistiat în 1955, readus în țară, închis în închisoarea de la Gherla încă doi ani, după care este eliberat. Revine și locuiește în București, căutându-și dreptatea prin scrisori și demersuri adresate oficialităților. Rămâne o persoană incomodă regimului până la sfârșitul vieții sale[30].

Daniel Ciugureanu (n. 9 decembrie 1885 - d. 6/19 mai 1950). Născut la Şirăuţi, jud. Hotin. Absolveşte şcoala primară din satul natal, frecventează cursurile liceale din Bălţi, urmează Seminarul teologic din Chişinău (1902-1905). Se înscrie la Facultatea de medicină a Universității din Kiev (1905), pe care o absolveşte obţinând titlul de medic chirurg-urolog. Participă la înfiinţarea Asociaţiei studenţilor moldoveni *Deşteptarea*. Au făcut parte Alexei Mateevici, Simion Murafa, Ştefan Ciobanu, Dimitrie Bogos. Lupta pentru drepturile naţionale şi idealurile sociale ale românilor basarabeni au fost drept obiective prioritare în cadrul constituirii acestei asociaţii. Este urmărit de poliţia sectretă ţaristă, exilat în Siberia pentru viziunilor sale unioniste. Revenind în ţară, la 1913 practică chirurgia la spitalul din satul Vorniceni, Străşeni. Înfiinţează împreună cu alţi patrioţi revista şi gazeta *Cuvânt Moldovenesc* (1914). Această publicaţie a avut un mare rol în viaţa spirituală a Basarabiei. Din 1914 practică chirurgia la spitalul din oraşul Hânceşti. În aprilie 1917 împreună cu un grup de intelectuali şi funcţionari moldoveni, pune bazele Partidului Naţional Moldovenesc, care îşi propunea să lupte pentru dobândirea drepturilor cetăţeneşti şi naţionale pentru moldovenii din Basarabia şi de dincolo de Nistru. A participat la diferite congrese, conferinţe, întâlniri prin care s-a pregătit terenul pentru obţinerea autonomiei Basarabiei, constituirea Sfatului Ţării şi formarea Republicii Democratice Moldovenești. Daniel Ciugureanu a fost deputat în Sfatul Ţării de la 21 noiembrie 1917 până la 16 ianuarie 1918 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.48, la p. 801). Daniel Ciugureanu aflat în fruntea Blocului Moldovenesc este ales de către Sfatul Ţării în calitate de Preşedinte al Consiliului de Miniştri al Republicii Democratice Moldovenești (16 ianuarie 1918-27 martie 1918). Daniel Ciugureanu în calitate de şef al guvernului deleghează pe Teofil Ioncu în Petrograd pentru a respinge pretenţiile teritoriale ale Radei Ucrainene în adresa tânărului stat creat, iar el în Chişinău reuşeşte să determine Sfatul Ţării să proclame la 24 ianuarie 1918 independenţa Republicii Democratice Moldovenești. În timpul mandatului său de şef al guvernului întreprinde mai multe vizite la Iaşi, întâlnindu-se cu oficiali români prezentând şi susţinând planul Unirii Basarabiei cu România, operă înfăptuită la 27 martie 1918. Delegaţia basarabeană prezentă în Iași, compusă din Daniel Ciugureanu, Ştefan Ciobanu, Ion Pelivan, Pan Halippa a prezentat regelui Ferdinand I, Actul Unirii. După Unire, a demisionat din funcţia de premier pentru a intra în guvernul României ca reprezentant al Basarabiei. Daniel Ciugureanu a fost Ministru fără portofoliu în guvernul Alexandru Marghiloman (19 martie 1918- 05 noiembrie 1918), în guvernul general Constantin Coandă (06 noiembrie 1918 - 12 decembrie 1918), în guvernul Ion I.C. Brătianu (12 decembrie 1918 - 27 septembrie 1919), şi în guvernul general Arthur Văitoianu (27 septembrie 1919 - 30 noiembrie 1919). În timpul mandatelor sale de ministru, Daniel Ciugureanu împreună cu Ion Pelivan ministru de externe al Basarabiei, participă la Conferinţa de Pace din Paris din 1919 şi Tratatul din Paris (1920), unde s-a pus punctul definitiv în chestiunea Unirii Basarabiei cu România, a promovat şi susţinut Unirea provinciilor româneşti cu România, a militat pentru apărarea integrităţii teritoriale a României şi sporirea prestigiului ei în lume. În 1920 apare lucrarea *Problema rusă faţă de interesele europene şi române*, unde expune succint câteva puncte referitor la ruşi şi intenţiile acestora. Lucrarea a fost interzisă de regimul comunist până la 1989 şi neglijată în continuare de ambele state româneşti. În 1922-1923 Daniel Ciugureanu a fost vice-preşedintele Camerei Deputaţilor din Bucureşti. În 1927 Daniel Ciugureanu a fost medic Primar al Serviciului de Urologie pe lângă Spitalul „Regina Maria" din Chişinău. A fost parlamentar în mai multe legislaturi. Deputat cu patru mandate în perioada 1919-1933 (deputat de Chişinău 1919, deputat de Cetatea Albă 1922, deputat de Lăpuşna 1926, deputat de Hotin 1931, Senator de Tighina (1933), vice-preşedinte apoi Preşedinte al Senatului României Mari (1936-1937). În 1932 se stabileşte cu traiul la Bucureşti. Trăind şi activând după Unire în Basarabia, Ciugureanu împreună cu toţi cei care au înfăptuit Unirea, în tot acest timp a rămas fidel idealurilor şi aspiraţiilor naţionale, dar a constatat că acele reforme, schimbări la care aspirau să fie făcute în Basarabia, rămâneau cu mult în urmă faţă de realizările din Regat. Printr-un Memoriu în februarie 1932, îl informa pe Carol al II-lea despre condiţiile de trai reale din Basarabia. Memoriul era redactat pe 28 de pagini. Nu cunoaştem care a fost răspunsul regelui sau dacă a existat vreun răspuns, cunoaştem însă

[30] Constantin, Negrei 2013, p. 17-60; Colesnic 2004, p. 225-226.

consecinţele acelei politici promovate care a dus la instaurarea unei dictaturi regale în România, soldate cu rapturile teritoriale din 1940. În 1938 Daniel Ciugureanu a fost medic Primar al Serviciului de Urologie pe lângă Spitalul *„I. Cantacuzino”* din Bucureşti, tot atunci a devenit inspector general sanitar tehnic în specialitatea chirurgie şi urologie pe lângă Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale. În anii celui de-al Doilea Război Mondial a participat în calitate de medic militar în grad de colonel pe frontul de Est, pensionându-se în 1946. Conform mărturiilor istoricilor Constantin C. Giurescu şi Ion Nistor, Daniel Ciugureanu ar fi decedat la 6 mai 1950 la Turda, în timpul transportării foştilor demnitari de stat în închisoarea Sighet, suferind un atac de congestie cerebrală. Potrivit evidenţei securităţii comuniste a decedat la 19 mai 1950 în penitenciarul Sighet. Se presupune că a fost îngropat în *„Cimitirul săracilor”* din Sighetul Marmaţiei. Acolo a fost ridicată o Troiţă din lemn de stejar având pe una din părţi basorelieful lui Daniel Ciugureanu. Deoarece mormântul lui n-a fost descoperit la închisoarea Sighet, a fost instalată o cruce, iar în Cimitirul Cernica din Bucureşti, fiul său Gheorghe Ciugureanu, i-a înălţat un cenotaf[31].

Ion Pelivan (n. 1 aprilie 1876 - d. 25 ianuarie 1954). Născut în satul Răzeni, județul Chișinău, absolvește Seminarul Teologic din Chișinău (1898), apoi Facultatea de Drept a Universității din Dorpad (1903). Unul dintre cei mai consecvenți luptători basarabeni. În anii studenției, este arestat ca membru activ al „pământeniei” basarabene și deportat în Nordul Rusiei (Viatka și Arhanghelsk). Stabilindu-se cu traiul în Bălți (1907-1916), adună o bogată bibliotecă românească, organizează cercul de intelectuali cu profunde aspirații naționale. Înființează un ziar de limbă română *Basarabia* (1906-1907). Participă la crearea Partidului Național Moldovenesc. Ales deputat în Sfatul Țării din partea Congresului Militarilor Moldoveni aderă la Fracțiunea Blocul Moldovenesc care-l propune la funcția de Președinte al Sfatului Țării (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 158, la p. 808). Mandat de deputat valid din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918. Maturitatea lui politică și analiza situației existente, l-a făcut să cedeze postul de Președinte al Sfatului Țării, pământeanului său Ion Inculeț, o persoană agreată mai mult de deputații minorităților naționale din cadrul Sfatului Țării. Odată cu crearea Republicii Democratice Moldovenești, ocupă funcțiile de ministru al Justiției și ministru de Externe, calitate în care a participat la Conferința de Pace din Paris (1919-1920). În mare parte recunoașterea Unirii Basarabiei cu România se datorează activității prodigioase efectuate de Ion Pelivan. După Unire ocupă funcția de Ministru de Justiție în Guvernul României (1919-1920), deputat în Parlamentul României, membru al Partidului Național-Țărănesc, conducător al filialei din Basarabia a Asociației de Cultură *Astra* (1927-1936). Este arestat și închis în Penitenciarul din Sighet, unde a și decedat. Reînhumat la Cimitirul Cernica din București, alături de mormântul lui Pantelimon Halippa și cenotaful ridicat în memoria lui Daniel Ciugureanu[32].

Vladimir Cristi (n. 1880/1882 - d. 1956). Născut în satul Telișeu, județul Orhei, la moșia tatălui său Grigore Cristi, mama sa principesa Maria Trubețkaia (1856-1926), iar bunicul lui a fost Ioan Cristi, renumitul mareșal al nobilimii basarabene, bunica Alexandra Nelidov, fiica lui Alexandru Nelidov, basarabeanul ajuns ambasador la Constantinopol. Căsătorit la Moscova, cu contesa Elena Al.Sologub. Din punc de vedere al apartenenței sociale, Vladimir Cristi a fost un exponent al nobilimii, cea mai privilegiată și ierarhic superioară clasă socială din Imperiul Rus. El a provenit din mediul unui demnitar care a slujit cu fidelitate regimului țarist și a cărui activitate a decurs nu în Basarabia, unde s-a născut ci în sferele înalte ale guvernării imperiale centrale. Sub influența transformărilor sociale, intervenite în viața imperiului în 1917 și care se derulau vertijinos, el a depășit mentalitatea de castă aristocratică rusă, susținând mișcarea de eliberare națională a românilor basarabeni, ceea ce cu regret, n-au făcut-o și alți reprezentanți ai nobilimii basarabene. Absolvește Facultatea de Drept a Universității din Moscova și Facultatea de Agronomie a Universității din Paris. În 1917 Guvernul Provizoriu din Petrograd, îl numește comisar gubernial al Basarabiei, înlocuindu-l în acest post pe Constantin Mimi. În urma pretențiilor Guvernului de la Kiev, din iulie 1917, de a include Basarabia în componența Ucrainei, încălcând flagrand dreptul la autodeterminare și autonomie, Vladimir Cristi împreună cu o delegație de basarabeni (P. Erhan, V. Herța, P. Gore, N. Secară), se deplasează la Petrograd, cere audiere la Guvernul Kerenski, reușește să convingă Guvernul Central din Petrograd să anuleze decizia luată anterior de recunoaștere a frontierelor Ucrainei din 10 provincii în care era inclusă și Basarabia. Basarabiei i se recunoaște dreptul de autodeterminare și autonomie federală în componența Rusiei, la fel ca și cel al Ucrainei. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 6 decembrie 1917 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.61, la p. 802). Face parte din Comisia de luptă contra Anarhiei și de Aprovizionare; Comisia de Declarații și Statute. Deputații din Sfatul Ţării, ţinând cont de spiritul lui organizatoric, de relaţiile pe care le avea în Ucraina și Rusia, l-a delegat imediat în guvernul Republicii Democratice Moldovenești, unde i s-a încredinţat postul de

[31] Baciu 2017, p. 44; Roşca 2010, p.184-188; Basciani 2018, p. 292-296; Tașcă 2018, p. 18-19; Tarlapan 2010, p. 17; Colesnic 2004, p. 166-167; Țurcanu 2018, p. 268-269; Povestca 2018b, p. 321-332.
[32] Constantin, Negrei, Negru 2012; Colesnic 2004, p. 276-277.

Director general la Interne. Fiind delegați de Consiliul Directoriului General al Republicii Democratice Moldovenești, Vladimir Cristi împreună cu Ion Pelivan, în perioada 8-17 decembrie 1917, s-au aflat într-o deplasare la Iași, cu misiunea de a interveni pe lângă comandamentul trupelor franceze pentru a solicita ajutor militar, în legătură cu agravarea bruscă a situației politice din Basarabia, din cauza acțiunilor banditeşti ale trupelor ruse bolșevizate intrate în debandadă totală. Au avut întâlniri cu înalți demnitari de stat din gevernul României (Ion I.C.Brătianu), cu reprezentanții Antantei (Henri Berthelot). După 16 martie 1918 în procesele verbale ale ședințelor Sfatului Țării, numele său nu se mai întâlnește. Nu se cunosc bine cauzele acestei situații. Nu avem nici o mărturie că după 16 martie nu ar fi avut mandat de deputat, după cum nu sunt date ce ar demonstra contrariul. A optat contra lichidării Autonomiei Basarabiei și al lichidării Sfatului Țării prin semnarea de rând cu alți deputați a memoriului de protest adresat guvernului român din 20 noiembrie 1918. Numele său nu se află printre cei care au semnat declarația de Unire din 27 martie și 27 noiembrie 1918, însă nu a fost un adversar al Unirii. După Unire a fost un politician activ: deputat în Parlamentul României şi ministru pentru Basarabia în guvernul lui Nicolae Iorga (1931-1932), primar al Chişinăului în perioada cea mai dificilă 1938-1940 când au fost suspendate activităţile partidelor politice pe tot teritoriul României. La 1940 odată cu anexarea Basarabiei, se refugiază în România. În 1944 după căderea regimului mareșalului Antonescu, se refugiază în Austria, face parte din Guvernul Național Român de la Viena, constituit la 10 decembrie 1944, condus de Horia Sima, ocupând funcția de Ministrul al Cultelor. În tentativa de a-l contacta pe Constantin Argetoianu, care se afla în Elveţia, cade într-o cursă amenajară de serviciile secrete sovietice, este arestat de N.K.V.D. şi dus în U.R.S.S. După unele surse, în tentativa de traversare ilegală a frontierei în 1945, încercând să se refugieze din Austria în Italia, este jefuit și omorât de călăuza sa, un croat, după alte surse ar fi decedat în 1956, în închisoarea Văcăreşti[33].

Vasile Gafencu (n. 1 februarie 1886 - d. 16 martie 1942). Născut la Sângerei, jud. Bălți, termină școala primară din sat, urmează cursurile de electricieni la Școala electrotehnică de marină din Kronștadt, studiile la Facultatea de Electrotehnică a Universității din Iași, pe care însă nu le finisează. Își face serviciul militar-maritim în armata țaristă, revine în Basarabia. Participă la Primului Război Mondial, unde e încorporat în serviciul militar de la Odessa. Se întâlnește cu pământeanul său Anton Crihan și cu alți tineri studenți basarabeni, influențați fiind de schimbările care se întrezăreau la orizont odată cu revoluția bolșevică. Întors în Basarabia participă la Congresul Învățătorilor din Basarabia din 30 aprilie 1917, la Congresul Țăranilor basarabeni. Membru al Comitetului Ostașilor Moldoveni apoi al Partidului Național Moldovenesc din Odessa, din rândul cărora a fost ales deputat în Sfatul Țării. Mandat valid de deputat din 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918, activând în Comisia de Control și a II-a Agrară (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr.78, la p. 803). Este relevant discursul său ținut în Sfatul Țării și atitudinea sa față de chemarea armatei române pentru a pune capăt anarhiei din ținut criticând dur intervenția deputatului Nadejda Grienfeld, care afirma privitor la intervenția trupelor străine în Basarabia, "*oricine numai nu trupe române*", s-a implicat activ în dezbaterile din Parlament referitor la limba de stat și-n examinarea problemei agrare, prin adoptarea *Instrucțiunii* provizorii de reglementare a problemei agrare diferit, față de prevederile reformei agrare prevăzute la 2 decembrie 1917. Votează Unirea Basarabiei cu România. După Unire, nu urmează cariera politică, optează pentru cea familiară. În 1920 se căsătorește cu Elena, crește și educă patru copii. A ocupat mai multe funcții: învățător, președinte al Băncii Populare din Sângerei, consilier județean, membru al Comitetului de Conducere a Camerei Agricole din Bălți și membru al Comisiei de Împroprietărire a județului Bălți. Arestat de organele de securitate sovietice N.K.V.D. la 15 noiembrie 1940, ca agitator și naţionalist român, dus și pierdut într-un lagăr din regiunea Arhanghelsk. Viaţa lui Vasile Gafencu a fost o înălţare spirituală la ceruri, esenţială ca o sculptură a lui Brâncuşi inspirată din soarta ţăranului român, care l-a atras înspre o viaţă dumnezeiască și pe fiul său, mucenicul Valeriu Gafencu (1921-1952), îndurate în închisoarea din Aiud, unde a stat opt ani, între 1941 şi 1949, apoi la Piteşti (noiembrie – decembrie 1949) şi Târgu Ocna (1949-1952), recunoscut de români ca "*Sfântul Închisorilor*"[34].

Chiril Sberea (n. 14 ianuarie 1893 - d. 6 decembrie 1973). S-a născut în satul Colibaș, județul Cahul. Învață la școala parohială din sat, apoi urmează gimnaziul "*Împăratul Alexandru III*" din Bolgrad, pe care-l absolvește la 1913. Își continua studiile la Școala de Agricultură din Petrograd, este mobilizat în armata țaristă, trimis pe front. Până în anul 1917 ajunge la gradul de subofițer, delegat în Regimentul 48 Infanterie dislocat în Odessa. Participă la Congresul Militarilor Moldoveni din 20-27 octombrie 1917, luând cuvântul ca reprezentant al ostașilor de pe Frontul Român, alături de Ion Inculeț, Comisar-adjunct al Guberniei Basarabia, Pantelimon Halippa, Director al ziarului *„Cuvânt Moldovenesc*", Pantelimon Erhan, reprezentant al Sovietului Țăranilor, Elena Alistar, reprezentantă a femeilor moldovene și Toma Jalbă, reprezentant al moldovenilor de peste Nistru. Este ales membru al Biroului de Organizare al viitorului Sfat al Țării, activând alături de Vasile Țanțu, Ion Buzdugan, Gherman Pântea. Congresul Militarilor Moldoveni

[33] Colesnic 2004, p. 185-187; Chiriac 2001, p. 85; Țurcanu 2018, p. 275-277.
[34] Țurcanu 2018, p. 313-316; Colesnic 2004, p. 209-210.

a ales primii 44 de deputați în viitorul legislativ basarabean: 32 de deputați din partea județelor și 12 din partea unităților moldovenești. Din partea județului Ismail, mandat de deputat au primit Chiril Sberea, Vitalie Zubac și Nicolae Ciornei. În calitate de deputat al Sfatului Țării, votează proclamarea Republicii Democratice Moldovenești (2 decembrie 1917), Independența ei (24 ianuarie 1918) și Unirea cu România (27 martie 1918) (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 177, la p. 809). După Unire între 1920-1921, activează în calitate de învățător la școala primară din comuna Anadol, județul Ismail. Între 1921-1924, activează ca învățător la școala primară din satul natal Colibaș. Între timp se mută cu traiul în orașul Bolgrad, activând ca secretar la Liceul de Fete "*Regina Maria*", ulterior se înscrie la Facultatea de Drept a Universității „*Al.I.Cuza*" din Iași, obținând licența în 1929. În perioada 1929-1937, ocupă postul de Judecător la Cahul. Este promovat în funcție la Judecătoria din localitate I.G.Duca din Județul Alba, unde activează între 1937-1939, apoi activează la Judecătoria din Alba-Iulia, între 1939-1946. Datorită schimbării puterii este nevoit să se retragă la Curtea de Apel din Ocna Mureșului județul Alba, în calitate de judecător și consilier. La vârsta de 55 de ani începe calvarul pentru el și basarabenii refugiați în România după Unire și după evenimentele din anii 1940, 1944. Aceștia erau căutați de organele N.K.V.D., pentru a fi repatriați în U.R.S.S. și judecați, cum a fost cazul deputatului Pantelimon Halippa. Cei care au scăpat de deportări, au făcut ani grei de închisoare în lagărele de detenție de pe teritoriul României, cazul deputaților Ștefan Holban, Gheorghe Pântea, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu, unii decedând în închisori. Alții au fost umiliți și lăsați fără de serviciu și mijloace de existență, fiind obligați să se angajeze ca magazioneri, paznici. Între 1947-1952, ocupă postul de suplinitor de limbă rusă în diferite școli din Ocna Mureșului și Reșița. Între 1952-1956 îl găsim în postură de paznic și magazioner la Întreprinderea Economică Industrială din Făgăraș. Înmormântat în Cimitirul Ortodox din Făgăraș[35].

Ştefan Holban (n. 1 august 1886 - d. 27 august 1961). S-a născut în satul Cărpineni, județul Lăpușna din părinți țărani cu o stare mijlocie. Își face studiile la şcoala primară şi cea complimentară, la Seminarul Pedagogic din Novîi Bug, gubernia Chersonului, şase ani, din care un an a primit bursa de la „Zemstva" judeţului său natal, pe atunci denumit Chişinău şi cinci ani bursă de la stat, ceea ce denotă că era un elev sârguincios. La politehnica din Odesa a studiat trei ani şi jumătate şi în Altstrelitz (1912-1913), secţia electronică, continuând să urmeze Facultatea de Electrotehnică până la examenul premergător celui de diplomă. Înainte de a se prezenta la acest examen era necesar un stagiu de practică pe care îl efectuează la Societatea Belgiană de Tramvai din Chişinău. După terminarea stagiului de practică şi obţinerea certificatului necesar, urma să se ducă în Germania ca să-şi dea examenul de diplomă. Izbucnirea războiului din 1914, l-a pus în imposibilitatea de a se reîntoarce. În 1915 este numit director de şcoală la Sipoteni; în martie 1916, este mobilizat în armata rusă şi trimis la Simferopol, în Crimeea să facă o pregătire militară. Ajunge pe Frontul Român în calitate de interpret în divizia 61, rusă. Fost secretar al Comitetului Revoluţionar Ostăşesc Moldovenesc din Odesa şi al Congresului Ostăşesc Moldovenesc. Delegat în Sfatul Ţării de primul Congres al Militarilor Moldovenice de la Chişinău în perioada 20-28 octombrie 1917 (din *Lista deputaților după procesele-verbale ale ședințelor în plen ale Sfatului Țării*, înregistrat cu nr. 100, la p. 805). Ca deputat al Sfatului Țării participă la crearea R.D.M. din 2 decembrie 1917, la proclamarea Independenței ei față de Imperiul Rus, la 24 ianuarie 1918. Membru al Comisiei de lichidare a Sfatului Ţării din 27 noiembrie 1918. După Unire, a reintrat în Sistemul de învățământ lucrând până în 1926, când absolvește Facultatea de Drept a Universității din Iași, apoi se înscrie în Baroul Avocaților din Chișinău. Profesia de avocat și-a exercitat-o până la pensionare cu dăruire și demnitate, dând de multe ori asistență juridică gratuită țăranilor nevoiași, deseori din satul lui natal, sau celor asupriți pe nedrept. A fost deputat în Parlamentul României (legislaturile 1919, 1920, 1922, 1932). Deși a deținut funcții politice importante, a dus o viață modestă până la sfârșitul vieții. A militat întreaga viață pentru cinste, demnitate și dreptate. În activitatea parlamentară se remarcă prin participarea la dezbaterea legilor social umanitare. În legislația din 1932, susține cu vehemență legea privind controlul averilor senatorilor și deputaților, atitudine revoluționară și de cutezanță pentru acea vreme. În 1957 la vârsta de 71 ani, este condamnat pe 15 ani închisoare pentru "complot contrarevoluționar" sau mai bine-zis pentru opiniile politice exprimate. A trecut prin mai multe închisori Gherla, Jilava. Moare în închisoarea de la Botoşani[36].

[35] Chiriac 2001, p. 77; Colesnic 2004, p. 290; Popovschi 2010, p. 75-79; Petrencu 1990, p. 55; Moraru 1995, p. 144; Ciobanu 1993, p. 32; Cazacu 1992, p. 35, 212, 237.
[36] Colesnic 2004, p. 230-231.

Bibliografie

Lucrări

Baciu 2017 – Gh. Baciu, *Daniel Ciugureanu în contextul istoriei*, Chişinău 2017.

Basciani 2018 – A. Basciani, *Dificila Unire. Basarabia şi România Mare (1918-1940)*, Chişinău, 2018.

Boboc 2007 – D.-V. Boboc, *Integrarea Basarabiei în România Mare-pentru un nou demers istoriografic*, în „Pro Basarabia – repere istorice și naționale", Iași, 2007.

Cazacu 1992 – P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru*, Chișinău, 1992.

Chiriac 2001 – Al. Chiriac, *Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917-27 noiembrie 1918)*, București, 2001.

Chiriac 1991 – Al. Chiriac, Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917-27 noiembrie 1918), în „Patrimoniu", 2, 1991.

Cimpoeșu 2010 – D. Cimpoeșu, *Republica Moldova între România și Rusia 1989-2009*, Chișinău, 2010.

Ciobanu 1993 – Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993.

Colesnic 2004 – I. Colesnic, *Generația Unirii*, Chișinău, 2004.

Constantin, Negrei 2013 – I. Constantin, I. Negrei, *Pantelimon Halippa. Apostol al Basarabiei*, Chișinău, 2013.

Constantin, Negrei, Negru 2012 – I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *Ioan Pelivan: părinte al mișcării naționale din Basarabia*, ediția a II-a, Chișinău, 2012.

Diaconescu 2016 – M. Diaconescu, *Portrete de români basarabeni care au făcut Unirea în 1918,* în „Historia", XVI, 2016, 170.

Kirițescu 1989 – C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea R*omâniei, vol. I-II, București, 1989.

Moraru 1995 – A. Moraru, *Istoria României.Basarabia și Transnistria.1812-1993*, Chișinău, 1995.

Negrei 2007 – I. Negrei, *Patrioți basarabeni întemnițați în închisoarea din Sighet: Pantelimon Halippa (1883-1979); Daniel Ciugureanu (1885-1950); Ioan Pelivan (1876-1954); generalul Ioan Râșcanu (1874-1952)*, în „Cugetul", 3, 2007.

Petrencu 1990 – A. Petrencu, *Mărturii a unui tragic destin*. în „Patrimoniu", 1, 1990.

Postică 1998 – Elena Postică, *Deputații Sfatului Țării represați la 1940.* în „Cugetul", martie, 1998.

Postică 1995 – Elena Postică, *Martiri ai sfântului ideal*, în „Țara", 28 martie 1995.

Postică, Praporșcic, Stăvilă 1999 – Elena Postică, Maria Praporșcic, Vera Stăvilă, *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist,* vol. I, Chișinău, 1999.

Postică, Belous, Stăvilă 2003 – Elena Postică, Vera Belous, Vera Stăvilă, *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist,* vol. III, Chișinău, 2003.

Postică, Belous, Stăvilă 2005 – Elena Postică, Vera Belous, Vera Stăvilă, *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist,* vol. IV, Chișinău, 2005.

Popovschi 2010 – V. Popovschi, *Birou de organizare a Sfatului Țării (27 octombrie-21 noiembrie 1917). Studii și documente*, Chișinău, 2010.

Povestca 2018a – A. Povestca, *Legitimitatea prezenței trupelor române în Basarabia. Reacția populației autohtone față de această prezență*, în „Tyrageția. Istorie Muzeologie", serie nouă, vol.XII [XXVII], 2018, 2.

Povestca 2018b – A. Povestca, *Daniel Ciugureanu (1885-1950), personalitate marcantă a neamului românesc*. În „Tyragetia. Istorie Muzeologie", serie nouă, XII [XVII], 2018, 2.

Roșca 2010 – N. Roşca, *Basarabia şi ministrul întregitor Daniel Ciugureanu*, Chişinău, 2010.

Tarlapan 2010 – E. Tarlapan, *Daniel Ciugureanu un prim-ministru al neamului nostru şi al neamurilor mele*, Chişinău, 2010.

Tașcă 2018 – M. Tașcă, *Daniel Ciugureanu - prim-ministru al independenței și al Unirii Basarabiei cu România*. în „Revista Română", XXIV, 2018, 1-2, (91-92).

Tașcă 2010 – M. Tașcă, *Deputați din Sfatul Țării înmormântați la Chișinău*, În „Timpul", 10 aprilie 2010.

Țurcanu 2016 – I. Țurcanu, *Sfatul Țării. Documente. Procese-verbale ale ședințelor în plen*, Chișinău, 2016.

Țurcanu 2018 – I. Țurcanu, *Sfatul Țării. Istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1917-1918,* Chișinău, 2018.

Surse web

www.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-octavian-ticu/29079135

PREOŢI GRECO-CATOLICI DIN COMITATUL TÂRNAVA MICĂ LA MAREA UNIRE

Dr. Răzvan Mihai Neagu

Abstract. ***Greek-Catholic Priests from Târnava Mică County at the Great Union.*** *Ten greek-catholic priests from Târnava Mică county attended the Great National Assembly on December 1st 1918 as official representatives. In this county the Greek Catholic church was very powerful and had many worshipers. If we were to mention the most representative priests in this county, they would be Laurenţiu Pascu (1867-1920) who was a Greek-Catholic archpriest of Târnăveni, professor Alexandru Ciura and George Simu, archpriest of Dumbrăveni.*

Cuvinte cheie: *comitatul Târnava Mică, preot, Greco-Catolicism, Marea Unire, Transilvania*.
Keywords: *Târnava Mică county, priest, Greek-Catholicism, Great Union, Transylvania*.

Preoţii greco-catolici din comitatul Târnava Mică au fost în prima linie a evenimentelor pregătitoare ale Marii Uniri. Ei au fost foarte receptivi la evenimentele petrecute la nivel central, cum ar fi redactarea şi citirea *Declaraţiei de la Oradea* în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida-Voevod (18 octombrie 1918) sau constituirea Consiliului Naţional Român Central (30/31 octombrie 1918). La 1 noiembrie 1918 s-a constituit la Târnăveni, filiala locală a Consiliului Naţional Român, prezidată de protopopul greco-catolic, Laurenţiu Pascu. Din acest for mai făceau parte următorii preoţi greco-catolici: Iosif Lita, George Simu, Alexandru Papiu şi Vasile Smigelschi. Cu ocazia constituirii Consiliului Naţional de la Târnăveni reprezentanţii românilor au lansat o Proclamaţie în care îşi declarau adeziunea faţă de Partidul Naţional Român şi Consiliul Naţional Român Central, fată de principiile expuse în *Declaraţia de la Oradea*. Se statuează interesul pentru asigurarea ordinii publice şi dorinţa de conlucrare cu Consiliul Naţional Maghiar din comitat[1].

Din comitatul Târnava Mică au participat în calitate oficială (cu credenţional) la Marea Unire de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, zece preoţi greco-catolici. Scopul acestui material este de a realiza scurte fise biografice pentru fiecare dintre aceşti clerici.

O figură aparte printre preoţii din comitatul Târnava Mică a fost **Victor Barna (1883-1945)**, parohul greco-catolic de la Jidvei, la data Marii Uniri. S-a născut în 13 martie 1883, la Iclod, comitatul Târnava Mică (azi sat în com. Sâncel, jud. Alba), într-o familie preoţească. S-a format din punct de vedere intelectual în ambianţa culturală românească a şcolilor Blajului, finalizându-şi studiile medii la Gimnaziul Superior Greco-Catolic, după care a studiat la Preparandie, iar ulterior a urmat cursurile Seminarului Teologic (1906-1908). La 8 noiembrie 1908 a fost sfinţit preot de mitropolitul Victor Mihaly de Apşa. În acelaşi an a fost numit preot la Jidvei-Bălcaciu, unde păstoreşte până în 1920[2].

Victor Barna s-a implicat în evenimentele, care au precedat Marea Unire, în comitatul Târnava Mică. La 26 noiembrie 1918, a luat parte la adunarea electorală a cercului electoral Târnăveni, fiind notarul acesteia, în cadrul căreia s-au desemnat delegaţii cercului respectiv, la Marea Unire. Barna a fost ales ca delegat supleant[3].

În perioada interbelică, Victor Barna a fost transferat la Valea Jidanului (zona Bicazu Ardelean, jud. Neamţ), care depindea canonic de protopopiatul Giurgeului. Această localitate a făcut parte din teritoriul cedat Ungariei în urma Dictatului de la Viena (30 august 1940). Preotul Barna a intrat în atenţia noilor autorităţi hortiste, astfel, că în 1943 este arestat şi încarcerat la Budapesta, fiind supus unui regim dur de detenţie. A fost eliberat în 1944, dar în 23 ianuarie 1945 a murit la Arad[4].

Unul dintre cei mai importanţi şi reprezentativi profesori ai şcolilor Blajului a fost preotul **Alexandru Ciura (1876-1936).** Era originar din Ţara Moţilor, respectiv din Abrud (comitatul Alba de Jos, azi jud. Alba) şi s-a născut în 15 noiembrie 1876, într-o familie preoţească. A studiat la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, iar în anul 1894 a susţinut examenul de maturitate. După finalizarea studiilor medii, tânărul Alexandru Ciura a urmat o carieră academică strălucită la Budapesta. Între 1895-1898 a studiat ştiinţa sacră la Seminarul Central din Budapesta. După finalizarea pregătirii teologice, Ciura a rămas în capitala Ungariei, unde între 1898-1902 a studiat la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii Regale Maghiare din Budapesta, specializându-se în studii clasice, limba română şi limba greacă. La 25

[1] 1918 la români, vol. VII, p. 67-68.
[2] Sigmirean 2007, p. 349, nr. 3353.
[3] 1918 la români, vol. IX, p. 346.
[4] Bălănescu 2018.

aprilie 1904, Alexandru Ciura primeşte diploma de profesor din partea universităţii budapestane[5]. Deşi viaţa şi activitatea lui Alexandru Ciura a fost legată indisolubil de activitatea didactică, el a fost preot greco-catolic. A fost hirotonit la 19 decembrie 1903 de către mitropolitul Victor Mihaly de Apşa. După finalizarea studiilor filologice budapestane, Alexandru Ciura a venit la Blaj, unde şi-a dedicat toată activitatea şcolii. Între 1902-1919 a fost profesor de Limba şi Literatura Română, Limba Latină şi Limba Greacă la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj[6]. Nu a fost un dascăl oarecare şi s-a remarcat prin activitatea la catedră precum şi prin bogata activitate ştiinţifică. În legătură cu acest din urmă aspect, între 1911-1919, Alexandru Ciura a fost custodele colecţiilor ştiinţifice speciale ale Muzeului Gimnaziului din Blaj[7]. Calităţile sale didactice şi ştiinţifice au determinat Consistoriul arhidiecezan de la Blaj să-l recomande în anul 1911 pentru participarea la un curs de arheologie organizat la Cluj de Inspectoratul General al Muzeelor şi Bibliotecilor. Distinsul dascăl s-a implicat în numeroase activităţi, în diverse domenii. Numai enumerarea acestora ar necesita o carte de sine stătătoare. Ne vom mărgini doar la a aminti câteva dintre ele. În anul 1917, Alexandru Ciura a fost cooptat ca membru în epitropia Fundaţiei pentru ajutorarea ziariştilor români din Ungaria[8]. Dedicat vocaţiei de dascăl, Ciura i-a coordonat pe elevii de la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, iar la 14 octombrie 1917 a condus şedinţa Societăţii de lectură a tinerimii studioase de la gimnaziul greco-catolic, în cadrul căreia s-a ales noua conducere[9]. Deosebit de implicat în societatea românească a Blajului acelei epoci, în anul 1917, profesorul Alexandru Ciura a donat zece coroane Societăţii meseriaşilor români, în scop caritabil[10].

Alexandru Ciura a avut o activitate publicistică deosebit de bogată. Încă din perioada studilor budapestane a fost redactorul revistei *Luceafărul*, care apărea în capitala Ungariei. Ulterior, a colaborat cu diverse publicaţii periodice: *Familia*, *Tribuna*, *Românul*, *Lupta*, *Viaţa Românească*, *Semănătorul* şi mai ales *Unirea*.

Contribuţia profesorului Ciura la Marea Unire a fost una deosebită. El s-a numărat printre membrii Consiliului Naţional Român din Blaj format la 4 noiembrie 1918[11]. Aceasta s-a constituit în Consiliu Naţional Comitatens la 11 noiembrie 1918, conform indicaţilor primite de la Consiliul Naţional Român Central de la Arad, Alexandru Ciura păstrându-şi calitatea de membru[12]. Distinsul dascăl şi cleric a fost trimis de la Blaj, ca delegat, la o adunare a Consiliului Naţional din Târnăveni, care a avut loc în oraşul de pe Târnava Mică la 13 noiembrie 1918[13]. În cadrul adunării electorale a cercului electoral Dumbrăveni desfăşurată la 27 noiembrie 1918 şi prezidată de protopopul George Simu, Alexandru Ciura a fost ales delegat titular pentru a merge la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918[14]. Astfel, el a participat la Marea Unire ca delegat titular din partea cercului electoral Dumbrăveni[15]. Lui Alexandru Ciura i-a revenit marea onoare de a publica articolul de fond în numărul apărut în 1 decembrie 1918 al ziarului blăjean *Unirea*. El şi-a intitulat articolul *În ziua cea de judecată* şi făcea referire la suferinţele îndurate de-a lungul timpului de românii din Transilvania. Ciura şi-a terminat expunerea cu îndemnul: *Dorim unirea tuturor românilor; Trăiască România Mare*[16]. Amintindu-şi de atmosfera din 1 decembrie 1918, profesorul Ciura descria mulţimea românilor din cetatea Alba Iulia: *ca o revărsare de ape uriaşe*[17]. Un moment important, care l-a marcat pe Ciura aflat la Marea Adunare Naţională din Alba Iulia a fost parada de steaguri româneşti: *Când au prins a fâlfâi steagurile părea că tot pământul s-a mişcat din temelii*[18].

Reprezentând Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, Ciura a participat la sinodul din 1919, eveniment de o importanţă deosebită, fiind primul desfăşurat în graniţele României Mari. În cadrul sinodului el a fost membru al comisiei şcolare[19].

Alexandru Ciura a fost membru al Marelui Sfat Naţional Român, for care avea rol legislativ constituit în ziua Marii Uniri. Distinsul profesor şi preot a fost ales în această calitate în şedinţa din 30 iulie 1919[20].

În perioada interbelică, în cadrul procesului de reorganizare a învăţământului din Transilvania pe baze româneşti, Alexandru Ciura a fost numit de Consiliul Dirigent în anul 1919, director al Liceului ,,George Bariţiu'' din Cluj,

---

[5] Sigmirean 2000, p. 348, nr. 132 şi p. 434, nr. 2247; Sigmirean 2007, p. 205, nr. 1344
[6] Comşa, Seiceanu 1994, p. 130.
[7] Popa-Andrei (coord.), 2013, p. 142.
[8] *Unirea*, XXVII, 1917, 26, p. 4.
[9] *Unirea*, XXVII, 1917, 63, p. 4.
[10] *Unirea*, XXVII, 1917, 70, p. 4.
[11] 1918 la români, vol. VII, p. 104-105.
[12] 1918 la români, vol. VII, p. 254.
[13] 1918 la români, vol. VII, p. 317.
[14] 1918 la români, vol. IX, p. 339-340.
[15] *Gazeta Oficială*, 1919, 5, p. 24.
[16] *Unirea*, XXVIII, 1918, 15-16, p. 1.
[17] Netea 2018, p. 160.
[18] Netea 2018, p. 160.
[19] Turcu 2017, p. 486-487.
[20] *Telegraful Român*, LXVII, 1919, 74, p. 3.

unde a predat Limba şi Literatura Română[21]. El şi-a păstrat această funcţie până la moarte. Profesorul Ciura a fost foarte activ şi pe teren literar, fiind autorul unor schiţe, nuvele, povestiri: *Visuri trecute* (Blaj, 1903), *Icoane* (Budapesta, 1906), *Amintiri, schiţe şi nuvele* (Orăştie, 1912), *Scrisoare în cealaltă lume. Schiţe din război* (Bucureşti, 1914), *Fraţii. Povestiri din război* (Arad, 1916), *Eminescu şi Coşbuc. Note comparative* (Blaj, 1903), *Biografia părintelui Vasile Lucaciu* (Sibiu, 1928), *Viaţa lui Iisus scrisă pentru copii* (Beiuş, 1931) şi multe altele. De asemenea, Ciura a făcut şi o traducere din limba maghiară a romanului *Floarea Betuliei* scris de autorul maghiar Lázár István, apărută la Orăştie în 1913[22]. Profesorul Alexandru Ciura a murit la Cluj în 27 martie 1936[23].

Nicolae Grigore Deac (1891-1967) a fost parohul greco-catolic din localitatea Şomoştelnic, comitatul Târnava Mică (azi sat în com. Mica, jud. Mureş). S-a născut la Tăureni, comitatul Turda-Arieş, în familia preotului unit Iuliu Deac. Iniţial, a studiat la Bistriţa, iar apoi în cadrul Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, unde şi-a luat cu succes examenul de maturitate în anul 1911. Alege să studieze teologia la Seminarul din Blaj, absolvind în anul 1914. La 27 decembrie 1914, Nicolae Grigore Deac a fost hirotonit preot de mitropolitul Blajului, Victor Mihaly de Apşa[24]. Din 1914 şi până la sfârşitul vieţii, el a fost preot la Şomoştelnic. Precizăm că până în anul 1948 a fost greco-catolic, iar din 1948 a trecut la confesiunea ortodoxă.

Preotul Deac s-a implicat pe plan local în evenimentele premergătoare Marii Uniri. El a fost notarul Adunării electorale a cercului Bălăuşeri din 25 noiembrie 1918, în cadrul căreia s-au ales delegaţii pentru Marea Unire. Printre aceştia s-a numărat şi Deac, astfel că el a reprezentat Cercului electoral Bălăuşeri din comitatul Târnava Mică la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, în calitate de delegat supleant[25].

Între anii 1918-1923, el a administrat parohia Cerghid (azi cartier al oraşului Ungheni, jud. Mureş). După Marea Unire, Nicolae Grigore Deac a contribuit la organizarea judeţului Târnava Mică, pe baze româneşti, în graniţele României Mari. A fost membru în diverse organizaţii şi asociaţii. În 1919 a fost subcomisar la Secretariatul de alimentaţie al judeţului Târnava Mică, iar în 1923 a fost ales secretarul Societăţii Invalizii de război pentru judeţele Alba de Jos şi Târnava Mică. Activitatea sa a inclus şi domeniul şcolar; în 1923 era membru în comitetul de administrare a Fondului şcolilor din comitatul Târnava Mică. Distinsul preot a desfăşurat o bogată activitate financiar-bancară, mai ales în legătură cu înfiinţarea de bănci populare. În 1924, a participat la crearea de bănci populare în localităţile Suplac şi Şăulia de Mureş, în 1925 şi-a adus contribuţia la crearea Băncilor Populare Ajutorul din Subpădure şi Speranţa din Şomoştelnic, fiind ales ales preşedintele consiliului de administraţie, iar în acelaşi an a fost ales membru în consiliul de administraţie al Băncii Populare *„Târnăveana"*, din Târnăveni[26]. De asemenea, distinsul preot a fost consilier la Casa Centrală a băncilor populare din România, precum şi membru în consiliile de administraţie ale unor întreprinderi ca: Societatea anonimă română de gaz metan Bucureşti, Fabrica de Sticlă Ardeleana din Târnăveni sau Cartea românească din Valea Târnavei Târnăveni.

Nicolae Grigore Deac a fost iniţiatorul unor proiecte de natură culturală, iar în 1925 ales membru în comitetul pentru ridicarea unei statui al lui Ştefan cel Mare în Cetatea de Baltă. A desfăşurat şi o activitate gazetărească, fiind un colaborator apropiat la ziarului *Foaia politică săptămânală* din Târnăveni. Pe plan politic, preotul Deac a fost membru al Partidului Naţional Liberal, deţinând chiar o serie de funcţii la nivelul organizaţiei judeţene Târnava Mică. În aacest sens fost ales secretarul organizaţiei judeţene Târnava Mică, în 1929 a fost ales membru în comitetul judeţean şi în delegaţia permanentă (1929-1933). De asemenea, a mai îndeplinit funcţiile de consilier local la Şomoştelnic (1926-1938) şi consilier judeţean (1934-1937). După desfiinţarea partidelor politice, în timpul regimului de autoritate monarhică al regelui Carol al II-lea, Nicolae Grigore Deac s-a înscris în partidul unic Frontului Renaşterii Naţionale. Între anii 1944-1946, Deac a desfăşurat o intensă activitate de refacere a PNL, iar în 1946 a fost ales membru în delegaţia permanentă a PNL Târnava Mică, preşedinte al organizaţiei judeţene, fiind Gheorghe Cipăianu.

Pe plan pastoral bisericesc, în anul 1938, Deac a fost avansat paroh titular la Şomoştelnic[27]. Pentru bogata sa activitate statul român l-a recompensat pe preotul Deac cu Ordinul Coroana României, în grad de cavaler (1922) şi Medalia Răsplata Muncii pentru Construcţii Şcolare, clasa I (1926)[28].

În anul 1948, în urma unei măsuri arbitrare venită pe filiera Moscovei, autorităţile comuniste ale României desfiinţează Biserica Greco-Catolică, silind pe mulţi preoţi treacă la Biserica Ortodoxă. Nu deţinem informaţii despre cazul lui Nicolae Grigore Deac, însă ştim că el a făcut pasul şi a trecut la Ortodoxie. În anul 1964, el a fost recompensat

[21] *Unirea*, XXIX, 1919, 215, p. 2.
[22] Popa-Andrei (coord.) 2013, p. 142-143.
[23] *Unirea*, XLVI, 1936, 13, p. 4.
[24] Sigmirean 2007, p. 238, nr. 1685.
[25] 1918 la români, vol. IX, p. 338.
[26] Bosoancă 2000, p. 76.
[27] Cercular XX, 1938, p. 84.
[28] Bosoancă 2000, p. 77.

de Arhiepiscopia Sibiului cu brâul roşu şi rangul de iconom-stavrofor. După o bogată activitate, Nicolae Grigore Deac s-a stins din viaţă în 18 august 1967 la Târnăveni.

Iosif Lita (1859-1923) a fost protopop greco-catolic de Biia (azi sat în com. Şona, jud. Alba), în acea perioadă în comitatul Târnava Mică. S-a născut la 6 noiembrie 1859 la Lodroman (azi sat în com. Valea Lungă, jud. Alba) şi provenea dintr-o familie simplă, tatăl său Iosif Lita fiind agricultor. A studiat la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, unde a susţinut cu succes examenul de maturitate (bacalaureat) în 1884, iar apoi a învăţat la Seminarul Teologic între 1880-1884. Iosif Lita a fost sfinţit preot la Blaj în data de 25 octombrie 1885, de către mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa. Prima comunitate în care a păstorit a fost parohia unită din Ţapu (azi sat în com. Micăsasa, jud. Sibiu), unde a fost administrator parohial interimar (octombrie 1885-mai 1886). Ulterior, a administrat parohia Jidvei-Bălcaciu (mai-decembrie 1886). Între decembrie 1886 şi mai 1888 revine din nou la Ţapu în aceleaşi condiţii. În 1888, Iosif Lita a fost preot paroh la Iclod, comitatul Târnava Mică (azi sat în com. Sâncel, jud. Alba). Pentru scurt timp, distinsul preot a fost învăţător la Reghin (1879-1880) şi Ghimeş (1884-1885). Activitatea pastorală i-a fost încununată o dată cu numirea ca paroh la Valea Lungă/Hususău (azi în jud. Alba) şi protopop al Biiei. În perioada antebelică, activitatea lui Iosif Lita a avut un puternic accent naţional, el fiind unul dintre corifeii mişcării naţionale din comitatul Târnava Mică. În acest sens presa vremii îl consemnează implicat în diverse evenimente. Iosif Lita s-a numărat printre convocatorii conferinţei alegătorilor români din 25 ianuarie 1905 desfăşurată la Cetatea de Baltă, în cadrul căreia s-a discutat despre alegerile dietale[29]. A convocat şi a participat la o nouă adunare românească desfăşurată la Bahnea în 27 martie 1907, unde s-a luat în discuţie problema votului universal, libertatea presei şi situaţia şcolară[30]. Precum alţi preoţi, şi Iosif Lita a desfăşurat o bogată activitate caritabilă. În anul 1908, el a donat trei coroane la fondul pentru orfani de la Blaj[31]. Protopopul Iosif Lita a fost unul dintre puţini membrii români ai congregaţiei generale a comitatului Târnava Mică[32].

Implicarea naţională a protopopului de Biia a fost vizibilă şi la nivel politic, el fiind membru al Partidului Naţional Român din Ungaria şi Transilvania. În anul 1910, el a fost membru al delegaţiei comitatului Târnava Mică, la Conferinţa Naţională de la Sibiu, din 5 aprilie[33]. Înfocat apărător al intereselor naţionale româneşti, protopopul Iosif Lita a avut de suferit prigoana autorităţile maghiare, iar la 14 martie 1911, el a fost condamnat la 8 zile de închisoare şi 40 de coroane amendă, deoarece, într-o adunare a făcut următoare afimaţie: *Blestemat să fie acel român care nu va ţinea cu neamul său, ci va ţinea cu streini*[34]. La 4 iulie 1911, protopopul şi-a pierdut soţia, Raveca Lita decedată la 50 de ani[35]. Deşi a suferit o gra lovitură, Iosif Lita a găsit puterea să-şi continue activitatea, iar la 29 octombrie 1911, a participat în Târnăveni la o adunare populară românească, onorată cu prezenţa conducerii centrale a partidului (Alexandru Vaida-Voevod, Ştefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu etc.)[36]. În cadrul acestei întruniri, Iosif Lita a fost ales vicepreşedinte al adunării[37]. La Marea Unire, Iosif Lita a fost delegat de drept, reprezentând tractul protopopesc greco-catolic al Biiei din comitatul Târnava Mică. Iosif Lita a murit în 7 mai 1923 la Valea Lungă şi a fost condus pe ultimul drum de un impresionant sobor din care au făcut parte, printre alţii, canonicul Izidor Marcu şi profesorul Ioan Coltor, dar şi parohul de Sâncel, Vasile Smigelschi. Ziarul blăjean *Unirea*, în necrologul pe care l-a publicat, l-a caracterizat pe protopopul Iosif Lita în următoarele cuvinte: *A fost unul din cei mai harnici şi mai devotaţi servitori ai altarului, un caracter adevărat preoţesc*[38].

Alexandru Papiu (1860-1930) a fost protopop greco-catolic de Iernut. S-a născut la 24 octombrie 1860 în localitatea Asinip din comitatul Alba de Jos (azi sat în com. Lopadea Nouă, jud. Alba) în familia preotului George Papiu. Tânărul Alexandru a urmat cursurile Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj, pe care le-a finalizat în 1881 cu susţinerea examenului de maturitate. A ales cariera clericală, iar între 1881-1885 a studiat la Seminarul Teologic din Blaj. Ulterior, Alexandru Papiu a urmat şi cursurile Institutului Pedagogic din Blaj, iar în 1886 obţine diploma de învăţător. La 13 martie 1888 a fost sfinţit preot de mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa. Începuturile carierei sale sunt legate de Ţara Moţilor, unde a fost administrator parohial la Bistra, comitatul Turda-Arieş (azi în jud. Alba), precum şi învăţător în Abrud, comitatul Alba de Jos (azi jud. Alba)[39]. Alexandru Papiu s-a implicat în ridicarea culturală a moţilor şi a creat

[29] *Unirea*, XV, 1905, 3, p. 27.
[30] *Unirea*, XVII, 1907, 11, p. 106.
[31] *Unirea*, XVIII, 1908, 24, p. 209.
[32] *Gazeta Transilvaniei*, LXXIII, 1910, 86, p. 1.
[33] Fola 1997, p. 131.
[34] Fola 1997, p. 139.
[35] *Unirea*, XXI, 1911, 56, p. 497.
[36] *Unirea*, XXI, 1911, 102, p. 2.
[37] *Gazeta Transilvaniei*, LXXIV, 1911, 229, p. 1-2; *Unirea*, XXI, 1911, 102, p. 2.
[38] *Unirea*, XXXIII, 1923, 19, p. 3.
[39] Şematism 1900, p. 741; Sigmirean 2016, p. 229.

Reuniunea română de cântări şi muzică din Bistra. În 1897 devine membru al despărţământului Abrud-Câmpeni al ASTRA, cea mai prestigioasă societatea culturală românească din Transilvania. S-a remarcat printr-o intensă activitate în ambele asociaţii româneşti, organizând şi participând la numeroase evenimente culturale sau caritative. În 1906, Alexandru Papiu a fost numit viceprotopop onorific. Prezența sa oficială în Ţara Moţilor s-a încheiat în anul 1908, când a fost numit paroh şi viceprotopop de Iernut, fiind introdus la 4 septembrie 1908[40]. Un an mai târziu, Papiu a fost ridicat în demnitatea de protopop. O dată cu transferul pe Valea Mureşului, distinsul preot va activa în cadrul despărţământului Târnăveni al ASTRA, continuându-şi neobosita muncă pe teren cultural. Alexandru Papiu s-a implicat în evenimentele premergătoare Marii Uniri din comitatul Târnava Mică. A fost membru al Consiliului Naţional Român local. La 1 decembrie 1918 a participat la Marea Unire de la Alba Iulia, în calitate de delegat de drept, reprezentând protopopiatul greco-catolic de Iernut[41]. În perioada interbelică, protopopul Papiu şi-a continuat densa activitate pastorală, de data aceasta în noul context rezultat în urma creării României Mari. Un fapt semnificativ din biografia sa a fost participarea la alegerile din anul 1920. La acest scrutin s-a înscris pentru un loc de senator în Parlamentul României Mari, din partea Partidului Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu. A reuşit să obţină mandatul, astfel, că în perioada 1920-1922 a făcut parte din camera superioară a legislativului român. Ulterior, opţiunile sale politice s-au schimbat, Alexandru Papiu trecând la Partidul Naţional, iar din 1926 la Partidul Naţional Ţărănesc. Pe plan local, el a fost consilier local la Iernut (1926-1929), funcţie pe care şi-o reînnoieşte la alegerile din 1930. În plan personal, a fost căsătorit cu Lucreţia (1870-1928). Viaţa a fost deosebit de dură cu protopopul Alexandru Papiu: în 1922 a murit fiul său Alexandru la vârsta de 20 de ani, în 1924 s-a stins fiica sa Cornelia la 27 de ani, în 1925 i-au murit două fiice, Silvia, de 24 de ani, şi Gabriela, de numai 17 ani, iar în anul 1928 îşi va pierde şi soţia la 58 de ani[42]. Protopopul Alexandru Papiu s-a stins din viaţă la Cluj, în 16 iunie 1930, fiind îngropat la Iernut (18 iunie 1930)[43].

Laurențiu Pascu (1867-1920) a fost protopop greco-catolic de Târnăveni. S-a născut în 27 martie 1867 la Gârbova de Jos, comitatul Alba de Jos (azi jud. Alba). Tătal său, Simion Pascu era preot. Tânărul Laurenţiu şi-a finalizat studiile medii la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, unde a susţinut cu succes examenul de maturitate (bacalaureatul). A ales să studieze teologia în cadrul Seminarului de la Blaj între 1887-1891. La 24 decembrie 1896, a fost sfinţit ipodiacon, iar la 27 decembrie 1896. preot[44]. Iniţial, s-a îndreptat spre o carieră în administraţia bisericească a Blajului, îndeplinind sarcina de cancelist mitropoliatan (1891-1897). Pentru scurt timp (1897-1899), Laurenţiu Pascu a fost capelan la Cluj, oraş unde şi-a început cariera paastorală. La 14 ianuarie 1899 a fost numit paroh la Târnăveni şi administrator protopopesc al tractului omonim. Urcă rapid în carieră, iar la 18 septembrie 1900 a fost numit viceprotopop[45]. A rămas definitiv la Târnăveni, devenind una dintre personalităţiile exponenţiale ale oraşului de pe Târnava Mică. Încă de la începuturile venirii sale la Târnăveni, Pascu a participat activ în cadrul forurilor superioare de conducere ale Bisericii Greco-Catolice. El a fost o prezenţă constanţă la Sinodul Arhidiecezan. Astfel, în 22 noiembrie 1899, el a participat la respectivul sinod, l-a asistat printre alţii pe mitropolitul Victor Mihaly de Apşa la Sf. Liturghie în Catedrala Sf. Treime din Blaj, iar în cadrul sinodului a fost ales notar[46]. La sinodul din 9 mai 1904 a participat la sinod în aceleaşi condiţii[47]. Protopopul Pascu a promovat relaţii bune cu mitropolitul Victor Mihaly de Apşa, iar o dovadă în acest sens, fiind atitudinea sa din 14 mai 1903, când l-a primit pe înaltul ierarh, aflat în vizitaţie canonică la Abuş, iar ulterior l-a însoţit la Târgu-Mureş, ambii clerici oficiind Sf. Liturghie[48]. Laurenţiu Pascu a fost atent şi la sfinţirea noilor biserici. La 25 noiembrie 1900, el a participat alături de mitropolitul Blajului la sfinţirea bisericii din Gârbova Inferioară (Protopopiatul Aiud)[49]. Ulterior, la 21 septembrie 1913, alături de protopopul Blajului, George Bărbat, ca delegat al mitropolitului, Laurenţiu Pascu a sfinţit biserica din Păucea[50]. Protopopul de Târnăveni a fost membru al adunării comitatense a comitatului Târnava Mică, unde a fost un apărător al intereselor româneşti. Alături de alţi fruntaşi ai românilor, la începutul anului 1905, el a convocat la Cetatea de Baltă conferinţa alegătorilor români, în cadrul căreia urma să se discute despre alegerile dietale din acel an[51]. Potrivit unei note din anul 1910 Congregaţia comitatului Târnava Mică avea 206 membrii dintre care abia 14 erau români, printre care şi protopopul de Târnăveni[52]. Protopopul Pascu s-a aflat

[40] Bosoancă 2000, p. 165.
[41] Galea 1996, p. 421.
[42] Bosoancă 2000, p. 166.
[43] *Unirea*, XL, 1930, 25, p. 4.
[44] Sigmirean 2007, p. 195, nr. 1248.
[45] Sematism 1900, p. 743; Sigmirean 2016, p. 230.
[46] *Unirea*, IX, 1899, 47, p. 381.
[47] *Gazeta Transilvaniei*, LXVII, 1904, 94, p. 1; *Răvaşul*, II, 1904, 21, p. 90.
[48] *Răvaşul*, I,1903, 9, p. 35.
[49] *Unirea*, X, 1900, 49, p. 412.
[50] *Unirea*, XXII, 1913, 97, p. 2.
[51] *Unirea*, XV, 1905, 3, p. 27.
[52] *Gazeta Transilvaniei*, LXXIII, 1910, 86, p. 1.

în relaţii cu Academia Română, iar în 1907 el mulţumea acestei instituţii pentru că a donat bibliotecii districtuale din Târnăveni 33 opere în 40 de volume[53]. Lider al comunităţii româneşti locale, Laurenţiu Pascu a fost unul dintre convocatorii adunării populare a românilor din comitatul Târnava Mică, de la Bahnea din 24 martie 1907[54] şi de la Boziaş din 1 noiembrie 1908, în cadrul cărora s-a luat în discuţie situaţia politică de la acea dată, libertatea presei, situaţia şcolilor româneşti şi problema votului universal[55]. Protopopul de Târnăveni a fost activ şi pe plan social, participând la diverse întruniri româneşti. La 14 iulie 1907, alături de Iuliu Maniu şi alţi fruntaşi ai românilor, a participat la petrecerea de vară organizată de tinerimea română la Bazna, donând 40 de fileri. De asemenea, el a fost un apropiat al Reuniunii femeilor greco-catolice şi greco-orientale din comitatul Târnava Mică, îndeplinind funcţia de secretar al acesteia. La 12 iulie 1908 a participat la petrecerea de vară organizată de această reuniune feminină[56]. La fel a făcut şi în data de 14 iulie 1912, donând o coroană[57]. Activitatea lui Laurenţiu Pascu a avut şi o latură bancară, el fiind unul dintre fondatorii Băncii Vulturul din Târnăveni şi a făcut parte din prima direcţiune a acesteia[58]. Sensibil la suferinţele celorlalţi, protopopul a donat o coroană a Fondul pentru orfani[59]. Laurenţiu Pascu a fost un ilustru reprezentant al mişcării naţionale româneşti din comitatul Târnava Mică şi un membru important al Partidului Naţional Român din Ungaria şi Transilvania. În numele românilor din comitatul Târnava Mică, Laurenţiu Pascu a trimis în 1910 o scrisoare de susţinere lui George Pop de Băseşti, liderul PNR, care era atacat de ziarul *Tribuna* şi de tabăra *tinerilor oţeliţi*[60]. La 29 octombrie 1911, la Târnăveni a avut loc o importantă adunare populară a formaţiunii politice româneşti, printre convocatori aflându-se şi Laurenţiu Pascu, iar la adunare au participat cei mai importanţi lideri ai partidului: George Pop de Băseşti, Teodor Mihali, Vasile Lucaciu, Aurel Vlad, Ştefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiş, Iuliu Maniu[61]. Pascu a fost cel care i-a întâmpinat pe oaspeţi la gara din Târnăveni şi i-a salutat în numele românilor din comitatul Târnava Mică. Pascu a fost un apărător al şcolii româneşti. Cu toate acestea el s-a lovit de intransigenţa autorităţilor maghiare le vremii, dar şi ale conaţionalilor. Astfel, într-un articol apărut în ziarul *Unirea*, sub semnătura unui anume A. Nan se relata despre faptul că protopopul de Târnăveni s-a străduit fără succes să-l înduplece pe protopopul ortodox al Cetăţii de Baltă, Nicolae Todoran să accepte constituirea unei şcoli confesionale mixte în satul Şomfalău[62]. Ca orice intelectual român respectabil din Transilvania, Laurenţiu Pascu a făcut parte din asociaţiunea ASTRA, despărţământul Târnăveni[63]. La 9 mai 1918, Laurenţiu Pascu, reprezentând protopopiatul Târnăveni a fost prezent la Sinodul electoral de la Blaj, care l-a desemnat mitropolit pe Vasile Suciu[64]. Pascu s-a implicat activ în evenimentele premergătoare Marii Uniri din comitatul Târnava Mică. El a fost preşedintele Consiliului Naţional Român al comitatului Târnava Mică, având sediul la Târnăveni, constituit la 1 noiembrie 1918[65]. El a fost delegat de drept la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, unde s-a decis unirea Transilvaniei cu România. El a fost reprezentantul tractul protopopesc pe care îl conducea. După 1918 a avut un rol important în introducerea administrației românești în județ. În anul 1919 împreună cu avocatul Romul Boilă, Laurenţiu Pascu a contribuit la reorganizarea Partidului Naţional Român în judeţul Târnava Mică[66]. De asemenea, la 19 octombrie 1919 protopopul a luat parte la deschiderea Şcolii civile de stat pentru fete şi băieţi ,,Mihai Eminescu'' din Târnăveni. În cadrul ceremoniilor desfăşurate cu această ocazie, Laurenţiu Pascu a oficiat slujba sfinţirii apei şi stropirea cu apă sfinţită a respectivei şcoli[67]. Distinsul protopop a încetat din viaţă în 8 august 1920, la Bazna.

Ioan Pădurean (1880-1958) era la data Marii Uniri preotul comunităţii greco-catolice din Coroi. S-a născut în localitatea amintită din comitatul Târnava Mică (azi sat în com. Coroisânmărtin, jud. Mureş) la 17 aprilie 1880, avându-i ca părinţi Teodor şi Anica Pădurean. Din punct de vedere intelectual, s-a format în ambianţa culturală românească a şcolilor Blajului. A studiat iniţial la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, iar apoi la Preparandie şi Seminarul Teologic (1905-1907)[68]. Ioan Pădurean a fost sfinţit preot la 30 iunie 1907 de către mitropolitul de Blaj, Victor Mihaly de Apşa. Iniţial, a fost numit administrator parohial la Şoimuşul Român (azi Şoimuş, sat în com. Coroisânmărtin, jud.

---

53 *Unirea*, XV, 1907, 11, p. 106.
54 *Unirea*, XV, 1907, 11, p. 106.
55 *Tribuna* (Arad), XII, 1908, 232, p. 3.
56 *Gazeta Transilvaniei*, LXXI, 1908, 169, p. 4.
57 *Gazeta Transilvaniei*, LXXV, 1912, 163, p. 3.
58 *Revista Economică*, IX, 1907, 8, p. 102.
59 *Unirea*, XVIII, 1908, 24, p. 209,
60 *Gazeta Transilvaniei*, LXXIII, 1910, 269, p. 3.
61 *Gazeta Transilvaniei*, LXXIV, 1911, 229, p. 1-2; *Unirea*, XXI, 1911, 102, p. 2.
62 *Unirea*, XXII, 1912, 10, p. 2.
63 *Transilvania*, XLVI, 1915, 7-12, p. 191; Fola 1997, p. 134.
64 *Unirea*, XXVIII, 1918, 29, p. 1.
65 1918 la români, vol. VII, p. 67-68.
66 *Patria*, I, 1919, 145, p. 2.
67 *Patria*, I, 1919, 198, p. 2.
68 Sigmirean 2007, p. 348, nr. 3340.

Mureş), unde a păstorit între 1907-1911. În acest din urmă an a fost numit ca paroh în satul natal. Preotul s-a preocupat îndeaproape de problemele comunităţii româneşti şi a sprijinit unirea Transilvaniei cu România. A fost membru al Consiliului Naţional Român din comitatul Târnava Mică cu sediul la Târnăveni[69]. În cadrul adunării electorale a cercului electoral Bălăuşeri din 25 noiembrie 1918, preotul Ioan Pădurean a fost ales delegat pentru Marea Unire. La 1 decembrie 1918, Ioan Pădurean a reprezentat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, Cercul electoral Bălăuşeri din comitatul Târnava Mică, în calitate de delegat supleant[70]. În perioada interbelică, Ioan Pădurean şi-a continuat activitatea pastorală, de data aceasta în graniţele României întregite. În anul 1924 Ordinariatul Arhidiecezan din Blaj a luat decizia de a-l transfera pe Pădurean în parohia Agrişteu (azi sat în com. Bălăuşeri, jud. Mureş)[71]. Un moment semnificativ din viaţa sa a avut loc în anul 1927, când Ioan Pădurean a luat decizia de a trece la confesiunea ortodoxă împreună cu o mare parte din credincioşi. Pe plan politic, preotul Pădurean a activat în cadrul Partidului Naţional Liberal. Între 1926-1938 a fost consilier local la Şoimuş, iar între 1934-1937 a îndeplinit calitatea de consilier judeţean în cadrul Consiliului judeţean Târnava Mică. Ioan Pădurean a încercat să facă politică şi la nivel înalt, dar nu a avut succes. Astfel, la alegerile din 1937, el a candidat pentru un loc de deputat pe lista liberalilor din judeţul Târnava Mică, însă nu a obţinut mandatul. Ioan Pădurean a fost implicat în activitatea financiar-bancară, în cadrul Băncii Comerciale şi Industriale Valea Târnavei din Târnăveni. A murit la 24 octombrie 1958 în localitatea Senereuş (azi sat în com. Bălăuşeri, jud. Mureş). Activitatea sa a fost răsplătită de statul român prin acordarea Medaliei *Răsplata Muncii pentru Biserică*, clasa a II-a[72].

Nonic Rusu (1876-1943) a fost preot greco-catolic la Cuştelnic, comitatul Târnava Mică. S-a născut în această localitate la 10 decembrie 1876 şi provenea dintr-o familie simplă, tatăl său, Ştefan Rusu, fiind agricultor. Rusu a studiat pedagogia la Universitatea din Cluj şi teologia la Seminarul din Blaj între anii 1900-1902[73]. Iniţial, Nonic Rusu s-a îndreptat spre o carieră didactică, iar în anul 1898 este consemnat ca învăţător la Măgura (comitatul Turda-Arieş), făcând parte din Reuniunea Învăţătorilor Greco-Catolici din Indol, în cadrul căreia era notar. În această calitate, alături de Vasile Muntean, Nonic Rusu semna un apel către publicul larg în scopul donării de publicaţii româneşti pentru biblioteca acestei asociaţii profesionale[74]. După perioada petrecută la catedră, Nonic Rusu a optat pentru preoţie, iar la 9 iulie 1902 intră în rândul clerului, fiind sfinţit ipodiacon de către mitropolitul Blajului, Victor Mihaly de Apşa. La 12 iulie 1902 devine preot. Nonic Rusu şi-a început cariera pastorală la Abuş (azi sat în com. Mica, jud. Mureş), unde a fost administrator parohial (1902-1905). Ulterior, a păstorit comunitatea unită din Fântâniţa (azi sat în com. Miceştii de Câmpie, jud. Bistriţa-Năsăud) între 1905-1917. Nonic Rusu a fost numit administrator parohial la Coroi (azi sat în com. Coroisânmărtin, jud. Mureş), unde a funcţionat din 1917 până în 1922.

Preotul Rusu s-a implicat în evenimentele premergătoare Marii Uniri din comitatul Târnava Mică. La 29 noiembrie 1918, el a fost ales în cadrul unei adunări desfăşurate la Coroi, ca reprezentant al satului la Marea Unire[75]. Din punct de vedere oficial, în cadrul Marii Adunări din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, Nonic Rusu a participat ca delegat supleant al Cercului electoral Bălăuşeri din comitatul Târnava Mică. În perioada interbelică, el şi-a continuat cariera pastorală, de data aceasta în graniţele României Mari. În anul 1922, Nonic Rusu a fost transferat ca administrator parohial la Şaroşul Unguresc (azi sat Deleni, com. Băgaciu, jud. Mureş). În anul 1924, Rusu a donat 2000 de lei pentru Institutul Recunoştinţei din Blaj, proiectul de suflet al mitropolitului Vasile Suciu[76]. Ulterior, din 1937 va administra parohia greco-catolică din Cuştelnic[77]. În timpul ocupaţiei hortiste a Transilvaniei de Nord, preotul Nonic Rusu a fost persecutat de autorităţile maghiare. Începând cu anul 1941, el a fost promovat ca paroh la Cuştelnic[78]. În ultima parte a vieţii, Nonic Rusu s-a retras la Coroi. A murit la 18 martie 1953 la Coroisânmărtin[79].

George Simu (1862-1934) a fost protopop greco-catolic de Dumbrăveni. S-a născut la 4 martie 1862 în localitatea Gheja din comitatul Turda-Arieş (azi parte componentă a oraşului Luduş, jud. Mureş) în familia preotului Nicolae Simu. Tânărul George Simu a studiat la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, absolvind în 1881 şi susţinând cu succes examenul de maturitate în acelaşi an. Simu a activat în cadrul *Societăţii de lectură a Junimii*

---

[69] Bosoancă 2000, p. 171.
[70] Galea 1996, p. 418.
[71] *Unirea*, XXXIV, 1924, 20, p. 3.
[72] Bosoancă 2000, p. 172.
[73] Sigmirean 2007, p. 344, nr. 3291.
[74] *Tribuna Poporului*, II, 1898, 226, p.1103.
[75] 1918 la români, vol. IX, p. 347.
[76] *Unirea*, XXXIV, 1924, 27, p. 2.
[77] Cercular X, 1937, p. 53.
[78] Cercular X, 1941, p. 34.
[79] Bosoancă 2000, p. 199-200.

studioase de la Gimnaziul din Blaj, asociaţie în cadrul căreia a dobândit experienţă ca om de litere[80]. Ulterior, a studiat la Seminarul Teologic din acelaşi oraş între 1881-1885[81]. Pregătirea intelectuală a acestui preot a inclus şi studierea ştiinţelor naturale în cadrul Facultăţii de Matematică şi Ştiinţe Naturale a Universităţii din Cluj (1885-1888)[82]. A fost hirotonit preot la 27 august 1888 de către mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa. George Simu şi-a început cariera pastorală în localitatea natală, unde a fost preot-cooperator (1888-1896) şi administrator parohial (1897-1902)[83]. În anul 1902, George Simu a fost numit la conducerea protopopiatului de Dumbrăveni, poziţie pe care o va îndeplini până la moarte. S-a remarcat ca un cleric devotat celor pe care i-a păstorit şi un apărător al intereselor naţionale româneşti, ameninţate de guvernul de la Budapesta. Pe plan cultural, distinsul protopop de Dumbrăveni a fost membru al asociaţiunii ASTRA, activând în despărţământul local[84]. George Simu a fost o prezenţă constantă la diverse evenimente sociale româneşti organizate în comitatul Târnava Mică, care aveau şi scop caritativ. Participă la 2 august 1906 la o petrecere de vară în Târnăveni şi donează două coroane[85]. În anul următor, la 14 iulie ia parte la petrecerea de vară organizată de tinerimea română la Bazna, prilej cu care donează din nou aceiaşi sumă[86]. Simu a fost membru al Partidului Naţional Român, iar în 1910 a fost desemnat să reprezinte, alături de alţii, filiala Târnava Mică la Conferinta Naţională de la Sibiu din 5 aprilie[87]. Protopopul Simu a participat la 29 octombrie 1911 la o adunare românească organizată la Târnăveni de către Partidul Naţional Român, în cadrul căreia s-au discutat chestiunile politice curente, în prezenţa conducerii centrale a formaţiunii politice româneşti[88]. În mai 1918, protopopul a participat la Blaj la sinodul electoral, pentru alegerea mitropolitului de Blaj[89]. Sub aspect economic-financiar, George Simu a activat în cadrul Mugurul, însoţire economică-comercială din Dumbrăveni, fiind membru în direcţiune, în calitate de vicepreşedinte[90]. George Simu a fost membru al Consiliului Naţional Român al comitatului Târnava Mică[91] şi a condus Consiliul Naţional din Dumbrăveni. La 27 noiembrie 1918 a condus în calitate de preşedinte adunarea electorală a cercului electoral Dumbrăveni din comitatul Târnava Mică, în cadrul căreia s-au stabilit delegaţii pentru Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918[92]. Distinsul protopop a fost şi el prezent la Marea Unire, în calitate de delegat de drept, reprezentând protopopiatul greco-catolic de Dumbrăveni. În perioada interbelică, a contribuit decisiv la organizarea oraşului Dumbrăveni. Protopopul George Simu a avut preocupările literare materializate într-o serie de schiţe, nuvele şi versuri. Dintre cele mai relevante amintim: *Nopţi de iarnă. Novele pentru popor* (Gherla, 1892); *Părintele Nicolae. Schiţe din viaţa preoţilor* (Gherla, 1897); *Felicitări în poezii şi proză de Anul Nou, ziua naşterii şi ziua numelui* (Gherla, 1901); *Versuri religioase şi morale* (Bistriţa, 1904). A făcut mai multe traduceri din dramaturgul francez Ernest Legouvé (1807-1903). De asemenea, Simu a colaborat cu mai multe ziare şi publicaţii româneşti din Transilvania: *Micul Familiei*, *Cărţile săteanului român* şi *Preotul Român* (toate la Gherla), *Foaia Scolastică* şi *Unirea* (ambele de la Blaj), *Tribuna* şi *Rândunica* (ambele de la Sibiu), *Revista Ilustrată* şi *Minerva* (ambele din Bistriţa), *Familia* (Oradea), *Gazeta Transilvaniei* (Braşov)[93]. Din cauza unor articole cu tentă naţională semnate de George Simu şi apărute în presa transilvăneană a vremii, el a fost inculpat în două procese de presă alături de Francisc Hossu-Longin, Partenie Cosma sau Caius Brediceanu. Intensa sa activitate pastorală a fost recunoscută inclusiv la Sfântul Scaun, iar la 29 aprilie 1921, papa Benedict al XV-lea l-a onorat cu titlul de camerar papal. Pe plan naţional, a fost răsplătit cu Ordinului *Steaua României* în grad de ofițer (1921). George Simu a încetat din viaţă la 22 aprilie 1934, în oraşul Dumbrăveni[94].

Vasile Smigelschi (1864-1944) provenea dintr-o familie ilustră cu origini poloneze, fiind fratele canonicului blăjean, Victor Smigelschi (1858-1918) şi al pictorului Octavian Smigelschi (1866-1912), cel care a pictat Catedrala Mitropolitană Ortodoxă din Sibiu. Vasile s-a născut în 11 februarie 1864, la Ludoșul Mare (azi jud. Sibiu), iar tatăl său, Mihail era notar, mama sa, Ana Sebastian avea origini aromâne[95]. A studiat în cadrul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj, unde a susţinut cu succes examenul de maturitate (bacalaureatul) în 1884. A ales să studieze teologia

[80] Glodariu 1998, p. 122.
[81] Sigmirean 2016, p. 229.
[82] Sigmirean 2007, p. 590, nr. 5010.
[83] Şematism 1900, p. 767.
[84] *Transilvania*, XLIX, 1918, 1-12, p. 53.
[85] *Gazeta Transilvaniei*, LXIX, 1906, 164, p. 3.
[86] *Unirea*, XVII, 1907, 32, p. 285.
[87] Fola 1997, p. 131.
[88] *Unirea*, XXI, 1911, 102, p. 2.
[89] *Unirea*, XXVIII, 1918, 29, p. 2.
[90] *Revista Economică*, XII, 1910, 29, p. 292.
[91] 1918 la români, vol. VII, p. 67-68.
[92] 1918 la români, vol. IX, p. 339-340.
[93] Păcurariu 1996, p. 405-406.
[94] *Unirea*, XLIV, 1934, 17, p. 4.
[95] Popa-Andrei 2013, p. 384.

în cadrul Seminarului de la Blaj între 1884-1888. La 23 august 1888, a fost sfinţit ipodiacon, iar la 27 august 1888 a fost hirotonit preot de către mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa[96]. Vasile Smigelschi şi-a început cariera pastorală la Valea Sasului (azi sat în com. Şona, jud. Alba) între 1889-1896, după care a fost preot la Sâncel (azi în jud. Alba) între anii 1896-1940. Înainte de 1918, activitatea preotului Smigelschi a avut puternice nuanţe naţionale, acesta fiind un autentic patriot, motiv de pe urma căruia a avut de suferit rigorile statului austro-ungar. A fost prigonit de autorităţi în anul 1894 cu prilejul procesului Memorandiştilor de la Cluj, arătându-se favorabil cauzei româneşti, apoi în 1911, când în contextul alegerilor parlamentare din 1910, a fost judecat de tribunalul din Dumbrăveni pentru agitaţie contra statului. Pe plan social, Vasile Smigelschi a fost unul dintre liderii comunităţii româneşti din comitatul Târnava Mică. La 12 iulie 1908 participă la petrecerea de vară a Reuniunii femeilor greco-catolice şi greco-orientale din comitatul Târnava Mică, prilej cu care donează 6 coroane[97]. Distinsul preot a fost membru al Partidului Naţional Român din Ungaria şi Transilvania, iar la 29 octombrie 1911 apare printre convocatorii adunării populare de la Târnăveni, unde a venit conducerea centrală a PNR (George Pop de Băseşti, Teodor Mihali, Vasile Lucaciu, Aurel Vlad, Ştefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiş, Iuliu Maniu)[98].

În timpul Primului Război Mondial, Vasile Smigelschi a fost una dintre victimele politicii antiromâneşti dusă de guvernul budapestan. Între 3 septembrie 1916 şi 5 mai 1918, el a fost deportat în lagărul de la Mattersburg-Nagymarton[99]. Revenit acasă, după perioada deportării, preotul Vasile Smigelschi a găsit puterea de a se implica în evenimentele care au premers momentul Marii Uniri. Dintr-o relatare a profesorului blăjean Augustin Caliani, care între 9-11 noiembrie 1918 a vizitat mai multe localităţi din comitatul Târnava Mică cu scopul de a organiza consilii şi gărzi naţionale, aflăm că preotul Vasile Smigelschi le-a citit în biserică credincioşilor nota adresată de Statele Unite ale Americii României. Misiva americană a fost întâmpinate cu urale nesfârşite[100].

În atenţia sa au fost mereu sătenii pe care îi păstorea. El a fost cel care a cerut Consiliului Naţional Român din Blaj să trimită oamenilor din Sâncel petrol pentru nevoile curente[101]. La 26 noiembrie 1918, în cadrul unei adunări desfăşurate la Târnăveni, Vasile Smigelschi a fost ales delegat titular al Cercului electoral Diciosânmartin din comitatul Târnava Mică la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, la care s-a votat unirea Transilvaniei cu România[102]. După marele moment, preotul Smigelschi s-a implicat în adunarea de alimente pentru Armata Română[103]. În perioada interbelică, preotul şi-a continuat activitatea pasorală. În anul 1941, pentru toate activitatea sa pusă în slujba Bisericii Greco-Catolice, a fost distins cu titlul de protopop onorific[104]. A murit în 1944 la Blaj, unde este și înmormântat.

Bibliografie

Presă

Gazeta Oficială, 1919, 5-*Gazeta Oficială*, publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi părţilor româneşti din Ungaria, 1919, nr. 5 din 5/18 ianuarie.

Gazeta Transilvaniei, LXVII, 1904, 94 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXVII, 1904, nr. 94 din 29 aprilie (12 mai).

Gazeta Transilvaniei, LXIX, 1906, 164 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXIX 1906, nr. 164 din 26 iulie (8 august).

Gazeta Transilvaniei, LXXI, 1908, 169 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXI, 1908, nr. 169 din 1 (14) august.

Gazeta Transilvaniei, LXXIII, 1910, 86 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXIII, 1910, nr. 86 din 17 (30) aprilie.

Gazeta Transilvaniei, LXXIII, 1910, 269 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXIII, 1910, nr. 269 din 8 (21) decembrie.

Gazeta Transilvaniei, LXXIV, 1911, 218 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXIV, 1911, nr. 218 din 5 (18) octombrie.

Gazeta Transilvaniei, LXXIV, 1911, 229 – *Gazeta Transilvaniei*, LXXIV, 1911, nr. 229 din 19 octombrie (1 noiembrie).

Gazeta Transilvaniei, LXXV, 1912, 163 – *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXV, 1912, nr. 163 din 25 iulie (7 august).

Patria, I, 1919, 145 – *Patria*, anul I, 1919, nr. 145 din 15 august.

Patria, I, 1919, 198 – *Patria*, anul I, 1919, nr. 198 din 25 octombrie.

Răvaşul, I,1903, 9 – *Răvaşul*, anul I,1903, nr. 9 din 30 mai.

Răvaşul, II, 1904, 21 – *Răvaşul*, anul II, 1904, nr. 21 din 21 mai.

Revista Economică, IX, 1907, 8 – *Revista Economică*, anul IX, 1907, nr. 8 din 24 februarie.

Revista Economică, XII, 1910, 29 – *Revista Economică*, anul XII, 1910, nr. 29 din 17 iulie.

Telegraful Român, LXVII, 1919, 74 – *Telegraful Român*, anul LXVII, 1919, nr. 74 din 5 august.

---

96 Sigmirean 2007, p. 190, nr. 1192.
97 *Gazeta Transilvaniei*, LXXI, 1908, 169, p. 4.
98 *Gazeta Transilvaniei*, LXXIV, 1911, 218, p. 1.
99 Stanca 2015, p. 139.
100 Consiliul 1980, p. 142.
101 Consiliul 1980, p. 68.
102 1918 la români,vol. IX, p. 345-346; Galea 1996, p. 418.
103 Consiliul 1980, p. 122.
104 Cercular XXIV, 1941, p. 90.

Transilvania, XLVI, 1915, 7-12 – *Transilvania*, anul XLVI, 1915, nr. 7-12 din 1 decembrie.
Transilvania, XLIX, 1918, 1-12 – *Transilvania*, anul XLIX, 1918, nr. 1-12 din 1 decembrie.
Tribuna (Arad), XII, 1908, 232 – *Tribuna*, anul XII, 1908, nr. 232 din 18/31 octombrie.
Tribuna Poporului, II, 1898, 226 – *Tribuna Poporului*, anul II, 1898, nr. 226 din 1 (13) decembrie.
Unirea, IX, 1899, 47 – *Unirea*, anul IX, 1899, nr. 47 din 25 noiembrie.
Unirea, X, 1900, 49 – *Unirea*, anul X, 1900, nr. 49 din 8 decembrie.
Unirea, XV, 1905, 3 – *Unirea*, anul XV, 1905, nr. 3 din 21 ianuarie.
Unirea, XVII, 1907, 11 – *Unirea*, anul XVII, 1907, nr. 11 din 19 martie.
Unirea, XVII, 1907, 32 – *Unirea*, anul XVII, 1907, nr. 32 din 17 august.
Unirea, XVIII, 1908, 24 – *Unirea*, anul XVIII, 1908, nr. 24 din 20 iunie.
Unirea, XXI, 1911, 56 – Unirea, anul XXI, 1911, nr. 56 din 4 iulie.
Unirea, XXI, 1911, 102 – *Unirea*, anul XXI, 1911, nr. 102 din 31 octombrie.
Unirea, XXII, 1912, 10 – *Unirea*, anul XXII, 1912, nr. 10 din 30 ianuarie.
Unirea, XXII, 1913, 97 – *Unirea*, anul XXII, 1913, nr. 97 din 30 septembrie.
Unirea, XXVII, 1917, 26 – *Unirea*, anul XXVII, 1917, nr. 26 din 17 mai.
Unirea, XXVII, 1917, 63 – *Unirea*, anul XXVII, 1917, nr. 63 din 20 octombrie.
Unirea, XXVII, 1917, 70 – *Unirea*, anul XXVII, 1917, nr. 70 din 22 noiembrie.
Unirea, XXVIII, 1918, 29 – *Unirea*, anul XXVIII, 1918, nr. 29 din 7 mai.
Unirea, XXVIII, 1918, 15-16 – *Unirea*, anul XXVIII, 1918, nr. de propagandă 15-16 din 1 decembrie.
Unirea, XXIX, 1919, 215 – *Unirea*, anul XXIX,1919, nr. 215 din 10 octombrie.
Unirea, XXXIII, 1923, 19 – *Unirea*, anul XXXIII, 1923, nr. 19 din 12 mai.
Unirea, XXXIV, 1924, 20 – Unirea, anul XXXIV, 1924, nr. 20 din 17 mai.
Unirea, XXXIV, 1924, 27 – *Unirea*, anul XXXIV, 1924, nr. 27 din 5 iulie.
Unirea, XL, 1930, 25 – *Unirea*, anul XL, 1930, nr. 25 din 21 iunie.
Unirea, XLIV, 1934, 17 – *Unirea*, anul XLIV, 1934, nr. 17 din 28 aprilie.
Unirea, XLVI, 1936, 13 – *Unirea*, anul XLVI, 1936, nr. 13 din 28 martie.

Acte şi documente

Cercular X, 1937 – *Cercular către Veneratul Cler al Arhidiecezei Greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş*, X-1937, nr. 4701, 1937.
Cercular XX, 1938 – *Cercular către Veneratul Cler al Arhidiecezei Greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş*, XX-1938, nr. 8499, 1938.
Cercular X, 1941 – *Cercular către Veneratul Cler al Arhidiecezei Greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş*, X-1941, nr. 4382, 1941.
Cercular XXIV, 1941 – *Cercular către Veneratul Cler al Arhidiecezei Greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş*, XXIV-1941, nr. 8706, 1941.

Lucrări generale şi speciale

1918 la români, vol. VII – *1918 la români. Documentele unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, vol. VII, Bucureşti, 1989.
1918 la români, vol. IX – 1918 la români. Documentele unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, vol. IX, Bucureşti, 1989.
Bălănescu 2018 – C. *Preotul martir de la Bicazu Ardelean* http://mesagerulneamt.ro/2015/02/preotul-martir-de-la-bicazu-ardelean/ accesat în 4 noiembrie 2018.
Bosoancă 2000 – T. Bosoancă, *Mureşenii şi Marea Unire*, Cluj-Napoca, 2000.
Comşa, Seiceanu 1994 – N. Comşa, T. Seiceanu, *Dascălii Blajului*, Bucureşti, 1994
Consiliul 1980 – *Consiliul Naţional Român din Blaj (noiembrie 1918-ianuarie 1919). Protocoale şi acte*, vol. II, ediţie îngrijită, prefaţă, indici şi glosar de M. Ştirban şi V. Lascu, Cluj-Napoca, 1980.
Fola 1997 – N.V. Fola, *Mişcarea naţională a românilor din zona Târnavei Mici între anii 1900-1918*, în ,,Acta Musei Napocensis'', 33, 1997, p. 125-143.
Galea 1996 – A. Galea, *Formarea şi activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi Ţinuturilor Româneşti din Ungaria (2 decembrie 1918-10 aprilie 1920)*, Târgu-Mureş, 1996.
Glodariu 1998 – E. Glodariu, *Asociaţiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998.
Netea 2018 – V. Netea, *O zi din istoria Transilvaniei 1 decembrie 1918*, Târgu-Mureş, 2018.
Păcurariu 1996 – M. Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români*, Bucureşti, 1996.
Popa-Andrei (coord.) 2013 – M. Popa-Andrei (coord.), *Canonici, profesori şi vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicţionar*, Cluj-Napoca, 2013.
Sigmirean 2000 – C. Sigmirean, *Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania, Banat şi Crişana în epoca modernă*, Cluj-Napoca, 2000.
Sigmirean 2007 – C. Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoţii Blajului (1806-1948)*, Târgu-Mureş, 2007.

Sigmirean 2016 – C. Sigmirean, *Elite clericale: Protopopii Blajului între 1835-1911*, în C. Sigmirean, C. Teodor (coordonatori), *Cler, biserică şi societate în Transilvania sec. XVII-XX*, Cluj-Napoca, Gatineau, 2016, p. 199-254.

Stanca 2015 – S. Stanca, *Contribuţia preoţimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)* Ediţie, studiu introductive, note şi indici de Mihai-Octavian Groza şi Mircea-Gheorghe Abrudan, Cluj-Napoca, 2015.

Şematism 1900 – *Şematismul veneratului cler al Arhidiecezei Mitropolitane Greco-Catolice Române de Alba Iulia şi Făgăraş pe anul Domnului 1900 de la Sfânta Unire 200*, Blaj.

Turcu 2017 – L. Turcu, *Între idealuri şi realitate. Arhidieceza greco-catolică de Alba Iulia şi Făgăraş în timpul păstoririi mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935)*, Cluj-Napoca, 2017.

ORGANIZAREA TERITORIAL-ADMINISTRATIVĂ A JUDEȚULUI FĂGĂRAȘ ÎN PERIOADA 1919-1950

Dr. Constantin Băjenaru

Abstract. ***Administrative-territorial organization of Fagaras County during 1919-1950****. For hundreds of years, Făgăraș County as a distinct ethnographic and demographic entity, over lapped its identity on that of an administrative-territorial unit, either under the name of district or county. Afterthe Great Union at 1st of December 1918 the retook place only one attempt toabolish its statute, but until 1950 nobody dared to repeat such an action. However, under soviet occupation, in the latter year the action passed from attempt to putting into practice having as a result the abolition of this historical county, the citizens of Făgăraș from the sed ayshaving only the nostalgia of its existence*.

Cuvinte cheie: *Făgăraș, județ, organizare, administrație, legislație, desființare*.
Keywords: *Făgăraș, county, organization, administration, legislation, abolition*.

La 1 decembrie 1918 România și-a desăvârșit unitatea statală și națională, noua realitate politică fiind consacrată prin decretul regal promulgat de regele Ferdinand I în decembrie 1918 și ratificat de Parlament la sfârșitul aceleiași luni, în 31 decembrie. România Mare a fost recunoscută ca stat pe plan internațional în cadrul Conferinței de pace de la Paris, desfășurată între 1919-1920, prin semnarea tratatelor de pace cu fostele țări inamice din timpul Primului Război Mondial (Austria, Ungaria, Germania, Bulgaria, Turcia, Japonia), dar și cu cele aliate – Anglia, Franța și Italia.

Provinciile istorice desprinse din cadrele fostelor imperii austro-ungar și țarist, și nou integrate între frontierele României, fuseseră organizate după legislația statelor de care aparținuseră și care au rămas în vigoare pentru o vreme. Din această cauză, până în 1925 au funcționat patru regimuri administrative diferite, dintre care în Transilvania se aplicau prevederile *Decretului privind instituirea serviciilor publice în Transilvania*, nr. 3.632 din 11 decembrie 1918. În cadrul procesului de integrare a noilor provincii în România, inclusiv din punct de vedere teritorial-administrativ, a fost inclus și fostul comitat, acum județul Făgăraș, care până la desființarea sa în anul 1950 a avut de suportat mai multe modificări structurale, deși într-un răstimp scurt de trei decenii.

Până la Marea Unire, Țara Făgărașului a constituit, cu mici excepții, în permanență una dintre entitățile politico-administrative ale Transilvaniei.A fost constituită în secolul al XV-lea, sub denumirea de district, prima mențiune cu această titulatură datând din anul 1428, formă sub care se menține continuu până către sfârșitul secolului al XVIII-lea, când aveau loc reformele administrative de scurtă durată ale împăratului Iosif al II-lea.

Reînființat, districtul își menține statutul până la finele revoluției pașoptiste, atunci când prin introducerea regimului neoabsolutist, Curtea de la Viena a încercat timp de un deceniu mai multe variante de structuri administrative, mai mult sau mai puțin viabile, în urma cărora Făgărașul fie a rămas ca entitate distinctă, fie a fost arondat altor unități administrative cum s-a întâmplat în cele din urmă. În scurt timp, însă, noul regim liberal, instaurat la conducere în 1860, a decis anul următor restaurarea autonomiilor administrative ale Transilvaniei așa cum fiinţaseră ele până la 1848 – ca districte, comitate, scaune, orașe libere etc.

După perfectarea dualismului austro-ungar în 1867, Guvernul de la Budapesta s-a preocupat inclusiv de reorganizarea administrativă, căutând diverse variante pentru fracționarea zonelor sau unităților administrative cu populație preponderent românească sau săsească și înregimentarea lor în noi creații. Și Făgărașul a fost supus acestui proces, însă în final, la 1876, cu toate discuțiile purtate anterior împotriva înființării comitatului (românesc) Făgăraș, acesta, alături de alte 14, a fost consfințit prin lege și a purtat noua denumire de comitat până la începutul anului 1919.

În primii ani postbelici, până în 1925, teritoriul României nu a suferit modificări administrative de anvergură, Vechiul Regat rămânând cu organizarea anterioară, iar în noile provincii alipite păstrându-se unitățile administrative decise prin legislațiile fostelor imperii de care aparținuseră.

După hotărârea de proclamare a Unirii politice a românilor cu vechea Românie și decretată la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la 2 decembrie 1918, în prima ședință a Consiliului Dirigent Român al Ardealului, acesta a repartizat între membrii săi diferite resorturi, care vor ține loc de ministere până la integrarea deplină în Vechiul Regat.

Încă de la descompunerea armatei austro-ungare și dezlănțuirea revoluției bolșevice în Ungaria la sfârșitul lui octombrie 1918, administrația, toate serviciile publice și cele de ordine internă ale fostului stat dualist și-au încetat activitatea, fiind înlocuite în cea mai mare parte de consiliile naționale locale și de gărzile naționale românești, iar după 1 decembrie nu au mai funcționat deloc.

În ianuarie 1919 au fost preluate toate serviciile administrative, cu prefecți români la conducerea comitatelor, nou numiți, funcționarii unguri de până atunci refuzând să presteze jurământul de credință către statul român, părăsindu-

și posturile cu gândul de a descompune serviciile publice, împiedicând astfel și zădărnicind organizarea și consolidarea administrației românești din Transilvania și celelalte provincii unite cu România.

Cu eforturi mari, dar având sprijinul total al românilor, membrii Consiliului Dirigent s-a apucat de greaua și urgenta muncă de organizare a administrației și a celorlalte instituții cu elementul românesc.

În 2 februarie 1919, cele 15 comitate ardelene sunt transformate în județe, ca urmare a unui decret (nr. IV) emis de Consiliul Dirigent, prin care se viza introducerea terminologiei specifice legislației române pentru a desemna elementele structurale ale sistemului administrativ și ale celui juridic din Transilvania[1]. Astfel, pe lângă denumirea de județe, fostele cercuri primesc numele de plasă, orașele cu magistrat sunt denumite orașe cu consiliu, comitele suprem devine prefect, vice-comitele subprefect, protonotarul prim-notar, protofiscalul jurisconsult, protomedicul prim-medic, protopretorul prim-pretor, notarul comunal sau cercual secretar comunal sau de plasă ș.a.[2].

Până la adoptarea legii de unificare administrativă din 1925, au fost analizate mai multe variante de organizare teritorial-administrativă. Una dintre ele, propusă în anul 1920 de *Comisia pentru studiul unei noi arondări a județelor*, înființată pe lângă Ministerul de Interne și condusă de profesorul Simion Mehedinți, prevedea înființarea a 48 de județe mari, care urmau a fi grupate în nouă regiuni. O a doua propunea 62 de județe, însă niciuna dintre ele nu s-a considerat a fi viabilă în acel moment, ambele stârnind chiar opoziția și nemulțumirea autorităților și populației din unitățile administrative ce urmau a fi desființate[3].

În privința județului Făgăraș, într-unul dintre proiecte –sub motivația că trebuie reparate „*nedreptățile trecutului*" pentru români și că „*în raport cu ținuturile vecine, nu Făgărașul românesc și viguros avea nevoie să fie întărit, ci cu ajutorul viguroasei românimi din jud. Făgărașului trebuia să întărim fără a nedreptăți pe nimeni elementul românesc din județele vecine, mai ales din jud. Brașov*" –, se propunea „*nu desființarea, ci o unire a celei mai mari părți din județul Făgăraș (mic) cu jud. Brașov (foarte mic)*", noul județ, „*în întregime și mai românesc și mai viguros*", urmând a se numi fie județul Bârsei, fie județul Făgăraș-Brașov.

Cum era de așteptat, propunerea a întâmpinat protestele îndârjite ale intelectualității de aici, care a întocmit și trimis un memoriu, semnat de opt fruntași, către autoritățile în drept. Protestul cuprindea o expunere complexă de motive de ordin istoric, politic, economic și cultural, iar în final se afirma că deși cer menținerea județului, nu se opun ca părțile din apropierea Brașovului (plasa Bran, Zărnești, Țânțari (azi Dumbrăvița) și Vlădeni) să fie alipite la județul Brașov[4].

Pe de altă parte,proiectul a stârnit rumoare și indignare și în cadrul opiniei publice făgărășene, care și-a făcut auzită vocea prin adunări de protest, dar și în coloanele presei locale. Într-un articol de fond al gazetei *Glasul Oltului*, nesemnat, dar având-l probabil ca autor pe redactor, preotul Valeriu Comșa, se considera că proiectul îi dă Făgărașului „*lovitura de moarte*", prin împărțirea sa și arondarea la județele vecine Brașov și Sibiu, având ca linie demarcațională satele Sâmbăta de Jos și de Sus (care erau incluse la Brașov). Supărarea era mare și evidentă, mai ales că „*ceea ce n-a îndrăznit a face absolutismul austriac, ceea ce n-au cutezat să facă ungurii, care n-au cruțat nimic ce jignea simțământul românesc, aceea se va întâmpla în România mare*(...). *Făgărașul cu un trecut românesc din cele mai strălucite, Făgărașul care totdeauna a fost țărișoară aparte, care a avut atâția domni români, nu mai poate fi reședința unui prefect în România mare. Făgărașul care a fost cea mai frumoasă verigă în lanțul care a legat pe Românii de dincoace cu cei de dincolo de Carpați, Făgărașul e pe cale a fi jertfit.*

În fața acestui plan nelegiuit, rugăm Guvernul țării să nu se atingă de suveranitatea Făgărașului, recunoscută și de dușmani și cerem deputaților noștri să lucre din toate puterile ca Făgărașul să rămână ce a fost, capitală de județ, a județului Țării Oltului"[5].

La 11 martie 1921, în sala mare a Prefecturii avea loc o adunare de protest la care au participat foarte mulți făgărășeni. Văzând mulțimea participantă, autorul unui alt articol își amintea cu plăcere de un episod asemănător petrecut în 1910: „*Când am văzut mulțimea cea multă și am citit în ochii lor îndârjirea cea mai mare, mi-am adus aminte de acel mai 1910, veșnic memorabil în luptele naționale de dincoace de Carpați, când reprezentanții Țării Oltului, drept răspuns la tirania și nerușinarea Guvernului maghiar, în un moment de sfântă însuflețire au cântat* ***Deșteaptă-te Române***"[6]. Proiectul era considerat o ironie a sorții: „*Județul care a purtat atâtea lupte contra stăpânirii maghiare să se vadă silit a lua poziție contra unui proiect al stăpânirii române, pentru venirea căreia atâta ne-am luptat și atât de mult am suferit*"[7].

---

[1] Pop, Pop, Vlaicu 2010, p. 150; GOf, nr. 10/30 ianuarie (12 februarie) 1919, p. 1.
[2] GOf, nr. 10/30 ianuarie (12 februarie) 1919, p. 1.
[3] Rusu 2007, p. 215.
[4] Meruțiu 1929, p. 127.
[5] GO, I, nr. 29/11 martie 1921, p. 1.
[6] GO, I, nr. 30/18 martie 1921, p. 1.
[7] GO, I, p. 2.

După mai multe vorbiri ale unor lideri făgărășeni, adunarea a adoptat o moțiune de protest[8] contra proiectului și de susținere a județului, cu afilierea unor localități din județele vecine care gravitau către Făgăraș, și a ales o comisie care să meargă la Guvern pentru a înainta memoriul făgărășenilor[9].

Pe de altă parte, într-un alt memoriu al făgărășenilor din același an se propunea ca,din contra, teritoriul județului să fie considerabil mărit prin alipirea plaselor Cohalm/Rupea, Cincu Mare și Agnita din județul Târnava Mare, precum și a plasei Nocrich și comunelor Avrig, Bradu, Racovița, Sebeșul de Jos, Sebeșul de Sus și Porcești (azi Turnu Roșu), aparținătoare de județul Sibiu[10].

În proiectul al doilea al Comisiei amintite, se propunea ca județul Făgăraș să aibă în componență teritoriul din acel moment al județului – în afară de plasa Bran și localitățile Țânțari și Vlădeni –, plășile Cohalm, Cincu Mare și Agnita din jud. Târnava Mare, plasa Nocrich din jud. Sibiu, 27 de sate din plasa Homorod a județului Odorhei, până la linia nordică a localităților Mujna și Lueta (plasa Ocland), capitala rămânând la Făgăraș[11]. În cele din urmă, rezultatul legii de unificare administrativă din 1925 a constituit un mixaj al celor patru variante – adică două proiecte ale Comisiei și două memorii ale făgărășenilor.

Pornind de la Constituția adoptată în 1923, *Legea pentru unificarea administrativă* din 14 iunie 1925 punea capăt stării de provizorat pluriadministrativ existent, creându-se un sistem uniform pe întreg teritoriul țării, menit a asigura unitatea națională și politică a României. Evident, legea a reprezentat în mare parte o extindere a legislației existente în Vechiul Regat, care continua tendințele de centralizare, deși județele și comunele primeau o anumită autonomie în privința problematicii de interes local.

Conform acesteia, România era organizată în județe și comune, ca unități teritorial-administrative investite cu personalitate juridică, cele din urmă cuprinzând două categorii – comune urbane (reședință de județ și nereședință), și comune rurale. Cele rurale puteau fi constituite din unul sau mai multe sate, având reședința într-unul dintre ele. Pe lângă cele două tipuri, au mai existat și comunele balneoclimaterice, care au beneficiat de un regim special datorită importanței lor. Având ca țintă eficientizarea sistemului administrativ, legea împărțea județele în circumscripții purtând denumirea de plăși, care aveau în componență mai multe comune, iar orașele (comunele urbane) în sectoare, care nu aveau personalitate juridică[12].

Atât în baza legii din 1925, cât și a altor acte normative adoptate ulterior, se prevedea că județele aveau în fruntea lor prefecți, consilii județene și delegații ale consiliilor județene. Prefectul era conducătorul administrației județene și reprezentantul autorității centrale de la București, având atribuții executive, acesta fiind numit prin decret regal la propunerea ministrului de interne. Alături de prefect, funcționa și un subprefect, având ca atribuții sprijinirea prefectului în îndeplinirea atribuțiilor și înlocuirea acestuia în caz de lipsă. Consiliul Județean era un organism cu rol deliberativ, fiind alcătuit atât din membri aleși de către toți locuitorii cu drept de vot, cât și din membri de drept, care proveneau din rândul unor profesii și funcții administrative stabilite exclusiv prin lege. Pe de altă parte, Delegația Consiliului Județean, care era alcătuită din prefect și membri aleși de Consiliul Județean, lua decizii în locul Consiliului atunci când acesta nu era întrunit, îndeplinea atribuții de supraveghere și control al administrației din teritoriu, oferea prefectului consultanță în problemele administrative ș.a.

La rândul lor, comunele erau conduse de primari, consilii comunale și delegații permanente comunale. Primarul avea atribuții executive, fiind ales de Consiliul Comunal și nu de alegători, iar Consiliul Comunal era un organ cu rol deliberativ, fiind compus din membri aleși prin vot universal de către locuitori și membri de drept, care proveneau din cadrele unor profesii și funcții administrative sau sociale stabilite clar de lege. Al treilea organism, Delegația Permanentă, care era formată din primar și membri desemnați de Consiliul Comunal, avea rolul de a-l substitui pe cel din urmă între sesiunile ordinare regulate ale acestuia și de a pune în aplicare, alături de primar, hotărârile Consiliului Comunal.

Legea de unificare administrativă din 1925. Prin decretul regal nr. 2.465 din 25 septembrie 1925 teritoriul României se diviza în 60 de județe, printre care se afla și Făgărașul, fără ca, provizoriu, legea să fie aplicată și județelor Caraș, Lugoj, Severin și Timiș-Torontal, toate din vestul țării.

În urma legii se produceau modificări semnificative în structura teritorial-administrativă de până atunci a județului. Dacă zona istorică a Țării Oltului rămâne elementul peren în cadrul său, alături de satele de peste Olt alipite la 1876, în schimb satele brănene, apoi Zărnești, Vlădeni și Țânțari retrec, după 62 de ani, în componența județului Brașov, în locul acestora fiindu-i arondate Făgărașului mai multe localități din dreapta Oltului, cu populație majoritar săsească, ce făcuseră până atunci parte din județul Târnava Mare – Boholț, Bruiu, Calbor, Cincșor, Cincu/Cincu Mare, Cobor, Felmer,

[8] Vezi textul complet în GO, nr. 33/8 aprilie 1921, p. 1-2.
[9] GO, nr. 30/18 martie 1921, p. 2.
[10] Meruțiu 1929, p. 127.
[11] Meruțiu 1929, p. 128.
[12] MOf, nr. 220/7 octombrie 1925.

Gherdeal, Hălmeag, Rodbav, Șoarș, Șomartin, Șona și Toarcla. Pe de altă parte, localitățile Cuciulata și Lupșa, care aparținuseră de Făgăraș, erau incluse în componența județului Târnava Mare[13].

Prin urmare, județul urma să aibă în componență o comună urbană (Făgăraș) și 75 de comune rurale, cuprinzând împreună 80 de localități. Majoritatea absolută o dețineau comunele rurale formate dintr-o singură localitate, doar patru astfel de entități având în compunere câte două sate – Berivoii (cu Berivoii Mari și Mici, ultima fiind sediul comunei), Cârțișoara (Oprea-Cârțișoara și Streza-Cârțișoara, cu reședința în cea de a doua), Recea (Telechi-Recea și Vaida-Recea, ultima fiind sediu) și Voivodeni (Voivodenii Mari și Voivodenii Mici, cu reședința în prima)[14].

O decizie interesantă luată prin această lege, care o va prefigura pe o alta de mai târziu, dar definitivă doar din perioada comunistă, a constituit-o includerea localității Galați, de peste Olt, în cuprinsul orașului/comunei urbane Făgăraș, capitala județului omonim, pentru o scurtă perioadă de timp[15].

Peste câteva zile, un alt ordin regal consfințea împărțirea județelor României în plăși, cu stabilirea reședințelor acestora și localitățile componente. Cele 76 de comune urbane și rurale ale Făgărașului erau distribuite în cadrul a patru plăși, astfel:

1. Plasa Arpașul: Arpașu de Jos (reședință), Arpașu de Sus, Bruiu, Cârța, Cârțișoara, Colun, Corbi, Drăguș, Feldioara, Găinari (azi Poienița), Nou Român, Porumbacu de Jos, Porumbacu de Sus, Sărata, Scoreiu, Șomartin, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Viștea de Jos și Viștea de Sus;

2. Plasa Cincul: Beșimbac (azi Olteț), Breaza, Cincșor, Cincu (reședință), Dridif, Gherdeal, Lisa, Ludișor, Netotu (azi Gura Văii), Pojorta, Rodbav, Rucăr, Sâmbăta de Jos, Sâmbăta de Sus, Toarcla, Voila și Voivodeni;

3. Plasa Făgăraș: Beclean (reședința), Berivoi, Boholț, Calbor, Cobor, Copăcel, Dejani, Felmer, Hârseni, Hurez, Iași, Ileni, Luța, Mărgineni, Râușor, Recea, Săsciori, Săvăstreni, Sebeș și Șoarș;

4. Plasa Șercaia: Bucium, Comăna de Jos, Comăna de Sus, Grid, Hălmeag, Mândra, Ohaba, Părău, Perșani, Șona, Șercaia (reședința), Șercăița, Șinca Nouă, Șinca Veche, Toderița, Vad, Veneția de Jos și Veneția de Sus[16].

În cele din urmă, până la adoptarea legii de către Parlament în decembrie 1925 și aplicarea sa, în configurația județului au apărut, fără a cunoaște rațiunile, câteva schimbări, dar nu esențiale. Acestea au fost legate de desființarea comunelor rurale formate din două sate și revenirea lor la opt comune independente, urcând numărul total la 79 de comune rurale[17].

Nu peste mult timp, în anul următor, are loc o nouă organizare administrativ-teritorială a țării, prin care județul este împărțit în doar două plăși, așa cum fusese legiferat și anterior, în anul 1876, atunci când guvernul maghiar restrânsese unitățile administrativ-teritoriale ale Transilvaniei la cincisprezece. Cele două plăși erau Arpașu și Șercaia, dintre care prima își avea sediul la Arpașu de Jos, cuprinzând pe lângă aceasta localitățile: Arpașu de Sus, Bruiu, Cârța, Colun, Corbi, Drăguș, Feldioara, Găinari, Gherdeal, Nou Român, Olteț, Oprea-Cârțișoara, Porumbacu de Jos, Porumbacu de Sus, Rucăr, Sărata, Scoreiu, Streza-Cârțișoara, Șomartin, Toarcla, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Viștea de Jos și Viștea de Sus. Până în anul 1938 îi vor fi arondate și câteva localități din plasa Cincu.

Cealaltă, cu sediul în localitatea omonimă, cuprindea localitățile din estul județului Făgăraș: Bucium, Comăna de Jos, Comăna de Sus, Grid, Hălmeag, Mândra, Ohaba, Părău, Perșani, Șercăița, Șinca Nouă, Șinca Veche, Șona, Toderița, Vad, Veneția de Jos și Veneția de Sus.

În 1929, pe fondul venirii la putere a Partidului Național-Țărănesc, România suferă noi modificări în delimitarea administrativă a județelor. *Legea administrației publice locale* din acest an menținea totuși, în mare parte, întocmirile anterioare, schimbări apărând în cazul condițiilor de încadrare a comunelor într-una dintre categoriile amintite, în funcție de numărul populației. Se mențineau și de această dată plășile, dar fără să aibă personalitate juridică.

Prin această lege, pusă în aplicare la începutul anului 1930, teritoriul județului Făgăraș era împărțit în trei plăși, având următoarea structură:

1. Plasa Arpașu de Jos, cu reședința în localitatea omonimă: Arpașu de Jos, Arpașu de Sus, Bruiu, Cârța, Colun, Corbi, Drăguș, Feldioara, Găinari, Gherdeal, Nou Român, Olteț, Oprea-Cârțișoara, Porumbacu de Jos, Porumbacu de Sus, Rucăr, Sărata, Scoreiu, Streza-Cârțișoara, Șomartin, Toarcla, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Viștea de Jos și Viștea de Sus;

2. Plasa Făgăraș, cu reședința în orașul omonim: Bărcut, Beclean, Berivoii Mari, Berivoii Mici, Boholț, Breaza, Calbor, Cincșor, Cincu, Cobor, Copăcel, Dejani, Dridif, Făgăraș, Felmer, Galați, Hârseni, Hurez, Iași, Ileni, Lisa, Lovnic, Ludișor, Luța, Mărgineni, Merghindeal, Netot, Pojorta, Râușor, Rodbav, Săsciori, Săvăstreni, Sâmbăta de Jos, Săvăstreni, Sebeș, Seliștat, Șoarș, Telechi-Recea, Vaida-Recea, Văleni, Voila, Voivodenii Mari, Voivodenii Mici;

[13] MOf, nr. 220/7 octombrie 1925, p. 10.928.
[14] MOf, nr. 220/7 octombrie 1925, p. 11.003.
[15] MOf, nr. 220/7 octombrie 1925, p. 11.003.
[16] MOf, nr. 223/10 octombrie 1925, p. 35.
[17] MOf, nr. 287/31 decembrie 1925, p. 11.

3. Plasa Șercaia, cu reședința în localitatea omonimă: Bucium, Comăna de Jos, Comăna de Sus, Grid, Hălmeag, Mândra, Ohaba, Părău, Perșani, Șercaia, Șercăița, Șinca Nouă, Șinca Veche, Șona, Ticușu Vechi, Toderița, Vad, Veneția de Jos și Veneția de Sus[18]. Peste puțin timp se va reveni din nou la structura cu patru plăși.

După câțiva ani, prin Decizia Ministerului de interne nr. 90A din 4 ianuarie 1933, configurația județului Făgăraș este modificată din nou, în sensul în care structura cu patru plăși existente până atunci este redusăiarăși la trei, cu 85 de localități în componență, structurate astfel:

1. Plasa Arpașu de Jos, cu reședința în comuna cu același nume: Arpașu de Jos, Arpașu de Sus, Bruiu, Cârța, Colun, Corbi, Drăguș, Feldioara, Găinari, Gherdeal, Olteț, Oprea-Cârțișoara, Porumbacu de Jos, Porumbacu de Sus, Rucăr, Sărata, Scoreiu, Streza-Cârțișoara, Șomartin, Toarcla, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Viștea de Jos și Viștea de Sus;

2. Plasa Făgăraș (cu reședința în orașul Făgăraș): Bărcut, Beclean, Berivoii Mari, Berivoii Mici, Boholț, Breaza, Calbor, Cincșor, Cincu, Cobor, Copăcel, Dejani, Dridif, Felmer, Galați, Hârseni, Hurez, Ileni, Lisa, Lovnic, Ludișor, Luța, Mărgineni, Merghindeal, Netot, Pojorta, Râușor, Rodbav, Săsciori, Săvăstreni, Sâmbăta de Jos, Sâmbăta de Sus, Sebeș, Seliștat, Șoarș, Șona, Telechi-Recea, Vaida-Recea, Văleni, Voila, Voivodenii Mari și Voivodenii Mici;

3. Plasa Șercaia (cu sediul în comuna omonimă): Bucium, Comăna de Jos, Comăna de Sus, Grid, Hălmeag, Mândra, Ohaba, Părău, Perșani, Șercaia, Șercăița, Șinca Nouă, Șinca Veche, Ticușul Vechi, Toderița, Vad, Veneția de Jos și Veneția de Sus[19].

La 10 martie 1937 Camera Deputaților adoptase o lege administrativă specială și exclusivă pentru județul Făgăraș, întărită de Senat cinci zile mai târziu și sancționată de regele Carol al II-lea la 25 iunie, prin aceasta prevăzându-se, în articol unic, regruparea comunelor rurale în patru plăși, având următoarea distribuție:

1. Plasa Arpașu de Jos: Arpașu de Jos, Arpașu de Sus, Cârța, Colun, Corbi, Drăguș, Feldioara, Găinari, Nou Român, Olteț, Oprea-Cârțișoara, Porumbacu de Jos, Porumbacu de Sus, Rucăr, Sărata, Scoreiu, Streza-Cârțișoara, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Viștea de Jos și Viștea de Sus;

2. Plasa Cincu: Bărcut, Boholț, Bruiu, Calbor, Cincșor, Cincu, Cobor, Felmer, Gherdeal, Lovnic, Merghindeal, Rodbav, Seliștat, Șoarș, Șomartin, Toarcla și Văleni;

3. Plasa Făgăraș: Beclean, Berivoii Mari, Berivoii Mici, Breaza, Copăcel, Dejani, Dridif, Galați, Hârseni, Hurez, Iași, Ileni, Lisa, Ludișor, Luța, Mărgineni, Netot, Pojorta, Râușor, Săsciori, Săvăstreni, Sâmbăta de Jos, Sâmbăta de Sus, Sebeș, Șona, Telechi-Recea, Vaida-Recea, Voila, Voivodenii Mari, Voivodenii Mici;

4. Plasa Șercaia: Bucium, Comăna de Jos, Comăna de Sus, Grid, Hălmeag, Mândra, Ohaba, Părău, Perșani, Șercaia, Șercăița, Șinca Nouă, Șinca Veche, Ticușul Vechi, Toderița, Vad, Veneția de Jos și Veneția de Sus[20].

În anul următor, 1938, în condițiile adoptării unei noi Constituții și a instaurării regimului carlist, a fost promulgată o nouă lege administrativă, care împărțea teritoriul României în ținuturi (provincii), cărora le era recunoscută personalitatea juridică. Ținutul constituia o unitate administrativ-teritorială condusă de un Rezident Regal și de Consiliul Ținutului. Rezidentul Regal, care era propus de ministrul de interne și numit prin decret regal, reprezenta Guvernul la nivelul ținutului, exercitând atribuții executive, în timp ce Consiliul constituia un organism cu atribuții deliberative și consultative, fiind compus din membri aleși și membri de drept. Membrii aleși erau desemnați de către Consiliile Comunale din Ținut și Camerele de Comerț, Industrie, Agricultură și Muncă, iar membrii de drept proveneau din rândurile conducătorilor principalelor instituții de stat din cuprinsul ținutului. Au fost înființate zece astfel de ținuturi, în componența cărora a intrat un anumit număr de județe – Mureș sau Alba-Iulia – 3 județe, Argeș sau Bucegi – 10 județe, Jiu sau Olt – 5, Dunării sau Dunărea de Jos – 9, Mării – 4, Nistru – 4, Prut – 9, Someș sau Crișuri – 7, Suceava – 7, Timiș – 5 –, însă județele și plășile au fost transformate în circumscripții de control și de desconcentrare a administrației generale.

Prin legea administrativă din 14 august 1938 pe lângă cele patru plăși anterioare ale județului Făgăraș apare plasa Voila, având loc o rearondare a unor localități din plasa Făgăraș.

La 30 martie 1939, moment în care județul se afla în cuprinderea Ținutului Mureș, a fost emisă o decizie specială a ministrului de interne, Theodor C. Marinescu, după o prealabilă consultare a obștilor locale făgărășene și conform articolului 194 al legii administrative din anul anterior, prin care se aduceau câteva modificări importante în structura județului. Astfel, acesta cuprindea o comună urbană (Făgăraș), reședința de județ, și 86 de comune rurale, compuse din 88 de sate (până la noua delimitare, existaseră 86 de comune cuprinzând 86 de sate).

Noua situație decurgea din două modificări care reconfigurau structura administrativă:

- gospodăriile grupate sub numele de „Rora Cincului" (colonie țigănească) și situate pe teritoriul comunei Cincu erau declarate ca sat, având a purta numele omonim și fiind inclus în cadrele comunei Cincu;

[18] MOf, nr. 17 bis/22 ianuarie 1930, p. 697.
[19] MOf, partea I-a, nr. 8/11 ianuarie 1933, p. 175.
[20] MOf, nr. 162/16 iulie 1937, p. 6.417.

- gospodăriile grupate sub numele „Viștișoara”, situate pe teritoriul comunei Viștea de Sus, erau declarate ca sat cu același nume, fiind repartizat la comuna amintită[21].

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, în urma căruia România pierdea în favoarea Ungariei un teritoriu important din nord-vestul Transilvaniei, cu o suprafață de 43.492 km^2, este emis un Decret-lege, la 21 septembrie, prin care ținuturile sunt desființate, iar județele sunt reînvestite cu personalitate juridică, așa cum se întâmplase până în anul 1938, dar numărul lor restrângându-se la doar 47.

În ianuarie 1942 a fost creată o nouă structură de desconcentrare a administrației centrale – *Inspectoratul General Administrativ* –, ca organism de îndrumare și control al serviciilor din teritoriu și al administrației locale, efectuând anchete, inspecții și însărcinări speciale. Ulterior, atribuțiile inspectorilor generali au fost sporite, aceștia având dreptul de a exercita tutelă asupra anumitor acte ale organismelor administrației publice locale și totodată de a aplica pedepse disciplinare primarilor din reședințele de județ și ajutorilor acestora[22]. Au fost înființate 11 astfel de inspectorate generale, incluzând fiecare câte patru județe: Alba-Iulia (Alba, Bihor, Cluj-Turda, Hunedoara), Brașov (Brașov, Dâmbovița, Făgăraș, Prahova), Sibiu (Sibiu, Târnava Mare, Târnava Mică, Vâlcea), Iași (Iași, Baia, Botoșani, Vaslui), Bacău (Bacău, Neamț, Putna, Roman), Galați (Covurlui, Fălciu, Tecuci, Tutova), Constanța (Brăila, Constanța, Ialomița, Tulcea), București (Ilfov, Buzău, Râmnicu-Sărat, Vlașca), Pitești (Argeș, Muscel, Olt, Teleorman), Craiova (Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați), Timișoara (Arad, Caraș, Severin, Timiș-Torontal); în schimb, Basarabia, Bucovina și Transnistria au fost organizate separat[23].

O reformă administrativă parțială are loc în aprilie 1942, în sensul în care sunt modificate delimitările plășilor și sunt desființate unele comune.

Începând din aprilie 1947, la nivelul comunelor și județelor au fost instituite *Comisii Interimare*, formate în totalitate din membri numiți de prefect la propunerea pretorilor, ele având inițiativa și deliberarea în toate problemele locale, deciziile lor fiind executate de primari și prefect. Doi ani mai târziu, în aprilie-iulie 1949, conform Constituției RPR (articolul 76) adoptată în februarie 1948, atât la nivel județean, cât și comunal, statul comunist instituie *Comitete Provizorii*, care aveau ca principal scop pregătirea alegerilor pentru Consiliile Populare, noile organe locale ale puterii de stat, care au fost constituite în decembrie 1950. Prin înființarea Comitetelor Provizorii, prefecturile, preturile și primăriile au fost desființate cu totul[24].

Desființarea județului Făgăraș. Prin Legea nr. 5/6 septembrie 1950 s-a pus în practică, după modelul sovietic, raionarea teritorial-administrativă și economică a României, prevăzându-se desființarea unităților administrative anterioare, tradiționale – județele, plășile și comunele –, și de acum împărțirea țării în regiuni și raioane. Astfel, au fost desființate cele 58 de județe existente după rapturile teritoriale (cu 424 plăși și 6.276 comune urbane și rurale), fiind înlocuite cu 28 de regiuni, în care erau incluse 177 de raioane, 148 orașe și 4.052 comune. În urma aplicării acestei legi de tip sovietic, județul istoric Făgăraș a fost desființat, supraviețuind, în parte, ca raion în cadrul regiunii Sibiu, apoi în regiunea Stalin (Brașov), lovitura finală fiindu-i aplicată prin Legea administrativă nr. 2 din 16 februarie 1968, când cea mai mare parte a teritoriului său a trecut în jurisdicția județului Brașov, restul fiind încorporat județului Sibiu.

Evoluția teritorial-administrativă a județului Făgăraș în perioada enunțată a fost direct influențată de măsurile legislative adoptate în acest domeniu de către autoritățile centrale, în mai multe rânduri, mai toate motivate prin tendința de descentralizare și de încercarea de a soluționa problemele stringente din punct de vedere economic și social cu care se confruntau unitățile administrative din România.

Copierea modelului administrativ sovietic a adus cu sine în anul 1950 transformarea județului în raion, pentru ca mai târziu, în 1968, să dispară cu totul, teritoriul său fiind împărțit între județele Brașov și Sibiu. Așa cum spuneau la 1921 românii făgărășenii că ceea ce nu reușiseră austriecii și maghiarii, n-au reușit nici succesivele guverne interbelice, însă s-a întâmplat din nefericire sub comuniști, rămânându-le celor de astăzi doar nostalgia că și-au avut cândva propria structură teritorial-administrativă.

Bibliografie

GO – *Glasul Oltului*, Făgăraș, 1919.
GOf – *Gazeta Oficială*, Sibiu, 1919-1920.
Guțan 2006 – M.Guțan, *Istoria administrației publice românești*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, 2006.
Meruțiu 1929 – V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1929.

[21] MOf, nr. 76/30 martie 1939, p. 1.666.
[22] Stănică 2006, p. 112.
[23] Stănică 2007, p. 112.
[24] Guțan 2006, p. 285.

MOf – *Monitorul Oficial*, 1919-1949.

Pop, Pop, Vlaicu 2010 – D. Pop, C.-C. Pop, R. Vlaicu, *Elemente istorice și legislative privind organizarea Instituției Administrative a Prefectului în România*, în „Revista Transilvană de Științe Administrative", nr. 1 (25), 2010.

Rusu 2007 – R. Rusu, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Timișoara, 2007.

Săgeată 2002 – R. Săgeată, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a României în perioada interbelică (1918-1940)*, în „Revista Geografică", serie nouă, IX, 2002, p. 158-166.

Stănică 2006 – V. Stănică, *Impactul codurilor administrativ-teritoriale și politice în organizarea spațiului geografic și amenajarea teritoriului în epoca modernă și contemporană*, Cluj-Napoca, 2006.

Stănică 2007 – V. Stănică, *Administrarea teritoriului României în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în „Revista Transilvană de Științe Administrative", nr. 1 (19), 2007, p. 107-116.

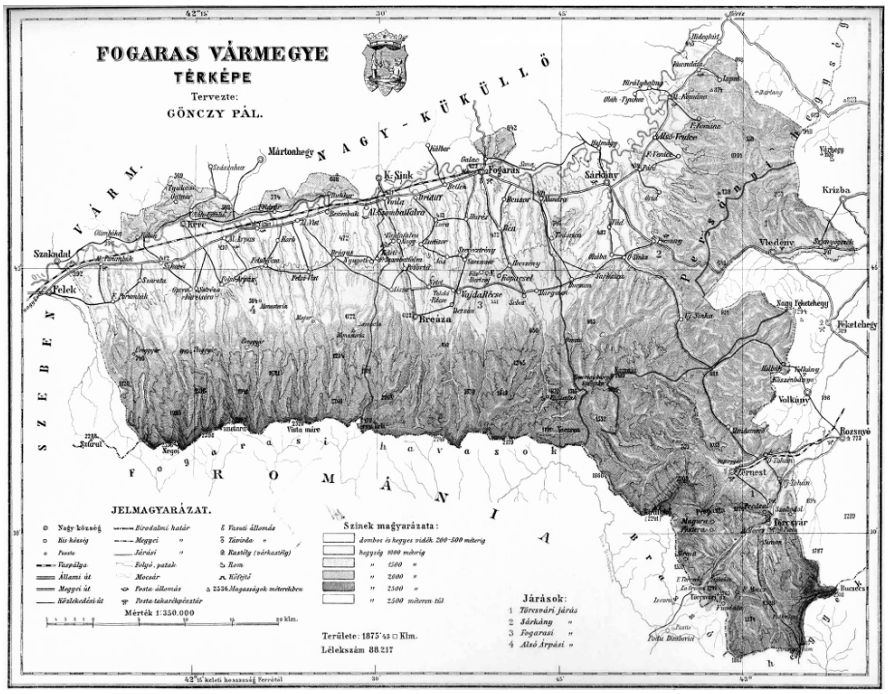

Județul Făgăraș în 1918

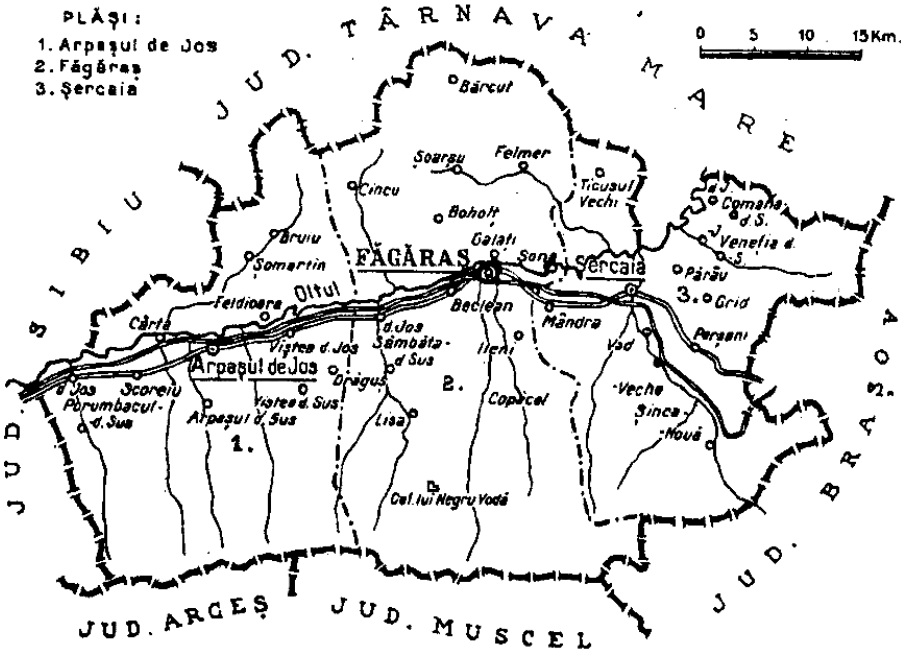

Județul Făgăraș în 1938

VALER MOLDOVAN – DESTINUL UNUI DELEGAT LA MAREA UNIRE

Horațiu Groza

Abstract. ***Valer Moldovan –the destiny of a delegate at the United Romania.*** *The wave of terror that the communist regime brought along resulted in ten thousand victims, leaving deep wounds in the Romanian consciousness as well as a black mark in the history of Romania. The state of fear and terror was forcefully imposed by the new regime throughout the country. Those who managed to escape the hardships of prison, of torture and deportation were deprived of their belongings, being outcast and humiliated. During the communist dictatorship, Turda and its inhabitants were confronted with the same general state of terror. During those years governed by uncertainty, many people in Turda belonging to different social backgrounds were placed under surveillance, they were followed, surveyed and arrested by the authorities. Among these people were certain local political figures with the help of whom the Great Union took place. We should not overlook that people such Valer Moldovan, George Mărie or Augustin Rațiu represented, in their activity for the benefit of the Romanian people, the spine of the United Romania*.

Cuvinte cheie: *regimul comunist, Turda, Valer Moldovan, Augustin Rațiu, Marea Unire.*

Key words: *communist regim, Turda, Valer Moldovan, Augustin Rațiu, the United Romania*.

Cei mai mulți dintre artizanii Marii Uniri au sfârșit în închisorile comuniste, aruncați după gratii de statul român și abandonați. Cei care au supraviețuit anilor de detenție, au fost marginalizați de societate, fiind catalogați: *dușmani ai poporului* sau *trădători*. Nici după căderea regimului comunist, *eroii unirii* nu au fost reabilitați. Crimele înfăptuite în perioada instaurării acestuia, nu au fost condamnate oficial iar acuzațiile grave pe care statul le-a formulat împotriva lor nu au fost retractate. Astfel, la centenarul Marii Uniri personalități precum: Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Aurel Vlad, Iuliu Hosu, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Ion Nistor, George Grigorovici, Pantelimon Halippa, Ilie Lazăr, Ion Flueraș, Daniel Ciugureanu, Sever Bocu, Ghiță Popp, Onisifor Ghibu, Zenovie Pâclișanu, Emil Hațieganu, Iosif Jumanca, și mulți alții, care s-au implicat în evenimentele ce au dus la relizarea statului national unitar român, rămân în fața legii *trădători* și *dușmani ai poporului*.

Recunoaşterea la 4 februarie 1946 de către S.U.A şi Marea Britanie a guvernului Petru Groza, a reprezentat o grea lovitură dată partidelor politice istorice româneşti. La scurt timp de la alegerile din 19 noiembrie 1946 partidele istorice dispar de pe scena politică românească[1].

Venit la putere în urma fraudării acestor alegeri, guvernul, reprezentat în majoritate de membrii Partidului Comunist, a avut ca prim scop eliminarea fizică a tuturor personalităţilor marcante ale României, prin înscenarea unor procese şi întemniţarea liderilor politici.Au avut însă de suferit toate păturile societăţii româneşti în frunte cu intelectualitatea, preoţimea, ofiţeri ai Armatei Regale Române, pătura înstărită a ţărănimii și țărani mijlocași, unii dintre ei opunându-se cu vehemenţă abuzurilor noului regim de multe ori cu arma în mână. Aceste crime sunt astăzi investigate de organe abilitate ale statului, prin sesizările făcute Parchetului Militar de către Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, înființat în anul 2005 (IICCMER)[2].

Pe fondul nemulţumirilor populaţiei datorate numeroaselor victime din timpul celui de Al Doilea Război Mondial, apoi foametei provocate de seceta anilor 1946-1947, dar şi de marile despăgubiri de război pe care românii trebuiau să le suporte prin cote apăsătoare fixate, comuniştii au arătat cu degetul spre partidele politice istorice, care în calitatea lor de factor de decizie, hotărâseră intrarea României în război.

Abdicarea forţată a regelui cu acordul tacit al Uniunii Sovietice, abolirea monarhiei şi proclamarea Republicii Populare Române a reprezentat instaurarea unei dictaturi fără precedent în istoria noastră, punând bazele unui stat totalitar. Valul de teroare pe care regimul comunist l-a declanşat, s-a soldat cu zeci de mii de victime şi a lăsat urme adânci în conştiinţa socială românească şi o pată neagră în istoria României. Ţintele au fost în mod prioritar elitele, încercându-se eliminarea modelelor, reperelor morale şi intelectuale ale *vechii societăţi*.

Starea de frică şi teroare a fost impusă în toate localităţile din ţară. Cei care au reuşit să scape de anii grei de închisoare, de torturi şi de deportări, au fost deposedaţi de bunurile deţinute, au fost marginalizaţi şi umiliţi de noua orânduire socială.

Turda și locuitorii săi s-au confruntat în acei ani plini de incertitudini cu aceeași stare generală de spirit. Numeroși cetățeni ai orașului din diferite straturi sociale, au fost puși sub observație, urmăriți, anchetați și arestați de către noile autorități. Percheziţiile și arestările începute la scurt timp după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial

[1] Hitchins 2003, p. 400.

[2] Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România (I.I.C.C.R) a luat ființă prin hotărâre de guvern, H.G. nr. 1724/21.12.2005, avându-l ca președinte pe istoricul dr. Marius Oprea.Pe 25 noiembrie 2009, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România (IICCR) a fost comasat cu Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc (INMER), rezultând o nouă instituție, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICCMER).

au constituit începutul unui proces de martelare din viața spirituală a tuturor persoanelor incomode, luate în vizor de aparatul represiv a regimului comunist recent instaurat – *SECURITATEA*.

Înființată la 30 august 1948, Securitatea de-a lungul existenței sale, a fost instituția care a purtat lupta împotriva duşmanilor regimului *dinăuntru şi din afară* prin orice mijloace, fiind o instituţie creată, după chipul şi asemănarea poliţiei politice sovietice, NKVD. S-a trecut astfel, la o practică de impunere a fricii, singura de natură să asigure acceptarea de către populaţie a unui regim cu totul străin de istoria şi viaţa românilor. Materializat prin arestări arbitrare şi condamnări sau *„internare"* în lagăre şi colonii de muncă, prin deportări şi stabiliri de domiciliu obligatoriu, toate acestea fiind însoţite de un cortegiu întreg de cruzimi, umilinţe şi deposedări de bunuri.

În procesul de sovietizare a României au excelat mijloacele brutale, specific unui regim de ocupaţie. În impunerea lui, pe lângă prezenţa Armatei Roşii, rolul principal în ansamblul instituţional nou-creat l-a avut Direcţia Generală a Securităţii Poporului, care a *„asigurat"* ocuparea ţării. Aceasta s-a produs prin teroare, anulând drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, trecându-se la arestarea elitei vechii societăţi şi a opozanţilor politici şi, total în dauna interesului naţional, s-a trecut chiar la sancţionarea afirmării identităţii naţionale, marcă a realităţii militare a ocupaţiei sovietice.

Argumentele cele mai relevante se regăsesc în arhivele Securităţii, în dosarele penale sau în cele personale întocmite *făuritorilor Unirii*. Deși majoritatea erau vârstnici cu o stare precară de sănătate, nu au fost cruţaţi de acţiunile poliţiei politice, o mare parte sfârșind în închisorile comuniste.

Documentele din arhivele Securităţii probează cu date concrete, că aceasta i-a arestat, i-a trimis în lagăre, i-a supus domiciliului obligatoriu ori altor forme de persecuţie sau, cel puţin, i-a ţinut sub o strict supraveghere pe toţi aceia care au contribuit la realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Fie că au fost delegaţi, participanţi sau aleşi în organismele Adunării Naţionale de la Alba Iulia, *făuritorii Unirii*- care au mai prins perioada de după instaurarea guvernului Groza – au fost, practic, într-un fel sau altul, obiect al *„muncii de securitate"*. Un astfel de caz este și cel al avocatului turdean Valer Moldovan.

Primul val de arestări a avut loc imediat după alegerile din toamna anului 1946. Astfel, conform unei note informative din dosarul de urmărire a turdeanului Valer Moldovan, se face referire la arestările efectuate pe întreg cuprinsul țării a unor lideri politici, pe data de 12 martie 1947[3].

Scriitorul turdean Teodor Murășanu[4] amintea în notițele sale de o adevărată pleiadă de personalități turdene arestate în acei ani, precum: preotul ortodox Grigore Biji[5], fostul primar al Turzii, dr. Iuliu Gențiu[6], învățătorul Teodor Oțel[7] și generalul de cavalerie Ioan Taraș[8]. Aici pot fi nominalizați, Ioan Boeriu[9] și preotul greco-catolic Coriolan Sabău[10].

Mulți dintre locuitorii comitatului Turda-Arieș, care și-au adus aportul la realizarea Marii Uniri, au avut de suferit de pe urma instaurării regimului comunist în România. Unii dintre ei au fost condamnați la ani grei de închisoare, după înscenarea unor procese, iar alții și-au găsit chiar sfârșitul în închisorile comuniste.

Cercetările din ultimii ani efectuate în arhivele Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității (CNSAS), au scos la iveală dosarele politice fabricate de regimul comunist, multor personalități participante la Marea Unire de la 1 decembrie 1918 de la Alba-Iulia.

În perioada premergătoare Marii Uniri, atmosfera din Turda era una tensionată, situaţie înregistrată de altfel, la nivelul întregii Transilvanii. Întregul comitat a fost cuprins de revolte soldate cu violenţe şi distrugeri. Reprezentanţii

---

[3] Notă informativă de urmărire, Valer Moldovan - 13 martie 1947. Dosar J 5260 CNSAS.

[4] Murășanu 2009, p. 186. Teodor Murășanu s-a născut în 19 iulie 1891. A fost arestat în 26 august 1948 și condamnat la o detenție de 12 luni pentru deținerea și păstrarea de reviste și ziare din regimurile trecute. După o perioadă petrecută la penetenciarul din Turda, a fost transferat la cel din Aiud. A fost eliberat pe data de 13 noiembrie 1949. Rearestat în 15 august 1952 a stat în detenție până în luna octombrie a aceluiași an, la Cluj.

[5] http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici - fișă matricolă penalănr. 19472 (accesat 1.02 2019 – ora 13.30).Grigore Biji s-a născut în 8 decembrieie 1889. A fost arestat în 16 august 1952 și condamnat la o detenție de 60 de luni pentru activitate în cadrul Partidului Liberal. După o perioadă petrecută la Centrul de Triere Văcărești, a fost transferat în lagărele de muncă de la Bragadiru, Popești-Leordeni și Rahova. A fost eliberat pe data de 7 august 1953.

[6] http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici - fișă matricolă penală nr. 19500 (accesat 1.02 2019 – ora 14.20). Iuliu Gențiu s-a născut la 25 ian. 1889. S-a înscris în anul 1926 în PNL - aripa Brătianu. A fost arestat și trimis în colonia de muncă de la Bragadiru, în data de 16 august 1952 pentru 60 de luni. A fost eliberat la 17 iunie 1954, decizia nr. 68496/1954.

[7] http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici - fișă matricolă penală nr. 19530 (accesat 1.02 2019 - ora 14.40). Teodor Oțel s-a născut în 13 iulie 1887. A fost arestat și întemnițat pe data de 16 august 1952, primind 48 de luni de detenție. Închis inițial la Giurgiu,a fost transferat în lagărele de muncă de la Bragadiru, Popești Leordeni și Rahova. A fost eliberat în 6 martie1954, decizia nr. 5030/1954.

[8] Murășanu 2009, p. 183.

[9] http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici - fișă matricolă penală nr. 64/4 iulie 1952 (accesat 10.02 2019 - ora 14.10). Ioan Boeriu s-a născut în comuna Ciora de Sus în 3 ianuarie 1888. A fost arestat la Turda în 5 mai 1949 și transferat la Cluj. A fost condamnat pentru apartenența sa în structura de conducere, filiala locală PNL - Brătianu. A decedat la penetenciarul din Văcărești în 19 noiembrie 1952. Ioan Boeriu a fost deputat (1919; 1922 - 1926) și senator de Turda (1927; 1933-1937) în mai multe legislaturi în Parlamentul României Mari; Neagu 2018 a, p. 326-327.

[10] Arhiva CNSAS, dosar nr. 3246/11 aug. 1945. Preotul Coriolan Sabău a fost arestat pe data de 25 aprilie 1945. Conform memoriului adresat pe data de 5 august 1948 de un grup de enoriași ai Bisericii Greco - Catolice din Turda, ministrului justiției R.P. Române, Lucrețiu Pătrășcanu.

românilor s-au implicat personal pentru a pune capăt acestei situaţii, un rol deosebit de important avându-l avocaţii Augustin Raţiu şi George Pătăceanu[11].

În amplul proces ce a dus la înfăptuirea Marii Uniri, la Turda a fost implicată elita intelectuală a orașului (laică și ecleziastică). La fel ca și în celelalte comitate, filiala locală a Consiliului Naţional Român și a Gărzilor Naţionale au fost primele instituţii de conducere românești înființate în Turda și comitatul Turda-Arieș. Având ca scop asigurarea conducerii politice, acestea au menţinut ordinea publică până la instalarea noii administraţii românești, după 1 decembrie 1918.

Un moment important în organizarea românilor din Turda a avut loc pe data de 24 noiembrie 1918, când în adunarea electorală a Cercului electoral Turda din comitatul Turda-Arieș, prezidată de avocatul Dr. Iuliu Popescu și desfășurată în sediul fostului Hotel Elisabeta, au fost votați delegații ce au participat din partea orașului, la Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918 din Alba Iulia[12].

În această zi importantă pentru comunitatea turdeană, au fost aleși să reprezinte orașul ca delegați titulari: avocații Dr. Valer Moldovan (1875-1954) și Dr. Augustin Rațiu (1884-1970), teologul George Mărie (1893-1981), hotelierul Mihail Gaja (1862-1924) și economul Aurel Murășian (1878-1924, fig. 1.)[13]. Dacă Mihai Gaja și Aurel Murășian, au decedat înainte de instaurarea regimului totalitar în România, alta a fost soarta lui Valer Moldovan, George Mărie și Augustin Rațiu. Suferinţele și umilirile la care au fost supuși, nu pot fi cuantificate. Pentru ele nu există unități de măsură, ci doar urme: în suflete, pe trupuri şi în morminte.

Valer Moldovan s-a născut la Câmpeni pe data de 23 iulie 1875 din părinții Anania, avocat în localitate şi Ludovica[14]. În literatura de specialitate această mare personalitate a Turzii apare adesea și cu numele de Valeriu Moldovan. Conform matricolei botezaților din orașul Câmpeni, numele de botez înscris a fost de Emiliu Valerie Moldovanu. Valer a mai avut un frate care a decedat în anul 1923, pe nume Vasiliu Eugeniu Moldovan (ziarist și poet).

Rămas orfan de ambii părinți, Valer a fost crescut și educat în familia bunicilor paterni, Vasilie Moldovean, preot ortodox în Sânmihaiul Inferior și Anastasia (născută Pop).

Valer Moldovan şi-a făcut studiile primare şi gimnaziale la Turda, Braşov, Blaj şi Sibiu, iar apoi a studiat dreptul la Universităţile din Cluj şi Budapesta între anii 1894-1899, devenind doctor în ştiinţe juridice la 13 iunie 1900[15].Din anul 1903 practică avocatura la Turda, iar două decenii mai tîrziu îl găsim ocupând funcția de decan al baroului de avocaţi (1923-1928) din localitate (**foto 1** – Valer Moldovan).

A fost căsătorit cu Augusta Moldovan, membră a Societății Femeilor Române din Turda, fiica lui Iuliu Cezar Vlăduțiuși nepoată a preotului greco-catolic din Bogata de Mureș, Nicolaie Vlăduțiu (1818-1972)[16].Au avut împreună cinci copii despre care în această fază a cercetărilor cunoaștem destul de puține lucruri: Valer Iuliu - Pilu[17], Emil[18], Victor[19], Stela-Veturia[20] și Constanța[21]. Creșterea celor cinci copii a determinat-o pe Augusta să devină casnică ca să le poată oferii acestora o educație aleasă (**foto 2** – Augusta și Valer Moldovan).

Valer Moldovan a fost unul dintre corifeii unirii Transilvaniei cu România, din comitatul Turda-Arieş. În acest sens a îndeplinit o serie de atribuţii precum: vicepreşedinte al Consiliului Naţional Român din comitatul Turda-Arieş şi delegat al oraşului la Marea Adunare de la Alba Iulia. A fost ales membru în Marele Sfat Naţional și a făcut parte din Consiliul Dirigent al Transilvaniei[22].

A fost membru al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria și apoi a Partidului Național Țărănesc, fiind deputat (1919, 1926, 1927, 1928 şi 1931) și senator (1932-1933) în mai multe legislaturi[23].

---

[11] Neagu 2018 b, p. 21.
[12] Pascu, Popescu Puțuri 1989b, p. 27-29.
[13] Pascu, Popescu Puțuri 1989a, p. 464.
[14] *Protocolulu Botezaților, oraș Câmpeni.* Conform dosarului de urmărire penală nr.J 5260 (CNSAS).
[15] Neagu 2018a, p. 332.
[16] https://www.geni.com/people/Iuliu-Cezar-Vladutiu/6000000005931044281 (accesat 14.05. 2019 ora 16.00).
[17] https://www.geni.com/people/Valer-Iuliu-Pilu/6000000003062291656 (accesat 14.05. 2019 ora 15.00).Valer – Iuliu s-a născut la Turda în anul 1909 și a practicat avocatura. A decedat la Miercurea Ciuc, în anul 1988.
[18] https://www.geni.com/people/Emil-Moldovan/6000000003062375573 (accesat 14.05. 2019 ora 16.00).Emil a decedat în anul 1979. A fost căsătorit de două ori, mai întâi cu Alexandrina Gabriela și apoi cu Eugenia.
[19]https://www.geni.com/people/Victor-Moldovan-IV/6000000005919172619 (accesat 14.05. 2019 ora16.10). Victor a fost căsătorit cu Iluța Moldovan.
[20] https://www.geni.com/people/Stela-Veturia/6000000005919236480(accesat 14.05. 2019 ora16.20). A fost căsătorită de două ori, întâi cu Ioan Muscu și apoi cu Nicolaie Rădulescu.
[21] https://www.geni.com/people/Constanta-Tarcsa/6000000005918792988(accesat 14.05. 2019 ora16.20). A fost căsătorită cu Alexandru Tarcea.
[22] Iancu 1985, p. 47.
[23] Neagu 2018a, p. 332.

În plan profesional distingem și strălucita sa carieră didactică: profesor la Facultatea de Drept a Universităţii din Cluj (1930), titular al catedrei de drept canonic (1933), titular al catedrei de drept administrativ (1934) și apoi director al Seminarului de Drept Administrativ[24].

Nu insistăm în acest studiu asupra bogatei activități politice și didactice desfășurate în perioada interbelică. Aceasta este bine cunoscută prin studii apărute de curând și citate de către noi. Dorim însă să facem cunoscut publicului și cercetătorilor, suferințele și umilințele la care a fost supus în ultimi săi ani de viață.

După încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, din cauza activităţii sale desfăşurată în cadrul Partidului Naţional Ţărănesc, Valer Moldovan a devenit o ţintă a comuniştilor. Începând cu anul 1945 și până la arestarea s-a din celebra *Noapte a demnitarilor* din 5/6 mai 1950, a fost urmărit permanent de către securitate. Prima dovadă o reprezintă o notă informativă din luna octombrie 1945, când Inspectoratul de Poliție Cluj - Serviciul Poliției de Siguranță solicită Chesturii Poliției Cluj supravegherea discretă a lui Valer Moldovan care face propagandă PNȚ. La acea dată inspectorul șef al Serviciului Poliției de Siguranță era Mihai Patriciu[25].

Activitatea de supraveghere și urmărire a lui Valer Moldovan se intensifică la sfârșitul anului 1946, în contextul alegerilor ce au avut loc în luna noiembrie, până la sfârșitul anului existând nu mai puțin de șapte note informative în acest sens[26]. Începând cu anul următor, informatorii au întocmit rapoarte ce au fost înaintate forurilor superioare. Sunt precizate detalii referitoare la întâlnirile *conspirative* la care a participatși la anturajul acestuia[27].

În toamna anului 1947, Direcția Generală a Poliției de Siguranță București (D.G.S.P.) solicită Serviciului de Siguranță a județului Turda informații noi în cazul Valer Moldovan[28]. Informațiile solicitate sunt transmise câteva zile mai târziu de chestorul Albon Augustin[29], Valer Moldovan fiind incriminat ca un susținător al lui Iuliu Maniu, a regimului legionar și antonescian și de propagandă contra URSS[30].

La sfârșitul anului 1947, autoritățile comuniste au creeat o diversiune, anunțând oficial încetarea urmăririi lui Valer Moldovan[31]. Conform radiotelegramei nr. 2678 din 17 oct. 1947 adresată I.G.S Cluj, se ordona încetarea urmăriri profesorului Valer Moldovan. Inspectorul General al Siguranței Cluj, Mihai Patriciu a retransmis la rândul său ordinul, Serviciului de Siguranță a județului Turda[32]. Totul a fost doar o iluzie pentru Valer Moldovan[33]. Până la arestarea sa a fost continuată supravegherea de către informatori, rapoartele acestora fiind trimise la Direcția Regională a Securității Poporului Cluj (D.R.S.P) și D.R.S.P București[34].

La 5 mai 1950 lui Valer Moldovan i-a fost percheziționată locuința. La percheziție au participat: lt. maj. Borcea Liviu, lt. Sabău Florea, plt. maj. Beianu Chirilă și Popa Ioan. Deși rezultatul percheziției a fost negativ, profesorul Moldovan a fost ridicat de Securitate de către trei persoane[35]. Conform fișei matricole penale, Valer Moldovan a fost arestat în următoarea zi, pe data de 6 mai 1950 (**foto 3** – Fișa matricolă penală a lui Valer Moldovan)[36]. Ulterior arestării,locuința profesorului Moldovan a fost percheziționată în mai multe rânduri, iar trei generații ale familiei au fost înghesuite în aceeași locuință. Restul imobilelor deținute au fost naționalizate și repartizate unor chiriași[37]. Prin nota nr. 11/7448 din 14 mai 1950, Serviciul Securității Poporului jud. Turda confirma arestarea lui Valer Moldovan, către DRSP Cluj, oferind detalii cu privire la stabilirea domiciliului familiei lui Valer Moldovan.

---

[24] Neagu 2015, p. 165-180.

[25] Dosar J 5260 CNSAS. Ordin de supraveghere nr. 11585S/oct. 1945. Mihai Patriciu a fost unul dintre cei mai odioşi criminali din perioada comunistă. A murit în 1996, fără a fi tras la răspundere pentru crimele comise.

[26] Dosar J 5260 CNSAS. Note informative din 5, 15, 21, și 30 noiembrie, 2, 6 și 8 decembrie 1946.

[27] Dosar J 5260 CNSAS. Note informative din: 3,18 ianuarie, 23 februarie, 2, 13 și 18 martie 1947.

[28] Dosar J 5260 CNSAS. Ordin semnat de chestorul Carceagă.

[29] Dosar J 5260 CNSAS. Notă telefonică nr. 34177/14 oct.1947. Albon Augustin s-a născut la 22 mai 1910. După, instaurarea regimului comunist a urcat rapid în ierarhie devenind şeful Siguranţei din Turda, post deţinut până în anul 1947. În toamna anului 1948 este numit director al Direcţiei VI având grad de locotenent-colonel. Avansat colonel şi transferat la M.A.I. Bucureşti, ajunge ulterior, comandant al trupelor care asigurau paza deţinuţilor de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, devenind unul dintre cei mai cruzi zbiri şi prigonitori ai deţinuţilor; Groza 2010, p. 293-308.

[30] Dosar J 5260 CNSAS. Ordin de urmărire nr. 18000/1947.

[31] Dosar J 5260 CNSAS. Au existat trei ordine transmise în acest sens: pe data de 17, 21 și 31 octombrie 1947.

[32] Dosar J 5260 CNSAS. Raport nr. 3853 S/17 nov. 1947. Chestorul Albon Augustin raportează Inspectoratului de Siguranță Cluj că a luat la cunoștință de încetarea supravegherii lui Valer Moldovan și de comunicarea acestui fapt suspectului, conform ordinelor primite anterior, 13.858 S/ 21 oct. 1947 și 14.603S/31 oct. 1947.

[33] Dosar J 5260 CNSAS. Au existat două raportări ale informatorilor pe anul 1948 (3 ianuarie și 7 aprilie) și alte două pe anul 1949 (8 și 10 noiembrie).

[34] Dosar J 5260 CNSAS. Au fost trimise două raportări către DRSP București (7 martie 1950 – semnată de col. Mihai Patriciu) și DRSP Cluj (7 aprilie 1950 – semnată de mr. Wiegner Eber Iacob și lt. Popa Vasile) și două note informative (15 și 20 aprilie 1950).

[35] Interviuri de istorie orală - Emil Moldovan;Peregrinul Transilvan, TVR Cluj, 1998.

[36] http://www.bibliotecarepresiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici (accesat 27.02 2019 - ora 16.40). Dosar J 5260 CNSAS. Conform fișei matricole penale.

[37] Interviuri de istorie orală - Radu Moldovan;Peregrinul Transilvan, TVR Cluj, 1998.

Împreună cu demnitarii şi elita intelectuală a României interbelice, avocatul Moldovan a fost supus unui regim de exterminare[38]. Profesorul C.C. Giurescu relatează în memoriile sale faptul că, aflat în închisoarea Sighet, Valer Moldovan a fost bătut de gardieni deoarece s-a ridicat în vârful picioarelor pentru a vedea cât este ceasul din turnul bisericii[39]. În anul 1954, familia a aflat că Valer Moldovan se afla în detenție la Penetenciarul din Sighet[40]. Din cauza tratamentelor inumane la care a fost supus, dar şi a vârstei înaintate, Valer Moldovan a murit pe data de 19 iulie 1954 la Spitalul din Sighetul Marmației, fiind îngropat într-un mormânt anonim în Cimitirul Săracilor[41]. Familia a aflat întâmplător despre deces în anul 1957, fără a primi nicio înștiințare oficială[42]. Tot în acel an a fost înregistrat la starea civilă și certificatul de deces a lui Valer Moldovan, cu nr. 145/13 august 1957[43]. După aflarea vești morții lui Valer Moldovan, soția sa Augusta a mai trăit încă doi ani, decedând în anul 1959, la Turda[44].

Valer Moldovan a continuat să fie considerat un personaj periculos chiar și după deces. Printr-o hotărâre dată de către Direcția Regională a Ministerului Afacerilor Interne Cluj - Secția C - datată pe 6 febr. 1963, adnotată cu STRICT SECRET s-a decis păstrarea la arhiva operativă a dosarului nr. 2535 a mai multor demnitari, printre care și profesorul Valer Moldovan. De asemenea, o altă notă notă extras păstrată în arhiva Dir. Reg. MAI Cluj - Secția C, datată pe 9 nov. 1966, conține informații despre activitatea profesorului Valer Moldovan și de multitudinea notelor informative strânse în dosarul cu nr. 84511: vol. II, fila 117, vol. VI, fila 131, vol. XIII, fila 79-80, vol. XVI. Fila 311, vol. XVIII, fila 94, 162, 163.

Acțiunea represivă a securității s-a îndreptat și asupra familiei, fiii și nepoții săi fiind marginalizați de către societate. Radu Moldovan, și-a cunoscut bunicul prin intermediul fotografiilor care au mai rămas de la numeroasele percheziții efectuate de către cadrele de securitate, majoritatea lor fiind rupte intenționat[45]. Familia a fost astfel deposedată atât de bunuri materiale și de documente, dar mai ales de amintirile care îi lega de trecut.

Valer Moldovan a trăit o viață de bun creștin și și-a sfârșit-o singur în celulă fără a fi asistat de preot în ultimele sale clipe pământești. Își doarme somnul de veci asemeni multor altora, la granița de nord a țării pe care a iubit-o atât de mult, fără a avea la căpătâi o cruce.

Acţiunea represivă a Securităţii împotriva *„făuritorilor Unirii“* nu avea un sens politic clar sub aspectul *luptei de clasă*, deoarece majoritatea foştilor participanţi la Marea Unire nu mai prezentau un real pericol pentru regim – ei având vârstă înaintată, la data instaurării comunismului în România. Dar Securitatea nu a ţinut nici cont de vîrstă şi nici de starea de sănătate. Distrugerea lor fizică a fost un act programat, singura lor vină fiind, dragostea pentru patrie. Rămâne ca generaţiile viitoare să le facă dreptate tuturor acelora care s-au jertfit pentru ţară punându-și energia şi viaţa în slujba unui singur scop: făurirea României Mari. Dacă ei nu sunt încă cinstiţi cum se cuvine, acesta este încă un reflex al comunismului, prelungit până în zilele noastre.

Bibliografia

Lucrări

Groza 2010 – H. Groza, *Dr. Augustin Raţiu – O personalitate marcantă a Turzii persecutată de regimul comunist din România,* în „Acta Musei Napocensis”, 47, 2010, II, p. 293-308.

Hitchins 2003 – K. Hitchins, *Desăvârșirea națiunii românei,* în M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ş. Papacostea, P. Teodor , *Istoria României*, Bucureşti, 2003.

Iancu 1985 – Gh. Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, 1985.

Istoria Românilor 2013 – D.C. Giurescu (coord.), *Istoria Românilor*, vol. X, *România în anii 1948-1989*, Bucureşti, 2013.

Murășanu 2009 – T. Murășanu, *Lumină și negură, Zilele eliberării Transilvaniei de nord (File de jurnal – 1944). Însemnări din temnițe, Turda – Aiud (1948 -1949)*, Cluj - Napoca 2009.

Neagu 2015 – R.M. Neagu, *Formarea intelectualităţii din Turda. Studenţi din Turda la marile universităţi europene 1377-1918*, Cluj-Napoca, 2015.

Neagu 2018a – R.M. Neagu, *Primii deputați și senatori ai județului Turda-Arieș în Parlamentul României*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, VII, 2018, p. 323-338.

Neagu 2018b – R.M. Neagu, *Înfăptuirea unui ideal. România Mare*, Turda, 2018.

Pascu, Popescu Puțuri 1989a – Șt. Pascu, I. Popescu Puțuri (coord.), *1918 la români.Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, vol. IX, București, 1989.

[38] În Penetenciarul din Sighetul Marmației și-au pierdut viața aproximativ 100 de demnitari și cca. 50 de ierarhi ai bisericilor românești.

[39] *Istoria Românilor* 2013, p. 145.

[40] Interviuri de istorie orală - Emil Moldovan;Peregrinul Transilvan, TVR Cluj, 1998.

[41] După alte surse, Valer Moldovan ar fi decedat în incinta penetenciarului, în celula nr. 87; Peregrinul Transilvan, TVR Cluj, 1998.

[42] Interviuri de istorie orală - Emil Moldovan;Peregrinul Transilvan, TVR Cluj, 1998.

[43] Dosar J 5260 CNSAS.

[44] https://www.geni.com/people/Augusta-Moldovan-Vladutiu/6000000003408974652 (accesat 14.05. 2019 ora 15.30).

[45] Interviuri de istorie orală - Radu Moldovan;Peregrinul Transilvan, TVR Cluj, 1998.

Pascu, Popescu Puțuri 1989b – Șt. Pascu, I. Popescu Puțuri (coord.), *1918 la români.Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, vol. X, București, 1989.

Istorie orală

Peregrinul Transilvan TVR Cluj 1998 – Interviu realizat de către realizatorii emisiunii Peregrinul Transilvan în anul 1998, nepoților avocatului Valer Moldovan, Emil (din Turda) și Radu (din Cluj-Napoca).

Sitografie

http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici.
https://www.geni.com/people.

Surse arhivistice

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității – dosare de urmărire penală nr. 3246 și J 5260.
Arhiva parohiei ortodoxe din Câmpeni, jud. Alba – *Protocolulu Botezațiloru, oraș Câmpeni.*

Foto 1

Foto 2

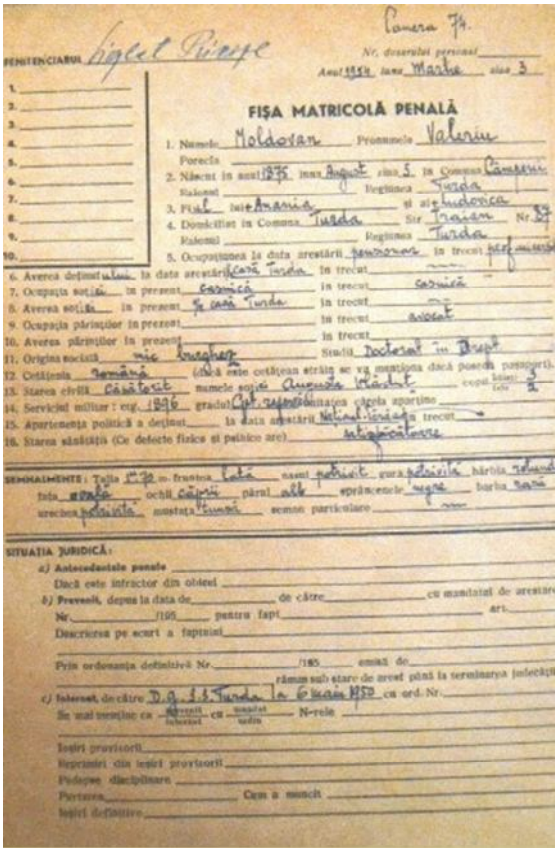

PENITENCIARUL Jilavei Bucureşti

Camera 74.

Nr. dosarului personal

Anul 1934 luna Martie ziua 3

FIŞA MATRICOLĂ PENALĂ

1. Numele Moldovan Prenumele Valeriu
Porecla
2. Născut în anul 1895 luna August ziua 5 în Comuna Câmpeni
Raionul Regiunea Turda
3. Fiul lui Anania şi al Ludovica
4. Domiciliat în Comuna Turda Str. Traian Nr. 57
Raionul Regiunea Turda
5. Ocupaţiunea la data arestării pensionar în trecut profesor
6. Averea deţinutului la data arestării casă Turda în trecut —
7. Ocupaţia soţiei în prezent casnică în trecut casnică
8. Averea soţiei în prezent casă Turda în trecut —
9. Ocupaţia părinţilor în prezent în trecut avocat
10. Averea părinţilor în prezent în trecut
11. Origina socială rău trecător Studii Doctorat în Drept
12. Cetăţenia română (dacă este cetăţean străin se va menţiona dacă posedă paşaport)
13. Starea civilă căsătorit numele soţiei Ancuţa Vlădut copii: băieţi 3 fete 2
14. Serviciul militar: din 1896 gradul Cpt. rezervă în care din ce arma aparţine
15. Apartenenţa politică a deţinutului la data arestării Naţional-ţărănist în trecut —
16. Starea sănătăţii (Ce defecte fizice şi psihice are) nimic special

SEMNALMENTE: Talia 1m72 o. frontea late nasul potrivit gura potrivită bărbia rotundă faţa ovală ochii căprii părul alb sprâncenele negre barba rasă urechea potrivită mustaţa tunsă semne particulare —

SITUAŢIA JURIDICĂ:

a) Antecedentele penale
Dacă este infractor din obişnuinţă
b) Preventiv, depus la data de de către cu mandatul de arestare
Nr. /195 pentru fapt art.
Descrierea pe scurt a faptului
Prin ordonanţa definitivă Nr. /195 emisă de
rămas sub stare de arest până la terminarea judecăţii
c) Internat, de către D.G.S.S. Turda la 6 Iunie 1950 cu ord. Nr.
Se mai trimite cu — cu — N-rele
Ieşiri provizorii
Reprinderi din ieşiri provizorii
Pedepse disciplinare
Portrete Cum a muncit
Ieşiri definitive

Foto 3

PROGRAMUL NAVAL DIN 1938 PENTRU MAREA NEAGRĂ ȘI DUNĂRE

Dr. Silvia Ioniță

Abstract. ***The 1938 Naval Program for the Danube and the Black Sea****. In general, the interwar period was a difficult period for the Military, more so for the Navy, which always was an expensive command. For this reason, along with the economical difficulties, the naval programs between the wars were only partial put in practice. This was true despire the fact that the Romanian leaders were open to these programs. Despite the fact that the requirements for the 1938 program were in line with the needs of the Navy on the Danube and in the Black Sea (mainly because they were based on an extensive analysis of the requirements on a regional and continental level), it was never implemented. A serious difficulty was the fact that the Naval Command saw a first step in this program the construction of the naval base at Tașaul, which required too many financial resources.*

Cuvinte cheie: *program naval, Marina Militară, bază navală, coriverani, conflict armat, submarin, puitor de mine*.
Keywords: *naval program; Navy; naval base; riveran; armed conflict; submarine; minelayer; Black Sea.*

Înfăptuirea unirii Moldovei cu Țara Românească și formarea statului național modern român în timpul lui Alexandru Ioan Cuza, a creat cadrul propice pentru organizarea marinei române pe baze moderne. S-a dat astfel startul elaborării unor programe navale, care vor deveni în timp din ce în ce mai complexe, acest lucru fiind determinat de faptul că dotarea marinei române cu nave și tehnică, trebuia să se raporteze în permanență la evoluțiile din plan internațional.

Dacă după 1859 au fost achiziționate nave considerate moderne și performante la aceea vreme, cu aburi și zbaturi, cum au fost „România" în 1864, „Ștefan cel Mare" în 1867, sau care foloseau elicea pentru propulsie – canoniera „Fulgerul" (1873), dar și șalupa torpiloare „Rândunica" (1875)[1], Războiul de Independență și revenirea Dobrogei la țară, au fost alte momente istorice importante care au creat condiții favorabile dezvoltării marinei.

În perioada cuprinsă între Războiul de Independență și Primul Război Mondial s-au realizat trei programe de dotări navale în marina militară. Au intrat astfel în seviciu, printre altele, prima navă școală, bricul „Mircea" în 1882, crucișătorul „Elisabeta" (1888), dar și mai multe tipuri de șalupe, trei torpiloare și trei canoniere.

Un alt program naval, început în 1906 a îmbogățit flota română cu patru monitoare construite la Trieste și opt vedete de siguranță pentru Dunăre, construite în Anglia[2]. Dar pentru că Divizia de Mare avea o singură navă de luptă, crucișătorul „Elisabeta", iar litoralul românesc era practic lipsit de apărare, a fost elaborarat un alt program naval care prevedea achiziționarea din Italia a patru contratorpiloare. Acestea însă, din cauza izbucnirii Primului Război Mondial, nu au mai ajuns în țară, fiind rechiziționate de italieni[3].

Experiența Primului Război Mondial a dezvăluit o realitate îngrijorătoare, pentru că așa cum subliniau căpitan-comandorul Eugen Roșca și locotenent-comandorul Gheorghe Koslinski „*Războiul mondial ne-a surprins fără flotă de mare, practic, iar pe Dunăre eram net inferiori inamicului*." Conștientizarea acestei realități a generat o serie de inițiative pentru întărirea capacității de luptă a Marinei Militare, concretizate prin elaborarea altor măsuri și programe care vizau apărarea litoralului maritim și a frontierelor dunărene, chestiune de ordin vital pentru securitatea generală a României Mari, în cazul unei agresiuni[4]. În anul 1920 s-a realizat doar o parte din cel de-al patrulea program naval, intrând în dotarea marinei două distrugătoare de tip „M", „Mărăști" și „Mărășești"[5]. Până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial au mai fost întocmite propuneri, măsuri și studii pentru programe navale care au fost implementate doar parțial, cu întârziere și într-o măsură nesatisfăcătoare. Printre navele importante intrate în serviciu în perioada interbelică se află și trei monitoare și șase torpiloare primite de la fostul Imperiu Austro-Ungar, drept despăgubiri de război. În 1930, conform celui de-al cincilea program naval, vor fi achiziționate alte două distrugătoare „Regele Ferdinand" și „Regina Maria"[6]. În anul 1936 intră în dotare submarinul „Delfinul", împlinindu-se astfel un deziderat important al programelor navale anterioare. Tot acum își începe activitatea pentru care a fost construită nava-bază Constanța[7].

Așadar, priviți în ansamblu, anii interbelici au reprezentat un context tulbure pentru organismul militar în general, cu atât mai mult pentru Marină, care a fost considerată dintotdeauna o armă scumpă și greu de întreținut. Din acest motiv, coroborat cu dificultățile economice, planurile navale din perioada interbelică au fost implementate doar parțial, deși conducătorii statului s-au arătat receptivi și au dat dovadă de bunăvoință în realizarea acestor programe[8].

---

[1] Greavu 1999, p. 151.
[2] Greavu 1999, p. 151-152.
[3] Greavu 1999, p. 154.
[4] Ionescu 2001, p. 18-19.
[5] Greavu 1999, p. 154.
[6] Greavu 1999, p. 155.
[7] Mîrșu și colab. 2011, p. 54.
[8] Rohart 2018, p. 322.

Întocmirea programului naval din 1938 pentru Dunăre și mare. La data de 25 ianuarie 1938 Ministrul Aerului și Marinei, Radu Irimescu înaintează Comandamentului Marinei Regale Ordinul cu numărul 1238, cu următorul conținut: *„Am onoarea a vă aduce la cunoștință că din studiul proceselor verbale în încheierile ședințelor Comitetului Consultativ al Marinei din 4, 5 și 10 decembrie 1937, referitoare la programul naval al României, rezultă că, la baza acelor încheieri au stat în cea mai mare parte sugestiile ce s-au cerut Ministerului în acestă chestiune.*

Ori, un atare plan naval nu poate să fie întocmit decât după studii amănunțite, executate de Comandamentul Marinei Regale, ca singur organ de specialitate, competinte să analizeze aprofundat situația maritimă a țărei și apoi să stabilească misiunile ce, în mod imperios, revin Marinei în cadrul general al războiului, în diverse ipoteze succesive.

Este evident că din studiul astfel întreprins va rezulta o serie de propuneri de mijloace necesare aducerii la îndeplinire a misiunilor respective și că, în mod firesc, această serie de propuneri va terbui să recunoască un program minim. – pentru a cărui realizare Ministerul trebuie să tindă să găsească în orice caz, mijloacele financiare necesare, și, trecând prin programe intermediare, să se ajungă la programul maxim, care să corespundă misiunei totale față de orice inamic din colitoralii Mării Negre.

La îndemâna acestor studii ale Comandamentului Marinei Regale, cari trebuiesc să dea în mod documentat temeiurile propunerilor făcute, Ministerul va avea elementele fundamentale necesare pentru hotărârea definitivă și pentru găsirea resurselor de finanțare."

Conform acestui Ordin este elaborat *Programul naval pentru Dunăre și Marea Neagră*, care face și subiectul acestui studiu și care a fost înaintat ca anexă la raportul din data de 28 martie 1938 de Comandantul Marinei Regale, contraamiralul Petre Bărbuneanu Ministerului Aerului și Marinei, Comandamentul Marinei Regale. Acesta era însoțit de un studiu referitor la organizarea Bazei Navale de la Tașaul, întocmit de comodor Năsturaș Vasile[9]. Comandamentul Marinei Regale lega realizarea primei tranșe a acestui plan naval de înfăptuirea anticipată a Bazei Navale de la Tașaul.

Conform programului, existența Marinei de Război era mai mult decât necesară, acesteia atribuindu-se ca obiective principale menținerea căilor de comunicații proprii, atât între porturile proprii, cât și cu exteriorul, interzicerea traficului inamicului, dar și apărarea coastei contra eventualelor acțiuni de ofensivă din partea inamicului.

În raportul înaintat de Comandantul Marinei Regale, contraamiralul Petre Bărbuneanu, se preciza totodată faptul că studiul întocmit de comodorul inginer Năsturaș Vasile trebuie completat cu studiul întocmit de Direcțiunea P.C.A. pentru construirea avant-portului la mare, tăierea canalului cu dragajele necesare, faruri etc. la mare și la lac, dar și cu studiul ce trebuie să întocmească Comandamentul A.C.A. din M.A.M. referitor la apărarea acestei Baze contra aeronavelor, deoarece Comandamentul Marinei Regale nu a prevăzut în programul său pentru Baza Tașaul decât o baterie de 240 mm. Se menționa ca pentru determinarea costului Aviației prevăzută de acest Comandament în programul întocmit (tabelele rezumative A și B) să se binevoiască a se da ordin în consecință Direcției Construcțiilor Aeronautice. Era precizat totodată faptul că toate navele și materialele prevăzute în acest program naval *„sunt cu totul în afara celor existente în prezent sau comandate din fondul de înzestrare în vigoare alocat Marinei Regale*." Documentul era semnat de Comandantul Marinei Regale, contraamiralul Bărbuneanu Petre și de Șeful Statului Major, Gheorghe Koslinski.

Prezentăm în continuare conținutul ***PROGRAMULUI NAVAL – Studiu anexă la procesul verbal nr. 126 din 7 și 8 Martie 1938 al Comitetului Consultativ al Marinei Regale***.

„STUDIU
ASUPRA SITUAȚIEI NAVALE A ROMÂNIEI FAȚĂ DE EVENTUALII ADVERSARI ȘI STABILIREA UNUI PROGRAM NAVAL PENTRU MAREA NEAGRĂ ȘI DUNĂRE.

GENERALITĂȚI

- România de azi, care a ajuns să-și vadă aproape toți fiii în cuprinsul granițelor sale firești, nu dorește războiul.

Dacă, totuși, ea vă fi obligată să primească și să ducă un război, se înțelege de la sine că atunci, mai mult ca oricând va avea nevoie de bani, de foarte mulți bani.

-Aici o țară, oricât de bogată ar fi, ori câte resurse ar avea în interiorul ei, nu poate trăi izolată – „prin ea însăși" – nici în timp de pace și nici în timp de război.

- Țara noastră are o enormă sursă de venit din exportul produselor sale. A întrerupe la un moment dat acest export, ar însemna un adevărat faliment al tezaurului.

[9] AMNR, fond IGM, dosar nr. 783, ff. 1-37.

- Cât privește întreruperea importului, situația ar fi aceeași – adică tot falimentară – dar dintr-un alt punct de vedere: paralizarea, încetarea ori cărei activități, a industriilor de război, ce-au luat și vor mai lua naștere, deoarece majoritatea produselor ce se importă, sunt pentru alimentarea acestor industrii.

Din totalul exportului și importului românesc, 87% se face pe calea apei și numai 13% pe întinsul frontierelor terestre (cu toate că acestea au o lungime de 3000 klm. față de 450 klm. frontieră maritimă).

Din totalul de 87% export și import pe calea apei 71% se efectuează pe mare, prin Constanța sau Gurile Dunării și numai 16 % pe calea Dunării în sus, spre Vest.

- Din aceste câteva date rezultă cu evidență că România nu numai că nu se poate dezinteresa de căile sale de comunicație pe mare, dar însăși viața ei economică este legată de aceste căi.

-Ceea ce s-a spus despre țara noastră în ceeace privește dependența vieții economice de transporturile pe apă și în special pe mare, se poate spune despre orice țară din lume, situația este pretutindeni aceeași, variind numai într-o măsură oarecare diferența dintre totalul transporturilor pe mare și totalul transporturilor pe uscat.

- În timp de război, necesitățile în anumite produse devenind mult mai mari, transporturile pe apă se intensifică și ele, devenind – după caz – de două sau chiar de trei ori mai mari decât cele din timp de pace.

- În prezent România, înceea ce privește transportul pe apă al produselor exportate și importate, este tributară cu un mare procent altor țări, cari au înțeles mai bine rostul unei marine comerciale.

- Dacă și în timp de război navele de comerț ale acestor țări vor continua să facă pentru noi serviciul de cărășie pe care îl fac în timp de pace, apoi de bunăseamă că nu-l vor face decât dacă aceste căi vor fi libere și vor fi sigure.

- Libertatea și siguranța căilor de comunicație pe mare nu vor fi, în timp de războiu, necesare numai nouă. Ele vor fi necesare și inamicului, sau inamicilor noștri.

Ori, care este organismul care garantează și asigură această libertate și siguranță?

Din această întrebare rezultă însăși răspunsul, însăși rațiunea existenței unei Marine de Războiu al cărei rol este:

- a menține căile de comunicații proprii, atât între porturile proprii, cât și cu exteriorul;

- a interzice traficul inamicului;

- a apăra coasta contra eventualelor acțiunide ofensivă din partea inamicului.

Toate misiunile arătate mai sus, ce se cer unei Marine de Război, derivă din acel mare deziderat denumit „Supremația mării", care astăzi este foarte greu de realizat, chiar de către cele mai puternice marine.

PROGRAMUL NAVAL PENTRU MAREA NEAGRĂ

În elaborarea unui program naval, adică a unui program de dotare cu nave și aeronave de războiu, este imperios necesar să se țină seamă de coriveranii din Marea Neagră cu cari există pentru noi probabilitatea de a fi cândva într-un conflict armat.

Analizând situațiile geografice a acestor coriverani și a noastră, adică avantajele și dezavantajele ce decurg din ele: știind tăria și numărul unităților lor navale, ce ar putea împiedica realizarea misiunilor Marinei noastre, vom dota atunci Marina noastră astfel, încât ea să-și poată totuși realiza misiunile ce-i revin.

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA CORIVERANILOR DIN M. NEAGRĂ

Coriveranii din Marea Neagră cu cari există pentru noi probabilitatea de a fi cândva într-un conflict armat și cari ar putea influența siguranța căilor noastre de comunicație pe mare, sunt:

- Bulgaria singură

- Rusia Sovietică singură

- Rusia Sovietică aliată cu Bulgaria.

I.- IPOTEZA UNUI CONFLICT ARMAT CU RUSIA SOVIETICĂ ALIATĂ CU BULGARIA

S-a inversat ordinea de mai sus a conflictelor armate probabile și s-a trecut mai întâiu la ipoteza unui conflict armat cu Rusia Sovietică aliată cu Bulgaria, deoarece această ipoteză ne pune în situațiunea cea mai grea și deci e de natură să ne implice elaborarea unui program naval maxim.

1/ Situația forțelor

A se vedea tabelele anexe No. 1 și 2.

2/ Studiul misiunilor ce ar reveni Marinei.

PROBLEMA I-a: Păstrarea comunicațiilor proprii dealungul litoralului. -

Aceste comunicații de o importanță de altfel secundară, se rezumă în special la linia Constanța – Sulina de o lungime de 80 mile și care poate fi parcursă într-o noapte.

Inamicul poate ataca noaptea această linie prin raiduri de torpiloare dela Varna, Odessa și Sebastopol, precum și prin minări executate cu nave rapide de suprafață sau cu submarine.

Apărarea acestei linii cere:

- o excelentă rețea de observație costieră;

- rețea de detecție submarin;

- întărirea anumitor puncte cu artilerie (de exemplu Sf. Gheorghe).

- câmpuri minate spre larg pentru protecția acestui drum;

- nave rapide pentru patrulare, atacul torpiloarelor inamice și dragaj rapid de control;

- vedete torpiloare și anti-submarine bazate la Constanța, Sulina și eventual Sf. Gheorghe;

- distrugătoare pentru contra-atac și tăierea retragerii inamicului;

- aviație maritimă pentru explorare la larg;

- submarine pentru informare și atac.

PROBLEMA a II-a: Păstrarea comunicațiilor cu exteriorul

Inamicul având posibilitatea de a utiliza bazele dela Burgas și Varna și având forțe mult superioare nouă, poate intercepta ușor comunicațiile noastre cu exteriorul.

Rezolvarea acestei probleme cere mijloace cari să poată face față preponderenței adversarului.

Chiar dacă România ar putea să-și realizeze la un moment dat astfel de mijloace, o asemenea situație favorabilă pentru noi nu poate dura multă vreme dat fiind resursele mari de cari dispune Rusia și cari îi permit de a ne opune mijloace mult mai puternice ca ale noastre. În ultima analiză, rezolvarea acestei probleme va cere un aport de forțe din partea unui aliat.

O asemenea alianță va fi cu atât mai ușor de realizat cu cât aportul nostru va fi mai însemnat.

Problema poate fi mult ușurată în cazul când s-ar putea lua inamicului posibilitatea utilizării bazelor Varna și Burgas. În acest caz baza de operații a inamicului (Sebastopol) s-ar afla la 240 de mile de această linie a noastră.

Pentru ca un aliat să poată veni în Marea Neagră, cu o forță navală capabilă să se măsoare cu forțele navale rusești, trebuie să găsească în această mare o bază navală. Această Bază nu există astăzi pe coastele noastre, căci niciunul din porturile actuale românești nu poate primi o astfel de forță.

Numai o bază la Tașaul ar putea satisface acestei nevoi.

În lipsă de bază în România forțele principale trimise de aliați nu ar putea rămâne în Marea Neagră. Ele s-ar putea baza cel mult în Bosfor, dacă și Turcia este aliată cu noi.

PROBLEMA a III-a: Interceptarea comunicațiilor statelor inamice.

Liniile de comunicații din Marea Neagră, ce interesează cele două state inamice, sunt cele din schița alăturată acestui studiu, în care se arată pentru fiecare linie – și traficul principal.

Interceptarea lor cere:

- submarine;

- aviație de explorare și de bombardament-torpilare;

- nave rapide pentru raiduri în circumstanțe favorabile.

PROBLEMA a IV-a Apărarea coastei contra eventualelor acțiuni de ofensă din partea inamicului.

Inamicul poate acționa contra coastei noastre prin:

- atacuri aeriene;

- minări făcute prin raiduri de distrugătoare și torpiloare și prin submarine.

- bombardamente făcute cu nave de suprafață:

- incursiuni pe coastă cu obiectiv limitat;

- debarcări.

Apărarea coastei contra operațiunilor de mai sus cere mijloace capabile să acționeze contra inamicului la larg, la coastă și pe teritoriu, adică cere mijloace aero-navale de larg, mijloace de apărare fixă și mobilă de coastă și în fine, trupe terestre.

Mijloacele aero-navale de larg sunt cele cari satisfac problemele I și III, iar pentru a ne opune unei debarcări aceste mijloace trebuie să satisfacă și problema II-a. Mijloacele de apărare fixă și mobilă de coastă comportă:

- aeronautică de observație costieră;

- artilerie de coastă capabilă a apăra porturile, bazele și punctele sensibile contra acțiunilor flotei adverse;

- rețea de observație costieră;

- baraje de mine cu toate organizațiiunile ce comportă;

- artilerie contra aero-navelor;

- aviație de vânătoare;

- nave de patrulare și de dragaj:

- vedete anti-submarine și torpiloare;

- submarine.

Mijloacele terestre sunt trupele armatei de uscat, a căror intervenție este în special necesară în cazul unei debarcări din partea inamicului.

Pentru a asigura o bună apărare a coastei trebuie să facem un dozaj judicios între aceste trei feluri de mijloace în raport cu posibilitățile adversarului și cu probabilitățile ca asemenea operațiuni contra coastei să aibă loc.

Este evident că cu cât mijloacele de larg vor fi mai dezvoltate cu atât riscul adversarului în operațiuni contra coastei va fi mai mare și probabilitatea acestei operațiuni va fi mai mică.

Făcând efortul asupra mijloacelor aero-navale de larg vom dezvolta mijloacele de coastă și de teritoriu numai la strictul necesar, realizând astfel o bună economie a forțelor cu următoarele avantaje mai importante:

- Nu mai suntem obligați a imobiliza importante trupe terestre înapoia frontierei maritime, al cărui aspect geografic compartimentat mai cere și o fracționare a acestor forțe și îngreunează jocul rezervelor.

- Existența unei forțe de larg nu numai că poate împiedica sau cel puțin micșora șansele de atac contra coastei noastre, dar permite și rezolvarea problemelor I și III și într-o oarecare măsură chiar problema II.

Lipsa unei forțe de larg are drept consecință o dezvoltare mai importantă a mijloacelor de apărare fixă și mobilă de coastă și a forțelor terestre cu următoarele dezavantaje principale;

- Va trebui să facem efortul asupra mijloacelor defensive cu caracter pasiv, care nu vor acționa cu folos decât în cazul când inamicul ar ataca coasta noastră. Dacă această eventualitate nu se produce, ele rămân în inacțiune.

- Va trebui să renunțăm la toate celelalte probleme, lăsând pe inamic să beneficieze în siguranță și libertate de toate avantajele ce-i oferă căile mării.

În concluzie ca să realizăm o apărare de coastă după toate principiile strategiei trebuie să posedăm mijloace de larg, de coastă și terestre, al căror dozaj să fie făcut cu efortul asupra mijloacelor de larg.

3/ Mijloace necesare (tabelele rezumative A și B).

Din analiza problemelor formulate mai sus, rezultând că România nu-și poate crea prin mijloace proprii o forță navală care să se poată măsura cu forța rusească, dar își poate crea mijloace care să-i asigure apărarea coastelor și comunicațiile costiere proprii precum și să-i de-a posibilitatea de a împiedica pe inamic să uzeze în mod liber de căile sale maritime, urmează ca dezideratul posibilitățile noastre operative trebuie conceput astfel:

Să ne creem o forță navală care să reprezinte un risc real pentru complexul forțelor navale rusești (și bulgare) în Marea Neagră și care să permită a ne creia în anumite momente o supremație locală și temporară.

- Riscul naval pentru forțele navale rusești (tabelul anexa nr.2), poate să aibă două aspecte:

- un aspect ofensiv, adică riscul ce l-ar suferi operațiile ofensive ale forțelor navale inamice pe coasta noastră, sau pe liniile noastre de comunicații pe mare (ca urmare a opunerii a forțelor noastre navale, create după programul naval ce prezentăm);

- un aspect defensiv, adică riscul ce l-ar suferi in aceeași cauză (opunerea forțelor noastre navale) – buna funcționare a liniilor de comunicații (linii ce sunt foarte vitale pentru ruși și – în acșeași timp foarte vulnerabile),

- Ținând seama că Unitatea de larg a forțelor navale rusești existente în Marea Neagră este compusă dintr-un cuirasat, 5 crucișătoare, mai multe contra-torpiloare, toate vechi și cu caracteristici demodate, se ajunge la concluzia că Unitatea noastră de larg trebuie să realizeze cel puțin aceste două deziderate:

- să fie superioară atunci când se va găsi în fața unei fracțiuni sau chiar totalul crucișătoarelor rusești;

- să silească în felul acesta crucișătoarele rusești de a se găsi întotdeauna legate de cuirasat, împiedicându-le astfel să aibă posibilitatea unor operațiuni ofensive multiple și independente împotriva noastră.

Operațiunile Flotei germane în războiul mondial și în special cele din Marea Neagră – au probat (...) ca o flotă inferioară în total ca tărie unei alteia, poate să stânjenească mult activitatea acesteia, dacă ea știe să profite de circumstanțe și dacă este animată de spirit ofensiv.

- Bazați pe aceste considerațiuni, bazați pe concluzia că țara noastră nu este în măsură încă de a crea din cuirasat „coloana vertebrală" a Unității sale de larg, Comandamentul Marinei Regale ajunge la concluzia că Unitatea de larg a flotei românești trebuie să fie alcătuită astfel:

- un crucișător protejat, a cărui artilerie, protecție și viteză să fie superioare acelora ale celui mai modern crucișător rusesc. (Prin reducerea tuburilor lans-torpile și micșorarea razei de acțiune, se poate rări artileria ți protecția);

- patru contra-torpiloare – cu o viteză de cel puțin 3 – 4 noduri superioară aceleia a crucișătorului și cu artileria superioară aceleia a contra-torpiloarelor rusești.

(S-a ales unitatea de 4, care este cea mai indicată de considerațiunile tactice și de manevră și care permite în același timp ca unul din ele să poată fi eventual în repaos pentru punerea la punct, reparare de avarii etc.)

- Caracteristicile, pe cari Comandamentul Marinei Regale le preconizează pentru această Unitate de larg, sunt următoarele:

Crucișătorul

Artilerie

- 3 turele duble de 200 m/m.

- rază de acțiune 4.000 m.

- viteză 32 noduri;

- protecție laterală 100 – 120 m/m.

- protecția punții 50 – 60 m/m

- două hidroavioane

- tunuri A.A. 6 de 102 m/m. L. 50.

- tunuri Pom – Pom 4 de 37 m/m (p. 9),

-mitraliere 4 de 13,2 m/m.

Contra-torpiloarele

Artilerie: 4 tunuri de 120 m/m. L. 50.

- rază de acțiune 3 000 m.

- viteză minimă 35 noduri;

- hidroavioane 1 (dacă e posibil);

- tuburi lans-torpile 2 triple de 533,4 m/m.

- artilerie A.A.

- tunuri Pom-Pom de 37 m/m. 2-4.

- mine circa 30.

Cu acestă unitate de larg (1 crucișător și 4 contra-torpiloare) putem obține ușor superioritatea față de un grup similar rusesc și chiar față de două grupe din actuala flotă.

- Pentru ca Marina noastră să-și poată îndeplini dezideratul așa cum a fost formulat mai sus, în situațiunea actuală a forțelor navale rusești din Marea Neagră – Comandamentul Marinei Regale – apreciază că Marina noastră are neapărată nevoie de două asemenea Unități de larg (2 crușișătoare și 8 contra-torpiloare).

Cu această forță navală vom putea asigura în plus în oarecare măsură și comunicațiile noastre cu exteriorul profitând de circumstanțe favorabile și chiar creându-le.

Astfel de exemplu, dacă prin acțiunea forțelor noastre aero-navale reușim să facem pe inamic să-și bazeze forțele sale principale la Novorosisk în loc de Sebastopol, Varna sau Burgas, este incontestabil că am creat astfel o situație foarte favorabilă pentru a putea executa transporturi între porturile noastre și Bosfor.

- Comandamentul Marinei Regale apreciază de asemenea că, odată cu apariția primei Unități de larg, trebuie neaparat să apară – ca un minim – și navele de mai jos, cu misiuni speciale, precum și alte materiale imperios necesare organizării rețelei, sau dispozitivului de apărare și de siguranță a coastei noastre.

Aceste nave și materiale sunt:

- 6 submarine de tipul celora în construcție (...)

- 8 dragoare și puitoare de mine, de circa 500 de tone;

- 6 vedete anti-submarine, de circa 50 de tone;

- 1 puitor de mine de circa 700 tone;

- 1.000 mine.

- aviația necesară(+) – două escadrile de explorare

– două escadrile de bombardament

- Artileria de coastă și A.A. din tabelul rezumativ A.

- Comandamentul Marinei Regale apreciază de asemenea că este imperios necesar ca atunci când se vor construi toate navele de mai sus – adică TRANȘA I-a – să fie gata realizată și baza navală (port, ateliere, magazii, cazărmi etc.) ce are menirea să le adăpostească și să le deservească.

- Pentru același motiv arătat la prima Unitate de Larg, Comandamentul Marinei Regale consideră absolut necesar ca – odată cu realizarea celei de a doua Unități de Larg (adică 1 crucișător și 4 contra-torpiloare) să se realizeze – tot ca un minim – și navele și materialele de mai jos:

- 6 submarine:

- 4 dragoare și puitoare de mine, de circa 500 de tone;

- 6 vedete anti-submarine, de circa 50 tone:

- 500 de mine;

- aviația necesară complectării (+) – 1 escadrilă de explorare; – 1 escadrilă de bombardament;

-Comandamentul Marinei Regale preconizează de asemeni că intervalul de timp între realizarea primei Unități de larg cu complexul ei (TRANȘA I-a) și între realizarea celei de a doua Unități de larg cu complexul ei (TRANȘA a II-a), să nu fie mai mare de circa 4-5 ani.

Odată stabilit în linii generale programul naval și caracteristicile navelor așa cum s-a expus mai sus, Comandamentul Marinei Regale – prin organele sale tehnice – a calculat:

- tonajul ce ar rezulta pentru Crucișătorul protejat;

- tonajul ce ar rezulta pentru Contra-torpiloare;

- costul fiecărei nave și al materialului din program;

- costul total al Tranșei I-a (fără Aviație și Baza Navală);

- costul totoal al Tranșei a II-a (fără Aviație);

Rezultatul calculelor – executate grosso modo – sunt cele din alăturatele tabele rezumative A și B, din care se vede:

- TRANȘA I-a ar costa: 5.155.580.000 lei;

- TRANȘA a II-a ar costa: 4.400.000.000 lei.

PROGRAMUL NAVAL MAXIM

Dacă se pune chestiunea ca Forța noastră de larg – compusă din nave de suprafață – să constitue un „risc real" și pentru actualul cuirasat rusesc din Marea Neagră („Pariskaia Komuna"), Comandamentul Marinei Regale opiniază că atunci ar trebui să construim fie un cuirasat superior celui rusesc, fie cel puțin două cuirasate de un tonaj mai mic, de exemplu o variantă a tipului „Deutschland"; cu mai mult de două cuirasate de acest fel, am putea fi chiar superiori. Cum însă este foarte probabil ca Rușii să construiască și în Marea Neagră cuirasate de tipul celui aflat actualmente în construcție în Baltica (35.000 de tone) atunci este cert că – având chiar mai multe cuirasate variantă a tipului „Deutschland", ne-ar fi imposibil să mai putem constitui vreun „risc real" pentru aceste cuirasate.

În această ipoteză, ar trebui să avem și noi cuirasate mult superioare tipului „Deutschland" și atunci se pune, în mod logic, întrebarea dacă nu ar fi mai bine să trecem direct la un tip de cuirasat mult superior variantei tip „Deutschland", care ar putea să rezolve și probleme mai grele.

În ambele situațiuni arătate mai sus Comandamentul Marinei Regale apreciază că este imperios necesar ca – între cuirasatele mici (varianta tip „Deutschland"), sau mai mari și contra-torpiloare, să existe și navele intermediare inerente, adică crucișătoarele.

Motivarea: vor fi întotdeauna de executat operațiuni proprii acestor nave și nu va fi astfel nevoie de riscat întotdeauna cuirasatele.

- În concluzie, Comandamentul Marinei Regale opiniază ca această ipoteză să constitue o eventuală tranșă a III-a.

Până la această realizare „riscul" pentru cuirasatul rusesc „Pariskaia Komuna" va putea fi suplinit într-o oarecare măsură de submarine, aviație și mine, când împrejurările le vor favoriza.

II. IPOTEZA UNUI CONFLICT ARMAT CU RUSIA SOVIETICĂ SINGURĂ

1/ Situația forțelor

A se vedea tabelul anexă No. 2.

2/ Studiul misiunilor ce ar reveni Marinei.

Misiunile ce ar reveni Marinei – ca și considerațiunile ce ar fi de făcut asupra lor – sunt aceleași ca în ipoteza precedentă, cu singura deosebire că ar fi oarecum mai ușurată situația noastră din punct de vedere al comunicațiilor cu exteriorul, ne mai putând utiliza bazele Burgas și Varna, Forțele Navale rusești vor intercepta mai greu linia noastră de comunicații Constanța – Bosfor (în acest caz, baza de operații a inamicului – Sebastopol – s-ar afla la 240 mile de această linie).

3/ Mijloacele necesare (tabelele anexă A și B).

Este așa de mare disproporția între forțele navale ce le posedă Rusia Sovietică în Marea Neagră și forțele ce le posedă sau le va poseda Bulgaria, încât mijloacele necesare preconizate la ipoteza I-a nu pot suferi nici o modificare.

III. - IPOTEZA UNUI CONFLICT ARMAT NUMAI CU BULGARIA SINGURĂ

1/ Situația forțelor

A se vedea tabelul anexă No. 1.

2/ Studiul misiunilor ce ar reveni Marinei

Misiunile ce ar reveni Marinei sunt aceleași expuse în ipotezele precedente și anume:

- menținerea căilor noastre de comunicații atât între porturile noastre, cât și cu exteriorul.

- interzicerea traficului inamicului;

- apărarea coastei contra eventualelor acțiuni de ofensă din partea inamicului.

- Inamicul are o situație geografică foarte favorabilă pentru atacul liniilor noastre de comunicații cu exteriorul, contra cărora poate acționa cu fiecare din cele trei mijloace de suprafață, submarine și aeriene.

3/ Mijloace necesare (tabel anexa A)

Pentru anihilarea mijloacelor actuale sau acelea ce suntem informați că le au Bulgarii în program, România și-ar putea elabora un program de dotare minimal și ad-hoc, de exemplu:

- un număr suficient de distrugătoare;

- idem, de torpiloare escortoare;

- vedete torpiloare și anti-submarine;

- aeronautică -mine; apărare contra aeronavelor, artilerie de coastă etc.

Realizarea unui asemenea program ar prezenta însă un foarte mare dezavantaj:

- Când s-ar aprecia că e necesar și mijloacele materiale ale țării ar permite să se doteze Marina astfel încât ea să poată face față situației cele mai grele – ipoteza conflictului armat cu Rusia Sovietică aliată cu Bulgaria sau Rusia singură – atunci materialul realizat după programul minimal și ad-hoc nu s-ar mai încadra în totalitatea sa în mod judicios și eficace, în ansamblul de nave și materiale, ce ar trebui să se realizeze după programul impus de ipoteza cea mai grea.

- Pentru acest motiv puternic, Comandamentul Marinei Regale apreciază preferabil ca – în ipoteza unui conflict armat numai cu Bulgaria singură – să se realizeze prima unitate de larg (1 crucișător și 4 contra-torpiloare) împreună cu ansamblul ei de nave cu misiuni speciale și materiale, adică să se realizeze TRANȘA I-a, așa cum s-a expus la ipoteza unui conflict armat cu Rusia Sovietică aliată cu Bulgaria (tabel anexa A).

Realizarea acestei tranșe, ne dă deplină siguranță a îndeplinirii misiunilor arătate la punctul 2.

CONCLUZIUNI

1/ Ipoteza unui conflict armat cu Rusia Sovietică aliată cu Bulgaria, sau a unui conflict armat numai cu Rusia Sovietică singură, a condus Comandamentul Marinei la întocmirea unui program naval a cărui realizare se preconizează în două tranșe (tabelele rezumative A și B).

2/ Ipoteza unui conflict armat numai cu Bulgaria singură a condus Comandamentul Marinei la întocmirea unui program naval minim, care constă din însuși realizarea TRANȘEI I-a a programului naval (tabela rezumativă A).

3/ În tabelele rezumative s-au trecut după calculele făcute de Comandamentul Marinei Regale – prin organele sale tehnice – și costul navelor și materialelor prevăzute pentru cele două tranșe; s-a făcut excepție pentru aviație al cărei cost trebuie stabilit de M.A.M. prin Direcția respectivă.

4/ Comandamentul Marinei Regale leagă realizarea primei tranșe de înfăptuirea anticipată a Bazei Navale de la Tașaul.

Cum înfăptuirea acestei baze în completul ei – portul militar, ateliere, cazărmi etc. – necesită un studiu special, s-a însărcinat cu aceasta Comandor Inginer Năsturaș Vasile.

Acest studiu al Bazei Tașaul, cuprinzând și costul parțial și total al lucrărilor – se anexează alăturatului studiu privind numai programul naval.

5/ Cum este cert că Marina Regală nu dispune în prezent de personalul necesar pentru încadrarea navelor prevăzute în ambele sau chiar în prima tranșă a programului naval, s-a luat dispoziționea ca Statul Major al Comandamentului să întocmească un studiu din care să reiasă:

- situația personalului față de materialul actual;

- situația personalului față de materialul comandat din fondul de înzestrare;

- deficitul de personal ce ar rezulta din nevoia de încadrare a navelor prevăzute în tranșa I-a, a programului naval;

- idem, a deficitului ce ar rezulta din nevoia de încadrare a navelor prevăzute în tranșa a II-a;

- posibilitățile și modul de formare a personalului deficitar;

- minimum de timp în care Marina Regală va putea forma acest personal, deci – implicit – minimum de timp în care ar putea să se realizeze Tranșa I-a, a programului naval.

B. – PROGRAMUL NAVAL PENTRU DUNĂRE

România dispune azi la Dunăre de următoarele nave:

- 4 monitoare tip „Brătianu”, complet renovate atât în ceea ce privește corpul, cât și mașinile; acestor monitoare li s-a schimbat recent artileria veche printr-o alta nouă și modernă;

- 5 monitoare ex-austriece, care urmează să intre în clasare, pentru a fi și ele renovate;

- 4 șlepuri armate cu tunuri de 152,4 mm;

- 3 vedete ajunse la linia de vârstă.

Navele și materialele ce ne lipsesc azi la Dunăre sunt:

- vedete fluviale; mine de baraj;

- mine derivante.

1 escadrilă de aviație de informare (recunoaștere)(+);

- Dacă s-ar procura și acest material am avea atunci deplina siguranță că forțele navale fluviale își vor putea îndeplini toate misiunile ce le-ar incumba, în ipoteza unui conflict armat cu unul din statele riverane ale Dunării (Bulgaria sau Ungaria).

- Comandantul Marinei Regale apreciază că numărul vedetelor fluviale și al minelor trebuie să fie:

7 vedete fluviale a 25 milioane .....175 milioane

200 de mine de baraj și 500 de mine derivante – total circa.....30 milioane

----

TOTAL GENERAL pt. DUNĂRE : 305 milioane

NOTĂ:

Costul ei urmează să fie determinat de M.A.M. prin Direcția respectivă."

Acest program este semnat de Comandantul Marinei Regale, Contraamiralul Bărbuneanu Petre și de Șeful Statului Major, Comodor Adj. Koslinski.

Una dintre anexe, cea cu numărul 5 tratează:

„STABILIREA AVIAȚIEI NECESARE

Aviația de explorare

- Zonele de explorat – în ipoteza unui conflict armat cu Rusia Sovietică aliată cu Bulgaria – sunt:

- Odessa - Tarkan – Sebastopol;

- Sebastopol – Amastra;

- Amastra – Bosfor – Varna.

- Pentru a executa cel puțin două explorări pe zi în fiecare din aceste zone - cu câte o patrulă aeriană – înseamnă că trebuie să executăm zilnic 6 patrulări.

- Cum aceste patrulări îmbrățișează zone întinse, nu se va putea cere unui aparat mai mult de o misiune pe zi.

Dacă socotim patrula compusă din 3 aparate, rezultă că pentru cele 3 zone de explorat avem nevoie de:

3 x 3 x 2 = 18 aparate zilnic, ceea ce înseamnă 3 escadrile (a 8 aparate, lucrând câte o escadrilă pentru fiecare zonă.

Aparatele de explorare trebuie să aibă o rază de acțiune de circa 900 de mile, sau o autonomie de circa 6 ore de zbor cu 160 noduri,

Socotim judicios că cele 3 escadrile de explorare să apară astfel:

- TRANȘA I-a : 2 escadrile:

- TRANȘA a II-a: 1 escadrilă

Aviația de bombardament

- Pentru bombardament – torpilare trebuie avut în vedere:

- stocul inamicului în bazele sale prin bombardament;

- atacul în larg, prin bombardament sau torpiloare;

- Numărul aparatelor necesare este funcție de masa de atac ce trebuie să realizăm.

- Se apreciază ca un număr necesar 3 escadrile, ce trebuie să apară astfel:

- TRANȘA I-a : 2 escadrile:

- TRANȘA a II-a: 1 escadrilă."

Deși cerințele cuprinse în acest program naval corespundeau cu necesitățile flotei la Dunăre și mare, pentru că pornea de la analiza necesităților reale ale țării în contextul geopolitic și strategic regional și continental, ca și în alte cazuri, acest program a fost întocmit fără a se trece la realizarea și implementarea lui. Un impediment serios în implementarea acestui program naval a fost faptul că în viziunea Comandamentului Marinei Regale realizarea primei tranșe a acestuia depindea de organizarea anticipată a Bazei Navale de la Tașaul, ceea ce necesita resurse financiare serioase.

Începând cu luna februarie a anului 1939, a fost executat un studiu amplu, materializat într-un număr impresionant de propuneri și măsuri care au constituit forma finală a unui program naval minimal, al optulea, care prelua idei cuprinse în programul naval din 1938. Acesta a fost elaborat repede, în cursul lunii septembrie, când a devenit limpede că România nu avea cum să rămână multă vreme în afara conflictului care tocmai se declanșase.[10]

Bibliografie

[10] Ionescu, Sav 2006, p. 304-305.

AMNR, fond IGM, dosar nr. 783 – Arhivele Militare Naționale Române, Fond Inspectoratul General al Marinei, dosarul nr. 783
Greavu 1999 – C. Greavu, *Programele navale în Marina Română. 1880-1943*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române", II, 1999.
Ionescu 2001 – I. Ionescu, *Inițiative, propuneri și măsuri pentru dezvoltarea și întărirea marinei militare*, în I. Ionescu, Georgeta Borandă, M. Moșneagu, *Noi contribuții la istoria marinei militare române*, Constanța, 2001.
Ionescu, Sav 2006 – I. Ionescu, Irina Sav, *Finanțarea bugetară pentru înzestrarea Marinei Militare în perioada 1880-1940,* în „Anuarul Muzeului Marinei Române", IX, 2006.
Mîrșu și colab., 2011 – Al. Mîrșu, Andreea Atanasiu Croitoru, I. Custură, T.L. Chodan, *De la Divizia de Mare la Flotă, 1896-2011, monografie.* București, 2011.
Rohart 2018 – M.L. Rohart, *Programele de dezvoltare navală în procesele verbale ale Comitetului Consultativ al Marinei,* în „Dunărea și Marea Neagră în spațiul euroasiatic. Istorie, relații politice și diplomație", vol. VI, Constanța, 2018.

ANEXA 1 (Tabel Rezumativ trașa I)

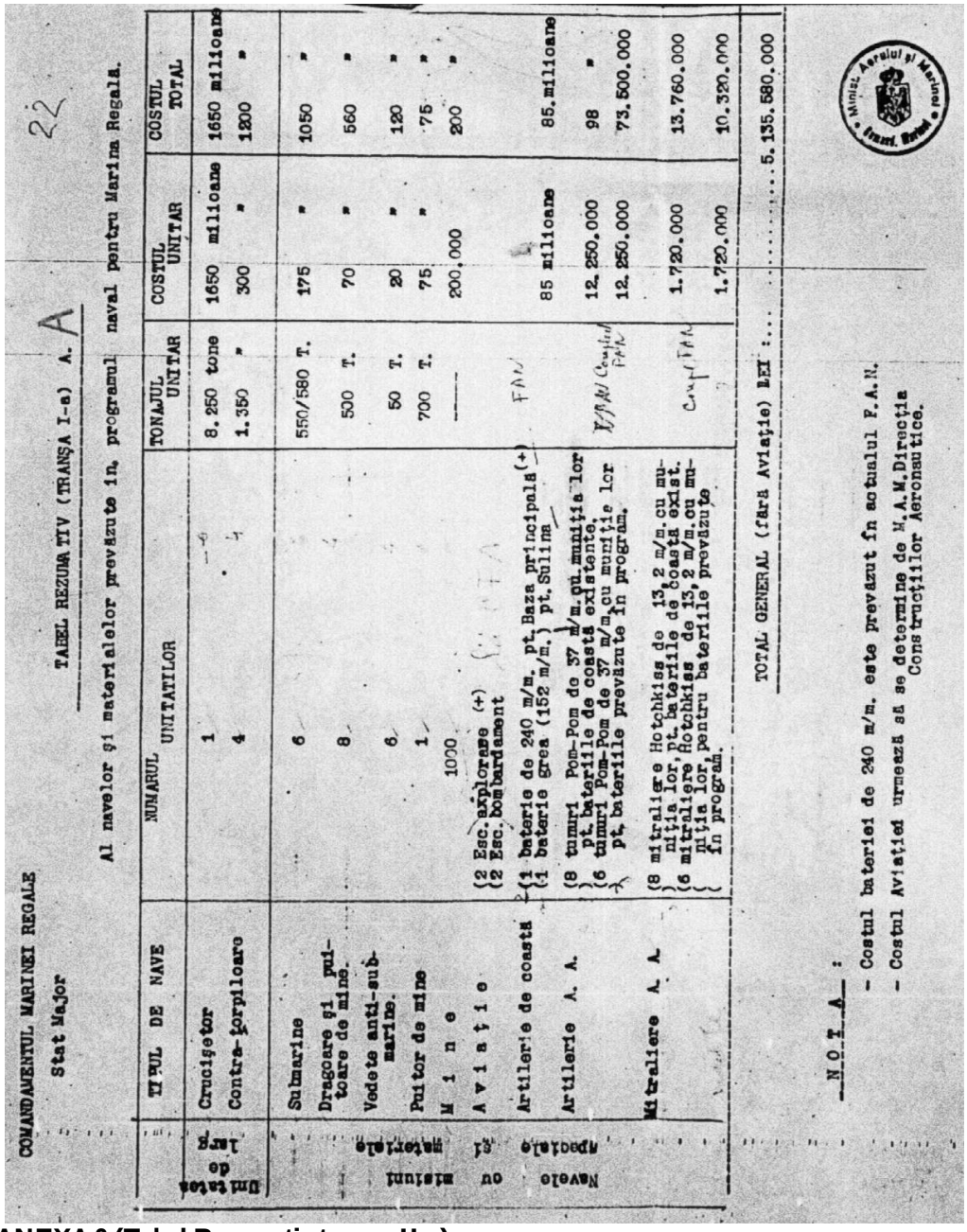

COMANDAMENTUL MARINEI REGALE
Stat Major

TABEL REZUMATIV (TRANȘA I-a) A. A

Al navelor și materialelor prevăzute în programul naval pentru Marina Regală.

	TIPUL DE NAVE	NUMARUL UNITATILOR	TONAJUL UNITAR	COSTUL UNITAR	COSTUL TOTAL
Unitatea de larg	Crucișetor	1	8.250 tone	1650 milioane	1650 milioane
	Contra-torpiloare	4	1.350 "	300 "	1200 "
Navele cu misiuni speciale și materiale	Submarine	6	550/580 T.	175 "	1050 "
	Dragoare și puitoare de mine.	8	500 T.	70 "	560 "
	Vedete anti-submarine.	6	50 T.	20 "	120 "
	Puitor de mine	1	700 T.	75 "	75 "
	M i n e	1000	—	200.000	200 "
	A v i a ț i e	(2 Esc. explorare (+) (2 Esc. bombardament			
	Artilerie de coastă	(1 baterie de 240 m/m. pt. Baza principală (+) (1 baterie grea (152 m/m.) pt. Sulina	FAN	85 milioane	85. milioane
	Artilerie A. A.	(8 tunuri Pom-Pom de 37 m/m. cu muniția lor pt. bateriile de coastă existente. (6 tunuri Pom-Pom de 37 m/m. cu muniție lor pt. bateriile prevăzute în program.	FAN Coupled FAN	12.250.000 12.250.000	98 " 73.500.000
	Mitraliere A. A.	(8 mitraliere Hotchkiss de 13,2 m/m. cu muniția lor, pt. bateriile de coastă exist. (6 mitraliere Hotchkiss de 13,2 m/m. cu muniția lor, pentru bateriile prevăzute în program.	Coupled FAN	1.720.000 1.720.000	13.760.000 10.320.000

TOTAL GENERAL (fără Aviație) LEI :.....5.135.580.000

N O T A :
- Costul bateriei de 240 m/m. este prevăzut în actualul F.A.N.
- Costul Aviației urmează să se determine de M.A.M. Direcția Construcțiilor Aeronautice.

ANEXA 2 (Tabel Rezumativ trașa a II-a)

COMANDAMENTUL MARINEI REGALE
STAT MAJOR

23

TABEL REZUMATIV (TRANŞA II-a) B.

Al navelor şi materialelor prevăzute în programul naval pentru Marea Neagră.-

	TIPUL DE NAVE (sau materiale)	NUMARUL UNITATILOR	TONAJUL UNITAR	COSTUL UNITAR	COSTUL TOTAL
Unitates de larg.	Crucişator	1	8.250 tone	1.650 milioane	1.650 milioane
	Contra-torpiloare	4	1.350 "	300 "	1200 "
Navele cu misiuni speciale şi materiale.	Submarine	6	550/580 tone	175 milioane	1.050 milioane
	Dragoare şi puitoare de mine.	4	500 tone	70 "	280 "
	Vedete anti-submarine	6	50 "	20 "	120 "
	M i n e	500	---	200.000	100 "
	Aviaţie	(1 Esc.explorare) (1 Esc.bombardement			
			TOTAL GENERAL (fără Aviaţie) LEI ;.....4600 milioane		

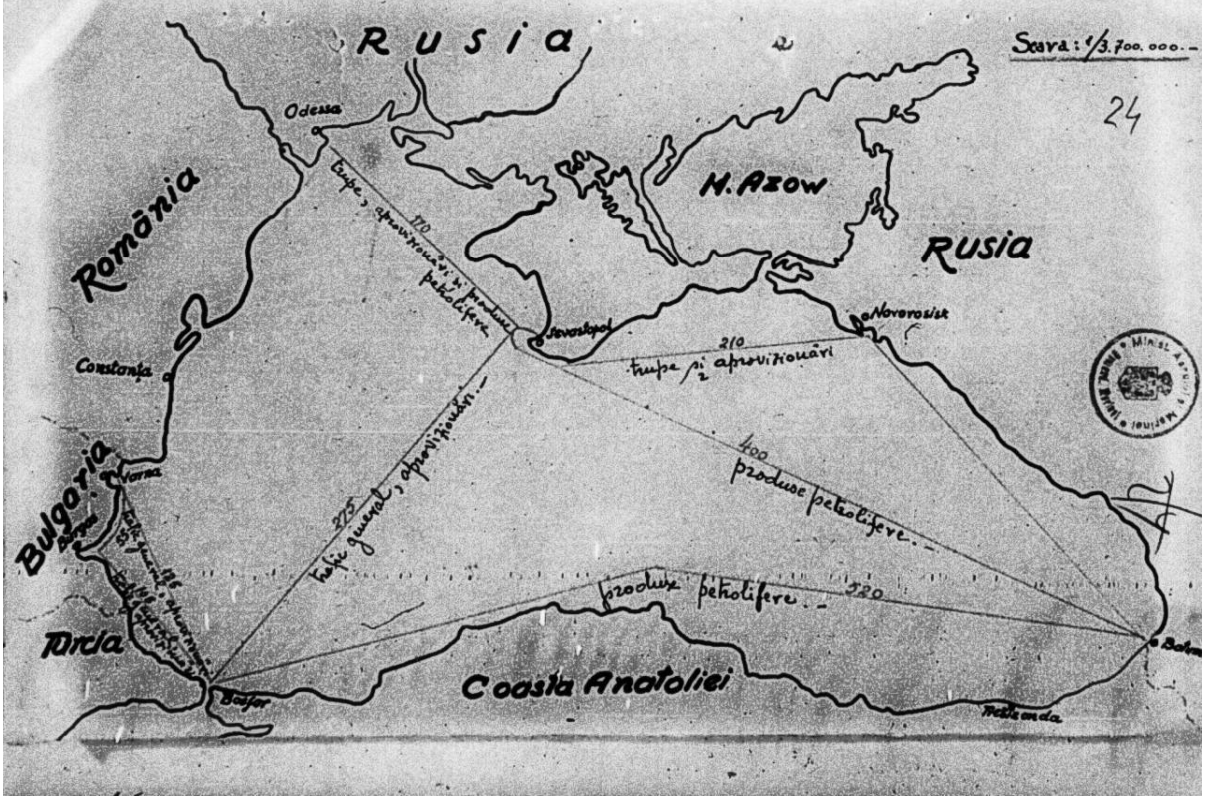

CULTURĂ
ŞI
CIVILIZAŢIE

SIBIUL – CETATE ORĂŞENEASCĂ

Drd. Dionisie Vladimir Turcu
Dr. Dionisie Marian Turcu

Abstract. ***Sibiu as a Fortified City.*** *Fear of foreign invasions imposed on the citizens of Sibiu a permanent fortification effort that would not cease, other than with brief interruptions, until the beginning of the eighteenth century, with the passage under the Habsburg rule. In 1191 Pope Celestine III confirmed the existence of the religious organization of the Hermannsdorf (Cybinium). In 1302 it is mentioned as the first Saxon chair, and in 1355 the Sibiu Province is certified with its seven seats.*

Cuvinte cheie: *breslă, cetate, turnuri, fortificații, arme*.
Keywords: *guild, fortress, towers, fortifications, weapons*.

Introducere. În 1366 ia naștere cetatea propriu-zisă a Sibiului, când obține calitatea de civitas, menționându-se pentru prima dată numele de Hermannstadt. Începând cu mijlocul sec. al XIV-lea se dezvoltă zona centrală într-un complex urbanistic, format din cele trei piețe centrale (Huet, Mare, Mică) – legate fiind de piețele din „Orașul de Jos" (Aurarilor, Dragoner, Târgu Vinului).

Material și metode de lucru. Metodele utilizate sunt studiu documentar al literaturii de specialitate, analiza teoretică și sinteza informațiilor. Documentarea teoretică a urmărit identificarea și trecerea în revistă a stadiului cunoașterii problematicii abordate. Metoda principală folosită a fost metoda istorică, ca metodă cu caracter larg de aplicare, având dublă utilitate, prin faptul că ea este totodată metodă particulară de cercetare empirică și analitică.

Conținut. Turnurile de apărare în număr de 12, de forme diferite din secolul al XIII-lea, circulare, au fost construite odată cu zidurile cetăţii, dispuse la distanţe egale în lungul zidurilor. Odată cu turnurile celei de a treia centuri de întărituri, în anul 1366 ia naştere cetatea propriu-zisă a Sibiului, cetatea orăşenească având o suprafaţă de 44 ha, iar partea de jos a localităţii, nefortificată 26 ha. Nevoile de armament pentru apărarea fortificaţiilor, duce la formarea în cetate a meşteşugarilor turnători de metale, a făurarilor de suliţe, arcuri, săgeţi, spade, scuturi şi zale, a armurierilor, constructori ai armelor de foc şi a atelierelor de pulbere. Armamentul lucrat în cetate, în sec. al XV-lea, era cunoscut pentru calităţile sale atât în ţară cât şi peste hotare[1].

Fiecare breaslă răspundea de apărarea şi întreţinerea unei anumite porţiuni de zid şi a unui turn ca şi de procurarea de armament după posibilităţile ei băneşti. La turnurile şi zidurile cetăţii de centură s-a folosit, pentru prima oară la noi, cărămida, remarcabilă prevedere a conducătorilor cetăţii faţă de efectul proiectilelor de mai târziu ale artileriei. Zidul de cărămidă era mai rezistent la şoc şi găurile puteau fi umplute cu uşurinţă. De la aceste fortificaţii de cărămidă, Sibiul primeşte numele de *„oraşul roşu"* din partea turcilor.

Turnurile și zidurile cetății de centură, la construcția lor, s-a folosit pentru prima oară cărămida, o remarcabilă prevedere a conducătorilor cetății, față de efectul proiectilelor de mai târziu al artileriei. Cărămida era mai rezistentă la șoc și găurile erau refăcute cu ușurință. Cât de scumpă era evoluția arhitecturală a sibienilor putem aprecia în jurul anului 1500, când 1.000 de bucăți de cărămidă costau 2-2,6 florini, 1 butoi de vin 1,25-2 florini, 1 bou 3 florini, o cămașă 0,2 florini, salariul anual al medicului orașului 75 florini, al notarului 100 florini, iar un steag pus pe turn 0,81 florini[2].

Lucrările de întărire cuprinse în a treia centură construită pe un traseu inelar de aproape 4000 de metri, s-au ridicat prin contribuţia bănească a breslelor, dar mai ales prin munca obligatorie şi neîntreruptă, timp de aproape zece ani, a ţăranilor români şi saşi din jurul Sibiului[3].

Intrări în cetate se făceau prin porţile: Cisnădiei, Turnului, Ocnei şi Elisabetei, pomenite pe la anul 1413[4]. În scopul de a împiedica cât mai mult armatele care atacau cetatea, apa Cibinului, precum şi canalul Ştezii şi al Morilor formau prin revărsări zone mari de lacuri în faţa fortificaţiilor.

În anul 1457 oraşul de jos este inclus în centura de fortificaţii. Porţile oraşului sunt repartizate breslelor în scopul apărării. Astfel că Poarta Cisnădiei revenea breslei măcelarilor, Poarta Turnului breslei croitorilor, Poarta Ocnei breslei cizmarilor şi Poarta Elisabeta breslei cojocarilor[5]. Tot în Cronica oraşului Sibiu se menţionează faptul că în 1432

[1] Dumirescu-Jippa și colab. 1976, p. 75.
[2] Pepene și colab. 2007, p. 6
[3] Dumirescu-Jippa și colab. 1976, p. 75.
[4] Müller 1944, p. 24.
[5] Sigerus 1997, p. 16.

oraşul este pentru prima dată asediat de turci. În anul 1438 turcii ameninţă din nou oraşul. Într-o bătălie în câmp deschis, comitele Anton Trautenberger opreşte ofensiva. În 1438 oraşul este din nou asediat de către turci timp de 8 zile. Papa Eugen al IV-lea menţionează Sibiul ca fiind un bastion de apărare pentru întreaga creştinătate[6].

Este de remarcat faptul că atât românii, ungurii şi saşii au contribuit intens la apărarea Transilvaniei. Obligaţia acestora din urmă de a participa la război în cadrul armatei regale cu 500 de oşteni în cazul unui atac din afară, prevăzută iniţial în diploma andreană, a fost adesea depăşită. Mari unităţi de luptă săseşti au participat, independent sau sub steagul voievodului Transilvaniei, la asemenea lupte. Mai importantă însă decât participarea la luptele antiotomane, intense mai cu seamă în vremea lui Iancu de Hunedoara, a fost crearea unui sistem de apărare propriu, constând în numeroase fortificaţii orăşeneşti şi din cetăţile ţărăneşti. Cetăţile apărate cu eroism, mai ales acelea din sudul Transilvaniei, au oprit adesea atacurile turceşti[7].

În anul 1433, regele Sigismund a fixat saşilor celor şapte scaune[8], cât şi oraşelor Cluj şi Bistriţa sarcina să participe cu mijloace financiare precum şi să ajute la fortificarea şi paza trecătorilor din munţi împotriva invaziilor turceşti. Tot în acest sens la mobilizarea generală făcută de regele Ungariei Mathia Corvinul în anul 1466, a permis locuitorilor din Agnita, ţinând cont că acest târg este situat la o distanţă nu prea mare de graniţa Ardealului şi a regatului înspre Ţara Românească, (pentru ca cetatea să nu ajungă în mâna duşmanilor), *jumătate dintre cetăţeni să rămână pe loc pentru apărare iar restul să participe la mobilizare"*[9].

Aceleaşi drepturi sunt acordate în 1474 locuitorilor din Cincu Mare şi celor din cetatea Cristian – Braşov în 1494.

Puterea de apărare a saşilor a fost simţitor îmbunătăţită spre sfârşitul secolului al XV-lea odată cu înmulţirea armelor de foc. Sibiul şi Braşovul în secolul XVI dispuneau de turnătorii proprii, astfel se menţionează că în anul 1495 au fost chemaţi maeştrii armurieri, Hieronimus Raynke din Breslau şi colegul său, archeburierul Mathias von Nissa[10].

Breasla croitorilor din Sibiu avea în anul 1478, 26 de archebuze, 8 cârlige, 13 puşti şi 600 de arcuri şi săgeţi[11].

În secolul XVI în fiecare oraş transilvănean existau pulberării. În anul 1463 voievodul Transilvaniei scria sibienilor că *"vă rugăm îndeosebi şi vă transmitem în numele regelui să ne trimiteţi toate puştile de foc cu toate cele trebuincioase. Dacă cumva vă este teamă că nu o să vi le restituim înapoi vă asigurăm prin aceasta de credinţa noastră creştină"*[12].

Este interesant de reţinut rezervele mari de armament de care dispuneau şi de faptul că artileria dispunea de tunuri gigantice ce purtau denumiri proprii. Astfel *"bucăţile"* (tunurile – conform traducerii exacte) spre exemplu în 1551, în arsenalul "cetăţii exista un tun ce cântărea 4.300 kg, intitulat *Privighetoarea* şi folosea ghiulele în greutate de 50 de pfund. *"Boul de la Nürenberg"* era de 3.800 kg şi dispunea de ghiulele de 36 pfund. *"Şoimul"* cântărea 7.000 kg şi folosea ghiulele de 26 pfund. Un tip de tun numit *"Şarpe de câmp"*, turnat la Braşov în timpul lui Lucas Hirscher purta inscripţia foarte sugestivă: *"dacă Dumnezeu este cu noi, cine vrea să fie împotriva noastră?"*

Conform tradiţiilor vremii, pentru judecătorul regal din Sibiu era o chestiune de onoare ca la începutul mandatului său să dăruiască oraşului o *"bucată"* frumoasă.

Pentru a estima şi mai mult posibilităţile şi mai ales renumele de care se bucura arsenalul din Sibiu în acelaşi material[13] se precizează că Johann Sigismund din Bistriţa solicită în 1563 sibienilor, 12.000 kg praf de puşcă iar în 1565, 30.000 kg, 1.000 de puşti, 600 de cai precum şi potcoavele necesare.

Armamentul şi praful de puşcă, erau articole cu care negustorii saşi sibieni, câştigau bunăvoinţa domnitorilor şi pieţele de desfacere româneşti. Astfel, Sibiul exporta lui Radu de la Afumaţi, în 1552, scuturi şi tolbe, primind de la domnitor în acelaşi an asigurarea scrisă *"că oricinear vrea să treacă prin ţara domniei noastre, cu vitele sau cu marfă, acela să fie fără nici o teamă, pe credinţa şi sufletul domniei mele şi pe a boierilordomniei mele"*[14]. Lui Vladislav Vodă sibienii îi vindeau în 1524 praf de puşcă, plumb şi 28 puşti de trabanţi, lui Alexandru Lăpuşneanu, domnitorul Moldovei, platoşe în 1552, şi exemple de acest fel sunt numeroase[15].

Un alt exemplu referitor la furnizarea de armament şi muniţie de război avem de pildă, în anul 1510, când în numele regelui Ungariei, Vladislav al II-lea, contele Emeric de Pereu, palatin şi locotenent regal, ordona conducătorilor Sibiului că fără întârziere, să trimită în ajutorul voievodului Bogdan al Moldovei 200 de archebuzieri[16], iar în anul următor,

---

[6] Sigerus 1997, p. 15.
[7] Nägler 1992, p. 230.
[8] Heintz 1968 p. 43-48.
[9] Heintz 1968 p. 40.
[10] Heintz 1968 p. 40.
[11] Sigerus 1997, p. 6.
[12] Heintz 1968 p. 42.
[13] Heintz 1968, p. 44.
[14] ASSb, Hurmuzaki XV, p. 263, n. 5.
[15] ASSb, doc. lit. nr. 247, L 14.
[16] ASSb, doc. lit. nr. 173, L 13.

regele, personal, dădea poruncă sibienilor, să furnizeze armament domnitorului Ţării Româneşti, Vlad cel Tânăr, "*dar numai atât cât va avea nevoie pentru ai lui, spre a nu putea trimite şi turcilor*"[17].

Saşii din Sibiu, furnizează încontinuu ştiri regelui Ungariei despre turci şi despre evenimentele din Ţara Românească, prin soliile primite frecvent de acolo. Vladislav al II-lea, le mulţumea în 1512 sibienilor pentru informaţiile trimise despre voievodul Vlăduţ al Ţării Româneşti şi apoi despre ocuparea tronului acelei ţări de către Neagoe Basarab, rugându-i să-l ţină la curent cu desfăşurarea evenimentelor[18].

În caz de mobilizare generală, toţi locuitorii cetăţii sub ameninţarea pedepsei cu moartea, trebuiau să fie pregătiţi cu cai buni de călărie, în zale, să aibă armură şi coif, scut, spadă şi lance precum erau cavaleria din celelalte ţări europene.

Cei care erau mai puţin înstăriţi, aveau obligaţia să vină pe cal sau pe jos, cu spadă, scut, lance, secure sau buzdugan, arcul cu săgeţi sau în cel mai rău caz, toporul sau coasa… spre a fi gata de luptă. Saşii se precizează, că dacă aveau o avere de 12 florini, să fie echipaţi cu scut şi spadă sau secure, o puşcă, praf şi gloanţe de plumb, iar cei care posedă doar 6 florini să poarte numai scut şi arc cu săgeţi.

Comandantul suprem al saşilor din Sibiu pe câmpul de luptă, era reprezentat de către judele regal. În continuare aflăm cum arata un ordin de luptă (de mobilizare) în caz de război[19].

1. Domnul judecător şi consilierul său să aducă la cunoştinţă orăşenilor şi sătenilor ca aceştia să se aprovizioneze fiecare cu lucrurile necesare, în mod special cu: grâu, făină, sare şi lemne.

2. Fiecare luptător trebuie să aibă în dotare o puşcă sau o carabină bună, o sabie, un arc cu muniţia şi săgeţile necesare, prăjini, suliţe de vânătoare pentru porci mistreţi şi urşi şi tot ceea ce consideră că este necesar pentru o bună înarmare.

3. Fiecare poartă a oraşului să fie comandată de un căpitan cu experienţă în astfel de situaţii, acesta fiind unul din consilierii comunităţii, care să organizeze cu multă pricepere şi autoritate pe apărători.

4. Numărul apărătorilor conduşi de acel căpitan la fiecare poartă, să fie format din cel puţin 50 de bărbaţi viteji şi puternici, cu armamentul din dotare (puştile) în bună stare de funcţionare.

5. În fiecare turn al cetăţii să fie repartizaţi 10 apărători cu experienţă, care ştiu să tragă cu arcul şi săgeţi, precum şi armele specifice de apărare (archebuze, tunuri) etc.

6. La fiecare colţ al oraşului (în turnurile de apărare) să fie ales un căpitan din consiliul de juraţi sau consiliul de comună, capabil să organizeze şi să ia deciziile cele mai bune, în funcţie de situaţia creată.

7. La fiecare poartă a oraşului să fie repartizat câte un armurier priceput, experimentat şi devotat sarcinii pe care o reprezintă.

8. La fiecare turn din colţurile cetăţii, dacă nu sunt apărători suficienţi, să fie completaţi cu alţi bărbaţi pricepuţi în manevrarea armamentului din dotare.

9. În celelalte turnuri ale zidului care împrejoară cetatea, să fie completate cu cel puţin 6 bărbaţi pentru apărare cu puştile şi celelalte arme din arsenalul de apărare, gata pregătiţi în orice moment să apere porţiunea de zid corespunzătoare.

10. Celelalte porţiuni ale zidului de apărare, să fie ocupate de luptători suficienţi, puternici şi bine înarmaţi, să aibă în dotare puşti bune pentru o apărare eficientă şi în plus să aibă fiecare la îndemână un topor mare.

11. Fiecare căpitan să fie împuternicit, ca în caz de neascultare sau încăpăţânare în ceea ce priveşte ordinele primite, cel în cauză să fie întemniţat (până când judecătorul va fi în măsură să-l sancţioneze pentru faptele sale), spre a fi dat ca exemplu pentru ceilalţi apărători, care nu execută comanda primită.

12. Conducătorii cetăţii, personalităţile oficiale, precum şi apărătorii, să aştepte în oraş, la adăpostul zidurilor, apropierea duşmanului, să fie capabili să preîntâmpine asaltul acestuia, iar la nevoie să poată interveni la stingerea incendiilor. În acest sens se recomandă a se împărţi la câte doi până la patru apărători din fiecare turn, steguleţe roşii şi albe. Cu steguleţele albe se semnalizează apropierea duşmanului către turnul sau porţiunea de zid corespunzător, iar cu steguleţele roşii se semnalizează izbucnirea incendiilor.

13. Fiecare breaslă este obligată să depună jurământul de credinţă pentru apărarea oraşului, precum şi să accepte pedepsele de bună voie în caz de nesupunere, a ordinelor primite din partea căpitanului şi a nobililor din consiliul de conducere.

14. Judecătorul şi asesorii, precum şi căpitanii, să vegheze cu mare atenţie şi devotament la semnalizările cu steguleţe, pentru a putea dirija la nevoie trupele de rezervă în redresarea situaţiilor ce se ivesc.

15. Femeilor, fetelor, copiilor precum şi adolescenţilor care nu îndeplinesc condiţiile pentru a putea întrebuinţa puşca la apărarea cetăţii, le este interzis să strige sau să plângă, să alerge pe străzi, ci trebuie să stea în casă liniştiţi.

---

[17] ASSb, doc. lit. nr. 173, L 13.
[18] ASSb, doc. lit. nr. 173, L 13.
[19] Heintz 1968, p. 50.

Acestora li se recomandă să umple vasele cu apă în casă şi în grajduri, să pregătească pânze umede şi pături pentru stingerea incendiilor care vor izbucni.

16. Nimeni nu are voie să facă gălăgie pe străzi şi pe ziduri, ci să fie pregătiţi pentru luptă şi la nevoie pentru sacrificiul suprem.

17. Nimeni nu are dreptul să tragă cu arma decât atunci când duşmanul s-a apropiat suficient pentru ca glonţul să-şi atingă ţinta.

18. Domnul judecător şi căpitanii, au obligaţia ca noaptea şi în timpul luptei, la nevoie să dea un semnal (alarmă), care să poată fi identificat de către fiecare luptător[20].

În continuare se relatează că în secolul XVIII, după trecerea Transilvaniei sub ocupaţie habsburgică, puterea de apărare a saşilor transilvăneni scade. Este menţionată participarea şi funcţiile de comandă, deţinute de către reprezentanţii principalelor oraşe transilvănene.

La începutul secolului XIX, când Austria a intrat în luptă împotriva armatelor lui Napoleon, se trece la mobilizarea ostaşilor voluntari în *„batalioanele de vânători”*. Se precizează că la 14 septembrie 1813, comandantul general putea raporta, în urma ordinului primit de la Curte că: *„batalionul de vânători ar fi complet înfiinţat cu 1259 ostaşi alcătuit din schimburile tineretului*, *cel mai mult din feciori, meseriaşi din Sibiu şi Braşov câte 250, Sighişoara 160, Orăştie 40, şi aşa mai departe”*[21].

Se face menţiunea, că din mai multe case s-au prezentat câte doi băieţi iar din altele chiar trei. Casa imperială îi împinge la noi sacrificii. Odată cu trecerea Ardealului sub dominaţia casei Habsburgilor (1691) mulţi tineri au intrat în rândurile armatei austriece, unde s-au remarcat în mod deosebit. Un număr mare ajungând chiar la funcţii de onoare, ofiţeri de stat major, mulţi dintre ei fiind decoraţi de către cel mai înalt comandant de oşti.

Considerații finale. În loc de concluzii, cităm pe Giovan Andrea Gromo din Bergamo, mercenar în slujba principelui Transilvaniei, Ioan Sigismund Zapolya, care descrie în 1567 Sibiul, ca un: *„Oraș mare, strălucit, puternic și înzestrat din belșug cu toate cele trebuitoare unui trai vrednic orășenesc. Înlăuntrul orașului, casele sunt de piatră, încăpătoare, frumoase și bune de locuit, fără a fi palate.*
Pâraie de apă curgătoare străbat străzile largi și drepte, curate și îngrijite. Sunt patru porți principale, câte una spre fiecare din cele patru puncte cardinale. Vinul și pâinea sunt foarte bune, mai bune decât în orice parte a țării. Aici se bat neîntrerupt monede de aur și de argint”.

Sibiul era considerat cel mai însemnat oraș al sașilor din Transilvania, unii călători spunând că Sibiul poate fi comparat cu Viena.

Bibliografie

ASSb, doc. lit. nr. 173, L 13 – Arhivele Statului Sibiu, document, litera, numărul 173, L 13.
ASSb, doc. lit. nr. 247, L 14 – Arhivele Statului Sibiu, document, litera, numărul 247, L 14.
ASSb, Hurmuzaki XV, p. 263, n. 5 – Arhivele Statului Sibiu, Hurmuzaki, document XV, pagina 263, nota 5.
Dumirescu-Jippa și colab.1976 – A. Dumirescu-Jippa, N. Nistor,*Sibiul şi ţinutul în lumina istoriei I*, Cluj-Napoca, 1976.
Heintz 1968 – F. Heintz, *Contribuţii la istoria educaţiei fizice a populaţiei germane din Transilvania*, Bucureşti, 1968.
Müller 1944 – G. Müller, *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Sächsen Nationaluniversität*, Sibiu, 1944.
Nägler 1992 – T. Nägler, *Aşezarea saşilor în Transilvania*, Bucureşti, 1992.
Pepene și colab. 2007 – N. Pepene, D. Nanu, V.E. Ștefănescu, D. Mladin, *Sibiul de altădată*, Brașov, 2007.
Sigerus1997 – E. Sigerus, *Cronica oraşului Sibiu,* Sibiu, 1997.

[20] Heintz 1968, p. 45.
[21] Heintz 1968, p. 48.

«DOMNIȘOARELE DIN AVIGNON», O CAPODOPERĂ CARE VORBEȘTE DESPRE PICASSO, CUBISM, AFRICA ȘI SEXUALITATE

Dr. Sorin Oane

Abstract. ***"The Ladies of Avignon", a masterpiece that speaks about Picasso, Cubism, Africa and Sexuality.*** *The painting "The Ladies of Avignon" was made in 1907. It's the first cubist painting in the history. At that time Pablo Picasso, the author of the painting, spent his time between Paris and Barcelona. It's not an attractive painting. The work was rather surprising than pleasurable. Almost incomprehensible at that time, this painting representing female characters in a bordello in Barcelona became the most significant work of Pablo Picasso at an early age. There are five females, four standing and one seated. Characters seem wild, fragmented, disguised in an undefined background; these "young ladies", however, announced the end of a period when painting was supposed to be a real transcription of reality. In fact, the painting has several openings. It talks about Picasso and Cubism, about Africa and about sexuality*.

Cuvinte cheie: *Pablo Picasso, cubism, Domnișoarele din Avignon, Africa, sexualitate, Henri Matisse, fovism, Fernande Olivier, Gertrude Stein, Jacques Doucet, Louis Vauxelles, perioada roz*.

Keywords: *Pablo Picasso, Cubism, The Ladies of Avignon, Africa, Sexuality, Henri Matisse, Fovism, Fernande Olivier, Gertrude Stein, Jacques Doucet, Louis Vauxelles, Pink period*.

Câteva cuvinte despre tablou. ***Ce ne arată tabloul?*** Tabloul „*Domnișoarele din Avignon*" a fost realizat în anul 1907. Este primul tablou cubist din istorie. Pe atunci, Pablo Picasso, pictorul tabloului, își împărțea timpul între Paris și Barcelona. Nu este o pictură atrăgătoare. Lucrarea era mai curând surprinzătoare decât plăcută la vedere. Aproape neînțeles la acea vreme, acest tablou reprezintă niște femei dintr-un bordel din Barcelona, de pe strada Avignon. Femeile par să sară de pe pânză. Asta a fost și intenția autorului. Pentru că aceste femei sunt niste prostituate care îți fac propuneri indecente, aliniate ca la expoziție, pentru ca tu, clinetul, să alegi[1] .

Tabloul ne arată cinci femei, aproape goale, în fața unei draperii. Corpurile lor sunt conturate de linii drepte. Două dintre ele, poziționate central, ce stau cu brațele ridicate etalându-și sânii, sunt singurele care au fața descoperită, putându-se astfel citi trăsăturile lor iberice. Ele au ochii exorbitanți. Privirea le este reprezentată din față, dar nasul apare în profil. Cea din stânga semăna cu amanta artistului de atunci, Fernande Olivier, iar cea din dreapta semăna cu bunica amicului său, scriitorul evreu Max Jacob, care venea de la Avignon, orășelul din sudul Franței. Celelalte trei personaje poartă măști. Femeia din dreapta este ghemuită și cu spatele întors. În primul plan, în mijloc, este un vas de băut tipic catalan, numit *poron,* un strugure și un pepene feliat, evident o metaforă a plăcerilor oferite de fete.

Domnișoarele din Avignon (1907)

[1] Gompertz 2014, p. 118

Despre Picasso. *Cine era autorul tabloului?* Pablo Picasso (1881-1974) a fost pictor, desenator, gravor, sculptor, ceramist și scriitor. Artistul a încercat în toate aceste domenii artistice noi forme de expresie. Astăzi este considerat unul dintre cei mai mari artiști ai secolului al XX-lea. A fost foarte faimos, încă din timpul vieții. Nici măcar Michelangelo nu a fost atât de faimos în timp ce trăia, și este foarte posibil ca nimeni să nu mai fie vreodată atât de faimos, în timpul vieții, ca artistul spaniol.

Foarte interesant este că înainte de anul 1901, adică până la vârsta de 20 de ani, artistul își semna tablourile ca Pablo Ruiz. După această dată va semna cu numele de fată al mamei sale, Picasso. El reținuse vorbele mamei sale, o femeie înțeleaptă: „*dacă te vei face soldat, vei putea ajunge general, dacă te vei face preot, vei putea ajunge papă, dar dacă te vei face pictor, vei putea ajunge Picasso*".

Dar pentru „a ajunge Picasso", artistul spaniol a avut nevoie de cinci oameni: o evreică din SUA, Gertrude Stein (cea care va fi Meccena artistului), un francez, Henri Marisse (rivalul artistic necesar, care să îl stimuleze permananent), un german, Daniel-Henri Kahnweiler (cel care va devenii dealer-ul artistului), un alt francez, Jacques Doucet (bogătașul care, cumpărându-i tabloul, l-a scos din mizerie) și de americanul Alfred Barr (cel care a creat „legenda" tabloului).

Să îi analizăm pe rând.

1) Gertrude Stein. Picasso a fost un spaniol care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții la Paris. A ajuns aici în 1900, la 19 ani. Artistul a fost un autoexilat. Nu a avut însă cetățenia franceză, pentru că nu și-a dorit-o. De fapt, la Paris Picasso a devenit Picasso.[2] În primii ani, aproape că a murit de foame. Dar, în 1905, Picasso îşi găseşte patronii artistici care aveau să-l lanseze: un cuplu de americani (de origine evreiască), mondeni şi bogaţi, Gertrude şi Leo Stein, frate și soră, mari colecţionari de artă, care au început să expună în casa lor lucrările lui. Picasso a fost promovat mai ales de către Gertrude Stein, după cum vom vedea în continuare.

Gertrude Stein (1874-1946) provenea dintr-o familie de evrei germani emigrată în Statele Unite. Rămasă de foarte tânără orfană de ambii părinţi, se ataşează de fratele ei Leo, pe care-l urmează când acesta se înscrie la Harvard; ea însăşi se înscrie în 1893 la Harvard, școala pe care o absolvă în 1897. Din 1903 se mută la Paris, la o adresă care va deveni, datorită ei, celebră: 27 rue de Fleurus. Aici începe să scrie, să colecţioneze artă modernă, să primească lume, în special pe reprezentanţii boemei pariziene a epocii, viitoare nume celebre ale artei şi literaturii (printre mulţi alţii, Matisse şi Picasso, care îi devin prieteni apropiaţi). Până în 1914, casa ei a fost o adevărată Mecca a artiștilor și a avangardei moderne în pictură. Apoi, a început Primul Război Mondial și totul s-a schimbat.

Gertrude Stein și portretul ei realizat de Picasso

2) Henri Matisse. Însă în 1906, Gertrude Stein, a aranjat o întâlnire în casa ei, între Henri Matisse (1869-1954) și Pablo Picasso. Erau cei mai promițători doi artiști ai vremii. Cei doi nu s-au plăcut. Erau profund diferiți. Matisse va spune că erau precum Polul Nord față de Polul Sud. Picasso, mai mic cu 12 ani decât francez, era egoist și lăudăros, Matisse era însă retras, discret și nu avea nici un pic dorința de a-și expune public viața privată. Rivalitatea dintre ei a potențat însă activitatea amândurora, dându-le motive de a crea opere noi, interesante, într-o competiție care se va dovedi, în final, prietenească. În această competiție, fiecare pictor a dat tot ceea ce a avut el mai bun. Matisse a devenit *„regele"* fovismului, Picasso a devenit *„părintele"* cubismului. Rivalitatea celor doi a ținut până la moartea lui Matisse, în 1954. Cei doi s-au respectat însă reciproc, căci Picasso a mărturisit că *„ia în considerarea doar ceea ce spunea*

[2] Blogul TravelbyArt din 25 octombrie 2017, *How did Pablo became Picasso în Paris*, http://travelbyart.com/pablo-picasso-life-and-work/

Matisse", iar Matisse spunea că „*singură persoană care are dreptul să-l critice este Picasso*"[3]. De fapt, Picasso a devenit Picasso pentru că nu a vrut să-l lase pe Matisse să îl eclipseze artistic.

Povestea spune că venind spre casa Gertrudei Stein, spre a se întâlni cu Picasso, Matisse a cumpărat o mică mască africană dintr-un magazin de antichități. Picasso ajunsese deja și lucra la portretul Gertrudei Stein, de care se apucase încă din 1905. Artistul spaniol a fost atât de fascinat de acea mică mască africană încât a vizitat imediat Muzeul de Etnografie din Paris, ca să vadă cât mai multa artă africană. Din cauza asta, portretul Gertrudei a fost modificat. Treptat, figura Gertrudei a devenit o mască africană. Prietenii ei au fost însă oripilați, dar Gertrudei i-a plăcut. Când prietenii i-au spus lui Picasso că personajul din portret nu seamănă deloc cu Stein, el a răspuns: „*O să semene*". Și a avut dreptate. Pe măsură ce Stein îmbătrânea, trăsăturile ei aduceau tot mai mult cu cele din pictură[4].

Cronologic, fovismul este prima mișcare de avangardă a secolului XX. Numele îi fusese dat în 1905, de către criticul Louis Vauxcelles, cel care a semnalat importanța Salonului de toamnă din acel an. Atunci o serie de tineri pictori, cu Matisse în frunte, vor scoate pictura din orbita impresionismului pentru a deschide calea artei de avangardă. Din cauza desconsiderării formelor naturale și a gustului artiștilor pentru culorile îndrăznețe, aceștia au fost numiți, în derâdere, fovi, „sălbatici" (fauves= animale sălbatice sau „sălbatici", pur și simplu). Fovii au puțin interes pentru desen. Fovismul este o problemă a expresivității culorilor. Matisse „regele fovilor", rămâne liderul mișcării și cel mai de seamă reprezentant al ei. El era adeptul lui Gaugain și credea că doar culorile pure se puteau substitui perspectivei. „*Bucuria de a trăi*" (1906) este primul tablou fov al lui Matisse. Îl va expune însă în 1907. Unii critici s-au grăbit să o numească capodopera picturii secolului XX. Picasso a admirat lucrarea dar nu s-a alăturat fovilor.

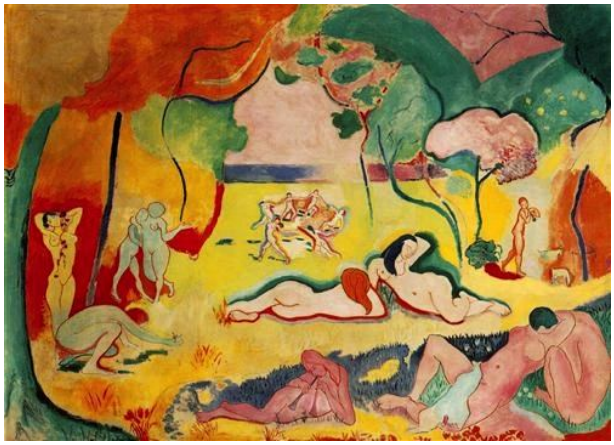

Henri Matisse și tabloul *„Bucuria de a trăi"*, primul tablou fov din istorie

Spaniolul a respins fovismul, considerând culoarea doar ca adjuvant. El va inventa altceva, cubismul. A contat și prietenia lui cu Georges Braque, care avea aceleași preocupări și căutări artistice. Denumirea de *„cubism"* a fost găsită de același critic de artă, Louis Vauxcelles, care declarase în 1908, în galeria lui Daniel-Henry Kahnweiler, că Braque reducea totul la „*scheme geometrice, la cuburi*". Braque și Picasso considerau că datele realului trebuiesc analizate și detaliate în structuri geometrice și văzute din perspective diferite[5].

3) Daniel-Henry Kahnweiler. La vederea tabloului „*Domnișoarele din Avignon*", în 1907, reacția publicului a fost aproape unanim ostilă. Prietenii lui Picasso s-au simțit chiar ofensați. Gertrude Stein a spus că „*este un adevărat cataclism*", fratele ei, Leo Stein, a calificat tabloul drept „*gunoi*", iar Matisse a spus că este o glumă de prost gust. Andre Derain, un alt fovist, a declarat că Picasso a mers prea departe cu pictura asta. Derain chiar a spus că „*într-o zi o să auzim că Picasso s-a spânzurat în spatele nemaipomenitelor sale pânze*". Nici Braque nu a înțeles atunci unde bate spaniolul (s-a întors apoi să îi spună că îi oferă pe deplin ajutorul lui).

Scriitorul André Breton i-a luat însă apărarea și a spus că *„Domnișoarele din Avignon"* reprezintă o operă-manifest pentru întreaga artă modernă. Picasso a fost apărat și de către Apollinaire care spunea că „*de acum încolo există două feluri de artiști. Cei ale căror lucrări erau prelungiri ale naturii, și care nu treceau prin intelect, și cei precum*

[3] Trachtman 2003, online
[4] Lunday 2018, p. 195-196
[5] Frontisi 2003, p. 394 și 402

Picasso, care trebuie să deseneze totul, pornind dinlăuntrul lor"[6]. Dar cel care se va manifesta cel mai entuziast a fost Daniel-Henry Kahnweiler (1884-1979).

Tânărul Kahnweiler tocmai renunțase la o carieră de „businessman", promițătoare financiar, pentru a deveni negustor de artă pariziană. Și-a deschis, în 1907, o mică galerie de artă la Paris, o cămăruță de 4 X 4 m, pe Strada Vignon la nr. 28. El a considerat că tabloul este magnific și a vrut să îl cumpere pe loc. A socotit că „*acesta este debutul cubismului*". Kahnweiler a și devenit „dealerul" lui Picasso, în perioada următoare.

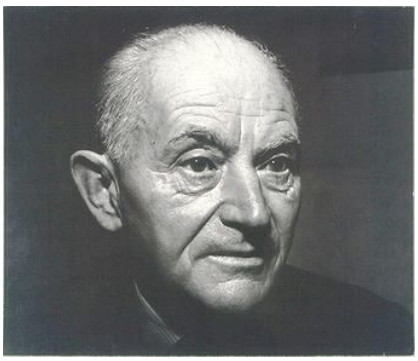
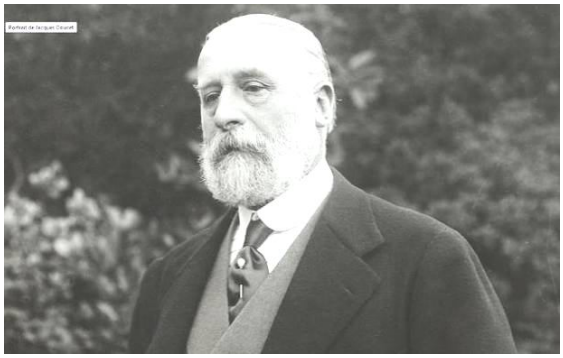

Daniel-Henry Kahnweiler (dealerul) și Jacques Doucet (cumpărătorul tabloului)

4) Jacques Doucet. Tabloul a avut doi cumpărători, Jacques Doucet, în 1924, și Muzeul newyorkez de artă modernă, MoMa, în 1937. Primul cumpărător al „*Domnişoarelor de la Avignon*" a fost deci Jacques Doucet (1853–1929). El a fost cel mai mare designer vestimentar din Franța interbelică. La finalul secolului al XIX-lea, Casa de modă „Doucet" avea o cifră de afaceri de 30 de milioane de franci pe an. Primul Război Mondial a fost devastator pentru afacerile Casei „Doucet". Marele Război nu doar că a schimbat gusturile femeilor în materie de modă, ci a creat un nou tip de femeie: mai liberă, mai instruită, neapărat angajată, neapărat sportivă, neapărat dansatoare. Ceea ce, în materie de modă, era echivalentul unor haine funcţionale. Casa „Doucet" a dat faliment în 1932, dar Jacques Doucet nu a apucat să vadă aceasta.

Doucet a fost un colecţionar de mare clasă. Astfel, în 1912, celebrul designer și-a vândut întreaga colecţie de haine pentru a cumpăra tablouri de Monet, Cézanne, Degas, Van Gogh, Bakst şi Arthur Jaquin[7]. În 1924, André Breton îl convinge pe Doucet să cumpere *„pe nevăzute"* pânza lui Picasso pentru 25.000 de franci. Câteva luni mai târziu, tablou era evaluat de 10 ori mai mult. Artistul spaniol avea 26 de ani atunci, făcuse peste 200 de tablouri și sute de schițe, dar acest tablou va fi cel care l-a făcut bogat. Doucet i-a promis chiar lui Picasso, că la moartea sa tabloul va fi donat Muzeului Luvru din Paris. Magnatul francez moare în 1929, iar în 1937, *„Domnișoarele"* au fost vândute cu 24.000 de dolari către MoMA[8]. Doucet nu și-a ținut deci promisiunea. Pânza nu va mai reveni în Franța decât în anul 1988, cu ocazia unei expoziții pe care i-o va consacra Muzeul „Picasso" din Barcelona.

5) Alfred H. Barr Jr. Tabloul începe să devină faimos abia din 1939, odată cu marea retrospectivă Picasso, „*Picasso. Forty Years of His Art" (Patruzeci de ani de artă a sa*), organizată de Alfred Hamilton Barr Jr. (1902-1981), primul director al Muzeului de Artă Modernă din New York, MoMa. El prezintă „*Domnișoarele*" ca fiind „*capodopera perioadei negre a lui Picasso"* (în perioada 1907-1909, creația lui Picasso a cunoscut așa numita perioadă „neagră", evidentă în nuduri și în portretele africane). Barr mai susținea că „*Domnișoarele din Avignon*", împreună cu „*Bucuria vieții*" a lui Matisse, apărută tot în 1907, marca „*începutul unei noi perioade în istoria artei moderne*"[9].

Barr devenise de foarte tânăr, la 27 de ani (1929), directorul fondator al Muzeului MoMa. A fost unul dintre cei mai influenți promotori ai artei moderne în lume. A fost directorul MoMa până în 1943, dar realizarea sa cea mai memorabilă, ca director, a fost retrospectiva Picasso, dintre anii 1939-1940, care a provocat o reinterpretare a lucrărilor artistului și a stabilit modelul pentru toate viitoarele retrospective ale Muzeului. Barr a făcut ca artă modernă, cea care a început cu Picasso, să fie legitimată acum precum arta Renașterii.

În 1939, Barr a scris și o carte cu același nume, „*Picasso. Forty Years of His Art",* în care chiar Picasso își explica arta în două mărturii, una din 1923 și alta din 1935. În 1946, Barr a scris o altă carte „*Picasso. Cincizeci de ani*

---

[6] Boorstin 2001, p. 397
[7] Șerb f.a., online
[8] Richman-Abdou 2018, online
[9] Barr 1939, p. 60

de artă", iar în 1951 a scris cartea „*Matisse, arta și publicul său*". Adică, a scris despre cei mai mari artiști ai timpului său și despre rivalitatea prietenească a celor doi.

Alfred Barr a înțeles primul că „*Domnișoarele din Avignon"* a fost mai întâi de toate, o fomă de respingere a societății burgheze, a colonialismului, a artei tradiționale, a inhibițiilor sexuale și a prejudecăților. Tabloul nu vorbește doar despre Picasso. Vorbește deci, și despre cubism, despre Africa și deapre sexualitate. Să vedem cum.

„Domnișoarele" și cubismul. *Sfârșitul picturii care transcrie realitatea.* În 1907, între Picasso și Matisse va începe un fel de „război estetic", care este, da fapt, cel dintre Cubism și Fovism. Fovismul va miză pe exaltarea culorii, Cubismul pe desenul care renunță la perspectiva lineară. Practic, între anii 1907-1914, în Franța are loc cea mai importantă revoluție din istoria picturii, după cea a descoperirii perspectivei în perioada Renașterii, respectiv „revoluția cubismului", stilul care a întors arta pe dos. Lui Picasso i-au trebuit însă șapte ani, de la sosirea sa la Paris, înainte să picteze „*Domnișoarele din Avignon*". Tabloul acesta stabilea însă în mod clar că Picasso este liderul avangardei artei din Paris. De ce asta? Pentru că pentru prima oară în istorie un pictor rupea într-un mod atât de hotărât cu tradiționala artă figurativă și cu modul de reprezentare bazat pe perspectivă (care guverna pictura încă din perioada Renașterii). Or, orice revoluție în pictură începe cu negarea tradiției. Marea revoluție a picturii secolului al XX-lea a fost împotriva perspectivei lineare. Cubiștii au renunțat la perspectiva occidentală a punctului de fugă, dar au oferit modalități de a arăta simultan în două dimensiuni planuri variate ale aceluiași obiect.[10] Inițiat de francezul Georges Braque și spaniolul Pablo Picasso, cubismul va dobândi în scurtă vreme numeroși adepți și va juca un rol uriaș în transformarea artelor plastice în secolul al XX-lea[11]. „*Pe vremuri* – spunea Picasso – *picturile avansau către desăvârșire în etape. Fiecare zi aducea ceva nou. O pictură era o sumă de adăugiri. În cazul meu este o sumă de distrugeri*"[12]. Aici este, în fapt, esența cubismului.

Tabloul are numeroase surse: Cezanne, El Greco, Ingres și Matisse. Drumul lui Picasso spre cubism a fost decis însă de Cezanne. Picasso avea să spună despre acesta că a fost singurul său maestru, un adevărat părinte și precursor pentru artiștii moderni. De aici vine geometrizarea câmpului pictural. În 1907, la Paris, a avut loc chiar o expoziție memorială Cezanne, cu 56 de tablouri ale artistului francez[13]. De fapt, tabloul „*Domnișoarele din Avignon*", s-a vrut un omagiu față de tabloul „*Les grandes Baigneuses*" a lui Paul Cezanne. Tabloul este însă și un dialog urmărit de Picasso cu marile compoziții ale lui Ingres, ca de exemplu, „*Baia turcească*".

Paul Cezanne, „*Les grandes Baigneuses*", 1906

[10] Boorstin 2001, p.393
[11] Karmel 2003, p. 155
[12] Boorstin 2001, p. 397
[13] Boorstin 2001, p. 394-395

Deși Picasso concura cu Matisse și continua eforturile lui Cezanne, fura și idei mai vechi din istoria artei. Se amintește adesea vorba lui: *„Artiștii proști copiază, artiștii mari fură”*[14]. Influența lui El Greco se vede în distorsiunea pe verticală a personajelor. Picasso îl studiase îndelung pe marele artist renascentist, mai ales *„Viziunea Sfântului Ioan”* (1604-1614). Pânza lui Picasso face o trimitere directă la cele trei grații goale din centrul tabloului lui El Greco. La El Greco, Picasso a ajuns din întâmplare, sau mai bine spus de nevoie. Tabloul lui Picasso a avut, inițial, șapte personaje, cinci femei și doi bărbați. Înlăturarea celor doi bărbați din tablou a schimbat toată compoziția. Artistul a fost acum obligat să alungească în mod exagerat cele două personaje din mijloc.

Tabloul este, în același timp, și o replică la *„Bucuria de a trăi”* (*Bonheur de Vivre)* a lui Matisse. Francezul credea că *„Domnișoarele*” au batjocorit arta modernă cu subiectul său controversat și perspectiva brutală. În anul următor (1908), el va realiza *„Persoanje la scăldat cu o broască țestoasă*”. A fost replica acestuia la tabloul lui Picasso. Astăzi, cele doua tablouri, *„Domnișoarele*” și *„Personajele la scăldat*” stau față în față la Muzeul newyorkez MoMa.

Henri Matisse, *„Persoanje la scăldat cu o broască țestoasă”*
(tabloul se află la Muzeul de Artă Modernă din New York, față în față cu *„Domnișoarele din Avignon*”)

„Domnișoarele” și Africa. *Tabloul face trecerea de la stilul cubist la cel african, cu influențe ale stilului iberic.* Tabloul păstrează o disjuncție esențială de natură stilistică: în partea dreaptă este clară influența artei africane, în timp ce în partea stângă reiese clar inspirația artei iberice[15]. În partea dreaptă, Picasso va accentua foarte mult expresiile personajelor africanizate prin hașuri puternice. Din sculpturile iberice, artistul a luat disproporția urechii. La 1907, când a pictat *„Domnișoarele”*, Picasso era sub influența moderniștilor din Barcelona, care admirau arta iberică și romanescă, din jurul anilor 1880-1890.

Referințele africane ale lui Picasso. Pentru francezi, Africa era o problema mereu deschisă, datorită politicii coloniale duse de această țară pe continentul negru. Până în 1912 ea a fost îndeaproape controlată de europeni. Exista dorința, în primul rând, de a controla resursele minerale și rutele comerciale, fapt pentru care europenii vor încerca o *„colonizare”* a teritoriilor ei. Superioritatea armelor va reprezenta bineînțeles motivul principal pentru care acest plan va fi implementat. La această superioritate tehnică s-a adăugat și credința în superioritatea rasei albe care i-a determinat pe colonizatori să își legitimeze acțiunile brutale înfăptuite pentru colonizarea popoarelor africane. Mulți dintre europeni, incluzându-l și pe Picasso, protestau împotriva acestor atrocități. Este cunoscut și faptul că Picasso a fost prieten și discipol al lui Alfred Jarry, care era binecunoscut pentru satirele sale anti-coloniale despre Africa. Franța

[14] Gompertz 2014, p. 119
[15] Russoli 1981 Gompertz 2014, p. 119
[15] Russoli 1981, p. 45

coloniza atunci Africa, iar ziarele relatau tot felul de povești exotice. Tot acum, Paul Gaugain stârnea interesul pentru arta tribală și mulți foviști colecționau măști și statuete africane. Referințele africane, în tabloul lui Picasso, sunt de mai multe feluri:

Femeile africane precum prostituatele lui Picasso. Tabloul „*Domnișoarele din Avignon*" este și un protest anticolonial. Prostituatele, private de libertate; sunt asemenea sclavilor, ele fiind cumpărate și vândute.

O privirea romantică asupra Africii în opoziție cu Occidentul decadent. Pentru artiștii francezi de la începutul secolului XX, Africa, cu culturile sale primitive, însemna naivitate și spontaneitate, lucruri pierdute de mult timp de „decadenta" cultură europeană[16].

O validare a artei africane. Prin folosirea măștilor africane într-o lucrare a sa, Picasso a validat elementele acestei arte. A fost și un apel la luarea în serios a ei[17]. Care era rolul măștilor? De depersonalizare, dar și de exorcizare. În vara lui 1907, înainte să termine „*Domnișoarele din Avignon*", Picasso a vizitat Muzeul de Etnografie de la Trocadero, Paris, unde a văzut măștile din colecțiile africane care l-au determinat probabil să modifice personajele de pe pânză[18]. Pentru acest tablou, Picasso s-a inspirat din formele măștilor ceremoniale ale tribului dogon, un grup etnic din Mali, cunoscut pentru dansurile cu măști și pentru sculpturi. Faptul de a folosi măști, sugerează două lucruri :

a. Masca indică transformarea omului într-un animal. Urâțenia femeilor mascate este și o imagine a spiritualității lor deformate din pricina „meseriei" pe care voluntar sau nu o practicau.

b. „*Domnișoarele din Avignon"* nu a reprezentat doar o lucrare de artă pentru Picasso, cât și o psihoterapie. Ulterior, artistul se va confesa lui Malraux spunându-i că acest tablou a fost pentru el „prima exorcizare vizuală": „*Pentru mine măștile sunt obiecte magice. Sunt arme – pentru a împiedica spiritele să domine lumea. Doar dacă dăm o formă acestor spirite ne putem elibera*"[19].

„Domnișoarele" și Sexualitatea. ***Denumirea originală a tabloului a fost „Bordelul din Avignon".*** André Salmon (1881-1969), poetul și criticul de artă, este cel care în 1912 a menționat pentru prima dată existența tabloului sub numele de *„Bordelul filosofic"*. Din 1907 până în 1916 tabloul va rămâne sul, undeva în atelierul artistului. Dar, în iulie 1916, el va fi expus la Salon d'Antin din Paris, condus de Andre Salmon, cel care va numi acum tabloul „*Domnișoarele din Avignon*" (*Les Demoiselles d'Avignon)*, titlu pe care însă Picasso nu și l-a însușit niciodată[20]. Dar, titlul mai mult induce în eroare, el nu ne dă informațiile necesare pentru descifrarea lucrării. Avignonul din titlu nu este binecunoscutul Avignon francez, iar așa-zisele „domnișoare" sunt, de fapt, prostituate. Prima reproducere fotografică va fi publicată în numărul 4 al revistei *„La Revolution surréaliste"* (*Revoluția suprarealistă*) din iulie 1925.

Inițial, în tablou apăreau și doi bărbați! Picasso va realiza aproximativ 700 de schițe până să ajungă la forma finală. Inițial, în tablou apar șapte figuri, cinci femei goale împreună cu doi bărbați îmbrăcați. Picasso va identifica mai târziu figura masculină ce intra din stânga, și care trăgea după el o cortină, ca fiind un student la medicină, iar figura bărbătească așezată din centru ca un marinar (sunt și voci care susțin că personajul central al tabloului este chiar Picasso)[21]. Care a fost rostul întrodcerii celor două personaje masculine?

Marinarul a fost, inițial, personajul central. Era o evidentă referință la pura dorință sexuală. Marinarul stătea mult timp plecat pe mare și, evident, practica abstinența sexuală, până la țărm unde îl aștepta bordelul. În tablou el părea impasibil și își rula o țigară. În ultimele schițe apărea și el destul de *„primitivizat"*. Marinarul este acolo pentru a fi inițiat de către *„înfricoșătoarele"* femei, africanismul unora dintre ele, accentuând în mod deliberat, potrivit unui clișeu al vremii, animalitatea lor.

[16] Paudrat, Stephan 1988, p.34
[17] Green 2001, p. 101
[18] Farthing 2011, p. 393
[19] Dupuis-Labbe 2007, p. 33
[20] Andresen 2002, p. 15
[21] Blogul TravelbyArt, 23 septembrie 2017, online

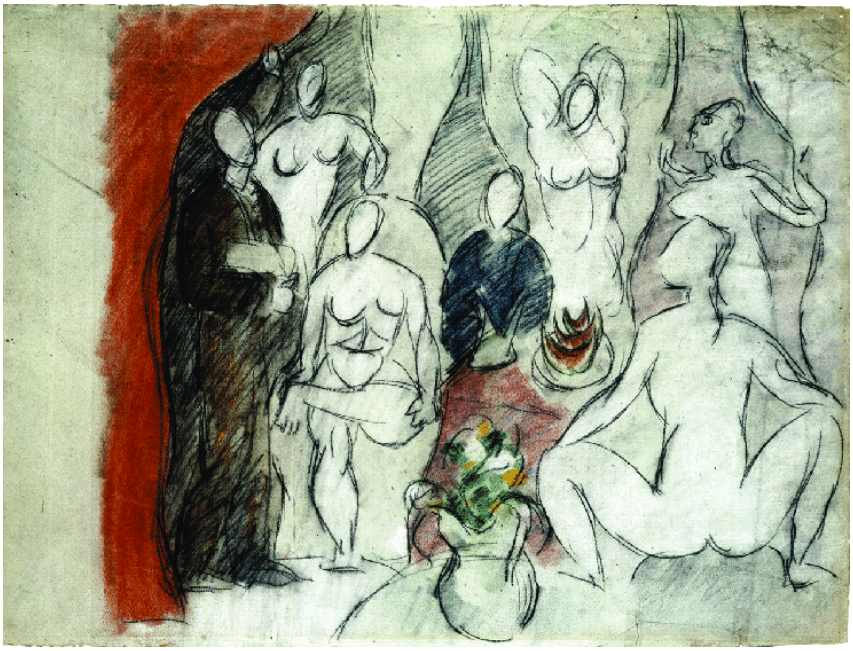

Schița care îi cuprinde și pe cei doi bărbați, un marinar și un student la medicină

Pe parcursul studiilor, studentului i se pun în mână, fie o carte, fie un craniu, fie cele două împreună, fie nici una. Personajul studentului era însă înșelător. El nu este pus aici în calitate de client. El vede sexualitatea femeilor prin alți ochi, din perspectivă analitică. El vrea să înțeleagă anatomia femeilor. Probabil, prezența celor doi bărbați s-a vrut a fi o sugerare a contrastului dintre virtute și viciu. În ultima schiță cunoscută, numită și „*schița de la Philadelphia*", Picasso îl înlătură și pe student. Acum, nu au mai rămas decât cele cinci fete.

Faptul de a elimina, în pânza finală, posibilii clienți – marinarul și studentul – nu face altceva decât să transfere poziția acestora privitorului, făcând din acesta un posibil client. Dacă ar fi menținut pe cei doi bărbați în tablou, atenția femeilor ar fi fost acordată acestora. Ceea ce nu era în intenția lui Picasso. Femeile trebuiau să îl privească pe posibilul client, direct în ochi, așa cum o făcea și impudica „*Olympia*" a lui Manet, încă din 1863[22].

Despre perioada roz (1904-1907) și Fernande Olivier (prima muză a lui Picasso și una dintre femeile din tabloul „Domnișoarele din Avignon"). În 1904, la vârsta de 23 de ani, Fernande Olivier îl cunoaște pe tânărul Pablo și începe o relație furtunoasă de 7 ani cu el, caracterizată de gelozii, scandaluri și violență de ambele părți. Pentru „*Demoiselles d'Avignon*". Picasso va fi inspirat și de trăsăturile senzuale ale tinerei. Sub influența sa, Picasso trece de la albastrul deprimant din „*Săracii pe malul mării",* la rozul închis și albastrul pai al saltimbanticilor armonioși și gracili[23].

Fernande l-a părăsit, în 1912, pentru un pictor italian. Femeia își va lua diverse slujbe pentru a se menține pe linia de plutire. Intr-un final, găsește o soluție în publicarea unor scrieri despre viața ei alături de artist. Primele episoade sunt publicate în anul 1930, dar avocații lui Picasso intervin destul de prompt pentru a stopa totul. Câțiva ani mai târziu, Fernande reușește să obțină o pensie de la artist pentru a nu mai publica nimic, atâta timp cât oricare dintre ei trăiește. Memoriile ei complete, pentru care a și rămas faimoasă, apar în 1988, la circa 15 ani de la moartea artistului[24].

[22] Harris, Zucker, 2015, online
[23] Blogul Muzeul Picasso din Barcelona, 2018, online
[24] Jaffe 1965, p. 27

Fernande Olivier fotografiată de Picasso, în 1906

Dora Maar, una dintre iubitele artistului, avea o teorie în ceea ce privește amantele lui Picasso: atunci când schimba o femeie, totul se schimba pentru artist – tot ceea ce conta pentru el, cercul de prieteni, casa, animalele de companie, natura muncii lui. De aceea pictura lui Picasso este împărțita în *„culori"*.

Cu Fernande Olivier, Picasso a făcut trecerea de la Perioada Albastră la Perioada Roz (pre-cubistică și cubistă). Cu câteva tușe de albastru în fundal, lucrarea era predominant colorată în castaniu deschis, rozuri, terra cotta și portocaliu. De altfel, Fernande este una dintre femeile din tabloul „*Doamnișoarele din Avignon*". Ea a fost prima muză a lui Picasso, și unul dintre modelele sale preferate în anii de început. Era o femeie plinuță, genul de frumusețe care plăcea pe la 1900. Artistul a pictat nu mai puțin de 60 de tablouri în care apare Fernande. Tabloul este, în fapt, un cel de trecere de la *„perioada roz"* la *„perioada neagră"*.

Picasso își stigmatizează propria sexualitate. Picasso a fost obsedat de femei și de sex. Dintre cele şapte femei importante din viaţa lui Picasso, două s-au sinucis şi una a înnebunit. Alta a murit din cauze naturale, după o relaţie de patru ani cu artistul. Însă, deşi Picasso a avut aventuri cu zeci, poate chiar sute de femei, trebuie spus că fiecare dintre cele şapte femei au jucat un rol crucial în dezvoltarea operelor artistului. În arta sa, sexul se regăsește mai mult decât la orice alt artist din istorie[25]. Cu „*Domnișoarele"*, artistul spaniol va evoca un demon personal: imaginea femeii ca o ființă irezistibilă și în același timp înfricoșătoare. Picasso l-a numit *„tablou de exorcizare"*[26]. Prin versiunea finală a *„Domnișoarelor"* el „estetizează" acest demon și încearcă să se debaraseze de el. Picasso stigmatizează exact ceea ce la el însuși există suprasolicitat: sexualitatea. Iar cubismul său chiar asta vrea să fie, o spargere în bucăți a realității, pentru a cunoaște în interiorul ei.

La doar 1,63 metri, Picasso nu era un bărbat frumos. Dar atunci când dorea o femeie o avea. Şi, de-a lungul vieţii, a avut zeci, poate chiar sute de iubite! Pasiunea lui Picasso eviscera femeile în serviciul artei, iar tablourile lui ilustrează perfect *„carnagiul"* lui amoros, în care femeile sunt tăiate în bucăţi şi reconfigurate pe pânză.

Bibliografie

Andresen 2002 – W. Andresen, *Picasso's Brothel: Les Demoiselles d'Avignon*, New York, 2002.

Barr 1939 – A.H. Barr Jr., *Picasso. Forty Years of His Art*, New York, 1939.

Blogul Muzeul Picasso din Barcelona 2018 – Blogul Muzeul Picasso din Barcelona, *The inhabitans of the museum: Fernande Olivier Picasso`s first muse*, http://www.blogmuseupicassobcn.org/2018/04/the-inhabitants-of-the-museum-fernande-olivier-picassos-first-muse/?lang=en

Blogul TravelbyArt, 23 septembrie 2017 – Blogul TravelbyArt, 23 septembrie 2017, *Hidden Self-portreit of Picasso: Demoiselles d`Avignon,* http://travelbyart.com/hidden-self-portrait-of-picasso-demoiselles-davignon/

[25] Cawthorne 2009, p. 168

[26] Gompertz 2014, p. 118

Blogul TravelbyArt, 25 octombrie 2017 – Blogul TravelbyArt din 25 octombrie 2017, *How did Pablo became Picasso în Paris*, http://travelbyart.com/pablo-picasso-life-and-work/

Boorstin 2001 – D.J. Boorstin, *Creatorii,* vol. II, București, 2001.

Cawthorne 2009 – N. Cawthorne, *Viața sexuală a marilor artiști*, București, 2009.

Dupuis-Labbé 2007 – Dominique Dupuis-Labbé, *Les Demoiselles d'Avignon*, Paris, 2007.

Farthing 2011 – St. Farthing, *Istoria artei. De la pictura rupestră la arta urbană*, București, 2011.

Frontisi 2003 – Cl. Frontisi, *Istoria vizuală a artei*, București, 2003.

Gompertz 2014 – W. Gompertz, *O istorie a artei moderne. Tot ceea ce trebuie să știi despre ultimii 150 de ani*, Iași, 2014.

Green 2001 – C. Green, *Picasso's Les Demoiselles d'Avignon*, Cambridge, 2001.

Harris, Zucker 2015 – Beth Harris, St. Zucker, *Pablo Picasso, Le Demoiselle d`Avignon*, în Smarthistory din 9 august 2015, online, https://smarthistory.org/pablo-picasso-les-demoiselles-davignon/

Jaffe 1965 – H.L. Jaffé, *Picasso*, Milano, 1965.

Karmel 2003 – P. Karmel, *Picasso and the Invention of Cubism*, New Haven and London, 2003.

Lunday 2018 – Elisabeth Lunday, *Viața secretă a marilor artiști: tot ce nu ți-au spus niciodată profesorii despre marii pictori și sculptori*, București, 2018.

Paudrat, Stephan 1988 – J.-L. Paudrat, Lucien Stephan, *L'art africain*, Paris, 1988.

Richman-Abdou 2018 – Kelly Richman-Abdou, *8 Fact about Picasso` Groundbreaking Painting „Les Demoiselles d`Avignon"*, https://mymodernmet.com/les-demoiselles-davignon-facts/

Russoli 1981 – F. Russoli, *Picasso cubista*, Milano, 1981.

Șerb f.a. – Daniela Șerb, *Istoriile lui Jacques Doucet, părintele rafinamentului francez*, în „Historia.ro online", https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/istoriile-lui-jacques-doucet-parintele-rafinamentului-francez

Trachtman 2003 – P. Trachtman, *Matisse & Picasso,* în „Smithsonian Magazine", februarie 2003, online, https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/matisse-picasso-75440861/

MUZEUL NAȚIONAL AL MARINEI ROMÂNE
50 DE ANI DE EXISTENŢĂ. 1969-2019

Dr. Andreea Atanasiu-Croitoru

Abstract: ***The Romanian National Naval Museum of Constanța. 50 years. 1969-2019.*** *The Romanian National Naval Museum of Constanța, an iconic structure in the service of the national culture and history, was founded through the decision of the Council of Ministers nr. 1127/29.05.1969. It is an institution of republican/national importance, a first grade Museum, by its theme, which is unique in Romania. This status was confirmed by the Museums and public collections Law (nr. 311/July 8 2003). Also, as a military unit, the Romanian National Naval Museum is the specialized institution of the Naval Staff in the field of culture, research and museography and also in matters of military history. Another significant aspect about it sis the fact that the building which houses the museum is a heritage building, the former „Naval School", dating all the back to 1908-1909. Through the Government Decision nr. 755/October 11 2017, published in the „Official Monitor" nr. 819/October 17 2017, the Romanian Naval Museum was classified as a national museum, changing its name into „The Romanian National Naval Museum".*

Cuvinte cheie: *Muzeul Național al Marinei Române, școală navală, muzeografie, activități culturale, cercetare*.
Key words: *The Romanian National Naval Museum, naal school, museography, cultural activities, research.*

Muzeul Naţional al Marinei Române din Constanţa, unitate reprezentativă în serviciul culturii şi istoriei naţionale, a fost înfiinţat prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1127 din 29 mai 1969, ca instituţie de profil de importanţă republicană/naţională - muzeu de categoria I, prin specificul său, unicat în ţară - acest statut fiind reconfirmat prin Legea muzeelor şi a colecţiilor publice nr. 311 din 8 iulie 2003. Ca unitate militară, Muzeul Marinei Române este instituţia specializată a Statului Major al Forţelor Navale în probleme de cultură, cercetare şi documentare muzeografică şi istorico-militară. De remarcat că sediul instituţiei este edificiu arhitectonic de patrimoniu, cuprins în lista monumentelor ca fosta „Şcoală de Marină", datând din 1908-1909.

Prin Hotărârea de Guvern nr. 755 din 11 octombrie 2017, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 819 din 17 octombrie 2017, Muzeul Marinei Române a fost clasificat ca muzeu de importanţă naţională schimbându-şi titulatura în Muzeul Naţional al Marinei Române.

Începuturile . Preocupările pentru realizarea unui Muzeu al Marinei Române au început să prindă contur încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea dar vor capăta concreteţe abia la începutul secolului XX.

La 30 decembrie 1919, Ordinul Comandantului Marinei Militare nr. 282, dat cu prilejul scoaterii din serviciu a unui număr de zece nave militare, cerea Diviziei de Mare şi Diviziei de Dunăre să fie demontate de pe aceste bastimente aparate de navigaţie, agregate şi armament naval pentru a fi expuse într-un viitor muzeu.

Cu aceste obiecte s-a constituit „Secţiunea marină" din cadrul Muzeului Militar Naţional înfiinţat prin Înaltul Decret nr. 6064 din 18 decembrie 1923.

Dar această soluţie nu a satisfăcut visul iubitorilor de ape şi marină care îşi doreau un muzeu numai al lor.

În septembrie 1932, Jean Bart, impresionat de preocuparea pe care vecinii noştri ruşi şi bulgari o manifestau pentru „cunoaşterea şi propaganda mării", concretizată prin înfiinţarea de acvarii şi muzee maritime în ţările lor, se întreba: „Cum, noi nu putem avea la Constanţa asemenea instituţii?" După părerea ilustrului ofiţer de marină şi scriitor, adevăratul muzeu maritim, ştiinţific, tehnic şi istoric trebuia înfiinţat la Constanţa, primul port al ţării, unde se perindau anual mii şi mii de vizitatori, excursii şi colonii şcolare. „Toată această lume – scria el în paginile revistei „România maritimă şi fluvială" – atrasă de orizontul Mărei, va învăţa într-o oră petrecută la Muzeul Maritim, lucruri ce nici în şcoală şi nici în viaţă nu au putinţa să le înveţe".

În acelaşi an, contraamiralul Ioan Bălănescu, vicepreşedinte de drept al Ligii Navale Române (L.N.R.) şi preşedinte al filialei din Constanţa, a iniţiat aici înfiinţarea unui Muzeu al Marinei, donând şi primele obiecte din partea Diviziei de Mare. Expoziţia a fost organizată în spaţiul ocupat de Liga Navală Română, în clădirea fostului Hotel „Carol", cumpărat de Marina Militară pentru a fi transformat în Comandament şi care funcţiona în acel moment ca hotel militar.

Activităţile menite să facă cunoscută istoria marinei, care au subliniat, de altfel, prin efectele lor, interesul publicului pentru acest domeniu specific, au cunoscut însă, o arie mult mai largă de desfăşurare.

În toamna anului 1936 a fost organizată în capitală prima expoziţie marinărească la nivel naţional. Expoziţia deschisă în perioada 15 septembrie - 21 octombrie, a fost dedicată împlinirii a 40 de ani de la inaugurarea oficială a Serviciului Maritim Român. Vizitată de peste 40.000 de oameni, ea a fost o reuşită la care au contribuit: Marina Militară, SALVAMAR, Yacht Clubul Regal Român, Liga Navală Română, Navigaţia Fluvială Română, Serviciul Maritim Român, Cercetaşii marinari, Şcoala de piscicultură din Giurgiu, Şantierele „Neptun" din Constanţa, „Nautica" din Reghin, „România" din Brăila, Societatea „Orizontul" din Constanţa, precum şi unele societăţi străine de navigaţie pe Dunăre.

În iunie 1938, Federaţia Română de Sporturi Nautice, în colaborare cu Oficiul Naţional de Turism şi cu sprijinul Ligii Navale Române, al instituţiilor de navigaţie deja menţionate şi al unor case constructoare de ambarcaţiuni din ţară şi străinătate, a organizat în Bucureşti o expoziţie de turism şi sporturi nautice. Prin exponatele etalate: şalupe de mare viteză, bărci universale, yole, caice, skifuri, giguri, motoare marine de diferite mărimi, expoziţia poate fi considerată o etapă pregătitoare în realizarea unui viitor muzeu al marinei.

Aceste strădanii nu au depăşit însă stadiul unor modeste încercări, concretizate prin simpla etalare de obiecte şi documente specifice domeniului.

Anul 1938 avea să aducă însă şi prima cristalizare a ideii de muzeografie navală. A fost încercarea Ligii Navale Române de a constitui un muzeu al Marinei. Sub conducerea fostului Comandant al Marinei, viceamiralul Ioan Bălănescu, s-au depus eforturi ample pentru fundamentarea creării unui muzeu care să scoată în evidenţă tradiţiile marinăreşti ale poporului nostru, dar şi continuitatea daco-romană în spaţiul carpato-danubiano-pontic: „cum trecutul nostru a fost legat de cursul inferior al Dunărei şi Coasta Occidentală a Mărei Negre în luciul acestor ape vom găsi oglindindu-se istoria noastră şi ca atare dela ele să cerem să ne arate cele petrecute."

Proiectul prevedea că Muzeul Marinei care se preconiza a se înfiinţa să fie, de fapt, împărţit în două „părţi distincte", sau, mai bine zis, două secţii: ***Muzeul Istoric al Marinei***, care să cuprindă dovezi privind evoluţia marinei în spaţiul de formare şi dezvoltare a poporului român – Dunărea de Jos şi coasta de vest a Mării Negre şi ***Muzeul Tehnic al Marinei***, cu o expoziţie permanentă cu un caracter mai general, unde să fie prezentate „în mod cronologic evoluţiile făcute de construcţiile navale, maritime şi fluviale, existente pe toată suprafaţa pământului; de asemenea, se va mai căuta tot felul de instrumente de bord, navigaţie, maşini şi orice fel de aparate utilizate pentru activităţile maritime şi fluviale."

Muzeul Tehnic al Marinei trebuia să rămână la Constanţa, sub îngrijirea Ligii Navale Române, materialul urmând să aibă, în primul rând, un rol instructiv pentru tineri şi făcea parte din efortul de propagandă navală a Marinei. Cu toate acestea, accentul trebuia pus pe prima secţie, adică Muzeul Istoric al Marinei, care se putea constitui ca o secţie în cadrul Muzeului Militar de la Bucureşti, unde se găseau elemente care ar fi putut fi folosite pentru o mai bună expunere a tradiţiilor marinăreşti. Cel mai mare avantaj din această amplasare era faptul că se putea profita de amploarea şi prestigiul Muzeului Militar pentru a pune în valoare şi a obţine o expunere mai mare şi pentru secţiunea dedicată Marinei, pe care Liga Navală dorea să o pună pe picioare.

În ceea ce priveşte obiectele ce urmau a fi expuse, se dădeau unele indicaţii pentru membrii Ligii care să adune materialele/obiectele de expus. Din aceste indicaţii reiese chiar o schiţă a segmentării secţiei Marinei, care urma să fie constituită la Muzeul Militar din Bucureşti.

Prima categorie de obiecte trebuia să se concentreze pe „Evoluţia Marinei pe cursul inferior al Dunărei şi pe Coastele Occidentale ale Mărei Negre". Scopul declarat era să se racordeze evenimentele din acest spaţiu cu marile fenomene istorice din spaţiul mediteranean care aveau loc simultan.

Chestiunea delicată a fondurilor pentru Muzeul Tehnic al Marinei era tratată diferit faţă de secţia ce se preconiza în cadrul Muzeului Militar, în sensul că pentru primul, Liga Navală Română se angaja să suporte majoritatea cheltuilelor, iar restul de bani trebuiau procuraţi de la Inspectoratul General al Marinei. Acest fapt arăta că muzeul de la Constanţa trebuia pus sub supravegherea şi controlul Ligii, prin comitetul ei central; de altfel, amenajarea şi completarea lui cădeau tot în grija Ligii Navale Române. Se preconiza, de asemenea, ca odată muzeul înfiinţat şi gata să primească vizitatori, el să fie pus sub controlul unui comitet special dedicat acestei secţii, care să o administreze pe baza unui regulament special.

Totuşi, primul muzeu al Marinei s-a înfiinţat abia la 25 octombrie 1965 în oraşul Mangalia şi a fost aproape în exclusivitate, rezultatul activităţii neobosite şi dezinteresate a doi mari iubitori de istoria navigaţiei, comandorii Filaret Popescu şi Dan Nicolaescu. Acest nucleu avea să se îmbogăţească an de an cu obiecte provenite, în special, de pe navele marinei militare dezafectate după al Doilea Război Mondial: armament, maşini şi motoare navale, prin donaţii ale foştilor ofiţeri de marină sau ale familiilor acestora, prin descoperirile arheologice subacvatice. Între anii 1966-1968, Muzeul de la Mangalia a fost vizitat de peste 5.000 de persoane, majoritatea marinari militari.

Redăm, fără să intervenim asupra textului, dintr-un manuscris păstrat în fondul documentar al Muzeului Naţional al Marinei Române, drumul înfiinţării acestei instituţii de la idee la faptă: *„Studiindu-se documente de arhivă ale Marinei Militare existente în Depozitul de Arhivă al Ministerului Apărării Naţionale de la Piteşti s-a descoperit un ordin al Comandamentului Marinei Militare din vremea când comandant al acestuia era contramiral Niculescu Rizea, prin care se ordona ca de pe navele scoase din poziţia operativă, să se demonteze piese, aparate, agregate şi armament pentru Muzeul Marinei. Ordinul datează din anul 1921, fiind adresat Diviziei de Mare din Constanţa, iar şef al muzeului a fost numit căpitan comandorul Nemţeanu Gheorghe. Un asemenea ordin a fost emis şi către Divizia de Mare din Galaţi. Ca urmare a acestor cerinţe, de pe navele trecute în categoria auxiliare cum au fost: crucişetorul Elisabeta, torpiloarele model 1888, canoniere şi alte şalupe s-au demontat şi predat la Muzeul Militar Naţional din Bucureşti, aparate de navigaţie, tunuri simple şi cu cinci ţevi, mitraliere cu cinci şi zece ţevi, torpile, mine, fragmente de punte şi maşini, întru-*

cât la acea dată Muzeul Marinei nu luase practic fiinţă. (...) În anul 1926, de pe trei torpiloare care au fost primite de Marina Militară, compensaţie de război din flota Austro-Ungară, se demontează o serie de agregate ca: turbine, căldări, pompe, servomotoare, tunuri, tuburi lans-torpile şi altele, care în anii următori au dotat cabinetele Şcolii Navale. (...)

După anul 1950 când flota militară a fost reorganizată pe principii noi, atât la Dunăre cât şi la mare şi când a început să se sărbătorească din nou Ziua Marinei s-a hotărât şi realizarea de expoziţii de tematică marină în porturile maritime şi dunărene. Pe lângă obiecte şi documente de marină, expoziţiile, organizate la Cazinoul din Constanţa, cuprindeau machetele noilor nave ce au intrat în dotarea marinei militare şi civile.(...) În anul 1956 se propune şi se aprobă de către eşaloanele superioare Statul de organizare al Muzeului Marinei. În baza acestui document, în anul 1957, este numit Şef al Muzeului Marinei Căpitan de rangul I Nicolaescu Dan, promoţie 1937 (...). Iniţial obiectele au început să fie depozitate într-o baracă la bateria de coastă de 130 mm de la Uzină (str. Răchitaş). Prin 1958-1959 materialele sunt depozitate în clădirea de pe B-dul Republicii nr. 9, locul unde se află în prezent cinematograful de vară Tomis. După mutarea Comandamentului Marinei Militare la Mangalia, în anul 1961, obiectele muzeului sunt transportate şi depozitate într-o baracă din incinta CMM (lângă podul de peste canal, ce duce la 2 Mai).

(...) În anii 1966-1968 Muzeul Marinei Române din Mangalia era vizitat anual de circa 6.500-8.500 de vizitatori. Intervenindu-se la Secţia Organizare-Mobilizare a CMM se obţine pentru prima dată ştampila cu titulatura Muzeul Marinei Militare care s-a folosit până în 1970.

Despre existenţa MMR din Mangalia cunoştea mai bine situaţia Emil Bodnăraş, care-şi petrecea timpul liber pe cuterul din port. Dânsul a fost cel care l-a îndemnat pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Participând la serbările Zilei Marinei în anul 1968, tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi-a exprimat dorinţa de a vizita Muzeul Marinei Militare. Comandantul MM a raportat că acesta nu este încă la nivelul de a fi vizitat de şeful statului acesta fiind amplasat într-o baracă. Faţă de această situaţie domnia sa a dispus ca muzeul să fie mutat şi instalat într-o clădire corespunzătoare în Constanţa. (...) la data de 10 decembrie 1968 s-au încărcat patru autocamioane (...) şi au plecat spre Constanţa pe o ninsoare puternică (...) transportul a fost sistat şi s-a reluat abia în luna martie 1969 (...) tot acum se schimbă şi denumirea în ***Muzeul Marinei Române*** *(...) se înfiinţează pe baza* ***Hotărârii Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România nr. 1127 din 29 mai 1969****".*

Pentru găzduirea unui astfel de proiect ambiţios era necesară găsirea unei locaţii propice amenajării unei expoziţii de anvergura la care ajunsese „colecţia" de obiecte de marină.

Sediul Muzeului Național al Marinei Române. Constituirea Flotilei Române în anul 1860, urmată de intrarea în serviciu a unor nave necesare misiunilor de apărare pe apă a graniţelor ţării, au presupus, printre altele, şi o pregătire marinărească a echipajelor. Viitorii ofiţeri urmau cursurile unor Academii Navale, mai ales, la Brest şi Livorno. Dacă la început, echipajele erau recrutate dintre tinerii locuitori ai malurilor apelor, se simţea nevoia unei pregătiri în instituţii şcolare corespunzătoare complexităţii ivite la bordul navelor ca urmare şi a progreselor tehnice înregistrate în acest domeniu.

Drept urmare, în anul 1872, se înfiinţează la Galaţi, Şcoala Flotilei care pregătea subofiţeri de marină, pentru ca din anul 1881, tot la Galaţi, să se înfiinţeze o şcoală de pregătire a specialiştilor necesari la bordul navelor, intitulată Şcoala Copiilor de Marină.

Programele de dotări navale de după Războiul de Independenţă, au reclamat amplificarea pregătirii viitorilor ofiţeri de marină fapt ce a determinat înfiinţarea în anul 1896, a Şcolii de Aplicaţie a Sublocotenenţilor de Marină. Aceasta a funcţionat iniţial la Galaţi, iar din 1901 a fost mutată la Constanţa, într-o clădire aflată în vecinătatea teatrului Elpis, viitor Teatru al Marinei, astăzi Teatrul de păpuşi.

Localurile improprii, dar mai ales necesarul tot mai mare de cadre cu o temeinică pregătire de specialitate, în condiţiile în care şi portul Constanţa cunoaşte extinderi şi modernizări, au determinat autorităţile marinăreşti şi notabilităţile oraşului să se implice în alegerea unui teren potrivit construirii unei clădiri destinată pregătirii şi instrucţiei marinăreşti.

A fost ales perimetrul actual al muzeului, pe care, până în anul 1878, se afla Spitalul de Carantină al portului sau Lazaretul, cum era cunoscut în timpul stăpânirii turceşti. În perioada 1880-1908, pe locul fostului Spital de Carantină a funcţionat, după unele amenajări, Spitalul Militar, până în anul 1909 când s-a dat în folosinţă Spitalul Militar actual de pe B-dul Mamaia.

Pe această suprafaţă de teren au început, la 25 iunie 1908, lucrările de construcţie a Şcolilor de Marină, realizate de antreprenorul A. Frank. Arhitectul, probabil, a fost Ion Socolescu, celebru în epocă, autor şi al altor proiecte: Şcoala 12 (Muzeul de Artă) în 1892, Poşta veche în 1895, Spitalul Comunal în 1908. Noua clădire a şcolii a fost proiectată şi construită în stil neoromânesc, foarte răspândit în epocă.

Alături de noua clădire în construcţie se afla, deja, din anii de după 1878, o mică gară (actuala clădire pe a cărei structură s-a amenajat Restaurantul Colonadelor) pentru pasagerii care se urcau în ,,Trenul de plăcere". Calea ferată pleca din punctul în care se află astăzi statuia marelui inginer Anghel Saligny, mergând pe malul portului, apoi pe

Bulevardul Al. Lăpuşneanu de azi şi se bifurca în zona actualului ,,Sat de vacanţă". Linia principală continua până în Mamaia, având gara în actualul local al Berăriei ,,Tic-Tac" din staţiune, după care linia se prelungea până în apropierea Câmpului de aviaţie de la Mamaia-sat (Hanul Piraţilor). Calea secundară de la bifurcaţie ocolea pe la nord Lacul Tăbăcărie pentru a ajunge vagoanele cu combustibil lichid la Uzina Electrică a oraşului, aflată astăzi în apropierea Delfinariului.

Edificiul muzeului actual se prezenta în 1909, la inaugurare, numai din tronsonul central a cărui delimitare se constată pe faţadă. Din deceniul patru, din necesităţi funcţionale ale Şcolii Navale, aşa cum se va numi după 1920, au fost construite şi corpurile laterale, a căror structură a planşeelor a fost realizată din beton şi nu din grinzi de lemn, aşa cum a avut mult timp tronsonul central.

Odată cu corpul iniţial s-a construit, în curte, o clădire mai mică, în apropierea clădirii Liceului „Traian", cu destinaţia de locuinţă a directorului Şcolii şi adăpost al trăsurii şi atelajelor necesare.

În perioada interbelică, clădirea şi anexele şi-au justificat scopul pentru care au fost construite, marcând epoca de vârf a pregătirii teoretice marinăreşti în această clădire, atât pentru ofiţerii Marinei Militare, cât şi pentru cea Comercială.

În anul 1941, din cauza bombardamentelor aeriene sovietice, Şcoala Navală a fost evacuată în localitatea Moviliţa din judeţul Constanţa, iar în aprilie 1944 în localitatea Tariverde, judeţul Constanţa, apoi, în octombrie 1944, la Turnu Măgurele, unde şi-a avut locaţia până în septembrie 1947, când revine în vechiul local din Constanţa.

După al Doilea Război Mondial, această adevărată „catedrală" a pregătirii marinăreşti devine pe rând cazarma trupelor sovietice (1947-1948), din nou Şcoală Navală, până în 1954, iar până în 1961 va adăposti Comandamentul Marinei Militare, an după care acesta s-a mutat la Mangalia.

Între anii 1961-1969, clădirea a fost pusă la dispoziţia Consiliului Popular al Municipiului Constanţa, devenind rând pe rând sediul Comitetului Municipal U.T.C., al Uniunii Judeţene a Cooperativelor Agricole de Producţie, Întreprinderii de Fructe şi Legume precum şi al Administraţiei Pazei Contractuale.

Într-una din vizitele şefului statului la Comandamentul Marinei din Mangalia, acesta a ordonat ca muzeul să fie mutat la Constanţa, pentru marele public, într-o clădire adecvată. Desigur, nu putea fi un alt local mai potrivit decât cel al fostei Şcoli Navale, mutată între timp în cartierul Coiciu (strada Dezrobirii), unde se află astăzi Academia Navală „Mircea cel Bătrân", într-o clădire retrocedată Ministerului Apărării Naţionale.

Clădirea (corpul principal şi anexa de pe latura de est) a fost amenajată într-un timp record, compartimentându-se spaţiile, corespunzător necesităţilor unui viitor muzeu.

Eforturile forţelor destinate materializării tematicii au permis ca la 3 august 1969, de Ziua Marinei, Muzeul Marinei Române, să fie inaugurat în prezenţa autorităţilor navale, militare şi comerciale şi a celor locale. Panglica inaugurală a fost tăiată de general colonel Ion Gheorghe, şeful Marelui Stat Major. A urmat un adevărat asalt al vizitatorilor locali şi al celor veniţi pe litoral vara, români şi străini, în condiţiile în care intrarea era gratuită.

Între anii 1972-1973, are loc o nouă amenajare constructivă a spaţiilor interioare prin tencuieli şi zugrăveli noi şi îmbogăţirea pavimentului cu parchet nou. Expoziţia nu a cunoscut transformări, cu excepţia realizării în aripa din dreapta a clădirii a Sectorului de Cercetări Subacvatice cu o tematică specifică, concepută de căpitanul Constantin Scarlat, ofiţer scafandru cu preocupări notabile în acest nou domeniu al arheologiei subacvatice. Clubul scufundătorilor, parte componentă a sectorului, atrăgea un mare număr de copii din oraşul Constanţa, realizând în acelaşi timp o amplă popularizare a muzeului, graţie unicităţii sale, dar şi preocupărilor acestui inimos autodidact, ofiţer al Marinei Militare.

În noiembrie 1977, Muzeul Marinei intră într-o amplă acţiune de extindere, consolidare-modernizare şi de îmbogăţire a conţinutului tematic, care a durat până în anul 1983. În acest răstimp clădirea a cunoscut prefaceri esenţiale. Grinzile de lemn ale celor două plafoane au fost înlocuite cu grinzi şi planşee de beton, peste care s-au turnat covoare de mozaic. Au intrat în circuitul expoziţional spaţii folosite anterior în scopuri administrative. Concomitent, se construieşte alăturat, pe axul central, o clădire cu trei nivele al cărei subsol cunoaşte amenajări speciale cu spaţii adecvate depozitării patrimoniului. Atât clădirea nouă cât şi celelalte spaţii care au intrat în circuitul expoziţional au mărit suprafaţa de expunere cu o treime faţă de vechea expoziţie.

Prin degajarea coloanelor de la intrarea în clădirea muzeului s-a revenit la imaginea iniţială, fără a se interveni la elementele arhitectonice decorative care fac din această clădire un adevărat simbol al Constanţei, alături de Cazino, Poşta Veche, Hotelul ,,Carol" (actual sediu al Comandamentului Operaţional Naval), farul ,,Genovez", Biserica Elenă şi ,,Casa cu Lei", incluse în patrimoniul arhitectonic naţional.

În perioada 2005-2009, Muzeul Naţional al Marinei Române a cunoscut o altă etapă de consolidare şi refacere a clădirii, dar şi de reorganizare a expoziţiei permanente, prin noua concepţie de etalare şi promovare a obiectelor de patrimoniu expuse.

În Lista monumentelor istorice aprobată prin Ordinul Ministrului Culturii şi Cultelor nr. 2314 din 08.07.2004, clădirea principală în care funcţionează în prezent Muzeul Naţional al Marinei Române este consemnată ca monument protejat şi menţionată cu codul 569-CT-II-m-A-02859-Şcoala de Marină, azi Muzeul Marinei Române, strada Traian nr.

53. Calitatea de monument istoric de categoria „A” a clădirii Muzeului Naţional al Marinei Române reprezintă însumarea mai multor componente valorice ale patrimoniului cultural de importanţă naţională: valoarea arhitecturală, vechimea, valoarea memorialistică (personalităţi reprezentative ale domeniului maritim) şi valoarea de simbol pentru oraşul Constanţa.

Povestea pe care o spune muzeul. Muzeul Naţional al Marinei Române a fost organizat încă de la început pe criteriul tematico-cronologic, în conformitate cu periodizările istoriografiei româneşti, având astfel patru secţii – epocile veche, medie, modernă şi contemporană – prezentate pe o suprafaţă de 10.000 mp.

În primele săli, obiecte tridimensionale – basoreliefuri, mulaje după documente epigrafice, monede, lucrări de grafică, transmit informaţii despre începutul navigaţiei pe aceste meleaguri.

O importanţă deosebită este acordată întemeierii celor trei cetăţi vest-pontice, Histria, Tomis şi Callatis, interferenţei culturii materiale şi spirituale a coloniştilor greci cu cea a băştinaşilor dobrogeni. În numeroşii ani de convieţuire între autohtonii geto-daci şi lumea grecească, s-au stabilit raporturi complexe. Probabil că unii dintre numeroşii geţi din Dobrogea s-au angajat marinari în echipajele corăbiilor histriene, tomitane sau callatiene.

Evoluţia navigaţiei în antichitate este ilustrată cu ajutorul unor hărţi în piatră, executate în relief, între care trebuie menţionată cea a epocii lui Burebista, machete de nave militare şi de comerţ greceşti şi romane, mulaje de pe metopele Columnei lui Traian, care înfăţişează nave de transport, poduri de vase, galere grele cu două rânduri de rame navigând în formaţie.

Tot aici sunt expuse şi primele personaje alegorice, în mărime naturală, din cele mult mai numeroase existente în muzeu, întruchipând luptători daci şi romani. Figurile, ce parcă stau să vorbească, veşmintele şi armele executate în exclusivitate cu mijloace manuale caracteristice acelor timpuri străvechi, produc un efect deosebit asupra vizitatorului.

Acestor ilustrări li se adaugă obiecte originale cu valoare istorică considerabilă: ancore, amfore romane ş.a. O astfel de amforă, păstrând conţinutul uscat de seu de oaie, datează din secolul al II-lea d.H. şi a fost descoperită în Marea Neagră în anul 1982, la o adâncime de 40 metri, la est de Constanţa. Vestigiile sunt întregite de cărămizi romane cu ştampila Flotei Fluviale Romane, inscripţii în piatră, monede, elemente din piatră descoperite în zona debarcaderului bazei navale bizantine de la Păcuiul lui Soare.

Toate exponatele se constituie în argumente care vin să demonstreze continuitatea şi dezvoltarea navigaţiei în Dacia romană şi, mai apoi, în perioada de formare a poporului român.

Sfârşitul marilor invazii suportate timp de mai multe secole de români, crearea şi consolidarea statelor medievale româneşti, au favorizat o puternică înviorare a activităţii comerciale pe Marea Neagră şi la Dunărea de Jos.

Aici veneau cu pântecoasele lor corăbii, pentru a desface şi cumpăra mărfuri, negustori din marile oraşe maritime italiene Genova şi Veneţia, din îndepărtata Catalonie, şi, bineînţeles, din Imperiul Bizantin.

La rândul lor, moldovenii lui Ştefan cel Mare, cu o prezenţă îndelungată la litoralul Mării Negre, prin cetăţile-porturi Chilia şi Cetatea Albă, s-au implicat în comerţul maritim. Pânzarele moldoveneşti, apte să lupte pe apă şi să facă negoţ, transportau pe Marea Neagră mărfuri, la Istanbul şi chiar mai departe, în Marea Egee şi Mediterană, până în Creta.

Facsimile manuale, reproducând fidel vechi documente ce menţionează legăturile domnitorilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei cu alte zone ale lumii, prin intermediul navigaţiei, o impunătoare frescă întregind tabloul domniei lui Mircea cel Bătrân, domn „*de amândouă părţile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare şi singur stăpânitor al cetăţii Dârstor*”, un imens vitraliu în centrul căruia figura marelui Ştefan veghează, parcă, asupra cetăţilor, bisericilor şi pânzarelor moldave, machete de nave, arme originale, piese rare, datând din secolul al XV-lea, sunt numai câteva din exponatele cu ajutorul cărora istoria navigaţiei în evul mediu românesc capătă verosimilitate şi culoare.

Pentru aceeaşi perioadă, muzeul prezintă şi unul din cele mai valoroase obiecte aflate în patrimoniul său, o monoxilă în lungime de 10 metri, datând din secolul al XV-lea, descoperită în albia Crişului Alb.

Acest trunchi de stejar scobit, unul din puţinele păstrate ca prin minune, simbolizează mijlocul de navigaţie tradiţional al strămoşilor noştri pe râurile ţării şi pe Dunăre, atestat de izvoarele istorice din epoca invaziei lui Alexandru Macedon, până în vremea lui Vlad Ţepeş. Acestui tip de ambarcaţiune i s-au adăugat plutele, barcazele şi pânzarele.

O frumoasă frescă şi alte lucrări de grafică sunt rezervate acţiunilor navale întreprinse de flota Ţării Româneşti în timpul lui Mihai Viteazul, domnitorul primei Uniri a românilor de la 1600. Un număr mare de documente facsimilate manual, machete de nave, stampe, monede şi arme, demonstrează existenţa categorică a unei Marine româneşti, în pofida monopolului de navigaţie instituit de otomani după căderea Constantinopolului.

Preocupările domnitorilor şi dregătorilor români pentru dezvoltarea navigaţiei şi a construcţiilor de nave sunt ilustrate prin reproduceri de stampe, documente de cancelarie, grafice. Aceste preocupări şi-au găsit o fericită rezolvare în anul 1793, când vel-spătarul Enăchiţă Văcărescu, care, din dorinţa de a vedea înflorind tradiţionala flotă şi a face să prospere comerţul Ţării Româneşti, a stăruit către domnitorul Alexandru Moruzi să înfiinţeze „slujba” de corăbieri domneşti, pentru a putea transporta cu uşurinţă, acolo unde se va cere, proviziile şi zaherelele pentru Înalta Poartă. Sub

această formă a intervenit domnitorul la Poartă obţinând „slobozenia” ca Valahia să poată face şi avea „bolozane, şăici şi de toate vasele pe apa Dunărei, în compunerea ţărei [...] privilegiu ce din vremile bătrâne, de mulţi ani l-au fost pierdut”. În urma obţinerii Hatişerifului, Domnia a dat „*Hrisovul pentru corăbiile Ţării Româneşti ce sunt a umbla pe Dunăre*”, document care pune bazele constituirii primei Flote Comerciale în această matcă a vieţii şi permanenţei românilor.

Din bogata informaţie pe care acest document o pune la dispoziţie, aflăm că la promulgarea Hatişerifului, flota număra atâtea vase câte judeţe avea Ţara Românească, aceasta pentru început când „în grabă căutând am făcut şi am găsit acum întâiaşi dată câte un vas pentru trebuinţa fiesce-căruia judeţ al ţărei”. Hrisovul încuraja şi iniţiativa particulară, stabilea personalul afectat fiecărei nave, preţurile pentru navlurile corăbiilor domneşti, obligaţiile vaselor particulare să facă în fiecare an câte un transport la Brăila în interesul statului.

Un excelent facsimil manual reproduce Hrisovul. Frumuseţea miniaturilor care încadrează textul adaugă la valoarea conţinutului istoric un plus de valoare estetică, exponatul devenind, astfel, un veritabil punct de atracţie în circuitul expoziţional.

Hrisovul de la 1793 a marcat un moment deosebit de important pentru istoria Marinei Române. Aplicarea prevederilor sale a sporit simţitor numărul vaselor ce străbăteau Dunărea sub pavilion românesc şi aceasta cu mult înainte ca tratatele internaţionale să consfinţească acest drept legitim.

Aşa a fost posibil ca, 36 de ani mai târziu, când prin tratatul de la Adrianopol navigaţia pe Dunăre şi Marea Neagră a fost declarată liberă, navele româneşti sub pavilion propriu să lase în urmă „drumul fără pulbere” al bătrânului Danubiu ajungând pe mare până la Constantinopol şi în însoritele porturi mediteraneene. În acelaşi timp, apariţia primelor formaţiuni, în anii ‘30, ale armatelor naţionale permanente în Moldova şi Ţara Românească, a dat posibilitatea creării flotilelor celor două Principate. Machete reprezentând „sfertul de şaică” şi „jumătatea de şaică”, de fapt şalupe canoniere ce s-au numărat printre primele nave militare româneşti, pavilioanele acestora şi armament original pe care l-au avut în dotare, prezentarea primelor uniforme de ofiţer şi soldat ale Flotilei din Muntenia, după reglementările din 1850 şi a celor marcate de influenţa franceză, intrate în dotare după 1860, macheta primei nave propulsate de forţa aburului din dotarea flotilei de război – vaporul cu zbaturi „România”, sunt numai câteva din punctele de atracţie care contribuie la introducerea vizitatorului în atmosfera de început a epocii moderne.

Un loc aparte este acordat corabiei-machetă „Mariţa”. În anul 1834, această navă purtând numele viitoarei soţii a domnitorului Gheorghe Bibescu, construită în şantierul naval de la Giurgiu, a părăsit portul Sulina, având la bord „300 chile mari de grâu”, cu destinaţia Constantinopol. Echipajul era românesc, iar la catarg flutura pavilionul Munteniei. Evenimentul a deschis pentru românii conştienţi de rostul Marinei Comerciale în viaţa unei naţiuni, o epocă „aşa de fericită”, încât ei se credeau iar vechii domni ai Dunării şi Mării Negre.

Dar, vor mai fi necesare trei mari şi importante momente în istoria românilor – Unirea Principatelor sub Alexandru Ioan Cuza, instaurarea domnitorului Carol I în 1866 şi obţinerea Independenţei în urma războiului din 1877-1878 – pentru ca strădaniile înaintaşilor să se contureze în ceea ce va deveni Marina Română, cu cele două componente ale sale: ***navigaţia comercială***, menită să devină o instituţie de bogăţie şi mândrie naţională şi ***flota militară***, datoare să apere fruntariile de apă ale ţării şi traficul român în Marea Neagră.

Realizarea acestei mari întreprinderi a presupus nu numai depăşirea unor dificultăţi de ordin tehnic şi material, dar şi o strădanie purtată de mari oameni ai naţiei pentru schimbarea unor mentalităţi greşite ce considerau Marina un „prea mare lux naţional”.

Pe parcursul întregului muzeu, s-a urmărit prezentarea acestei problematici diverse şi demonstrarea faptului că de-a lungul istoriei, Marina s-a dovedit a fi o necesitate atât economică, cât şi militară, iar oamenii mării, implicaţi în toate momentele de restrişte ale neamului, adevăraţi eroi.

Campaniile militare din anii 1877-1878, 1913, 1916-1918 şi 1941-1945 au implicat din plin Flota Maritimă şi Fluvială Română în confruntări directe pe apă şi chiar pe uscat.

Zeci de hărţi, crochiuri, schiţe executate într-o manieră grafică de excepţie, diorame, fotografii, documente susţinute prin etalarea unor piese originale de armament şi tehnică navală, vin în sprijinul acestei afirmaţii.

O importanţă la fel de mare a fost acordată şi anilor de pace, ani în care politica navală a guvernelor a urmărit aplicarea unor programe de pregătire a viitorilor marinari şi de dezvoltare a Marinei, menite să ridice această armă la nivelul necesităţilor României Întregite. Au fost declanşate programe navale ambiţioase de achiziţionare a unor nave moderne cu o mare putere de foc, precum şi de pregătire a ofiţerilor de marină. Astfel, în anul 1881, a fost înfiinţată Şcoala de Marină cu un căpitan-comandant, un locotenent secund şi 20 de elevi. În aceste condiţii, se impunea achiziţionarea unei nave-şcoală necesară antrenării viitorilor ofiţeri de marină. În anul 1882, sosea din Anglia nava-şcoală „Mircea” care va deveni un simbol al Marinei Militare Române.

În paralel, consecvent principiului prezentării unitare a evoluţiei Marinei de Război şi Comerciale, muzeul prezintă istoria acesteia din urmă subliniind meritele acelor oameni politici cu vederi înaintate care au militat cu tărie

pentru o navigaţie autohtonă, o marină comercială proprie, pentru înfiinţarea unei societăţi naţionale de navigaţie, combătând vehement ideea de a concesiona străinilor transporturile româneşti pe Dunăre şi Marea Neagră.

Cu toate că au existat opoziţii, subestimându-se uneori chiar aptitudinile marinăreşti ale românilor, politica acestora de încurajare a marinei de comerţ naţionale a dat roade. În ultimul deceniu al secolului trecut s-au înfiinţat cele două servicii de navigaţie, *Navigaţia Fluvială Română* (1890) şi *Serviciul Maritim Român* (1895), primele instituţii de navigaţie civilă aparţinând statului, având fiecare un personal de specialitate pregătit şi un parc de nave care a crescut continuu.

Atât momentele de început, cât şi dezvoltarea pe care au cunoscut-o ulterior cele două servicii şi societăţile de navigaţie particulare româneşti sunt bogat ilustrate în Muzeul Naţional al Marinei Române prin fotografii, hărţi, grafice şi machete de nave, care completează imaginea Marinei şi a marinarilor români dintre Dunăre şi Mare. Sunt materializate, de asemenea, aspecte ale dezvoltării porturilor fluviale, ale etapelor parcurse în procesul de modernizare a portului Constanţa şi a şantierelor navale fluviale şi maritime.

După constituirea Statului naţional unitar român, întreaga perioadă interbelică a fost marcată de preocuparea factorilor de răspundere pentru organizarea şi dezvoltarea unei Marine Militare şi Civile moderne, care să-şi dovedească eficienţa în timp de pace cât şi de război.

Cu ajutorul machetelor, al lucrărilor grafice, al fotografiilor şi a numeroase obiecte originale, expoziţia de bază a muzeului ilustrează intrarea în serviciu a noi nave militare şi comerciale, a navei-şcoală „Mircea" (II), prezintă evoluţia şcolilor marinei, aspecte legate de înfiinţarea Ligii Navale Române ş.a.

Intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial a reorientat politica navală a ţării către executarea misiunilor impuse de desfăşurarea ostilităţilor, ostilităţi care pentru flota românească, ca de fapt, pentru întreaga economie naţională, au avut consecinţe dezastruoase.

Pentru îndeplinirea acestor misiuni, insuficienţa mijloacelor navale de care dispunea Marina Militară a impus rechiziţionarea, transformarea şi trecerea unor nave ale Serviciului Maritim Român sau ale unor companii particulare de navigaţie în subordinea Comandamentului Marinei Militare.

Participarea Marinei la ostilităţi este ilustrată cu fotografii, documente, obiecte care au aparţinut unor personalităţi militare şi eroi căzuţi în al Doilea Război Mondial, mine, torpile şi arme de diferite tipuri.

În ceea ce priveşte misiunile Marinei Române în perioada 23 august - 5 septembrie 1944, când navele noastre au fost dezarmate de sovietici şi duse în porturile sovietice de la Marea Neagră, ele sunt prezentate prin lucrări artistice de amploare, panouri luminoase, metalo-plastii, ordine şi medalii conferite luptătorilor români de autorităţi române şi sovietice, grafice şi documente.

Ultimele săli ale muzeului sunt dedicate perioadei de refacere a Flotei Militare şi Civile după 1947, proces care a demarat greu, mai ales datorită controlului sovietic exercitat în primii ani după război.

Concomitent cu preocupările pentru întărirea capacităţii de luptă a Marinei Militare, au evoluat şi activităţile de transport maritim, indisolubil legate de progresele economiei naţionale, de lărgirea schimburilor comerciale ale României. În condiţiile unei puternice competiţii pe plan internaţional în dezvoltarea tuturor ramurilor de transport, fenomen care a condus la o accentuată perfecţionare a fiecărui mod de transport, cu infrastructura sa şi care reprezintă o evoluţie de continuu progres tehnico-economic, au apărut noi tehnologii de transport maritim care au determinat modificarea radicală atât a navelor cât şi a instalaţiilor de manipulare.

Ultima sală a expoziţiei afectează un spaţiu deosebit ilustrării acestui proces. Într-o impunătoare vitrină centrală, alături de machetele navelor militare construite în şantierele naţionale, în frunte cu distrugătorul „Mărăşeşti", se află şi capetele de serie ale celor mai moderne nave comerciale printre care: petrolierul de 150.000 TDW „Libertatea", mineralierul de 55.000 TDW „Tomis", cargoul multifuncţional de 15.000 TDW „Rovine", nava Ro-Ro „Paşcani", specializată pentru transportul vehiculelor rutiere pe roţi, traulerul „Parâng", baza frigorifică „Polar", prima platformă de foraj marin „Gloria" şi alte machete cu nave fluviale şi tehnice.

În ansamblu, Muzeul Naţional al Marinei Române, prin zeci de machete reproducând toate tipurile de nave existente în Marina noastră militară şi comercială, de la începuturile ei şi până în zilele noastre, instrumente de navigaţie, documente şi fotografii, armament alb şi de foc, ancore, elice, lentile de faruri, drapele şi pavilioane, tablouri, exponate de o deosebită valoare ştiinţifică şi documentară, conturează în faţa publicului interesat adevărata istorie a navigaţiei române, dezvoltarea tehnicii navale, a relaţiilor comerciale şi militare ale Marinei.

Modul de expunere folosit este modern, unitar – plafonul şi pardoseala împărţite pe aceiaşi moduli, circuitul de vizitare cunoscând un flux continuu, parter, etaj, parter – încheindu-se în parcul ce oferă privitorului obiecte originale de mari dimensiuni, imposibil de expus în sălile obişnuite de muzeu. Astfel, ancore, elice, motoare, piese de artilerie navală şi antiaeriană, mine sau nave militare scoase din uz îşi află locul în această expoziţie în aer liber, căreia poziţia sa îi conferă o cuprinzătoare şi superbă panoramă a portului Constanţa.

Secția Mangalia a Muzeului Național al Marinei Române. Odată cu momentul integrării țării în structurile euroatlantice, în 2004, pentru o şi mai bună reprezentare a tradiţiilor şi istoriei marinei, Statul Major al Forţelor Navale a decis extinderea activităţii Muzeului Marinei Române prin înființarea unei filiale la Mangalia.

Astfel, în anul 2004 a fost înfiinţată Secţia Mangalia, filială a Muzeului Naţional al Marinei Române – amenajată în localul fostei Infirmerii a garnizoanei Mangalia de pe strada Portului – care cuprinde o expoziţie de armament şi tehnică navală, organizată pe servicii de luptă. Ideea înfiinţării acestui segment a venit ca o necesitate a punerii mai accentuate în valoare a tradiţiilor Bazei Navale, a portului şi a şantierelor navale din localitate.

Înfiinţarea acestei unităţi muzeale a Marinei în oraşul Mangalia a fost justificată de faptul că începând din a doua jumătate a secolului al XX-lea, Mangalia a fost principala bază navală a României. Timp de 20 de ani (1962-1982) aici a funcţionat Comandamentul Marinei Militare, două mari unităţi tactice – Divizia 42 Maritimă şi Brigada 29 Vedete, precum şi un număr de 50 de unităţi şi formaţiuni militare specializate.

Ideea a pornit de la faptul că în contextul reformei organismului militar românesc, necesar în vederea integrării în structurile euroatlantice, au fost desfiinţate mai multe unităţi de nave, fiind scoase din serviciu zeci de nave de luptă şi auxiliare care au activat între 30 şi 80 de ani în Marina Română.

Ca urmare, la vremea respectivă Muzeul Marinei Române, prin comandorul (r) Eugen Bublboacă, a semnalat Statului Major al Forţelor Navale necesitatea recuperării şi tezaurizării navelor şi ambarcaţiunilor reprezentantive, precum şi a principalelor categorii de tehnică şi armament de marină, care împreună cu documentele de arhivă, colecţiile de drapele de luptă, fotografii, medalistică, biografiile unor personalităţi şi elemente care definesc evoluţia portului comercial şi a Căpitaniei Mangalia, precum şi a celor două şantiere navale din localitate, pot alcătui un muzeu de interes local, integrat în circuitul turistic dobrogean.

Din acest punct de vedere, a fost configurată o unitate muzeală modernă şi de un real interes pentru marele public, care concentrează într-un amplasament cu o locaţie privilegiată, pe traseul care unește Municipiul Mangalia cu localitatea 2 Mai, o expoziţie originală şi captivantă. Organizarea circuitului de vizitare, precum şi tema expoziţiei valorifică latura pur tehnică a patrimoniului maritim naţional, fiind evidenţiate prioritar specificitatea şi originalitatea echipamentelor, aparaturii, tehncii de luptă, mijloacelor de transmisiuni şi de comunicaţii navale, armele sub apă, componentele artileriei şi rachetelor navale, elemente de marinărie, instrumente de navigaţie, recuzită hidrografică ş.a.

Cercetarea ştiinţifică. Obiectiv prioritar al Muzeului Naţional al Marinei Române, cercetarea ştiinţifică este o componentă activă a muzeografiei de Marină, materializată în numeroase studii, lucrări de cercetare şi articole incluse în fondul documentar al instituţiei, susţinute în cadrul sesiunilor şi forurilor ştiinţifice de profil sau publicate în diferite publicaţii şi lucrări de specialitate.

Sub îngrijirea colectivului ştiinţific al Muzeului Naţional al Marinei Române, în anul 1999, la Editura Modelism din Bucureşti a apărut *Monografia Muzeului Marinei Române. 1969-1999*, lucrarea dedicată împlinirii a 30 de ani de activitate a celor ce au pus bazele unei adevărate instituţii de cultură. Pe parcursul a 120 de pagini, sunt trecute în revistă etapele organizării muzeului, elementele ce cuprind expoziţia de bază, colecţiile, precum şi personalul ce a funcţionat aici de la începuturi şi până la momentul aniversar. Sunt amintiţi directorii instituţiei, dar şi donatorii, cei fără de care muzeul nu ar putea exista.

În rândul publicaţiilor elaborate cu aportul colectivului ştiinţific se numără „Anuarul Muzeului Naţional al Marinei Române". Apariţia acestuia a fost posibilă cu ajutorul Companiei Naţionale Administraţia Porturilor Maritime Constanţa, la a cărei editură au văzut lumina tiparului primele zece tomuri (1999-2007) şi mai apoi, sub egida Editurii Muzeului Naţional al Marinei Române. Tradiţia a început în 1998 cu primul Anuar, ce cuprinde lucrările de cercetare ştiinţifică ale specialiştilor Muzeului Naţional al Marinei Române precum şi ale invitaţilor la tradiţionala *Sesiune de comunicări ştiinţifice* organizată de instituţia gazdă împreună cu sprijinul generos al Fundaţiei „Hanns Seidel". O premieră a constituit-o însă, volumul VII/2004, prin apariţia sa în limba engleză şi prin aceea că a cuprins lucrările a peste 30 de specialişti străini şi români prezenţi la *Primul Congres de Istorie Navală din România* organizat de Muzeul Marinei Române, împreună cu partenerul său tradiţional, Fundaţia „Hanns Seidel".

Anul acesta „Anuarul Muzeului Naţional al Marinei Române" va ajunge la tomul XXII, continuând astfel o tradiţie atât de voloroasă pentru istoria marinei şi istoricii ei.

Cu timpul, participarea la sesiunea ştiinţifică anuală a Muzeului Naţional al Marinei Române s-a amplificat şi s-a diversificat. Pe lângă lucrările de istorie a marinei şi istorie militară s-au abordat şi subiecte de istorie generală, istorie geopolitică şi geostrategie, memorialistică, arhivistică, biblioteconomie, restaurare şi conservare a patrimoniului, istorie a tehnicii, devenind tot mai clar faptul că numai prin interdisciplinaritate se pot înţelege cu adevărat evenimentele care dau un anumit curs istoriei.

Prin urmare, lucrările tradiţionale şi-au schimbat „calibrul" şi de acum şase ani au început să se desfăşoare ca şi Conferinţă Ştiinţifică Naţională cu titlul: *Dunărea şi Marea Neagră în spaţiul euroasiatic. Istorie, relaţii*

politice şi diplomaţie. Manifestarea a căpătat şi un periodic propriu, cu apariţie anuală şi acelaşi nume ca al Conferinţei şi care în 2019, va ajunge la cel de-al şaptelea tom.

Nu trebuie omisă nici participarea specialiştilor Muzeului Naţional al Marinei Române la sesiuni şi congrese ştiinţifice. Printre instituţiile la care s-a spus „prezent" constant se numără: Universitatea Naţională de Apărare „Carol I", Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu, Universitatea ,,Dunărea de Jos" Galaţi, Universitatea ,,Ovidius" Constanţa, Academia Navală „Mircea cel Bătrân" Constanţa, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" Bucureşti, Institutul de Studii Sud-Est Europene Bucureşti, Universitatea Bucureşti, Institutul de Turcologie şi Studii Central-Asiatice Cluj-Napoca, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol" Iaşi, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Naţională a României, Muzeul de Artă al României, Muzeul Naţional de Istorie a României, Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa, Complexul Muzeal de Ştiinţe ale Naturii Constanţa, Muzeul de Artă Constanţa, Biblioteca Judeţeană „I. N. Roman" Constanţa, Biblioteca Judeţeană „V. A. Urechia" Galaţi, Muzeul de Istorie al Municipiului Bucureşti, Complexul Muzeal Naţional „Moldova" din Iaşi, Muzeul Naţional de Istorie Naturală „Grigore Antipa" Bucureşti, Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I", Muzeul de Istorie „Paul Păltânea" Galaţi, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, Muzeul Judeţean „Teohari Antonescu" Giurgiu, Muzeul Naţional „Brukenthal" Sibiu, Muzeul Judeţean Arad, Muzeul „Callatis" Mangalia, Muzeul „Casa Mureşenilor" Braşov, Muzeul Ţării Făgăraşului „Valer Literat" Făgăraş, Arhivele Naţionale Bucureşti, Serviciul Istoric al Armatei, Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice ,,General Radu Rosetti" Piteşti, Serviciile Judeţene ale Arhivelor Naţionale Constanţa, Mehedinţi, Galaţi şi Giurgiu, Colegiul ,,Mediensis" Mediaş ş.a.

În ceea ce priveşte rezultatele activităţii de cercetare, specialiştii Muzeului Naţional al Marinei Române au publicat de-a lungul anilor lucrări care au valorificat propriile cercetări desfăşurate pe marginea unor teme specifice. Menţionăm câteva dintre titluri: Constantin Scarlat, *Geografie submarină*, Editura Terra, Bucureşti, 1970; Nicolae Petrescu, *Marinari prin ploi de foc. 1877-1878*, Editura Militară, Bucureşti, 1978; Constantin Scarlat, *Ţărmul nevăzut al Mării Negre*, Editura Militară, Bucureşti, 1982; Constantin Scarlat, *Acvanauţii – temerarii adâncurilor*, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1984; Constantin Scarlat, *Itinerarii subacvatice la Istru şi Pontul Euxin*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1988; Valentin Donici, *Veteranul valurilor*, Editura Militară, Bucureşti, 1977; Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială română. Un secol de istorie modernă (1895-1995)*, Editura Fundaţiei „Andrei Şaguna", Constanţa, 1995; Ion Ionescu, *Politica Rusiei în bazinul Mării Negre,* Editura Militară, Bucureşti, 1998; Carmen Atanasiu, Mariana Cojoc, Andreea Atanasiu, *Navigaţie şi ... politică*, Editura Muntenia&Leda, Constanţa, 2001; Georgeta Borandă, Ion Ionescu, Marian Moşneagu, *Noi contribuţii la istoria marinei române,* Editura Muntenia&Leda, Constanţa, 2001; Carmen Atanasiu, *Problema suveranităţii României la Dunăre şi „Navigaţia Fluvială Română" (1919-1945),* Editura „NELMACO", Bucureşti, 2003; Carmen Atanasiu, *Yacht Club Regal Român. Scurtă Istorie,* Editura Yacht Club Român, Bucureşti, 2010; Marian Moşneagu, *Ziua Marinei la români*, Editura Companiei Administraţia Porturilor Maritime, Constanţa, 2002; Marian Moşneagu, *Cultul apelor la români*, Editura Companiei Naţionale Administraţia Porturilor Maritime Constanţa, Constanţa, 2004; Marian Moşneagu, *Politica navală postbelică a României (1944-1958)*, Editura „Mica Valahie", Bucureşti, 2005; Valentin Ciorbea, Georgeta Borandă, *Istoricul crucişătorului „Elisabeta"*, Editura Ovidius University Press, Constanţa, 2004; xxx, *Statul Major al Forţelor Navale. 1860-2005. Tradiţii şi perspective*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2005 (ediţia a doua, revăzută şi completată, a fost publicată la aceeaşi editură în anul 2010 cu prilejul momentului aniversar al Forţelor Navale: 1860-2010), Silvia Ioniţă, *Relaţiile româno-iugoslave de la conflict la cooperare (1945-1956)*, Editura CTEA, Bucureşti, 2018, Andreea Atanasiu-Croitoru, *Veneţia şi Genova în Marea Neagră. Nave şi navigaţie (1204-1453),* Muzeul Brăilei-Editura Istros, Brăila, 2008; Andreea Atanasiu-Croitoru, *Marea Neagră. Puteri maritime-puteri terestre (secolele XIII-XVIII)* (coautor), Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2006; Andreea Atanasiu-Croitoru, *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie* (coautor), Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2011; Andreea Atanasiu-Croitoru, *Pagini de istoria Marinei Române,* Editura SITECH, Craiova, 2012.

Înfiinţarea Editurii Muzeului Naţional al Marinei Române, în anul 2006, a facilitat în ultimii ani publicarea unor noi titluri semnate de specialişti ai instituţiei. Amintim următoarele volume: Olimpiu Manuel Glodarenco, *Operaţiile aero-navale în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, Constanţa 2006, Olimpiu Manuel Glodarenco, *Acţiunile navale din Marea Mediterană în timpul primei conflagraţii mondiale*, Constanţa 2008; Andreea Atanasiu, *Evoluţia navigaţiei la Dunărea de Jos şi Marea Neagră în Evul Mediu Românesc*, Constanţa, 2006; Andrei Vochiţu, *Simbolistica războaielor eshatologice. Apocalipsa după Ioan şi manuscrisele de la Marea Moartă*, Constanţa, 2006; Florin Stan, *Portul Constanţa – poartă deschisă evreilor spre „Ţara promisă". Studii privind „problema evreiască" în România. 1938-1944*, Constanţa, 2007; Andreea Atanasiu, *Instrumente de navigaţie din colecţia Muzeului Marinei Române – Catalog / Navigation istruments from the Romanian Naval Museum collection – Catalogue,* Constanţa, 2007; Andreea Atanasiu, Olimpiu Manuel Glodarenco, *Aspecte ale istoriei Marinei Militare Române din perioada 1859-1945, în colecţia de fotografii a Muzeului Marinei Române*, Constanţa, 2007; xxx, *Muzeul Marinei Române. Album de colecţii*, Constanţa, 2008; Andrei Vochiţu, *Tunuri navale istorice în Marina Română/Historical Naval Guns from Romanian Navy*, Constanţa, 2011; Dan-Dragoş Sichigea, *Jurnalul de război al comandamentului „Amiral Marea Neagră",* Constanţa, 2017; Andreea Atanasiu-

Croitoru, *Pagini de istorie militară,* Editura Muzeului Marinei Române, Constanţa, 2016; Carmen-Irène Atanasiu, Andreea Atanasiu-Croitoru, *Marina în pictura şi literatura română. VALENTIN DONICI*, Constanţa, 2018 ş.a.

În ultimii ani, la Editura Muzeului Marinei Române au mai fost publicate sub coordonarea specialiştilor instituţiei volume de studii, precum: *1918-2008. 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, Constanţa, 2008 (coordonatori: Olimpiu-Manuel Glodarenco, Ion Rîşnoveanu, Marian Zidaru); *Forţele Navale Române. 150 de ani de tradiţie – volum de studii*, 2010 (coordonatori: Olimpiu-Manuel Glodarenco, Florin Stan, Andrei Vochiţu) şi *Studia in honorem magistri ION CALAFETEANU LXX. Istorie şi istoriografie contemporană*, 2010 (coordonator: Florin Stan); *România în focul războiului (1941-1945). Volum de studii*, 2011 (coordonator: Olimpiu-Manuel Glodarenco; xxx, *Flota Maritimă Comercială Română. Între tradiţie şi actualitate,* 2011 (coordonatori: Carmen Irène Atanasiu, Andreea Atanasiu-Croitoru); xxx, *Studia varia in Honorem Professoris Panait I. Panait octogenarii*, 2011 (coordonator: Andreea Atanasiu-Croitoru); Contraamiral Petre George, *O istorie navală în date,* 2013 (editor: Carmen Irène Atanasiu); xxx, *Muzeul Marinei Române. Album de colecţii, 1969-2014*, 2013 (coordonator: Andrei Vochiţu) ş.a.

Sub egida Editurii Muzeului Naţional al Marinei Române au publicat şi autori din afara instituţiei, precum: Virgiliu Moroianu, Marian Zidaru, Gabriel-Felician Croitoru, Costin Scurtu, Cornel Marinescu, Neculai Iurea, Dan Leahu, Petre George, Ioan Damaschin, Vasile Mărculeţ ş.a.

Majoritatea titlurilor publicate la editură au fost distinse de către Asociaţia ,,Clubul Amiralilor" cu premiile ,,Viceamiral Ion Bălănescu" şi ,,Colonel Mihail Drăghicescu" pentru carte de marină.

Începând cu anul 2010, Editura Muzeului Naţional al Marinei Române participă la prestigiosul Salon de carte „POLEMOS – istorie, ştiinţe politice, securitate şi apărare", organizat de Editura Militară şi Societatea Scriitorilor Militari în cadrul Cercului Militar Naţional şi la Târgul „Carte la Nisip" de la Mangalia.

Activităţi culturale. *Simpozioane.* Prin menirea pe care o are, Muzeul Naţional al Marinei Române desfăşoară o gamă largă de activităţi culturale, de la cele ordonate de Statul Major al Forţelor Navale la manifestări organizate în colaborare cu instituţii de cultură civile sau asociaţii profesionale din Constanţa sau din afara ei.

O constantă în activitatea Muzeului Naţional al Marinei Române o constituie activităţile dedicate unor momente importante în istoria poporului român, şi ne referim aici la 24 ianuarie – Ziua Unirii Moldovei cu Ţara Românească, 15 august – Ziua Marinei Române, 25 octombrie – Ziua Armatei Române, 14 noiembrie – Ziua Dobrogei, 1 decembrie – Ziua Naţională a României, cu aceste prilejuri organizându-se simpozioane itinerante în garnizoanele de marină de la Dunăre, mare şi de la Bucureşti şi Ziua Porţilor Deschise la sediul muzeului. În acelaşi timp, pe parcursul anului, tot prin simpozioane itinerante atunci când este nevoie sau la sediul unităţilor celebrate, se marchează Ziua Flotei, a Scafandrilor Militari, a Flotilei de Dunăre sau Ziua Statului Major al Forţelor Navale.

Simpozioane s-au organizat şi se organizează în continuare şi la sediul muzeului, putându-se da doar câteva exemple: Simpozionul naţional de cartofilie, filatelie şi numismatică, organizat în colaborare cu Asociaţia Filateliştilor „Tomis"; Simpozionul „Anghel Saligny în lumea porturilor româneşti" organizat cu ocazia celebrării a 150 de ani de la naşterea lui Anghel Saligny; Simpozionul dedicat Zilelor oraşului Constanţa „Constanţa-poarta României spre lumea largă. Arhivele Naţionale în contextul procesului de integrare a României în Uniunea Europeană", organizat în colaborare cu Direcţia Judeţeană Constanţa a Arhivelor Naţionale; Simpozion organizat anual cu prilejul aniversării înfiinţării Ligii Navale Române, şi similar, unul dedicat înfiinţării Corpului Maiştrilor Militari de Marină, în colaborare cu cele două asociaţii profesionale; Simpozionul „Flota Maritimă Comercială – 115 ani. Trecut. Prezent. Viitor", organizat împreună cu Liga Navală Română – filiala Constanţa ş.a.

O activitate de marcă a Muzeului Naţional al Marinei Române este cea a expoziţiilor temporare. Ideea de a găzdui în Saloanele unui muzeu de istorie, ştiinţă şi tehnică, expoziţii de artă a cucerit publicul încă de la început. Este greu de contabilizat numărul expoziţiilor sau al expozanţilor, dacă ne gândim că în cincizeci de ani de activitate s-au vernisat anual, în medie circa 10-15 expoziţii.

Pentru că nu putem face o prezentare exhaustivă a acestora, fără a risca să omitem pe cineva, ne limităm a aminti acei autori şi acele expoziţii care au deschis un drum prin noutatea prezentată. Menţionăm aici expoziţii de icoane pe sticlă şi lemn ale preoţilor Nicolae Călugăr (Odorheiul Secuiesc) şi Vasile Trif (Baia Mare), expoziţii de pictură, grafică, tapiserie, sculptură semnate de Teodosia Avram, Monica Radosav, Maria Esichian, Elena Stănescu, Toma Medeleanu, Anca Donici, Laurenţiu Midvichi, artistul japonez Takashi Ono ş.a. Pe aceeaşi linie subliniem colaborările cu Academia de artă „Luceafărul" din Bucureşti (13 expozanţi, 250 de lucrări), Studioul de Arte al Armatei, Careul Artelor Vizuale „Comandor Val Donici" (preşedinte Anca Donici) şi Atelierul de Arte Vizuale „Amfora" (preşedinte Nynna Vizireanu), cu ultimele două asociaţii colaborarea fiind constantă.

De-a lungul timpului s-au remarcat expoziţiile de pictură marină semnate: Eugen Ilina, Mircea Popiţiu, Alexandru Ghinea, artistul spaniol Edurado Diez sau ale regretaţilor Valentin Donici, Ovidiu Ionescu şi Traian Marinescu sau cele de expoziţii de navomodele coordonate de Cornel Costiniuc sau expoziţiile-concurs „Cupa Tomis" (organizată

în colaborare cu Clubul „Farul" Constanţa şi Federaţia Română de Navomodelism) şi „Cupa Tomis" (organizată în colaborare cu Asociaţia Modelism „Tomis" Constanţa).

Dintre expoziţiile cu valoare de inedit enumerăm: „Marina Regală Olandeză – Glorie şi pace", organizată în colaborare cu Biroul Ataşatului Militar al Olandei; expoziţia ,,Tehnici şi tehnologii de scufundare", în colaborare cu Centrul de Scafandri Constanţa; expoziţia cu tema „Mijloace de comunicare. Restituiri muzeistice", în colaborare cu Muzeul Ştiinţei şi Tehnicii „Ştefan Procopiu" din Iaşi; expoziţia ,,Hidrografia românească în secolul XX" – 75 de ani de la înfiinţarea Serviciului Hidrografic Maritim, precursorul actualei Direcţii Hidrografice Maritime; expoziţia ,,Nevruzul – sărbătoarea primăverii în cultura turcă", organizată în colaborare cu Consulatul General al Republicii Turcia la Constanţa; expoziţia foto-documentară ,,Ofiţeri de marină în diplomaţia românească" (în care au fost expuse fotografii, documente, plachete şi numeroase obiecte personale aparţinând comandorilor Petru Telegescu, Aurel Duşa, Gavril Pop, Farcaş Ştefan Nicolae, Petru Voicu, Nicolae Dragnea, viceamiral Preda Fundăţeanu, contraamiralului Mişu Petrovici şi contraamiralului Gheorghe Dumitrescu); expoziţia foto-documentară ,,Ofiţeri de marină specializaţi în Franţa în a doua jumătate a secolului XIX şi începutul secolului XX", dedicată împlinirii a 140 de ani de când primul ofiţer de marină Nicolae Demetrescu-Maican a fost admis la Şcoala navală din Brest, în colaborare cu viceconsulul onorific al Franţei la Constanţa, Jean-Marie Decaux; expoziţia dedicată Marinei turce şi lui Piri Reis, celebrul amiral şi cartograf a lui Suleyman Magnificul, organizată în colaborare cu Consulatul General al Republicii Turcia la Constanţa şi „Yunus Emre" – Centrul Cultural Turc Constanţa.

Mai menţionăm aici şi valoroase expoziţii de fotografie, precum: „Prieteni de peste mări", organizată în colaborare cu ataşaţii militari ai Greciei şi Turciei acreditaţi la Bucureşti, „Brest – 2004", expoziţie organizată în colaborare cu Consulatul onorific al Republicii Franceze la Constanţa, Alianţa Franceză şi Clubul Foto „Reflex"; ,,... în drum spre Stalingrad", organizată în colaborare cu Fundaţia „Fantom" şi Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" din Piteşti, „Sankt Petersburg – Omul şi oraşul", organizată împreună cu Comitetul de Relaţii Externe şi Turism al oraşului Sankt Petersburg şi Consulatul General al Federaţiei Ruse la Constanţa, „Martori evrei ai unui secol românesc", iniţiativă a Centrului European pentru Cercetare şi Documentare Viena; ,,Cazinoul Constanţei la un secol de inaugurare", în colaborare cu Serviciul Judeţean al Arhivelor Statului Constanţa, arhitectul Radu Cornescu şi Agenţia de Publicitate ,,Groove Hour"; expoziţia „Calea de la război la pace – Fotografii ale luptelor de la Çanakkale", organizată împreună cu Consulatul General al Republicii Turcia la Constanţa şi Asociaţia Oamenilor de Afaceri Turci din Dobrogea; expoziţia „Aviatori români în Africa australă – Angola 1981-1982. Grupul Sirius", în colaborare cu Asociaţia Română pentru Propaganda şi Istoria Aeronauticii (ARPIA).

În ceea ce priveşte exclusiv valorificarea patrimoniului Muzeului Naţional al Marinei Române putem spune că aceasta este o activitate constantă şi de mare succes de public şi marcăm aici următoarele expoziţii temporare: „Armata Română în perspectiva evoluţiei armamentului" (etalare de armament), expoziţii dedicate pictorilor marinişti Eugen Şerbin şi Dimitrie Ştiubei, expoziţia cu tema „Oameni generoşi" (dedicată persoanelor care au îmbogăţit prin donaţii patrimoniul instituţiei), expoziţii de navomodele, carte rară, cărţi poştale şi documente, uniforme şi elemente de uniforme ş.a.

La capitolul „expoziţii", un eveniment important l-a constituit participarea Muzeului Naţional al Marinei Române la expoziţia internaţională „Cristofor Columb – nava şi marea", organizată la Genova, în perioada 15 mai-15 august 1992, între standurile altor 56 state particpante. Tot un reper al participărilor internaţionale va rămâne şi standul Muzeului Naţional al Marinei Române de la Institutul Cultural Român din Londra, expoziţie ce a marcat Centenarul Marii Uniri.

Nu putem încheia fără a menţiona aici două expoziţii temporare, cu valoare de simbol, pe care Muzeul Naţional al Marinei Române le găzduieşte cu intenţia de a fi etalate cu o anumită periodicitate. Este vorba despre un modul expoziţional dedicat Paraşutiştilor Militari şi un altul dedicat Cercetaşilor Marini, colaboratori de bază ai muzeului.

Alte activităţi culturale. Între misiunile muzeului se numără desigur, şi alte tipuri de activităţi culturale. Trecem în revistă manifestările pe care Muzeul Naţional al Marinei Române le desfăşoară permanent şi ne referim aici la lansări de carte, work-shop-uri, festivaluri, concerte, evocări, mese rotunde. La fel de importante sunt şi Zilele Porţilor Deschise, detaşându-se prin amploare şi număr de vizitatori *Noaptea Muzeelor* şi *Ziua Marinei Române*.

Una din activităţile de bază a fost efectuarea ghidajelor în muzeu. În afara vizitatorilor români, foarte mulţi oaspeţi de pe întreg mapamondul au trecut şi trec pragul Muzeului Naţional al Marinei Române, muzeografi precum Georgeta Borandă, Sorin-Maxim Ursu, Carmen-Irène Atanasiu, Andrei Vochiţu, Tanţa Mândilă, Andreea Atanasiu-Croitoru, Dan-Dragoş Sichigea şi Silvia Ioniţă fiind mereu pregătiţi să ofere ghidaje sau alte explicaţii necesare în limbi străine.

Enumerăm doar câteva din delegaţiile din perioada programului „Partnership for Peace", BLACKSEAFOR sau de după intrarea ţării noastre în NATO, care au vizitat muzeul: viceamiral Gregory Johnson, comandantul Flotei a VI-a a Statelor Unite ale Americii, alături de Statul său Major, amiral Marcello Dufonno, comandantul Flotei Italiene, în fruntea unui grup de ofiţeri, viceamiralul Yalgin Ertijna, comandantul Poliţiei de Frontieră din Republica Turcă, care a condus o

delegaţie de ofiţeri, colonel (r) R. Goldsmith, reprezentantul Ambasadei Britanice, delegaţia franceză însoţită de Consulul Onorific al Franţei la Constanţa, Jean-Marie Decaux; ataşatul naval pe lângă Ambasada Greciei la Bucureşti, căpitan comandorul Christos Diplas, căpitan Omer Halit, comandantul Forţelor Navale Turce în Marea Neagră; vizita staff-ul de comandă al navei ,,La Motte Picquet", vizita directorului revistei spaniole de specialitate „Fuertes Militares de lo Mundo Historia Militar", Dionisio Garcia; delegaţia Universitatăţii Naţionale de Securitate din Israel, condusă de general-maior Gershan Hacomen; comandantului Flotei a VI-a a Statelor Unite ale Americii, viceamiral James G. Foggo III; vizita comandantului Marinei Militare Bulgare, contraamiral Mitko Petev; vizita unei delegaţii militare franceze, condusă de viceamiral Charles-Henri du Che, comandant al forţelor militare franceze din Marea Mediterană ş.a.

Un eveniment deosebit l-a constituit amplasarea Troiţei Marinarilor în parcul expoziţional al Muzeului Naţional al Marinei Române, la 14 august 2002. Acum, la 17 ani de la sfinţire, un adevărat reper pentru muzeu, Troiţa a fost rodul colaborării dintre directorul de atunci al Muzeului Naţional al Marinei Române, comandorul dr. Marian Moşneagu şi preotul Vasile Trif. Monumentul a fost ridicat în cinstea Marinei Militare şi a celei Civile, dar şi a Sfintei Fecioare Maria. Troiţa este confecţionată din lemn masiv, de o frumuseţe aparte, înaltă de 5,5 metri, având sculptat chipul Sfintei Fecioare Maria, Iisus răstignit pe cruce dar şi o timonă. Monumentul este realizat de preotul Vasile Trif, preot ortodox român la parohia „Sfânta Treime" din Baia Mare, membru al Asociaţiei Artiştilor Plastici Amatori din aceeaşi localitate.

Concluzii. Muzeul Naţional al Marinei Române contribuie la formarea conştiinţei istorice şi este singura instituţie din Marina Militară care are inclus ca obiectiv prioritar în statutul propriu cercetarea ştiinţifică; totodată, păstrează memoria înaintaşilor pentru generaţiile care urmează, înscriindu-le efortul, strădania şi reuşitele în patrimoniul universal.

Exponatele şi fondul său documentar au inspirat istoricilor, muzeografilor, artiştilor şi cercetătorilor proprii, din instituţiile militare de învăţământ ale Marinei ca şi din alte instituţii de profil şi centre de cultură din armată şi societatea civilă, pagini inedite de istorie navală şi militară, precum şi lucrări de certă valoare ştiinţifică şi artistică.

Rolul de avizat păstrător al valorilor materiale şi spirituale, din care derivă ineditul exponatelor etalate cu generozitate publicului vizitator, a fost permanent corelat cu activitatea de investigare şi introducere în circuitul ştiinţific a fondurilor arhivistice naţionale şi a colecţiilor particulare.

Racordat la trecut, dar mereu în pas cu prezentul, Muzeul Naţional al Marinei Române a venit în întâmpinarea cadrelor Forţelor Navale, a elevilor şi studenţilor marinari, a tinerilor în general, facilitându-le contactul direct cu simbolurile unei profesii de excepţie, profesie care a acceptat şi promovat oameni de excepţie; a fost locul în care societatea civilă a descoperit temeiurile pentru care merită să preţuiască spiritualitatea marinărească, a fost şi rămâne amfitrionul unor autentice acte de cultură, amfiteatrul în care sunt evocate şi elogiate momente cruciale din istoria neamului românesc, faptele de arme ale marinarilor şi figuri de eroi pentru care Dunărea şi Marea au fost suport şi argument pentru profesia de marinar.

Bibliografie

Aldea, Carmen, Doinița, *Vă prezentăm Muzeul Marinei Române,* în „Scânteia Tineretului", 26, nr. 6498, 8 aprilie 1970.

Almășan, E., *Vă prezentăm Muzeul Marinei Române,* în „Viața Militară", nr. 5, 1984.

Anghel, Lucia, *Muzeul Marinei Române. Un obiectiv cultural de mare interes*, în „Dobrogea Nouă", 42, nr. 12695, 9 iulie 1989.

Arhivele Militare Naționale Române, Fond Inspectoratul General al Marinei, Dosar 1020/1938, f. 19, f. 20, f. 21, f. 29.

Atanasiu, Carmen, *Muzeul Marinei – păstrător de istorie și spiritualitate românească,* în „Analele Dobrogei", s.n. an I, nr. 1 / 1995.

Atanasiu, Carmen, *Aspecte din istoria Marinei comerciale prezente în expoziția de bază a Muzeului Marinei Române din Constanța*, în „Revista Muzeelor și monumentelor. Muzee", 6 / 1985.

Atanasiu, Andreea, *Instrumente de navigaţie din colecţia Muzeului Marinei Române / Navigation instruments from the Romanian Naval Museum collection,* Constanţa, Editura Muzeului Marinei Române, 2007.

Atanasiu-Croitoru, Andreea, *Bunuri de tezaur de pe navele militare istorice româneşti,* în „Buletinul Muzeului Militar Naţional *Regele Ferdinand I*", serie nouă, 10 – 11, Bucureşti, 2013.

Atanasiu-Croitoru, Andreea, *Muzeul Marinei Române - 45 de ani de existenţă,* în „Buletinul Forţelor Navale", Nr. 20/2014, Serie Nouă, revistă editată de Statul Major al Forțelor Navale,Tipografia Direcţiei Hidrografice Maritime, Constanţa.

Atanasiu, Carmen, *Muzeul Marinei – păstrător de istorie şi spiritualitate românească,* în „Analele Dobrogei", s.n., an I, nr. I/1995.

Atanasiu, Carmen, Irène, Atanasiu-Croitoru, Andreea, *Marina în pictura şi literatura română. VALENTIN DONICI,* Constanţa, Editura M.N.M.R. (Muzeului Naţional al Marinei Române), 2018.

Atanasiu, Andreea, Glodarenco, Olimpiu Manuel, *Aspecte din Istoria Marinei Militare Române în colecția de fotografii a Muzeului Marinei Române,* Constanța, Editura Muzeului Marinei Române, 2007.

Bejan, Anton (coordonator), *Dicţionar Enciclopedic de Marină*, Bucureşti, Editura Societăţii Scriitorilor Militari, 2006.

Borandă, Georgeta, *Dotarea cu arme sub apă a Marinei Militare Române în perioada 1900–1945 – lucrare de cercetare*, 1998, Fondul documentar al Muzeului Naţional al Marinei Române, cota I/645.

Borandă, Georgeta, *Istoria marinei române reflectată în medalistica naţională – lucrare de cercetare* din Fondul documentar al Muzeului Naţional al Marinei Române, 1994, cota I/640.

Borandă, Georgeta, *Istoricul uniformelor marinei militare române,* în *Momente din istoria marinei române – lucrări de cercetare,* Fondul documentar al Muzeului Naţional al Marinei Române, 1982, cota I/290.

Cioenaru, Gheorghe, *Să ne îndreptăm pașii și sufletul spre Muzeul Marinei Române din Constanța*, interviu cu comandor Gheorghe Cioenaru, director, în „Cuget Liber", 3, nr. 323, 8 martie 1991, p. 2 – Aurelia Voineagu.

Constandache, Costin, *Muzeul Marinei Române – Contribuție meritorie la educarea patriotică a tinerei generații*, în „Dobrogea Nouă", 29, nr. 85 – 90 , 11 aprilie 1976.

Constandache, Costin, *Muzeul Marinei – o rubrică interesantă în viața culturală a municipiului. File de istorie,* în „Dobrogea Nouă", 24, nr. 7012, 6 martie 1971.

Crăciunoiu, Cristian, *Muzeul Marinei Române aşezământ de cultură şi tradiţie,* în „Corăbii străbune", Bucureşti, Editura Sport, Turism, 1982.

Daraban, Adriana, *Muzeul Marinei*, în „Albina", 73, nr. 30, (1178), 30 iulie 1970.

Dumitrașcu, Gheorghe, *Muzeul Marinei Române din Constanța – galerie de artă,* în „Litoral", 19, nr. 1926, 15 august 1989.

Dumitrașcu, Gheorghe, *„Sălile de piatră" ale Muzeului Marinei Române,* în „Litoral", 19, nr. 1899, 14 iulie 1989.

Dumitrașcu, Gheorghe, *Expoziție a cercetătorilor exploratorului oceanografic Cousteau la Muzeul Marinei Constanța,* în „Ocrotirea naturii și a mediului înconjurător" 19, nr. 1, 1975.

Greavu, Cornel, *Muzeul Marinei Române – prezent și perspective,* în „Curier", an I, nr. 17, octombrie 1990.

Greavu, Cornel, *Dacii și romanii – personaje alegorice la Muzeul Marinei Române. Constanța turistică,* în „Litoral", 18, nr, 1857, 25 septembrie 1988.

Greavu, Cornel, *Investigarea fondurilor de fotografii din biblioteci, arhive şi colecţiile particulare – surse importante de îmbogăţirea patrimoniului Muzeului Marinei Române,* în *Momente din istoria Marinei Române – lucrare de cercetare*, 1986.

Greavu, Cornel, *„Le Jazon" în față la Agigea, (Galionul de corabie) expus în Muzeul Marinei Române din Constanța,* în Almanahul enciclopedic „Contemporanul", 1985.

Herța, Ilie, *S-a redeschis Muzeul Marinei Române din Constanța,* în „Cuget Liber", 2, nr. 66, 10 martie 1990.

Iancu, Dorin, *Muzeul Marinei*, în Almanah Estival – „Vacanța '87", 1987.

Iancu, Dorin, *Inaugurarea Muzeului Marinei Române,* în „Dobrogea Nouă", 22, nr. 6524, 5 august, 1969.

Ionescu, Ion, Atanasiu, Carmen, Borandă, Georgeta, Moşneagu, Marian, Greavu, Cornel, *Muzeul Marinei Române. 1969 – 1999,* Bucureşti, Editura Modelism, 1999.

Manta, Ion, *Câteva date despre... Muzeul Marinei Române,* în „Scânteia Tineretului", 45, nr. 12462, 28 iunie 1989.

Marin, Gheorghe (coordonator), *Enciclopedia Armatei României*, București, Editura CTEA, 2009.

Moldovan, Jianu, *Muzeul Marinei Române, o instituție culturală de excepție,* în „Litoral", 18, nr. 1814, 5 august 1988, p. 3 – Constantin Cioroiu.

Moldovan, Jianu, *Muzeul Marinei Române (Înființarea muzeului, organizare),* în „Scânteia Tineretului", 42, nr. 11405, 31 ianuarie 1986.

Nicolescu, Corina, *Muzeologie generală,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.

Novac, Lidia, *Muzeul Marinei Române,* în Almanahul „Șoimii patriei '90", 90.

Petrescu, Paul, *Dimensiunea mării (Prezentarea Muzeului Marinei Române)* în „Contemporanul", nr. 29 13 iulie 1973.

Petrescu, Nicolae, *Muzeul Marinei Române din Constanța,* în „Tehnium", 13, nr. 10, octombrie 1983.

Popa, Petre, *Amiralul Nelson... la Constanța. (Două piese de mare interes la Muzeul Marinei Române: lentila farului din Tuzla; fragment din puntea navei engleze „Victory"). Faptul divers,* în „Scânteia", 44, nr. 10065, 29 decembrie 1975.

Popovici, Ion, *Un cerc cu largă audiență „Prietenii muzeului" la Muzeul Marinei Române,* în „Dobrogea Nouă", 42, nr. 12689, 2 iulie 1989.

Preda, Vasile, *Muzeul de inimă, despre „Hrisovul corăbiilor ce sunt a umbla pre Dunăre",* în „Viața Militară", 41, nr. 7, iulie 1988.

Radu, Aurel, *Muzeul Marinei Române la un an de existență. Atracțiile litoralului*, în „Informația Bucureștiului", 18, nr. 52 – 62/1, 24 iulie 1970.

Raicu, Ion, *Muzeul Marinei Române (Prezentare, metodologia organizării). 40 de ani de realizări în muzeografia românească,* în „Revista muzeelor și monumentelor. Muzee", nr. 5, 1984.

Săvoiu, Ion, *Muzeul Marinei din Constanța,* în „Viața Militară", 27, nr. 6, iunie 1974.

Teodorescu, Daniela, *Muzeul Marinei Române,* în „Cutezătorii", 21, nr. 22, 4 iunie 1987.

Ungureanu, Dragoş, *Evoluţia armelor şi uniformelor militare din Evul Mediu până în timpul celui de-al Doilea Război Mondial,* www.cimec.ro>Istorie, 2004

Ursu, Sorin-Maxim, Borandă, Monica, *Restaurarea turelei de imersiune din completul U.L.I.S.,* în „Anuarul Muzeului Marinei Române, tom X", Constanţa, Editura Companiei Naţionale Administraţia Porturilor Maritime S.A. Constanţa, 2008.

Vochiţu, Andrei, *Tunuri Navale Istorice în Marina Română,* Constanţa, Editura Muzeului Marinei Române, 2011.

Vochiţu, Andrei (coordonator), *Muzeul Marinei Române. Album de colecţii. 1969 – 2014*, Constanța, Editura Muzeului Marinei Române, 2014.

MANUSCRISUL UNEI PIESE DE TEATRU: „REȚETA FERICIRII“, DE AUREL BARANGA

Monica Lazăr

Abstract. ***The Manuscript of a Play: "The Recipe of Happiness" by Aurel Baranga.*** *The Manuscripts and Documents Collection of the Museum of National Literature in Bucharest comprises, among others, the "Aurel Baranga" Fund, of which I have selected a few heritage objects for the present paper. The manuscript and typewritten text of the comedy "The Recipe of Happiness", as well as memorabilia from the mounting of the play in the USA in 1957 are representative of the collections of the museum and throw light on the author's personality. The success that the play enjoyed in its epoch in Romania and the Baltic countries created the premises for its staging across the Ocean, the problems of a modern couple in a Communist country such as Romania arousing great interest there.*

Cuvinte cheie: *manuscris, dactilogramă, stagiune, contract, producător, regizor, artă dramatică*.
Keywords: *manuscript ,dactilograma, season, contract, producer, director, the dramatic art*.

Aurel Baranga (20.VI.1913, București – 10.VI.1979, București), dramaturg, poet, prozator și publicist român de origine evreiască, a fost redactor-șef al gazetei satirice *„Urzica“* (1949-1979), precum și director artistic al Teatrului Național din București (1958-1961). În 1978 adresează o scrisoare-mărturisire membrilor Colocviului Național de Literatură Dramatică, în care își reneagă o parte a operei, recunoscând a fi fost supusă clișeelor idologice și dogmatice[1], cu *„manechine manipulate“* și *„personaje minuțios machiate“*, desfigurând asfel realitatea reflectată[2].

În Colecția de documente și manuscrise a Muzeului Literaturii Române din București se află și Fondul „Aurel Baranga“, din care am selectat câteva obiecte de patrimoniu, pentru comunicarea de față. Manuscrisul și textul dactilografiat al piesei de teatru, comedia *„Rețeta fericirii“*, obiecte de factură memorialistică, ce fac referiri la montarea piesei în Statele Unite ale Americii (1957), pun în valoare patrimoniul muzeului și personalitatea autorului[3]. Succesul de care s-a bucurat piesa în epocă, în România și țările baltice, a creat premisele montării ei și peste Ocean, problemele cuplului modern, într-o țară comunistă precum România, stârnind un mare interes.

Piesa în trei acte *„Rețeta fericirii sau despre ceea ce nu se vorbește“* a fost scrisă de Aurel Baranga la Mamaia, între 3-20 septembrie 1956[4] și tipărită mai târziu, de Editura de Stat pentru Literatură și Artă (ESPLA), în 1957[5]. În Depozitul de manuscrise al muzeului nostru se găsesc atât manuscrisul piesei, în limba română, cât și textul dactilografiat, în limba engleză, cu titlul *„Prescription for happiness“*[6]. Varianta în engleză se găsește sub forma unui caiet cu file dactilografiate, legate de autor, așa cum apare și în registrul de autor[7]. Piesa a fost tradusă în germană, franceză și în limbile slave (până la adaptarea în engleză, pentru montarea ei pe Broadway), așa cum reiese din analiza corespondenței purtată de Baranga cu diferiți traducători[8]. În perioada 1957-1958, *„Rețeta fericirii“* a fost capul de afiș al stagiunilor teatrale de la Brăila[9] și Oradea[10].

Pornind de la structura unei piese de teatru (acte, scene, tablouri, replici, secvențe dialogate), vom face o prezentare succintă a comediei *„Rețeta fericirii“*. Piesa în trei acte începe și se termină cu același tablou, din care reținem elementele-cheie: un cuplu (Eliza și Marin Vuia), o vilă pe malul Mării Negre (aproape de Năvodari), o noapte de august cu stele căzătoare. Scenele sunt diferite, ca și personajele. Ele se regăsesc pe fila 1 a manuscrisului în creion, păstrat în Depozitul de manuscrise al muzeului nostru: Ema (Ina) Ioan, treizeci de ani; Dan Voiculescu, treizeci și cinci de ani; Marin Vuia, patruzeci și cinci de ani; Eliza Vuia, patruzeci de ani; Alexandru Theodorian, patruzeci și cinci de ani;

---

[1] Simion coord. 2004, p. 354.
[2] Sasu, 2006, p. 106.
[3] Bunurile culturale supuse analizei prezente sunt păstrate în Depozitul de manuscrise al Muzeului Național al Literaturii Române din București (MNLR), în condiții bune de conservare, fiind îmbrăcate în foiță japoneză cu ph neutru și ambalate în cutii de carton.
[4] Inv. 25606/ 1-36, Manuscris (Ms.), cu dedicație (*„Soției mele iubite...“*); dimensiuni: 30 x 21,5 cm; suport: hârtie.
[5] http://www.poezie.ro/index.php/author/0013664/Aurel_Baranga (accesat: 19.06.2019).
[6] Inv. 25605/ 1-130, Dactilo; dimensiuni: 28,5 x 22,5 cm; suport: hârtie.
[7] Aurel Baranga, *Registru de autor*, vol. I, nr. 107, Arhiva-Patrimoniu MNLR.
[8] Colecția de documente și manuscrise a MNLR, Fondul „Aurel Baranga“, *Corespondență primită*. În Letonia, *„Rețeta fericirii“* a avut premiera la Teatrul de Stat din Daugavpils (6 octombrie 1957). Vezi Inv. 25696/ 1-2, Scrisoare (ms.), I. Livșiț (traducător), către A. Baranga, f. 1. În S.U.A., potrivit contractului semnat de Baranga cu producătorul Saul Colin (13 decembrie 1957), piesa urma să fie jucată pe Broadway. Vezi Inv. 26363, Contract privind drepturile de autor (în limba engleză).
[9] Inv. 26425, *Caiet-Program*, Teatrul de Stat din Brăila, Stagiunea 1957-1958.
[10] Inv. 26426, *Caiet-Program*, Teatrul de Stat din Oradea, Stagiunea 1957-1958.

Mara Theodorian, patruzeci de ani; Andrei Vasiliade, cincizeci de ani; Aurora Vasiliade, cincizeci de ani; Lucian Bădulescu, treizeci și cinci de ani; Tereza[11].

Personajele principale sunt Eliza Vuia și Marin Vuia (manuscrisul în limba română), schimbat cu Victor Vuia (textul dactilografiat în limba engleză). În Actul I acțiunea piesei se desfășoară într-o vilă de pe litoralul românesc al Mării Negre[12], în Actele al II-lea și al III-lea evenimentele au loc în locuința lui Victor Vuia din București.

Titlul piesei a fost ales de Aurel Baranga cu o ironie amară. După afimațiile eroilor, a scrie despre dragoste înseamnă a scrie despre drame. *„Rețeta fericirii"* stă în vechea poveste a familiei care, după 20 de ani de convieţuire, ajunge brusc la un impas, din cauza iluziei unuia dintre soți, că ar putea găsi fericirea la un partener mai tânăr cu 20 de ani. *„Rețeta"* pe care o încearcă Marin Vuia (director de fabrică), prin evadarea din locuința conjugală, către Ina Ioan (funcționară la fabrică), a fost verificată anterior, fără succes, de Dan Voiculescu (inginer). Alt personaj, profesorul Andrei Vasiliade, încercase *„rețeta"*, sfârșind prin a se împușca, datorită împrejurărilor grele în care trăia. Colectivul școlii unde preda, cu excepția unei profesoare, îl acuză de adulter și astfel își satisface mici orgolii, ranchiune, răzbunări personale, clocite cu anii[13]. *„Piesa se încheie cu întoarcerea unui Marin, cumințit și copleșit de remușcări, la placida și eterna Eliza"*[14].

Succesul comediei *„Rețeta fericirii sau despre ceea ce nu se vorbește"*, de pe scenele românești, a avut ecou și peste Ocean. Aurel Baranga se va întâlni cu Saul Colin, producător american și director al Teatrului de Artă Dramatică de pe Broadway, New York. Împreună au semnat un contract cu privire la drepturile de autor ale piesei, avându-se în vedere montarea ei pe Broadway, în decursul anului 1958. Mai multe publicații americane au dat informații despre noua colaborare din domeniul teatrului[15].

O înțelegere mutuală (precontract), a precedat semnarea contractului propriu-zis. Acesta a inclus și declarațiile de formalitate, contrasemnate de un *„comisar american al faptelor"*. Piesa urma să fie produsă până la 31 august 1958. Se împărțeau în mod egal redevențele și veniturile obținute din traducere, adaptare, publicare, montare, precum și cele dinvânzările externe (radio, televiziune, film). Saul Colin urma să facă adaptarea și efectiv să monteze piesa. Gene Frankel urma să fie regizorul piesei. Cei doi semnatari au stabilit, de comun acord, că filmul se va vinde înaintea piesei, la Londra, Berlin, Roma[16]. Fotografiile realizate cu această ocazie îi surprind pe protagoniști în ipostaze vesele. Aurel Baranga pare și melancolic, lucru demonstrat de o însemnare pe care o face pe reversul unei fotografii. Era cu gândul la soția sa, actrița Marcela Rusu: *„Giliboni dragă, iată cum arată bărbatul tău în clipa semnării contractului, mereu cu gândul acasă"*[17].

La Teatrul Național din București, comedia „Rețeta fericirii sau despre ceea ce nu se vorbește" a fost jucată începând cu anul 1957, în regia Mariettei Sadova, maestrul Radu Beligan interpretându-l pe scriitorul Alexandru Theodorian, cel care *„scrie"* textul piesei[18].

Criticul Mircea Ghițulescu spunea despre Aurel Baranga că *„a descoperit și a impus dramaturgiei contemporane câteva tipuri de teme, situații și personaje satirice proprii noii societăți românești. Servite de o pricepere rară a meșteșugului comediei, ele îi asigură autorului o prezență emblematică în dramaturgia contemporană"*[19].

Lista ilustrațiilor

1. *Ms., Rețeta fericirii sau despre ceea ce nu se vorbește,* 1956, Fondul „Aurel Baranga", Muzeul Național al Literaturii Române din București, f. 1, recto.
2. Caiet cu textul dactilografiat al piesei *Rețeta fericirii,* 1956, Fondul „Aurel Baranga", Muzeul Național al Literaturii Române din București, varianta în limba engleză, coperta 1.
3. Dactilogramă, Document din *Contractul pentru drepturi de autor*, semnat de A. Baranga și S. Colin.
4. Fotografie în alb-negru, N. Y., decembrie 1957; A. Baranga, S. Colin, G. Frankel, la semnarea contractului pentru montarea piesei *Rețeta fericirii* pe Broadway.

---

[11] Inv. 25606/ 1-36, Manuscris (Ms.), f. 1, recto.
[12] Inv. 25606/ 1-36, Manuscris (Ms.), f. 1 bis, recto. În colțul din stânga-sus, autorul a scris o dedicație în creion: „Soției mele în semn de nesfîrșită dragoste".
[13] Gafița 1957, p. 15-17.
[14] Gafița 1957, p.19.
[15] Inv. 26494, Revista „N.Y. Mirror", 13.XII.1957, p. 36; Inv. 26495, Revista „Women's Mear Daily", N.Y., nr. 117, 13.XII.1957, p. 28; Inv. 26496, Revista *„Show Business"*, nr. 50, 16.XII.1957, p. 1.
[16] Inv. 26363, Contract între Aurel Baranga și Saul Colin (13 decembrie 1957, New York), filă dactilografiată în limba engleză.
[17] Inv. 26272, fotografie în alb-negru; subiecți: A. Baranga, S. Colin, G. Frankel; pe verso, însemnare în roșu (dedicație).
[18] https://www.tnb.ro/ro/radu-beligan (accesat la 20.06.2019).
[19] Simion coord. 2004, p. 355.

Bibliografie

Baranga Aurel, *Registru de autor*, vol. I, nr. 107, Arhiva-Patrimoniu, Muzeul Național al Literaturii Române din București.
Caiet-Program, Teatrul de Stat din Brăila, Stagiunea 1957-1958.
Caiet-Program, Teatrul de Stat din Oradea, Stagiunea 1957-1958.
Dactilogramă (în limba engleză), *Contract privind drepturile de autor*, între Aurel Baranga și Saul Colin, producător (Broadway), New York, 13 decembrie 1957.
Dactilogramă (în limba engleză), *Rețeta fericirii,*1956, Fondul „Aurel Baranga", Muzeul Național al Literaturii Române din București.
Gafița, 1957 – M. Gafița, *Pe marginea textului [Rețeta fericirii]*, în „Teatrul", nr. 5, mai 1957, p. 15-19.
Ms., *Rețeta fericirii sau despre ceea ce nu se vorbește,* 1956, Fondul „Aurel Baranga", Muzeul Național al Literaturii Române din București.
Ms., *Scrisoare*, I. Livșiț (traducător rus), către Aurel Baranga, Riga, 18 noiembrie 1957.
Revista *„N.Y. Mirror"*, 13.XII.1957, p. 36.
Revista *„Women's Mear Daily"*, N.Y., nr. 117, 13.XII.1957, p. 28.
Revista *„Show Business"*, nr. 50, 16.XII.1957, p. 1.
Sasu, 2006 – A. Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române* (A-L), București, 2006.
Simion coord. 2004 – E. Simion (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române,* A/B, București, 2004.

Surse web

http://www.poezie.ro/index.php/author/0013664/Aurel_Baranga(accesat: 19.06.2019)
https://www.tnb.ro/ro/radu-beligan (accesat la 20.06.2019).

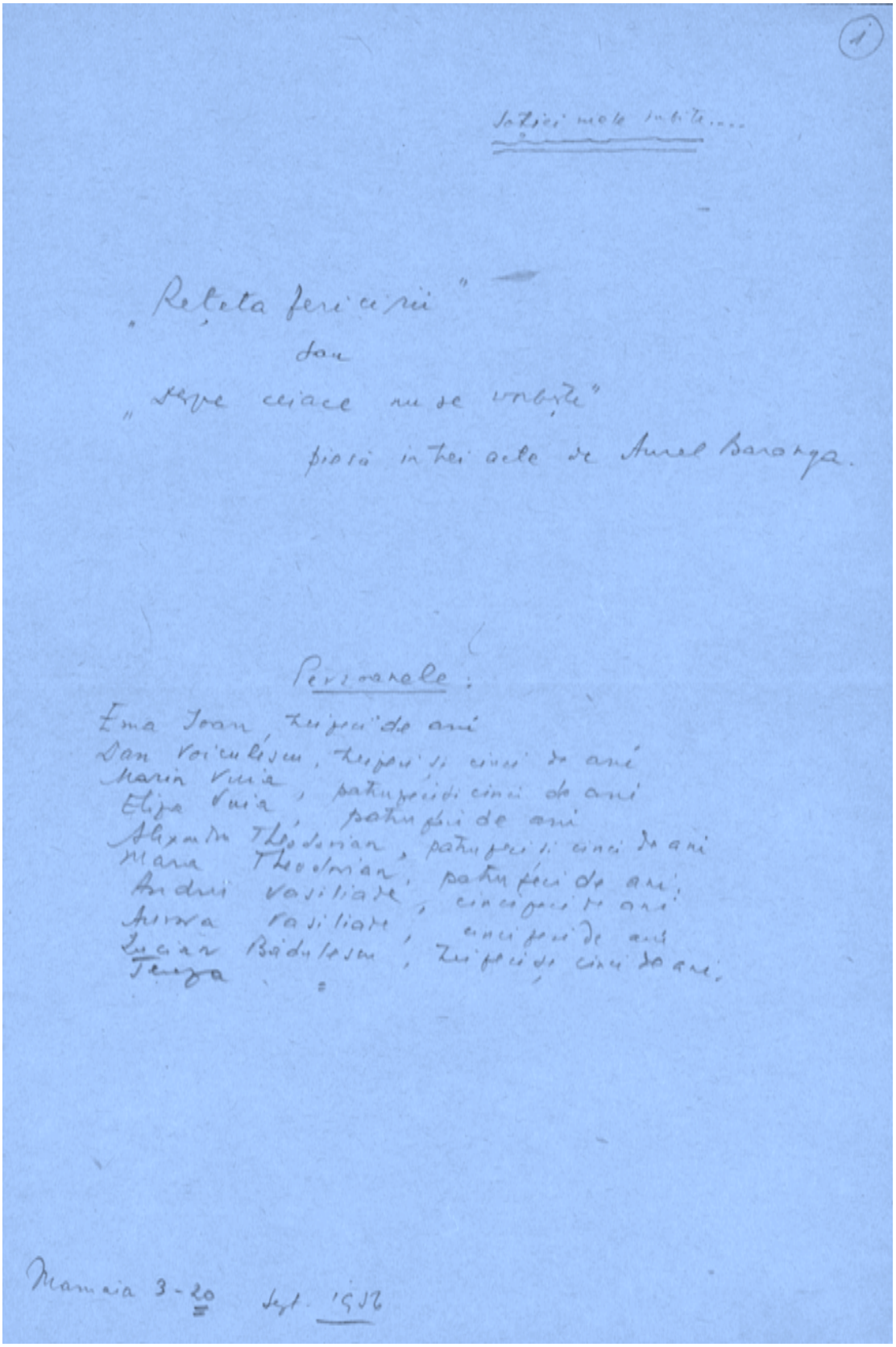

(1)

Soției mele iubite....

„Rețeta fericirii"

sau

„Despre ceiace nu se vorbește"

piesă în trei acte de Aurel Baranga.

Personagele:

Ema Ioan, treizeci de ani
Dan Voiculescu, treizeci și cinci de ani
Marin Vuia, patruzeci și cinci de ani
Elisa Vuia, patruzeci de ani
Alexandru Theodorian, patruzeci și cinci de ani
Maria Theodorian, patruzeci de ani
Andrei Vasiliade, cincizeci de ani
Aurora Vasiliade, cincizeci de ani
Lucian Bădulescu, treizeci și cinci de ani
Tanța

Mamaia 3-20 Sept. 1956

Fig. 1. ***Ms., Rețeta fericirii sau despre ceea ce nu se vorbește,*** **1956, Fondul „Aurel Baranga", Muzeul Național al Literaturii Române din București, f. 1, recto**

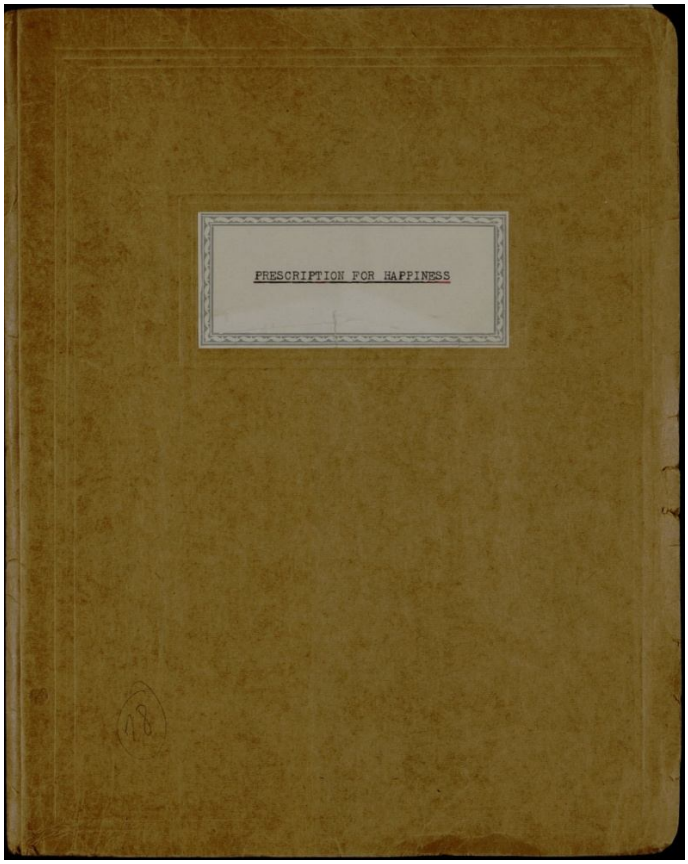

Fig. 2. Caiet cu textul dactilografiat al piesei *Rețeta fericirii,* 1956, Fondul „Aurel Baranga“, Muzeul Național al Literaturii Române din București, varianta în limba engleză, coperta 1

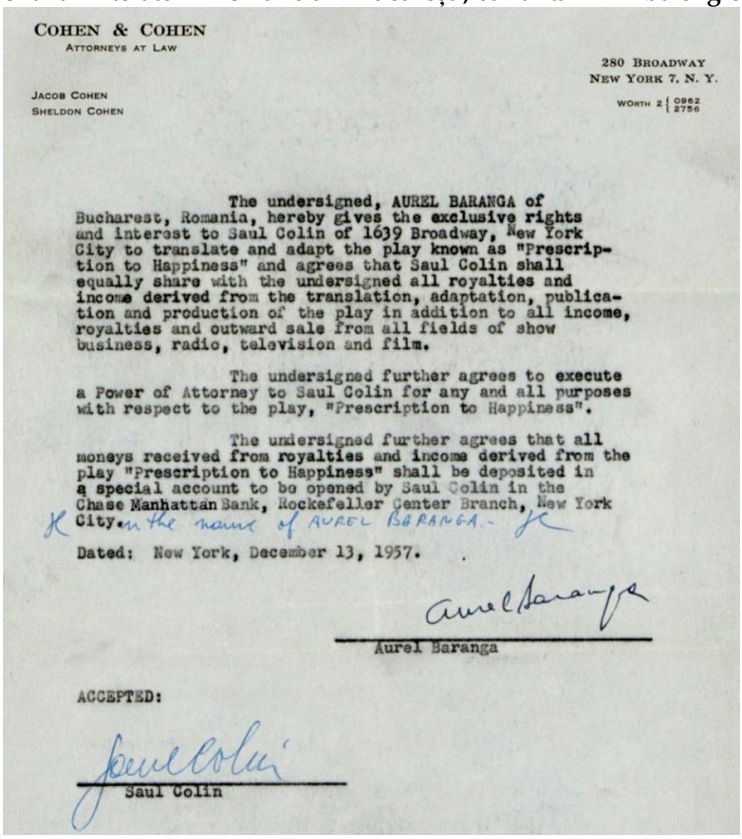

COHEN & COHEN
ATTORNEYS AT LAW

280 BROADWAY
NEW YORK 7, N. Y.
WORTH 2 { 0962 / 2756

JACOB COHEN
SHELDON COHEN

The undersigned, AUREL BARANGA of Bucharest, Romania, hereby gives the exclusive rights and interest to Saul Colin of 1639 Broadway, New York City to translate and adapt the play known as "Prescription to Happiness" and agrees that Saul Colin shall equally share with the undersigned all royalties and income derived from the translation, adaptation, publication and production of the play in addition to all income, royalties and outward sale from all fields of show business, radio, television and film.

The undersigned further agrees to execute a Power of Attorney to Saul Colin for any and all purposes with respect to the play, "Prescription to Happiness".

The undersigned further agrees that all moneys received from royalties and income derived from the play "Prescription to Happiness" shall be deposited in a special account to be opened by Saul Colin in the Chase Manhattan Bank, Rockefeller Center Branch, New York City. in the name of AUREL BARANGA.

Dated: New York, December 13, 1957.

Aurel Baranga

ACCEPTED:

Saul Colin

Fig. 3. Dactilogramă, Document din ***Contractul pentru drepturi de autor*, semnat de A. Baranga** și S. Colin

Fig. 4. Fotografie în alb-negru, N. Y., decembrie 1957; A. Baranga, S. Colin, G. Frankel, la semnarea contractului pentru montarea piesei *Rețeta fericirii* pe Broadway

NYLON.
SCURTĂ ISTORIE A UNUI MATERIAL:
DE LA EMANCIPAREA FEMEILOR LA IMPRIMANTA 3D

Ana Bocioancă
Ovidiu Bocioancă

Abstract. ***Nylon. A Brief History of a Material from the Emancipation of Women to the 3D Printer.*** *Nylon was the first fully synthetic fiber to be converted into consumer products. Made entirely of lightweight material from coal, air and water, nylon has superior properties to natural homologues such as silk. Nylon has revolutionized the textile industry and has paved the way for a variety of synthetic materials that have had a huge social and economic impact on the structure of daily life worldwide*.

Cuvinte cheie: *Nylon, materiale plastice, polimeri, Carothers.*
Keywords: *Nylon, plastic materials, polymers, Carothers.*

Polimerii sunt substanțe compuse din molecule cu masă moleculară mare, formate dintr-un număr mare de molecule mici identice, numite monomeri, legate prin legături covalente. Polimerii pot fi clasificați după provenienţă în: *polimeri naturali* (proteine, acizi nucleici, polizaharide, polihidrocarburi); *polimeri artificiali* obținuți prin modificarea celor naturali (viscoză, celofan) și *polimeri sintetici* obținuți prin reacții chimice pornind de la monomeri. În ultimul secol și jumătate oamenii au învățat cum să facă polimeri sintetici, uneori folosind substanțe naturale, cum ar fi celuloza, dar mai des folosindu-se de abundența de atomi de carbon furnizați de petrol și de alți combustibili fosili. Polimerii sintetici sunt alcătuiți din lanțuri lungi de atomi, aranjate în unități repetate, adesea mult mai lungi decât cele găsite în natură. Lungimea acestor lanțuri, precum și modelele în care sunt dispuse, fac ca polimerii să fie puternici, ușori și flexibili. Cu alte cuvinte, este ceea ce îi face atât de plastici. Aceste proprietăți fac ca polimerii sintetici să fie extrem de folositori și, de când am învățat cum să îi creăm și să îi manipulăm, polimerii au devenit o parte esențială a vieții noastre. În special în ultimii 60 de ani, materialele plastice au saturat lumea noastră și au schimbat modul în care trăim.

Primul plastic sintetic. Primul polimer artificial, *celuloidul*, a fost inventat în 1869 de *John Wesley Hyatt*, care a fost inspirat de o ofertă de 10.000 de dolari, oferită de o firmă din New York pentru oricine ar putea oferi un înlocuitor pentru fildeș. Popularitatea crescândă a biliardului a pus o presiune asupra aprovizionării cu fildeș natural, obținut prin sacrificarea elefanților. Prin tratarea celulozei, derivată din fibră de bumbac, cu camfor, Hyatt a descoperit un material plastic care putea fi matrițat la cald în aproape orice formă dorită. Avea o serie de proprietăți foarte dezirabile: rezistență mare la tracțiune, duritate, densitate mare, luciu, uniformitate, rezistență la apă, ulei și acizi diluați și era ușor de prelucrat. La temperaturi ambientale normale, celuloidul putea fi cusut, găurit, strunjit, rabotat, polizat și lustruit. Imita foarte bine materialele naturale cum ar fi carapacea de broască țestoasă, cornul și fildeșul. Această descoperire a fost revoluționară. Pentru prima dată, producția umană nu a fost constrânsă de limitele naturii. Natura furniza lemn, metal, piatră, os, colț și corn. Dar acum oamenii puteau crea materiale noi. Această dezvoltare a ajutat nu numai oamenii, ci și mediul. Anunțurile au lăudat celuloidul ca salvator al elefantului și al broaștei țestoase. Materialele plastice puteau proteja lumea naturală de forțele distructive ale nevoilor umane. Crearea de noi materiale a contribuit, de asemenea, la eliberarea oamenilor de constrângerile sociale și economice impuse de lipsa resurselor naturale. Obținerea celuloidului ieftin a făcut bogăția materială mai răspândită și mai accesibilă. Și revoluția din plastic abia a început.

Dezvoltarea de noi materiale plastice. În 1907, *Leo Hendrik Baekeland* a inventat *bachelita*, primul material plastic complet sintetic, ceea ce înseamnă că nu conține nicio moleculă din natură. Baekeland căuta un înlocuitor sintetic pentru șelac, un izolator electric natural, care să răspundă nevoilor de electrificare a S.U.A.. Bachelita, o rășină dură produsă din fenol și formaldehidă, nu era numai un bun izolator; era de asemenea durabil, rezistent la căldură și, spre deosebire de celuloid, era ideal pentru producția în masă. Prezentat ca "material cu o mie de utilizări", bachelita putea fi modelată sau turnată în aproape orice formă, oferind posibilități nesfârșite. Realizările lui Hyatt și Baekeland au determinat companiile chimice importante să investească în cercetarea și dezvoltarea de noi polimeri, iar noile materiale plastice s-au alăturat curând celuloidului și bachelitei.

La începutul secolului XX, chimiștii au descoperit că multe materiale erau polimerice - incluzând substanțe naturale precum proteinele, celuloza și cauciucul. Alți polimeri au fost sintetizați în laborator din molecule mai mici cum ar fi *stirenul* și *clorura de vinil*. Chimiștii știau de asemenea că polimerii erau molecule cu masă moleculară mare (de exemplu 40.000 sau mai mult) alcătuite dintr-un număr imens de unități chimice mai mici. Dar modul în care aceste

unități au fost aranjate și ținute împreună nu a fost clar. Mulți chimiști eminenți au crezut că polimerii erau agregate, poate coloizi, constând din molecule relativ mici, care erau ținute împreună de o forță intermoleculară de natură incertă[1].

La începutul anilor 1920, chimistul german *Hermann Staudinger*, cercetător în chimie organică (și laureat al premiului Nobel în 1953), a afirmat că polimerii constau din unități legate între ele prin aceleași legături covalente găsite în moleculele organice mai mici. Pe parcursul anilor 1920, Staudinger și-a susținut punctul de vedere cu noi dovezi experimentale, iar alți chimiști, printre care Karl Freudenberg, Michael Polanyi, Kurt Meyer și Herman Mark, au prezentat dovezi suplimentare în sprijinul lui Staudinger. Subiectul, totuși, a rămas controversat în anii 1930[2].

Chimistul american *Wallace H. Carothers* nu avea contact direct cu acești chimiști, dar ideile lui erau, în general, în conformitate cu cele ale lui Staudinger. Abordarea sa de cercetare, pe de altă parte, a fost destul de diferită. În timp ce Staudinger și-a concentrat studiul asupra analizei polimerilor naturali, Carothers a construit polimeri prin reacția moleculelor organice mici prin reacții bine cunoscute - de exemplu, prin combinarea acizilor dicarboxilici cu diolii sau diaminele - pentru a forma lanțuri lungi, macromoleculare. Cercetările lui Staudinger și Carothers, alături de colegii lor, în anii 1920 și 1930, au pus bazele științei polimerilor și a materialelor plastice, fibrelor sintetice și cauciucului de astăzi.

La sfârșitul anului 1926, *Charles M.A. Stine*, directorul departamentului chimic al companiei DuPont din Wilmington, Delaware, a convins comitetul executiv al companiei să stabilească un program continuu în cercetarea fundamentală. Doar un număr mic de firme industriale aveau astfel de programe curajoase. Pentru majoritatea firmelor, cercetarea însemna pur și simplu rezolvarea problemelor și îmbunătățirea proceselor. Dar Stine a propus ceea ce el a numit "o deviere radicală de la politica anterioară" - un program de *"știință pură"* cu "scopul de a stabili sau a descoperi noi fapte științifice", fără aplicații practice evidente. Stine a susținut că sprijinul companiei DuPont de a lucra în domeniul științei pure ar spori prestigiul companiei și va face recrutarea doctoranzilor și a oamenilor de știință mai ușoară[3]. Stine a ales cinci linii de studiu - chimie coloidală, cataliză, chimie-fizică, sinteză organică și polimerizare - și a hotărât să recruteze cei mai buni chimiști pentru a conduce fiecare domeniu. În 1927, el l-a convins pe Wallace H. Carothers, un tânăr și strălucit profesor în chimia organică de la Universitatea Harvard, pentru a conduce programul de sinteză organică.

Wallace Hume Carothers s-a născut în Burlington, Iowa, pe 27 aprilie 1896, într-o familie modestă. A urmat studiile la Universitatea din Illinois, la acea vreme, un centru important pentru formarea în chimia organică. Acolo, a obținut o diplomă de masterat în 1921 și un doctorat în 1924. În 1926, Carothers a acceptat un post didactic în chimie organică la Universitatea Harvard. Când DuPont i-a oferit lui Carothers posibilitatea de a efectua cercetări fundamentale, la început el a fost reticent să accepte. El a fost de acord să facă acest lucru odată ce a fost convins că va fi liber să lucreze la ceea ce îl interesează și că va dispune de un buget amplu pentru bunuri și echipamente. Stine i-a oferit, de asemenea, lui Carothers, un personal format din tineri deținători de doctorat la Colorado, Johns Hopkins, Illinois, MIT și Michigan[4]. În plus, salariul său de 6.000 de dolari pe an era aproape dublu față de ceea ce îi plătise Harvard.

La scurt timp după sosirea la laboratorul nou construit (mai târziu numit "Sala purității"), la 6 februarie 1928, Carothers a început să studieze structura și sinteza polimerilor. El a concluzionat din literatura de specialitate că moleculele lungi ar putea fi strânse împreună din mici compuși organici care au o grupare reactivă (funcțională) la fiecare capăt. El a numit aceste produse rezultate "polimeri de condensare", deoarece un alt compus (cum ar fi apa) ar fi separat ca un produs secundar. Carothers și grupul său de cercetători au început studiind reacția acizilor dibazici (conținând două grupări de acid carboxilic, -COOH) cu dioli (două grupări alcool, -OH). Această reacție, cunoscută sub denumirea de *esterificare*, era aproape asemănătoare cu legarea unui lanț de agrafe de hârtie. Moleculele cu catenă lungă rezultată se numesc poliesteri. Progresele au fost rapide, iar polimerii care au rezultat au fost teoretic interesanți. Dar masa lor moleculară era de 4.000 sau mai puțin. Carothers viza molecule mai mari. El a concluzionat că apa formată în timpul reacției de esterificare a limitat lungimea lanțului[5].

Cercetarea cauciucului sintetic și descoperirea neoprenului. În cursul anului 1930, Carothers a fost rugat de *Elmer Bolton*, noul șef al departamentului chimic al DuPont, să caute polimeri pe bază de acetilenă. Spre deosebire de Stine, care a susținut știința pură, Bolton a crezut că cercetarea trebuie să vizeze aplicații clar definite și astfel zilele libere ale cercetării fundamentale de la DuPont s-au terminat[6]. Carothers l-a desemnat pe *Arnold Collins* să facă o mostră foarte pură de vinilacetilenă. În timpul distilării produselor din reacția acetilenei, în martie 1930, Collins a obținut o cantitate mică dintr-un lichid necunoscut, pe care l-a lăsat la o parte în tuburile de testat cu dop. Câteva zile

[1] Keifer 2000, p. 1.
[2] Keifer 2000, p. 1.
[3] Wolfe 2008, p. 23.
[4] McAllister 1995, p. 1.
[5] Keifer 2000, p. 2.
[6] Keifer 2000, p. 3.

mai târziu, el a descoperit că lichidul se congelase într-o masă omogenă clară. Când Collins a dislocat masa din vas, aceasta s-a dovedit elastică. Analiza a arătat că masa a fost un polimer de cloropren, format cu clor din catalizatorul de clorură de cupru. Accidental, Collins preparase un nou cauciuc sintetic. În 1932 DuPont a început producția pe scară largă *a policloroprenului*, comercializat sub numele *Duprene* (ulterior transformat în *neopren*). Neoprenul a fost totuși dificil și costisitor de fabricat și, în realitate, nu a rivalizat cu cauciucul natural, care se vindea doar pentru câțiva cenți per kilogram la începutul anilor 1930. Neoprenul - care era rezistent la vapori, petrol, substanțe chimice și căldură - are câteva utilizări relativ mici, dar profitabile.

Anii 1930 au fost marcanți pentru grupul de cercetare Carothers. În timp ce Collins, prin observația sa atentă, descoperea polimerul care urma să devină neopren, Carothers și cel mai apropiat asociat de cercetare, *Julian Hill*, au descoperit că apa nedorită formată în timpul esterificării ar putea fi îndepărtată. La sfârșitul lunii aprilie 1930, Hill a sintetizat un *poliester* cu o masă moleculară mult mai mare decât înainte, aproximativ 12.000. Dr. Julian Hill a produs apoi o gamă largă de fibre de poliester, care, deși erau minuni științifice, nu aveau valoare practică. Toate fibrele s-au topit în apă clocotită și s-au dizolvat în multe lichide organice. Carothers și Hill au apelat la polimerizarea acizilor dibazici cu diamine - compuși care au grupări amino ($-NH_2$) la fiecare capăt. Deși produsele aveau puncte de topire foarte ridicate și erau relativ insolubile, ele nu s-au dovedit a fi mai utile ca fibre decât poliesterii. Pentru o vreme, Carothers a încetat să mai lucreze la astfel de polimeri, dar Bolton era convins că este posibilă o fibră viabilă[7].

Nylon, prima fibră textilă din lume în totalitate sintetică. La începutul anului 1934, proiectul fibrelor din poliamidă a revenit în forță. Au fost preparate o mare varietate de polimeri ai acizilor dibazici și diaminelor. Unul dintre aceștia, sintetizat din *acid adipic* și *hexametilendiamină* la 28 februarie 1935, a fost numit *polymer 66*, deoarece fiecare dintre componentele sale avea șase atomi de carbon. Au format fibre care, după tragere la rece, au fost puternice, elastice, neafectate de apă sau de majoritatea solvenților și au avut un punct de topire ridicat. DuPont a ales această fibră în iulie 1935 pentru producția pe scară largă. Cu toate acestea au rămas multe aspecte practice de rezolvat. Deși acidul adipic se producea în Germania, hexametilendiamina nu era decât o curiozitate în laborator. Inginerii de la DuPont au trebuit să elaboreze modalități de a realiza ambele substanțe chimice, să găsească mijloace de extrudare a polimerului topit prin găuri mici în filamente fine și să proiecteze și să construiască o nouă fabrică de producție. DuPont a construit fabrica în Seaford, Delaware, în 1938, la un cost de mai mult de 8 milioane de dolari[8]. Procesul de dezvoltare a acestui produs a declanșat diverse zvonuri în industria textilă dar DuPont a păstrat tăcerea până când brevetul pentru nylon a fost emis în septembrie 1938. Fabrica Seaford a fost autorizată pe 12 octombrie, iar două săptămâni mai târziu, Stine a anunțat nylonul în Herald Tribune din New York City, la 27 octombrie 1938. Datorită asemănării produsului cu mătasea, DuPont intenționa producă din el ciorapi pentru femei (de fapt, cantități mici au fost folosite și ca peri în periuțele de dinți ale Dr. West).

Primii ciorapi din nylon au fost vânduți angajaților companiei din Wilmington în martie 1939, iar o cantitate limitată a fost vândută publicului în Wilmington în cursul acelui an. Cererea era copleșitoare. A fost vândut tot produsul în trei ore. Ciorapii de nylon au fost introduși la nivel național în 15 mai 1940 când, într-o zi au fost vândute aproape 800 000 de perechi. Șapte luni mai târziu, compania a pus la vânzare 4.000.000 de perechi la nivel național. Acestea s-au vândut în patru zile. Denumirea "nylon", destinată a fi o denumire generică a unei clase de polimeri, a devenit un alt cuvânt pentru ciorapi. Până în 1941, nylonul a acaparat peste 30% din piața de ciorapi. Când Statele Unite au intrat în cel de-al doilea război mondial în decembrie 1941, toată producția de nylon a fost redirecționată către nevoi militare[9].

Dresul de nylon, fibra miraculoasa sintetică, a revoluționat industria modei. Înainte de anii 1940, femeile nu părăseau casa fără a purta o pereche de ciorapi de mătase. De fapt, nu era adecvat să fii cu picioarele goale în public, cu excepția cazului în care erai pe plajă. Odată cu inventarea nylonului, din acest material au început să se producă ciorapi. Semănau cu ciorapii de mătase, dar nu aveau strălucire. În anii 1940 au fost de culoarea piciorului dar mai întunecați decât pielea, și aveau o cusătură la spate. Ciorapii fără cusătură au apărut la sfârșitul anilor 1940, dar nu au fost la modă până în anii 1960.

Spre sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial, producția dresurilor Du Pont scăzuse. Tot nylonul folosit mergea către confecționarea parașutelor, frânghiilor și plaselor necesare pe front. Femeilor li s-a cerut să-și doneze ciorapii folosiți pentru efortul de război. Odată ce s-a aflat că ar putea exista o lipsă de ciorapi de nylon, femeile au inundat magazinele, cumpărând tot ceea ce au putut, creând astfel o inflație drastică a prețurilor. Odată ce consiliul de război a intervenit pentru a reglementa prețurile, cererea s-a stabilizat, dar, în general, aceștia erau încă prea scumpi pentru ca femeile să își poată permite să îi înlocuiască deseori. Deoarece se rupeau ușor era greu pentru femei să

[7] Keifer 2000, p. 3.
[8] Adams 1939, p. 302.
[9] Keifer 2000, p. 4.

păstreze o pereche de ciorapi mult timp. Femeile trebuiau să-și păstreze ciorapii pentru ocazii foarte speciale și de cele mai multe ori nu aveau de ales decât să meargă cu picioarele goale iar acest lucru nu le-a plăcut. A purta ciorapi, mai ales cu cusături, era o parte din garderoba femeilor. Duminicile erau adesea singurele zile în care femeile purtau ciorapi. Guvernul a mers atât de departe încât să ceară bisericilor să le spună femeilor că ar fi bine să participe la slujbă fără ciorapi. Rămase fără obiectul vestimentar menit să le înfrumusețeze picioarele și să dea eleganță, domnișoarele și doamnele s-au văzut nevoite să își deseneze o dungă pe gambă, ca să pară ca și cum ar fi purtat ciorapi. Moda a luat amploare, așa că au apărut saloanele de machiaj al ciorapilor. În astfel de saloane erau folosite produse de machiaj pentru desenarea culorii favorite de ciorapi pe picior. După război, ciorapii din nylon s-au întors, iar femeile s-au întors și ele la purtarea lor. DuPont a anunțat imediat după război că materialul nylon ar fi produs din nou pentru public. Au avut unele probleme de producție și au subestimat cererea, astfel încât timp de peste un an mulțimea din magazine provoca *"revolte nylon"* de fiecare dată când ajungea un transport. În anii '50, dresurile cu model au fost înlocuite de cele simple pentru că aveau un cost mai redus, dar asta nu le-a știrbit din popularitate. Anii '60 și moda *,,swing-ului"* au determinat firmele de ciorapi să creeze alternativa elastică. Așa au apărut ciorapii din lycra, ulterior cei fără cusături sau cu portjartier ori colorați. Prima companie ce a introdus pe piață ciorapii colorați, în peste 100 de nuanțe a fost Casa de modă Dior.

La mijlocul anilor 1950, grupul DuPont producea anual peste 1.000 de mostre de țesături. Responsabilii cu vânzările de la DuPont au încercat apoi să influențeze designerii de modă oferindu-le eșantioane generoase și publicitate gratuită. Primul lor succes a avut loc la spectacolele de modă de la Paris din 1955, în care cel puțin 14 fibre sintetice DuPont au apărut în rochii de la Coco Chanel, Jean Patou și Christian Dior[10].

Moștenirea lui Wallace H. Carothers: o carieră extraordinară dar scurtă. În timpul activității sale la DuPont, Carothers s-a bucurat de interese variate dincolo de cercetarea sa, inclusiv arta, muzica, poezia, politica și sportul, și-a făcut mulți prieteni în Wilmington. În 21 februarie 1936, s-a căsătorit cu Helen Sweetman[11], chimistă la departamentul de brevete de la DuPont. În același an a fost desemnat primul chimist în chimie organică industrială de către Academia Națională de Științe. Wallace H. Carothers suferea încă din tinerețe de depresie iar spre sfârșitul carierei sale, crizele de depresie erau tot mai pronunțate, în ciuda celor mai bune eforturi a prietenilor și medicilor[12]. La 8 ianuarie 1937, sora lui, Isobel moare de pneumonie[13]. Decesul surorii sale se pare că a amplificat foarte puternic depresia sa, astfel că la 28 aprilie 1937 Carothers s-a sinucis într-o cameră a unui hotel din Philadelphia prin ingestia de cianură de potasiu amestecată în suc de lămâie, cunoscând faptul că soluția acidă intensifică viteza de acțiune și efectul otrăvii[14]. DuPont a numit mai târziu stația sa de cercetare după numele lui. În ciuda carierei relativ scurte a lui Carothers, ea a fost una extraordinar de productivă, atât în ceea ce privește progresele fundamentale ale chimiei, cât și succesul comercial.

În textul plăcii care comemorează instalația de nylon DuPont din Seaford, Delaware, scrie: *„în acest loc, pe data de 15 decembrie 1939, DuPont a început producția comercială de nylon. Printre cele mai vechi succese ale unui program de cercetare în industria chimică americană, nylonul a fost prima fibră total sintetică care a fost transformată în produse de consum. Produs în întregime din materiale obținute ușor din cărbune, aer și apă, nylonul are proprietăți superioare omologilor naturali, cum ar fi mătasea. Nylon a revoluționat industria textilă și a deschis calea pentru o varietate de materiale sintetice care au avut un impact social și economic enorm asupra structurii vieții cotidiene la nivel mondial"*[15] iar în textul plăcii care comemorează contribuțiile lui Wallace Carothers la stiința polimerilor moderni de la stația experimentală DuPont din Wilmington, Delaware scrie: *„în acest loc în 1928, Wallace H. Carothers (1896-1937) și-a început studiile de pionierat în chimia moleculelor gigantice. El a confirmat curând că moleculele cu greutate moleculară ridicată constau din unități repetate ale moleculelor simple (monomeri) legate între ele prin legături chimice pentru a forma lanțuri lungi (polimeri), așa cum a fost inițial propusă în 1920 de chimistul german Hermann Staudinger. Carothers a excelat în crearea polimerilor, iar munca sa a condus rapid la E.I. DuPont de Nemours & Company's la producția comercială de mare succes a neoprenului, primul cauciuc sintetic realizat în Statele Unite (1932) și nylon, prima fibră textilă din lume în totalitate sintetică (1939)"*[16].

Comparativ cu imprimantele 2D care folosesc cartușe cu cerneală sau tonner și imprimă informația pe foi, imprimantele 3D funcționează doar pe baza materialului din care se va produce obiectul. Pentru a realiza un obiect trebuie să te asiguri că imprimanta dispune de materialele necesare. Materiale precum plastic, pulberi, rășini, fibră de

[10] Wolfe 2008, p. 25.
[11] Matthew 1996, p. 219.
[12] Adams 1939, p. 299.
[13] Matthew 1996, p. 283.
[14] Idem, p. 291.
[15] McAllister 1995, p. 1.
[16] Keifer 2000, p. 1.

sticlă sau zahăr sunt folosite la printarea obiectelor 3D. O dată cu evoluția tehnologiilor, a devenit posibilă imprimarea pe mai multe materiale, atât cu structură moale, cât și rigidă. Metoda clasică de imprimare este modelarea în straturi cu ajutorul plasticului topit. Pentru a reduce consumul de plastic apar noi alternative. Nylonul este un material de printare 3D foarte bun, puternic, rezistent, durabil și versatil. Acest material este flexibil atunci când este subțire și are o aderență foarte bună între straturi iar aceste caracteristici îl fac potrivit pentru diverse obiecte precum balamalele și alte părți funcționale. O caracteristică unică a acestui filament de imprimantă 3D este că poate fi vopsit, fie înainte fie după procesul de printare.

Bibliografie

Adams 1939 – R. Adams, *"William Hume Carothers"*, Biographical Memoirs of the National Academy of Sciences, Vol. 20, No.12 (1939)

Keifer 2000 – D.H. Keifer, *The Establishment of Modern Polymer Science By Wallace H. Carothers*, American Chemical Society, Division of the History of Chemistry and The Office of Communications , Washington, D.C., 2000

Matthew 1996 – H. Matthew, *Enough for One Lifetime. Wallace Carothers, Inventor of Nylon*, Chemical Heritage Foundation, Philadelphia,1996

McAllister 1995 – J.F. McAllister, *The First Nylon Plant*, American Chemical Society, Office of Public Outreach, Washington, D.C., 1995

Wolfe 2008 – A.J. Wolfe, *Nylon: A Revolution in Textiles*, Chemical Heritage Foundation, Philadelphia, 2008

https://digital.hagley.org/1972341_2513

https://aoghs.org/wp-content/uploads/2012/02/February-26-nylon-stockings-AOGHS-.jpg

http://blogs.smithsonianmag.com/threaded/files/2012/09/no-more-ladders_paint-on-stockings-575x464.jpg

Dr. Wallace H. Carothers și neoprenul
(https://digital.hagley.org/1972341_2513)

Promovarea ciorapilor din nylon pentru femei într-un anunț DuPont din 1948
(https://aoghs.org/wp-content/uploads/2012/02/February-26-nylon-stockings-AOGHS-.jpg)

Saloane unde erau folosite produse de machiaj pentru desenarea culorii favorite de ciorapi pe picior
(http://blogs.smithsonianmag.com/threaded/files/2012/09/no-more-ladders_paint-on-stockings-575x464.jpg)

BLAZON ȘI RAFINAMENT PEISAGISTIC PE TĂRÂMUL DINTRE APE: PALAZZO BORROMEO ȘI ISOLA BELLA.

Mirela Maior

Motto
„For however fanciful and fantastic
the Isola Bella may be, and is, it still is beautiful."
(Charles Dickens, 1844)

Abstract. ***Blazon and landscape refinement on the land between waters: Palazzo Borromeo and Isola Bella.*** *The current work illustrates the strong link between the old Italian nobiliary family Borromeo, (that was distinguished through merits and contributions in the political, military, civilian and religious fields along the centuries) and Isola Bella one of her estates situated on Maggiore lake. Palazzo Borromeo, is marked by the family's motto: Humilitas Nomini , having strong accents of Italian baroque, with galleries that bind the three components: water, vegetation and the building, together with the hanging gardens, disposed under the form of a pyramid trunk (containing an amazing diversity of plant species, peacocks and sculptures) and is representing an ensemble that fascinates from landscape and architectural point of view.*

Cuvinte cheie: *Palatul Borromeo, familia Borromeo, blazon, Insula Bella, arhitectură, grădini, peisagistic*.
Key words: *Pallazo Borromeo, Borromeo family, blazon, Isola Bella, architecture, gardens, landscape.*

Puternica legătură dintre vechea familie aristocratică italiană Borromeo și o mare parte a lacului Maggiore, are rădăcini la începutul secolului XV și este asociată numelui Vitaliano Borromeo I. Mai apoi alți reprezentanți ai familiei Borromeo ca de exemplu: Lancillotto Borromeo[1], Ludovico Borromeo[2], Rinato Borromeo I[3], Carlo III Borromeo[4], Vitaliano Borromeo VI[5], Rene Borromeo[6], Giberto III Borromeo[7] sau Vitaliano VIII au conturat comuniunea dintre familie și această regiune din nordul Italiei. Arhipelagul denumit *„Insulele Borromeo (Isole Borromée)"*, parte componentă a vechiului Stat Borromeo, este situat în regiunea Piedmont, provincia Verbano-Cusio-Ossola, este localizat în partea italiană a lacului Maggiore, dispus pe brațul vestic al acestuia, la aprox. 400 m sud de mica și pitoreasca stațiune Stresa, încadrat de Verbania, Baveno și Arona. În componența acestuia intră trei insule mici: Isola Bella (sau Isola Inferiore), Isola Madre (fosta Isola San Vittore) și Isola dei Pescatori (sau Isola Superiore, singura insulă din micul arhipelag locuită încă de o mică populație de pescari) și două insulițe: Isolino di San Giovanni (inițial denumită Sant`Angelo, astăzi parte a Verbaniei) și Isolino Malghera și fortăreața de pe Rocca di Anghera. Isola Bella, are forma unei galere ce străbate apele lacului Maggiore. Ea va deveni, după finalizarea lucrărilor de tranformare, perla simbolică a acestui mare lac glaciar. Totul începe după 1630 din dorința lui Carlo Borromeo III, de a dărui soției sale Isabella d´Adda, un loc special de recreere și protecție împotriva căldurii caniculare a verii. Prin denominare insula va deveni Isolla Bella. Se efectuează lucrări de amenajare și schimbare a înfățișării insulei, o stâncă stearpă inițial, proces care se va derula pe parcursul mai multor generații Borromeo. Insula, de dimensiuni relativ reduse (0,32 km lungime și 0,18 km lățime) va deveni ceea ce este astăzi: o îmbinare fascinantă între farmecul unui palat baroc italian, Palazzo Borromeo, peisagistica geometrică verde și luxuriantă, stilizată sub semnul aceluiași baroc italian, a unor grădini terasate sub formă de amfiteatru înalt de 37 metri, și autenticitatea unui sătuc foarte mic și foarte vechi, cu străduțe înguste care coboară spre lac. Au fost necesare zeci de echipe formate din arhitecți, pictori, sculptori peisagiști, decoratori și botaniști pentru a finaliza ceea ce reprezintă azi un reper nobiliar italian al unei familii cu valori intelectuale și religioase de multe ori mai presus de cele materiale și a cărei evoluție, timp de peste cinci secole, s-a aflat sub deviza: *Humilitas Nomini.*

Familia Borromeo. ***Repere.*** Blazonul familiei Borromeo marchează ca moment de fondare oficială anul 1445, ca fondator pe Vitaliano I Borromeo, ca descendent primordial curent pe Vitaliano XI și menționează ca apartenență a casei și teritoriilor acesteia, de-a lungul timpului ca fiind: Ducatul de Milano, Republica Ambrosiană de Aur, Republica Transpadane, Republica Cisalpină, Republica Italiană, Regatul Italiei și Regatul Lombardiei, Veneția.

[1] Isola Bella 2016, p. 9.
[2] Isola Bella 2016, p. 9.
[3] Isola Bella 2016, p. 9.
[4] Isola Bella 2016, p. 12.
[5] Isola Bella 2016, p. 12.
[6] Isola Bella 2016, p. 12.
[7] Isola Bella 2016, p. 12.

Titulaturile care se succed în ordinea descrescătoare a semnificației lor sunt: Prinț de Anghera, Marchiz de Romagnano, Conte de Arona, Conte de Peschiera, Domino de Cannobio și Vergante, Domino de Vogogna Val Vigezzo[8].

„Prima jumătate a secolului XV este o epocă agitată în care se succed rivalitățile pentru împărțirea Ducatului de Milano"[9]. Filippo Maria Visconti, duce de Milano, îi acordă lui Vitaliano dei Vitaliani (fondatorul liniei Borromeo), în anul 1416, permisiunea de a prelua numele unchiului său matern (protectorul său) Giovanni Borromeo (care nu avea moștenitori direcți) și devine astfel Vitaliano Borromeo I, părintele unei viitoare celebre familii milaneze. El primește ca răsplată pentru diferitele servicii aduse și pentru fidelitatea dovedită ducelui, din partea ducelui proprietăți pe Lacul Maggiore mărind astfel considerabil posesiunile familiei. Dintre acestea se pot menționa: în 1439 teritoriile Arona[10], în 1441 teritoriile Cannobio, Lesa împreună cu Vergante[11] în 1446 teritoriile Vogogna și Mergozzo[12], Vitaliano Borromeo I este implicat în activități bancare (filiale bancare în Milano, Burgos și Barcelona) și politice, își fortifică palatul din afara orașului (în prezent castelul Peschiera Borromeo) și câștigă chiar favorurile puternicului Francesco Sforza care îi acordă în 1449 și teritoriile provinciei Angera. În 1445 după finalizarea fortificării castelului d'Arona îi este acordat titlul de conte de Arona[13]. În perioada 1449-1714 după stingerea din viață a lui Borromeo I familia își conservă cu atenție, aproape trei secole, puterea economică, financiară, politică, militară, religioasă, economică și în general, domină zona lacului Maggiore, consolidează și menține mult timp profilul unui teritoriu cu grad accentuat de suveranitate și puternic în interiorul Ducatului Milanez și anume: *Statul Borromeo* în interiorul căruia sunt definite 10 entități: Mergozzo, Omegna, Vogogna, Val Vigezzo, Cannobio, Intra, Laveno, Lesa, Angera, și Arona.

După 1714 în ciuda vicisitudinilor politice, a dominației austriece și napoleoniene, familia Borromeo reușește și păstrează Isola Bella, Isola Madre, mica Isola di San Giovanni, parte din Vergante cu Mottarone, precum și fortăreața Angera.Treptat, aspirațiile familiei Borromeo se transformă, nemaivizând atât de accentuat posesiunile teritoriale ci dimpotrivă concentrându-se *,,asupra artelor libere, scrisorilor, științelor, vieții politice, onorând totdeauna, prin ceea ce fac, ilustra tradiție"*[14]. Membrii marcanți ai acestei case se implică abil în delicate chestiuni politice și religioase, dovedind în egală măsură și curaj militar. Se pot menționa: Giulio Cezare I guvernator al Lacului Maggiore, Giovanni I Borromeo, implicat în acțiuni de creștinare a elvețienilor, Ludovico I Borromeo, care construiește castelul La Vitaliana rezistent mai multor asedii, Rinato I Borromeo creatorul Isolei Madre, Carlo III Borromeo promotorul lucrărilor de amenajare mai amplă a Isolei Bella sau Vitaliano VI Borromeo autorul tranformărilor majore ale Isolei Bella. Religiozitatea familiei Borromeo este cunoscută, ea fiind strâns legată de diverși papi. Familia va da un număr de 7 cardinali și arhiepiscopi dintre care cei mai cunoscuți sunt: Sf. Carlo Borromeo (sanctificat de Papa Paul V în 1610, cardinal și arhiepiscop de Milano, figură importantă a Contrareformei, care înființează seminarii și colegii în Milano și devine renumit pentru comportamentul său eroic din timpul epidemiei de ciumă și Federico Borromeo care fondează biblioteca ambroziană și pe a cărui mormânt din catedrala din Milano, este inscripționată cu litere rigide, verticale, gotice, deviza familiei, *Humilitas Nomini* tocmai pentru a sublinia evlavia și umilința în fața lui Dumnezeu și a virtuților. *„În secolul XVII (il Seicento) contrareforma își asuma autoritatea"*[15]. *„În ducatul de Milano un guvernator își îndeplinea funcțiile, împreună cu un senat local, învestit cu puteri minime, majore însă erau în schimb, puterile arhiepiscopului (dintre aceștia binecunoscuții Carlo și Federico Borromeo, deveniți protagoniști în romanul lui Alessandro Manzoni, I Promessi Sposi-Logodnicii, din secolul al XIX-lea)"*[16]. Se mai poate menționa cardinalul Giberto III Borromeo care îl sprijină pe fratele său Vitaliano VI Borromeo în finalizarea transformărilor esențiale ale Isolei Bella.

Inelele Borromeo sunt de asemenea prezente vizibil în toate proprietățile Borromeo, în palate sau vile, în decorațiuni sau aranjamente peisagistice ale grădinilor etc. emanând și imprimând și ele o simbolistică cunoscută în mai multe culturi, aceea a Trinității, care nu poate fi divizată. Nucleului Borromeo din fizica nucleară (care operează cu sisteme formate din 3 subsisteme care luate câte 2 câte 2 nu pot forma o legătură stabilă) i s-a acordat acest nume tocmai prin analogie cu inelele stilizate ale acestei case. Ca proprietăți de referință ale familiei se pot menționa: Rocca D`Angera (cu fortăreața), Palazzo Borromeo (care este astăzi muzeu al Isolei Bella, pe lacul Maggiore), palatul Arese Borromeo (care găzduiește Universitatea San Raffaelo - Facultatea de filozofie), Castelul Peschiera Borromeo, Insulele Borromeo și Vila Borromeo Arcore.

---

[8] https://en.wikipedia.org/wiki/House_of_Borromeo
[9] Guichonnet 2002, p. 48.
[10] Isola Bella 2016, p. 24.
[11] Isola Bella 2016, p. 24.
[12] Isola Bella 2016, p. 24.
[13] Isola Bella 2016, p. 24.
[14] Isola Bella 2016, p. 24.
[15] Lăzărescu 1987, p. 180.
[16] Lăzărescu 1987, p. 180.

Palazzo Borromeo și grădina sub formă de amfiteatru în stil baroc italian ale Isolei Borromeo. *„Arta barocă s-a dezvoltat cu precădere în Apusul și în Centrul Europei. Denumirea i-a fost dată în derâdere de cei care au disprețuit-o, socotind-o plină de exagerări, de forme umflate și întortocheate. Cuvântul baroc vine din limba spaniolă. Este numele unei perle asimetrice, găsită în scoici cu cochilie informă, de echilibru instabil. Arta Contrareformei barocă, a fost asemuită cu această scoică strâmbă asimetrică. În contrast cu formele simple, elegante, armonioase și proporționate ale operelor din renaștere, barocul tinde spre monumental, spre grandios, spre tot ce poate impresiona. Personajele sculptate fac gesturi și mișcări exagerate și câteodată declamatorii"*[17]. *„Totuși, secolul al XVII-lea în Italia ca și în toată Europa cunoaște artiști geniali care prin creațiile lor au influențat dezvoltarea artei din secolele următoare"*[18].

Tot ceea ce oferă ca fascinație vizuală, emoțional artistică și într-un anume sens derutantă (din punct de vedere al întrebărilor care pot apărea necunoscând istoria acestei fâșii de uscat dintre ape) Isola Bella, proprietate Borromeo de pe lacul Maggiore confirmă cu prisosință definițiile prezentate mai sus.

Insula este accesibilă de pe apă, cheiul pe care acostează ambarcațiunile revarsă de secole mulțime de vizitatori atrași de forma ei de galeră vizualizată încă de pe lac, de palat și de particularitatea grădinilor dispuse sub formă de trunchi de piramidă terasat sub formă de amfiteatru și perfect vizibil din orice punct cardinal al descinderii. Trebuie adăugat la informațiile prezentate deja în introducere, că achiziții de pământ aici, sunt legate și de numele lui Giulio Cezare II Borromeo. Arhitectul Giovanni Angelo Crivelli aduce pe insulă cantități enorme de pământ pentru a conferi insulei (inițial o stâncă cu teren nefertil) forma impresionantă de galeră ce taie spre nord apele lacului. Ulterior din motive de ordin militar Giulio Cezare II Borromeo cedează fratelui său Carlo III Borromeo drepturile asupra insulei, acesta cumpără tot și continuă procesul de schimbare și stabilizare a formei insulei. Se începe construirea palatului în 1632, iar între 1631 și 1634 se lucrează și la amenajarea solului pentru viitoarele grădini (terenul inițial fiind stâncos) și se proiectează un sistem de canalizare pentru irigații[19]. Vitaliano VI Borromeo, moștenitor a lui Carlo III Borromeo se distinge apoi ca fiind unul dintre membrii familiei care aduce transformări esențiale și majore Isolei Bella, cu sprijinul fratelui său cardinalul Giberto III Borromeo. Sub viziunea sa forma de galeră a micii fâșii de pământ prinde conturul final, având spre prova palatul în timp ce la partea opusă splendorile armonioase ale naturii grădinilor își finalizează terasarea. Achiziționează statui, balustrade opere de artă diverse și vase din alabastru, tapițerii, picturi, opere de artă etc. și colaborează cu arhitectul Francesco Castelli și cu constructori ca Francesco Maria Richini și Carlo Fontana[20]. Rolul său este determinant pentru ceea ce va deveni și se va păstra până în zilele noastre pe Isola Bella. El își dorește așezarea, ca pe o reședință care să arate tuturor oaspeților care vor sosi, fie reprezentanți ai nobilimii vremurilor, fie artiști, fie oameni de litere, fie reprezentați politici etc. bogăția, însemnătatea și rolul numelui Borromeo în istoria și societatea Italiei. „ Din punct de vedere stilistic secolul XVII, începutul sec.XVIII, au fost perioade de tranziție . După artificialitatea manierismului, artiștii erau în căutarea unor noi căi de exprimare."[21] Noile căi de exprimare despre care se face vorbire în citat sunt „explorate" și „exploatate" maximizat în acest ansamblu natură-palat- apă dar bineînțeles creionând mereu tușe accentuate de originalitate. Prezint în continuare elemente relevante în acest sens:

Palazzo Borromeo. *Balustrada monumentală adusă din palatul din Milano* și pereții ornați cu cele *șase embleme* (parter, foaierul de acces în palat) reprezentând blazonul perioadei Sfântului Carlo (adoptat mai apoi de către Giberto IV Borromeo) și cele ale altor cinci familii nobile marcante: familia de Medici, familia Farnese, familia Odeschalchi, familia de Savoia, familia Barberini[22]. Stucatura, ornamentele si medalioanele reprezentă personalități ale acestor case, cu intenția evidentă de a marca apartenența familiei la înalta pătură socială și decizională a timpurilor.

Sala medaliilor cu 10 medalioane superbe create în lemn aurit ilustrând 10 evenimente importante din timpul vieții lui Sf. Carlo Borromeo, (sanctificat de Papa Paul V în 1610, cardinal și arhiepiscop de Milano, figură importantă a Contrareformei)[23].

Marea sală apare deosebită de celelalte saloane și încăperi ale palatului, se remarcă prin simplitate, eleganță, culori pale (alb și azuriu) și este dominată simbolic de deviza familiei proprietarilor : *Humilitas*, care apare vizibil pe cupolă. Acest motto, cu trimitere la devotament și răbdare, a fost introdus de către Vitaliano I Borromeo ca un omagiu adus unchiului său matern Giovanni Borromeo, de la care de fapt a fost preluat numele casei. Vitaliano X Borromeo este cel care renovează în secolul XX marele salon și finalizează și fațada de nord a palatului.

---

[17] Golfin 1970, p. 252.
[18] Golfin 1970, p. 270.
[19] https://it.wikipedia.org/wiki/Palazzo_Borromeo
[20] https://www.wikiwand.com/en/Palazzo_Borromeo_(Milan)
[21] Arta 2010, p. 221.
[22] Golfin 1970, p. 29.
[23] Golfin 1970, p. 29.

Sala Napoleon, sala în care Napoleon Bonaparte petrece noaptea de 17 spre 18 august 1797 împreună cu soția sa Joséphine și cu o suită de 60 de persoane în timpul primei campanii sale militare în Italia. Era de notorietate că acesta căuta și prefera pentru cazare reședințe Borromeo.

Încăperile palatului găzduiesc în 1935 Conferința Stresa cu participarea lui Benito Mussolini, Pierre Laval și Ramsay MacDonald.

Biblioteca conține multe ediții literare și științifice provenite din imprimerii de pe tot cuprinsul Europei[24].

Grotele; cele șase grote constituie cea mai originală parte a palatului Ideea construirii lor a avut la bază necesități foarte concrete. *„Ideea reprezintă perfecțiunea frumuseții naturale și îmbină adevărul cu verosimilul"*[25]*.* Concepute pe sistemul vaselor comunicante, deschise exteriorului dar totuși protejate de coloane și plafoane acoperite, acestea au fost gândite în primul rând ca având rolul de a oferi în timpul verilor caniculare adăpost, dar concomitent contact permanent cu aerul proaspăt și briza lacului. Fiecare are o orientare bine studiată, în funcție de: punctele cardinale, momentele/intervalul orar al unei zile, deplasarea soarelui și a umbrei, de poziționarea și orientarea față de apă sau grădini. Pereții sunt lucrați în piatră, nisip și scoici iar vitrinele au exponate rare de corali, statuete din cochilii, din porțelan vienez sau ceramică lombardă. Fațadele și plafoanele sunt lucrate în piatră, decorate cu reprezentări de animale acvatice, divinități marine, combinate cu încrustații de marmură neagră, plante marine de diferite varietăți, dovezi ale unor vietăți preistorice descoperite pe fundul lacului Maggiore, vitrine cu porțelanuri aparținând casei Borromeo sau vase antice descoperite în zonele limitrofe. O fină statuetă a Isolei Bella încheie în grota a șasea această atmosferă cu puternice accente acvatice.

Atriumul Dianei, conținând in interior statuia zeiței, a fost soluția găsită în sec.XVII pentru a se face legătura axială dintre palat și grădini printr-un sistem de scări decalate și curbate. Concluzionând, Palazzo Borromeo este o expresie dinamică a unui baroc autentic, cu impact divers dar oricum memorabil pentru toți cei care îi sunt oaspeți. *„Înfățișând acțiuni umane inevitabil corelate cu reacții psihice, arta nu se poate dispensa de exteriorizarea stărilor sufletești, pasiunile nasc porniri, animă figura umană prin atitudine expresie și gestică. Interpretarea imaginii, pornită de la natură, nu poate eluda observarea și sondarea emoțiilor. Dar cum efectele nu se lasă surprinse decât spontan, în scurte momente fugare, pentru a putea fi redate, trebuie fixate pe retina memoriei"*[26].

Grădinile Isolei Bella. *„Deoarece arta barocă prezintă o diversitate uimitoare, caracteristicile unificatoare ale artelor trebuie căutate în raport cu tendințele culturale și intelectuale principale ale timpului, dintre care trei sunt extrem de importante datorită efectului pe care l-au avut asupra artelor"*[27]. Una din cele trei tendințe menționate mai sus, ca existente, este aceea de stimulare a unui nou val de interes pentru natură. Amenajarea unei impresionantei grădini în stil baroc italian pe Isola Bella se înscrie așadar în curentul vremii care a făcut ca să apară „diverse edificii baroce, precum palate, grădini publice, piețe urbane sau ansambluri sculpturale în toată Italia"[28]. Rigoarea geometriei impuse de relativ limitata suprafață a insulei, se îmbină armonios cu explozia controlată ca etape de înflorire a diversității rafinamentului vegetației, cu opulența sculpturilor, confirmând încadrarea în stilul arhitectural amintit anterior. Ca elemente de remarcat pot fi menționate:

- dispunerea ansamblului principal al grădinilor, numit *Amfiteatru sau Teatru* sau *Castel* sau *Teatro Massimo* (în amintirea unei vechi fortărețe), sub formă de trunchi de piramidă, terasat pe 10 nivele, cu o înălțime de 37 de metri.

George Lăzărescu în lucrarea sa „Civilizație italiană" se exprimă despre *„teatrul în seicento"*[29] astfel: *„Manifestare complexă, deoarece întrunea prin spectacolele sale mai multe satisfacții spirituale și artistice, la un loc: text, muzică, scenografie, mimică, teatrul ia proporții de masă. Barocul se exprimă și în acest fel variat, spontan, volubil, multiform, proteic, chiar multicolor"*[30].

- crearea unei perspective de scenă (care foarte probabil să fi fost folosită ca atare în trecut) încadrată de fântâni și bazine de apă, de arbuști și plante rare, cu scări și parapete, ornate, în stil antic, cu vegetație.

- etajele succesive ascund nișe și valve, asemenea unei cochilii, și găzduiesc statuete ca de exemplu Nimfele Acvatice sau o alegorie a lacului Maggiore.

- obeliscurile laterale sunt încadrate de statui care simbolizează cele patru elemente: pământ, apă, aer și foc.

- *Marele Unicorn Borromeo* domină asupra a tot, el fiind unul din simbolurile stemei Borromeo legat de puterea politică a familiei Borromeo și de asemenea un omagiu adus lui Vitaliano I Borromeo întemeietorul acestei linii, a cărui valoare a fost recunoscută de Ducele de Milano: Filippo Maria Visconti.

---

[24] Golfin 1970, p. 44.
[25] Bellori 1975, p. 10.
[26] Bellori 1975, p. 15.
[27] Enciclopedia Britanică, 2010, p. 116.
[28] Arhitectura 2010, p. 231.
[29] Lăzărescu 1987, p. 180.
[30] Lăzărescu 1987, p. 180.

- *Comorile botanice* alcătuiesc o luxuriantă întindere intens colorată și parfumată, sunt dispuse simetric, sau sub formă de covoare și conțin specii rare de plante (ca de exemplu arborele de camfor) sau azalee, glycine, magnolii, bougainvillée[31] etc. iar lor li se alătură somptuos, defilări minunate de păuni albi. Vitaliano IX Borromeo, expert botanist, aduce în secolul XIX noi specii exotice de plante, le adaptează, și mărește valoarea grădinilor. Climatul blând al golfului Borromeo protejează de secole vegetația acestor tărâmuri.

Vitaliano IX Borromeo finalizează și capela familiei și decide ca în interiorul ei să fie aduse principalele sculpturi religioase din palat.

Amprentat de mesajele estetice atât ale naturii cât și ale creațiilor artistice - independent de curent sau tendințe, ci pur și simplu din punct de vedere al impactului emoțional - de pe Isola Bella, se poate pleca doar cu convingerea că îmbinarea dintre inegalabila natură, credință, istorie, nobil, frumusețe și cultură reprezintă ingrediente care au contribuit la *„strălucitoarea civilizație italiană care a influențat permanent și in chip decisiv identitatea europeană"*[32].

Bibliografie

Arhitectura 2010 – *Arhitectura, evoluție, stiluri, personalități,de la renaștere la secolul XIX*, București, 2010.
Arta 2010 – *Arta, de la apogeul renașterii până în secolul XVIII*, București, 2010.
Bellori 1975 – G.P. Bellori, *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților moderni,* București, 1975.
Enciclopedia britanică 2010 – *Enciclopedia universală britanică*, vol II, București 2010.
Guichonnet 2002 – P. Guichonnet, *Istoria Italiei,* București, 2002.
Isola Bella 2016 – *Isola Bella*, Reggiori, Varese, 2016.
Lăzărescu 1987 – G. Lăzărescu, *Civilizație italiană*, București, 1987.
Nicolau-Golfin 1970 – M. Nicolau-Golfin, *Istoria artei*, București, 1970.
Ranieri 2012 – Elisabetta Ranieri*, Le 3 meraviglie del Lago Maggiore,* Milano 2012.
http://stresasights.blogspot.com/2009/05/isola-bella
https://en.wikipedia.org/wiki/House_of_Borromeo
https://it.wikipedia.org/wiki/Palazzo_Borromeo_(Isola_Bella)
https://www.wikiwand.com/en/Palazzo_Borromeo_(Milan)

Fig. 1. Isola Bella sub formă de galeră și imaginea grădinilor sub formă de amfiteatru

[31] Ranieri 2012, p. 6.
[32] Guichonnet 2002, p. 48.

Fig. 2. Palazzo Borromeo

Fig. 3. Stema Borromeo cu deviza *Humilitas Nomini*

GEOGRAFIE
ŞI
ŞTIINŢELE MEDIULUI

CUTREMURELE DE PĂMÂNT – CAUZE, MANIFESTĂRI, PREVENȚIE

Dr. Dorin Dordea

„An Earthquake is such fun when it is over!"
George Orwell

Abstract. ***Earthquakes – causes, manifestations, prevention.*** *The history of human society records, from the very beginning of its conscious development, a series of seismic manifestations of disaster or catastrophic character, which dramatically affected evolution and progress on extended areas. The mapping of areas with frequent and intense current seismic manifestations overlaps the major orogenic areas corresponding to the "Pacific Ring of Fire", and large alignments along major tectonic contacts across China, over the Himalayan arch and its northern area (Tibet), in the Arabian peninsula expanding in northern Turkey and the South Caucasus, through the Balkan peninsula and the south of the italic peninsula. Associated with the latter, the Vrancea area is part of seismic areas with major manifestations and notable recurrences.*

Throughout recent history, Romania's territory has been struggling with notable and cyclic recurrent events becoming not only a study item but, above all, a field of application of recordings, predictions and population training for security measures and rapid intervention to offset the detrimental effects on human life and personal/state properties safety.

Cuvinte cheie: *cutremur de pământ, seismologie, magnitudine, seismograf, tsunami, protecția civilă la cutremur.*
Key words: *earthquake, seismology, magnitude, seismograph, tsunami, earthquake protection.*

Introducere. ***Definiție.*** *Cutremurele sunt eliberări violente de energie mecanică din interiorul crustei terestre cu efecte vizibile la suprafața acesteia, urmare unor acumulări de lungă durată, care se manifestă după modelul undelor ondulatori* („sferice" – în interiorul crustei și respectiv „circulare" – pe suprafața acesteia) *dinspre zona declanșatoare* (focar sau hipocentru) *respectiv din jurul epicentrului (proiecția la suprafață a hipocentrului) până la extremitățile de percepție a efectelor sale* (variabile, în funcție de natura rocilor și intensitatea declanșatoare).

Îndelungata istorie a crustei terestre a fost marcată de nenumărate evenimente catastrofice din categoria cutremurelor de pământ, dintre care o suită consistentă poate fi extrasă din istoria societății umane (holocene). Asocierea zonelor seismice cu aliniamente de contact ale crustelor terestre (convergente sau divergente), dar și a zonelor rupturale din interiorul crustelor sau a zonelor cu volcanism (*submarin* sau *continental*) determinat de punctele fierbinți mantelice conduce la o suită de categorii genetice declanșatoare ale acestor manifestări. Lor li se mai pot adăuga șocurile determinate de impactul cu corpurile extraterestre (meteorice), prăbușirile de mari masive stâncoase costiere sau de pe versanții muntoși, alunecările violente de avalanșe de zăpadă sau de ghețari, exploziile puternice sau șocurile mecanice produse de om. Dacă erupțiilor vulcanice sunt însoțite invariabil de cutremure de pământ, nu toate cutremurele de pămând se asociază unor manifestări vulcanice.

Deși marile manifestări ale cutremurelor (în *volum și efecte*) sunt declanșate în interiorul crustei terestre, datorită efectelor produse asupra societății umane, consemnările și detalierile acestora se referă predominant la suprafața crustei terestre.

Marile cutremure sunt percepute de instrumentele sensibile (*seismografe*) pe întreaga suprafață a pământului, în timp ce percepția umană este limitată pe areale restrânse în funție de intensitatea declanșatoare a acestora.

Undele seismice care afectează suprafața pământului au două componente – una *longitudinală* (*P* sau *principală*), corespunzătoare manifestării liniare din hipocentru spre fiecare punct al suprafeței și una *transversală* (*S* sau *secundară*), corespunzătoare dezvoltării ondulatorii dinspre epicentru, radiar pe suprafața crustei până la atingerea limitei de dezvoltare. Din acest motiv undele longitudinale (*P*) sunt mai rapide și ating suprafața terestră cu un avans față de cele transversale (*S*) cu atât mai mare cu cât punctual de înregistrare se află la distanță mai mare față de epicentru.

Adâncimea hipocentrului se extinde de la 1-2 km până la 60 km (*seisme superficial* sau *crustale*) și de la 60 km până la 180 km (*seisme profunde* sau *subcrustale*). Cu cât hipocentrul unui seism (chiar de intensitate moderată) este mai superficial, efectele sale sunt mai puternice dar cu dezvoltare pe un areal mai restrâns și în mod contrar un seism cu focar profund generat la intensități similare celor de mai sus, are efecte mai reduse dar manifestate pe areale mult mai extinse.

Prin proiectarea pe harta globală a zonelor vulcanice (*Fig. 1.b*) și a celor cu activitate seismică ciclică (*Fig. 1 c*) se observă o perfectă reconfigurare a harții globale a plăcilor tectonice, ceea ce confirmă suprapunerea tensiunilor generatoare de efecte seismic și de erupții vulcanice pe limitele (*convergente* sau *discordante*) de contur a plăcilor tectonice.

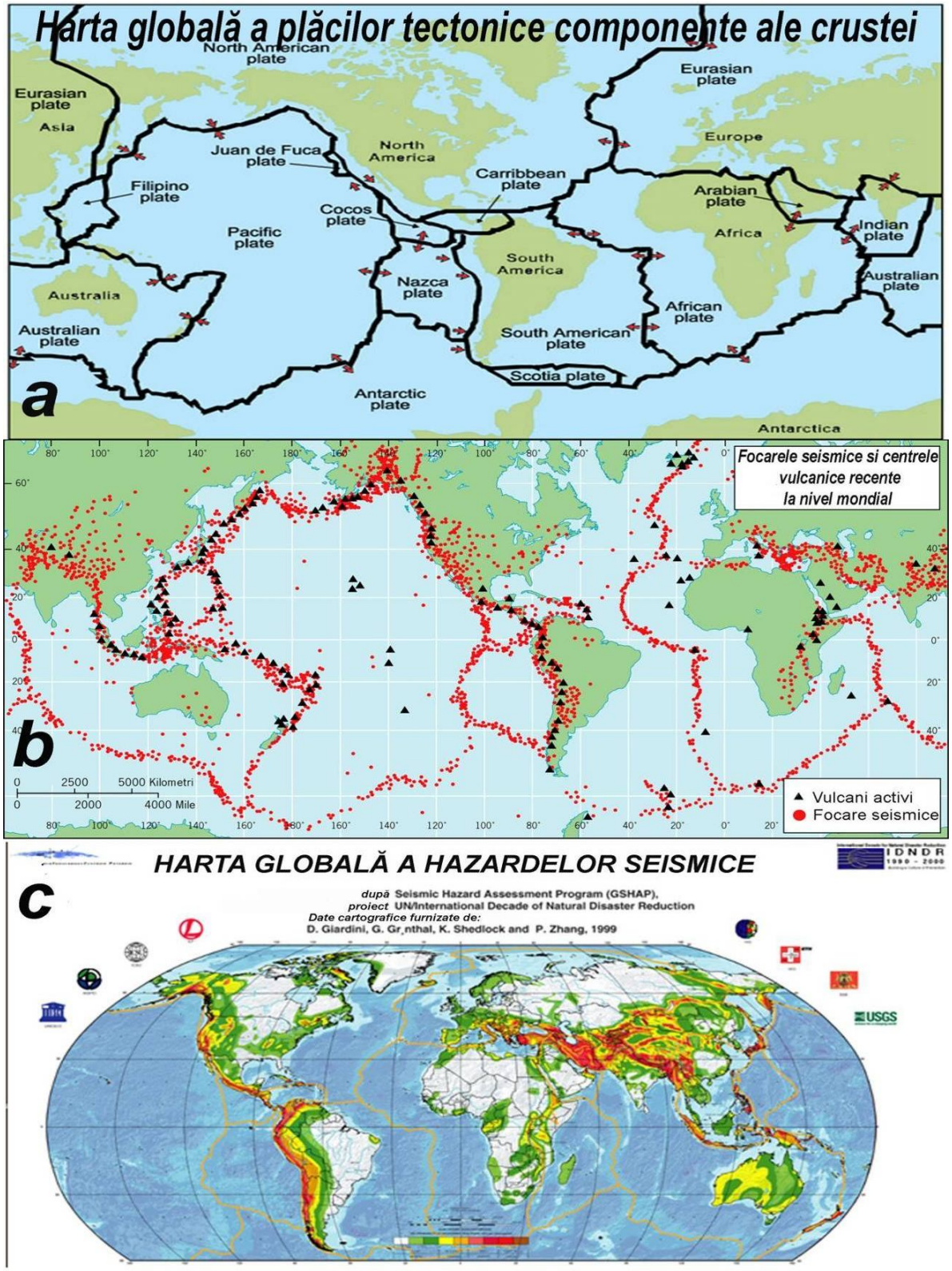

Fig. 1. Hărțile tectonice ilustrând configurația plăcilor și suprapunerea pe contur a zonelor majore vulcanice și seismic
(http://tldesigner.net/world-earthquake-map/world-earthquake-map-new-fightsite-me-6/); http://planetolog.com/map-world-detail.php?type=TEC&id=1

Imaginea cartografică a zonelor cu seismicitate intensă (*Fig. 1 c*) indică o însciere a acestora pe conturul *„inelului de foc al Pacificului",* pe aliniamentele tectonice majore ale Chinei, pe aliniamentul Himalaian și în extremitatea nordică a acestuia, pe aliniamentul SV Asiatic prin sudul Caucazului continuând cu nordul Turciei (*falia nord Anatoliană*), sudul Balcanilor, cu ramificații peste nordul Greciei și central Italiei (*Rhea et al., 2010*). Sectorul seismic major românesc (*Zona Vrancea*) poate fi asociat aliniamentului sud Caucazian (*Novikova et al. 1995; Kuznetsov, 1998*), dar descifrarea sa implică multiple elemente de unicitate. Alături de aceste zone intens seismice (*Fig. 1. c*) se pot descifra areale extinse de calm seismic, între care: *centru-nordul Americii de Nord + Groenlanda, vestul Americii de Sud, întreg cuprinsul Africii, exceptând aliniamentul riftului est-African și nordul Munților Atlas, întreg cuprinsul Australiei, nordul Europei + zona central nordică a Asiei* și *Antarctica*:

Instrumente de evaluare a magnitudinii cutremurelor și unitățile de măsură a acestora. Frecvența și intensitatea producătoare de efecte devastatoare asupra vieții și bunurilor umane, pe care cutremurele le-au exercitat din cele mai vechi timpuri, au motivat căutarea unor soluții instrumentare pentru atenționare precoce a iminenței cutremurelor. Conform așteptărilor (a frecvenței și intensității cutremurelor), primul instrument care „semnala" iminența unui seism a fost construit în China de astronomul și matematicianul Chang Heng (*132 a.Ch.*), numit "*deșteptătorul de cutremur*".

„Instrumentul" reprezenta o clepsidră de dimensiune mare, pe care erau fixați 8 dragoni din gura cărora puteau cădea succesiv, în funcție de intensitatea trepidației, bile care erau prinse în gura unor broaște. Numărul bilelor căzute și poziția pe dragonului care le scăpa indicau intensitatea seismului, fără a furniza evaluări matematice ferme. Încărcătura artistică a dispozitivului a condus la perpetuarea producerii sale până în zilele noastre, de data asta doar ca obiect de artă.

Abia în 1880, *Sir James Alfred Ewing, Thomas Gray și John Milne* aveau să inventeze primul seismograf modern care a devenit componenta de bază a primelor stații seismice din Japonia. Principiul constructiv, care avea să rămână esențial până în zilele noastre, constă în înregistrarea în timp a amplorii mișcării ondulatorii pe trei direcții: vertical, est-vest, nord-sud pe 1-3 discuri rotative. Pentru o acuratețe maximă a înregistrării magnitudinii seismelor,componentele seismografelor moderne cu cele trei axe de înregistrare plasate succesiv în tubulaturi verticale, care se amplasează intim fixate într-o gaură de sondă, preferabil în subasment de roci dure sau într-o coloana betonată, iar valorile trepidațiilor sunt transmise la receptor prin semnal electric. Evoluția seismografelor continuă neîncetat (vizând aplicații seismice curente sau speciale) prin modele inedite de tipul: *seismograf cu decriptor laser pe interfața apă-uscat; seismograf cu fibră optică rotațională, seismograf Wiechert, seismograf Serpieri* etc. (*Santini, 2000; Tachibana, 2018; Dolgikh et al., 2019; Jaroszewicz et al., 2019*).

Pentru o imagine cât mai fidelă a diseminării energiei seismice pe un areal regional sau național, se impune amplasarea unei rețele de stații seismice, cât mai densă cu putință, deoarece pe lângă intensitatea șocului generator, manifestarea undelor seismice depinde de natura litologică a porțiunii superficiale a crustei, de eventuala stratificație și cutare a acestora și mai ales de prezența elementelor tectonice majore sau minore (*perturbante* sau *accentuatoare* a șocurilor dinamice).

Înregistrările curente ale unor seisme puternice încep cu componentele P cu valori submoderate, urmate de componentele S cu valori considerabil mai mari (și evident cu efectele distructive majore). Diferența de timp dintre cele două categori de unde seismice (P și S) ar putea reprezenta un interval de de timp în vederea alertării și pregătirii populației, fără a putea, însă, descifra din valoarea undelor P, magnitudinea undelor S. Cu alte cuvinte, alertarea s-ar produce la fiecare seism (de magnitudine mică, medie sau mare), generând frecvente și inutile momente de panică.

Necesitatea cuantificării seismelor după efectele produse asupra suprafeței terestre și după valoarea energiei eliberate a condus la inițierea a două categorii diferite de parametrii de evaluare -scala Mercalli și scala Richter.

Scala Mercalli, introdusă în evaluarea *intensității seismelor* de Giuseppe Mercalli în 1902, se bazează exclusiv pe înregistrarea efectelor produse asupra mediului ambiant de ochiul omului și marcată cu simbolurile MMI. Din acest motiv este considerată mai puțin științifică și se utilizează în lipsa unor înregistrări numerice efectuate de seismograf. Scala Mercalli cuprinde categori valorice de la I la XII, fără subdiviziuni zecimale și fără o diferențiere clară bazată pe înregistrarea potențialului energetic degajat, ci doar a efectelor produse, la rândul lor susceptibile unor evaluări subiective.

Scala Richter, introdusă în practica seismologică în 1935 de seismologii Charles F. Richter și Beno Gutenberg clasifică *magnitudinea seismelor* (simbol M_w), utilizând conversia în valori numerice graduale (inclusiv valori zecimale) de la 1 la 8 și peste 8 a logaritmului amplitudinii balansului înregistrat de un seismograf standard. Reprezintă scală universală de evaluare a hazardelor seismice utilizată, însă, doar în arealele în care există stații seismice dotate cu seismografice, în lipsa cărora se poate recurge la estimarea amplitudinii seismului pe scala Mercalli, pe baza exclusivă a observațiilor directe din timpul producerii și a urmărilor înregistrate pe suprafața pământului.

Pentru o cât mai corectă corelare a celor două scale aflate în prezent în uzul global de evaluare a intensității vs. magnitudinii seismelor, tabelul de mai jos (*Tabel 1*) prezintă o relativă echivalare, prin intermediul efectelor care se produc asupra mediului ambient, fără ca aceste elemente să reprezinte categorii fizico-numerice de raportare.

Intensitatea *Mercalli*	**Observații corespunzătoare (*configurare după criterii Mercalli*)**	**Magnitudinea *Richter* (comparare aprox.)**
I	Fără efecte înregistrate	1 - 2
II	Resimțita doar de persoane sensibile	2 - 3
III	Vibrații asemănătoare celor generate de traficul greu	3 - 4
IV	Pietonii se dezechilibrează; cad roci sau obiecte nesprijinite	4
V	Oamenii se trezesc din somn; clopotele bat instantaneu	4 - 5
VI	Copacii se înclină, daune cauzate de prăbușiri de obiecte	5 - 6
VII	Alertă generală, se prăbușesc ziduri	6
VIII	Coșurile zidite se prăbușesc; clădirile vulnerabile suferă daune	6 - 7
IX	Pământul crapă, casele se prăbușesc, conductele se sparg	7
X	Pământul crapă serios, multe clădiri sunt avariate. Alunecări de teren	7 - 8
XI	Doar puține clădiri rămân stabile, se prăbușesc poduri.	8
XII	Distrugere totală; obiecte expulzate în aer, pământul este frământat și răvășit	8 sau mai mult

Tabel 1. Echivalare relativă a intensității Mercalli și a magnitudinii Richter, prin efectele înregistrate

Evaluarea potențialului de risc seismic al României. Teritoriul României, expus intens seismelor, a făcut obiectul elaborării normativelor legale de siguranță a construcțiilor și, mai ales, prevenției și protecției populației și a bunurilor materiale în cazul producerii acestor hazarde. O înregistrare *(data,* magnitudinea*,* **zona***)* a seismelor cu magnitudinea >5,0 M_w din teritoriul României după anul 1000, indică următoarea succesiune:*12.05.1022*, 6.5 M_w, **Vrancea**; *15.08.1038*, 7.3 M_w, **Vrancea**; 1.02.1107, 7.1 M_w, Vrancea; 8.08.1126, 7.1 M_w, **Vrancea**; *1.04.1170*, 7.3 M_w, **Vrancea**; *13.02.1196*, 7.5 M_w, **Vrancea**; *8.01.1223*, 5.9 M_w, **Depresiunea Transilvaniei**; *10.05.1230*, 7.3 M_w, **Vrancea**; *7.02.1258*, 7.1 M_w, **Vrancea**; *4.08.1444*, 6 M_w, **Vrancea**; *10.10.1446*, 7.5 M_w, **Vrancea**; *29.08.1471*, 7.5 M_w, **Vrancea**; *29.08.1471*, 7.3 M_w, **Vrancea**; *14.11.1516*, 7.5 M_w, **Vrancea**; *9.06.1523*, 6.5 M_w, **Vrancea**; *19.10.1523*, 5.9 M_w, **Depresiunea Transilvaniei**; *19.07.1545*, 7.1 M_w, **Vrancea**; *26.10.1550*, 6.5 M_w, **Zona Făgăraș-Câmpulung**; *21.08.1552*, 6.5 M_w, **Vrancea**; *17.08.1569*, 6.4 M_w, **Vrancea**; *10.04.1571*, 6.5 M_w, **Vrancea**; *10.05.1571*, 7.1 M_w, **Vrancea**; *1.04.1578*, 6.5 M_w, **Vrancea**; *30.04.1590*, 7.3 M_w, **Vrancea**; *10.08.1590*, 6.5 M_w, **Zona Făgăraș-Câmpulung**; *21.04.1595*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *22.11.1598*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *4.04.1599*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *3.05.1604*, 6.8 Mw, **Vrancea**; *24.12.1605*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *13.01.1606*, 6.8 Mw, **Vrancea**; *811.1620*, 7.5 Mw, **Vrancea**; *1.02;1637*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *19.04.1650*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *9.08.1679*, 7.5 Mw, **Vrancea**; *19.08.1681*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *12.06.1701*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *11.10.1711*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *6.04.1730*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *11.06.1738*, 7.7 Mw, **Vrancea**; *5.04.1740*, 7.3 Mw, **Vrancea**; *7.12.1746*, 5.9 Mw, **Zona Făgăraș-Câmpulung**; *18.01.1778*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *18.01.1787*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *6.04.1790*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *8.12.1793*, 6.2 Mw, **Zona Făgăraș - Câmpulung**; *26.10.1802*, 7.9 - 8.2 Mw, **Vrancea**; *5.03.1812*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *29.09.1821*, 6.6 Mw, **Vrancea**; 17.11.1821, 6.2 Mw, **Vrancea**; *26.11.1829*, 7.3 Mw, **Vrancea**; *3.08.1831*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *3.08.1834*, 6.8 Mw, **Vrancea**; *21.04.1835,* 6.5 Mw, **Vrancea**; *23.01.1838*, 7.5 Mw, **Vrancea**; *6.03.1844*, 6 Mw, **Vrancea**; *1.01.1848*, 6.5 Mw, **Vrancea**; 28.10.1854, 6.5 Mw, **Vrancea**; 16.10.1862, 6.5 Mw, **Vrancea**; 13.11.1868, 6.8 Mw, **Vrancea**; 27.11.1868, 6.5 Mw, **Vrancea**; *25.12.1880*, 6.8 Mw, **Vrancea**; *19.08.1888*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *14.10.1892*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *1.05.1893*, 6.2 Mw, **Vrancea**; *17.08.1893*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *10.09.1893*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *4.04.1894*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *31.08.1894*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *11.03.1896*, 6.6 Mw, **Vrancea**; *24.11.1896*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *31.03.1901*, 7.2 Mw, **Marea Neagră**; *30.07.1901*, 6 Mw, **Vrancea**; *13.09.1903*, 6.3 Mw, **Vrancea**; *6.02.1904*, 6.6 Mw, **Vrancea**; *6.10.1908*, 7.1 Mw, **Vrancea**; *25.05.1912*, 6.7 Mw, **Vrancea**; *25.05.1912*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *26.01.1916*, 6.4 Mw, **Zona Făgăraș-Câmpulung**; *18.04.1919*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *9.08.1919*, 6 Mw, **Vrancea**; *25.12.1925*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *30.03.1928*, 6 Mw, **Vrancea**; *20.05.1929*, 6 Mw, **Vrancea**; *1.11.1929*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *27.05.1932*, 6 Mw, **Vrancea**; *2.02.1934*, 6 Mw, **Vrancea**; *29.03.1934*, 6.9 Mw, **Vrancea**; *13.07.1935*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *5.09.1935*, 6 Mw, **Vrancea**; *17.05.1936*, 6 Mw, **Vrancea**; *13.07.1938*, 6 Mw, Vrancea; *5.09.1939*, 6.2 Mw, **Vrancea**; *22.09.1940*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *10.11.1940*, 7.4 Mw**, Panciu**; *12.03.1945*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *7.09.1945*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *9.12.1945*, 6.5 Mw, **Vrancea**; *3.11.1946*, 6 Mw, **Vrancea**; *29.05.1948*, 6.3 Mw, **Vrancea**; *20.08.1973*, 6 Mw, **Vrancea**; *1.10.1976*, 6 Mw, **Vrancea**; *4.03.1977*, 7.2 Mw, **Nereju**, **Vrancea;** *11.09.1980*, 4.6

Mw, ***Orașul Galați***; *13.11.1981*, 5.1 Mw, **vecinătatea orașului Tulcea**; *30.08.1986*, 7.1 Mw, **Gura Teghii**; *30.05.1990*, 6.9 - 7 Mw, **Vrancea**; *31.05.1990*, 6.4 Mw, **Vrancea**; *31.05.1990*, 6.1 Mw, **Vrancea**; *12.07.1991*, 5.7 Mw, **Banloc**; *18.07.1991*, 5.5 Mw, **zona Herculane - Ofseniță**; *2.12.1991*, 5.6 Mw, **Voiteg**; *27.10.2004*, 6 Mw, **Vrancea**; *7.05.2008*, 5.2 Mw - 5.4 Mw, **NV Mării Negre**; *25.04.2009*, 5.3 Mw, **Vrancea**; *23.09.2013-10.10.2013**, 1 Mw - 3.9 Mw,* **Izvoarele, Galați**; *6.10.2013*, 5.5 Mw, **Vrancea**; *22.11.2014*, 5.7 Mw, **Vrancea** ; *24.09.2016*, 5.3 Mw, **Vrancea**; *28.12.2016*, 5.3 Mw, **Vrancea**; *8.02.2017*, 5.0 Mw, **Vrancea**; *28.10.2018*, 5.8 Mw, **Vrancea**.

În înșiruirea de mai sus, apare a suită de evenimente de mică magnitudine (*23.09.2013-10.10.2013**, 1 Mw-3.9 Mw,* **Izvoarele**), care a incitat protestatarii mișcării ecologiste împotriva „*gazelor de șist*", socotindu-le, fără vreun argument concret, determinate de fracturarea hidraulică (nicicând aplicată în zonă), deși manifestările seismic se înscriau pe un aliniament fractural de descărcare a tensiunilor tectonice din zona Vrancea, produse periodic în zona cu cuvertură sedimentară minimă (*Galați*, zona seismică Galați). Dovada greșitei abordări a „*protestatarilor*" a fost oferită de *încetarea subită a cutremurelor de la Izvoarele*, după ce a avut loc un cutremur de medie amplitudine (5,5 Mw), cu epicentrul în zona Vrancea (*7.10.2013*), suprimând descărcarea energetică (vrânceană) de pe traseul fracturii crustale mai sus amintite.

Analiza evenimentelor seismice majore din România (Mw >5,5) din intervalul 1022-2018 arată ca 87% dintre acestea s-au desfășureat în zona Vrancea.

Distribuția spațială a focarelor seismice din România a conturat următoarele zone: ***zona Vrancea*** (cu hipocentre la adâncimea de 30-60 km, 60-220, frecvent 110-160 km (*Oncescu, Trifu, 1987*); ***Zona Câmpulung-Făgăraș*** (cu hipocentrele la 2-5 km); ***Zona Herculane-Ofseniță***; ***Zona Timișoara*** (cu hipocentre la 5-15 km); ***Zona Suceava*** (cu o unică manifestare - *9.08.1679 (evaluată 7,5Mw)* și hipocentrul, posibil, profund > 60 km); ***Zona Marea Neagră*** (cu hipocentrele la 5 km); ***Zona Tulcea*** (cu hipocentrele la 4-5 km); ***Zona Galați*** (cu hipocentrele la 3-9 km). Acestor zone li se poate adăuga ***Zona Târnava Mare-Târnava Mică***, cu manifestări: *08.01.1223, Mw = 5.9*; *19.10.1523*, Mw = 5.9, (în apropiere de Mediaș); *18.03.1523*, Mw = 5.6; *15.02.1786*, Mw = 5.3; *03.10.1880*, Mw = 5.3, toate cu hipocentrele estimate la 10 km.

Zonarea națională se bazează pe gruparea focarelor pe areale strânse, inclusiv adâncimi similare ale acestora și pe manifestări similare, neexcluzând posibilitatea asocierii unora dintre ele pe aceleași aliniamente fracturale majore active.

Analiza datelor seismice din istoria României va continua prin multiple procesări statistice completate și cu cât mai puține variabile, după dobândirea unor noi informații privind structura internă detaliată a crustei terestre la nivel global corelată la nivel național, prin metode geofizice din ce în ce mai sofisticate, mai penetrante și mai detaliate (seismice, magnetotelurice, gravimetrice, geomagnetice, eletromagnetice, completate cu tot mai multe date de foraj și de carotaj geofizic). O privire statistică succintă asupra datelor de cunoaștere privind seismele din România, indică următoarele:

- în România (*1038-2018*) ***cutremure cu magnitudinea 6 și peste*** **6** (din zona Vrancea) apar la fiecare 10 ani, ***cutremure cu magnitudinea 7*** la fiecare 33 ani, iar cele cu ***magnitudinea peste 7,5*** la fiecare 80 de ani;

- majoritatea ***cutremurele din zona Vrancea*** sunt de adâncime intermediara (subcrustale), generate la **60-220 km,** în timp ce seismele mai importante s-au produs prin focare situate intre ***80-170 km*****,** iar cel mai adânc cutremur cunoscut a fost generat de o sursă aflată la adâncimea de circa ***210-220 km***;

- au fost înregistrate ***35 cutremure*** (toate cu epicentrul în zona Vrancea) cu magnitudine peste 7 M_w;

- au fost înregistrate ***122 cutremure*** cu magnitudinea peste 4,9 Mw;

- ***Cutremurul din 1802*** (Vrancea) a avut magnitudinea maximă înregistrată în toate timpurile în România (7,9-8,2 Mw);

- ***Un singur cutremur major*** (1676) cu magnitudinea 7,5 Mw a fost înregistrat în zona Suceava!!!;

- Un cutremur cu magnitudinea 7,2 Mw (1901) a avut epicentrul în ***Zona Marea Neagra***;

- Cutremurul din 10/19 Noiembrie 1523, cu magnitudinea 5,9 Mw (*la Mediaș, s-a dărâmat Primăria!!!), definește un moment seismic de vârf din* ***Zona Târnava Mare-Târnava Mică*** (sau ***Depresiunea Transilvaniei***)*;*

- ***Cutremurele de la Izvoarele 2013*** au marcat o deviere politico-strategică a unui subiect serios și foarte important.

Pe teritoriul României acționează o rețea de stații seismice interconectate (*Fig. 2 a*), furnizoare de informații în timp real și în baza cărora se elaborează, la Centrul Național pentru Fizica Pământului de la Măgurele, programe sintetice de evaluare a potențialului, (±) a predicțiilor (pe cât posibil) și a măsurilor de prevenție și intervenție pentru protecția cetățenilor și a bunurilor materiale.

Datele furnizate de aceeași rețea de stații seismice au facilitat elaborarea hărții de zonare seismică a României (*Fig. 2 b*), hartă care împarte teritoriul național în două categorii de areale majore: 1. cu hipocentrele de mică adâncime (*seisme crustale*) și valori moderate ale magnitudinii, situate în sudul Dobrogei și pe Marea Neagră și în Banat-Nordul Transilvaniei (marcate pe hartă cu verde, albastru), respectiv cu hipocentrul de madie-mare adâncime (*seisme subcrustale*) și valori medii-mari ale magnitudinilor, situat în sudul Transilvaniei și între arcul Carpaților Orientali și

Meridionali și sudul Dobrogei (marcată pe hartă cu nuanțe galben-portocaliu-roșu, în funcție de creșterea intensității efectelor înregistrate de seisme).

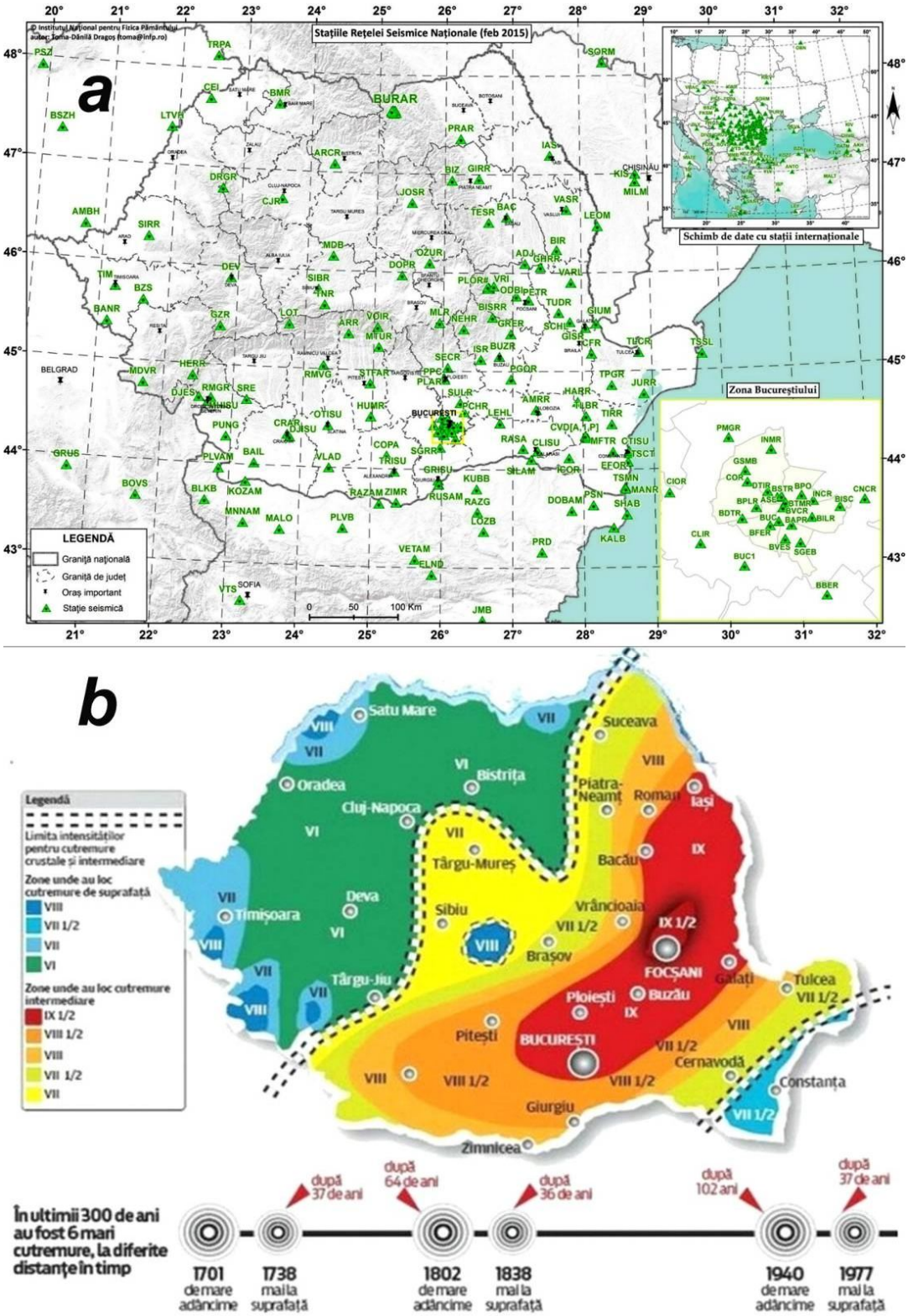

Fig. 2. a. Harta rețelei naționale de stații seismice; b. Harta zonării seismice a teritoriului României (sursa: http://www.infp.ro/infrastructura-de-cercetare)

De remarcat, în lista cutremurelor majore din ultimii 200 de ani – 1701, 1738, 1802, 1839, 1940, 1977 - o succesiune de intervale de relativă „acalmie" seismică de 37, 64, 36, 102, 37 ani..., care ar permite interpretarea că actuala „acalmie" seismică de după 1977 s-ar putea prelungi până prin intervalul 2041-2079, dar orice altă previziune este posibilă.

Zonarea seismică a teritoriului României stabilită prin ***Codul P100-1/2013*** bazată pe valorile de vârf ale acceleraţiei gravitaționale a terenului - a_g, cu interval mediu de recurență de 225 ani și 20% probabilitate de depăşire în 50 de ani, impune norme ferme de consolidare a construcțiilor noi sau restaurate, pentru o siguranță la seismele cu magnitudine superioară celor mai ample înregistrate în timp istoric.

Zona seismică Vrancea, cea mai activă din România (*Hurukawa, Imoto, 2010*), este determinată de coliziunea crustelor continentale - placa Eurasiatică vs. placa Africană – produsă după ce fosta crustă oceanică (subțire și plastică – Oceanul Thetis) s-a subdus atingând adâncimi de peste 200 km (sub arcul Carpaților Estici). Subducția fostei cruste oceanice continuă cu rate minore (sub cm-ice), generând tensiuni care vor declanșa șocuri dinamice atunci când rezistența obstacolelor este depășită. Împingerea spre vest a Platformei Moesice (a zonei dintre Carpații Meridionali și Balcani), inițiată în Cretacic, activă până astăzi, accentuează (*Drăguș, 2017*) tensiunile dinamice (de-a lungul liniei de contact Carpații Estici-Platforma Moldovenească) în zona Vrancea determinând un corp de tensiuni seismice. O proiectare în spațiu a tuturor hipocentrelor seismice înregistrate de-a lungul timpului (*Kuznetsov et al., 1998*) conturează un areal trunchi de piramidă cu baza mică în profunzime, cu laturile NE-SV ample, și cele NV-SE înguste (*Cărbunar, Radulian, 2011*). De remarcat, concentrarea focarelor subcustale, mai profunde de 60 km (*Amariței, 2012; Oncescu, Trifu, 1987*) pe zone tot mai înguste și dispersia celor crustale. O privire succintă asupra manifestărilor seismice din trecutul apropiat al României poate înregistra drept cele mai relevante evenimentele din **26.10.1802, 7,9 – 8,2 *Mw*, Vrancea; *10.11.1940, 7,4 Mw*, Vrancea** și ***4.03.1977, 7,2 Mw,* Vrancea,** descrierea manifestării acestora oferind explicații și descrieri ale mecanismelor generatoare (*Mehedințeanu, 2016*).

Cutremurul din 26.10.1802, cunoscut drept „*mama cutremurelor din România*", s-a produs în miezul zilei (ora 12,55), înregistrând cea mai mare magnitudine raportată la toate cutremurele de pe teritoriul României (estimativ, 7,9-8,2 Mw) și având o durată de 2 minute și 30 secunde. Adâncimea focarului a fost evaluată la 150 km. Pe lângă semnificativa afectare a teritoriului României, s-au resimțit puternice efecte în Ucraina, Rusia, Bulgaria și Grecia. Numărul victimelor consemnate de arhivele istorice (4 morți, sute de răniți) sunt interpretate cu valori mult accentuate (>1000 morți, >2000 răniți). Cutremurul a fost urmat de 6 replici. Cea mai cunoscută victimă a cutremurului a fost Turnul Colței (probabil cea mai înaltă construcție din București), dărâmată parțial (ulterior demolată). Numărul clădirilor dărâmate din București depășește câteva sute, deși periferia orașului nu a făcut obiectul unuei evaluări serioase. Un studiu recent (*Nikolov, 1997*), asociază seismul din Vrancea 1802 producerii unui tsunami în Marea Neagră (???).

Cutremurul din 10.11. 1940 a avut loc la ora *03:39:36*, înregistrând magnitudinea 7,4 (7,7 Mw) și o durată de 33 secunde, generat la un hipocentru situate la 133 km. Pe lângă efectul major înregistrat în România (*București*, *Iasi, Panciu, Focșani, Galați)*, cutremurul a fost resimțit în Bulgaria, Iugoslavia, Turcia, Grecia, URSS. În România s-a înregistrat distrugerea a peste 65.000 de locuințe, între care prăbușirea blocului Carlton (de la Intersecția Bulevardului N. Bălcescu cu str. Aristide Briand/azi Ion Câmpineanu), favorizată de grave eroori de intervenție la partea sa bazală, a făcut senzație, drept cea mai gravă din istoria seismelor din România de până la acea dată. Cutremurul a fost anticipat de o manifestare de 6,5 Mw la data de 22.10.1040 (ora 8,37) și urmat de o replică de 5,5 Mw la data de 11.11.1940 (ora 8,34). Urmare seismului au fost înregistrați 593 morți (posibil, peste 1.000, după USGS) și 1.271 răniți (posibil, peste 4.000, după USGS).

Cutremurul din 4.03.1977, încă prezent în memoria contemporanilor săi, a marcat violent societatea românească și a împărțit istoria „erei socialiste" în perioadele de *dinainte* și respectiv *după cutremur,* lăsând în urmă trauma majore, greu de recuperat. Seismul a dezvoltat magnitudinea de 7,2 Mw, generat la un hipocentru situat la 92 km, a avut loc la ora 21,21,57 și a durat 55 de secunde. Urmare acestuia s-au înregistrat cele mai extinse pagube material din istoria seismelor din România (aprox. 2.048.000.000 USD) și cel mai mare număr de victime: 1.578 morți (1.424 la București), 11.321 răniți dintre, care 2.369 spitalizați). Victimele decedate din țările vecine (Bulgaria – 120, Moldova – 2), ridică numărul total al morților la peste 1.700. Lista victimelor cu notorietate dispărute urmare cutremurului din '77 (*A.E Bakonsky, Doina Badea, Al. Ivasiuc, Toma Caragiu, Veronica Porumbacu, A. Bocăneț, Mihai Gafița*) ilustrează pierderile semnificative ale potențialului cultural românesc. Distrugerile materiale din România, în cea mai mare parte în București (prăbușirea imobilelor din central orașului - *Dunărea, Casata, Brezoianu*, *Scala, Wilson – Fig. 3, e, f.) a fost însoțită* și de prăbușirea unor imobile nou construite – *blocul Lizeanu, blocul OD 16 Militari, centrul de calcul al Min. Transporturilor)* și de importante pierderi în alte localități (Craiova 550 clădiri avariate, Zimnicea – 175 clădiri prăbușite, 523 grav avariate, Vaslui, Focșani, Ploiești – 200 clădiri distruse, peste 2.000 avariate, Buzău etc.). Distrugerile masive din central orașului București au determinat suita de demolări (necesare sau nu) și reconfigurarea

noului centru, din jurul arterei *Victoria Socialismului* și a *Casei Poporului* și aveau să afecteze destine prin demolări și evacuări forțate, dirijate de viziunea megalomanică și exclusivă a foștilor dictatori.

Istoria cutremurelor din România de după 1977 a continuat cu două episoade semnificative dar mai puțin cauzatoare de pierderi material și fără victime umane din: *31.08.1986* - ora 0,28', magnitudinea 7,1 Mw, hipocentrul în zona Vrancea la 131 km, *30.05.1990* - ora 13,40, magnitudinea 6,9 Mw, cu hipocentrul în zona Vrancea la adâncimea de 89 km.

Cutremure de pământ care au marcat istoria omenirii. Fără a-l extrage din succesiunea cronologică, seismul care a avut loc în data de *1.11.1755, cu hipocentrul* în largul Oceanului Atlantic în dreptul coastelor portugheze, a marcat nașterea disciplinei științifice – *seismologia* – datorită urmărilor catastrofice asupra unei extinse zone din vestul Europei și nord-vestul Africii. Cutremurul a culcat la pământ zona Baixa a Lisabonei, plină de monumente arhitectonice opulente ale prosperității coloniale ale Imperiului Lusitan. Urmarea rapidă a cutremurului – un gigantic tzunami (cu valuri de 20-30 m) a măturat estuarul fluviului Teixo și toată coasta Portugaliei (și nu numai), adică ceea ce nu fusese prăbușit sau incendiat de șocul teluric, lăsând în urmă între 10.000-90.000 morți (doar în Lisabona), desfigurând orașul, vizibil până în zilele noastre. Magnitudinea cutremurului (estimată) a fost de 8,5-9 Mw, dar urmare lui au apărut primele măsuri de impunere a normelor de siguranță în construcții, s-au elaborat directive de prevenție și alertare a populației în caz de cutremur, a început studiul detaliat a acestor hazarde pe întreg globul.

O încercare sumară de evaluare a celor mai distructive cutremure (grupate după *locația principală*, *data producerii*, *magnitudinea* și *numărul victimelor umane*), care au marcat istoria omenirii, cuprinde următoarea suită de catastrofe:

- *Shensi*, China, 23.01.1556, Magnitudine - 8 Mw, aprox. 830.000 morți;
- *Tangshan*, Hebei, China, 28.07.1976, ora 3,42 (14-16 sec.); Magnitudine - 7,5-7,8 Mw; 242.419 morți;
- *Aleppo*, Syria, 9.08.1138, Magnitudine – greu de estimat, aprox. 230.000 morți;
- *Meulaboh*, Sumatra, Indonezia, 26.12.2004, Magnitudine – 9,1 Mw, 227.898 morți/ ? 286.000;
- *Damghan*, Iran, 22.12.856 , Magnitudine – greu de estimat, aprox. 200.000 morți;
- *Haiyuan*, Ningxia, China, 16.12.1920, Magnitudine – 7,8 Mw , about 200.000 morți;
- *Kanto*, Japonia, 1.09. 1923, Magnitudine 7,9 Mw , 142.800 morți;
- *Așhabat*, Turkmenistan, 5.10.1948, Magnitudine – 7,3 Mw, 110.000 morți.

Predicția seismelor? Deși seismologia a înregistrat succese notabile (tehnică de înregistrare din ce în ce mai rafinată, creșterea numărului de stații seismice integrate într-o rețea care îmbracă întreg globul, tehnică de calcul care include capacități de stocare enorme și procesări rapide tot mai ample etc.), complexitatea structurii interne a litosferei (crustale și subcrustale) și a mantalei, în care se dinamizează focarele seismice, fac greu de anticipat momentele declanșatoare a cutremurelor și energia acestora. Un exemplu elocvent este constituit de seismele recente din China, începând cu cel din *Luhuo, Sichuan, 6.02.1973,* cu magnitudinea 7,5 Mw, cu hipocentrul situat la 33 km, în urma căruia au rămas 2.175 de morți. Dezastrul a mobilizat un considerabil efort al autorităților chineze, însemnând tehnică, personal, finanțare, iar rezultatul părea că dă roade estimîndu-se pentru același areal un risc seismic considerabil în cuprinsul anului 1976. Previziunile sau adeverit, numai că în cu totul altă zonă (*Jennings, 1980*) - *Tangshan*, Hebei (situat la aproximativ 2.000 km nord-est), unde la 28.07.1976, ora 3,42, un seism cu magnitudinea de 7,5-7,8 Mw, a stins în numai 14-16 secunde 242.419 vieți (*Unde dai și unde crapă!!!*).

Protecția împotriva seismelor. În pofida tuturor eforturilor societăților afectate de frecvente seisme, predicția acestora rămâne un subiect vulnerabil, așa încât soluțiile de prevenție și intervenție operativă cuprind: pregătirea populației pentru răspuns rapid și eficient de protecție și salvare, impunerea unui regim al construcțiilor care să garanteze rezistența la seisme cu magnitudini superioare celor mai mari înregistrate anterior, intervenția eficientă autorităților civile, militare și mai ales a corpului medical în caz de seism. Un exemplu semnificativ al eficienței pregătirii unei societăți în fața seismelor de magnitudine crescută este oferit de cuplul de seisme care au avut loc în aceeași perioadă de timp. Primul (Fig. 3, a) a avut loc în Haiti la *12.01.2010* cu o magnitudine de 7,0 Mw, dar care a găsit un oraș (*Port au Prince*), ridicat în lipsa oricăror norme de securitate în construcții și o populație care a reacționat fără o minimă pregătire pentru asemenea situații, deși teritoriul țării a făcut obiectul mai multor hazarde de acest tip. Rezultatul seismului a fost dramatic: între 100.000 – 316.000 morți și pagube material incomensurabile. Cel de-al doilea eveniment (Fig. 3, b, c) s-a petrecut în Chile, în luna următoare, la 27.02.2010 și a înregistrat magnitudinea de 8,8 Mw, dar normele de siguranță în construcții și pregătirea populației pentru răspuns eficient în caz de cutremur au minimizat efectele distructive: numărul morților la numai 525, iar pierderile materiale - limitate la construcțiile vechi ridicate înaintea impunerilor legale de maximă siguranță.

Fig. 3. Imagini etalon ale efectelor generate de manifestările seismic din diversele locuri de pe pământ
a. Haiti, Port au Prince,12.01.2010, magnitudinea 7,0 Mw
b, c. Chile, Santiago, 12,02, 2010, magnitudinea 8.8 Mw
d. Tohoku, Japonia (cunoscut drept seismul de la Fukushima), 07.04. 2011, magnitudinea 9,0-9,1 Mw
e. București, România, blocul Dunăre, 04.03. 1977, magnitudinea 7,2 Mw
f. București, România, blocul Brezoianu, magnitudinea 7,2 Mw

Bibliografie

Amariței Șt. (2012), *Activitatea seismic în zona Vrancea, România – Analiză statistic și probabilistică*, Rom. Statistical Rev. nr. 2, 2012, p. 56-60.

Cărbunar O.F., Radulian M. (2011), *Geometrical constrains for the configuration of the Vrancea (Romania) intermediate seismicity nest*, J. Seismol. 15:579-598, DOI *10.1007/s10950-011-9233-z.*

Dolgikh G. I., Dolgikh S., Plotnikov A. A., Chupin V. A. (2019), *Features of the Use of a Laser-Interference Bottom Seismograph*, Measurement Techniques 62(4), DOI*: 10.1007/s11018-019-01586-1.*

Drăguț D.A. (2017), *Linia seismică de mare adâncime transcarpatică. Contribuții la studiul structurii adânci a teritoriului României*, teza de doctorat, Univ. din București, Fac. de Geologie și Geografie, *https://www.google.com/search?ei=apgPXcDYJ-vkrgTDpqeoBw&q=dragut+alina.pdf&oq=dragut+alina.pdf&gs_l=psy-ab.3...4195367.4205497..4206055...2.0..0.210.2206.3j14j1.....0....1..gws-wiz.....0i67j0j0i22i30j33i160.HQKSt3QM6h4*

Hurukawa M., Imoto M. (2010), *Periodic upward migration model for intermediate-depth earthquakes in Vrancea, Romania*, Earth Planets Space, 62, 463-473.

Jaroszewicz L.R., Kurzych A., Krajewski Z., Santini S., Michał Dudek, Kowalski J. K., Teisseyre K. (2019), *The Fiber-Optic Rotational Seismograph—Laboratory Tests and Field Application*, Sensors 19(12):2699, DOI: *10.3390/s19122699.*

Jennings P. C. (1980), *Chapter 4: Report on the Tangshan Earthquake, Earthquake Engineering and Hazards Reduction in China: A Trip Report of the American Earthquake Engineering and Hazards Reduction Delegation,* National Academy of Sciences, pp. 69–133, *ISBN 978-0-309-02937-7*

Kuznetsov I., Moldovan C.I., Novikova O.V., Panza G.F., Vorobieva I.A., (1998), *Monitoring of the preparation of the strong earthquakes in Vrancea, Romania, using the CN algorithm*, UN Ed. Sc. Cult. Org, Int. Atom. Energ. Ag., Miramare, Trieste, 1-12, *https://www.researchgate.net/search.Search.html?type=publication&query=1802%20earthquake%20from%20Vrancea%20(Romania).*

Mehedinteanu S. (2016), *The prediction of Earthquakes in Romania-Vrancea*, *https://www.researchgate.net/profile/Stefan_Mehedinteanu.*

Novikova O. V., Vorobieva I. A., Enescu D., Radulian M., Kuznetzov I., Panaza G. F. (1995), *Prediction of strong earthquakes in Vrancea, Romania*, *using the CN algorithm*, PAGEOPH, vol. 145, nr. 2 (1995), 277-296.

Oncescu M.C., Trifu C.I. (1987), *Depth variationof moment tensor principal axis in Vrancea (Romania) seismic region*, Ann.Geophys., SB, 149-154.

Rhea S., Tarr A. C., Hayes G., Villas A., Imoto M. (2010), *Seismicity of the Earth 1900-2007. Japan and Vicinity*, USGS science for a changing world, open-file report 2010-1083-D, version 1.0.

Santini S. (2000), *Montefeltro seismicity: from Serpieri's seismograph to the RSNC seismograph station*, Annali di Geofisica, vol. 43, N 3, June 2000.

Tachibana K. (2018), The study of mechanical structure and restoration of Wiechert seismographs, DOI: *10.1299/jsmetokai. 2018.67.422., https://mobee.infp.ro/despre-cutremurele-din-romania/cutremurul-din-4-martie-1977*

CANICULA ÎN CÂMPIA ROMÂNĂ

Dr. Cătălina Mărculeţ

Abstract. ***Extremely hot days in Romanian Plain.*** The paper presents the phenomenon of canicula, the extremely hot days (with temperature ≥35°C) being studied on the basis of daily data of the maximum air temperature in the Romanian Plain - one of the territories in Romania with the highest excessive heatings. The excessively hot situations were analyzed in detail by: calculating the total number of extremely hot days gathered year by year and extracting the periods of different durations with such successive days, calculating the frequencies for the analyzed period, identifying the maximum duration intervals of each year and outlining the trends of their evolution.

Cuvinte cheie: *temperatura maximă zilnică, zile caniculare, tendinţe de evoluţie, Câmpia Română*.
Key words: *maximum daily temperature, extremely hot days, evolution trends, Romanian Plain.*

Introducere. Încălzirile excesive se numără printre principalele pericole pentru mediu şi activităţile socio-umane, Câmpia Română fiind unul dintre teritoriile României cele mai afectate de aceste fenomene extreme, cu tendinţă de acutizare în contextual actual al încălzirii globale.

Evidenţierea încălzirilor excesive din timpul sezonului cald al anului s-a realizat prin identificarea zilelor cu temperaturi caniculare – când temperaturile maxime ating şi depăşesc pragul de 35 grade Celsius.

Date și metode. Lucrarea se bazează pe datele meteorologice înregistrate de Administraţia Naţională de Meteorologie (ANM), disponibile în cadrul proiectului *European Climate Assessment and Datasets* (ECA&D, https://www.ecad.eu/). Au fost prelucrate înregistrările zilnice ale temperaturilor maxime (din perioada 1961-2014) de la 6 staţii meteorologice din cuprinsul Câmpiei Române: Bucureşti-Băneasa, Buzău, Călăraşi, Craiova, Galaţi și Roșiorii de Vede.

Situaţiile excesiv de călduroase au fost analizate în detaliu prin: calculul numărului total de zile caniculare întrunit an de an şi indicarea anilor când au fost atinse valorile cele mai mari, extragerea perioadelor cu zile succesive caniculare de diferite durate şi calculul frecvenţelor lor pentru perioada analizată, identificarea intervalelor cu durată maximă din fiecare an şi conturarea tendinţelor lor de evoluţie.

Rezultate. Prelucrările datelor brute au permis o analiză detaliată a acestui parametru relevant pentru situaţiile termice extreme din Câmpia Română, iar pentru o imagine mai sugestivă şi mai sintetică a distribuţiei teritoriale s-au realizat grafice şi hărţi, instrumente utile pentru interpretarea corespunzătoare a fenomenelor.

Pe harta numărului total de zile caniculare/perioadă se observă că cele mai mari valori sunt aproape triple comparativ cu cele mai mici: Roşiorii de Vede – 290 zile caniculare/perioadă, Călăraşi – 267, Bucureşti-Băneasa - 216, Craiova – 193, Buzău 139 şi Galaţi – 110 zile caniculare/perioadă. Explicaţiile sunt condiţiile locale foarte diferite. Spre exemplu la Galaţi apropierea suprafeţelor acvatice moderează şi temperează întrucâtva incidenţa acestor fenomene extreme, în timp ce la Roşiorii de Vede cumularea stresului termic cu cel hidric induc exacerbarea caniculei (fig. 1).

Pe harta distribuției numărului total de intervale cu zile consecutive caniculare din întreaga perioadă studiată, se disting următoarele valori: Bucureşti-Băneasa – 52 intervale, Buzău – 36, Călăraşi – 61, Craiova – 47, Galaţi – 28 şi Roşiorii de Vede – 68. Se constată astfel diferențieri clare între staţiile situate în nordul regiunii şi cele aflate în centrul câmpiei sau la latitudini mai sudice, valorile cele mai ridicate, specifice pentru Călăraşi și Roșiorii de Vede, reprezentând mai mult decât dublul celei mai mici valori, specifică staţiei Buzău (fig. 2).

Intervalele maxime de zile consecutive caniculare arată că aproape toate situaţiile au fost întrunite în 2007, adică în condiţiile celui mai cald an din perioada analizată: 9 zile caniculare consecutive la Bucureşti-Băneasa, Craiova şi Buzău, 10 la Călăraşi şi Galaţi. La Roşiorii de Vede maximul este reprezentat de cele 11 zile consecutive înregistrate în anul 1987, dar apare şi valoarea secundară de 10 zile consecutive caniculare în anul 2007 ca la celelalte staţii.

Analiza variabilităţii de la un an la altul a sumelor anuale de zile caniculare, a evidenţiat înregistrarea valorilor tot mai mari în ultimii ani 2000, 2007 şi 2012. Maximele absolute aparţin anului 2012 (34 zile/an la Călăraşi), reprezentând valori duble sau chiar triple faţă de sumele întrunite în alţi ani excesiv de calzi – 1987 şi 1998.

Frecvenţa absolută pe clase de valori a duratei intervalelor de zile consecutive cu temperaturi caniculare, ilustrată în graficele construite pentru fiecare dintre cele şase staţii, relevă faptul că în majoritatea cazurilor episoadele caniculare sunt scurte, de două - trei zile consecutive, valorile absolute indicând diferenţe clare între staţii. Recordurile de durată ale episoadelor caniculare ajung la 9 sau 10 zile successive, la toate staţiile analizate, dar canicula persistentă are frecvenţă mai mare la Roşiorii de Vede şi Călăraşi, cu valori mai ridicate indiferent de duratele intervalelor (fig. 3).

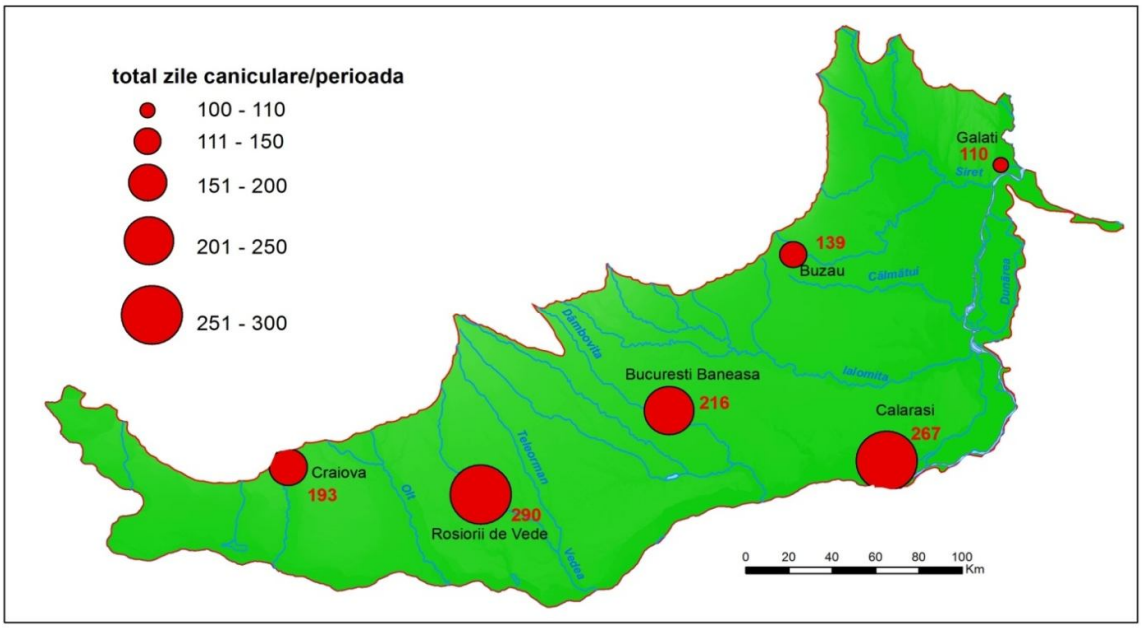

Fig. 1. Numărul total de zile caniculare/perioadă

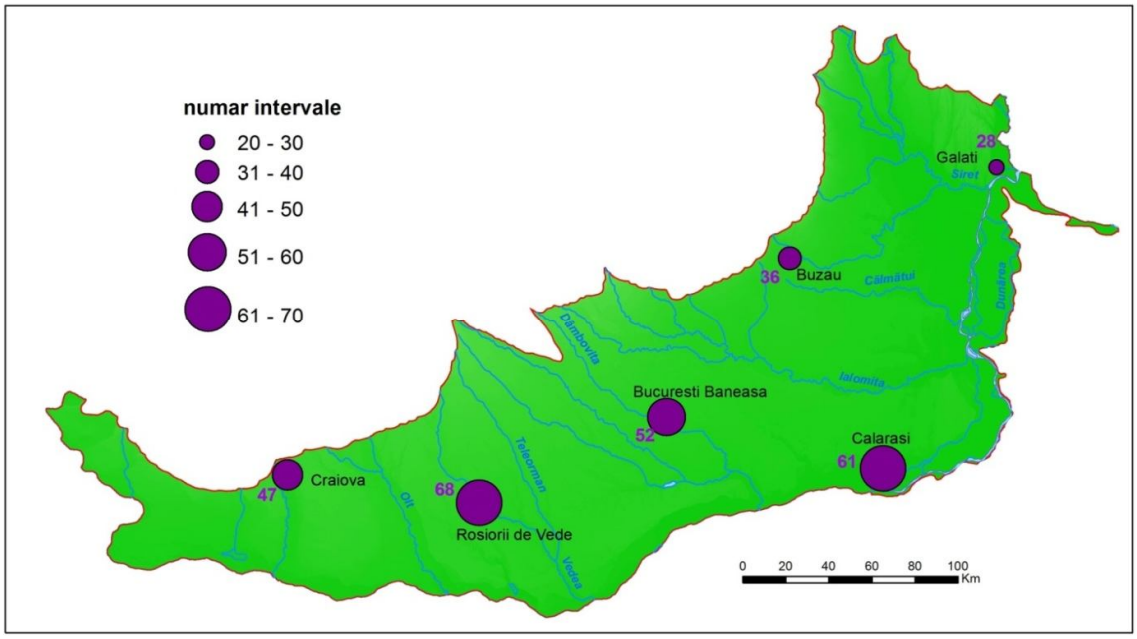

Fig. 2. Numărul total de intervale cu zile consecutive caniculare/perioadă

Pe graficele în care au fost comparate mersul an de an al numărului total de intervale caniculare, indiferent de durată, în paralel cu cel al duratelor maxime de zile consecutive cu astfel de temperaturi, se observă că parcursul valorilor, deşi are cuantumuri diferite de la o staţie la alta, prezintă similitudini în ceea ce priveşte anii producerii valorilor maxime. Încălzirile excesive cu durate tot mai lungi din ultimii ani (2000, 2007 şi 2012) sunt evidenţiate şi prin conturarea unor accentuate tendinţe lineare de creștere a duratelor maxime ale intervalelor caniculare, la toate staţiile analizate. Astfel, reţinem că anul 2007 a fost cel mai călduros prin lungimile record de zile consecutive caniculare (9-10 zile), în timp ce anul 2012 reprezintă cel mai călduros an prin sumele record de intervale caniculare (fig. 4a şi 4b).

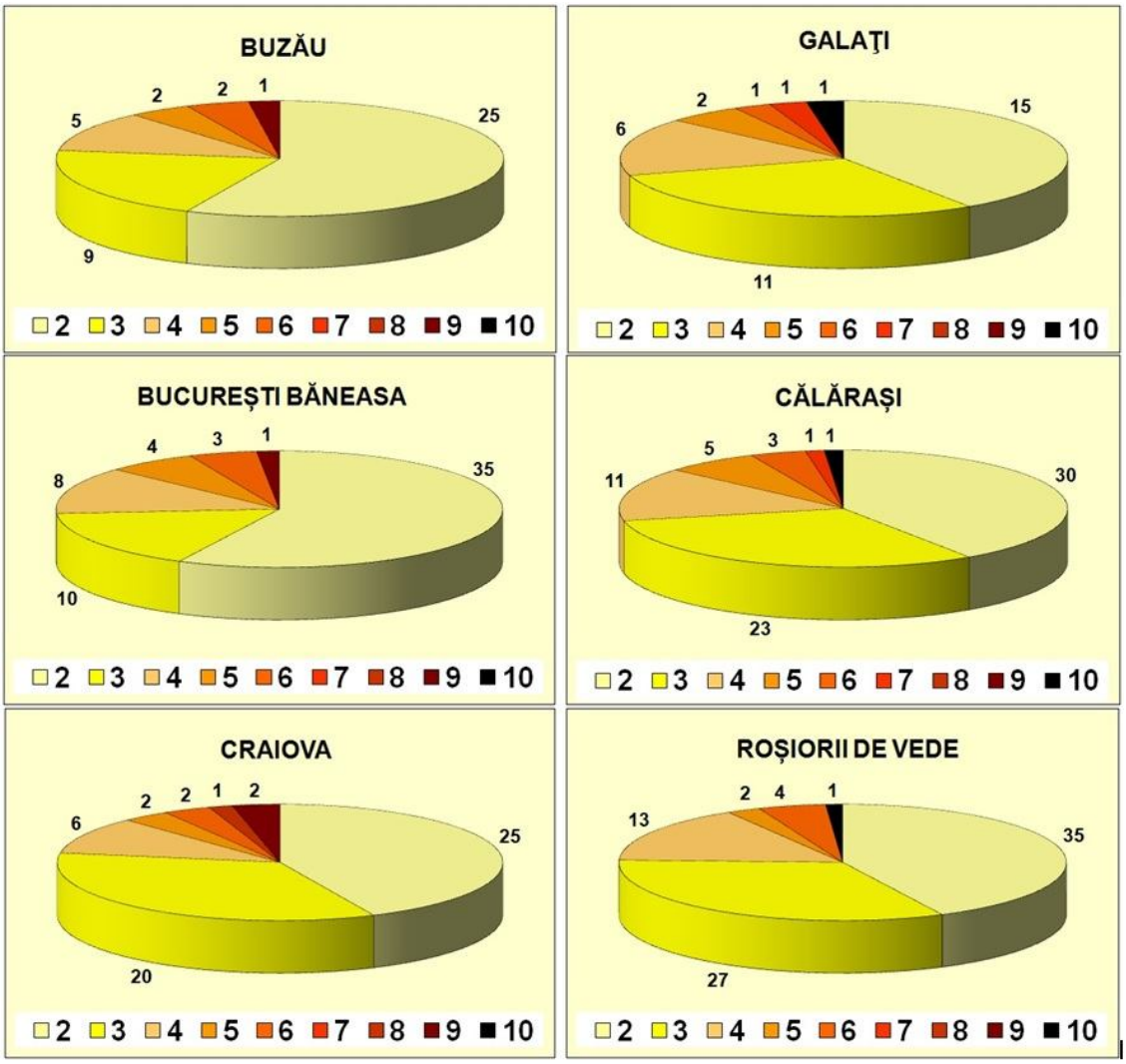

Fig. 3. Frecvenţa absolută pe clase de valori a duratei intervalelor de zile consecutive caniculare

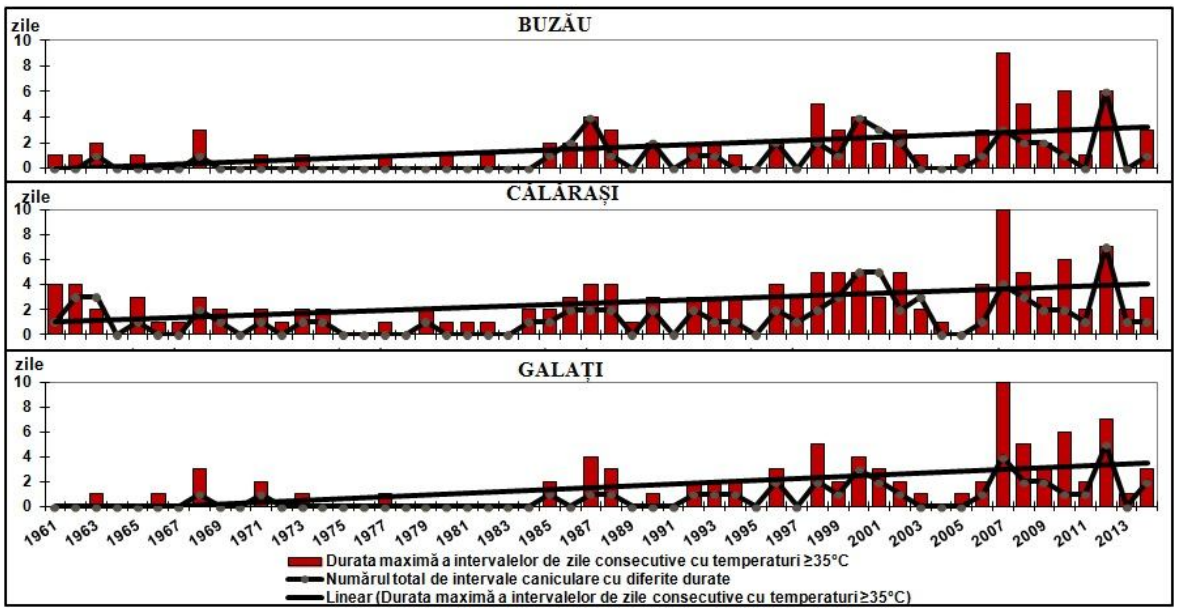

Fig. 4a. Variaţia intervalelor cu zile caniculare şi tendinţa de evoluţie a duratei lor maxime

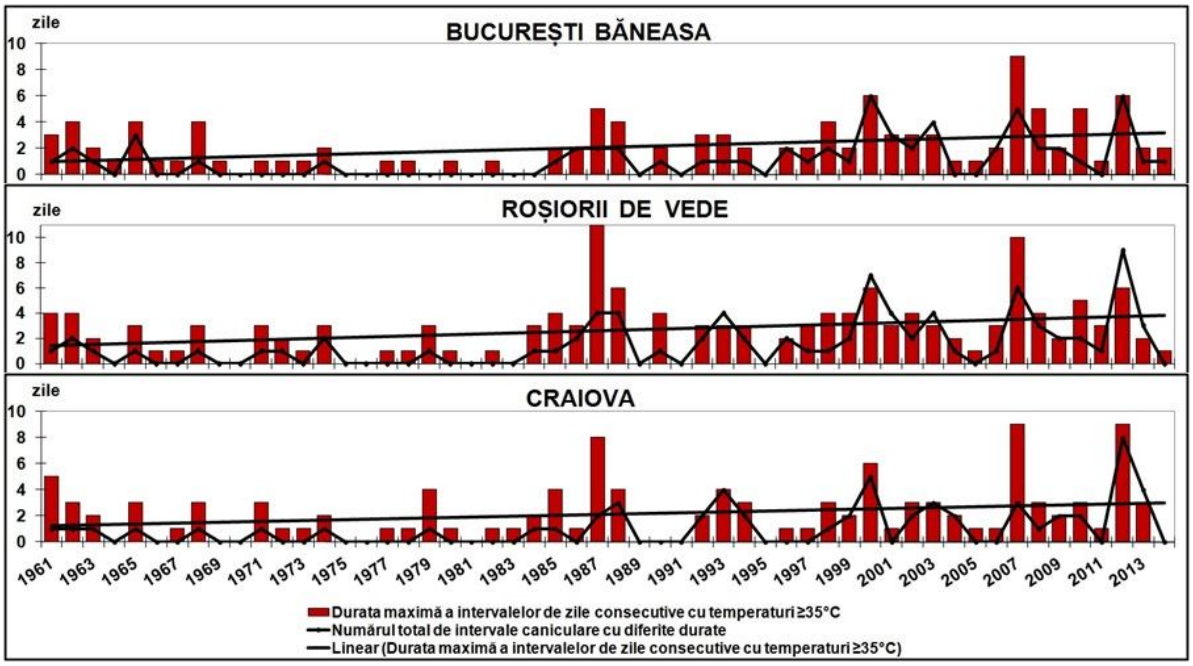

Fig. 4b. Variaţia intervalelor cu zile caniculare şi tendinţa de evoluţie a duratei lor maxime

Concluzii. Din descrierea diferiţilor parametri aleşi pentru caracterizarea situaţiilor caniculare, reţinem faptul că acest fenomen extrem se resimte cu mai mare durată şi intensitate, dar şi mult mai frecvent, în părţile centrale ale Câmpiei Române şi în extremitatea sa sudică, în Lunca Dunării.

Tendinţa de încălzire se manifestă tot mai pregnant în ultimii ani în regiunea studiată, indiferent de influenţele şi nuanţele climatice resimţite local.

Exacerbarea şi prelungirea prezenţei pragului termic superior de caniculă reprezintă un stres termic major, a cărui frecvenţă se estimează că va continua să crească în deceniile următoare, cu un impact mare îndeosebi în aglomerările urbane și cu urmări nefaste în primul rând pentru sănătatea populaţiei, dar și cu efecte negative asupra mediului și consecinţe economice majore.

Bibliografie

Bojariu Roxana et al (2015), *Schimbările climatice – de la bazele fizice la riscuri şi adaptare*, Editura Printech, București.

Bogdan C. (2006*), Patologia de caniculă - o problemă actuală de sănătate publică,* Revista Medicală Română, 53(2-3).

Mărculeţ Cătălina, Mărăşoiu D. (2015), *Summer temperatures extremes and their influence on the South-East Development Region,* International Journal of Cross-Cultural Studies and Environmental Communication, 4 (2), Constanţa.

Mărculeţ, Cătălina (2018), *Extreme termice de vară în sud-estul României,* Buletinul Societăţii Meteorologice Române, IV(1), Bucureşti.

****https://climateprotection.org/95-degree-days-extreme-heat-spread-across-world/*

****https://www.ecad.eu/*

LUNA MARTIE 2018, CARACTERISTICI METEOCLIMATICE ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI

Dr. Nicolae Rusan

Abstract: *In the paper entitled **„March 2018, in the south-east of Transylvania”**, an analysis of the thermal deviations is made, compared to the multiannual averages. An analysis of the synoptic situation at the European level is also made, including an analysis of the barric formations that have acted over Romania, which contributed to the appearance on certain days of the month, to the authentic winter phenomena, as well as to the days with high temperatures below normal for this period.*

Cuvinte cheie: *formaţiuni barice, situaţii sinoptrice, anomalii termice, valuri de frig*
Keywords: *barric formations, synoptic situations, thermal abnormalities, cold waves*

Consideraţii generale. În cursul acestui an am fost martorii celui mai rece debut de primăvară din ultimii 20 de ani, cel puțin temperaturile minime au fost demne pentru mijloc de ianuarie, nicidecum pentru perioada analizată.

Advecția de aer rece s-a realizat pe o componentă ultrapolară, fiind transportat aer rece dinspre Câmpia Rusă. Pe acest considerent, masa de aer ajunsă peste România și împrejurimi a fost una săracă în umezeală. Circulația în cauză va fi rezultatul unui vast areal anticiclonic, centrat pe sudul Peninsulei Scandinave.

În paralel cu acesta, pe nord-estul extrem al Rusiei europene va fi activ un areal depresionar, asociat vortexului polar. Situația sinoptică locală, pe nordul Europei, ca rezultat al celor două sisteme barice amintite, face ca transportul maselor de aer să fie pe componentă vestică, dinspre nordul Atlanticului. Ulterior, masa de aer ajunge pe nord-estul extrem al Câmpiei Ruse, unde se va răci puternic, pe fond radiativ, dat de regimul anticiclonic.

Masa de aer care a stat mai mult timp peste întinderile reci ale Rusiei, va fi transportată pe o componentă nord–nord-estică către partea centrală și sudică a Europei, inclusiv, peste România, conform imaginii de mai jos (fig. 1 a, b).

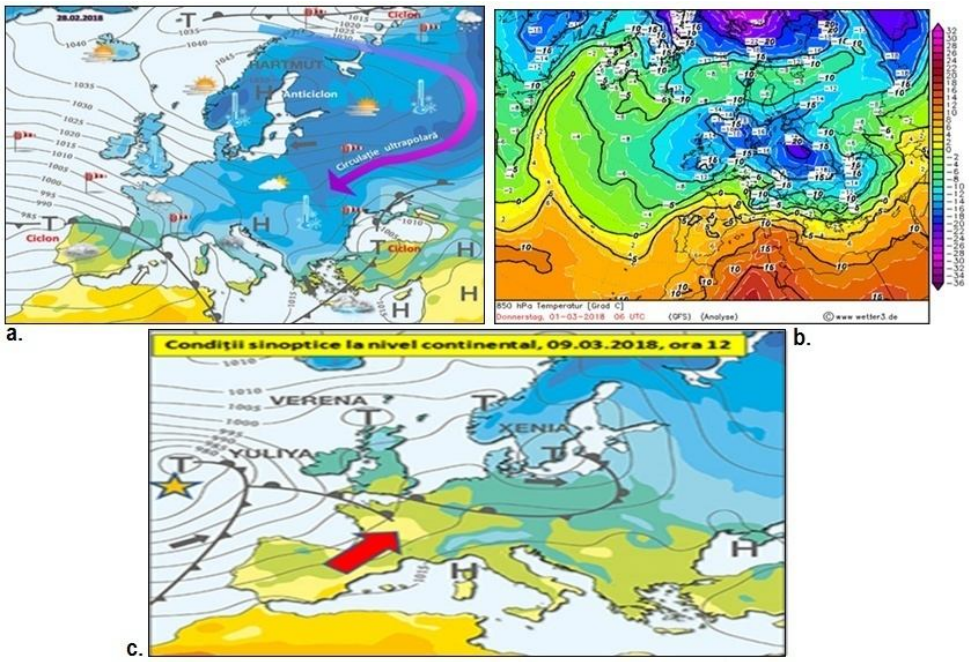

Fig. 1. a) Situația sinoptică la nivelul Europei din data de 01.03.2018 (sursa wetterbote.de);
b) Harta izotermelor la nivelul Europei din data de 01.03.2018 (sursa wetterzentrale.de);
c) Condițiile sinoptice la nivel continental din data de 09.03.2018(sursa wetterbote.de)

După acest debut rece al primăverii, vremea începe să se încălzească ușor, începând cu data de 07 martie, încălzire ce continuă până în data de 17 martie 2018.

După această dată, vremea se răceşte accentuat, cu temperaturi demne de mijlocul iernii, temperaturi medii zilnice ce coboară până spre -3...-4°C. Vremea rece continuă până spre ultimele două zile ale lunii martie când, temperaturile ajung până la valori de 9...10ºC.

Prima lună calendaristică de primăvară, caracterizată în general printr-o vreme deosebit de schimbătoare, zile reci și umede, alternând cu cele calde și însorite. Această alternanță se produce din cauza modificărilor ce survin în circulația aerului deasupra sud-estului Europei și de asemenea din cauza retragerii dorsalei anticiclonului est-european spre răsărit.

Această situație favorizează pătrunderea aerului mai cald și umed, venit din bazinul Mediteranei, ori dinspre Atlantic, în zona țării noastre. În cazul nostru schimbarea atât de intensă de la o săptămână la alta a vremii, s-a datorat circulaţiei atmosferice extrem de active la nivel continental. Această activitate intensă a circulației atmosferice, a reprezentat semnalul dinamic, ce a condus și la următoarele variaţii termice semnificative.

Astfel, într-o regiune dinamică, cheie pentru continentul european, numind aici regiunea Arhipelagului Britanic, se dezvoltă o vastă depresiune atlantică, într-o regiune atipică, foarte sudică, ce a generat o advecţie intensă, masivă, de aer cald de origine tropicală în regiunea de sud-vest a Europei şi apoi progresiv în toată jumătatea sudică a Europei (deplasarea aerului cald conform săgeții din fig. 1 c).

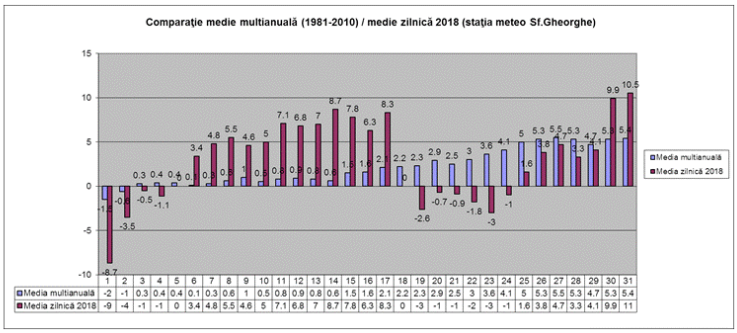

a.

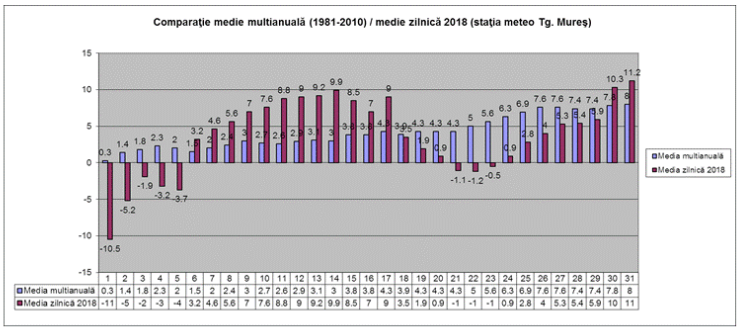

b.

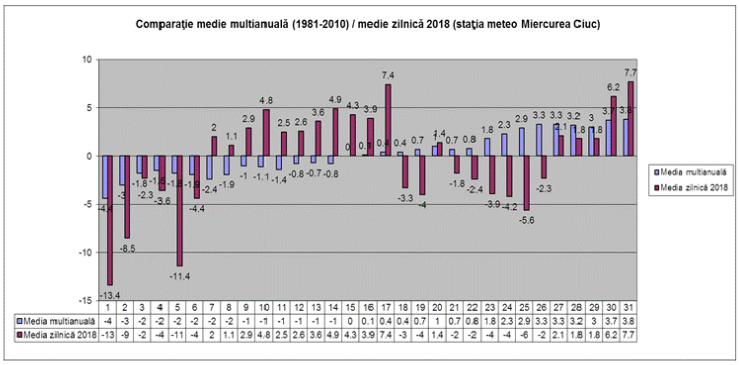

c.

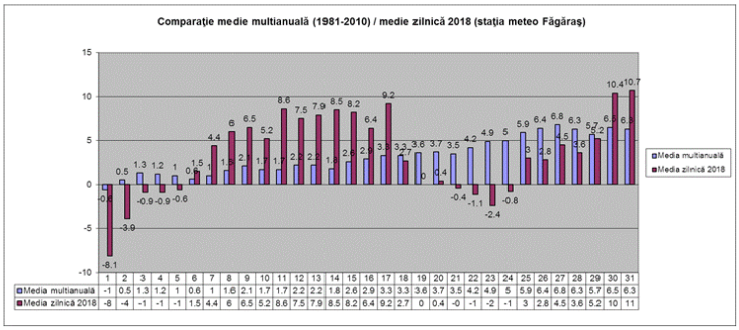

d.

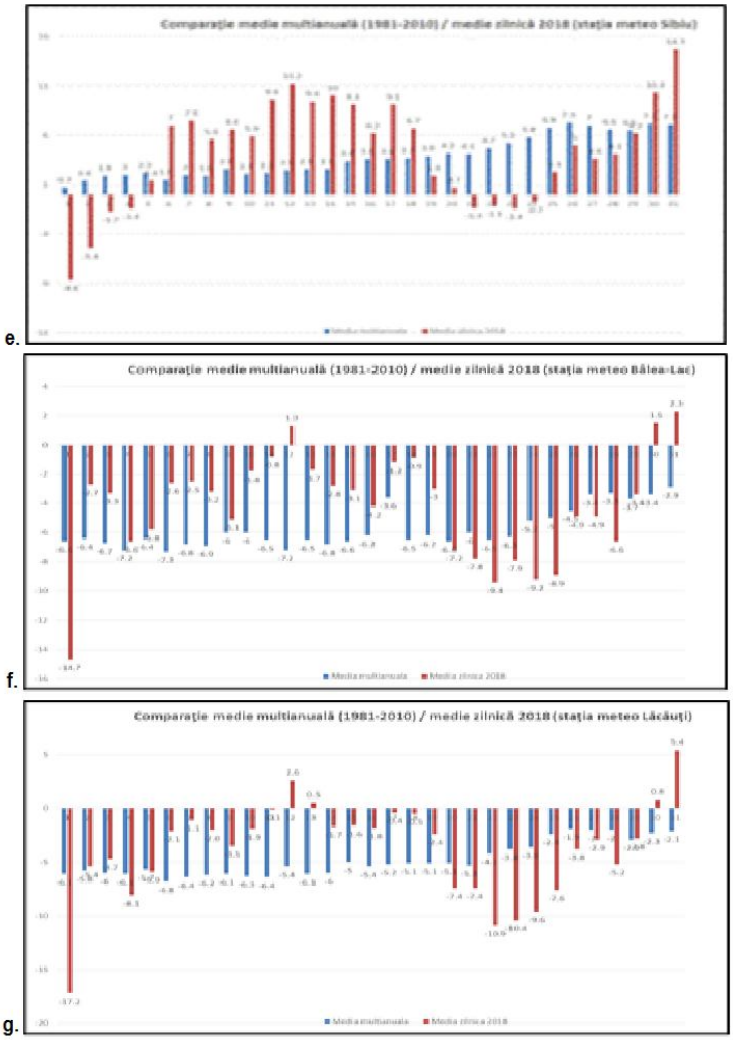

Fig. 2. Temperaturile medii zilnice ale lunii martie 2018, comparativ cu mediile multianuale (1981-2010), la stațiile meteo: **a)** Sfântu Gheorghe; **b)** Târgu Mureș; **c)** Miercurea Ciuc; **d)** Făgăraș; **e)** Sibiu; **f)** Bâlea Lac; **g)** Lăcăuți

De aceea, în zilele ce au urmat temperaturile maxime zilnice au depășit 10-15°C, ceea ce a condus la o creştere de peste 20°C faţă de ceea ce se întâmpla cu numai o săptămână în urmă. Această dinamică bulversantă a adus spre sfârșitul lunii, ninsori, îngheţ şi temperaturi mult sub mediile multianuale (fig. 1 c).

Analiza temperaturilor medii zilnice ale lunii martie 2018, comparative cu mediile multianuale (1981-2010). Temperaturile medii zilnice, au avut valori cuprinse între -13.4°C la Miercurea Ciuc şi s-a realizat la începutul lunii și 14.7°C la Alba Iulia la sfârșitul lunii. Abaterile termice ale mediilor zilnice ale lunii martie, față de mediile zilnice multianuale ale aceleași luni, la stațiile meteo luate în calcul, au avut valori cuprinse la Miercurea Ciuc între -9.6°C și 3.9°C, la Făgăraș între -6.5°C și 4.9°C, la Alba Iulia între -7.2°C și 5.1°C, la Sfântu Gheorghe, între -10°C și 3.2°C, la Târgu Mureș între -9.2°C și 7.0°C, la Brașov între -9.3°C și 7.6°C, la Sibiu între -9.3 și 7.6 °C. În zona de munte între -8.1°C și 5.1°C la Bâlea Lac, între -11.1°C și 7.5 °C la Vârfu Lăcăuți.

Cele mai scăzute valori ale temperaturilor medii s-au realizat la începutul lunii și în intervalul 17-29, martie, iar cele mai ridicate s-au realizat în ultimele două zile. Pentru exemplificare s-au întocmit grafice pentru stațiile meteorologice Sfântu Gheorghe, Târgu Mureș, Miercurea Ciuc, Făgăraș, Sibiu și pentru stațiile de munte Lăcăuți și Bâlea Lac (fig. 2 a, b, c, d, e, f, g).

Valorile maxime lunare de temperatură au fost cuprinse între -4.6ºC la Miercurea Ciuc în data de 01 martie 2018 și 21.6ºC la stația meteorologică Făgăraș în data de 31 martie 2018.

Pe parcursul lunii martie 2018 au fost două intervale cu încălzire a vremii, primul interval a avut loc între data de 6 și 17 martie, iar cel de-al doilea între 29 și 31 martie.

În ce privesc temperaturile minime lunare, acestea au avut valori cuprinse între -20.7ºC la Miercurea Ciuc și s-a realizat în noaptea de 01 spre 2 martie și 8.3ºC la Sibiu în noaptea de 13 spre 14 martie 2018. Cele mai reci intervale, în care temperaturile minime au coborât cu mult sub mediile lunare multianuale, au avut loc începând din 01 martie și până în 06 martie, iar al doilea interval, din data de 17 martie până în 29 martie.

Atât în primul interval cât și în cel de-al doilea, valorile de temperatură au scăzut cu mult sub mediile multianuale, ceea ce a făcut ca luna martie să fie socotită cu mult mai rece decât normalul termic pentru această lună.

Intervalele cu temperaturi pozitive au fost mai scurte, iar valorile de temperaturi nu au urcat într-atât încât să compenseze temperaturile scăzute din intervalele reci ale lunii.

Analiza precipitațiilor medii zilnice ale lunii martie 2018, comparativ cu mediile multianuale (1981-2010). Deși luna martie este prima lună de primăvară, poate aduce multe surprize în ce privesc, atât temperaturile cât și felul precipitațiilor. În anul 2018, luna martie a fost luna în care precipitațiile au fost predominant sub formă de ninsoare, atât la munte cât și în zona joasă. Această situație o arată și consistența stratului de zăpadă, dar care în depresiunile din estul Transilvaniei au avut grosimi ceva mai mari, de 30 cm la Toplița, Joseni și Miercurea Ciuc. În zona de munte, la Bâlea Lac, stratul de zăpadă la începutul lunii avea grosimea de 194 cm, iar la sfârșitul lunii, în data de 29 martie, stratul de zăpadă măsura 293 cm. La Vârful Lăcăuți de la 88 cm în prima zi a lunii a ajuns la 121 cm în data de 29 martie.

Comparativ cu mediile multianuale (perioada de referință 1981-2010), cantitatea lunară (luna martie 2018) de precipitații, la majoritatea stațiilor luate în calcul, au avut valori mai mari (la unele stații și cu 70 l/mp).

Abaterea cantităților de precipitații din luna martie 2018 față de media multianuală standard (1981-2010) calculată în procente a fost pozitivă în toată țara.

Cele mai mari abateri pozitive (%) s-au înregistrat în sud-estul Transilvaniei. La stația meteorologică Joseni s-a înregistrat cea mai mare abatere pozitivă, respectiv 250% (fig. 3 a, b).

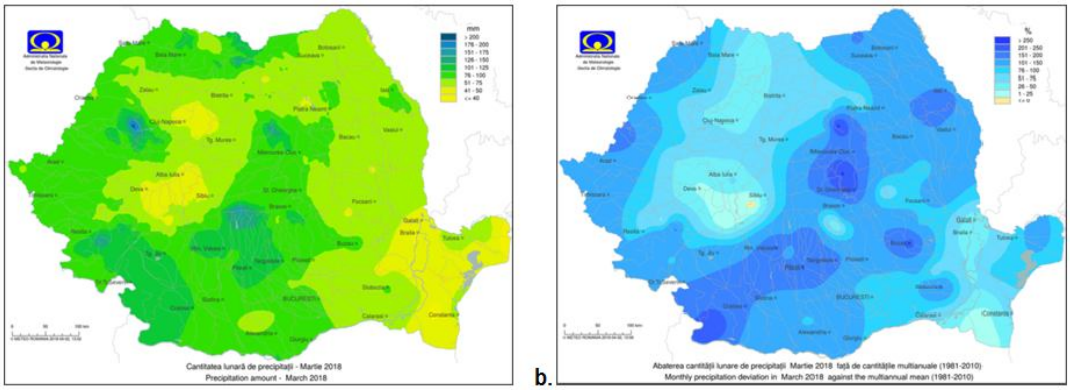

Fig. 3. a) Harta cantităților lunare de precipitații - Martie 2018; **b)** Harta abaterilor cantităților lunare de precipitații - Martie 2018 față de cantitățile multianuale (1981-2010) (sursa ANM București)

Analiza situației sinoptice la nivelul European și al României, ce a determinat apariția fenomenelor extreme din luna martie 2018. După cum s-a arătat și la începutul lucrării, această prima lună de primăvară a anului 2018, a debutat cu o vreme deosebit de rece, o vreme autentică de iarnă, în care temperaturile au fost negative, atât în timpul zilei cât și noaptea. Pentru a avea o cât mai clară părere pentru cele întâmplate în această perioadă analizată, facem o trecere în revistă cu ce s-a întâmplat de la debutul iernii 2017-2018 cu advecțiile de aer și originea lor, sub impulsul formelor de relief baric ce a acționat la nivel European.

Din a doua parte a iernii calendaristice, în partea superioară a troposferei și chiar și la nivelul stratosferei, s-a produs o creștere a temperaturii și astfel, advecția aerului cald care a cuprins Europa și regiunea polară, a diminuat intensitatea vortexului polar. Acesta în cazul valorilor de temperaturi normale ale stratosferei, este ridicat, în cazul nostru, prin diminuare, a făcut posibilă pătrunderea aerului rece polar, spre regiunile temperate, în lunile februarie și martie 2018, peste o mare parte a Europei.

Acest episod de iarnă, cu ninsori pe arii extinse, este rezultatul cuplării advecției de aer rece dinspre nord și nord-est, cu altul mai cald și umed, venit dinspre bazinul central al Mării Mediterane, asociat unei depresiuni

mediteraneene. Mai mult, contrastul termic dintre cele două mase de aer este foarte pronunțat, de peste 15…18°C, lucru ce se va traduce prin cantități importante de zăpadă într-un timp scurt.

Prima parte caldă a iernii 2017-2018, a fost compensată în luna martie prin alternanța episoadelor foarte reci, chiar geroase (cele mai mari abateri față de normalul termic, comparative cu mediile multianuale, au avut loc în perioada 1-5 martie și 17-29 martie), când s-au înregistrat temperaturi maxime de -13.4°C și minime de -21ºC în estul Transilvaniei. Această vreme geroasă a fost și mai mult accentuată de stratul consistent de zăpadă, ce a căzut în această lună. Acesta a contribuit la accentuarea gerului prin răcirile radiative, conferindu-i un aspect autentic de iarnă.

Din analiza hărții cu relieful baric din data de 01 martie (fig.4a) se poate observa că la nivelul solului (liniile mai subțiri) avem un maxim barometric ce cuprinde nordul și nord-vestul Europei, cu extindere spre sud-est, inclusiv peste România.

La nord est de România se află un nucleu de presiune joasă, ce ajută la deplasarea spre sudul continentului a aerului rece polar. La sud-vest, se poate observa un nucleu depresionar de origine mediteraneană, a cărui masa de aer este mult mai caldă, cu o deplasare spre sud-estul continentului. Acesta face o zonă de contact chiar pe teritoriul României. La zona de contact dintre acestea, cu caracteristici diferite, una caldă și alta rece, s-au produs căderi însemnate de precipitații, predominant sub formă de ninsoare, ce au condus la depunerea unui strat consistent de zăpadă.

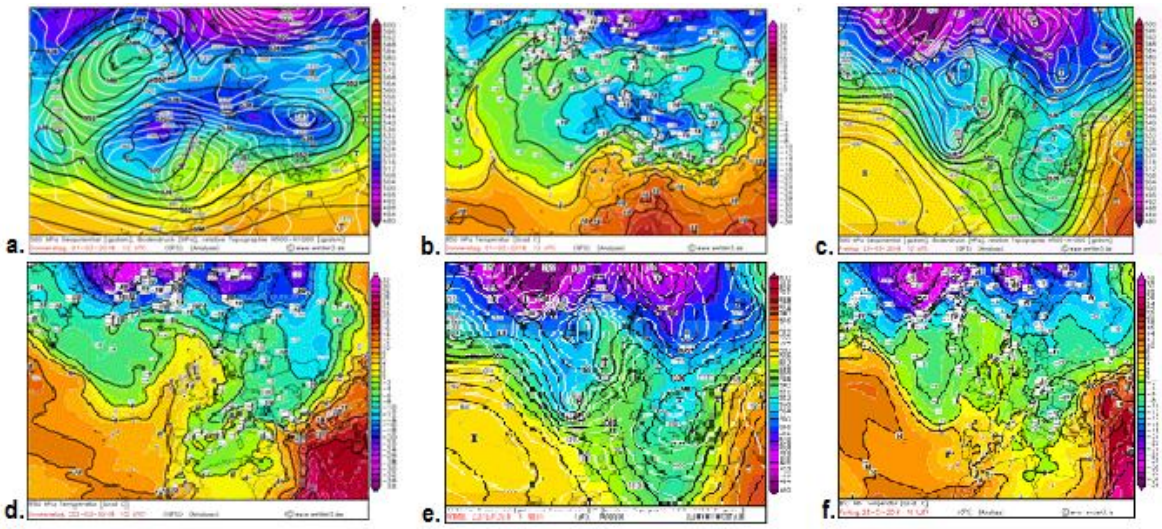

Fig. 4. a) Harta cu repartiția presiunii și a geopotențialului la nivelul Europei, pentru data de 01.03.2018; **b)** Harta cu repartiția temperaturilor la nivelul Europei, pentru data de 01.03.2018; **c)** Harta cu repartiția presiunii și a geopotențialului la nivelul Europei, pentru data de 23.03.2018; **d)** Harta cu repartiția temperaturilor la nivelul Europei, pentru data de 22.03.2018; **e)** Harta cu repartiția presiunii și a geopotențialului la nivelul Europei, pentru data de 23.03.2018;
f) Harta cu repartiția temperaturilor la nivelul Europei, pentru data de 23.03.2018 (după www wetter3.de**)**

În altitudine, geopotențialul (liniile mai groase), are același profil ca și la sol, mai ales pe sud-estul Europei, ceea ce a făcut ca scurgerea aerului rece polar, să se deplaseze și pe partea central și sud-estica a Europei, contribuind la schimbări semnificative ale vremii, pe arii extinse.

După cum se poate observa și din harta cu repartiția izotermelor la nivelul Europei, pe partea central și sud-estică a continentului, temperaturile au valori de luna ianuarie, inclusiv pe România avem izoterme de -15…-16 grade (fig. 6 d).

Din cel de-al doilea interval rece a lunii martie (intervalul 17-28 martie), am făcut o analiză sinoptică a zilei de 23 martie, zi în care temperaturile au avut cele mai scăzute valori la toate stațiile luate în calcul.

Din harta reliefului baric, se poate observa la sol (la (1.500m, conturul liniilor mai subțiri), o zonă depresionară extinsă pe toată partea nordică și nord-vestică a Europei, precum și pe zona României, unde valoarea presiunii atmosferice are valori de 1.005-1.010 mbari. În altitudine, geopotențialul are forma unui talveg, a cărui vârf se extinde până spre sudul extrem a Europei, al cărui nucleu este centrat pe România (conturul cu liniile mai groase).

În altitudine (la 5.500 m), la est de România și pe partea central-vestică, geopotențialul formează o dorsală, ceea ce face ca dinspre nordul Africii, pe aceste zone, avem o advecție de aer cald. Această repartiție destul de complexă a

câmpului baric, a condus la fenomene din cele mai variate. Din harta repartiției izotermelor, se poate observa zonele cu cele mai scăzute valori de temperatură, acestea urmăresc relieful baric, incluzând și România (fig. 4 e, f).

Concluzii. Din analiza făcută în lucrarea cu titlul Luna martie 2018, între normal și atipic în sud-estul Transilvaniei, se desprind următoarele concluzii:

- perioadele de zile cu valori cu mult mai scăzute față de mediile multianuale, atât pe timpul zilelor, cât și a nopților, au fost lungi (7-8 zile);
- în ce privesc cantitățile de precipitații, acestea au fost cu mult mai mari decât mediile multianuale pentru această lună și au fost predominant sub formă de ninsoare;
- stratul de zăpadă a persistat în această lună și a avut grosimi de 30 cm, la multe stații meteorologice luate spre analiză.

Deși luna martie este prima lună de primăvară din an, aduce multe surprize din punct de vedere al vremii.

Au fost ani când această lună a avut temperaturi de vară și amintim aici anii 1989, 1990, 2001, 2005, 2016 etc., sunt anii în care s-au înregistrat cele mai multe recorduri pozitive de temperatură și când am avut temperaturi maxime ce au atins valori de 28 de grade la multe stații, chiar și în zona de munte s-a ajuns la valori de 13 grade la Bâlea Lac și 15 grade la Păltiniș și Bucin.

Din analiza specialiștilor în climatologie, din cadrul Administrației Naționale de Meteorologie, reiese că ziua de 01 Martie a fost cea mai rece zi din ultimii 60 de ani, cu temperaturi de -10°C, la multe stații și care din cauza vântului, corpul omului a resimțit -22…-25°C, comparativ cu anul 2005, când s-a resimțit-19°C.

Bibliografie

Bogdan Octavia, Niculescu Elena (1999), *Riscuri climatice din România,* Academia Română, Institutul de Geografie, Bucureşti.

Bordei-Ioan Ecaterina, Bordei-Ioan N. (1970), *Bazinul Transilvaniei-centru de ciclogeneză orografică,* Hidrotehnica, vol. 15, nr. 8, Bucureşti.

Dragotă Carmen-Sofia (2006), *Precipitaţiile excedentare în România,* Edit. Academiei Române. Bucureşti.

Iliescu Maria Colette (1992), *Tendinţe climatice pe teritoriul României,* Studii şi Cercetări de Geografie, XXXIX, Bucureşti.

Rusan N. (2009), *Fenomene meteorologice severe înregistrate în judeţul Mureş în data de 03.06.2006.* Comunicări Ştiinţifice, VIII, Edit. Samuel, Mediaş.

Rusan N., Negoescu Alina (2008), *Cantităţi de precipitaţii excepţionale înregistrate la staţia meteorologică Sibiu (1961 – 2007),* Revista Geografică, XVI/2008, Bucureşti 116.

Topor N. (1963), *Ani ploioşi şi secetoşi,* CSA, IM, Bucureşti.

Topor N., Stoica C. (1965). *Tipuri de circulaţie şi centri de acţiune atmosferică deasupra Europei,* Institutul Meteorologic, Bucureşti.

***www.meteoromania.ro

***wetter3.de

COMUNA METEŞ (JUDEŢUL ALBA) – DICŢIONAR GEOGRAFIC

Dr. Cătălina Mărculeţ
Dr. Ioan Mărculeţ

Abstract: ***Meteș commune (Alba county) – geographical dictionary.*** *Meteș commune is located in the central-western part of Alba county, in the Apuseni Mountains, 17 km away from Alba Iulia municipality, the county's capital city. The commune covers an area of 14.224 hectares, and has a population of 2860 inhabitants. It is made up of 8 villages- Meteș (the commune's seat), Ampoița, Lunca Apoiței, Lunca Meteșului, Poiana Ampoiului, Presaca Ampoiului, Tăuți,Văleni- and 4 hamlets- Isca, Pădurea, Poiana Ursului şi Remetea. The variety of natural elements is reflected in the numerous geographical denominations identified (101 denominations), which refer to human settlements, landforms, streaming waters, farmlands or other areas. We have drawn up factsheets with short descriptions of each geographical element, and more detailed presentations for the settlements. It is noteworthy to mention that more than half of the vocabulary items (55%) represent landform denominations (oronyms), 17% represent streaming waters denominations (hydronyms), 12% the names of the localities (oiconyms), 4% the farmlands and 12% other denominations. The factsheets for each geographical denomination group have been organized alphabetically.*

Cuvinte cheie: *denumiri geografice, Meteşn commune, judeţul Alba, România.*
Key words: *geographical denominations, Meteş, Alba county, Romania.*

Repere geografice. Comuna Meteş este situată în partea central-vestică a judeţului Alba, în sudul Munţilor Apuseni, la 46°06' lat. N şi 23°25' long. E, la 17 km de municipiul Alba Iulia, reşedinţa de judeţ (fig. 1 a şi b). Întinsă pe (14.224 ha), una dintre unităţile administrative ale judeţului Alba cu cele mai extinse suprafeţe, comuna este compusă din 8 sate – Meteş (reşedinţa comunei), Ampoița, Lunca Apoiței, Lunca Meteșului, Poiana Ampoiului, Presaca Ampoiului, Tăuți,Văleni – şi 4 cătune – Isca, Pădurea Tăuţi, Poiana Ursului şi Remetea (fig. 2).

La recensământul populaţiei din anul 2011 comuna Meteş avea o populaţie totală de 2.860 locuitori, din care: 2.780 români, 8 maghiari, 6 romi şi 3 nedeclaraţi. Structura sa confesională era compusă din: 2.635 ortodocşi, 3 greco-catolici, 28 penticostali, 42 baptişti, 43 adventişti de ziua a şaptea, 18 martorii lui Iehova, 20 creştini după evanghelie, 2 reformaţi, 4 fără religie şi 64 nedeclaraţi.

În comună se găsesc următoarele arii protejate: Calcarele de la Ampoiţa, Calcarele cu orbitoline de la Piatra Corbului, Cheile Ampoiţei, Piatra Varului şi Piatra Boului.

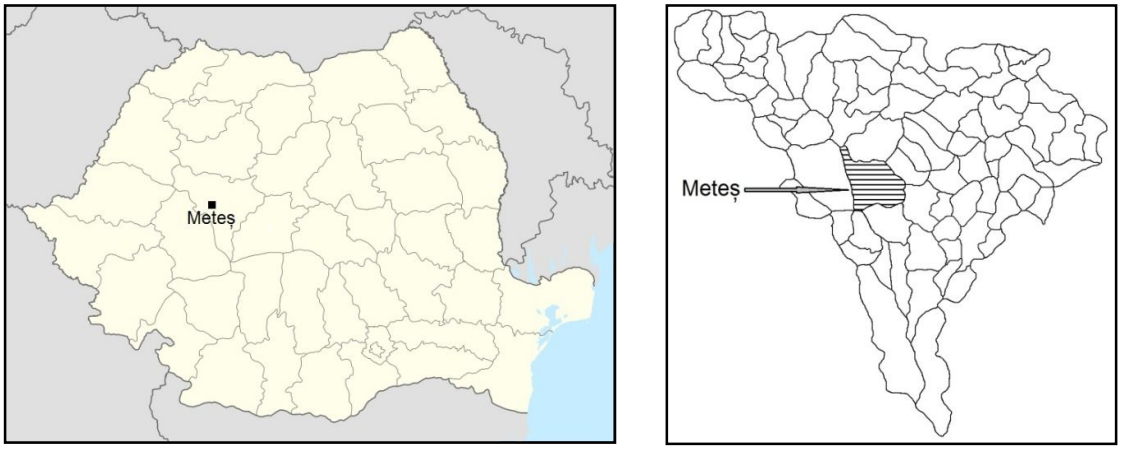

a. **b.**

Fig. 1. Poziţia geografică a comunei Meteş: **a.** în cadrul României şi **b.** în cadrul judeţului Alba. (După https://ro.wikipedia.org/wiki/Comuna_Mete%C8%99,_Alba)

Categorii de denumiri geografice. O varietate de elemente naturale şi de activităţi antropice au fost puse în evidenţă (pe hărţile la scara 1 : 50.000) prin identificarea unei multitudini de denumiri geografice (101 în total), referitoare la aşezări umane (oiconime), forme de relief (oronime), ape curgătoare (hidronime), terenuri agricole sau cu alte destinaţii. Au fost realizate fişe cu scurte descrieri ale fiecărui element geografic, iar pentru aşezări s-au realizat prezentări mai detaliate. În final, fişele din fiecare grupare de denumiri geografice au fost ordonate alfabetic şi le redăm în continuare.

Fig. 2. Harta regiunii comunei Meteş
(După https://www.google.com/maps/place/Comuna+Meteș/@46.0874613,23.4664569,2175m/)

Aşezări umane (oiconime)

Ampoiţa (magh. *Kisompóly,* germ. *Ampoifluß*), sat situat la cca 4 km de centrul comunei, la 46˚ 07 lat N, 23˚27' long. E, în valea râului Ampoiţa (Munţii Trascău), la alt. med 330 m. Are formă alungită, cu morfostructură răsfirată şi risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile, fâneţele, livezi de pruni şi păduri de stejari. Satul a fost atestat documentar în 1293 şi în prezent are o populaţie de 665 loc., grupată în cca 230 gospodării. Biserica cu hramul „Cuvioasa Paraschiva", construcţie din secolul al XVIII-lea, a fost declarată monument istoric, în apropierea satului aflându-se o rezervaţie naturală de tip botanic şi geologic, întinsă pe 10 ha – „Calcarele Ampoiţei" şi un monument al naturii – Piatra Boului.

Isca, cătun situat la cca 3 km de centrul comunei, la 46˚06' lat. N şi 23˚24' long. E, în bazinul pârâului Valea Ischii, afluent pe stânga al râului Ampoi, la alt. med 450 m. Are formă neregulată, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile şi fâneţele. În prezent are o populaţie de 14 loc., grupată în cca 15 gospodării.

Lunca Ampoiţei (magh. *Lunkarész*), sat situat la cca 7 km de centrul comunei, la 46˚ 08 lat N, 23˚22' long. E, în valea râului Ampoiţa (Munţii Trascăului) pe stânga râului, la alt. med 580 m. Are formă alungită, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile şi fâneţele şi pădurile de carpen şi fag. Satul are în prezent o populaţie de 156 loc., grupată în cca 60 gospodării. În apropiere, pe versantul drept al râului Ampoiţa, pe o suprafaţă totală de 41 ha, sunt protejate mai multe peşteri, cea mai mare fiind Peştera Liliecilor, de 311 m lungime.

Lunca Meteşului (magh. *Lunkatanya*), sat situat la cca 7 km de centrul comunei, la 46˚ 08 lat N, 23˚22' long. E, în valea râului Ampoiţa (Munţii Trascăului) preponderent pe stânga râului, la alt. med 580 m. Are formă alungită, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile şi fâneţele şi pădurile de fag şi carpen. Satul în prezent are o populaţie de 99 loc., grupată în cca 30 gospodării.

Meteş (magh. *Metesd*, germ. *Meteschdorf* sau *Mettischdorf*), sat reşedinţă a com. Meteş, situat în Depr. Meteş, pe versantul stâng al văii râului Ampoi şi pe Valea Meteşului, la alt. med. 314 m, la 46˚05' lat. N şi 23˚25' long. E. Aşezarea are forma alungită, cu morfostructură răsfirată şi risipită, iar în structura utilizării terenurilor predomină păşunile, fâneţele şi pădurile de stejari. Aşezarea a fost atestată în anul 1338, iar în prezent are o populaţie de 348 loc., grupată în cca 200 gospodării. În localitate se află biserica „Cuvioasa Paraschiva" construită din anul 1780, declarată monument istoric şi un obelisc dedicat amintirii eroilor români din Primul Război Mondial, ridicat în anul 1935. De interes este şi monumentul naturii „Piatra Varului", un bloc calcaros protejat pe o arie de 0,2 ha.

Pădurea Tăuţi, cătun situat la cca 5 km de centrul comunei, la 46˚05' lat. N şi 23˚29' long. E, pe versantul drept al văii râului Ampoi, la alt. med. 380 m. Are formă neregulată, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile, fâneţele şi pădurile de stejari. Are în prezent o populaţie de 26 loc., grupată în cca 30 gospodării.

Poiana Ampoiului (magh. *Ompolymezö*), sat situat la cca 3 km de centrul comunei, la 46˚05' lat. N şi 23˚23' long. E, preponderent pe versantul drept al văii râului Ampoi, la alt. med 330 m, străbătut de pâraiele Valea Bobu şi Purcăreţi. Are formă neregulată cu morfostructură răsfirată-risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile, fâneţele, livezile de pruni şi pădurile de stejari. Satul a fost atestat documentar în 1733 şi în prezent are o populaţie de 281 loc., grupată în cca 150 gospodării. În localitate se găseşte o biserică veche, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva", declarată monument istoric.

Poiana Ursului, cătun al satului Văleni, situat la cca 7 km de centrul comunei, la 46˚04 lat N, 23˚26' long. E, în Munţii Vinţului, la alt. med 580 m. Are formă neregulată, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile şi fâneţele şi pădurile de pin şi stejar. Are în prezent are o populaţie de 10 loc., grupată în cca 13 gospodării.

Presaca Ampoiului (magh. *Ompolygyepü*, germ. *Ober-Preßendorf*), sat situat la cca 5 km de centrul comunei, la 46˚ 05 lat N, 23˚20' long. E, în valea râului Ampoi şi văile afluenţilor acestuia, în Depr. Meteş, la alt. med 580 m. Are formă .tentaculară, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile şi fâneţele, livezile de pruni şi pădurile de fag şi carpen. Satul a fost atestat documentar în 1733, iar în prezent are o populaţie de 377 loc., grupată în cca 200 gospodării.

Remetea (magh. *Ompolyremete*), cătun situat la cca 3 km de centrul comunei, la 46˚07 lat N, 23˚25' long. E, în valea râului Ampoiţa şi a pârâului Maciului, în Munţii Trascău, la alt. med 375 m. Are formă neregulată, cu morfostructură risipită. În structura utilizării terenurilor predomină pădurile de carpeni şi păşunile şi fâneţele. Avea în anul 2011 o populaţie de 17 loc., grupată în cca 13 gospodării.

Tăuţi (magh. *Tótfalud*) sat situat la cca 4 km de centrul comunei, la 46˚05' lat. N şi 23˚28' long. E, în lunca şi pe versantul drept al văii râului Ampoi, la alt. med 320 m. Are formă alungit-areolară, cu morfostructură răsfirată-risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile, fâneţele şi pădurile de stejari. Satul a fost atestat documentar în 1341 şi în prezent are o populaţie de 588 loc., grupată în cca 190 gospodării. Pe o culme din apropiere se găseşte „Cetatea Tăuţi" construită din anul 1276 şi din care au rămas doar ruine, un monument ridicat în anul 1943 în amintirea eroilor români căzuţi în Al Doilea Război Mondial şi rezervaţia naturală (geologică şi paleontologică) „Calcarele cu orbitoline de la Piatra Corbului".

Văleni, (magh. Ompolyszáda) sat situat la cca 2 km de centrul comunei, la 45˚05' lat. N şi 23˚25' long. E, pe versantul drept al văii râului Ampoi, la alt. med 320 m, străbătut de pârâul Pietrei. Are formă neregulat-tentaculară cu morfostructură răsfirată-risipită. În structura utilizării terenurilor predomină păşunile, fâneţele şi pădurile de stejari. Satul are în prezent o populaţie de 279 loc., grupată în cca 200 gospodării.

Forme de relief (oronime)

Bisericii, D ~, deal, în Munţii Trascăului, la NV de sat Ampoiţa, pe stânga râului Ampoiţa, alt. abs. 688 m, acoperit cu păduri de stejari şi pini şi păşuni şi fâneţe.

Bolfii, Vf ~, vârf al D. Repausului, din Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 949 m, N de sat Isca, acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Călianu, D., culme în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 781 m, la S de sat Tăuţi, acoperit cu păduri de stejar.

Câmpu Poienii, deal la NV de satul Poiana Ampoiului, la N de râul Ampoi, alt. abs. 512 m, în Depresiunea Meteş, acoperit cu păşuni, fâneţe şi pâlcuri de păduri de stejari.

Cherchezului, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 761 m, la SE de sat Poiana Ampoiului, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de stejar şi pin.

Chicirei, D ~, deal în Depr. Meteş, la N de sat Tăuţi, la pe stânga râului Ampoi, alt. abs. 542 m, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de stejar şi brad.

Ciocanului, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului la contactul cu Depr. Meteş, cu alt. max. de 705 m, la SE de sat Poiana Ampoiului, acoperit cu păduri de stejar.

Colţu Corbului, versant abrupt, în Munţii Trascăului, între 500 şi 650 m alt., la N de sat Presaca Ampoiului, acoperit cu păduri de fag.

Colţulani, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului la contactul cu Depr. Meteş, cu alt. max. de 641 m, la S de sat Văleni, acoperit cu păduri de stejar.

Curmătura, D ~, deal în Depr. Meteş, la NE de sat Tăuţi, la S de râul Ampoi, alt. abs. 538 m, acoperit cu păduri de stejari.

Dosu Blidarului, culme, în Munţii Trascăului, la S de sat Lunca Meteşului, cu alt. max. 1094 m, acoperit cu păşuni, fâneţe şi păduri de fag.

Dumbroşii, D ~, deal, în Munţii Trascăului, la NE de sat Lunca Ampoiţei, pe stânga râului Ampoiţa, alt. abs. 922 m, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de brad, mesteacăn şi fag.

Fecioarei, Vf ~, vârf al D. Chicirei, din Depr. Meteş, cu alt. abs. de 542 m, N de sat Tăuţi, pe stânga râului Ampoi, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de stejar şi brad.

Fierului, D ~, deal, în Munţii Trascăului, la N de sat Ampoiţa, pe stânga râului Ampoiţa, alt. abs. 803 m, acoperit cu păduri de fag şi stejar şi păşuni.

Frasinului, Vf ~, vârf în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 1121 m, la N de sat Lunca Meteşului, acoperit cu păduri de fag, şi păşuni.

Frasinului, Vf. ~, vârful Dealului Secătura din Munţii Vinţului, cu alt. de 861 m, SE de sat Presaca Ampoiului, pe dreapta râului Ampoi, acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Gorganu, Vf. ~, vârf în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 877 m, la S de cătun Poiana Ursului, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de pin şi fag.

Goşilor, D. ~, culme în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 906 m, NV de sat Isca, S de pârâul Valea Ischii, acoperit cu păduri de fag, păşuni şi fâneţe.

Gura Ursului, versant, în Depr. Meteş, la V de sat Poiana Ampoiului, pe dreapta văii râului Ampoi, între 450 m şi 550 m alt., acoperit cu păşuni, fâneţe şi păduri de fag.

Hotarului, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 859 m, la S de sat Poiana Ampoiului, acoperit cu păduri de stejar şi păşuni şi fâneţe.

Lazu Balaurului, versant, la E de sat Presaca Ampoiului, pe partea de S a D. Stânişoara, în Depr. Meteş, între 350 m şi 550 m alt., pe stânga văii râului Ampoi, acoperit cu păşuni, fâneţe şi păduri de fag şi stejar.

Lung, D. ~, culme, în Munţii Trascăului, situată la NV de sat Lunca Meteşului, alt. max. 1084 m, între râul Ampoiţa şi pârâul Măgurii, acoperit cu păduri de fag, şi păşuni şi fâneţe.

Maciului, D ~, deal în Depr. Meteş, la N de sat Meteş, la N de pârâul Valea Ischii şi râul Ampoi, alt. abs. 608 m, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de carpen şi fag.

Mamutului, D. ~, culme în Munţii Vinţului, orientată NE-SV, cu alt. max. de 773 m, la SE de sat Tăuţi, acoperit cu păduri de stejar şi fag şi păşuni.

Matca Tiahului, versant abrupt situat la E de satul Lunca Ampoiţei, pe partea de S a D. Dumbroşii, în Munţii Trascăului, între 750 m şi 850 m alt., pe stânga văii râului Ampoiţa, acoperit cu păduri de brad, mesteacăn şi fag.

Măgura, deal, în Depr. Meteş, la S de sat Presaca Ampoiului, alt. max. 646 m, pe dreapta văii râului Ampoi, acoperit cu păduri de fag şi păşuni şi fâneţe.

Măgurii, **Poiana ~,** culme în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 1235 m, la NV de sat Lunca Meteşului, pe dreapta râului Ampoiţa, acoperit cu păşuni, fâneţe şi păduri de fag.

Mărului, D ~, deal, în Munţii Trascăului, la N de sat Remetea, pe stânga râului Ampoiţa, alt. abs. 941 m, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag şi stejar.

Medrii, Vf. ~, vârf în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 911 m, la S de cătun Poiana Ursului, acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Meteş, Depr. ~, depresiune în Munţii Apuseni, între Munţii Trascăului la N şi Munţii Vinţului la S, drenată de râul Ampoi, pe o lungime de cca 9 km.

Morii, D ~, deal în Depr. Meteş, la N de satul Poiana Ampoiului, la N de râul Ampoi, cu alt. de 504 m, acoperit cu păduri de stejari.

Muchea Cacinilor, versant şi interfluviu, situat la E de satul Lunca Ampoiţei, pe partea de S a D. Dumbroşii, în Munţii Trascăului, între 600 m şi 750 m alt., pe stânga văii râului Ampoiţa, acoperit cu păduri de brad, mesteacăn şi fag.

Muchia Mărului, culme, în Munţii Trascăului, situată la SV de sat Lunca Meteşului, alt. max 1.076 m, acoperit cu păşuni.

Muncelului, Vf. ~, vârf în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 1.282 m, la NV de sat Lunca Meteşului, acoperit cu păduri de fag , molid şi păşuni.

Padoşului, Vf ~, vârf în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 1016 m, S de sat Lunca Ampoiţei, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag.

Peste Ţară, D. ~, culme în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 709 m, la S de sat Poiana Ampoiului, acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Pleşcuţii, D. ~, deal, în Munţii Trascăului, la NV de sat Lunca Meteşului, între pârâul Frasinului şi râul Ampoiţa, alt. 960 m, acoperit cu păşuni, fâneţe şi păduri de fag.

Podu Măgurii, D. ~, culme în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 1.141 m, la NV de sat Lunca Meteşului, V de cursul superior al râului Ampoiţa, acoperit cu păduri de fag şi păşuni.

Popii, Vf ~, vârf al D. Fierului, din Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 803 m, N de sat Ampoiţa, pe stânga râului Ampoiţa, acoperit cu păduri de fag şi stejari şi păşuni.

Pripoarelor, Vf ~, vârf al D. Maciului, din Depr. Meteş, cu alt. abs. de 608 m, NE de sat Isca, acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Prislopului, Vf ~, vârf în Munţii Trascăului, cu alt. abs. de 1.032 m, la N de sat Lunca Ampoiţei, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag.

Rebliga, D. ~, deal în Munţii Vinţului la contactul cu Depr. Meteş, cu alt. max. de 898 m, la S de sat Presaca Ampoiului, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag.

Repausului, D ~, deal, în Munţii Trascăului, la S de sat Lunca Ampoiţei, pe dreapta râului Ampoiţa, alt. abs. 970 m, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de carpen şi fag.

Rupturile, versant, în Depr. Meteş, la SV de sat Presaca Ampoiului, între 400 m şi 500 m alt., pe dreapta văii râului Ampoi, acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Secătura, D. ~, culme, în Munţii Vinţului, situată la SE de sat Presaca Ampoiului, alt. max. 861 m, pe dreapta văii râului Ampoi, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag.

Stânii, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 920 m, la SE de cătunul Poiana Ursului, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de pin, fag şi stejar.

Stânilor, D. ~, culme în Munţii Vinţului la contactul cu Depr. Meteş, cu alt. max. de 661 m, la S de sat Poiana Ampoiului, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag.

Stânişoara, D. ~, deal, în Depr. Meteş, la NE de sat Presaca Ampoiului, alt. max. 726 m, pe stânga văii râului Ampoi, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de fag şi stejar.

Şoimului, Vf. ~, vârf în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 841 m, la E de cătun Poiana Ursului, acoperit cu păşuni şi fâneţe şi păduri de pin şi stejar.

Târniţoara, Vf. ~, vârf al D. Curmătura, din Depr. Meteş, cu alt. de 462 m, E de sat Tăuţi, acoperit cu păduri de stejari, păşuni şi fâneţe.

Tăuţilor, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului la contactul cu Depr. Meteş, cu alt. max. de 617 m, la SE de sat Tăuţi, acoperit cu păduri de stejar şi păşuni şi fâneţe.

Unghiului, Vf. ~, culme în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 945 m, la SV de sat Poiana Ampoiului, acoperit cu păduri de fag şi stejar.

Ursului, D. ~, culme, în Munţii Vinţului, situată la SV de sat Poiana Ampoiului, alt. max. 837 m, pe dreapta văii râului Ampoi, acoperit cu păduri de fag şi stejar şi păşuni şi fâneţe.

Varului, D ~, deal în Depr. Meteş, la SE de satul Meteş, la S de râul Ampoi, alt. abs. 524 m, acoperit cu păduri de stejari.

Vârfu Mare, vârf în Munţii Vinţului, cu alt. max. de 1.011 m, la S de sat Presaca Ampoiului, acoperit cu păduri de fag.

Vârtoapele, versant afectat de procese gravitaţionale, situat la E de satul Lunca Ampoiţei, pe partea de SV a D. Dumbroşii, în Munţii Trascăului, între 590 m şi 750 m alt., pe stânga văii râului Ampoiţa.

Ape curgătoare (hidronime)

Ampoiţa, râu, afluent pe stânga râului Ampoi, lung. 17 km, izvorăşte din vestul Masivului Ciumerna din M. Trascăului, confl. la 261 m alt., E sat Ampoiţa, prezintă două rupturi de pantă majore, una în zona de obârşie, a doua la străpungerea olistolitului din Cheile Ampoiţei.

Corbului, Pârâul ~, 1. pârâu cu apă permanentă, afluent pe stânga al pârâului Valea Ischii, lung de cca 1,5 km, cu gura de vărsare pe teritoriul satului Isca; **2.** pârâu cu apă permanentă, afluent pe stânga al râului Ampoiţa, lung de cca 2,5 km, cu gura de vărsare la V de satul Ampoiţa.

Dibaţ, Valea lui ~, pârâu cu caracter permanent, afluent pe stânga al r. Ampoi, lung de 6 km, cu izvoarele la SV de vârful Poiana Măgurii şi gura de vărsare în arealul satului Presaca Ampoiului.

Frasinului, Pârâu ~, pârâu cu caracter temporar/permanent, afluent pe stânga al râului Ampoiţa, lung de 4 km, cu izvoarele la SV de Dealul Grota Pragului şi gura de vărsare în arealul satului Isca.

Ischii, Valea ~, pârâu cu apă permanentă, afluent pe stânga al râului Ampoi, cu izvoarele în Dealul Lunca Mărului, lung de cca 9 km, cu gura de vărsare în vatra satului Meteş; denumirea provine de la localitatea Isca.

Măgurii, Pârâu ~, pârâu cu caracter permanent, afluent pe dreapta al râului Ampoiţa, lung de 4 km, cu izvoarele la SV de vârful Poiana Măgurii şi gura de vărsare la V de sat Lunca Meteşului.

Păstăii, Valea ~, pârâu cu caracter temporar, afluent pe dreapta al pârâului Ampoi, lung de cca 1 km, cu izvoarele la E de D. Măgura şi gura de vărsare la E de sat Presaca Ampoiului.

Peteu, Pârâu ~, pârâu cu caracter permanent, afluent pe stânga al pârâului Valea Ursului, lung de 2 km, cu izvoarele la N de Vârfu Frasinului şi gura de vărsare la SE de sat Presaca Ampoiului.

Pietrei, Pârâu ~, pârâu cu caracter permanent, afluent pe dreapta al râului Ampoi, lung de 4 km, cu izvoarele la N de Vârfu Medrii şi gura de vărsare în arealul satului Văleni.

Purcăreţi, pârâu cu caracter permanent, afluent pe dreapta al râului Ampoi, lung de cca 5 km, cu izvoarele la NV de Vârfu Gorganu şi gura de vărsare în E satului Poiana Ampoiului.

Tălpii, Valea ~, pârâu cu caracter permanent, afluent pe stânga al râului Ampoi, lung de 3 km, cu izvoarele la S de culmea Muchia Mărului şi gura de vărsare în arealul satului Presaca Ampoiului.

Valea Bobu, pârâu cu caracter permanent, afluent pe dreapta al râului Ampoi, lung de cca 4 km, cu izvoarele la N de Vârfu Unghiului şi gura de vărsare în arealul satului Poiana Ampoiului.

Valea Bobului, pârâu cu caracter temporar, afluent pe dreapta al pârâului Călbăzişului, lung de 2 km, cu izvoarele la N de culmea Vârfu Mare şi gura de vărsare la S de sat Presaca Ampoiului.

Valea Călbăzişului, pârâu cu caracter temporar, afluent pe dreapta al râului Ampoi, lung de 5 km, cu izvoarele la N de culmea Vârfu Mare şi gura de vărsare în arealul satului Presaca Ampoiului.

Valea Porcilor, pârâu cu caracter temporar, afluent pe stânga al pârâului Purcăreţi, lung de cca 2 km, cu izvoarele pe versantul N al culmii Dealu Peste Ţară şi gura de vărsare la S de sat Poiana Ampoiului.

Valea Ursului, pârâu cu caracter permanent, afluent pe dreapta al râului Ampoi, lung de 3 km, cu izvoarele la N de Vârfu Unghiului şi gura de vărsare la E de sat Presaca Ampoiului.

Valea, Albinei, pârâu cu caracter permanent, afluent pe dreapta al văii Ischii, lung de 5 km, cu izvoarele la S de vârful D. Stânişoara şi gura de vărsare în arealul satului Isca.

Terenuri agricole

Coasta Ampoiului, teren situat la N de satul Poiana Ampoiului, pe versantul S al D. Morii (Depr. Meteş), la cca 350 m alt., pe versantul stâng al râului Ampoi.

La Prepelicea, teren, în Munţii Trascăului, la V de sat Lunca Meteşului, între pârâul Valea lui Dibaţ şi pârâul Măgurii, la cca 880 m alt., acoperit cu păduri de fag şi păşuni.

Lazu Mărului, teren, în Munţii Trascăului, situat la SV de satul Lunca Meteşului, la N de Muchia Mărului, între 950 m şi 1.050 m alt., acoperit cu păşuni şi fâneţe.

Pleşa, teren situat la N de satul Lunca Ampoiţei, pe versantul din stânga râului Ampoiţa (M. Trascăului), la cca 850 m alt., acoperit cu păşuni şi fâneţe şi un pâlc de pădure.

Alte denumiri

Dumbrava Barată, poiană şi stânci, pe versantul stâng al văii râului Ampoi, la N de satul Tăuţi, la cca 300 m alt.

Faţa Stânii, poiană pe versantul NV al Dealului Mamutului, în Munţii Vinţului, cu alt. între 650 şi 700 m, la SE de sat Tăuţi, acoperit cu păşuni.

Hăldăhăii, Poiana ~, poiană în Munţii Trascăului, la NV de sat Lunca Meteşului, la 1.000-1.100 m alt., utilizată ca păşune.

La Postaiţă, poiană pe versant şi interfluviu, în Munţii Trascăului, la NV de satul Lunca Meteşului, pe partea de SV a D. Grota Pragului, pe stânga văii râului Ampoiţa, între 900 şi 1.150 m alt., utilizată ca păşune.

Piatra Boului (0,8 ha), la 46°06' lat. N – 23°27' long. E, în Depresiunea Meteş, la N de sat Tăuţi, la 510 m alt.

Piatra Bulzului, grupare de stânci, în Munţii Trascăului, la NE de sat Lunca Ampoiţei, la 920 m alt.

Piatra Corbului, Calcarele cu orbitoline de la ~, rezervaţie geologică şi paleontologică (0,03 ha), la 46°06' lat. N şi 23°24' long. E, în Munţii Trascăului, la 335 m alt., la NV de sat Isca.

Piatra Peşterii, stânci izolate, situate pe versantul N al D. Morii, la S de satul Isca, pe dreapta pârâului Valea Albinei.

Piatra Porumbeilor, grupare de stânci, în Munţii Trascăului, la V de sat Lunca Meteşului (com. Meteş), la 950 m alt., la obârşia pârâului Valea lui Dibaţ.

Piatra, stânci din calcar, pe stânga râului Ampoiţa, la E de satul Ampoiţa, la cca 330 m alt.

Varului, Piatra ~ (0,2 ha), monument al naturii, la 46°05' lat. N şi 23°25' long. E, în Depr. Meteş, la 350 m alt., E de sat Meteş.

Văcăria, păşune, în Munţii Vinţului, situat la S de sat Presaca Ampoiului, pe D. Rebliga, alt. de cca 800-930 m, acoperit cu pajişte montană.

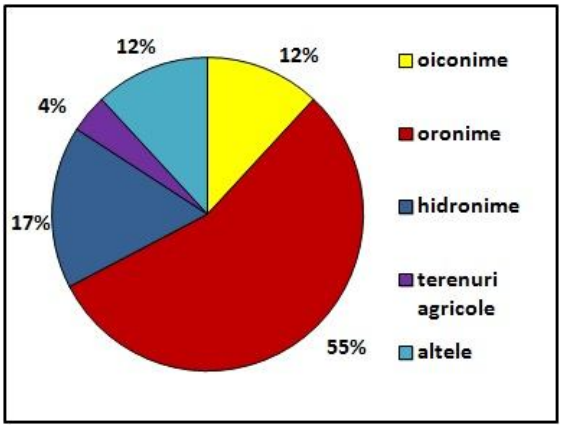

Fig. 4. Structura în procente a tipurilor de denumiri geografice din comuna Meteş

Concluzii. Din realizarea statisticii denumirilor geografice ale comunei Meteş, se remarcă faptul că peste jumătate dintre termeni (55%) reprezintă denumirile formelor de relief (oronime), 17% sunt denumiri ale apelor curgătoare (hidronime), 12% nume ale localităţilor (oiconime), 4% terenuri agricole şi 12% alte denumiri (fig. 4).

Bibliografie

Buza M., Badea L., Dragomirescu Ş. (coord.) (2008), *Dicţionar geografic al României, vol. I, Literele A-L,* Edit. Academiei, Bucureşti.

Buza M., Badea L., Dragomirescu Ş. (coord.) (2009), *Dicţionar geografic al României, vol. II, Literele M-Z,* Edit. Academiei, Bucureşti.

Mărculeţ I., Mărculeţ Cătălina (2019), *Judeţele României. Enciclopedie geografică,* ISBN 978-973-0-28671-7, Bucureşti.

Morariu T., Bogdan Octavia, Maier R. (1980), *Judeţul Alba,* Edit. Academiei, Bucureşti.

****Hărţile topografice la scara 1:50.000*

****https://ro.wikipedia.org/wiki/Comuna_Mete%C8%99,_Alba*

****https://www.primariametes.ro/prezentare-generala/*

****https://www.google.com/maps/place/Comuna+Meteș/@46.0874613,23.4664569,2175m/*

*** (2013), *Recensământul populaţiei din România din anul 2011. Tab. 8. Populaţia stabilă după etnie – judeţe, municipii, comune şi Tab. 13. Populaţia stabilă după etnie – judeţe, municipii, comune,* Institutul Naţional de Statistică din România, iulie 2013.

DENUMIRI GEOGRAFICE DIN LOCALITATEA VEŞTEM (JUDEŢUL SIBIU)

Dr. Alexandru Bucur

Abstract: ***Geographical names from Vestem Locality (Sibiu County).*** *Veştem (Sibiu County) is one of the outstanding settlements and townships of Transylvania, whose existence can be traced back several centuries ago; it is located in the central area of the Cibin Valley, at a distance of approximately 12 kilometers South from the city of Sibiu. The precincts of the village have evolved alongside the meadow as well as on the lower terraces of the valley, at an altitude of 315 m, and the rural area stretchesalong side the the Hârtibaciului Plateau, to the East and the Sibiu Depression to the West. Village territory is divided into nine areas, depending on the relief.*

Cuvinte cheie: *denumiri geografice, Veştem, judeţul Sibiu*
Key words: *geographical names, Veştem, Sibiu County*

Repere geografice şi istorice. Veştemul face parte din cele 188 de localităţi ale judeţului Sibiu. Este amplasat în partea central-sudică a judeţului (45°43'4" latitudine nordică şi 24°14'19" longitudine estică), la aproximativ 12 km sud de municipiul Sibiu. Vatra aşezării a evoluat în cadrul luncii şi pe terasele inferioare ale văii Cibinului, la altitudinea medie de circa 315 m. Teritoriul Veştemului este dispus în partea de vest a Cibinului, în *Depresiunea Sibiului*[1] iar, la est de Cibin, în *Podişul Hârtibaciului*, *Dealurile Făgetului*[2]. În est, moşia satului se învecinează cu teritoriul satului Bradu, la sud, cu cel al oraşului Tălmaciu, la sud-vest cu Sadu, la vest, cu cel al oraşului Cisnădie şi la nord, cu cel al satului Mohu.

Deşi atestat documentar doar din anul 1468, în „*Socotelile Sibiului*"[3], urmele de locuire de pe raza satului sunt prezente încă din paleoliticul superior, în zonele: „*Măgurice*", „*Valea Sărăţii*", pădurea „*Tufe*", „*Câmpul Tocilelor*" şi „*Câmpul Bisericii*"[4]. Descoperiri izolate confirmă continuitatea populaţiei pe teritoriul Veştemului (unelte şi arme din silex, topor din piatră şlefuită, fragment ceramic de strecurătoare, cap de buzdugan din bronz, ceramică din perioada migraţiilor, tezaur cu monede turceşti ş.a.), atât în vatra satului cât şi pe hotarul localităţii[5].

Împărţirea teritoriului Veştemului s-a realizat în funcţie de formele de relief. Este important de subliniat faptul că, în decursul timpului, cu toate vicisitudinile istorice, denumirile au fost păstrate iar micile modificări au fost realizate în funcţie de evoluţia aşezării şi factorii antropici.

Pentru studiul nostru am fructificat documentele existente la Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Sibiu, la momentul militarizării satului (1766)[6], *Hronica Ardialului*, a lui Ioan Zagran alias Coman[7], harta zonei din anul 1857[8], cartuşul cu denumirile părţilor de moşie, realizat în 1860[9] şi o planşă (întocmită, probabil, în 1890) cu harta împărţirii Veştemului şi cartuşul cu denumirile părţilor componente ale moşiei localităţii (Fig. 2, 3)[10]. Unele dintre denumiri au fost confirmate şi de Sava Popovici Săvoiu (1818-1906), capelan ortodox, care a studiat la *Şcoala de grăniceri* din Veştem în perioada 1835-1837[11]. Pentru a nu îngreuna notele de subsol, după denumirea zonei, în paranteză, vom nominaliza modul în care apar consemnate denumirile în documentele vremii, în ordine cronologică.

I. LOCALITATEA VEŞTEM („*Westen*", „*Vesten*", „*Vestény*", „*Veştemu*", pe planşa din 1890 „*Belsősèg*") (Fig. 1). În perioada Josephină a fost un sat cu forma alungit-tentaculară spre nord, cu morfostructură mixtă (adunat-răsfirată). Actualmente este cu forma alungită, cu morfostructură; cu un nou trup de sat (tot de formă alungită) pe stânga

[1] Badea 2006, p. 145-148.
[2] Badea 2006, p. 132-136.
[3] Zimmermann şi colab. 1892, p. 406; Bucur 2010, p. 12.
[4] Bucur 2009, p. 9-12; Bucur 2010, p. 11.
[5] Cea mai mare parte dintre artefacte se află în colecţia autorului, fiind descoperite în urma mai multor periegheze, în perioada 1980-2018. Altele sunt în colecţiile sau depozitele *Muzeului Brukenthal*. Luca şi colab. 2003, p. 245; Munteanu 2018, p. 106.
[6] SJANSB, 4/1766, f. 1-14.
[7] Coman 2013, pass.
[8] Hermannstadt 1857.
[9] AAB, RV.
[10] AAB, AAB, VKTT.
[11] SJANSB, Săvoiu, pass.

râului Cibin (partea areolară a fost înglobată în actuala vatră a satului)[12]. Este traversat de la nord spre sud de râul Cibin („*Cibin Flus*", „*Cibin Fluss*", „*Szibin folyo*"), pe care localnicii îl numesc simplu: „*Râu*" (numit, în 1832, „*Apa Sîbiiului*"[13]). Are următoarele „*cartiere*":

1. **Centru.**

2, 3. **Capul Satului** (Capu' satului): **de Jos** (înspre Tălmaciu), situat în partea de sud a localităţii; **de Sus** (atestat documentar în anul 1831[14]), înspre Sibiu, situat în partea de nord a satului.

4. **Dincolo de Râu**, zonă situată la est de râul Cibin, construită din anii '70 ai secolului trecut. Până în anii '50, pe acel teren nu exista nici o gospodărie. În limbajul locului se mai numeşte „*Katanga*", din cauză că a fost populată cu ţigani proveniţi din Porumbacu de Jos, care s-au înapoiat la locul de baştină după inundaţiile din 1970 şi 1975. Apoi, în primul deceniu al secolului XXI, a mai primit denumirea de „*Odesa*".

5. **După Grădini**, zonă cu gospodării, dispusă în partea de vest a satului, la capătul grădinilor gospodăriilor din zona centrală a localităţii, cu construcţii realizate începând din anii '40 ai secolului trecut.

6. **Hulpari**, situat în partea de nord vest a localităţii. Numele provine de la faptul că, în trecut, pe acolo atacau vulpile coteţele păsărilor de curte (hulpe=vulpe).

7. **Prund**, situat pe malul drept al Cibinului, populat în prima jumătate a secolului al XIX-lea cu ţigani care locuiau în bordeie (colibe).

8. **Sub Sat**, situat pe malul drept al Cibinului, în partea central-sudică a localităţii. Atestat documentar în anul 1832, cu ocazia unei mari inundaţii („*Subt sat*")[15]. În perioada grănicerească a fost populat cu „*jeleri*" (zilieri) persoane care nu deţineau teren arabil şi efectuau munci sezoniere pentru familiile grănicereşti. De aceea, strada care îl traversează se numea, în trecut, „*Uliţa jelerilor*".

II. CÎMPUL TOCILELOR („*Kimpu Totsillelor*", „*Cimpu Totsilelor*"). Denumirea provine de la cursul de apă permanent, numit „*Tocile*" („*Hinderbach*", „*Hinter B.*"), care îl traversează de la vest spre est, apoi se varsă în râul Cibin. Denumirea pârâului este dată de la faptul că, în trecut, din albia lui erau adunate pietre care se utilizau pentru ascuţit diferite obiecte metalice tăietoare: cuţite, topoare, cosoare, coase. Atestat documentar în anul 1817[16].

Câmpul Tocilelor are următoarele diviziuni:

a) **Între Ierugi** („*intre rus*"). În trecut, pârâul *Tocile* se despărţea în două braţe (numite „*ierugi*"), iar între ele se afla o porţiune de teren agricol. În secolul al XIX-lea zona a fost regularizată şi desecată, redând agriculturii terenul mlăştinos.

b) **Sub Mal** („*Szupt Mall*" – 1766, „*sub mal*"). Teren agricol plan, situat între zona „*Coasta Malului*" şi râul Cibin. **Coasta Malului,** teren abrupt, împădurit cu salcâm, situat între locul denumit „*Pe mal*" – la est – şi cel de „*Sub Mal*" – la vest.

c) **Pe Mal,** teren arabil, în trecut acoperit cu pădure, cu mai multe terase agricole artificial create, prin arătură.

d) **Sub Mal la Lacul Taberei** („*sub mal la lacu Taberi*"), zonă agricolă plană, situată în vestul luncii Cibinului. Denumirea provine de la faptul că, în drum spre celebra bătălie de la Şelimbăr, oastea lui Mihai Viteazul a campat în acel loc (26-27 noiembrie 1599)[17].

e) **La Mohu** („*la moh*"), zonă cu terenuri arabile, dispusă la nord de pârâul *Tocile*, care se învecinează cu hotarul satului vecin Mohu.

f) **La Tocile** („*la Totsille*"), terenuri arabile, situate între pârâul *Tocile*, la sud, şi hotarul Mohului, la nord.

g) **La Drum** („*la Drumu*"), zonă cu terenuri arabile, dispuse lângă şoseaua (DN 1) care face legătura între nordul localităţii şi municipiul Sibiu.

h) **La Calea Cisnădiei** („*la Calea Csisnedii*"; „*la Calea Cisnedii*"), terenuri arabile şi fâneţe, situate lângă drumul de acces pietonal spre oraşul Cisnădie. ***Calea Cisnădiei***, cărare care ducea, de la *Tocile* prin pădure, spre Cisnădie, loc pe unde se deplasau femeile, din secolul al XIX-lea şi până spre mijlocul secolului al XX-lea, pentru a lucra la manufacturile din Cisnădie sau la saşi.

---

[12] Mulţumesc şi pe această cale domnului dr. Ioan Mărculeţ, pentru ajutorul acordat la stabilirea evoluţiei formei localităţii.
[13] Coman 2013, p. 77.
[14] Coman 2013, p. 81.
[15] Coman 2013, p. 78.
[16] Coman 2013, p. 71.
[17] Bălcescu 1914, p. 63; Istoria 1987, p. 184; Bucur 2010, p. 13.

i) **În Faţa Crucii** („*an Fatza Crutsi*"; „*an Faça Crutsi*"), terenuri agricole şi fâneţe, situate în partea de est a crucii de piatră, numită şi „*Crucea Grancii*" din *Câmpul Tocilelor*. De la momentul construirii localului pentru gară (1892), a fost denumit şi „*Câmpul Gării*".

j) **În Răzoare** („*an Rosoare*"), teren arabil, numit în limbajul locului „*Rozoare*" din cauza teraselor agricole apărute prin lucrările de arat. Azi, utilizat mai mult ca fânaţ.

III. CÂMPUL BISERICII („*Kimpu Boseretsy*", „*Kimpu Beseretsi*", „*Cimpu Biseritsi*"), zonă de şes, utilizată ca teren arabil şi fâneaţă, dispusă în partea de vest şi sud-vest a bisericii din Veştem. Din 1892 a fost fragmentată în două, prin construirea căii ferate Sibiu-Turnu Roşu.

Câmpul Bisericii este împărţit în următoarele zone:

a) **După Grădini** („*dupe Gradine*"), teren agricol, situat la vest de grădinile gospodăriilor de la strada Principală, până la calea ferată.

b) **În Şes** („*en Sesu*"), teren plan, utilizat ca arabil şi fânaţ.

c) **În Răzoare** („*in Rosoare*"; „*la Rosoare*"), zonă cu teren agricol, în terase, din cauza arăturilor.

d) **Pe Pârâul Bureţilor** („*pe pereu Burezilor*"), terenuri arabile, cu panta lină, situate lângă „*Pârâul Bureţilor*", care – la intrarea în localitate – se numeşte „*Pârâul Şipotului*" (atestat în 1828[18]). Apa acestuia a fost captată, în trecut, pentru a alimenta „*Şipotul*" (atestat în 1761)[19], situat în centrul vechi al localităţii, loc de unde se aprovizionau sătenii, cu apă, până la introducerea conductei de apă potabilă în localitate (1995).

e) **Pe Măgurice** („*pe maguricsi*"), zonă agricolă, cu teren relativ plan, utilizată pentru culturi agricole şi fâneţe. Măgurice este un deal situat la vest de localitate, cu înălţimea maximă de 452 m.

f) **În Coasta Măguricii** („*in Coasta maguricsi*"; „*in Costa maguri*"), zonă relativ abruptă, cu terenuri agricole în terase, apărute în urma arăturilor, situată pe coasta dealului *Măgurice*. Utilizate şi ca fânaţe. Măgurice este diminutivul de la măgură, deal de înălţime medie, deal mai mic.

g) **În Sărata** („*Szarata*", „*in Serata*"), teren utilizat ca fânaţ, situat lângă *Pârâul Sărata*, numit şi „*Câmpul Sărăţii*". **Sărata** („*Rothseifen*", „*Rohrbach Saiffen*", „*Rohr-Pach oder Saiffen*") este un pârâu cu apă permanentă, care are o concentraţie ridicată de sare din cauză că străbate un strat salin situat la suprafaţă.

h) **Peste Sărata** („*peste Serata*"), zonă de fânaţe, aflată în partea sudică a pârâului omonim.

IV. LUNCA („*Heu Wiese*"„*Lunka*"), zonă plană, cu pânza freatică aproape de suprafaţă, utilizată doar ca fânaţ. A fost construită de râul Cibin. Atestată documentar în 1766, împărţită în două: *Lunca Liamului* („*Lunka Lyámuluj*") şi *Livada Plugarilor* („*Livadie Pulgarilor*")[20]. Subdiviziuni**:**

a) **La Rogojină** („*la rogosina*"), teren plan, utilizat ca fâneaţă, situat lângă „*Pârâul Rogojinii*". Denumirea a fost atestată documentar în anul 1832[21].

b) **La Locul Negru** („*la locu negru*"), zonă cu sol negru, utilizată – în trecut – ca teren arabil, actualmente doar ca fâneaţă. Atesta documentar în anul 1832 („*locurile ceale niagre*")[22].

c) **La Bulboci** („*la bolbocsi*"). **Bulboci,** deal cu fânaţe, cu 40 de ani în urmă având şi terenuri arabile, delimitat, la nord, de terenul numit „*Sub Bulboci*", la nord-vest și vest de calea ferată, la sud de pădurea „*Tufe*" (atestată documentar în 1766, „*Tufa*"[23]) iar la est de „*Calea Bulbocilor*".

d) **La Calea Morii** („*la calea mori*"), zonă cu teren plan, situată lângă calea care făcea legătura cu localitatea Sadu, unde se duceau produse agricole (grâu şi porumb), la moara de acolo, pentru măcinat.

e) **În Răchite** („*in Rekite*"), teren plan, dispus în apropiere de o zonă umedă unde cresc răchite, utilizat ca fânaţ.

f) **La Crucea cea Nouă** („*la Crutsa e noae*"), teren plan, utilizat – în trecut – ca teren pentru „*grădina de pomi*" a *Şcolii grănicereşti*. În zonă exista o cruce din piatră, actualmente distrusă.

g) **În Prund** („*in prundu*"), teren arabil, situat lângă malul Cibinului.

h) **Din Sus de Pod** („*din / in susu de podu*"), zonă agricolă dispusă pe malul drept al Cibinului, în apropiere de podul (atestat documentar în anul 1819)[24] pe care trece DN 1.

---

[18] Coman 2013, p. 73.
[19] Bucur 2010, p. 11, 12; Coman 2013, p. 64.
[20] SJANSB, 4/1766, f. 7v.
[21] Coman 2013, p. 78.
[22] Coman 2013, p. 79.
[23] SJANSB, FCU, 4/1766, f. 8r.
[24] Coman 2013, p. 71.

i) **La Lacul Cocorului** („*Laku kokoruluj*", „*la lacu cocorului*"), zonă arabilă, situată pe locul unde – în trecut – exista o baltă unde veneau berzele să se hrănească. Atestată documentar în anul 1766 („*Láku Kokáruluj*")[25]. Actualmente, pe o porţiune a ei, funcţionează un complex de creştere a porcinelor („*cea mai mare porcărie de la Veştem!*"), construit în 1980.

j) **În Tufele Cocorului** („*in tufele cocorului*"), teren parţial arabil, cu zone în care cresc răchite, arini, trestie şi rogoz.

k) **În Prund din Sus de Pod** („*in prundu d. sus d. pod*"; „*in prundu d. s. d. podu*"), teren agricol de slabă calitate, situat în apropierea Cibinului, în vestul acestuia.

Lunca nu are specificată, în cartuş, zona de pădure numită „Tufe" („*Tufele*", „*Wald*").

V. BRĂTANUL („*Bretanu*"; „*Bretana*"), porţiune de teren situată în stânga Cibinului, care şi-a luat numele de la pârâul care o străbate, folosită, în special, pentru cultivarea cerealelor. Are şi suprafeţe cu pădure (salcâm, fag, mesteacăn, arin). Subdiviziuni**:**

a) **La Pod** („*la podu*"), teren agricol dispus în apropierea podului peste care trece DN 1.

b) **La Valea Brătanului** („*la valea bretanului*"), porţiune de teren agricol situată lângă pârâul Brătanu.

c) **La Piciorița** (Chicioriţă) („*la pitsoritze*"), teren deluros, în mare parte împădurit, care înglobează poalele dealului *Chiciora*.

d) **La Pârâul Vlăsoaiei** („*la pereu vlasoiu*"), zonă cu terenuri agricole şi pâlcuri de pădure, situată de o parte şi de alta a pârâului omonim.

e) **În Fundături** („*in fundeture*"), teren agricol, situat în apropierea dealurilor.

f) **La Butălău** („*la buteleu*"), zonă cu teren agricol, situată lângă un izvor permanent care permitea alimentarea cu apă a celor ce îşi lucrau moşiile din jur.

g) **În Prund din Sus de Pod** („*in prund in sus de podu*"; „*in prund d. s. d. podu*"), terenuri agricole slab productive, dispuse în lunca Cibinului.

h) **la Pârâul Stânii** („*la pereu Stini*"), zonă cu terenuri agricole şi pădure, situată de o parte şi de alta a pârâului unde, cândva, era dispusă o stână.

i) **La Arini** („*la arina*"), teren cu pante molcome, în mare parte acoperit cu arini.

j) **În Tăieturi** („*in tejeturi*"), zonă redată agriculturii, în perioada grănicerească, acum utilizată ca păşune.

k) **În Faţa Tăieturilor** („*in fatza tejeturilor*"; „*in fatia tejeturilor*"), teren situat la vest de *Tăieturi*.

VI. VIILE („*Wiile*"), zonă cu teren dispus în pantă unde, până la începutul secolului al XX-lea se cultiva viţa-de-vie. Viile au fost atestate documentar în 1819[26]. Prin distrugerea acestora de către filoxeră, în locul lor s-au plantat pruni şi nuci. Majoritatea terenului a fost utilizat pentru culturi agricole. Subdiviziuni:

a) **La Şipoţel** („*la Sipotzel*"), teren situat în apropierea unui izvor cu debit mic.

b) **La Pârâul Bosnii** („*La pereu bosni*"; „*la pereu bosni*"), zonă cu terenuri agricole şi pădure, situată lângă pârâul omonim.

c) **Din Jos de Valea Andrii** („*din jos de valia Andre*"; „*din jos de valia Andrei*"), cuprinde terenurile situate în zona pârâului omonim, partea din aval.

d) **Din Sus de Valea Andrii** („*din sus de valia Andrei*"), cuprinde terenurile situate în zona pârâului omonim, partea din amonte.

e) **În Deal** („*in dealu*"). **Dealurile** („*Gyalurile*"), înălţimi situate în partea de est şi nord-est a localităţii, cu altitudini cuprinse între 496 m şi 546,2 m, acoperite în trecut cu pădure, folosite apoi – după defrişări parţiale – pentru cultura plantelor dar şi pentru păşunat. Sunt atestate documentar din anul 1766[27]. Localnicii nu le-au individualizat, probabil din cauza aspectului relativ uniform al zonei, fără evidenţierea vreunei înălţimi proeminente.

f) **La Valea Teichi** („*la valea teiki*"; „*la valea seiki*"). Zona şi-a luat denumirea după cea a pârâului care o traversează de la est spre vest. Terenurile sunt acoperite parţial cu pădure dar celelalte sunt utilizate ca păşune.

VII. PADINILE („*Padinille*"). Succesiune de movile (altitudine maximă 525,9 m), parţial acoperite cu pădure, utilizate şi pentru păşunat, atestate documentar în 1766 („*Pagynile*"[28]). Subdiviziuni:

a) **Deasupra Viilor** („*Diasupra Wiilor*", „*dea supra Viilor*"; „*de a supru viilor*"), terenuri situate în estul celui numit *Viile*, utilizate ca pentru cultivarea cerealelor.

---

[25] SJANSB, 4/1766, f. 7v.
[26] Coman 2013, p. 71.
[27] SJANSB, 4/1766, f. 8r.
[28] SJANSB, 4/1766, f. 8r.

b) **Deasupra Valea Andrii** („*dea supra valea Andri*"; „*de a supra Valea Andre*") zonă cu pădure şi păşune, situată la sud de pârâul omonim.

c) **La Lacul Libului** („*la lacu libului*"), terenuri – în trecut arabile – folosite ca păşune, situate în jurul unui loc ce a adăpostit cândva un lac.

d) **La Crucea de Piatră** („*la crutsa de piatra*"), zonă cu terenuri pentru păşunat, dispusă în jurul locului unde, în trecut, exista o cruce confecţionată din piatră.

e) **Deasupra Râpei** („*de a supra ripi*"), teren agricol şi cu pădure, situat în estul şi nordul unei râpe.

VIII. PĂDUREA CHICIORA („*Pitsòra erdő*"), zonă de deal (altitudine maximă 612,5 m), acoperită cu pădure de foioase (fag, carpen, stejar, salcâm).

IX. PISCUL HOTARULUI ŞI OGRĂZI („*Pisku hotàrului ès Ogresti*"). Cuprinde terenuri pe care, în trecut, s-a practicat agricultura şi pomicultura. Actualmente zona este utilizată pentru păşunat. Mai dispune şi de pâlcuri de pădure, în special esenţe de salcâm, fag şi stejar. La hotarul cu moşia localităţii Bradu se numeşte **Furcitura**.

Bibliografie

AAB, RV – Arhiva Al. Bucur, Planşă intitulată ,,*Ried Verzeichniss*".

AAB, VKTT – Arhiva Al. Bucur, Planşă intitulată ,,*VESZTÈNY. KÖZSÈG TELEKKÖNYVI TÈRKÈPEI.*"

Badea (coord.) 2006 – L. Badea, M. Buza, Gh. Niculescu, Maria Sandu, W. Schreiber, Mihaela Şerban, A. Kadar, *Unităţile de relief ale României*, vol. II, *Munţii Apuseni şi Podişul Transilvaniei*, Bucureşti, 2006.

Bălcescu 1914 - N. Bălcescu, *Cucerirea Ardealului – De către Mihai Viteazul* –, Bucureşti, 1914.

Bucur 2009 – Al. Bucur, *Descoperiri arheologice paleolitice în localitatea Veştem, judeţul Sibiu, pe dealul Măgurice*, în «Colegiul Tehnic ,,Mediensis", Comunicări ştiinţifice», VIII, 2009, p. 9-12.

Bucur 2010 – Al. Bucur, *Veştem. Antroponimie şi zoonimie*, Sibiu, 2010.

Coman 2013 – I. Coman, *Hronica Ardialului*, Ediţie îngrijită de Al. Bucur, Brăila, 2013.

Hermannstadt 1857 – *Hermannstadt mit seinen Umgebungen nach der neuesten Original-Aufnahme des k. k. Generalquartiermeisterstabes im einfachen Militär-Halse 1857* (Hartă).

Istoria 1987 – *Istoria militară a poporului român*, vol. III, Bucureşti, 1987.

Luca şi colab. 2003 – S.A. Luca, Z.K. Pinter, A. Georgescu, *Repertoriul arheologic al judeţului Sibiu*, Sibiu, 2003.

Munteanu 2018 – Cl. Munteanu, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2018.

SJANSB, 4/1766 – Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Sibiu, *Fondul Conscripţii şi Urbarii*, cota 4, „*Conscriptio Totalis et Integri in Fundo Regio situati Pagi Vestem de Anno 766*".

SJANSB, Săvoiu – Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Sibiu, *Fondul Manuscrise*, S.P. Săvoiu, *Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu*, tom. 1-44.

Zimmermann şi colab. 1892 – Fr. Zimmermann, C. Werner, G. Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Bd. 1, Köln, 1892.

Fig. 1. Harta comunei Veştem, în 1890 (AAB, VKTT, 2)

Fig. 2. Harta cu moşia comunei Veştem, în 1890 (AAB, VKTT, 1)

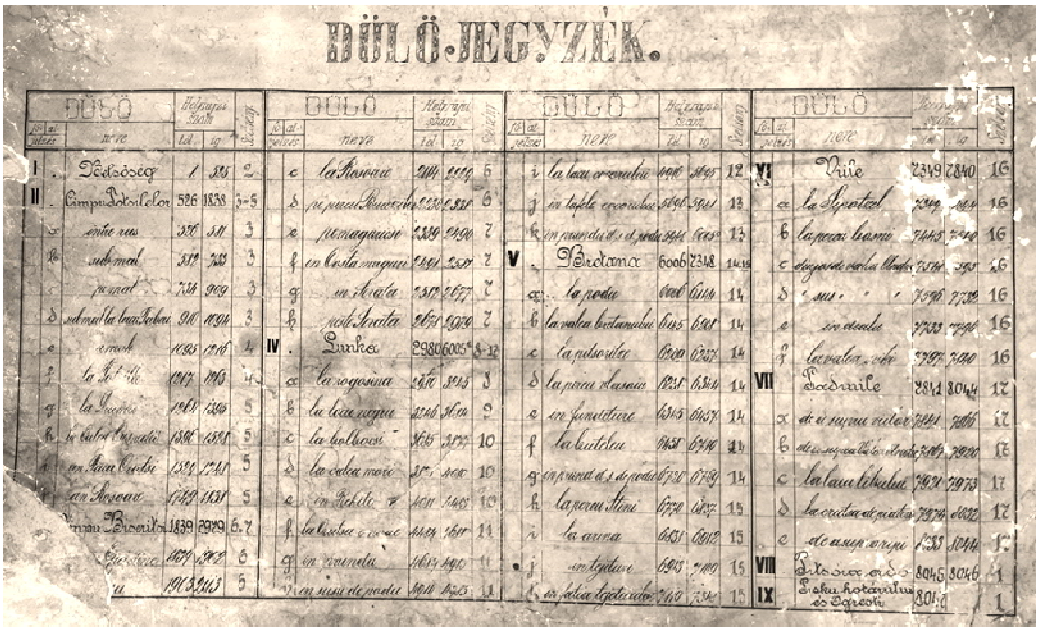

Fig. 3. Cartuşul cu denumirile moşiei comunei Veştem, în 1890 (AAB, VKTT, 1)

CERCETĂTORI ROMÂNI ÎN ANTARCTICA – GHEORGHE NEAMU, PARTICIPANT LA A XVII-A EXPEDIŢIE INTERNAŢIONALĂ

Dr. Ioan Mărculeţ

Abstract. ***Romanian researchers in Antarctica- Gheorghe Neamu, member of the XVIIth international expedition***. *The geographer, Gheorghe Neamu is among the few Romanian researchers who reached Antarctica. He represented Romania and was a member of the XVIIth International expedition (1971-1972), organized by the Soviet Union to the frozen continent. During the whole expedition, he used to be a meteorologist. On 12th March 1972, he reached the Vostok research station, at the Pole of Cold. The geographer's activity was concretized in recording over 100.000 meteorological values, making over 1.000 negative images and coloured slides, donating two stuffed penguins to the Grigore Antipa National Museum, etc.*

Cuvinte cheie: *cercetător Gheorghe Neamu, a XVII-a expediţie în Antarctica.*
Keywords: *the researcher Gheorghe Neamu, the XVIIth expedition to Antarctica.*

Antarctica, prim poziţia sa geografică – „la celălalt capăt al Pământului" – şi prin condiţiile naturale inospitaliere, a reprezentat, pentru mulţi oameni de ştiinţă, o regiune interesantă şi destul de dificil de cercetat.

Oamenii de ştiinţă români care au pus piciorul pe continentul îngheţat sunt destul reduşi ca număr, încât aproape pot fi număraţi pe degete de la mâini: naturalistul Emil Racoviţă, geograful Gheorghe Neamu, inginerul chimist Teodor Negoiţă[1], biologul Cristian Coman[2] ş.a.

În rândurile care urmează, ne aplecăm doar asupra activităţii geografului Gheorghe Neamu şi la participarea domniei sale la expediţia din Antarctica.

Date biografice. Născut la 19 ianuarie 1938, în Bucureşti, viitorul geograf Gheorghe Neamu şi-a petrecut primii ani din viaţă pe valea Cernei Olteţului, copilăria sa fiind legată de comunităţile satelor Lădeşti şi Măldăreşti (azi judeţul Vâlcea). Clasa întâi primară a terminat-o la Lădeşti (1943), iar din anul şcolar 1943-1944 şi-a continuat toate studiile la Bucureşti: primare, la Şcoala „Doamna Ghica" (de lângă Lacul Tei), gimnazială, la Liceul „Spiru Haret" şi Şcoala Generală Mântuleasa (demolată după 1990) şi liceale, la Şcoala Pedagogică „Matei Basarab" (1949-1953).

Între 1953 şi 1958 a urmat cursurile Facultăţii de Geologie–Geografie, Secţia Geografie, din Universitatea Bucureşti. Aici i-a avut ca profesori pe reputaţi geografi: Şt. M. Stoenescu, la meteorologie şi climatologie, Petre Coteţ, la geomorfologie, Raul Călinescu, la biogeografie, Mihai Iancu, la geografia României, Virgil Hilt, la istoria geografiei, Mircea Peahă, la geografie regională.

Încă din anul III de facultate (1955-1956), s-a implicat în activitatea de cercetare, participând la lucrarea „Valea Timişului din Munţii Braşovului – caracterizare fizico-geografică" şi la sesiunile cercurilor ştiinţifice studenţeşti.

Între anii 1958 şi 1995, activitatea geografului Gh. Neamu a fost strâns legată de Institutul de Geografie al Academiei Române, unde, ajuns prin repartiţie guvernamentală şi prin muncă riguroasă, a promova toate treptele ştiinţifice, devenind cercetător principal gradul I.

În anii de început, în Institutul de Geografie a beneficiat de îndrumarea unor reputaţi geografi, precum: N. Al. Rădulescu (membru corespondent al Academiei Române), Victor Tufescu (viitorul academician) şi Vintilă Mihăilescu (membru corespondent al Academiei Române).

Din 1960, Gh. Neamu şi-a desfăşurat activitatea de cercetare în cadrul colectivului de topoclimatologie, alături de colegii săi: Octavia Bogdan, Elena Niculescu, Elena Teodoreanu, Gabriel Davidescu, I. Gugiuman, Cătălina Mărculeţ ş.a.

În acest interval de timp (1958-1995), geograful Gh. Neamu a publicat singur sau în colaborare, peste 70 de studii, articole şi hărţi de climatologie şi topoclimatologie[3].

---

[1] Tudor Negoiţă a condus staţia românească de cercetare şi explorare din Antarctica (Staţia Law-Racoviţă), inaugurată în anul 2006.

[2] Echipa formată din Cristian Coman (coordonator), Cristina Purcărea şi Corina Iţcuş a participat la Expediţia Roice 2015, care a avut loc în perioada 3-23 februarie 2015, în plină vară antarctică. Cercetările au avut loc la staţia King Sejong, a Institutului Coreean pentru Cercetări Polare, din Insulele King George.

[3] Dintre care semnalăm: „Locul climatologiei în sistemul ştiinţelor geografice (1963); „Clima Depresiunii intracolinare Tg. Jiu-Câmpu Mare" (1965); „Profil topoclimatic în Balta Brăilei" (1966), „Câteva fenomene climatice care influenţează dezvoltarea agriculturii pe valea Dunării, în avale de Turnu Severin" (1967), „Distribuţia geografică a temperaturilor extreme absolute în Oltenia Deluroasă" (1969), „Profils topoclimatiques dans les Carpates Orientales" (1970), „Sondermerkmale des kontinentalen Klimas im Donaudelta" (1971), „Profile topoclimatice în Delta Dunării" (1972, în colab.), „Clima Dobrogei" (1972), „Unele aspecte ale regimului precipitaţiilor în Depresiunea Pătârlagele-Buzău" (1978), „Regimul precipitaţiilor atmosferice în Depresiunea Târgu Jiu-Câmpu Mare" (1982), „Precipitaţiile atmosferice în Delta Dunării" (1985), „Observaţii climatice şi topoclimatice în bazinul văii Muscelului" (1986), „Les topoclimats anthropiques – une nouvelle qualité de l'environnement" (1987), „L'influence anthropique sur les topoclimats" (1990), „Variaţiile seculare ale temperaturii şi precipitaţiilor pe litoralul românesc al Mării Negre" (1993), „Le Défilé du Danube au Portes de Fer. Caractérisation topoclimatique" (1995) şi „Les topoclimats du Delta du Danube" (1995).

Un moment important în cariera geografului Gh. Neamu a fost specializarea prin doctorat. În anul 1970, a fost admis ca doctorand în cadrul Facultăţii de Biologie-Geografie din Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, unde l-a avut ca îndrumător pe profesorul Tiberiu Morariu, membru corespondent al Academiei Române, iar în anul 1975 şi-a susţinut lucrarea – „Clima Olteniei deluroase" – în şedinţă publică, obţinând titlul de doctor în geografie. Teza a văzut lumina tiparului în anul 1998, la Editura Ars Docendi din Bucureşti, şi numără 154 de pagini. Teritoriul acoperit de studiu, cuprinde Podişul Mehedinţi, vestul Subcarpaţilor Getici şi vestul Podişului Getic (până în Valea Oltului).[4]

Gh. Neamu a participat alături de colegi la realizarea lucrărilor de anvergură ale Institutului de Geografie din Bucureşti: „Geografia Văii Dunării Româneşti" (1969), „Piemontul Getic. Studiu de geografie economică" (1971), „Atlas R.S. România" (1974-1975), „Geografia României, I, Geografie Fizică" (1983) şi „Geografia României, IV, Regiunile pericarpatice" (1991).

Din anul 1988, geograful Gh. Neamu a desfăşurat şi o importantă activitate didactică, activând în mai multe instituţii de învăţământ superior din ţară şi străinătate.[5]

Gh. Neamu, participant la a XVII-a Expediţie Internaţională de Cercetare a Antarcticii. Un alt moment important, în viaţa geografului Gh. Neamu a fost participarea sa, în calitate de climatolog-meteorolog, la a XVII-a Expediţie Internaţională de Cercetare a Continentului Antarctida (1971-1972), organizată de Uniunea Sovietică.

Propus de prof. Virgil Ianovici, directorul Institutului de Geografie, geograful climatolog Gh. Neamu va fi desemnat, din partea României, ca reprezentant la această expediţie internaţională.

Călătoria spre Polul Sud începe la 9 noiembrie 1971, din portul Leningrad (azi Sankt Petersburg), pe vasul de cercetări ştiinţifice „Professor Viese". De-a lungul călătoriei spre Antarctica, Gh. Neamu a funcţionat în cadrul laboratorului de meteorologie, împreună cu trei ruşi, un estonian şi un maghiar, iar serviciul lor era împărţit pe „carturi".[6]

Expediţia a traversat Ecuatorul la 1 decembrie 1971, iar calea spre staţiunea antarctică „Molodiojnaia" (Tineretului), prin oceanul Îngheţat de Sud, a fost deschisă de spărgătorul de gheaţă „Obi".

Deşi ajuns la staţiunea „Molodiojnaia", Gh. Neamu şi maghiarul Karoly Vissy, au rămas mai departe la bordul vasului „Professor Viese", pentru a realiza profile climatico-aerologice în lungul paralelelor de 50° şi 60° latitudine sudică, în zona de puternică adâncire a ciclonilor.

La 4 ianuarie 1972, a debarcat la staţiunea de cercetări „Mirnîi" (66°33' latitudine sudică şi 93°05' longitudine estică), pe continent, unde a efectuat măsurători ale parametrilor climatici din 3 în 3 ore, iar la 12 ianuarie 1972, a ajuns la staţiunea de cercetări „Vostok" (78°28' latitudine sudică şi 105°05' longitudine estică). Cu acest prilej, geograful Gh. Neamu a devenit primul român ajuns la „Polul Frigului".

De la jumătatea lui ianuarie 1972, Gh. Neamu, împreună cu un cercetător eston, a lucrat ca meteorolog la bordul spărgătorului de gheaţă „Navarin", la sud de paralela de 60° latitudine sudică. La jumătatea lunii februarie, vasul a intrat în Strâmtoarea Magellan, iar de aici s-a îndreaptat, prin Strâmtoarea Drake, spre staţiunea „Bellingshausen", în Insula King George (Arhipelagul Shetland de Sud).

În ultima etapă a şederii în Antarctica, Gh. Neamu a funcţionat ca meteorolog la staţiunea „Molodiojnaia", considerată la acea dată „un fel de capitală a staţiunilor sovietice" (Gh. Neamu, 2005).

După 178 de zile, „cât a durat periplul antarctic", Gh. Neamu a revinit în România, în luna mai (1972), având în bagaje: *peste 100.000 de valori meteorologice, peste 1.000 de clişee fotografice şi diapozitive color, doi pinguini împăiaţi* (donaţi Muzeului „Grigore Antipa" din Bucureşti), *o colecţie de roci* (aflată tot în posesia Muzeului „Grigore Antipa"), *o colecţie de muşchi şi licheni* (donată muzeului care funcţionează în cadrul Grădinii Botanice din Bucureşti) şi *un jurnal de călătorie, ţinut la zi* (Gh. Neamu, 2005).

Ca urmare a acestei expediţii, Gh. Neamu (al doilea român ajuns în Antarctica) a scris două cărţi – „Am fost în Antarctica", Edit. Albatros, 1974 (jurnalul de călătorie) şi „Geografia Antarctidei"[7], Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982 –, o broşură pentru copii – „Pinguinii", Edit. Ion Creangă, 1973 – şi mai multe articole[8].

---

[4] Lucrarea, în stil clasic, este structurată pe 12 capitole, şi tratează factorii genetici ai climei şi particularităţile elementelor climatice: temperatura aerului, temperatura solului, nebulozitatea, precipitaţiile, vântul etc. Studiul este îmbogăţit cu 26 de tabele şi 25 de figuri (blocdiagrame, hărţi, grafice).

[5] Între anii 1988 şi 1992 a funcţionat ca profesor asociat la Facultatea de Cibernetică din Academia de Studii Economice; între 1992 şi 1995 a predat cursurile de Geografia Continentelor şi Climatologie la facultăţile de Geografia Turismului din universităţile „Dacia" din Buzău şi „Columna" din Bucureşti; în 1993 a susţinut şi cursuri de Climatologie în Franţa la Facultatea de Geografie a Universităţii din Aix-en-Provence; între 1994 şi 2004 a activat ca profesor titular în cadrul Facultăţii de Ştiinţe Umaniste a Universităţii „Valahia" din Târgovişte; din anul universitar 2004-2005 lucrat ca profesor titular la Facultatea de Istorie-Geografie a Universităţii din Oradea. La Oradea a primit şi dreptul de a conduce activitatea ştiinţifică în cadrul stagiului de pregătire pentru doctorat.

[6] Gh. Neamu a lucrat pe carturile cuprinse între orele 8-12 şi 18-22.

[7] Pentru cartea de specialitate „Geografia Antarctidei" autorului i-a fost conferit premiul Academiei Române „Gh. Munteanu-Murgoci", în 1982.

[8] „Popas în Insulele Canare, în drum spre Antarctica" (1972), „Aspecte noi privitoare la clima Antarctidei" (1973), „Itinerar meteorologic longitudinal în Oceanul Atlantic şi sudul Oceanului Indian" (1974), „Oazele Antarctidei – caracteristici geografice" (1974), Weather observations in Antarctica waters" (1976).

Bibliografie

Bogdan, Octavia (2012), *O viaţă pentru o idee",* Edit. Universitară, Bucureşti,

Mărculeţ, I., Mărculeţ, Cătălina (2014), *Gheorghe Neamu, personalitate marcantă a geografiei româneşti,* Studii Slătinene, anul VIII, vol. XIV, nr. 1/2014, Edit. Hoffman, Slatina.

Mărculeţ, I., Mărculeţ, Cătălina (2015), *Cercetătorul științific şi profesorul universitar Gheorghe Neamu – peste 50 ani de activitate în domeniul geografiei,* Repere Geografice, nr. 10 (1), Iaşi.

Neamu, Gh. (1982), *Geografia Antarctidei,* Edit. Științifică și Enciclopedică, București.

Neamu, Gh. (2005), *Destin geografic. Şapte decenii de vise şi împliniri,* Edit. Pygmalion, Ploieşti.

***(2014), *Bibliografia lucrărilor ştiinţifice ale membrilor Institutului de Geografie. 1995-2014,* Edit. Universitară, Bucureşti.

*** (1999), *Buletinul Geografic: Bibliografie, Geografie fizică*, nr. 2-3, 1998-1999, Institutul de Geografie, Bucureşti.

*** http://www.crispedia.ro/Gheorghe_Neamu.

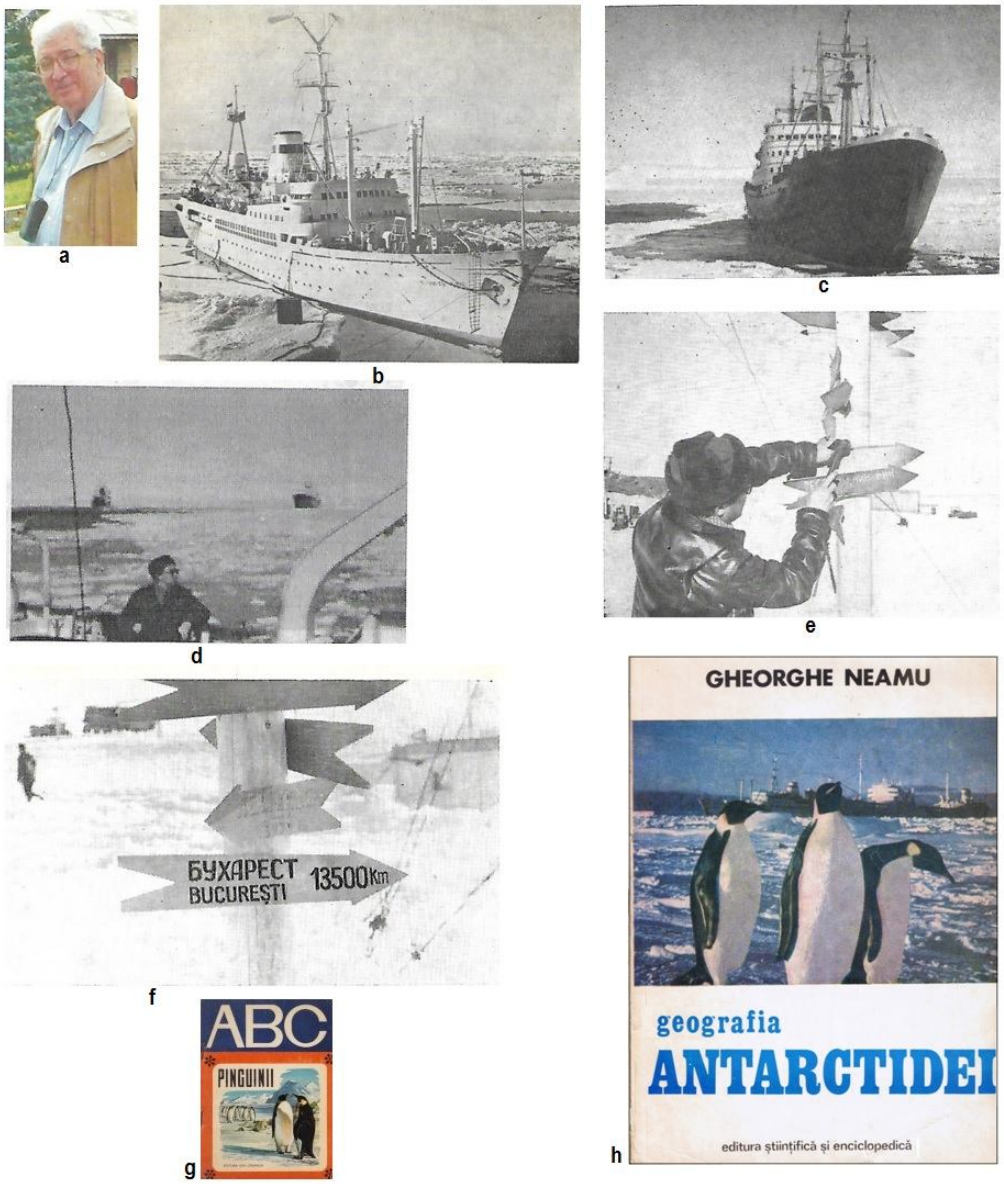

Imagini: **a.** dr. Gheorghe Neamu; **b.** vasul de cercetări ştiinţifice „Professor Viese", **c.** spărgătorul de gheaţă „Obi"; **d.** Gh. Neamu în Oceanul îngheţat de Sud; e. Gh. Neamu, la Mirmîi, fixează săgeata Mirnîi-Bucureşti; **f.** săgeata „Mirnîi-Bucureşt"; **g.** broşura „Pinguinii"; **h.** lucrarea „Geografia Antarctidei".

CUPRINS

NOTA REDACŢIEI……3

ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

PERSONALUL ADMINISTRATIV ȘI CONVENȚIILE SALARIALE EXISTENTE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ÎN CETATEA FĂGĂRAȘ (Claudia Elena Sima)……5
ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE SOCIALE DIN SATELE IALOMIȚENE, ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA, ÎN LUMINA DOCUMENTELOR DE CANCELARIE (Mihai Iorga)……13
UN MISCELANEU TEOLOGIC ROMÂNESC INEDIT (Dr. Ginel Lazăr)……21
DIMENSIUNEA ISTORICĂ A LUCRĂRILOR CORIFEILOR ŞCOLII ARDELENE (Dr. Marius Câmpeanu)……29
TRANSILVĂNENI ŞI SUDIŢI CHEZARO-CRĂIEŞTI ÎN TEMNIŢELE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA (Dr. Gabriel-Felician Croitoru)……36
STUDENȚI FARMACIȘTI DIN MEDIAȘ (1849–1919) (Dr. Dragoș Lucian Țigău)……41
PATRIMONIU INDUSTRIAL DISPĂRUT: VECHEA MOARĂ DIN GUȘTERIȚA (JUD. SIBIU) (Dr. Adrian Stoia)……53
PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN FOSTUL JUDEȚ TURDA-ARIEȘ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918) (Dr. Alexandru Bucur, Dr. Vasile Mărculeț)……59
OCTAVIAN TĂSLĂUANU ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. SENSIBILITĂȚI ȘI ATITUDINI PREMERGĂTOARE OPERAȚIUNILOR MILITARE (Dr. Petre Din)……75
STATUTUL ȘI CARACTERUL PREZENȚEI ARMATEI ROMÂNE ÎN BASARABIA: IANUARIE – MARTIE 1918 (Anatolie Povestca)……81
DEPUTAȚII SFATULUI ȚĂRII CARE AU AVUT DE SUFERIT DE PE URMA REGIMULUI TOTALIATAR COMUNIST (Anatolie Povestca)……87
PREOŢI GRECO-CATOLICI DIN COMITATUL TÂRNAVA MICĂ LA MAREA UNIRE (Dr. Răzvan Mihai Neagu)……100
ORGANIZAREA TERITORIAL-ADMINISTRATIVĂ A JUDEȚULUI FĂGĂRAȘ ÎN PERIOADA 1919-1950 (Dr. Constantin Băjenaru)……111
VALER MOLDOVAN – DESTINUL UNUI DELEGAT LA MAREA UNIRE (Horațiu Groza)……118
PROGRAMUL NAVAL DIN 1938 PENTRU MAREA NEAGRĂ ȘI DUNĂRE (Dr. Silvia Ioniță)……125

CULTURĂ ŞI CIVILIZAŢIE

SIBIUL – CETATE ORĂŞENEASCĂ (Drd. Dionisie Vladimir Turcu, Dr. Dionisie Marian Turcu)……137
«DOMNIȘOARELE DIN AVIGNON», O CAPODOPERĂ CARE VORBEȘTE DESPRE PICASSO, CUBISM, AFRICA ȘI SEXUALITATE (Dr. Sorin Oane)……141
MUZEUL NAȚIONAL AL MARINEI ROMÂNE 50 DE ANI DE EXISTENŢĂ. 1969-2019 (Dr. Andreea Atanasiu-Croitoru)……151
MANUSCRISUL UNEI PIESE DE TEATRU: „REȚETA FERICIRII“, DE AUREL BARANGA (Monica Lazăr)……164
NYLON. SCURTĂ ISTORIE A UNUI MATERIAL: DE LA EMANCIPAREA FEMEILOR LA IMPRIMANTA 3D (Ana Bocioancă, Ovidiu Bocioancă)……170
BLAZON ȘI RAFINAMENT PEISAGISTIC PE TĂRÂMUL DINTRE APE: PALAZZO BORROMEO ȘI ISOLA BELLA. (Mirela Maior)……176

GEOGRAFIE ŞI ŞTIINŢELE MEDIULUI

CUTREMURELE DE PĂMÂNT – CAUZE, MANIFESTĂRI, PREVENȚIE (Dr. Dorin Dordea)……183
CANICULA ÎN CÂMPIA ROMÂNĂ (Dr. Cătălina Mărculeţ)……193
LUNA MARTIE 2018, CARACTERISTICI METEOCLIMATICE ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI (Dr. Nicolae Rusan)……197
COMUNA METEŞ (JUDEŢUL ALBA) – DICŢIONAR GEOGRAFIC (Dr. Cătălina Mărculeţ, Dr. Ioan Mărculeţ)……203
DENUMIRI GEOGRAFICE DIN LOCALITATEA VEŞTEM (JUDEŢUL SIBIU) (Dr. Alexandru Bucur)……210
CERCETĂTORI ROMÂNI ÎN ANTARCTICA – GHEORGHE NEAMU, PARTICIPANT LA A XVII-A EXPEDIŢIE INTERNAŢIONALĂ (Dr. Ioan Mărculeţ)……216